R G B WH GR BL Grey Scale #13 C M Y K

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8

Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Colour Chart #13

Blue	Cyan	Green	Yellow	Red	Magenta
White	3/Color	Black			

WYKŁAD

TEORETYCZNY i PRAKTYCZNY

DZIAŁAŃ WOJENNYCH DRUGIEGO RZĘDU.

przełożony

z Francuzkiego i z Niemieckiego.

TOM PIERWSZY.

w WARSZAWIE
w Drukarni Wojskowej

1830.

TRAITÉ

THÉORIQUE ET PRATIQUE

DES OPERATIONS SECONDAIRES DE LA GUERRE.

TOME PREMIER.

defekt: brak s. 5-12, 15-16.

à VARSOVIE
à L'IMPRIMERIE MILITAIRE

1830.

355.9(323.32)

48446/2

WYKŁAD

TEORETYCZNY i PRAKTYCZNY

DZIAŁAŃ WOJENNYCH

DRUGIEGO RZĘDU.

TRAITÉ

THÉORIQUE ET PRATIQUE

DES

OPÉRATIONS SECONDAIRES

DE LA GUERRE.

WYKŁAD
TEORETYCZNY i PRAKTYCZNY
DZIAŁAŃ WOJENNYCH
DRUGIEGO RZĘDU.

KSIĘGA PIERWSZA.

ROZDZIAŁ PIERWSZY.

O PRZEDNICH POCZTACH.

Przednie poczty mają podwójne przeznaczenie: zabespieczanie korpusu, który je wystawia, i uważanie nieprzyjacielskiego wojska. Powinny więc tak być rozstawiane, aby nietylko żadne poruszenie lub zbliżenie się nieprzyjaciela, nie uszło ich baczności, ale nadto aby w razie napadu zdołały go wstrzymać, a przez to dać czas wojsku które osłaniają, do wystąpienia pod broń, i do poczynienia obronnych rozporządzeń.

Kiedy armia ma przed sobą przednią straż, wtedy przednie poczty tworzą przed tą ostatnią łańcuch dla jéj osłony; a gdzie przednia straż razem z armią obozuje, jak się to czasem zdarza, wtedy łańcuch przednich poczt powinien się rozciągać bezpośre-

TRAITÉ
THÉORIQUE ET PRATIQUE
DES
OPÉRATIONS SECONDAIRES
DE LA GUERRE.

LIVRE PREMIER.

CHAPITRE PREMIER.

DES AVANT-POSTES.

Les avant-postes ont un double but, la sûreté des corps qui les établissent et l'observation des troupes ennemies. En conséquence, ils doivent être placés de manière à ce que, non seulement les mouvemens et l'approche de l'ennemi ne puissent leur échapper, mais encore à ce qu'en cas d'attaque, ils puissent l'arrêter et donner aux troupes qu'ils couvrent le temps de prendre les armes et de faire leurs dispositions de défense.

Quand l'armée est couverte par son avant-garde, les avant-postes forment une chaîne en dehors pour la couvrir; et quand l'avant-garde est campée avec l'armée, comme cela a lieu quelquefois, la chaîne des avant-postes doit se trouver immédiatement au-delà

dnio zewnątrz obozu; w obudwu razach ten sam jest sposób ich rozstawiania.

Miejscowość stanowi, z jakiego gatunku broni przednie poczty mają być złożone.

W okolicy otwartéj składać się powinny z jazdy; w poprzecinanéj, z piechoty i jazdy; a w bardzo górzystéj, z saméj piechoty: lubo są przypadki, że im trzeba dodać kilku jezdzców na posyłki.

Rodzaj okolicy wskaże również jak daleko linia przednich poczt, od linii głównego korpusu oddalona bydź może. Gdyby odległość ta była za wielką, przednie poczty mogłyby bydź zagarnięte, nimby zdołano przybyć im na pomoc; gdyby zaś była za małą, wtedy istotny cel to jest zabespieczenie armii, niebyłby osiągnięty.

Uwagi te naznaczają 1500 sążni jako średnią odległość, którą zostawić należy między linią poczt najbardziéj naprzód wysuniętych, a linią korpusu głównego; pomnąc przecież zawsze, iż w nocy którą walka z nieprzyjacielem poprzedziła, przednie poczty daléj odsunąć trzeba. Podobnież postąpić należy, gdy idzie o utrzymanie się przez długi czas w jakiém stanowisku; a to dla tego, ażeby nie trudnić bez potrzeby wojska, trzymając je ciągle pod bronią.

Linie przednich poczt, powinny mieć końce swe dobrze oparte o naturalne przeszkody, i oskrzydlać obie flanki stanowiska armii; aby zająć i uważać wszelkie przystępy, przez któreby się nieprzyjaciel mógł zbliżyć. W braku punktów oparcia, końce

Afin que les postes d'appui puissent opposer une plus longue résistance à l'ennemi, il faut s'attacher à diminuer les débouchés qui viennent de la position qu'il occupe; circonscrire, autant que possible, ses points d'attaque, et réduire ceux qui pourraient lui rester aux terrains les plus étroits, et à ceux qui lui offrent le moins d'avantages.

Les postes d'appui ne doivent pas être trop éloignés des grand'gardes, parce qu'ils sont destinés à les recevoir et à appuyer leur retraite; mais il ne faut pas non plus que le corps principal soit trop éloigné des postes d'appui, en sorte que ces derniers ne puissent se reployer sur lui sans danger d'être compromis.

En supposant que la plus grande distance entre le corps principal et la ligne des postes avancés soit d'une lieue, celle qui doit exister entre les postes d'appui et le corps principal peut être fixée à une demie.

Les postes d'appui doivent être établis sur une ligne correspondante au développement de celle occupée par les grand'gardes.

Bien que les postes d'appui soient couverts par les grand'gardes, ils n'en doivent pas moins placer, du côté de ces grand'gardes, des petits postes, tant pour leur sûreté particulière, que pour servir à protéger la retraite des postes établis en première ligne.

Le commandant du corps d'avant-garde doit prendre position, avec son artillerie et le gros de sa troupe, sur le point central de la ligne des postes d'appui; souvent, le salut des avant-postes, et même celui de l'avant-garde, dépend du choix de cette position.

Skoro pierwsze poczty, wielkie straże polowe i poczty posiłkowe, stanowiska swe pozajmują, trzeba im wskazać następnie miejsce zbioru, drogi które doń prowadzą i szyk w jakim się zbierać nań mają.

Łańcuch zewnętrzny czat konnych i pieszych, powinien zajmować, jak się to już powiedziało, linią daleko rozciąglejszą od linii, na któréj stoją pierwsze poczty; a pierwsze poczty linią dłuższą niż ta na któréj są wielkie straże; te znów linią rozciąglejszą od linii zajętéj przez poczty posiłkowe.

Ostatnie te poczty będąc przeznaczone do wspierania pierwszych i do zasłonienia głównych przystępów do stanowiska armii wiodących, mają być więcéj skupione, przez co łatwiéj im będzie udzielać sobie wzajemnéj pomocy, i opierać się z większym skutkiem usiłowaniom nieprzyjaciela.

Opór każdego posterunku, tak pod względem dzielności jako i trwałości onego, zastosowany być powinien do zamiaru jakiśmy sobie założyli, i do stopnia ważności przywiązanéj do posiadania tegoż posterunku.

Skoro tylko konne lub piesze czaty dały znak o zbliżaniu się nieprzyjaciela, i gdy widzą iż tenże nie przestaje posuwać się naprzód, powinny się zaraz cofnąć do swych pierwszych poczt, te znowu po ściągnięciu swych czat konnych lub pieszych cofają się do wielkich straży polowych, a straże polowe wielkie po zebraniu wszelkich poczt, które wystawiły, gdy się przekonają że to nie jest patrol

trouille ennemie, mais bien un corps considérable qui s'avance, se retirent sur les postes d'appui, en escarmouchant et en retardant, autant que possible, la marche de l'agresseur, sans toutefois se compromettre.

Le postes d'appui, qui à la première alerte se sont mis sous les armes, ne se retirent qu'après avoir préalablement rappelé et réuni tous les détachemens placés en avant et sur leurs flancs. Ces postes doivent opposer la plus grande résistance, non seulement pour obliger l'ennemi à mettre en évidence ses forces et ses véritables intentions, mais encore pour donner à l'avant-garde, et à l'armée elle-même, le temps de prendre les armes, et celui de faire les dispositions relatives à ses moyens et que commandent les circonstances.

Le commandant supérieur doit seul décider s'il est urgent que les avant-postes fassent une résistance opiniâtre, quoique la force numérique de l'ennemi soit plus considérable que la sienne. Il se présente une infinité de cas où cela devient nécessaire; par exemple, si ce commandant veut gagner du temps pour effectuer un mouvement offensif et en dérober la connaissance à son adversaire, ou bien, si jugeant qu'il est indispensable de se retirer, il veut masquer son mouvement de retraite, et tenir les forces de l'ennemi assez loin de lui pour ne pas en être harcelé, etc., etc. C'est pourquoi il faut, dans l'une ou l'autre hypothèse, que les avant-postes aient des forces suffisantes pour être en état de résister à l'ennemi, et de pouvoir le tenir en échec sans trop de désavantage.

Te są ogólne i szczególne prawidła które zachować należy tak w składzie i rozdzielaniu poczt przednich, jako też w wyborze miejsca rozstawiania ich linij. Zastosowanie tych prawideł do wszelkiego rodzaju gruntu rozwinięte będzie w rozdziale II III i IV^{m}.

ROZDZIAŁ II.

ROZPORZĄDZENIE PRZEDNICH POCZT W OKOLICY OTWARTÉJ.

PLAN 1.

Korpus armii stojący w punkcie A, blisko *Nördlingen*, ma rozkaz stawić czoło nieprzyjacielowi, oczekiwanemu w kierunku od *Oettingen*. Przednie poczty korpusu mającego działać odpornie zajmują następujące punkta:

PIERWSZE POCZTY, CZYLI POCZTY UWAŻAJĄCE.

Poczty *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*, *i*, *k*, złożone każda z ośmiu koni pod kommendą Podofficerów, dostarczają po dwie czaty.

Poczta *l*, złożona z dziewięciu koni pod kommendą Podofficera, daje dwie czaty we dnie, a jednę w nocy.

Poczta *m*, złożona z dwunastu koni dowodzona przez Podofficera, daje trzy czaty.

Telles sont les règles générales et particulières qui doivent être suivies, tant pour la composition et la distribution des avant-postes, que pour le choix du terrain, relativement à l'emplacement de leurs lignes. L'application de ces règles, sur toute espèce de terrain, se trouve développée dans les Chapitres II, III et IV.

CHAPITRE II.

DISPOSITION DES AVANT-POSTES DANS UN PAYS OUVERT.

PLAN I.

Un corps d'armée en position au point A, près de *Nördlingen*, a ordre de faire tête a l'ennemi, supposé devoir arriver dans la direction d'*Oettingen*. Les avant-postes du corps qui est sur la défensive occupent les points suivans.

POSTES AVANCÉS, OU D'OBSERVATION.

Les postes *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*, *i*, *k*, composés chacun de huit chevaux et commandés par des maréchaux des logis, fournissent deux vedettes.

Le poste *l*, composé de neuf chevaux, commandé par un maréchal des logis, fournit deux vedettes le jour et une la nuit.

Le poste *m*, composé de douze chevaux commandé par un maréchal des logis, fournit trois vedettes.

Poczta *o*, złożona z ośmiu ludzi piechoty dowodzona przez Podofficera, daje dwie czaty.

Poczta *o*, złożona z sześciu koni dowodzona przez Podofficera, daje jednę czatę w dzień, a dwie w nocy.

Poczta *p*, złożona z ośmiu koni pod kommendą Podofficera, daje dwie czaty.

WIELKIE STRAŻE POLOWE, CZYLI POCZTY ZBIOROWE.

Straż polowa *q*, złożona z trzydziestu koni i z trzydziestu ludzi piechoty, wystawi poczty *o*, i *p*, nadto pocztę *s* z pietnastu ludzi piechoty. Pozostałe téj straży dwadzieścia cztery konie, i siedmiu ludzi piechoty, mają zasłaniać patrolami lewe skrzydło poczt pierwszych, a szczególniéj dawać baczność, aby lewe skrzydło armii nie zostało okrążone i napadnięte pierwéj, nim Generał poczyni rozporządzenia jakichby okoliczności wymagały.

Wielka straż *r*, licząca czterdziestu ludzi konnych, wystawiła poczty *m* i *n*, więc jéj pozostaje jeszcze dwadzieścia dwa konie.

Wielka straż *t*, złożona z dwudziestu koni, ściągnie w razie potrzeby pierwsze poczty *l* i *k*.

Wielka straż *u*, złożona z dwudziestu koni, ściągnie pocztę *i*.

Wielka straż *v*, złożona z trzydziestu koni, wystawia pocztę *h*.

Wielka straż *w*, złożona także z trzydziestu koni, ma ściągnąć w razie odwrotu pierwsze poczty *e* i *g*.

Le poste *o*, composé de huit hommes d'infanterie, commandé par un sergent, fournit deux sentinelles.

Le poste *n*, composé de six chevaux, commandé par un maréchal des logis, fournit une vedette le jour et deux la nuit.

Le poste *p*, composée de huit chevaux, commandé par un maréchal des logis, fournit deux vedettes.

GRAND'GARDES OU POSTE DE RALLIEMENT.

La grand'garde *q*, composée de trente chevaux et de trente hommes d'infanterie, a fourni les postes *o* et *p*; plus celui *s*, composé de quinze hommes d'infanterie. L'excédant de la grand'garde, qui est de vingt-quatre chevaux et de sept hommes d'infanterie, est chargé de couvrir par des patrouilles la gauche des postes avancés, et de veiller particulièrement à ce que la gauche de l'armée ne soit pas tournée et attaquée avant que le général n'ait pu faire des dispositions que les circonstances commanderaient.

La grand'garde *r*, composée de quarante chevaux, a fourni le postes *m* et *n*; il lui reste encore vingt-deux chevaux.

La grand'garde *t*, composée de vingt chevaux, est chargée de rallier les postes avancés *l* et *k*.

La grand'garde *u*, composée de vingt chevaux, est chargée de rallier le poste avancé *i*.

La grand'garde *v*, composé de trente chevaux, a fourni le poste *h*.

La grand'garde *w*, composée de trente chevaux, doit rallier en cas de retraite *v* et *g*.

Wielkie straże *x*, *y*, złożone każda z trzydziestu koni, mają zebrać pierwsze poczty *f* i *e*.

Wielka straż *z*, złożona z czterdziestu koni, ma ściągnąć pierwszą pocztę *d*, i niepokoić nieprzyjaciela, gdyby postępował traktem bitym wiodącym z *Oettingen* do *Nördlingen*, a wrazie gdyby straż z zmuszoną była do odwrotu, uskuteczni go do poczty *ff*.

Wielkie straże *aa*, *bb*, złożone każda z trzydziestu koni, mają zebrać poczty *c*, *b*.

POCZTY POSIŁKOWE CZYLI PIKIETY.

Poczta *cc*, złożona z trzystu koni, ma posiłkować wielkie straże polowe, *aa* i *bb*, i uderzyć na nieprzyjaciela gdyby postępował traktem między *Oettingen* a *Nördlingen*.

Poczta *dd*, złożona ze stu koni, przeznaczona jest do wspierania dwóch dział które ma przed sobą; a w razie odwrotu cofnie się do *Unter-Reunlingen*.

Poczta *ee*, złożona z pięciuset koni, wysyła na punkta *ff*, *ff* dwie poczty, każdą o sto piędziesięciu koniach, dla osłony sześciu sztuk armat, które stoją przed niemi; przy téj to poczcie *ee*, mają się zebrać wielkie straże *x*, *y*, *z*.

Trzysta ludzi piechoty postawionych we wsi *Löpsingen*, mają rozkaz silnie jéj bronić, gdyby zaś z niéj wyparci byli, natenczas odwrot swój uskutecznić powinni wzdłuż bagien *Egerbach* do *Schwal-Mühle*; w ciągu którego to odwrotu straż polowa *w*, po-

Les grand'gardes *x* et *y*, composées chacune de trente chevaux, doivent rallier les postes avancés *f* et *e*.

La grand'garde *z*, composée de quarante chevaux, doit rallier le poste avancé *d*, et inquiéter l'ennemi s'il s'avançait sur la chaussée d'*Oettingen* à *Nördlingen*; et dans les cas où *z* serait forcé à la retraite, cette grand'garde se retirerait sur le poste *ff*.

Les grand'gardes *aa*, *bb*, composées chacune de trente chevaux, doivent rallier les postes *c* et *b*.

POSTES D'APPUI, OU PIQUETS.

Le poste *cc*, composé de trois cents chevaux, doit appuyer les grand'gardes *aa*, *bb*, et charger l'ennemi s'il s'avance sur la grande chaussée d'*Oettingen* à *Nördlingen*.

Le poste *dd*. composé de cent chevaux, doit soutenir les deux pièces de canon qu'il a devant lui; et, en cas de retraite, se retirer sur *Unter-Reunlingen*.

Le poste *ee*, composé de cinq cents chevaux, a détaché aux points *ff*, *ff*, deux postes, forts chacun de cent cinquante chevaux, à l'effet de soutenir les six pièces de canon placées devant eux; et de plus, c'est sur le poste d'appui *ee*, que doivent se rallier les grand'grades *x*, *y* et *z*,

Trois cents hommes d'infanterie, placés dans le village de *Löpsingen*, ont ordre de le défendre vigoureusement; s'ils étaient forcés à la retraite, ils l'effectueraient sur *Schwal-Mühle*, en longeant les marais de l'*Egerbach*; ils seraient protégés dans leur retraite

czta posiłkowa *gg*, i armaty stojące w *ff*, wspierać ich będą.

Poczta *gg*, złożona ze stu koni, ma zebrać straże polowe *t u* i *w*.

Poczta *hh*, z dwustu koni złożona, zbiera straże *q* i *r*,

Spostrzeżenia i uwagi ogólne.

Po za wsią *Schmähingen* zasłonioną pierwszemi pocztami, postawiono sześćset piechoty, piędziesiąt koni i dwa działa; oddział ten w razie attaku powinien stawić jak najzaciętszy opór, dla dania czasu korpusowi głównemu stojącemu w punkcie A, do wzięcia broni i do poczynienia stosownych roz. porządzeń.

Aby wynagrodzić niedogodność miejscową, z powodu niemożności rozstawienia poczt z prawéj strony linii, dla bliskości wielkiego lasu, wysyłane być mają ciągłe patrole z piechoty i jazdy złożone, ku *Forheim*, *Polstadt*, *Burg-Magernheim*. (plan 1. wsiow tych nie obejmuje). Patrole te przetrząsną dokładnie całą okolicę pomiędzy wsiami dopiero wskazanemi, a dowódzcy ich doniesą o wszystkiem o czemby się dowiedzieli, a coby się bespieczeństwa armii dotyczyć mogło kommendantowi oddziału po za *Schmähingen* stojącemu, który znów powinien natychmiast uwiadomić o tém Generała dowodzącego głównym korpusem.

Dwieście ludzi piechoty i dwie armaty stoją w zamku *Wallerstein;* oddział ten dostateczny jest do obrony wspomnionego zamku przez kilka godzin; jedyny cel który osiągnąć chciano przez jego obsadzenie.

par la grand'garde *w*, le poste d'appui gg, et par le canon placé à *ff*.

Le poste gg, composé de cent chevaux, doit rallier les grand'gardes *t*, *u* et *v*.

Le poste *hh*, composé de deux cents chevaux, rallie les grand'gardes *q* et *r*.

Observations et considérations générales.

Derrière le village de *Schmähingen*, couvert par les postes avancés, sont placés six cents hommes d'infanterie, cinquante chevaux et deux pièces de canon; ces troupes doivent opposer, en cas d'attaque, la plus vigoureuse résistance, pour donner au corps principal, place au point A, le temps de prendre les armes et de faire les dispositions convenables.

Pour suppléer aux défauts que présentent les localités qui ne permettent pas d'établir des postes sur la droite de la ligne, vu la proximité de la grande-forêt, des patrouilles d'infanterie et de cavalerie seront constamment dirigées vers *Forheim*, *Polstadt*, *Burg-Magernheim* (ces villages ne figurent pas sur le plan). Ces patrouilles fouilleront exactement tout le terrain compris entre les villages indiqués ci-dessus, et leurs chefs donneront connaissance de tout ce qu'ils apprendront, et qui intéresserait la sûreté de l'armée, au commandant du detachement placé derrière *Schmehingen*, lequel devra en donner avis sur-le-champ au général commandant le corps principal.

Deux cents hommes d'infanterie et deux pièces de canon sont placés dans le château de *Wallerstein*; ce détachement suffit pour défendre ce château pendant quelques heures, seul but que l'on se propose en le faisant occuper.

Wszystkie poczty mają wysyłać patrole, na przód i na flanki; i kommendanci tych patrolów, nie powinni się nigdy od linii poczt tyle oddalać, iżby się przez to na niebespieczeństwo narażać mieli. Pod czas nocy poczty zostaną wzmocnione, czaty konne i piesze podwojone, wszakże w tenczas tylko gdyby ostrożność tę za potrzebną uznano.

Wykaz *zbiorowy oddziałów użytych do osłonienia Korpusu.*

			Ludzi.		*Koni.*
18	Poczt pierwszych . .	piechota.	8	Jazda.	118
12	Poczt zbiorowych . .	*idem.*	35	*idem.*	330
7	Poczt posiłkowych . .	*idem.*	300	*idem.*	1050
1	Posterunek za Schmähingen	*idem.*	600	*idem.*	50
1	Posterunek w Wallerstein.	*idem.*	200	*idem.*	„
		Ogół,	1143		1548
		Zbiór Ogólny,	2691		
		Dział	12		

ROZDZIAŁ III.

ROZSTAWIENIE PRZEDNICH POCZT W OKOLICY POPRZECINANÉJ,

PLAN II.

Przednia straż armii obozującéj za *Bambergem*, zajęła stanowisko przed temże miastem, a w przypuszczeniu iż nieprzyjaciel zajmuje *Würtzbourg*, rozstawiła przednie swoje poczty w następujący sposób.

Tous les postes doivent pousser des patrouilles en avant et sur leurs flancs; les chefs de ces patrouiles ne doivent jamais s'éloigner de la ligne des postes à une distance telle qu'ils puissent se compromettre. Les postes seront renforcés, les vedettes et les sentinelles doublées, pendant la nuit, si toutefois cette précaution est jugée nécessaire.

Récapitulation *des troupes employées à couvrir le corps d'armée.*

		Hommes.		Chevaux.
18 Postes avancés	Infanterie.	8	Cavalerie.	118
12 Postes de ralliement . . .	*idem.*	35	*idem.*	330
7 Postes d'appui	*idem.*	300	*idem.*	1050
1 Poste de Schmähingen.	*idem.*	600	*idem.*	50
1 Poste de Wallerstein.	*idem.*	200	*idem.*	-
	Total,	1143		1548
	Total général .	2691		
	Pièces de canon.	12		

CHAPITRE III.

DISPOSITION DES AVANT-POSTES DANS UN PAYS COUPÉ.

PLAN II.

L'avant-garde d'une armée campée derrière *Bamberg*, a pris position en avant de cette ville, et a placé, dans la supposition que l'ennemi occupe *Würtzbourg*, ses avant-postes de la manière suivante:

A. STANOWISKO PRZEDNIÉJ STRAŻY.

PIERWSZE POCZTY CZYLI POCZTY UWAŻAJĄCE.

Poczty *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *h*, *q*, *s* i *v*, złożone każda z ośmiu koni i dowodzone przez Podofficerów, wystawiają po dwie czaty. Skoro się zmierzchnie posterunek *q* cofa się ku *Erlau*, a poczta *p* stawia czaty pośrednie.

Poczty *g* i *p*, złożone każda z sześciu koni, są pod kommendą Podofficerów; pierwsza z nich stawia jednę czatę na wnijściu do boru, a druga wzmocniona zaraz z wieczora sześcioma ludźmi wziętymi z posterunków z pod *Erlau*, cofa się do tegoż miejsca w razie odwrotu.

Poczta *m*, złożona z dziewięciu koni, dowodzona przez Podofficera, daje jednę czatę, i wysyła patrole po za *Walzdorf*.

Poczty *n* i *t*, złożone każda z dwunastu koni, dowodzone przez Podofficerów, wystawiają po trzy czaty; w razie odwrotu, pierwsza z nich cofa się do posterunku *o*, i stawia dwie czaty przy wyjściach (débouchés) pod *Kreuzschiech*.

Poczty piechoty *b*, *i* i *r*, złożone każda z sześciu ludzi, dowodzone przez Podofficerów, dają po jednéj czacie.

Poczty piechoty *k*, *u* i *w*, złożone każda z ośmiu ludzi, dowodzone przez Podofficerów, dają po dwie czaty; pierwsza z tych poczt rozstawia swe czaty na drodze przed borem.

Poczta piechoty *l*, złożona z dwunastu ludzi, dowodzona przez Podofficera, wystawia trzy czaty.

A. POSITION DE L'AVANT-GARDE.

POSTES AVANCÉS OU D'OBSERVATION.

Les postes *a*, *c*, *d*, *e*, *f*, *h*, *q*, *s* et *v*, composés chacun de huit chevaux, et commandés par des maréchaux des logis, fournissent deux vedettes. A l'entrée de la nuit, le poste *q* se retire sur *Erlau*, et celui *p* place des vedettes intermédiaires.

Les postes g et *p*, composés chacun de six chevaux, sont commandés par des brigadiers; le premier de ces postes place une vedette à l'entrée du bois, et le second, renforcé à l'entrée de la nuit par six hommes, pris sur le poste d'*Erlau*, se retire sur cet endroit en cas de retraite.

Le poste *m*, composé de neuf chevaux, commandé par un maréchal des logis, fournit une vedette, et pousse des patrouilles au-delà de *Walzdorf*.

Les postes *n* et *t*, composés de douze chevaux, commandés par des maréchaux des logis, fournissent chacun trois vedettes; en cas de retraite, le premier de ces postes se retire sur celui *o*, et pose deux vedettes aux débouchés de *Kreuzschiech*.

Les postes d'infanterie *b*, *i* et *r*, composés de six hommés, commandés par des caporaux, fournissent chacun une sentinelle.

Les postes d'infanterie *k*, *u* et *w*, composés de huit hommes, commandés par des sergens, fournissent chacunt deux sentinelles; le premier de ces postes a les siennes placées sur la route, à l'entrée du bois.

Le poste d'infanterie *l*, composé de douze hommes, commandé par un sergent, fournit trois sentinelles.

Poczta piechoty *o*, złożona z dwudziestu ludzi, dowodzona przez Podofficera, wysyła za zmierzchnieniem się dwie małe poczty po pięciu ludzi mocne, które zajmą stanowisko przy stawie.

STRAŻE WIELKIE POLOWE CZYLI POCZTY ZBIOROWE.

Straż wielka polowa *x*, z czterdziestu ludzi piechoty złożona, ma ściągnąć pocztę *w*, a w razie gdyby była zmuszona do odwrotu, cofa się do straży polowéj *qq*, wystawionéj na górze *Bischberg*, i bronić będzie wraz z nią tegoż stanowiska.

Straż wielka polowa *y*, złożona z dwudziestu ludzi piechoty, ma ściągnąć pierwsze poczty *u* i *t*; lecz w razie gdyby je nieprzyjaciel z zabliska parł, wzięłyby kierunek w lewo. Straż wielka *y*, wystawia pocztę z sześciu ludzi, już to dla uważania okolicy lasu *Weibelsdorf*, już dla wspierania poruszenia odwrotowego posterunku jazdy *v*, gdyby się tenże miał cofać.

Straż wielka polowa piesza *z*, licząca piędziesiąt ludzi, ma sobie polecone ściągnienie poczt *s*, *r*, *y*, *aa* i *bb*; a w razie gdyby straż ta zmuszona była do odwrotu, będzie bronioną na prawo przez poczty *s* i *y*, a na lewo przez poczty *r*, *aa* i *bb*.

Straż wielka polowa *aa*, złożona z trzydziestu ludzi piechoty, zajmuje *Erlau*, wystawia swe czaty przed lasem i wzdłuż obwodu jego, i ściąga poczty *p* i *q*.

Straż wielka polowa *bb*, licząca trzydziestu ludzi piechoty, zajmuje *Mühlendorf*, i przy téj to straży zebrać się powinna poczta *o*.

Le poste d'infanterie *o*, composé de vingt hommes, commandé par un officer, détache à l'entrée de la nuit deux petits postes de cinq hommes chaque, lesquel vont prendre position près de l'étang.

GRAND'GARDES, OU POSTES DE RALLIEMENT.

La grand'garde d'infanterie *x*, forte de quarante hommes, doit rallier le poste *w*, et dans le cas où cette grand'garde serait forcée à la retraite, elle se retirerait sur celle *qq*, postée sur le *Bischberg*, et concourrait avec elle, à la défense de cette position.

La grand'garde d'infanterie *y*, composée de vingt hommes, doit rallier les postés avancés *u* et *t*; mais, dans le cas où ces deux postes seraient serrés de trop prés par l'ennemi, ils se dirigeraient à gauche. La grand'garde *y*, détache un poste de six hommes, tant pour observer la lisiêre du bois de *Weibeilsdorf*, que pour protéger, en cas de retraite, le mouvement rétrograde du poste cavalerie *v*.

La grand'garde d'infanterie *z*, forte de cinquante hommes, est chargée de rallier les postes *s*, *r*, *y*, *aa* et *bb*; et dans le cas où cette grand'garde serait forcée à la retraite, elle serait flanquée à droite, par les postes *s* et *y*, et à gauche, par ceux *r*, *aa* et *bb*.

La grand'garde d'infanterie *aa*, composée de trente hommes, occupe *Erlau*, place ses sentinelles en avant et sur la lisière du bois, et elle rallie les postes *p* et *q*.

La grand'garde d'infanterie *bb*, composée de trente hommes, occupe *Mühlendorf*; c'est sur cette grand'garde que vient se rallier le poste *o*.

Straż wielka polowa piesza *cc*, licząca dwudziestu ludzi, zbiera w razie odwrotu pocztę *m*, dwie te poczty połączone cofałyby się parowem w kierunku ku *oo*.

Straż polowa piesza *dd*, złożona z czterdziestu ludzi, zebrać powinna poczty *k* i *l* i trzymać się w swojem stanowisku, póki się wielka straż *ee* nie cofnie; poczém cofa się do *Ober-Durach*, wzdłuż parowu *Dellern*.

Straż wielka piesza *ee*, licząca trzydziestu ludzi, powinna w razie attaku trzymać się we wsi *Burkach*, dopóki się poczty *h* i *g* nie cofną; poczém straż ta cofa się także przez las dla osłaniania flanki prawego posterunku *ll*, i połączenia się z oddziałem mającym bronić *Deberich*.

Straż wielka polowa jazdy *ff*, licząca sześdziesiąt koni, ściąga poczty *e*; *f*, *g* i *h*, a w razie gdyby nieprzyjaciel postępował naprzód, drogą przez *Burkach*, poczty te połączone z wielką strażą *ff*, natrą nań, a gdyby jeszcze zmuszone były do odwrotu, cofną się pod zasłoną poczty *ll*.

Straż polowa piesza *gg*, złożona z piędziesięciu ludzi, wystawia przed siebie dwie poczty każdą o sześciu ludziach, a zmuszona do odwrotu cofnie się równie jak i te dwie poczty do *Weitzendorf*.

Wielka straż piesza *hh*, licząca czterdzieści ludzi, stawia przed siebie dziesięciu ludzi, i jednego Podofficera, a gdyby była zmuszona do odwrotu, cofnie się wraz z tąż pocztą ku *Höfen*.

Straż polowa piesza *ii*, licząca piędziesiąt ludzi, wystawia przed siebie dwie poczty, o sześciu ludziach każdą, z których jedna wystawiona jest na jéj przo-

La grand'garde d'infanterie *cc*, forte de vingt hommes, rallie le poste *m*; en cas de retraite, ces deux postes réunis se retireraient dans la direction de *oo*, en suivant le ravin.

La grand'garde d'infanterie *dd*, composée de quarante hommes, doit rallier les postes *k* et *l*, et tenir dans sa position, jusqu'à ce que la grand'garde *ee* se soit reployée; après, elle se retire sur *Ober-Durach*, en suivant le ravin de *Dellern*.

La grand'garde d'infanterie *ee*, forte de trente hommes, doit, en cas d'attaque, se maintenir à *Burkach*, jusqu'à ce que les postes *i*, *h* et *g* se soient retirés; ensuite cette grand'garde se retire par la forêt, pour couvrir le flanc droit de *ll*, et se joindre aux troupes chargées de défendre *Deberich*.

La grand'garde de cavalerie *ff*, composée de soixante chevaux, rallie les postes *e*, *f*, *g* et *h*, et, dans le cas où l'ennemi s'avancerait sur la route, par *Burkach*, ces postes réunis à la grand'garde *ff*, le chargerait, et s'ils étaient encore forcés à la retraite, ils se retireraient sous la protection du poste *ll*.

La grand'garde d'infanterie *gg* forte de cinquante hommes, détache en avant d'elle deux postes de six hommes chaque; forcée à la retraite, cette grand'garde se retirerait, ainsi que ces deux postes, sur *Weitzendorf*.

La grand'garde d'infanterie *hh*, forte de quarante hommes, détache en avant d'elle dix hommes et un sergent; forcée à la retraite, elle se retirerait, ainsi que ce poste, sur *Hofen*.

La grand'garde d'infanterie *ii*, composée de cinquante hommes, détache deux postes de six hommes

dzie, a druga na lewym skrzydle. W przypadku odwrotu straży polowéj ku *Schaelis*, wspierać ona będzie pocztę *kk*; a jeżeliby cofać się miała ku *Hofen*, wspierać będzie pocztę *hh*.

Straż wielka *kk*, złożona z sześćdziesięciu ludzi piechoty, wysyła z nich dwudziestu do *Neuhaus;* gdyby była zmuszona do odwrotu, cofnie się do *Schaelis*.

Wielka straż piesza *ll*, złożona z trzydziestu ludzi, ma bronić obwódu lasu, a zmuszona do odwrotu, cofać się do *Unter-Aurach*.

Straż wielka polowa piesza *mm*, licząca czterdziestu ludzi, ma bronić wsi *Deberich*; w przypadku odwrotu cofnąć się do *Ober-Aurach*.

Wielka straż *nn*, złożona ze stu koni, zasłaniać będzie odwrót wielkich straży pieszych *dd* i *ee*.

Straż polowa piechotna *oo*, licząca trzydziestu ludzi, zbiera straż *cc;* odwrót tych dwóch straży uskuteczniłby się do *ss*, idąc wzdłuż stawów.

Straż wielka konna *pp*, złożona ze stu piędziesięciu jazdy, ma zasłaniać odwrót wielkiéj straży pieszéj *qq*, i dla tego powinna uderzyć na nieprzyjaciela z boku, gdyby chciał obejść zasieki.

Straż wielka piesza *qq*, licząca sto ludzi, powinna ściągnąć straż *x*; a gdyby te dwie wielkie straże wspólnie zmuszone były do odwrotu, cofałyby się ku straży *rr*, idąc wzdłuż góry.

chaque, dont l'un, est placé en avant d'elle, et l'autre, sur sa gauche. Dans le cas où cette grand'garde se retirerait sur *Schaelis*, elle soutiendrait le poste *kk*; et si elle se retirait sur *Hofen*, elle soutiendrait celui *hh*.

La grand'garde d'infanterie *kk*, composée de soixante hommes, en détache vingt à *Neuhaus*; forcée à la retraite, elle se retirerait sur *Schaelis*.

La grand'garde d'infanterie *ll*, composée de trente hommes, est chargée de deféndre la lisière du bois; forcée à la retraite, elle se retirerait sur *Unter-Aurach*.

La grand'garde d'infanterie *mm*, composée de quarante hommes, est chargée de défendre le village de *Deberich*; en cas de retraite, elle se retirerait sur *Ober-Aurach*.

La grand'garde de cavalerie *nn*, composée de cent chevaux, est chargée de couvrir la retraite des grand'gardes d'infanterie *dd*, et *ee*.

La grand'garde d'infanterie *oo*, composée de trente hommes, rallie celle *cc*; la retraite de ces deux grand'gardes s'effectuerait sur *ss*, en longeant les étangs.

La grand'garde de cavalerie *pp*, composée de cent cinquante chevaux, est chargée de couvrir la retraite de la grand'garde d'infanterie *qq*, et à cet effet, elle doit attaquer l'ennemi en flanc, s'il voulait tourner l'abatis.

La grand'garde d'infanterie *qq*, composée de cent hommes, doit rallier celle *x*; forcées à la retraite, ces deux grand'gardes se retireraient sur celle *rr*, en longeant la montagne.

Straż wielka piesza *rr*, z dwóchset ludzi i dwóch armat złożona, ma bronić *Gaustadt*.

POCZTY POSIŁKOWE CZYLI PIKIETY.

Poczta posiłkowa *ss*, licząca czterysta ludzi piechoty i dwa działa, ma bronić zasieki do upadłego; w razie odwrotu, straż polowa *z*, i od niéj zależące poczty, mają zająć stanowisko po za jeziorem na prawéj flance tejże poczty posiłkowéj. Gdyby poczta posiłkowa *ss*, zmuszona była do opuszczenia zasieki, a nadto do ustąpienia z stanowiska które zajęła po za jeziorem, tedy cofnęłaby się na prawą flankę przedniéj straży i zatoczyłaby dwa swoje działa w barkanie przy kaplicy Sgo *Rocha*, usypanym dla obrony drogi.

Poczta posiłkowa *tt*, złożona z trzystu koni, wysyła sto na zajęcie stanowiska po lewéj stronie drogi w rowni z armatami.

Poczty posiłkowe *uu* i *vv*, złożone są każda z piędziesięciu ludzi piechoty.

Poczta posiłkowa *ww*, złożona jest z dwustu ludzi piechoty i ma dwa działa.

Poczta posiłkowa *yy*, licząca sto koni, ma wspierać odwrót straży polowéj *rr*, gdyby taż zmuszona była do cofania się.

Spostrzeżenia i uwagi ogólne.

Poczty piesze rozstawione po nad brzegiem boru, a któremi dowodzą Podofficerowie, wystawiają po-

La grand'garde d'infanterie *rr*, composée de deux cents hommes, et de deux pièces de canon, est chargée de défendre *Gaustadt*.

POSTES D'APPUI OU PIQUETS:

Le poste d'appui *ss*, composé de quatre cents hommes d'infanterie, et de deux pièces de canon, doit défendre l'abatis jusqu'à la dernière extrémité; en cas de retraite, c'est en arrière de l'étang et sur le flanc droit de ce poste, que la grand'garde *z*, ainsi que les postes qui en dépendent, doivent venir se placer. Si le poste d'appui *ss*, après avoir été forcé d'abandonner l'abatis, était encore forcé de céder la position qu'il aurait prise derrière l'étang, il se retirerait alors, sur le flanc droit de l'avant-garde, et placerait ses deux pièces de canon dans la flèche construite à *Saint-Rochus*, et dont le but est de couvrir le chemin.

Le poste d'appui *tt*, composé de trois cents chevaux, en détache cent, qui viennent prendre position sur la gauche de la route, à la hauteur des pièces de canon.

Les postes d'appui *uu*, et *vv*, sont composés chacun de cent cinquante hommes d'infanterie.

Le poste d'appui *ww*, est composé de deux cents hommes d'infanterie, et de deux pièces de canon.

Le poste d'appui *yy*, composé de cent chevaux, doit protéger la retraite de la grand'garde *rr*, si cette grand'garde y était forcée.

Observations et considérations générales.

Les postes d'infanterie placés sur la lisiére du bois, qui sont commandés par des sous-officiers,

większéj części tylko po jednéj czacie w nocy; przed temi pocztami rozstawione być mają czaty konne, które znów mają być osłaniane przez patrole ruchome (volantes).

Wielkie straże piesze *gg*, *hh* i *ii*, powinny się cofać za nadejściem nocy do *Weitzendorf* i *Hofen*, wraz z swemi pierwszemi pocztami; a wielkie straże konne *c* i *d* na lewą flankę armii, przechodząc przez *Hofen* i *Weitzendorf*; za nadejściem dnia, wszystkie te poczty zajmą nazad swe stanowiska.

Wielkie straże *gg*, *hh*, *ii*, *kk*, przechodząc przez parów połączą się z pocztami posiłkowemi i mają bronić zasieki do ostatniego; a gdyby okoliczności tego wymagały, przyłożyłoby się lewe skrzydło przedniéj straży do téj obrony.

Dla spieszniejszego przesyłania rozkazów i raportów, dodane będą posyłki konne do poczt piechoty przez Officerów dowodzonych.

Wykaz *zbiorowy wojska użytego do służby przednich poczt.*

		Ludzi.		*Koni.*
26 Poczt pierwszych	piechoty.	72	jazdy.	133
20 Poczt zbiorowych	*idem.*	860	*idem.*	310
5 Poczt posiłkowych	*idem.*	900	*idem.*	400
	Zebranie	1832		843
	Zbiór ogólny . . .		2675	
	Dział		8	

n'ont, la plupart, qu'une sentinelle la nuit; des vedettes doivent être placées en avant de ces sentinelles, lesquelles seront couvertes par des patrouilles volantes.

Les grand'gardes d'infanterie *gg*, h*h* et *ii*, doivent se retirer à l'entrée de la nuit, sur *Weitzendorf* et *Hofen*, ainsi que leurs postes avancés; et ceux de cavalerie *c* et *d*, sur le flanc gauche de l'armée, en passant par *Hofen*, *Weitzendorf:* au jour, tous ces postes doivent reprendre leur position.

Aux postes d'appui, se réunissent en passant par le ravin, les grand'gardes *gg*, *hh*, *ii*, *kk;* lesquelles doivent défendre l'abatis, jusqu'à la dernière extrémité, et, si les circonstances l'exigeaient, l'aile gauche de l'avant-garde prendrait part à cette défense.

Pour accélérer la transmission des ordres et des rapports, des ordonnances de cavalerie sont attachés aux postes d'infanterie, commandés par des officiers.

Récapitulation *des troupes employées au service des avant-postes.*

		Hommes.		Chevaux.
26 Postes avancés . . .	Infanterie.	72	Cavalerie.	133
20 Postes de ralliement .	*idem.*	860	*idem.*	310
5 Postes d'appui	*idem.*	900	*idem.*	400
	Total,	1832		843
	Total général . .	2675		
	Pièces de canon	8		

ROZDZIAŁ IV.

ROZSTAWIENIE PIERWSZYCH POCZT W WYSOKICH GÓRACH.

PLAN III.

Armia obozująca na górze *Brenner* dla zabespieczenia swéj lewéj flanki, obsadziła dwoma tysiącami piechoty pasmo gór pomiędzy rzekami *Gschnitz* i *Sill*; a korpus ten zajął następujące stanowiska.

Na wierzchołku góry *Leutner Joch*, w punkcie A, postawiono czterysta ludzi, którzy mają strzedz i bronić przestrzeni położonéj pomiędzy strumieniami *Vorderbach* i *Fallbach*.

Na górze *Steinacher-Joch* w punkcie B, sześćset ludzi, którzy mają strzedz i bronić całego położenia pomiędzy *Fallbach* i drogą prowadzącą z miasteczka *Steinach* do stanowiska B, począwszy od mostu *Hube*. Głównem zaś przeznaczeniem tego oddziału jest, utrzymanie wierzchołka góry *Steinacher-Joch* i bronienia do niego przystępów.

Na drodze prowadzącéj z *Hoflach* do *Steinach* w punkcie C, tysiąc ludzi, którzy mają obsadzić pierwszemi poeztami prawy brzeg rzeczki *Gschnitzbach* od spadku góry powyżéj mostu *Hube*, aż do jéj ujścia w rzeczkę *Sill*; niemniej brzegi rzeczki *Sill*, idąc w górę od *Steinach* aż do *Wolfen*; poczty te oraz strzedz i bronić powinny obudwóch ścieszek wiodących ze *Steinach* na spadki i boki

CHAPITRE IV.

DISPOSITION DES POSTES AVANCÉS DANS DE HAUTES MONTAGNES.

PLAN III.

Une armée campée sur le *Brenner*, a fait occuper pour la sûreté de son flanc gauche, par un corps de deux mille hommes d'infanterie, la chaîne des montagnes située entre les rivières de la *Gschnitz* et de la *Sill;* ce corps a pris les positions suivantes:

Sur le sommet du *Leutner-Joch*, au point A, quatre cents hommes, lesquels sont chargés de garder et de défendre l'espace compris entre le *Vorderbach* et le *Fallbach*.

Sur le *Steinacher-Joch*, au point B, six cents hommes, lesquels doivent surveiller et défendre, à partir du pont de *Hube*, tout le terrain compris entre le *Fallbach*, et le chemin qui conduit de la ville de *Steinach*, à la position B. L'objet principal, de ce détachement, est de maintenir le sommet du *Steinacher-Joch*, et d'en défendre les approches.

Sur le chemin qui conduit de *Hoflach* à *Steinach*, au point C, mille hommes, lesquels doivent occuper par des postes avancés la rive droite de la *Gschnitz-Bach*, depuis l'escarpement de la montagne, qui est au-dessus du pont de *Hube*, jusqu'à son embouchure dans la *Sill;* ainsi, que le cours de la *Sill*, en remontant cette rivière, depuis *Steinach* jusqu'a *Wolfen:* de plus, ces postes doivent observer et défendre

góry tegoż imienia i niedozwalać nieprzyjacielowi zbliżania się wielką drogą wiodącą z *Innspruck* na górę *Brenner*.

Aby uzupełnić obronę lewéj flanki armii, oddział z sześciuset ludzi piechoty złożony, zajmie stanowisko na górze *Trummen-Joch*, przytykającéj do góry *Leutner-Joch*; oddział ten będzie strzegł i bronił całéj okolicy pomiędzy strumieniami *Vorderbach* i *Trummenbach*, idąc w górę prawym brzegiem rzeczki *Gschnitzbach*. (Jakkolwiek rozrządzenie to nie jest wyobrażone na planie dla małéj objętości onego, wszakże dla pamięci czyni się tu o niém wzmianka).

Podług powziętych wiadomości o położeniu okolicy, czterysta ludzi stojących w punkcie A rozłożono, jak następuje:

Na punktach *a* i *b*, jako zamykających jedyne scieszki któremi się dostać można na szczyt góry *Leutner-Joch*, postawiono po trzydziestu ludzi. Wprawdzie podług zasiągniętych wiadomości ściana góry téj od strony *Gschnitz-Bach* składa się z nieprzebyłych skał, a parowy przez ich roztwory ukształcone tak strome mają spadki, że tylko ścieszkami *a* i *b* na górę rzeczoną dostać się można; nie uwalnia to wszakże Officerów kommenderujących temi pocztami od rozstawienia po swych flankach dla większéj pewności małych poczt z dwóch do trzech ludzi złożonych, które stosując się do miejscowości wystawione zostaną po bokach mniéj lub więcéj w tył posunięte, tak jak to plan okazuje.

les deux sentiers qui conduisent de *Steinach* sur le revers et les flancs de la montagne de ce nom, et empêcher l'ennemi de s'avancer sur la grande chaussée qui conduit d'*Innspruck* au *Brenner*.

Pour compléter la sûreté et la défense du flanc gauche de l'armée, un détachement de six cents hommes d'infanterie est en position sur le *Trummen-Joch*, qui touche au *Leutner-Joch;* ce détachement est chargé d'observer et défendre tout le terrain compris entre le *Vorderbach* et le *Trummen-Bach*, en remontant la rive droite de la *Gschnitz-Bach*. (Le peu d'étendue du plan fait qu'il n'en est parlé ici que pour mémoire.)

D'après les connaissances que l'on a des localités, les quatre cents hommes placés au point A, sont disposés ainsi qu'il suit:

Trente hommes sont postés sur chacun des points *a* et *b*, situés à l'entrée des seuls sentiers par où l'on puisse arriver sur la crête du *Leutner-Joch*. D'aprés les renseignemens obtenus, on sait que cette montagne est formée du côté de *Gschnitz-Bach*, d'une masse de rochers impraticables, et que les ravins, qui sont dans l'intervalle de ces rochers, sont tellement escarpés, que le *Leutner-Joch* ne peut être gravi que par les deux sentiers *a* et *b*; ce qui, cependant, ne doit pas empêcher les officiers commandant ces deux postes, de détacher sur leurs flancs, pour plus de sûreté, des petits postes de deux à trois hommes, qui, d'aprés les localités, seront placés plus ou moins en arrière sur les côtés, ainsi que l'indique le plan.

Poczty *a* i *b*, wyślą znowu każda po jednéj poczcie z dziesięciu ludzi; te odkommenderowane poczty, zajmą punkta *c* i *d*, i wystawią przed siebie pierwsze poczty każdą ze czterech ludzi złożoną, które zajmą stanowisko na samym początku dwóch ścieszek w punktach *e* i *f*.

Front ściśniony dwóch tych ścieszek, podaje pocztom *a* i *b*, sposobność korzystnego ich bronienia, i dawania nieprzyjacielowi silnego oporu gdyby je attakował.

Poczty *e* i *f*, uważają we dnie cały spód góry, a w nocy zbliżą się do poczt *c* i *d*. Ostatnie te dwie poczty wysyłają patrole wzdłuż *Gschnitz-Bach* aż do mostu pod *Schneberg*.

W punkcie *g*, gdzie się schodzi kilka ścieszek stoi dwudziestu ludzi; poczta ta zasłoni się zasieką; a gdyby była zmuszona do odwrotu, ma się połączyć z pocztą *e*, i z wielką strażą *a*, i w odwrocie trzymać się przedłużenia ścieszki prowadzącéj do poczty posiłkowéj *i*.

W punkcie *h* stoi trzydziestu ludzi; przeznaczeniem ich jest wspierać i zebrać pocztę *b*, stawić czoło attakującym, i bronić przystępu do *Falmeritz-Alpe:* gdyby z tego punktu byli wyparci, cofnęliby się do punktu *i*, gdzie stoi piędziesiąt ludzi mających wspierać wszelkie punkta zagrożone, zebrać poczty *g*, *b*, i *h*, a naostatek gdyby byli w swojém stanowisku napadnięci, dawać jak najsilniejszy opór.

Czterdziestu ludzi w punkcie *k*, przeznaczono do utrzymywania związku między górami *Leutner-*

Les postes *a* et *b* détacheront chacun un poste de dix hommes; ces postes détachés, occuperont les points *c* et *d*, et placeront, en avant d'eux, des postes avancés, forts chacun de quatre hommes, lesquels prendront poste à la sortie des deux sentiers, aux points *e* et *f*.

Le front rétréci de ces deux sentiers donne aux postes *a* et *b* les moyens de les défendre avantageusement et d'opposer, à l'ennemi qui les attaquerait, une vigoureuse résistance.

Les postes *e* et *f*, observent pendant le jour, tout le pied de l'escarpement de la montagne, et la nuit, ils se rapprochent des postes *c* et *d*. Ces deux derniers postes envoient des patrouilles le long de la *Gschnitz-Bach* jusqu'au pont de *Schneberg*.

Vingt hommes au point *g*, où se réunisssent plusieurs sentiers; ce poste se couvre d'un abatis; et s'il était forcé à la retraite, il suivrait, en se retirant, et après avoir rallié le poste à la grand'garde *a*, le prolongement du sentier qu'il occupait pour aller se réunir au poste d'appui *i*.

Trente hommes au point *h;* leur destination est de protéger et de rallier le poste *b*, de faire face aux attaques, et de défendre les approches de *Falmeritz-Alpe:* si de ce point, ils étaient forcés à la retraite, ils la feraient sur *i*, ou sont placés cinquante hommes, lesquels ont pour instructions, de soutenir tous les points menacés, de rallier les postes *g*, *b* et *h;* et enfin, s'ils étaient attaqués dans leur poste, d'opposer la plus ferme résistance.

Quarante hommes au point *k;* leur objet est d'entretenir la communication entre le *Leutner-Joch*

Joch i *Steinacher-Joch* i do bronienia drogi wiodącéj z *Falmeritz-Alpe*. (Plan wskazuje gdzie są postawione poczty pośrednie, mające utrzymywać kommunikacye, przesyłać rozkazy i raporta do wszelkich poczt).

Po rozstawieniu poczt dostarczonych przez czterysta ludzi zajmujących stanowisko na górze *Leutner-Joch*, pozostaje ich jeszcze dwieście do użycia według potrzeby.

Sześćset ludzi stojących w punkcie B, na wierzchołku *Steinacher-Joch*, mając sobie zlecone strzeżenie i obronę téj góry, rozstawieni są tak, aby zasłonięte były wszystkie do niéj przystępy.

Na ten koniec, postawiono trzydziestu ludzi w punkcie *l*, przy wejściu na jedyną ścieszkę która prowadzi od rzeczki *Gschnitz-Bach*, na wierzchołek góry *Steinacher-Joch;* Dowódzca tych trzydziestu ludzi, wysyła Podofficera i dziesięciu żołnierzy z rozkazem postawienia w punkcie *m* ludzi sześciu, mniéj więcéj na połowie ścieszki, zaś w punkcie *n* ludzi czterech.

Wszystko co się wyżéj powiedziało o pocztach *a*, *c* i *e*, ściąga się żarówno do poczt *l*, *m*, *p* i *n*; to jest, co się powiedziało o *a*, ściąga się do *l*, co o *c*, to do *m*, a co o *e*, to do *n*.

Trzydziestu ludzi należących do poczty postawionéj w punkcie *l*, powinni w razie odwrotu połączyć się w punkcie *o*, gdzie stoi trzydziestu ludzi którzy mają zlecenia wspierania i zebrania ich; a w przypadku gdyby poczty *l*, i *o*, po swojém złączeniu cofać się jeszcze musiały, pójdą ku punktowi B, wzdłuż ścieszki zajętéj przez pocztę *l*,

et le *Steinacher-Joch*, et de défendre le chemin qui vient de *Falmeritz-Alpe*. (Le plan indique où sont placés les postes intermédiaires chargés de maintenir les communications, et de faire parvenir les ordres et les rapports à tous les postes.)

Après la répartition des postes fournis par les quatre cents hommes qui sont en position sur le *Leutner-Joch*, il en reste encore deux cents de disponibles.

Les six cents hommes placés au point B, sur le sommet du *Steinacher-Joch*, devant garder et défendre cette montagne, sont postés de manière à en couvrir les approches.

A cet effet, trente hommes sont placés au point *l*, à l'entrée du seul sentier qui conduise de la *Gschnitz-Bach* au sommet du *Steinacher-Joch;* ces trente hommes détachent un sous-officier et dix hommes, qui se placent au point *m*, vers le milieu du sentier, et ces dix hommes en détachent quatre, qui prennent poste au point *n*, à la sortie du sentier.

Tout ce qui a été dit ci-dessus, concernant les postes *a*, *c* et *e*, s'applique également à ceux *l*, *m*, *p* et *n;* c'est-à-dire, *a* pour *l*, *c* pour *m*, et *e* pour *n*.

Les trente hommes qui font partie du poste placé au point *l*, doivent en cas de retraite, se réunir au point *o*, où sont postés trente hommes chargés de les soutenir et de les rallier; et dans le cas où les postes *l* et *o* réunis, devraient encore se retirer, ils se dirigeraient sur le point B, en suivant le prolongement du sentier occupé par le poste *l*,

którą wojsko z stanowiska *Steinacher-Joch* wystawiło.

Parowy ciągnące się ku (górze) *Rugstein-Alpe* i ścieszka pomiędzy niemi i tąż górą idąca, są tak trudne do przebycia, iż pierwsze poczty rozstawione wzdłuż *Gschnitz-Bach*, od tychże parowów aż do *Steinach*, koniecznie dostarczane być muszą przez oddział wojska zajmujący stanowisko C, jako niemogące być wspierane przez inne oddziały; wszelka kommunikacya bowiem z górą *Steinacher-Joch*, wzdłuż rzeczki jest niepodobna.

Piędziesięciu ludzi postawionych za zasieką *p*, a sto za zasieką *q*, powinno bronić dwóch tych stanowisk do upadłego. Pierwsza z tych poczt wysyła sześciu ludzi do punktu *r*, dla powzięcia zawczasu wiadomości o zbliżaniu się nieprzyjaciela, a druga w tymże celu, wysyła dwudziestu ludzi do punktu *s*, którzy zebrać mają w razie odwrotu pocztę *ee*; w takim oraz przypadku, poczta *s*, połączyć się ma z pocztą *q*, a potém, cofać się wspólnie do punktu *nn*.

Gdyby oddział postawiony w punkcie *q*, mający rozkaz opierania się, dopóki *p* trzymać będzie swe stanowisko, zmuszony był do odwrotu, uskutecznilby go do stanowiska B, a poczta *p*, ku punktowi *t*, obsadzonemu pocztą z trzydziestu ludzi złożoną.

Gdyby poczta *t*, zmuszona została do odwrotu, wtedy cofnęłaby się do punktu *o*, albo B, stosując się do kierunku jakiby wziął nieprzyjaciel.

Równie jak na *Leutner-Joch* rozstawione zostały i tu poczty pośrednie, dla spieszniejszego

le seul qui soit fourni par les troupes en position sur le *Steinacher-Joch.*

Les ravins qui ont leur direction vers le *Rugstein-Alpe*, et le sentier qui est entre eux et la montagne, sont tellement impraticables, qu'il est indispensable, que les postes avancés, placés le long de la *Gschnitz-Bach*, depuis ces ravins, jusqu'à *Steinach*, soient fournis par les troupes qui occupent la position C; les postes avancés ne pouvant pas être appuyés par d'autres troupes, leur communication avec le *Steinacher-Joch*, vers la rivière, étant impossible.

Cinquante hommes postés derrière l'abatis *p*, et cent derrière celui *q*, doivent défendre ces deux postes jusqu'à la dernière extrémité. Le premier de ces postes, pour être informé à temps de l'approche de l'ennemi, détache six hommes au point *r*, et le second, dans le même but, en détache vingt, au point *s*, lequel doit rallier, en cas d'un mouvement rétrograde, le poste *ee;* de même, en cas de retraite, le poste *s*, doit se réunir à celui *q*, et ensuite se retirer, conjointement, sur le point *nn.*

Si les troupes placées au point *q*, qui ont ordre de résister aussi long-temps que *p* gardera sa position, étaient obligées de céder du terrain, elles feraient leur retraite sur la position B, et celles *p* sur le point *t*, occupé par un poste de trente hommes.

Si le poste *t*, était forcé à la retraite, il se replierait sur le point *o*, ou sur celui B, d'après la direction que prendrait l'ennemi.

Des postes intermédiaires sont établis de même qu'au *Leutner-Joch*, pour accélérer la transmission

przesyłania uwiadomień, rozkazów i raportów. Jedna z tych poczt postawiona jest na górze *Schneberger Alpe*.

Z sześciuset ludzi przeznaczonych na straż i obronę góry *Steinacher-Joch*, pozostaje jeszcze trzysta sześćdziesiąt w punkcie B, po odtrąceniu użytych na różne posterunki.

Officer dowodzący tysiącem ludzi którzy zajmują stanowisko C, staje co do swéj osoby we wsi *Plan*, położonéj w równéj odległości od *Steinach*, *Hube* i *Harland*, a poczty swoje rostawia w sposób następujący:

Trzydziestu ludzi w punkcie *u*, z rozkazem bronienia scieszki na któréj są postawieni; ci trzydziestu ludzi wysyłają dziesięciu w punkt *v*, a ci dziesięciu znowuż czterech w punkt *w*. Za zmierzchnieniem się, czterech ludzi zajmujących ten ostatni posterunek, łączą się z stojącymi w punkcie *v*, i cofają się bezpośrednio do większéj poczty *u*, która ich wysłała. W nocy patrole téj poczty dochodzić będą aż do punktu *n*.

Trzydziestu ludzi w punkcie *x*, i trzydziestu w punkcie *y*, dwie te poczty mają bronić drogi która przechodzi przez most pod *Hube*; cztery czaty strzegą tegoż mostu.

Trzydziestu ludzi piechoty stojących w punkcie *z*, bronią przystępu do wsi *Plan*, i wystawiają podwójną czatę.

Trzydziestu ludzi w punkcie *aa*; ich przeznaczeniem jest, wzbraniać nieprzyjacielowi posuwania się

des avis, des ordres et des rapports. Un de ces postes est placé sur le *Schneberger-Alpe*.

Sur les six cents hommes, chargés de garder et de défendre le *Steinacher-Joch*, il en reste encore trois cent soixante au point B, déduction faite de ceux employés dans les différens postes.

L'officier, commandant les mille hommes qui occupent la position C, s'établit de sa personne au village de *Plan*, situé à une égale distance de *Steinach*, de *Hube* et d'*Harland*, et distribue ses postes de la manière suivante:

Trente hommes au point *u;* ils sont chargés de la défense du sentier sur lequel ils sont placés. Ces trente hommes en détachent dix au point *v*, et ces dix, en envoient quatre occuper le point *w*. A l'entrée de la nuit, les quatre hommes qui occupent ce dernier poste, se réunissent à ceux qui sont au point *v*, et se retirent immédiatement, sur le grand poste *u*, qui les a détachés. Pendant la nuit, ce dernier poste doit pousser des patrouilles jusqu'au point *n*.

Trente hommes au point *x* et trente à celui *y*; ces deux postes doivent défendre le chemin qui traverse le pont de *Hube;* quatre sentinelles observent ce pont.

Trente hommes au point *z*; ils défendent l'approche du village de *Plan*, et fournissent une double sentinelle.

Trente hommes au point *aa;* leur destination est d'empêcher l'ennemi de s'avancer sur la chaussée,

po bitéj drodze; gdyby zaś zmuszeni byli do odwrotu powinni się cofać drogą któréj mieli bronić.

Sto ludzi w punkcie *bb*; ci zajmują i bronią miasteczka *Steinach*, wystawiają czaty wzdłuż rzeczki *Gschnitz-Bach*, i strzegą przez wystawioną pikietę oddzielnych domków znajdujących się na przodzie, a gdyby byli zmuszeni do odwrotu, cofną się bitą drogą pod zasłonę czterdziestu koni postawionych w punkcie *cc*.

Sto ludzi w punkcie *dd*, przed wsią *Plan*; ci mają wspierać i zbierać poczty pierwsze, i poczty *y*, *x*, *z*, a potém cofać się razem do poczty *ff*.

Takie jest rozporządzenie poczt rozstawionych wzdłuż prawego brzegu rzeki *Gschnitz-Bach* i lewego brzegu rzeki *Sill*. Poczty rozstawione na jednym i drugim brzegu ostatniéj rzeczki powinny wspólnie bronić bitéj drogi, opóźniać ile możności pochód nieprzyjaciela korzystając z zapewnionéj kommunikacyi z jednego brzegu na drugi, i wspierać się wzajemnie w swych poruszeniach.

Przypuszczamy teraz iż nieprzyjaciel spędziwszy nasze pierwsze poczty, opanował *Steinach* i że okazuje chęć postępowania naprzód.

Aby mu się w tém sprzeciwić, kommendant oddziału postawionego w punkcie C, każe zająć punkta *ee*, *ff* i *gg*, przez sto piędziesiąt ludzi, z których piędziesiąt wysłanych do punktu *ee*, mają bronić jak można najdłużéj dwóch ścieszek wiodących ze *Steinach* na stoczystość góry tegoż imienia;

et s'ils sont forcés à la retraite, ils doivent se retirer par le chemin qu'ils étaient chargés de défendre.

Cent hommes au point *bb;* ils occupent et défendent *Steinach*, placent des sentinelles le long de la *Gschnitz-Bach*, et gardent, par un piquet, les maisons éparses qui sont en avant; s'ils sont forcés à la retraite, ils ont ordre de se retirer par la chaussée, sous la protection de quarante chevaux placés au point *c*.

Cent hommes au point *dd*, en avant de *Plan;* ils doivent appuyer et rallier les postes avancés, ainsi que ceux *y*, *x*, *z*, puis se reployer tous ensemble sur le poste *ff*.

Telle est la disposition des postes placés le long de la rive droite de la *Gschnitz-Bach* et de la rive gauche de la *Sill*. Les postes placés sur l'une et l'autre rive, de cette dernière rivière, doivent défendre conjointement la chaussée, et retarder, autant qu'il est en leur pouvoir, la marche de l'ennemi, en profitant de la communication établie d'une rive à l'autre, et en appuyant réciproquement leurs mouvemens.

Maintenant, nous supposons que l'ennemi, après avoir repoussé les postes avancés, s'est rendu maître de *Steinach*, et qu'il manifeste l'intention de vouloir se porter en avant.

Pour s'y opposer, le commandant des troupes établies au point C, fait occuper ceux *ee*, *ff* et *gg*, par cent cinquante hommes; dont, cinquante, envoyés au point *ee*, doivent défendre, aussi longtemps que possible, les deux sentiers, qui de *Steinach*, conduisent sur le revers de la montagne de ce nom; si

a gdyby z tamtąd ustąpić musieli, powinni posłać z pomiędzy siebie sześciu z rozkazem zajęcia ścieszki wiodącéj do posterunku *p* i połączenia się z tymże posterunkiem; pozostałych zaś czterdziestu czterech ludzi cofnęłoby się ku s, a następnie ku *nn*. W razie gdyby piędziesiąt ludzi posłanych do punktu *ff* i ci którzy się w punktach *aa*, *dd*, znajdują mieli się cofać, to wszelako poczty *ee* i *s*, trzymać mają swoje stanowiska tak długo, dopóki piędziesiąt ludzi do *gg* wysłanych zajmować będą wieś *Harland*, któréj uporczywie bronić mają. Poczta *gg* zebrać ma pocztę *bb*, a potém obydwie zajmą razem stanowisko za *Gschwen*, w bliskości domów nad bitą drogą położonych; następnie poczta *cc*, uda się bardziéj w tył za *Harland*. Jeżeliby poczta *gg*, zmuszona została do odwrotu, cofnęłaby się wtedy równie jak i poczta *cc*, pod zasłonę piędziesięciu ludzi postawionych w punkcie *hh* i przednich poczt stojących w *Sigreit*.

Piędziesiąt ludzi postawionych w *hh*, wystarczą na obronę drogi którą nieprzyjaciel uda się niezawodnie po wyjściu z *Gschwen*, potrzeba więc aby poczta *hh*, trzymała się w swém stanowisku dopóty, dopóki poczta *ff* nie zbliży się do krzyża przy drodze, w tenczas dopiero dwie te połączone poczty cofną się do stanowiska C.

Oprócz sta ludzi którzy zajmą punkt *bb*, inni sto podzieleni na trzy części zajmą następujące punkta: trzydziestu ludzi punkt *ii*, trzydziestu punkt *kk*, a czterdziestu *ll*. Oddział będący w *ii*, przeznaczony jest do przeszkodzenia posuwania się ścieszką nieprzyjacielowi, gdyby ten zmusił do odwro-

ces cinquante hommes étaient forcés de se retirer, ils en enverraient six occuper le sentier qui conduit au poste *p*, et auquel ces six hommes se réuniraient; les quarante-quatre autres se retireraient sur *s*, et macheraient ensuite vers *nn*. Dans le cas où les cinquante hommes envoyés au point *ff*, et ceux qui sont aux points *dd* et *aa*, viendraient à e retirer, les postes *ee* et *s* n'en conserveraient pas moins leurs positions, aussi long-temps que les cinquante hommes envoyés au point gg conserveraient *Harland*, qu'ils doivent défendre avec opiniâtreté. Le poste gg, doiat rallier celui *bb;* et ensuite, ces deux postes vont ensemble prendre position en arrière de *Gschwen*, près des maisons situées sur la chaussée; ensuite, le poste *cc*, se porte plus en arrière d'*Harland*. Si le poste gg, était forcé de se retirer, il se replierait, ainsi que celui *cc*, sous la protection des cinquante hommes placés au point *hh*, et sous celle des avant-postes placés à *Sigreit*.

Les cinquante hommes postés au point *hh* suffisent pour défendre la route sur laquelle l'ennemi se dirigerait immanquablement en sortant de *Gschwen;* en conséquence, il faut que le poste *hh* conserve sa position, jusqu'à ce que celui *ff* se soit rapproché de la croix; alors, ces deux postes réunis, se retirent sur la position C.

Outre les cent hommes qui vont occuper le point *bb*, cent autres, divisés en trois détachemens, vont prendre poste aux points suivans, savoir: trente hommes à celui *ii*; trente à celui *kk*, et quarante à celui *ll*. La destination de ceux qui sont à *ii*, est d'empêcher l'ennemi, qui aurait forcé à la re-

tu pocztę *hh* i pocztę z *Sigreit*; oddział stojący w punkcie *kk*, przeznaczony jest do bronienia bitéj drogi zwracając na nią swój ogień; nakoniec oddział w punkcie *ll*, ma zebrać dwa poprzedzające oddziały.

Zaraz po opuszczeniu stanowisk przez poczty *hh* i *ff*, wojska przed prawém skrzydłém stojące zajmą górę położoną za *Sigreit*.

Sto ludzi, czterdzieści koni i dwie armat które były w punkcie *cc*, mają przejść za most pod *Auser-Leite* gdzie staną w rezerwie. — Do tejże rezerwy wyszle poczta *ll*, po złączeniu się z pocztą *gg*, połowę swéj siły, gdyby była zmuszona do odwrotu, a tym czasem druga połowa pójdzie bespośrednio za poruszeniem poczty *kk*.

Wojsko zajmujące górę za *Sigreit* dołoży wszelkiego starania do utrzymania tegoż stanowiska, dopóki poczta *ll*, nieprzejdzie w zupełności mostu *Auser-Leite;* inaczéj nieprzyjaciel dostawszy się bez przeszkody do mostu w raz z pocztą *ll*, zniweczyłby skutek dwóch sztuk armat za nim postawionych.

Skoro dowodzący pocztą *ll*, stanie w równi z mostém pod *Auser-Leite*, odkommenderuje czterdziestu ludzi dla wzmocnienia poczty *mm*, w celu przeszkadzania nieprzyjacielowi w postępowaniu naprzód bitą drogą, gdy tym czasem sam w sześćdziesiąt ludzi którzy mu pozostają przejdzie most i zajmie stanowisko za nim w celu bronienia do niego przystępu i ścieszki prowadzącéj do *Auser-Leite;* wtedy poczty *ii* i *kk*, połączą się w jednym czasie z pocztą *ll*.

trait le poste *hh*, et celui de *Sigreit*, de s'avancer par le sentier; la destination de ceux qui sont au point *kk*, est de défendre la chaussée, en y dirigeant leur feu; et enfin, celle de ceux qui sont au point *ll*, est de rallier les deux premiers.

Aussitôt que les postes *hh* et *ff* auront quitté leurs positions, les troupes avancées de l'aile droite, iront occuper la montagne située derrière *Sigreit*.

Les cent hommes, les quarante chevaux et les deux pièces de canon, qui étaient au point *cc*, doivent être placés en réserve derrière le pont d'*Auser-Leite*. C'est sur cette réserve que le poste *bb*, qui s'est rallié à celui *gg*, dirigerait la moitié de ses forces, s'il était obligé à la retraite, tandis que l'autre moitié, suivrait immédiatement le mouvement de *kk*.

Les troupes postées sur la montagne qui est derrière *Sigreit*, doivent faire tons leurs efforts pour conserver cette position, jusqu'à ce que le poste *ll*, ait entièrement passé le pont d'*Auser-Leite;* autrement, rien n'empêcherait l'ennemi d'y arriver en même temps, et de paralyser ainsi, l'effet que doit produire le feu des deux pièces de canon placées derrière ce pont.

Aussitôt que le commandant du poste *ll*, sera arrivé à hauteur du pont d'*Auser-Leite*, il détachera quarante hommes, pour renforcer le poste *mm*, à l'effet d'empêcher l'ennemi d'avancer sur la chaussée; tandis, qu'avec les soixante hommes qui lui restent, il traversera le pont et y prendra poste derrière, afin d'en défendre les approches, ainsi que le sentier qui conduit à *Auser-Leite;* alors, les postes *ii* et *kk* se réuniront en même temps à celui *ll*.

Sto ludzi postawionych jest w punkcie *nn*, w celu bronienia ścieszki prowadzącéj z *Rugstein-Alpe* do *Hoflach*, a zasieki które zasłaniają pocztę *nn*, powinny mieć wniścia po bokach przez któreby dostać się mogła poczta *ee*, zasłaniająca wyjście ścieszki.

Gdyby poczta *nn*, została zmuszona do odwrotu, w tenczas doniesie o tém dowódzcy oddziału stojącego w C nie tylko przez umowione znaki ale i przez posyłki.

Dopóki stanowiska B i C trzymane będą, poczta *nn* powinna utrzymywać się w swojém miejscu, chociażby punkt *q* został opuszczony.

Aby oddziały zajmujące stanowiska B i C, utrzymały z sobą związek, rozstawione są małe poczty pośrednie, po dwóch ludzi każda, w ten sposób: dwie naprzeciw B, jedna naprzeciwko C i dwie przed *s*. Punkta które te małe poczty zajmują oznaczone są na planie. Oprócz tych poczt rozstawione są także stójki w punktach z których się nawzajem widzieć mogą i uwiadamiać prędko zapomocą umówionych znaków, o najmniejszém zdarzeniu.

Rozmaite zatrąbienia w rogi, lub uderzenia w bęben, służą także do wzajemnego uwiadamiania poczt oddzielnie stojących zajmujących miejsca zakryte, o tém wszystkiém o czém nieodzownie uwiadomione bydź potrzebują i o czém donosić powinny.

Po rozstawieniu poczt i oddziałów danych przez tysiąc ludzi przeznaczonych na obronę stanowiska C, zostanie z nich jeszcze do rozrządzenia dowolne-

Cent hommes sont postés au point *nn*, à l'effet de défendre le sentier qui conduit de *Rugstein-Alpe* à *Hoflach:* l'abatis qui couvre le poste *nn* doit rester ouvert sur les côtés pour recevoir le poste *ee*, qui couvre la sortie du sentier.

Si le poste *nn* était forcé à la retraite, il en donnerait connaissance au commandant des troupes qui sont en position à C, non seulement, par les signaux établis, mais encore par la voie des ordonnances.

Tant que les positions B et C seront occupées, le poste *nn* devra se maintenir dans la sienne, celle de *q* fût-elle abandonnée.

Afin que les troupes, qui occupent les positions B et C, puissent communiquer librement, de petits postes intermédiaires, composés de deux hommes chacun, sont établis, savoir : deux en face de B, un contre C, et deux en face de *s*. Les points occupés par ces petits postes sont indiqués dans le plan. Indépendamment de ces postes, des jalons sont établis dans les endroits d'où ils peuvent s'observer réciproquement et transmettre avec célérité, à l'aide de signaux convenus, l'avis des moindres événemens.

Différentes sonneries dé cornet ou batteries de caisse, servent également à faire connaître aux postes détachés et qui occupent des lieux couverts, tout ce dont il est indispensable qu'ils soient instruits, et tout ce dont ils doivent donner connaissance.

Après la répartition des postes et des détachemens, fournis par les mille hommes qui sont destinés à défendre la position C, il en reste encore dis-

go, dwieście piędziesiąt w tém stanowisku, a liczba ich powiększyłaby się do siedmiuset piędziesięciu, przez połączenie się z nimi poczt na przodzie będących, gdyby też zmuszone zostały do odwrotu. Poczty te przechodziłyby dwiema na to zostawionemi wniściami w zasiekach za któremi stoi wojsko, zajmujące stanowisko C.

Dopóki oddziały stojące trzymać się będą w punktach *ll* i *nn*, posterunek C niema przyczyny obawiać się okrążenia; a nawet gdyby wojsko stanowiska tego broniące pomimo mocnego oporu jaki stawiać może, zmuszone zostało do odwrotu, niepowinno go rozpoczynać, dopóki się poczta *nn*, nie cofnie.

W razie gdyby C zmuszone zostało do zajęcia stanowiska w tyle, B mogłoby zawsze zatrzymać swoje bez żadnego narażenia się, gdy przeciwnie ustąpienie zupełne oddziału znajdującego się w B, pociągnęłoby koniecznie za sobą opuszczenie góry *Steinacher-Joch*

W okolicy górzystéj, przednie poczty niepowinny nigdy uważać się jakoby były przeznaczone jedynie do odpornego nieczynnego działania, lecz przeciwnie powinny starać się czynną obroną urozliczniać swe poruszenia, a nawet probować attaków. Bo chociaż wypadek ich niezawsze będzie pomyślny, to przynajmniéj zrobią silne na przeciwniku wrażenie, który widząc się wszędzie uważany, wszędzie uprzedzany i niepokojony, tém samem zmieszać się może w téj właśnie chwili kiedy swe najważniejsze wymierza ciosy.

ponibles, sur cette position, deux cent cinquante hommes, dont le nombre s'augmenterait jusqu'à celui de sept cent cinquante hommes, par la réunion des postes avancés qui seraient forcés à la retraite. Ces postes passeraient par deux ouvertures qui ont été pratiquées dans l'abatis, derrière lequel sont placées les troupes qui occupent la position C.

Tant que les détachemens placés aux points *ll* et *nn* conservent leurs postes, C ne doit pas craindre d'être tourné; cependant, si malgré la vive résistance qu'opposeraient les troupes qui gardent cette position, elles étaient obligées de céder, elles ne feraient leur retraite qu'aprés que le poste *nn* se serait reployé.

Dans le cas où C serait forcé de venir prendre position en arrière de celle qu'il occupe, B pourrait toujours conserver la sienne, sans craindre de se compromettre; tandis que, la retraite définitive des troupes qui sont au point B, entraînerait nécessairement l'évacuation du *Steinacher-Joch.*

Dans les pays de montagnes, les avant-postes ne doivent jamais se croire réduits à un système de défense passive, ils doivent, au contraire, par une défense active, multiplier leurs mouvemens, et même tenter des attaques. Si le résultat de ces attaques n'est pas toujours favorable, du moins l'effet moral qu'elles produisent sur l'adversaire, qui se voit partout surveillé, partout découvert, et partout inquiété, est suffisant pour le déconcerter au moment même où il croyait pouvoir porter les coups les plus certains.

KSIĘGA DRUGA.

ROZDZIAŁ V.

O PATROLACH.

Patrole dzielą się na zaczepne i na odporne.

Patrole odporne mają za cel jakeśmy już w 1m Rozdziale namienili, czuwanie nad bespieczeństwem swych poczt, i zapewnianie się aby nic niespostrzeżonego ich odstępami prześliznąć się nie mogło. Z tego względu patrole te nie mają potrzeby składać się z większéj liczby, nad trzech do czterech ludzi, a przeszedłszy przez łańcuch czat, niedaleko się od nich oddalać

Przeciwnie zaś patrole zaczepne powinny być silniejsze, a siłę ich nie tyle stanowi gatunek okolicy co jéj rozległość i głębokość. I tak na przykład, patrol którego siła wynosić będzie dwanaście do pietnastu ludzi, dostateczny jest do przepatrzenia okolicy kilka mil głębokiéj; gdy tymczasem gdyby przyszło przejrzeć całą tę okolicę, mającą tęż samę liczbę mil wszerz, wtedy liczba ludzi musiałaby być przynajmniéj od czterdziestu do czterdziestu pięciu zwiększona.

Patrole zaczepne mają za cel wywiadywanie się o stanowisku nieprzyjaciela, śledzenie jego poruszeń,

LIVRE SECOND.

CHAPITRE V.

DES PATROUILLES.

On distingue deux sortes de patrouilles, celles offensives et celles défensives.

Les patrouilles défensives sont chargées, ainsi que nous l'avons dit Chapitre 1er, de veiller à la sûreté de leurs postes, et de s'assurer que rien ne puisse se glisser entre leurs intervalles sans être découvert. Ces patrouilles n'ont pas besoin d'être composées de plus de trois ou quatre hommes, vu qu'elles n'ont qu'un rôle passif á remplir et qu'elles ne doivent se porter, en dehors de la chaîne des vedettes, qu'à de très petites distances.

Les patrouilles offensives doivent au contraire être composées d'un plus grand nombre d'hommes, et ce nombre doit varier moins en raison de la nature des terrains qu'en raison de leur surface ou de leur profondeur. Par exemple, une patrouille, dont la force s'élevera à douze ou quinze hommes, suffira pour explorer un terrain de quelques lieues de profondeur, tandis que, si ce terrain présente une surface en largeur, de la même quantité de lieues qu'il en présente en profondeur, le nombre d'hommes devra être au moins de quarante à quarante-cinq.

Les patrouilles offensives ont pour objet, d'explorer la position de l'ennemi, d'épier ses mouve-

rozpoznawanie jego sił, tudzież rozpoznanie okolicy i odległości którą przebyć trzeba, aby dójść do niego.

To wyłuszczenie rzeczy, dostatecznie wskazuje ostrożności, jakie zachować należy dla dokładnego wykonania tych działań; ważność do tego przywiązaną; przeszkody i trudności jakie stawia oddalenie nieprzyjaciela; konieczność w jakiéj znajduje się wojsko polegania bezwarunkowo na zdatności i odwadze swego dowódzcy, są tyluż powodami które przewodniczyć winny wyborowi kommendanta patrolu przeznaczonego do rozpoznania nieprzyjaciela. Powinien on użyć wszelkich sposobów dla powzięcia wiadomości których ma zasiągnąć, starając się ujsdź wszelkiéj w téj mierze z strony nieprzyjaciela przeszkody.

Okolica w którą się wysyła patrol i zamiar jaki ma sobie polecony stanowią o sile jego i o broni z jakich ma być złożony. Kiedy działa się w położeniu otwartém lub nieco mieszaném i kiedy odległość do przebycia dla dostania się do nieprzyjaciela, lub przedmiotu który rozpoznać przedsięwzięto, jest znaczna, wtedy w rozmaitych tych przypadkach patrole składać należy z saméj tylko jazdy; gdy przeciwnie w okolicy okrytéj, bardzo niejednostajnéj, w położeniach górzystych, albo nareszcie w położeniach gdzie drogi są rzadkie i trudne, i gdy rozległość do przebieżenia polecona nie jest wielka, składać je należy z piechoty. Trafiają się także przypadki, gdzie dodać im trzeba kilku ludzi jazdy, ci bowiem posiadają sposobność przenoszenia

mens, de reconnaître ses forces, ainsi que la nature du terrain et la distance qu'il faut parcourir pour arriver à lui.

Cet exposé indique suffisamment quelles sont les précautions qu'il faut prendre pour bien remplir ces opérations; l'importance que l'on y attache, les obstacles et les difficultés que présente l'éloignement de l'ennemi, la nécessité où se trouve la troupe de ne compter que sur la capacité et le courage de son chef, sont autant de motifs qui doivent guider dans le choix à faire du commandant d'une patrouille chargée de reconnaître l'ennemi. Ce commandant, doit user de tous les moyens possibles, pour obtenir, sans que l'ennemi puisse s'y opposer, les renseignemens qu'il est chargé de prendre.

Ce n'est que d'après la nature du terrain sur lequel on agit, et le but que l'on se propose, qu'on peut déterminer l'espèce d'arme et le nombre d'hommes dont il faut composer les patrouilles. Quand, par exemple, on agit dans un pays ouvert ou légèrement accidenté, et que la distance à parcourir, pour arriver en présence de l'ennemi, ou de l'objet qu'on veut reconnaître, est grande, les patrouilles, dans ces différens cas, doivent être entièrement composées de cavalerie; tandis que dans les pays couverts, fortement accidentés, dans les sites montueux, ou enfin dans ceux où les communications sont rares et difficiles, et quand les patrouilles n'ont qu'une médiocre étendue de terrain à parcourir pour arriver à portée de l'objet qu'on se propose de connaître, il faut les composer d'infanterie. Il est aussi

się szybko z czoła na tył lub na flanki patrolu, tym sposobem kilka patrolów ściśléj między sobą łączą.

Karty szczegółowe krajów w których się wojna toczy, są nader pomocne Officerom dowodzącym patrole w dalekie wysyłane strony do należytego ich prowadzenia. Officerowie ci mają zachować w pamięci główne punkta do których się udają, zwrócić szczególniejszą uwagę na okolicę którą przebywają, ażeby w przypadku spotkania nieprzyjaciela w miejscu dla nich niekorzystném (chociaż patrole te nie powinny dawać zaczepki), mogli bez straty czasu usunąć się w miejsce korzystniejsze. Należy im także mieć się na ostrożności z przewodnikami, korzystać z podań mieszkańców wiosek, starając się odwracać ich uwagę od prawdziwego przedmiotu, o którym chcą zasiągnąć wiadomości, i zadając im pytania zamierzonemu przedmiotowi zupełnie obce.

Dla oznaczenia z pewnością porządku w jakim ma maszerować patrol mający przepatrzyć daną okolicę, trzeba wiedzieć poprzedniczo, 1. siłę i skład patrolu; 2. naturę okolicy jaką się ma przebiedz; 3. czas i porę roku; 4. nareszcie cel jaki sobie do osiągnienia założono.

des cas, où il convient de leur adjoindre quelques hommes de cavalerie, parce que ces derniers jouissent de la propriété de pouvoir se porter rapidement de la tête à la gauche de la patrouille, ou sur ses flancs, et qu'ils lient plus étroitement plusieurs patrouilles entre elles.

Les officiers commandant les patrouilles qui doivent être poussées à de grandes distances, trouveront, pour les guider, beaucoup de ressources dans une carte spéciale du pays. Ces officiers doivent tenir note des points principaux vers lesquels ils se dirigent, et remarquer avec la plus scrupuleuse attention le terrain à travers lequel ils marchent, afin que, s'ils venaient à rencontrer l'ennemi dans un endroit qui leur serait défavorable (bien que ces sortes de patrouilles ne soient pas destinées à engager des affaires), ils puissent, sans perdre de temps, se reployer sur un terrain qu'ils sauraient leur être plus avantageux. Ils doivent aussi se précautionner de guides, tirer parti des habitans de la campagne, en ayant soin de détourner leur attention du véritable objet qu'on veut connaître, en leur faisant d'autres questions qui y soient entiérement étrangères.

Pour pouvoir déterminer d'une manière précise, l'ordre dans lequel doit marcher une patrouille chargée d'explorer une certaine étendue de terrain, il faut connaître préalablement, 1°. sa force et sa composition; 2°. la nature du terrain qu'elle devra parcourir; 3°. le temps et la saison; 4°. enfin le but qu'on se propose d'atteindre.

Po zasiągnieniu powyższych wiadomości, prawidła główne jakich trzymać się potrzeba dla dobrego sprawienia się w téj mierze, są następujące: 1. postępować z wielką ostrożnością we wszystkich ruchach; 2. osłaniać i zapewniać marsz swój bez zbytniego rozdrobnienia się; 3. dokładnie rozpoznawać okolice na flankach i z tyłu; 4. strzedz się odcięcia; 5. starannie przepatrzyć wszelkie przesmyki które przyjdzie przebywać, wysyłając kilku ludzi naprzód; 6. umieć korzystać z wieści przez mieszkańców udzielanych; 7. gdyby przyszło las w nocy przebywać, trzeba umówić się między sobą na pewne sygnały; nareszcie mieć największe baczenie, co się około nas dzieje. Szczekanie psów, ognie pokazujące się albo niknące, szelest, wołanie lub gwar na drodze, zasługują na zastanowienie i powinny ściągnąć uwagę każdego dowódzcy patrolu. O ile być może, trzeba wszystko widzieć samemu, nim się zawierzy odbieranym doniesieniom; zasiągnąć objaśnień z kilku stron; jeżeli się uda wziąść nieco jeńca, o co się jednak nigdy kusić nie wypada przez zaczepienie nieprzyjaciela, porównać ich podania z otrzymanemi inną drogą doniesieniami.

Zbytnia lękliwość w działaniach tego rodzaju może być równie szkodliwą jak nadto wielka śmiałość.

Potrzeba unikać zaczepek, i wszelkiemi sposobami strzedz się niespodzianych napadów; w wyborze dróg dawać pierwszeństwo tym, które tak prowadzą że nas nieprzyjaciel dostrzedz niemoże, a nadewszystko tym które podają zarazem sposobność, wymknięcia się jemu i odbywania bespiecznie dalszego marszu.

Quand on a acquis ces connaissances, voici en substance les règles principales qu'il faut suivre pour bien se diriger: 1°. Dans tous ses mouvemens, user de beaucoup de circonspection; 2° couvrir et assurer sa marche sans trop se diviser; 3° bien faire reconnaître ses flancs et ses derrières; 4°. éviter de se laisser couper; 5°. faire reconnaître soigneusement tous les défilés que l'on doit traverser, en faisant porter quelques hommes en avant; 6°. savoir tirer parti des renseignemens donnés par les habitans; 7°. si pendant la nuit l'on parcourt une forêt, convenir avec ses gens de certains signaux; enfin, avoir la plus grande attention à tout ce qui se passe autour de soi. L'aboiement des chiens, des feux qui s'allument ou qui s'éteignent, du bruit ou des cris sur une route, méritent et doivent fixer l'attention de tout chef de patrouille. Il faut, autant que faire se peut, voir tout par soi-même; et, avant de se fier à des nouvelles, prendre des renseignemens de plusieurs côtés; si l'on parvient à faire des prisonniers, ce qui ne doit jamais être tenté par un engagement, il faut comparer leurs rapports avec ceux qu'on a recus par d'autres voies.

Trop de pusillanimité dans ces sortes d'opérations, de même que trop d'audace, serait également nuisible.

Il faut éviter les attaques et les surprises par tous les moyens possibles, parcourir de préférence les chemins qui présentent la facilité de pouvoir se soustraire à la vue de l'ennemi, et particulièrement ceux qui offrent en même temps, les moyens de lui échapper et de continuer sa marche en sûreté.

W działaniach tego rodzaju przytomność umysłu, rozwaga, podejście, roztropność i smiałość używane być powinny na przemian lub razem podług okoliczności: gdyż jakkolwiek rozdrobnione być mogą instrukcye dane officerowi kommenderującemu patrolem, do przepatrzenia jakiej okolicy albo dotarcia aż do pierwszych poczt nieprzyjacielskich wysłanemu, instrukcye te jednak nigdy nie są w stanie objąć ani przewidzieć wszelkich przypadków w jakich tysiączne zdarzenia tegoż Officera postawić mogą.

Takie są po części ogólne zasady do których stosować się ma Officer lub Podofficer przeznaczony do prowadzenia patrolu, którego przedmiotem jest przebieżenie okolicy i dotarcie aż do linii poczt nieprzyjacielskich.

Zastosowanie zasad tych znajduje się w Rozdziałach VI^m i VII^m gdzie patrole złożone z piechoty lub jazdy albo z obudwu broni działają w różnego rodzaju okolicach.

ROZDZIAŁ VI.

PATROL JAZDY W NIERÓWNEJ OKOLICY.

PLAN IV.

Podjazd złożony z trzydziestu koni przybyły do *Durrfeld*, poprzedza przednią straż armii naprzód postępującéj: dowódzca tego podjazdu wysyła patrol z trzydziestu koni pod rozkazami Officera, dla roz-

C'est dans ces sortes d'opérations que, la présence d'esprit, la réflexion, la ruse, la prudence et l'audace doivent être employées tour à tour ou simultanément, suivant les occurrences; car, quelque détaillées que soient les instructions données à un officier commandant une patrouille chargée d'explorer le pays, ou de pousser jusqu'aux postes avancés de l'ennemi, ces instructions ne peuvent jamais embrasser, ni prévoir tous les cas dans lesquels mille événemens imprévus peuvent placer cet officier.

Tels sont en partie les pincipes généraux d'après lesquels doivent se régler les officiers et les sous-officiers chargés de la conduite d'une patrouille, dont l'objet est de battre le pays et de pousser jusqu'à la ligne des postes avancés de l'adversaire.

L'application de ces principes se trouve dans les Chapitres VI et VII, où des patrouilles composées d'infanterie ou de cavalerie, et des deux armes réunies, agissent sur des terrains de différentes natures.

CHAPITRE VI.

PATROUILLE DE CAVALERIE DANS UN PAYS ACCIDENTÉ.

PLAN IV.

Une découverte de trois cents chevaux, arrivée à *Durrfeld*, précède l'avant-garde d'une armée qui se porte en avant; le commandant de cette découverte envoie une patrouille de trente chevaux sous

poznania okolicy zawartéj w zakręcie który tworzy *Men* między *Gretstadt*, *Rôdlein* i *Schweinfurth*; w celu aby się przekonał czyli most przed ostatnim z tych miast położony, nie został zrucony. Nadto Officer ten ma rozkaz, posłać patrol do *Weyer*; ma on iść na wieś *Euerheim* i przesyłać swe raporta do *Gretstadt*, gdzie się znajdować będzie osobiście dowódzca wspomnionych trzystu koni. Marsz patrolu oznaczony jest na planie kolorem Kobaltowym.

W południe, patrol trzydziesto-konny wychodzi z *Durrfeld*, Officer wysyła do *Weyer* Podofficera z pięciu końmi.

Litera *a* naznacza kierunek którego się trzyma patrol Officerski; Podofficer z czterema ludźmi składający jego przednią straż poprzedza go o dwieście do pięciuset kroków, podług położenia miejsca które ma przetrząsać z największą ostrożnością. Wysłani na zwiady przeglądają małą zaroślę *c* i *b*, i postępują naprzód, póki się nie dostaną na jakie miejsce wyniosłe z któregoby mogli przejrzeć znaczną część okolicy.

Przednia straż poprzedzająca patrol, udała się do punktu *f* dla przejrzenia wsi *Gretstadt*, Officer postawiwszy jednego z swych flankierów na obserwacyi w punkcie *e*, czeka w *d* z głównym swym oddziałem, powrotu podofficera który się był udał do *Gretstadt*, a który wraca oznajmić mu, iż niewidział nieprzyjaciela.

Po tém doniesieniu Officer marszeruje ku *Gretstadt*, każe przywołać Burmistrza od którego się

les ordres d'un officier, pour reconnaître le terrain compris dans l'angle formé par le *Mein*, entre *Gretstadt*, *Rôdlein* et *Schweinfurth*, afin de s'assurer si le pont situé devant cette dernière ville n'est pas détruit. De plus, cet officier a ordre d'envoyer une patrouille à *Weyer*, laquelle devra passer par le village d'*Euernheim*, et fera parvenir ses rapports à *Gretstadt*, où le commandant des trois cents chevaux se tiendra de sa personne. La marche de la patrouille est tracée en *Cobalt* sur le plan.

A midi, la patrouille des trente chevaux part de *Durrfeld*, l'officier détache pour *Weyer* un brigadier et cinq chevaux.

La lettre *a* indique la direction que suit la patrouille de l'officier; un brigadier et quatre hommes formant son avant-garde, la précède de deux cents jusqu'à cinq cents pas, selon le terrain qu'elle doit fouiller avec la plus grande précaution. Des éclaireurs reconnaisset le petit taillis *c*, ainsi que celui *b*, et continuent à se porter en avant jusqu'à ce qu'ils atteignent un lieu élevé d'où ils puissent découvrir une grande étendue de terrain.

L'avant-garde qui précède la patrouille s'est portée au point *f*, pour reconnaître le village de *Gretstadt;* l'officier, après avoir fait placer un de ses flanqueurs en observation sur le point *e*, attend à celui *d*, avec le gros de sa troupe, le retour du brigadier qui s'est porté sur *Gretstadt*, lequel vient lui rendre compte qu'il n'a pas vu de troupes ennemies.

D'après ce rapport, l'officier marche sur *Gretstadt*, et en fait appeler le bourgmestre, qui lui

dowiaduje, iż dnia wczorajszego oddział nieprzyjacielski sto koni mocny, przeszedł przez *Gretstadt* i udał się ku *Schweinfurt;* nadto zaręcza go Burmistrz i że most pod tém miastem nie został zniszczonym i wciąż po nim przechodzono.

Officer donosi natychmiast o tém wszystkiém co mu było powiedziano i raport swój przez posyłkę do *Durrfeld* odsyła; po czém wyprawia dwa patrole, każdy z pięciu koni pod dowództwem Podofficerów.

Pierwszy z tych patrolów ma rozkaz dotrzeć aż do *Grafen-Reinfeld*, przechodząc przez *Schwebheim* i *Rôdleim*, postać tam parę godzin gdyby mu w tém przeszkody nieczyniono, i wrócić potem do *Gretstadt* dla odraportowania tego co widział i o czem się dowiedział.

Litery *o*, *p*, *q* i *r* wskazują marsz patrolu jazdy przez okolicę nierówną którą przebiega. Namienić tu wypada iż w punkcie *o*, gdzie się znajduje mały lasek, patrol zatrzymuje się przy wejściu do niego, gdy tymczasem dwóch ludzi przebywają go mocnym kłusem, jeden za drugim w małéj odległości bez stracenia się wzajemnie z oczu. Ludzie ci dowiadują się we młynie iż niemasz nieprzyjaciela w okolicy i że żadnéj zasadzki obawiać się nie należy; a w ten czas jeden znich wraca donieść o tém Podofficerowi, który rusza naprzód z zebranymi swymi ludźmi i przebywa bór mocnym kłusem, koń od konia o sto kroków jeden za drugim, (odległość która zmienia się podług okoliczności i zakrętów drogi, na jakie się w marszu natrafia.)

apprend: "que la veille un détachement ennemi, fort de cent chevaux, a passé par *Gretstadt*, qu'il se dirigeait sur *Schweinfurth;* de plus, qu'il pouvait lui assurer que le pont de cette ville n'était pas détruit, et qu'il était toujours praticable."

L'officier fait de suite un rapport dans lequel il relate tout ce qu'il a appris, et l'envoie à *Durrfeld* par une ordonnance; il détache ensuite deux patrouilles fortes de cinq chevaux, et commandées chacune par un brigadier.

La première de ces patrouilles a ordre de pousser jusqu'à *Grafen-Reinfeld*, en passant par *Schwebheim* et *Rôdlein*, d'y rester environ deux heures, à moins d'empêchement, et de revenir ensuite à *Gretstadt*, rendre compte de ce qu'elle aura vu et appris.

Les lettres *o*, *p*, *q* et *r* indiquent la marche d'une des patrouilles de cavalerie à travers les terrains variés qu'elle parcourt. On peut remarquer qu'au point *o*, où il se trouve un petit bois, la patrouille s'arrête à l'entrée, tandis que deux hommes le traversent au grand trot et en se suivant à une petite distance, sans se perdre de vue. Ces deux hommes apprennent au moulin que, l'ennemi n'est pas dans les environs et qu'ils n'ont à craindre aucune embuscade; alors l'un d'eux, retourne en faire le rapport au brigadier, qui se porte en avant avec ses hommes réunis, et traverse le bois au grand trot, les chevaux à la file et à environ cent pas de distance l'un de l'autre (distance qui varie d'après les accidens et les sinuosités qui se rencontrent sur le chemin).

Drugi patrol ma rozkaz dotrzéć aż do *Gochscheim*, przechodząc przez *Weyer* gdzie Officer zamierza udać się z pozostałą mu resztą oddziału.

Litera *t* oznacza drogę któréj się trzyma ten patrol, a *v* punkt gdzie postawił czatę.

W pół godziny po odejściu tego patrolu, Officer puszcza się w marsz aż do *Gochscheim*, zostawiwszy w *Gretstadt* trzy posyłki dla spiesznego przesyłania swych raportów do *Durrfeld*.

Litera *g* oznacza kierunek marszu patrolu officerskiego i jak jego wysłańcy na zwiady dostają się na wierzchołki gór.

Punkt *h* jest miejscem zejścia się patrolu posłanego z *Durrfeld* przez *Euernheim* do *Weyer*, z patrolem posłanym z *Gretstadt* do *Weyer*; pierwszy oznajmia że nieprzyjaciel liczący około sto koni zajął winnice; Podofficer drugiego patrolu udaje się do punktu *i*, zkąd odkrywa nieprzyjaciela jako też jeden z własnych patrolów zmierzający ku *Weyer*. Spieszy on donieść o tém Officerowi, który na tę wiadomość udaje się osobiście na punkt *i*, zkąd rzeczywiście spostrzega nieprzyjaciela stojącego w punkcie zejścia się dróg z *Gochscheim* do *Reichelshof* i cofający się własny patrol, który był wysłał do *Weyer*. Officer ten wysyła natychmiast posyłkę z raportem do kommendanta trzystu koni, w którym wymienia wszystko co spostrzegł.

Wraca potém uważać nieprzyjaciela. Żołnierze wysłani na zwiady którzy się byli udali naprzód,

La seconde patrouille a ordre de pousser une reconnaissance jusqu'à *Gochsheim*, en passant par *Weyer*, où l'officier se propose de se rendre avec le restant de sa troupe.

La lettre *t* indique le chemin que tient cette patrouille, et *v*, le point où elle a placé une vedette.

Une demi-heure aprés le départ de cette patrouille, l'officier se met en marche pour *Gochsheim;* il laisse à *Gretstadt* trois ordonnances pour faire parvenir plus promptement ses rapports á *Durrfeld*.

La lettre *g* indique comment la patrouille de l'officier dirige sa marche, et comment ses éclaireurs se portent sur la crête des montagnes.

h, est le point de rencontre de la patrouille envoyée de *Durrfeld* à *Weyer*, passant par *Euernheim*, avec celle envoyée de *Gretstad* à *Weyer;* la première fait connaître que l'ennemi, fort d'environ cent chevaux, est placé dans les vignes; le brigadier de la seconde patrouille se porte au point *i*, d'où il découvre l'ennemi, ainsi qu'une de ses patrouilles se dirigeant sur *Weyer*. Le brigadier s'empresse d'en rendre compte à l'officier, qui, sur cet avis, se porte de sa personne au point *i*, d'où il apercoit en effet l'ennemi placé à l'embranchement de la route de *Gochsheim* à *Reichelshof*, et sa patrouille, dirigée sur *Weyer*, se retirant. Il fait partir sur-le-champ une ordonnance chargée de remettre au commandant des trois cents chevaux un rapport, dans lequel il lui est rendu compte de tout ce qui a été vu.

L'officier retourne observer l'ennemi. Les éclaireurs, qui s'étaient portés en avant, viennent an-

donoszą iż widać kilka oddziałów nieprzyjacielskich cofających się w różnych kierunkach ku *Reichelshof*.

Skoro tylko Officer przekonał się o tém poruszeniu odwrotowém przeciwnika, zdaje nowy raport w którym donosi iż będzie postępował krok w krok za nieprzyjacielem.

W skutek tego maszeruje do *Gochscheim;* tam dowiaduje się, iż nie dawniéj jak przed pół-godziną nieprzyjaciel przeszedł rzeczkę *Furt* pod *Maynberg*, gdzie wybrał kontrybucyą; w tymże samym czasie wysłani na zwiady przetrząsają winnicę *k;* następnie Officer udaje się z swymi ludźmi na punkt *l*, gdzie się ukrywa, aż do powzięcia pewności iż nieprzyjaciel naprzeciw *Maynberg* w bród przeszedł rzekę *Men*, poczém udaje się do *Reichelshof*, zkąd posyła Podofficera z sześciu konmi na uważanie brodu pod *Maynberg;* Wachmistrz zajmuje stanowisko w puukcie *m* i stawia czatę na zejściu się dróg, które z *Reichelshof* i z *Selfeld* prowadzą do *Maynberg*.

Officer idzie daléj swą drogą i zatrzymuje swój patrol w punkcie *n*, zkąd posyła Podofficera do *Grafen-Reinfeld*, z rozkazem do Podofficera który tam się był udał z *Gretstadt*, aby wrócił do tegoż ostatniego miejsca tąż samą drogą ktorą szedł do niego. Co do Officera ten udaje się nad brzeg *Menu* na przeciw *Schweinfurth*, zkąd może łatwo rozpoznać, iż most jeszcze stoi i że nawet niema znaku, aby nieprzyjaciel zamyślał o jego zniszczeniu.

noncer que l'on découvre plusieurs détachemens ennemis qui se retirent sur *Reichelshof* par différens points.

Aussitôt que l'officier a acquis la certitude du mouvement rétrograde de l'adversaire, il fait un nouveau rapport, dans lequel il annonce qu'il va le suivre pas à pas.

En conséquence, il marche sur *Gochsheim;* là, il apprend qu'il y a tout au plus une heure et demie que l'ennemi a traversé la *Furt* à *Maynberg*, où il s'est fait payer une contribution. Pendant ce temps les éclaireurs fouillent le vignoble *k;* ensuite l'officier se porte avec ses hommes au point *l*, où il reste à couvert, jusqu'à ce qu'il ait acquis la certitude que l'ennemi a passé le *Mein* au gué, qui est en face de *Maynberg*, après quoi il se rend à *Reichelshof*, d'où il envoie un maréchal des logis et six chevaux pour observer le gué de *Maynberg;* le maréchal des logis prend position au point *m* et place une vedette à l'embranchement des routes qui de *Reichelshof* et de *Senfeld* conduisent à *Maynberg*.

L'officier poursuit sa route et s'arrête avec sa patrouille au point *n*, d'où il fait partir un brigadier pour *Grafen-Reinfeld*, porter l'ordre à celui qui s'y est rendu de *Gretstadt*, de retourner à ce dernier endroit en passant par le même chemin qu'il a tenu. Pour lui, il s'avance de sa personne au bord du *Mein*, en face de *Schweinfurth*, d'où il peut facilement reconnaître que le pont existe encore, et qu'il n'y a même aucune apparence qne l'ennemi ait tenté de le détruire.

Officer dopełniwszy danego mu zlecenia wraca z swoim oddziałem do *Gochscheim*, gdzie zastaje inny oddział ze stu koni, który tamże przysłany został z *Durrfeld* przez kommendanta podjazdu trzystu koni, na odebraną wiadomość iż nieprzyjaciel znajduje się w przewyższającéj sile w okolicach pod *Reichelshof*; oddział ten przeznaczony do zebrania i wspierania patrolu, powraca i wchodzi razem z nim do *Durrfeld*.

ROZDZIAŁ VII.

PATROL ZŁOŻONY Z JAZDY I Z PIECHOTY W OKOLICY POPRZECINANÉJ.

PLAN V.

Przednia straż armii postępującéj naprzód nie mając jak tylko niedokładne wieści o sile nieprzyjaciela w stanowisku za *Moëskirch* stojącego; chcąc powziąść pewną wiadomość o jego prawdziwych zamiarach, wysyła na zwiady w kierunku ku temuż miastu, patrol złożony z piętnastu ludzi piechoty i sześciu koni.

(Linie koloru *Kobaltowego* oznaczają drogi przepatrzone przez patrol; poczty i stanowisko nieprzyjaciela kolorowane są czerwono.)

Officer kommenderujący tym patrolem, przechodzi przednie poczty o drugiéj godzinie po południu;

L' officier, ayant rempli sa mission, retourne avec sa troupe à *Gochsheim*, où il trouve un détachement de cent chevaux qui y est envoyé de *Durrfeld*, par le commandant de la découverte, sur l'avis qu'il a reçu de la présence et de la supériorité numérique de l'ennemi dans les environs de *Reichelshof*; ce détachement, dont la destination était de rallier et de proteger la patrouille, retourne et rentre avec elle à *Durrfeld*.

CHAPITRE VII.

PATROUILLE DE CAVALERIE ET D'INFANTERIE DANS UN PAYS COUPÉ.

PLAN V.

L'AVANT-GARDE d'une armée qui se porte en avant, n'ayant que des données incertaines sur la force de l'ennemi, en position derrière *Moëskirch*, et voulant avoir des renseignemens positifs sur ses véritables intentions, envoie en reconnaissance, dans cette direction, une patrouille composée de quinze hommes d'infanterie et de six chevaux.

(Les lignes tracées en *Cobalt*, indiquent les routes explorées par la patrouille; les postes et la position de l'ennemi sont coloriés en *Garance*.)

L'officier commandant cette patrouille, passe les avant-postes à deux heures après midi; arrivé au

przybywszy w punkt *a*, wysyła Podofficera i kilku ludzi do *Lizelbach* z rozkazem powzięcia tamże wiadomości o nieprzyjacielu, a potém złączenia się z nim przed *Reischach* dla zdania sprawy z swéj czynności.

Podofficer ten po zebraniu od mieszkańców *Lizelbach* wiadomości jakie o nieprzyjacielu mieli, wraca do Officera w punkcie *b* będącego, i donosi Mu, iż się dowiedział, " że patrol nieprzyjacielski złożony z trzydziestu ludzi piechoty, przechodził zeszłéj nocy przez *Lizelbach* i udał się ku *Klosterwald;* lecz że w téj chwili (podług podania wieśniaków) nie masz żadnego nieprzyjaciela z téj strony rzeczki *Rinken-Bach.*"

Z punktu *b*, wysyła się dwóch ludzi do *Reischach* z rozkazem przyprowadzenia tamecznego wójta.

Od niego dowiaduje się Officer " iż patrol nieprzyjacielski liczący mniéj więcéj dwanaście koni idący z *Klosterwald*, pokazał się w *Reischach*, około ósméj godziny z rana, i że mniema (chociaż z pewnością za to ręczyć nie może), iż nieprzyjaciel wsi *Klosterwald* nie zajmuje."

Officer udaje się do punktu *c*, gdzie staje ukryty w lesie, i wysyła dwóch ludzi na zwiady do *Geschossenbild* a dwóch ku *Klosterwald.*

W punkcie *d*, widzimy jak wysłani na zwiady marszerują; tylny nie traci nigdy z oczu swego poprzednika.

Dwaj wysłani na zwiady do *Klosterwald* przyprowadzają z tamtąd mieszkańca, który zdaje się być dość rozgarniony; a ten powiada Officerowi, " że nocy zeszłéj korpus nieprzyjaciel-

point *a*, il envoie un sous-officier et quelques hommes à *Lizelbach*, avec ordre d'y prendre des informations sur l'ennemi, et ensuite de venir lui en rendre compte devant *Reischach*, au point *b*.

Ce sous-officier, après avoir recueilli des habitans de *Lizelbach* tout ce qu'ils savaient sur le compte de l'ennemi, rejoint son officier au point *b*, et lui rend compte qu'il a appris, " qu'une patrouille ennemie, composée de trente hommes d'infanterie, avait la nuit dernière traversé *Lizelbach*, et s'était dirigée sur *Klosterwald;* mais qu'il n'y avait maintenant (suivant le rapport des gens de la campagne) aucun ennemi en deçà du *Rinken-Bach.* "

Du point *b*, deux hommes sont envoyés à *Reischach*, avec ordre d'amener avec eux le bourgmestre.

Ce bourgmestre informe l'officier, " qu'une patrouille ennemie, forte d'environ douze chevaux, venant de *Klosterwald*, s'est présentée à *Reischach*, vers huit heures du matin, et qu'il présumait bien (sans cependant pouvoir l'assurer) que l'ennemi n'occupait plus le premier endroit. "

L'officier se porte au point *c*, où il se tient à couvert dans le bois, et fait partir deux éclaireurs pour *Geschossenbild*, et deux pour *Klosterwald.*

On voit, au point *d*, comment marchent des éclaireurs, le dernier ne perdant jamais de vue celui qui le précède immédiatement.

Les deux éclaireurs qui se sont rendus à *Klosterwald* en amènent, avec eux, un des habitans, lequel paraît être assez entendu; il rend compte à l'officier, " que la nuit dernière, un corps ennemi, venant de *Pfullendorf*, fort d'environ huit mille hom-

ski ciągnący z *Pfullendorf*, liczący około ośmin tysięcy piechoty, mający z sobą kilka dział i mocny oddział jazdy, przechodził przez *Klosterwald*, i że mogło być około południa, gdy ostatni jego patrol pokazał się w tejże wsi."

Wysłani na zwiady do *Geschossenbild*, donoszą iż spostrzegli czaty nieprzyjacielskie za strumykiem *Rinkenbach*.

Nadchodzi czwarta godzina, Officer zdaje raport na piśmie o tém o czém się dowiedział, i oznajmia, iż idąc wciąż za obwodem lasu *Walpertsweiler*, zamyśla zbliżyć się bardziéj do nieprzyjaciela. Raport ten odwozi konny posyłka do *Pfullendorf*; mając wyrażoną godzinę odjazdu na adressie.

Officer udaje się potém do punktu *e*, zkąd wysyła trzech konnych i trzech piechotnych żołnierzy, aby przejrzeli wieś *Kappel*. Widzimy w punkcie *s*, w jaki sposób postępuie patrol z trzech ludzi pieszych złożony, a w punkcie *t*, jak idzie patrol złożony z trzech konnych; ten ostatni wyobrażony jest w punkcie *u*, w chwili, kiedy wieś przetrząsa; jeden człowiek ją przebiega, a dwóch się przed nią zatrzymuje; litera *f*, oznacza punkt w którym stają trzéj ludzie piesi podczas téj czynności.

Nienapotkawszy nieprzyjaciela w *Kappel*, jeden z trzech konnych wraca uwiadomić o tém Officera pozostałego w punkcie *e*, dwaj zaś inni udają się bezpośrednio do punktu *u*, gdzie się do nich przyłącza trzeci który był na posyłce; trzéj zaś piesi zajmują punkt *k*, idąc wzdłuż obwodu lasu; marsz dwóch tych patrolów oznaczony jest na planie linią poprowadzoną kolorem kobaltowym.

mes d'infanterie, ayant avec lui quelques pièces d'artillerie et un fort détachement de cavalerie, avait traversé *Klosterwald*, et qu'il pouvait bien être midi, quand la dernière de ses patrouilles s'est montrée dans ce village. "

Les éclaireurs envoyés a *Geschossenbild*, rapportent qu'ils ont vu des vedettes ennemies derière la *Rinkenbach*.

Il est quatre heures; l'officier rend compte par écrit des renseignemens qu'il a obtenus, et annonce qu'il va, en longeant le bois de *Walpertsweiler*, s'approcher davantage de l'ennemi. Un cavalier porte ce rapport à *Pfullendorf;* l'heure de son départ est indiquée sur la suscription.

L'officier se porte ensuite au point *e*, d'où il fait partir trois cavaliers et trois fantassins, pour aller reconnaître le village de *Kappel*. On voit, au point *s*, comment s'exécute la marche d'une patrouille de trois hommes d'infanterie, et à celui *t*, celle d'une patrouille de trois cavaliers; cette dernière est représentée au point *u*, fouillant un village; un seul homme le parcourt, tandis que les deux autres restent en deçà; le point *f* indique celui où restent les trois hommes d'infanterie pendant cette opération.

L'ennemi n'ayant pas été rencontré à *Kappel*, un des trois cavaliers en va rendre compte à l'officier qui est resté au point *e*, les deux autres se portent immédiatement au point *u*, où ils sont rejoints par le troisième qui a été en ordonnance, et les trois fantassins vont occuper le point *k*, en longeant la lisière du bois; la marche de ces deux patrouilles est indiquée par une ligne tracée en *Cobalt* sur le plan.

W skutek raportu który był zdany Officerowi, iż niemasz nieprzyjaciela w *Kappel*, udaje się tenże na punkt *g*, zkąd wysyła dwóch konnych do *Walpertsweiler*, aby mu ztamtąd przyprowadzili mieszkańca który chodził przed południem do *Möeskirch*.

Pięciu ludzi przegląda drogę marszu Officera do punktu *g*. Widzieć można w punkcie *r*, jak rozdzielono tych pięciu ludzi bór przebywających, do przeglądania drogi: dwóch idzie na przodzie jeden przed drugim, dwóch po flankach, a piąty utrzymuje stzaż tylną. Odległość którą ci ludzie pomiędzy sobą zachowują stosuje się do położenia okolicy, do gęstości lasu i do siły oddziału którego marsz poprzedzają.

Dwaj konni co się byli udali do *Walpertsweiler*, przyprowadzają Officerowi człowieka, który od dnia poprzedzającego był obecny wszelkim poruszeniom nieprzyjaciela. Człowiek ten powiada "iż nieprzyjaciel zajmujący stanowisko za *Möeskirch* liczy około ośmiu tysięcy ludzi; że jego obłogi udały się już do *Tuttlingen*, z czego wnosić wypada, iż ma zamiar udania się do tegoż miejsca. Dodaje prócz tego tenże człowiek, iż co godzina nieprzyjaciel wysyła patrole jazdy do *Walpertsweiler*; że linia jego przednich poczt rozciąga się od *Sauldorf* aż do mostu *Walpertsweiler*, a potém wzdłuż rzeczki *Rinkenbach*, począwszy od lewéj strony tego mostu, aż do ujścia téj rzeczki w *Ablach*." Więc człowiek ten potwierdza to o czém się Officer dowiedział w *Klosterwald*, to iest o marszu i sile nieprzyjaciela.

Ażeby dokładniéj poznać rozstawienie przednich poczt nieprzyjacielskich, obiera Officer punkt *h*,

D'après le rapport qui a été fait à l'officier, que l'ennemi n'était pas à *Kappel*, il se porte au point *g*, d'où il envoie deux cavaliers à *Walpertsweiler* pour lui en amener un habitant qui aurait été dans la matinée à *Môeskirch*.

Cinq hommes éclairent la marche de l'officier sur le point *g*. On voit à celui *r* comment cinq hommes qui traversent un bois, sont distribués, pour éclairer cette marche: deux sont en avant, l'un devant l'autre, deux sont sur les flancs, et le cinquième fait l'arrière-garde. La distance que ces hommes observent entre eux, est subordonnée à la nature du terrain, à l'épaisseur du bois, et à la faiblesse du petit corps qu'ils éclairent.

Les deux cavaliers qui se sont rendus à *Walpertsweiler*, conduisent à l'officier un homme de ce village, qui, depuis la veille, a suivi tous les mouvemens de l'ennemi. Cet homme rapporte: "Que l'ennemi, en position derrière *Môeskirch* est fort d'environ huit mille hommes; que ses bagages, ayant déjà filé sur *Tuttlingen*, donne à penser qu'il a l'intention de se porter sur cet endroit. Il ajoute de plus que, d'heure en heure, l'ennemi envoie des patrouilles de cavalerie à *Walpertsweiler;* que la ligne de ses avant-postes s'étend depuis *Sanldorf*, jusqu'au pont de *Walpertsweiler*, et que cette ligne longe la *Rinkenbach*, depuis la gauche du pont de ce dernier village, jusqu'à son confluent dans l'*Ablach*." Cet homme confirme tout ce que l'officier a appris, à *Klosterwald*, sur la marche et la force de l'ennemi.

Pour connaître plus parfaitement le placement des postes avancés de l'ennemi, l'officier se porte

gdzie zostawia swój oddział, a sam udaje się z kilkoma ludźmi do punktu *i*, zkąd postrzega poczty nieprzyjacielskie rozstawione w bliskości stawów, i te które stoją za wsią *Deisterhofen*. Po powrocie do punktu *h*, udaje się na punkt *k*, gdzie go czekają patrole wysłane z punktu *e*.

Piechota niezoczyła żadnego śladu nieprzyjaciela; jazda zaś przeciwnie donosi, "że w chwili gdy się zbliżała ku *Deitershofen* mocny oddział nieprzyjacielski wchodził do téj wsi, co jéj niedozwoliło rozpoznania tejże; lecz że się dowiedziała od człowieka ze wsi *Rengets-weiler*, który jeszcze w południe był w *Möeskirch*, iż siła nieprzyjaciela może wynosić do siedmiu tysięcy ludzi, i że powszechnie mniemają iż się ma udać w nocy do *Tuttlingen*; człowiek ten dodał jeszcze, iż jeden z patrolów nieprzyjacielskich pokazał się o drugiéj godzinie po południu w *Rinkenbach*."

Podług tych wiadomości Officer układa nowy raport w którym wzmiankuje o wszystkiém co sam widział, i o czém się dowiedział, zgoła o wszystkiém co mu się zdaje bydź ważném do doniesienia; do tego raportu dodaje rozbiór swych poprzednich raportów i donosi nadto iż się zbliży do lasu pod *Rinkenbach*, aby przez to mógł lepiéj sądzić o ustawieniu i sile przednich poczt nieprzyjacielskich. Raport ten, na którego adressie zapisana jest godzina odejścia, odwozi posyłka konny do *Pfullendorf*.

Nadeszła godzina w pół do siódméj w wieczor, Officer udaje się na punkt *l*, zkąd wysyła czterech ludzi pieszych i trzech konnych na rozpoznanie *Göggingen*. Piechota idzie na punkt *m*; stawia po

au point *h*, où il laisse sa troupe, et se rend ensuite avec quelques hommes au point *i*, d'où il découvre les postes ennemis, placés près des étangs, ainsi que ceux qui sont derrière *Deisterhofen*. De retour au point *h*, il se rend à celui *k*, où l'attendent les patrouilles parties du point *e*.

L'infanterie n'a vu aucune trace de l'ennemi; la cavalerie, au contraire, rapporte "Qu'au moment où elle se dirigeait sur *Deitershofen*, une forte reconnaissance de cavalerie ennemie entrait dans ce village, ce qui l'avait empêché de le reconnaître; mais elle a appris, par un homme du village de *Rengets-weiler*, qui était encore à midi à *Môeskirch*, que la force de l'ennemi pouvait être d'environ sept mille hommes, et que l'on croyait généralement qu'il se porterait dans la nuit sur *Tallingen;* cet homme a ajouté, qu'une de ses patrouiles s'est montrée à deux heures après midi dans *Rinkenbach*."

D'après ces renseignemens, l'officier fait un nouveau rapport, dans lequel il mentionne tout ce qu'il a vu et appris par lui-même; ainsi que tout ce qu'il est important de faire connaître; à ce rapport, il joint l'analyse des précédens et il annonce de plus, qu'il va s'approcher de la forêt de *Rinkenbach*, pour être plus à portée de pouvoir mieux juger l'emplacement et la force des avant-postes de l'ennemi. Ce rapport, sur lequel est indiquée l'heure de l'envoi, est porté à *Pfullendorf* par une ordonnance à cheval.

Il est six heures et demie du soir; l'officier se porte au point *l*, d'où il envoie quatre hommes d'infanterie et trois hommes à cheval en reconnaissance sur *Gôggingen*. L'infanterie se rend au point

lewéj stronie na kraju lasu czatę, dwaj zaś inni, uważają nieprzyjaciela w czasie gdy Officer udaje się na drogę do *Deitershofen* idąc za obwodem lasu.

Trzéj konni wysłani do *Gôggingen* donoszą: "iż o drugiéj godzinie po południu pokazał się podjazd nieprzyjacielski w tejże wsi, i że *Rinkenbach* i *Leutishofen* są zajęte przez znaczną nieprzyjacielską siłę." Raport ten skłania Officera do udania się do punktu *n* z resztą pozostałéj mu jazdy; przybywszy tam, przekonywa się iż w rzeczy saméj nieprzyjaciel znaczną siłą osadził wieś *Rinkenbach* i ma się na ostrożności.

Już jest w pół do dziewiątéj i zmierzchać się zaczyna; raport, który zawiera treść wszelkich wiadomości w dwóch pierwszych raportach spisanych, zostaje posłany przez posyłkę konnego do *Pfullendorf* z rozkazem, ażeby tenże jechał przez *Buttelschies* i *Ettensweiler*.

Aby można bliżéj uważać stanowiska przednich poczt nieprzyjacielskich, rozstawionych po lewym brzegu *Ablach*, Officer przebywa ten strumyk po zmierzchnieniu się, stawia trzech konnych na drodze za mostem, a sam udaje się do punktu *o*, zkąd wysyła Podofficera i czterech ludzi na podjazd rozpoznawczy ku *Menningen*. Podofficer każe się poprzedzać dwóm ludziom którzy znajdują *Menningen* zajęte przez nieprzyjaciela, lecz korzystając z nocy, udaje im się schwytać tamecznego mieszkańca, i tego prowadzą do Podofficera; od niego Podofficer dowiaduje się: "iż nieprzyjaciel obsadził *Menningen* dwudziestoma ludźmi piechoty, że li-

m; une sentinelle est placée sur la lisière du bois à gauche, tandis que deux autres observent l'ennemi, pendant que l'officier se porte sur le chemin de *Deitershofen*, en longeant la lisière du bois.

Les trois hommes de cavalerie qui ont été envoyés à *Gôggingen*, viennent rendre compte: "Qu'à deux heures après midi une découverte ennemie s'est montrée dans ce village, et que *Rinkenbach*, ainsi que *Leutishofen* sont occupés en force par l'adversaire." Ce rapport détermine l'officier à se porter au point *n* avec ce qui lui reste de cavalerie; arrivé à ce point, il reconnaît qu'en effet l'ennemi fait occuper fortement le village de *Rinkenbach*, et qu'il se garde avec précaution.

Il est huit heures et demie, et l'on touche déjà à la chute du jour. Un rapport, dans lequel sont relatés, sommairement, tous les renseignemens consignés dans les deux premiers, est envoyé à *Pfullendorf* par une ordonnance à cheval, laquelle a ordre de passer par *Buttelschies* et *Ettensweiler*.

Pour être plus à portée d'observer la position des avant-postes de l'ennemi, établis sur la rive gauche de l'*Ablach*, l'officier passe ce ruisseau à nuit close, place trois cavaliers sur la route et en arrière du pont, et va de sa personne au point *o*, d'où il fait partir un sergent et quatre hommes, avec ordre de pousser une reconnaissance sur *Menningen*. Le sergent se fait précéder par deux hommes, lesquels trouvent *Menningen* occupé par l'ennemi; néanmoins, à la faveur de la nuit, ils parviennent à se saisir d'un des habitans qu'ils conduisent au sergent; cet habitant lui apprend: "Que l'ennemi occupe *Men-*

nia jego przednich poczt ciągnie się od wsi *Ablach*, aż do wsi *Sauldorf*, brzegiem lewym rzeczki *Ablach*, aż do *Menningen;* linia od *Rinkenbach* ciągnie się od *Menningen* aż do *Walpertsweiler;* a ztamtąd idzie w górę do wsi *Sauldorf*, przechodząc przez *Walkertschofen* i *Oberbichtlingen;* nadto powiada, iż nieprzyjaiel zajmuje *Möeskirch*, za którém większa część sił jego wynosząca od siedmiu do ośmiu tysięcy ludzi, stoi na pozycyi, i że powszechnie mniemają, iż w ciągu nocy wyruszy do *Tuttlingen.*"

Po otrzymaniu téj wiadomości udaje się Podofficer z jednym z swoich ludzi do punktu *q*, zkąd wyraźnie rozpoznaje nie tylko ognie linii pierwszych poczt nieprzyjacielskich, rozstawionych wzdłuż brzegu *Ablach;* ale nadto i wielkich straży polowych. Poczém wraca do punktu *o*, gdzie zdaje Officerowi sprawę z tego co widział i o czém się dowiedział.

Officer który sam także uważał położenie i rozstawienie znacznéj części łańcucha poczt nieprzyjacielskich, i który prócz tego sądzić może o stanowisku, sile i zamysłach nieprzyjaciela z tego co widział i co doszło do jego wiadomości, wraca z swoim oddziałem do *Pfullendorf*, przechodząc przez *Göggingen* i *Buttelschies*, nie zaniedbując wszelkich ostrożności jakie roztropność nakazuje.

---

ningen avec vingt hommes d'infanterie; que la ligne de ses avant-postes s'étend depuis le village d'*Ablach*, jusqu'à celui de *Sauldorf*, en suivant la rive gauche de l'*Ablach*, jusqu'à *Menningen;* et celle de la *Rinkenbach*, depuis *Menningen*, jusqu'à *Walpertsweiler;* et remontant ensuite jusqu'au village de *Sauldorf*, en passant par *Walkertshofen* et *Oberbichtlingen;* de plus, l'ennemi occupe *Môeskirch*, derrière lequel est en position, la majeure partie de ses forces, estimée être d'environ sept à huit mille hommes, et qu'on croit généralement qu'il se mettra en marche dans le courant de la nuit pour se rendre à *Tuttlingen.*"

Le sergent, après avoir reçu ces renseignemens, se porte avec un de ses hommes au point *q*, d'où il découvre très distinctement non seulement les feux de la ligne des postes avancés, établis le long de la rive gauche de l'*Ablach;* mais encore ceux des grand'gardes. Ce sergent retourne ensuite au point *o*, où se trouve l'officier auquel il rend compte de ce qu'il a vu et appris.

L'officier qui a observé lui-même la situation et la disposition d'une grande partie de la chaîne des postes de l'ennemi, et qui en outre, a pu juger de sa position, de sa force et de ses intentions, tant par ce qu'il a vu que par les renseignemens qui lui ont été donnés, retourne à *Pfullendorf* avec son détachement, en passant par *Gôggingen* et *Buttelschies*, non sans prendre toutes les précautions que dicte la prudence.

KSIĘGA TRZECIA.

ROZDZIAŁ VIII.

O ROZPOZNANIACH WOJSKOWYCH.

Pomiędzy rozmaitemi gałęziami sztuki wojennéj, rozpoznania wojskowe są jedną z najważniejszych, a ztąd największe usiłowania Officerów wszelkiéj broni bez różnicy, w celu wydoskonalenia się w ich robieniu czynione nie będą nigdy zbytecznemi; nie tylko dla tego, iż wypadek rozpoznań wpływa na wszystkie kombinacye działań wojennych które nie mogą i nie powinny być ostatecznie do skutku przywodzone, bez poprzedniego rozpoznania gruntu na którym działać zamyślamy; ale jeszcze i dla tego, iż część ta wojskowéj nauki, ścisły ma związek z Taktyką i z Strategią.

Potrzeba tu rozróżnić rozpoznanie kraju od rozpoznania jakiego gruntu; celem pierwszego jest, wywiedzenie się w ogólności o naturze głównych przedmiotów miejscowych jako to: rzek, bagien, lasów, gór, dróg wielkich, i fortec: a co do zasiłków, o ziarnie, paszy, bydle znajdującém się w okolicy, w któréj wieść chcemy wojnę, ażeby tém lepiéj osądzić można potém, jakie są najlepsze środki którychby użyć wypadało do przygotowania i prowadzenia onéj.

Rozpoznanie zaś gruntu, zależy na zgłębieniu wszystkich jak najdrobniejszych miejscowości szczegółów, aby na niém oprzeć można sposoby wykonania cząstkowych działań wojennych.

****

LIVRE TROISIÈME.

CHAPITRE VIII.

DES RECONNAISSANCES.

Parmi les différentes parties qui constituent la science de la guerre, celle des reconnaissances militaires est une des plus essentielles; aussi les officiers de toutes armes, indistinctement, ne sauraient apporter trop de soin pour s'y rendre habiles; non seulement, parce que le résultat des reconnaissances entre dans la combinaison de toutes les opérations militaires; lesquelles ne peuvent ou ne doivent être déterminées sans que le terrain sur lequel on se propose d'agir, n'ait été préalablement reconnu; mais encore, parce que cette partie a une liaison intime avec la tactique et la stratégie.

Il faut distinguer la connaissance du pays de celle du terrain; la première a pour objet, de s'instruire en général de la nature des principaux objets locaux, comme rivières, marais, bois, montagnes, grands chemins, forteresses; et en ressources, les grains, les fourrages, les bestiaux qui existent dans la contrée où l'on veut porter la guerre, afin de pouvoir juger ensuite, quels sont les meilleurs moyens à employer pour la disposer et la conduire.

La reconnaissance du terrain consiste à étudier dans le plus grand détail toutes les localités particulières quelconques, afin de régler l'exécution des opérations partielles de la guerre.

Znajomość kraju jakiego nabywa się przez dokładne uczenie się na mappie położenia wszelkich przedmiotów i poznanie objaśnień też opisujących, gdy przeciwnie znajomość gruntu, tylko przez zwiedzenie go we wszystkich kierunkach i zważenie pod względem wojskowym naymniejszego szczegółu nabyć się daje.

Znajomość ogólna kraju ułatwia bardzo szczegółowe poznanie gruntu.

Przed rozpoczęciem wojny niezbędną jest rzeczą posiadać wiadomości równie pewne jak i obszerne, o kraju w którym ma być toczona, dla stosownego ułożenia ogólnego planu wojny i kampanii.

Dobre mappy dostateczne są częstokroć do ułożenia temczasowo jakiego przedsiewzięcia; lecz kiedy idzie o wskazanie szczegółów czyli działań pojedynczych, natenczas potrzeba się obeznać wprzód z gruntem na którym się wykonywać mają.

Jednym z głównych przedmiotów rozpoznań, jest zasiągnienie wszelkiego rodzaju objaśnień, aby do posiadanych mapp dołączyć zbiór uwag i opisów szczegółowych, które objaśniając najdrobniejsze przedmioty kraju, zastępywać mają niedostateczne wyrażenie ich na rysunku lub sztychu.

Z tego co się dopiero powiedziało, wynika, iż dla Generałów i innych Officerów znajomość części kraju w któréj się działa, jest dostateczną; lecz do ułożenia planu wojny lub tylko kampanii, i do możności sprzeciwiania się skutecznie zamiarom nieprzyjaciela, potrzeba znać nie tylko kraj który się zajmuje, lecz

La connaissance du pays s'acquiert par l'étude de la carte, à l'aide de mémoires descriptifs, tandis qu'on ne peut connaître parfaitement un terrain, qu'en le parcourant dans tous les sens et sans négliger les moindres détails et en les considérant toujours dans une acception militaire.

La connaissance générale du pays conduit à la connaissance particulière du terrain et la facilite.

Avant de commencer une guerre, il est indispensable d'avoir des renseignemens aussi certains qu'étendus sur le pays qui doit en être le théâtre, pour régler en conséquence, le plan général de guerre et de campagne.

De bonnes cartes suffisent quelquefois pour arrêter préliminairement un projet; mais, quand il s'agit d'en régler les détails ou les opérations particulières, il faut bien connaître d'avance le terrain sur lequel on se propose de les éxécuter.

Un des principaux objets des reconnaissances, est d'obtenir des renseignemens, pour joindre aux cartes qu'on a, des mémoires descriptifs et particuliers qui, en expliquant tous les détails du pays, puissent suppléer ainsi à l'insuffisance du dessin ou de la gravure.

Il résulte de ce que nous venons de dire que, la connaissance de la partie du pays où l'on opère, suffit aux officiers généraux et particuliers qui y sont employés; mais, que pour arrêter un plan de guerre ou seulement de campagne, et pour contrecarrer efficacement les projets de l'ennemi, il faut

i ten do którego wtargnąć zamierzamy, oraz wzystkie stykające się z nim kraje, aby zawczasu obmyślić projekta zastósowane do okoliczności, i do wszelkich przypuszczeń.

Przy rozpoznaniu kraju lub jakiéj okolicy, należy najprzód uważać, czy ogół jego odpowiada naszemu zamiarowi, a następnie zgłębić jak najskrupulatniéj wszystkie szczegóły: po 1sze co do ich odznaczającego się kształtu, po 2gie co do ich związku między sobą. Dwa te działania prowadzą do szybkiego objęcia, i ocenienia ścisłego na samo wejrzenie okolicy, wszelkich jéj własności i stosunków miejscowych uważanych pod względem zupełnie wojskowym; czyli, prowadzą do dokładnego poznania korzyści i niedogodności każdego stanowiska; nauka, któréj tylko przez ciągłe doświadczenie nabyć można, i która przez wprawę tylko wydoskonalona być może, szczególniéj co do okomiaru który jest jednym z nayważniejszych w wojnie przymiotów.

Trzeba się więc przykładać do sądzenia na samo wejrzenie z dokładnością o odległościach, do czego doprowadzi wprawa w porównywaniu znanych i przemierzonych odległości z nieznanemi, i sprawdzenie ocenienia tego przez przemierzenie; naprzykład ważną jest rzeczą nauczyć się oceniać na pierwszy rzut oka ile przestrzeń jaka pomieścić może batalionów lub szwadronów w szyku bojowym. Aby dojść do tego, należy mając wiadomą rozciągłość frontu batalionu lub szwadronu, naznaczyć ją najprzód na gruncie, a to dla oswojenia z nią oka, odnieść ją

connaître non seulement le pays qu'on occupe, mais encore celui où l'on se propose de pénétrer, et ceux qui l'avoisinent dans toutes les directions, afin de méditer d'avance des projets relatifs aux circonstances, ou applicables aux diverses suppositions possibles.

Il faut en étudiant un pays ou un terrain, considérer d'abord si non ensemble remplit l'objet qu'on se propose, et examiner ensuite toutes ses parties dans le plus grand détail: 1°. quant à leurs formes particulières; 2°. quant à la liaison qu'elles ont entre elles. Ces deux opérations conduisent à saisir rapidement et à juger avec précision, à la simple inspection du terrain, toutes les propiétés et toutes les circonstances locales considérées dans un sens entièrement militaire; c'est-à-dire à bien connaître les avantages et les inconvéniens d'une position; aptitude qui ne s'acquiert que par une pratique suivie, ne se perfectionne et ne se rectifie, à un certain degré, qu'à force d'exercice, du moins quant à l'appréciation des distances, point des plus importans à la guerre.

Il faut donc s'attacher à juger les distances avec justesse à la simple vue; ce qui devient facile quand on s'est exercé à comparer celles connues et mesurées, avec d'autres qui ne le sont pas, et qu'on a ensuite rectifie son jugement par une vérification exacte; par exemple, il importe de s'habituer à juger combien un terrain peut contenir de bataillons ou d'escadrons en bataille. Pour y réussir, l'étendue du front d'un bataillon et d'un escadron étant connue, on mesure d'abord le terrain, afin de familiariser l'oeil avec cette étendue, qu'on applique ensuite à une autre

następnie od oka na inne miejsce, i przemierzyć na nowo, dla przekonania się o ile ocenienie nasze było trafném.

Tym to sposobem dojdzie się powoli do oceniania odległości i innych wymiarów gruntu z dokładnością w praktyce potrzebną; lecz okolica zajmująca milę kwadratową, zawierać może znaczną liczbę pozycyj dogodnych pod różnym względem tak zaczepnych jak odpornych; a ztąd widzimy że potrzeba posiadać wrodzony talent, do ocenienia natychmiast, która z tych pozycyj odpowiada zamiarowi, i jakie do dopięcia onego są najwłaściwsze środki; nadewszystko do objęcia ogółu i szczegółów obok leżącego gruntu, o ile takowe posłużyć nam mogą.

Rozpoznanie lub opis wojskowy jakiego kraju jakkolwiek dokładny, nie odpowie jednak celowi, jeżeli nie wykaże korzyści lub niedogodności wszystkich punktów, oraz użytku jaki z nich odnieść można; jedna okoliczność miejscowa opuszczona, albo nie trafnie oceniona, może wprowadzić w ważne błędy, i pociągnąć za sobą szkodliwe skutki.

Stosownie więc do tych uwag wyłożymy i rozszczególnimy metodycznie, po 1sze rozmaite przedmioty, które przy rozpoznawaniu jakiego kraju należy wziąść pod rozwagę, dla ułożenia potém planu wojny i jéj działań; po 2gie przejdziemy do rozpoznania kraju do którego zamierzamy wkroczyć; i po 3cie do rozpoznania stanowisk zajętych przez nieprzyjaciela. Uważać także potrzeba za rozpoznanie, wysyłanie oddziałów w celu uwiedzenia nieprzyjaciela,

localité, et, après avoir porté son jugement, on mesure de nouveau pour reconnaître si l'on s'est trompé.

C'est ainsi que peu à peu on parvient à apprécier les distances et les dimensions locales avec la justesse nécessaire dans la pratique; mais un terrain de deux lieues carrées, pouvant présenter un grand nombre de positions à prendre dans différentes hypothèses, soit offensives soit défensives, on sent bien, qu'il faut posséder un talent naturel pour distinguer sur-le-champ, laquelle de ces positions remplit le but qu'on veut atteindre et quelle est la manière la plus convenable, surtout, pour être en état de pouvoir saisir l'ensemble et les détails du terrain adjacent, ainsi que l'utilité dont ils peuvent être.

Quelque exacte que soit la reconnaissance ou la description militaire d'un pays, elle n'atteint pas son but, si elle n'explique pas les avantages ou les inconvéniens des diverses localités; ainsi que l'usage qu'on en peut faire: une circonstance locale négligée ou méconnue peut jeter dans des erreurs graves et avoir des suites dangereuses.

C'est en conséquence de ces considérations que nous allons exposer et détailler méthodiquement; 1°. let différens objets qui, dans la reconnaissance d'un pays, pour régler la guerre et ses opérations, doivent être pris en considération; 2°. nous passerons ensuite à la reconnaissance d'un pays où l'on veut pénétrer; puis, 3°. à la reconnaissance des positions occupées par l'ennemi. On doit aussi considérer, comme reconnaissance, les détachemens que l'on fait sortir dans

wprawiając go w obawę udanym jakim zamiarem, którego rzeczywiście wykonać nie zamyślamy.

Gatunek ten rozpoznań należy do innego działania, które nazwiemy demonstracyą i o którém będzie mowa w rozdziale osobno na to przeznaczonym.

Rozpoznanie kraju jakiego lub okolicy w celu rozporządzenia działań wojennych ma dwojaki zamiar. Pierwszy zasadza się na roztrząśnieniu miejscowości saméj w sobie, która obejmuje skład kraju w ogóle, i szczegóły godne uwagi w każdéj onego części. Drugim jest, zastósowanie do działań ogólnych i szczególnych wojny tego, co nas dojrzałe nad tamtym zastanowienie się nauczy.

Jeżeli działamy za biegiem rzek spławnych, zyskujemy wielką łatwość w dowozach: lecz gdy przychodzi w górę tychże rzek postępować, na ten czas ułatwiają one działania nieprzyjaciela, a częstokroć przeszkadzają naszym.

Powierzchnią jakiegokolwiek kraju tworzą równiny albo góry. Kraj bywa albo mięszany, to jest złożony z gór i równin; suchy lub bagnisty; obfituiący w lasy lub nie mający drzewa; odkryty lub okryty; poprzecinany rzekami, strumykami, kanałami, lasami, płotami, rowami, parowami suchemi, lub napełnionemi wodą, albo nareszcie pasmami wzgórz i t. d.

Wszystkie te gatunki można podzielić na klassy następujące: 1º na równiny, 2º na okolice okryte borami, przecięte rzekami, strumykami, albo wzgórzami; 3º na kraj górzysty; 4º na nadbrzeża morskie.

Kraj płaski, czyli równy mało okryty, z łatwością rozpoznać można, gdyż zazwyczaj prawie przecięty

l'intention de faire prendre le change à l'ennemi, en lui faisant concevoir de l'inquiétude sur un projet qu'on n'a pas l'intention de mettre à exécution.

Cette espèce de reconnaissance se rattache à une opération qu'on nomme démonstration, de laquelle il sera traité spécialement, dans un chapitre particulier,

La reconnaissance d'un pays ou d'un terrain pour servir à régler les opérations de la guerre, a deux objets. Le premier consiste dans l'examen du local en lui-même, qui comprend d'abord l'ensemble du pays, et, en second lieu, les détails à considérer dans chaque partie du terrain. Le second objet est l'application du résultat de l'examen du premier aux opérations générales et particulières de la guerre.

Si on porte la guerre dans la même direction que le cours des rivières navigables, on en retire de grandes facilités pour les transports; mais, si l'on doit remonter ces rivières, elles facilitent les opérations de l'ennemi et gênent souvent les vôtres.

Un pays est formé de plaines ou de montagnes; mixtes, c'est-à-dire des unes et des autres; sec, ou marécageux; abondant en bois, ou dépourvu d'arbres ouvert ou couvert; coupé par des rivières, des ruisseaux, des canaux, des bois, des haies, de fossés ou ravins secs ou remplis d'eau, enfin par des chaînes de hauteurs, etc.

On peut rapporter toutes les espèces de pays aux classes suivantes, 1°. de plaines; 2°. couverts de bois, coupés de rivières, de ruisseaux ou de hauteurs; 3°. montagneux; 4°. côtes maritimes.

Il est aisé de connaître un pays plat ou de plaine peu couvert, parce qu'il est presque toujours divisé

jest rzekami lub strumykami, których znajomość łącznie z znajomością położenia miast, miasteczek, wsiów i kierunkiem dróg, mało co szczegółów do poznania pozostawia, a i te łatwe są do objęcia i oznaczenia.

Krainy płaskie i żyzne, bywają zazwyczaj bardzo poprzecinane, i podają wojskowo mówiąc tysiące środków szykany, z tego powodu wymagają bardzo starannego rozpoznania.

Okolice okryte, bywają mniéj więcéj poprzecinane. Zwykle rozróżnia się ich dwa gatunki; do pierwszego należą: okolice okryte wielkiemi lasami, względem których należy uczynić uwagę, iż nie wszędzie są zupełnie nieprzystępne, chociaż zasiekami, okopami lub ustawieniem przed niemi wojska, bronione być mogą z łatwością; a następnie okolice w których wyniosłe lecz rzadkie lasy, okrywają gdzie niegdzie wzgórza, na których się łatwo trzymać można.

Do drugiego gatunku należeć będą okolice w których tu i owdzie znajdują się lasy, i których pola lub zagrody płotami są opasane. Tu trzeba dołożyć starania, aby dobrze obeznać się z drogami, a chociaż w okolicy takiéj na rozmaite natrafia się zawady, można je przecież przezwyciężyć gdy na czynności i roztropności nie zbywa; przygotowanie wielkiéj liczby kommunikacyj, wiele tu dopomódz może.

Krainy mięszane, to jest w części okryte, a w części poprzecinane, są najpospolitsze, a znajomości ich nabywa się temi samemi środkami iakich się używa do poznania okolić innych gatunków.

par des rivières ou ruisseaux, dont la connaissance jointe à l'emplacement des villes, bourgs, villages, et à la direction des chemins, ne laisse plus à désirer que peu de détails, d'ailleurs faciles á saisir et à exprimer.

Les pays plats, ceux qui sont fertiles, sont ordinairement très coupés, fournissent, militairement parlant, mille moyens de chicane, et exigent, par cette raison, qu'on les reconnaisse avec beaucoup de soin.

Les pays couverts le sont plus ou moins. On en distingue de deux espèces: d'abord, ceux qui sont remplis de grandes forêt, et à propos desquels il est bon de faire observer qu'ils ne sont pas impénétrables partout, quoique faciles à défendre par des abatis, des redoutes, ou en se portant à la tête de leurs débouchés; ensuite ceux où des bois de haute futaie clair-semés, couronnent quelquefois des hauteurs qui alors sont aisées à occuper.

Les pays couverts de la seconde espéce sont ceux semés çà et là de bois, et dont les plantations ou les champs sont environnès de haies. On doit s'attacher à en bien connaître les chemins; et quoique dans ces pays les obstacles varient fréquemment, on parvient à les surmonter facilement, pour peu qu'on y mette d'activité et d'intelligence; il importe surtout d'y ouvrir un grand nombre de communications.

Les pays mixtes, c'est-à-dire, ceux qui sont en partie couverts et en partie coupés, sont les plus communs et leur connaissance participe des moyens à employer, quand on examine des terrains de ces diverses natures.

Krainy poprzecinane kanałami lub przekopami szczególnéj gdy te ostatnie sprzyjać mogą lub przeszkadzać naszym zamiarom, należy rozpoznać z jak naywiększą dokładnością.

Kraje górzyste najtrudniejsze są do rozpoznania, (Zobaczyć Rozdział XXX. o wojnie w górach).

Rozpoznanie nadbrzeżów morskich zasadza się na dwóch przedmiotach, na rozpoznaniu morza i lądu; które układając plan wojny równie dobrze znać, i że tak powiem połączyć z sobą trzeba; tu jednakże dla porządku szczegółów o każdym osobno mówić będziemy.

1sze. Rozpoznanie morza, zawisło od poznania części w ląd wchodzących i formujących zatoki, odsypiska, kolana i przystani. Potrzeba wiedzieć czy są odwiedzane lub nie, czy zasłonione są od wiatrów i od jakich, czy dogodne są do zarzucenia kotwicy; czy łatwo się do nich wchodzi i jaka ich głębokość; czy nie przerzynają je prędy; jakie wiatry prowadzą statki do przystań i portów, a jakie im wyjścia z nich dozwalają, jedném słowem korzyści i niedogodności tychże portów; w których godzinach i do jakiéj wysokości wzbiera morze, czy opadające wody morskie, nieodkrywają jakiego punktu brzegów, a przeto nie ułatwiają przystępu lub przejścia, co szczególniéj tam na uwagę zasługuje, gdzie nad brzegiem morza znajdują się miasta lub posterunki, których posiadanie jest ważném dla nieprzyjaciela; czy morze jest zwykle burzliwe lub spokojne, i jakie są epoki w których mniéj lub więcéj staje się niebezpieczne; które są miejsca gdzieby można lądować, i jakie są środki przeszkodzenia temu.

Il faut s'attacher à connaître dans le plus grand détail, les pays coupés par des canaux ou navilles, particulièrement ceux qui peuvent favoriser ou contrarier quelque dessein.

Les pays de montagnes sont les plus diffiiciles à connaître. (*Voyez* le Chapitre XXX. *Guerre de montagnes*).

La reconnaissance des côtes maritimes porte sur deux points; la mer et la terre, qui, lorsqu'on forme un projet, doivent être également examinées et pour ainsi dire jointes l'une à l'autre; cependant nous les séparerons ici pour établir plus d'ordre dans les détails.

1°. La reconnaissance de la mer consiste dans celle des parties rentrantes formant des baies, anses, laisses, et rades. Il faut savoir si elles sont foraines ou non, à l'abri des vents, et desquels, et si le mouillage en est bon; s'il est facile d'y arriver et quelle est leur profondeur; s'il y a des courants; les vents qui amènent les bâtimens dans les rades ou les ports, ou qui permettent d'en sortir; enfin les avantages ou les inconvéniens de ces ports; quelles sont les heures et les hauteurs des marées plus ou moins favorables pour aborder; si, pendant la basse mer, il n'y a pas quelque endroit de la côte (surtout près des places ou pestes dont il importe à l'ennemi de s'emparer), qui reste à sec ou à peu près, et où il soit possible d'aborder ou de passer; si la mer est communément orageuse ou tranquille; et quelles sont les époques où elle est plus ou moins dangereuse; quels sont les lieux où on peut débarquer, et les moyens propres à l'empêcher.

Po 2gie; rozpoznanie nadbrzeżów morskich robić należy w przypuszczeniu możności wylądowania nieprzyjacielskiego, co pociąga za sobą potrzebę wystawienia obustronnego stanu rzeczy, to jest: łatwości lub trudności jakie nieprzyjaciel znajduje w wylądowaniu; i jakie są środki któremi wylądowaniu przeszkodzićby można.

Pierwszym do zgłębienia przedmiotem jest natura samychże brzegów; czy są rozległe i odkryte, czy dogodne do wylądowań; ważną więc jest rzeczą dobrze ocenić i wyszczególnić wszystko co miejsca przystępne odznacza, niebespieczeństwa na jakie miejsca te wystawiają i sposoby do ich pokonania.

Nadbrzeża morskie bywają albo otoczone wydmami, lub zasłonione płaskiemi skałami, które przystęp do nich robią mniéj więcéj niebezpiecznym; albo też najeżone są rafami, które przypuściwszy iż nie wzbraniaią zupełnie do nich przystępu, czynią go przecież bardzo trudnym.

Sterki lądu i przylądki dogodne są do założenia ostrogów i bateryów ku obronie punktów przystępnych, a wyspy przyległe służyć mogą jako szańce odosobnione, które urządzone wcześnie do obrony, stają zawsze zamachom nieprzyjaciela na przeszkodzie. Naznacza się punkta najdogodniejsze; po 1sze, na założenie bateryów ku obronie mielizn, przejściów i t. p.; wybiera się na to upłazy, które gorując nad brzegami utrudniają wylądowanie; po 2gie, na wzniesienie szańców naprzeciwko miejsc do lądowania dogodnych; po 3cie, na założenie obozów i posterunków ku zasłonięciu wnętrza kraju, albo przynajmniéj główniejszych jego zakładów, w którychby się można

2°. La reconnaissance de la terre doit être dirigée par la supposition de la possibilité d'une descente de la part de l'ennemi, ce qui oblige de dresser un tableau dont les deux parties doivent toujours être mises en opposition; savoir: 1°. facilités ou difficultés qu'a l'ennemi pour faire une descente; 2°. moyens de défense qu'offre le pays.

Le premier objet à examiner est la nature des côtes; si leurs parties sont développées et découvertes; si elles sont propres aux descentes; il importe donc de bien juger et de bien détailler tout ce qui caractérise les endroits accessibles, les dangers auxquels ils exposent, et les moyens de les surmonter.

Les côtes sont bordées de dunes, ou couvertes de rochers plats, qui rendent leur abord plus ou moins dangereux, ou elles sont hérissées de falaises, qui, en supposant qu'elles n'en interdisent pas absolument l'accès, le rendent au moins très difficile.

Les pointes et les caps sont propres à l'établissement des forts et des batteries destinées à défendre les points accessibles, et les îles adjacentes peuvent servir d'ouvrages avancés, qui, au moyen de bonnes mesures prises d'avance, entravent toujours les tentatives de l'ennemi. On reconnaît les emplacemens les plus propres; 1°. à établir des batteries pour la défense des mouillages, des passes, etc.; on choisit pour cela des plateaux qui, dominant la côte, rendent le débarquement plus difficile; 2°. des retranchemens ou épaulemens, en face des endroits où l'on peut tenter la descente; 3°. des camps et des postes pour couvrir l'intérieur du pays, ou au moins

okopać i trzymać na przypadek potrzeby; po 4te, potrzeba nareszcie wskazać wszystkie środki jakie się znajdują na mieyscu, które do ulepszenia stanowisk zająć się mających, i do zwiększenia ich obrony przyczynić się mogą. Aby to wszystko należycie dopełnić, potrzeba znać stan portów, zamków, bateryów brzegi broniących, ilość dział w nich znajdujących się i tę jakaby ku temu była potrzebna.

Po rozpoznaniu brzegów jak się dopiero mówiło, uważa się naturę samego gruntu, czy jest otwarty albo poprzecinany, czy go rzeki przerzynają, czy są lasy tu i owdzie porozrzucane lub bagna, czy pola poprzedzielane są pomiędzy sobą rowami; czy drogi są głębokie i trudne do przebycia; czy go okrywają wzgórza, i czy ich gardziele są obszerne, wązkie lub kręte, równoległe lub prostopadłe do brzegów. Co do rzek, te należy zwiedzić na kilka mil w górę, poznać ich głębokość i ich brzegi; czy płyną z daleka; czy i jakiego rodzaju statki po nich chodzą; przez jakie płyną kraje nim do morza wpadają; jakie są ich płody i jaką mogą być pomocą w wyżywieniu wojska rozłożonego lub mającego się rozłożyć nad brzegami. Co do rzek wpadających do morza, uważać należy iż wzbieranie jego zmienia chwile, w których mogą być przebywane, i środki do przejścia potrzebne; wypada więc wpływ ten oznaczyć.

Co do kommunikacyj niezbędnie potrzebnych do szybkiego przenoszenia się z wojskiem z jednego

ses principaux établissemens, et s'y retrancher, s'y maintenir et y combattre au besoin; 4°. enfin, on doit calculer toutes les ressources qui peuvent rendre plus avantageuses les positions à occuper et ajouter aux divers moyens de défense. Ce résultat nécessite la connaissance de l'état des ports; des corps-de-gardes, des batteries et du nombre total de l'artillerie qui protégent la côte, ou qu'il est nécessaire d'employer pour la protéger.

Après avoir examiné la côte, comme nous venons de l'indiquer, on considère la nature du terrain: si le pays est ouvert ou coupé, s'il est traversé par des rivières; s'il est parsemé de bois ou de marécages; si les champs sont séparés les uns des autres par des fossés; si les chemins sont creux et difficiles à pratiquer; s'il y a des hauteurs et si les gorges sont spacieuses, étroites ou tournantes, parallèles ou perpendiculaires à la côte. Il faut examiner, relativement aux rivières, qu'on doit remonter quelques lieues, leur profondeur et leur escarpement; si elles viennent de loin; si elles portent bateau, et la nature de ces bateaux; quel pays ces rivières traversent avant d'arriver à la mer; quelles en sont les productions et le parti qu'on en peut tirer pour la subsistance des troupes établies ou à établir sur la côte. Il faut observer, quant aux rivières qui ont leur embouchure dans la mer, que les marées apportant des variations sur les heures et les moyens de les passer, il est nécessairement indispensable de connaître cette influence.

Il faut encore examiner, quant aux communications indispensables pour transporter rapidement les

punktu na drugi, przez rzeki i strumienie; należy jeszcze rozważyć czy nieprzyjaciel nie byłby może w stanie zerwać lub spalić mosty? coby utrudniło kommunikacye i zrządziło wiele przeszkody i opóźnienia w obronie brzegów. W takim razie wypada szukać sposobów któreby mogły przeszkodzić temu zdarzeniu lub zaradzić złemu jakie z niego wynika; co jeżeli jest niepodobném, należy rozpoznać jak dalekoby się w górę rzeki lub strumyka posunąć wypadło chcąc innych szukać mostów.

Co do miast, miasteczek i wsiów wzdłuż brzegu morskiego położonych, należy zgłębić czy można w nich pomieścić dostateczną liczbę wojska póty, póki z innych punktów nie nadejdą posiłki. Zastanowić się także potrzeba nad tém, gdzieby można pozakładać magazyny? jakie są środki zasłonienia ich przeciw wszelkim przedsięwzięciom nieprzyjaciela? a nareszcie jak łatwy ich będzie przewóz?

Należy wywiedzieć się o ludności kraju, o duchu mieszkańców, i czy w razie potrzeby możnaby ich uzbroić? Również wiedzieć potrzeba, czy można się czego spodziewać po strażach pobrzeżnych, kanonierach, celnikach lub innych, i czy w razie niespodziewanego napadu wzmocnieni mieszkańcami mogliby stawić opór, dopókiby wojsko nienadciągnęło, z tego lub owego miejsca, na punkta napadnięte lub zagrożone.

Trzeba sobie naznaczyć odległość rozmaitych punktów brzegu którego bronić mamy, od punktu z którego wychodzi wojsko przeznaczone do wylądowania; równie jako i czas potrzebny do odbycia żeglugi.

troupes d'un point sur un autre, en passant des rivières ou des ruisseaux, si l'on peut craindre que l'ennemi ne parvienne à rompre ou à brûler les ponts, ce qui rendrait les communications difficiles, et ferait éprouver beaucoup d'obstacles et de retards pour la défense de la côte. Dans ce cas, il faut chercher quels sont les expédiens qui peuvent mieux contribuer à prévenir cet accident ou á y remédier; et, s'il est impossible d'y parvenir, il faut reconnaître si l'on serait obligé de remonter bien haut les rivières ou ruisseaux, pour rencontrer d'autres ponts.

On doit examiner si l'on peut mettre dans les places, bourgs et villages situés le long de la côte, assez de troupes pour la défendre, jusqu'à ce qu'on puisse tirer du renfort d'ailleurs. On doit examiner aussi où l'on pourra former des magasins et les moyens de les mettre à couvert do toute entreprise; enfin, si le transport en sera facile.

Il faut s'instruire de la population du pays, des dispositions des habitans, et si, en cas de besoin, on pourrait les armer. Il est également nécessaire de savoir si les garde-côtes, les canoniers, les douaniers ou autres, peuvent être comptés penr quelque chose, et si dans un moment de surprise, renforcês par les habitans, ils pourraient opposer assez de résistance, en attendant que les troupes puissent arriver, de tels ou tels lieux, sur les points attaqués ou menacés.

On doit se rendre compte de la distance des différens points de la côte qu'on a à défendre, à celle d'où peut partir l'armée destinée à la descente, et du temps nécessaire pour le trajet.

Jeżeli sami zamierzamy zamorską przeciw nieprzyjacielowi wyprawę, wtedy wiadomości dopiero wymienione są dla nas nieuchronnie potrzebne, aby do nich zastosować plan wyprawy; w każdym razie zaś należy poznać używane dotąd sposoby obrony, poprawić je w czém można, lub też nowe utworzyć.

Nakoniec rozpoznawając pobrzeża morskie, należy grunt do morza przytykający, opisać tak, jak to względem każdéj innej okolicy przepisano.

Jekiekolwiek będą kraje które rozpoznać mamy, potrzeba sobie przysposobić względem nich następujące wiadomości:

Czy kraj do którego niesiemy wojnę jest rolniczy lub nie, płodny lub nie? jaka w ogólności jest jego zamożność, jaki handel, jakie płody i jakie zbiory? ich ilość i gatunek? kiedy bywają sprzątane? czy zbiory są obfite w ziarnie, w winie, w paszy? czy wiele jest koni i bydła? i ich gatunek?

Szczegóły te o mniejszéj lub większéj żyzności kraju, o naturze i wielości jego płodów, tém są ważniejsze, iż prawie zawsze każdy Wódz, stosuje swe działania i obroty do większéj lub mniejszéj liczby zasiłków, w ziarnie, furażu, i t. d., które znaleść w kraju można. Znajomość dokładna zasobów wszelkiego rodzaju, szczególniéj w knaju nie-

Si on vent soi-même, tenter par mer une invasion dans le pays cnnemi, il est indispensable de se procurer les renseignemens que nous venons d'indiquer, afin de pouvoir régler ses projets en conséquence; mais dans tous les cas, il convient d'analyser les systèmes de défense qui ont été employés jusqu'alors, de les rectifier ou de les améliorer, s'ils en sont susceptibles, ou bien d'en créer de nouveaux.

Enfin, il faut prendre en considération, dans la reconnaissance des côtes maritimes, relativement au terrain qui avoisine la mer, ce que nous rapportons sur les différens objets locaux qui existent dans un pays quelconque.

De quelque nature que soient les pays qu'on a intérêt de connaître, il faut se procurer à leur égard les renseignemens suivans:

Le pays où l'on porte la guerre est-il inculte ou cultivé, fertile ou aride? quels sont en général ses ressources, son commerce, ses productions ou ses denrées, leur quantité et qualité? en quel temps recueille-t-on les fruits de la terre? les récoltes sont-elles abondantes; en grains, vin, fourrages, en chevaux et en bestiaux? de quelle espèce sont les derniers?

Ces détails, sur le plus ou moins de fertilité du pays, et sur la nature et la quantité de ses productions, sont d'autant plus essentiels, qu'un Général dirige presque toujours ses opérations et ses mouvemens, selon les ressources, en grains, fourrages, etc., qu'il peut trouver. Il est nécessaire, particulièrement dans le pays ennemi, qu'on connaît ordi-

przyjacielskim jest potrzebna, który zwykle mniéj od własnego bywa znany; a to w celu aby naprzód wiedzieć, czego nam do prowadzenia wojny to jest do wyżywienia i utrzymania wojska przez czas dany, dostarczyć może; dla uniknienia oraz mylnéj rachuby w tym przedmiocie, potrzeba znać jak można najdokładniéj stan dochodów i zbiorów kraju.

Gdy wyszczególnienie wszystkich tych szczegółów wieleby miejsca wymagało, a mnogość ich mogłaby być przyczyną przepomnienia niektórych, przeto zapobiega się temu, układając tabellę podobną załączonéj tu pod № II., która wskazując na pierwszy rzut oka rozmaite artykuły, umieszczone każdy w osobnéj rubryce, może służyć tak jak się tu podaje za wzór do ułożenia w treści kadastru dochodów, i zbiorów jakiego kraju.

Gdy chcemy wybierać kontrybucyą, czy to w pieniądzach czy w płodach, a przewidujemy że w kraju niejaki czas zabawimy, należy żądania nasze gruntować na ścisłéj wiadomości, o ilości znajdującego się ziarna i furażu wszelkiego gatunku, i tak je zawsze miarkować, iżby zostawić mieszkańcom tyle, ile potrzebują na wyżywienie siebie, bydła swego i na zasiew; a to aby nie zniszczyć okolicy, a tém samém z iéj zamożności przez lat kilka wciąż korzystać. Lecz powróćmy do dalszych przedmiotów rozpoznań. A te są:

Klimat krajowy jestli zdrowy lub nie? zimny lub ciepły, suchy lub wilgotny? jakie przyczyny fizyczne

nairement moins bien que le sien propre, de se procurer des résultats exacts sur ses facultés dans tous les genres, afin de savoir d'avance ce qu'on en peut tirer pour soutenir la guerre, c'est-à-dire, pour la subsistance et l'entretien des armées, pendant un temps donné; et afin de prévenir les faux calculs à cet égard, il importe d'avoir l'appréciation la plus exacte possible du revenu et des denrées du pays.

Comme l'exposé de tous ces détails, nécessaires, exigerait beaucoup de place, et que leur multiplicité pourrait en faire oublier quelques uns, on y pourvoit avantageusement en dressant un tableau semblable à celui-ci, n° 2, lequel en montrant d'un coup d'oeil les divers articles consignés chacun dans une colonne particulière, peut servir de modèle, tel qu'il est, pour cadastrer sommairement un pays.

Il faut observer, lorsqu'on se propose de tirer des contributions, soit en argent, soit en nature, et qu'on prévoit rester dans le pays, de ne former que des demandes basées sur la connaissance précise de ce qui existe en diverses espèces de grains, ainsi qu'en fourrages, et toujours assez modérées pour laisser aux habitans ce qui est nécessaire à leur subsistance, à celle de leurs bestiaux, et à l'ensemencement de leurs terres, afin de ne pas ruiner la contrée, et de pouvoir profiter de ces ressources plusieurs années de suite. Mais continuons l'exposé des objets qui doivent être pris en considération dans une reconnaissance.

Le pays est-il sain ou non, froid ou chaud, sec ou humide? quelles causes physiques peuvent influer

wpływać mogą na zdrowie mieszkańców i cudzoziemców? czy nie bywa w nim chorób zarazliwych peryodycznych, jakie przyczyny je zradzają i w jakich porach roku ustają? jak długo trwają i jakim sposobem można się ich uchronić? jak sobie w téj mierze krajowcy postępują?

Jaka ludność kraju wielka czy mała? mieszkańcy czy są nam przychylni lub nie? sąli bitni lub nie? czy mogą powstać, schronić się do twierdz i przyłożyć się do ich obrony?

Jakiemi przejściami nieprzyjaciel dostać się może do granicy naszéj, i wtargnąć w nasz kraj, a jakiemi wyjściami do jego kraju wkroczyć możemy?

Wszystkie te wiadomości są koniecznie potrzebne dla ułożenia zawczasu planu ruchów armii, i jéj różnych kolumn, skoro wypadnie udać się szybko na różne ważne punkta, już to dla sprzeciwienia się zamysłom nieprzyjaciela, już dla doprowadzenia swych własnych do skutku.

Gdy idzie o ukrycie przeciwnikowi przedsiębranych poruszeń lub odwrotu, tam szczegółowa znajomość kraju jest nieodzownie potrzebna.

Gdzie mają być założone składy, gdzie umieszczone zakłady? czy dowozy uskutecznione być mogą wodą czy lądem? przewożenie dalsze zapasów czy może dziać się na osi czy na statkach? jak je można bespiecznie umieścić gdyby bój zaczepny na odporny się zmienił? i wzajemnie.

Gdzie stanąć obozem, gdzie zająć stanowisko z Piechotą, Jazdą, albo też z Korpusem z obu tych broni złożonym, aby się stać panem kraju i utrzymać

sur la santé des habitans et des étrangers ? y a-t-il des épidémies périodiques, quelles causes les produisent et en quelles saisons règnent-elles ? quelle est leur durée, et comment peut-on s'en préserver ? quels sont les usages des habitans à cet égard ?

Le pays est-il peu ou beaucoup peuplé ? les habitans vous sont-ils favorables ou contraires ? sont-ils courageux ou timides ? peuvent-ils se soulever, se retirer dans les forteresses et les défendre ?

Par quels passages l'ennemi peut-il arriver sur vos frontiéres et pénétrer dans votre pays, et par quels débouchés peut-on entrer dans le sien ?

Tous ces renseignemens sont essentiels pour régler d'avance les mouvemens d'une armée ou de ses différentes colonnes, lorsqu'il s'agit de se porter rapidement sur les divers points importans à occuper, soit pour contrarier les desseins de l'ennemi, soit pour exécuter les siens propres.

Une connaissance très particulière du pays est surtout indispensable lorsqu'il faut dérober des mouvemens ou faire une retraite.

Où peut-on établir des magasins ou des dépôts ? les convois peuvent-ils être conduits par terre ou par eau ? sera-t-il possible ensuite de transporter les magasins par charroi ou par bateau, et de les emplacer de nouveau, avec sûreté, si l'état de la guerre change, c'est-à-dire si elle devient offensive de défensive qu'elle était, et réciproquement ?

Quels sont les camps ou postes principaux à occuper, soit avec de l'infanterie, de la cavalerie, ou avec des corps de troupes, composés des deux

go na wodzy, oraz zasłonić swe magazyny? Które są drogi naykrótsze i najpewniejsze, aby dojść na punkta dopiero wymienione, i utrzymać wolny, łatwy i bezpieczny związek między niemi i armią, w przypuszczeniu iż się to lub owo stanowisko zajmuje?

Nareszcie roztrząsnąć należy starannie wszystkie miejsca, które mogą mieć wpływ na prowadzenie wojny, i zwrócić na naszą korzyść najmnieysze iéj szczegóły i wypadki.

Przejdźmy teraz do rozpoznania kraju w który wkroczyć chcemy.

Celem jego jest: po 1sze poznanie kraju w ogólności; po 2gie przygotowanie wszelkich ruchów, czy to dla przebycia jego, czy też dla zajęcia w nim stanowisk, i w nich się trzymania: po 3cie wywiedzenie się o miejscach które zajmuje nieprzyjaciel, lub które sami zająć chcemy; po 4te jedném słowem, poznać drogi najdogodniejsze do pochodów, punkta do obozów i do walki, pozycye najkorzystnieysze, bąć to dla zakrycia wielkiéj przestrzeni kraju, bąć dla wtargnienia do nieprzyjacielskiego, uważając zawsze aby flanki armii były dobrze oparte i tył zabespieczony.

To co się dotąd mówiło i co jeszcze nastąpi, nauczy nas o czém traktować powinny opisania wojskowe, które jako skutek przedsiębranego rozpoznania składane bywają.

Officerowie sztabu generalnego lub inni na każdę z linij marszowych naprzód wysłani, powinni mieć

armes, pour être absolument maître du pays et le contenir, et pour couvrir les magasins? Quels sont les chemins les plus courts et les plus sûrs pour arriver aux points dont on vient de parler, et pour entretenir une communication libre, facile et assurée entre eux et l'armée, dans la supposition qu'on occupe telle ou telle position?

Enfin il faut étudier avec soin et bien connaître toutes les localités qui peuvent influer sur la guerre, et en faire tourner à son avantage les plus petits détails et les moindres chances.

Passons maintenant à la reconnaisance d'un pays où l'on veut pénétrer.

Cette reconnaissance a pour objet: 1° de s'éclairer sur le pays en général, 2° de préparer des mouvemens quelconques, soit pour le traverser seulement, ou pour y prendre des positions afin de s'y maintenir; 3° de connaître les postes que l'ennemi occupe, ou ceux que l'on projète d'occuper; 4° enfin, pour résumer la matière, d'examiner les terrains les plus propres à faire marcher, camper et combattre une armée, et à devenir des positions avantageuses, soit pour couvrir une grande étendue de pays, soit pour déboucher dans celui de l'ennemi, en observant toujours de bien appuyer les flancs et assurer les derrières.

Ce qui a déjà été dit plus haut et ce qui va suivre, indiquera les objets dont il convient de parler dans les mémoires descriptifs militaires, destinés à présenter le résultat d'une reconnaissance.

Les officiers d'état-major, ou autres, qui sont dirigés à l'avance sur chacune des routes qu'on se

sobie udzielony obok osobnéj Instrukcyi także i wykaz marszu, którego się wojsko ma trzymać; a w rozpoznaniu sobie poleconém i w wygotowaniu jego opisania, postępować mają następującym sposobem:

Odległość od jednego postoju wojskowego do drugiego, rachowana być ma na godziny marszu; stan dróg i przeszkódy które mogą wstrzymać lub zwolnić pochód, jako to: przeprawy przez rzeki lub strumyki, powinny być starannie opisane, i sposoby do ich uskutecznienia wskazane, czy to stawiając mosty tam gdzie tego potrzeba skoro jest potemu sposobność, czy też przebywając je za pomocą brodów, statków lub mostów istniejących.

Należy wskazać drogę od jednego postoju do drugiego i dokładne iéj spórządzić opisanie, albowiem pewna tylko wiadomość odległości przebieganych miejsc od siebie, doprowadzić może do skombinowania między sobą ruchów tak ogólnych, jak szczególnych.

Potrzeba starannie oznaczać rozstaje przecinające goścince, dokładając do których takowe miejsc prowadzą, i wyszczególniając odległość i kommunikacye uboczne miast, miasteczek lub wsiów między sobą.

Gatunek traktów i ich kommunikacyj wymaga także jak największéj baczności, aby wiedzieć jakie wojsko przebywać one może, to jest: czy są dobre dla wozów, dla Artylleryi, dla Jazdy, lub tylko dla

propose de faire prendre aux troupes, doivent recevoir, avec leurs instructions, l'itinéraire de la marche que suivront les troupes, et ils procéderont de la manière suivante à la reconnaissance qu'ils sont chargés de faire, ainsi qu'à la confection du mémoire qui vient à l'appui.

Les distances d'un logement à l'autre doivent être comptées par heure de chemin; et la nature, de méme que la qualité des chemins et les obstacles qui peuvent suspendre ou ralentir la marche, comme passage de riviére ou de ruisseaux, doivent être décrits avec soin, ainsi que les moyens de surmonter ces obstacles, soit par la facilité qu'on pourrait trouver à construire des ponts où ils seraient nécessaires, soit par les ressources que présenteraient les gués, bateaux ou ponts existans.

Les chemins doivent être indiqués d'un logement à l'autre, et leur itinéraire exactement dressé; car il importe d'autant plus de connaître précisément les distances, qne c'est l'unique manière de bien combiner les mouvemens généraux et particuliers.

Les fourches de chemins ou embranchemens qui coupent les routes, avec la note des lieux où ces embranchemens de différens chemins se communiquent, doivent être indiqués soigneusement, en observant de spécifier les distances et le communications particulières d'une ville, bourg ou village à l'autre.

Il faut apporter la plns grande attention à bien exprimer la nature des grands chemins et de ses communications, en déterminant l'espéce de troupes qu'on peut y faire marcher, c'est-à-dire s'ils sont

piechoty; odległości oceniać należy zawsze na godziny marszu.

Wsie, zamki, domy, młyny i t. d., położone w kierunku, lub w bliskości linii pochodu, po prawéj i lewéj stronie, mają być wszystkie oznaczane. Wymienić trzeba miasta, miasteczka lub wsie opasane obwodami, zamki lub domy warowne, ich położenie i wzajemną odległość; równie jak i pozycye korzystne wymagające poprzedniczego usposobienia lub nie, jakiemi są kościoły, cmentarze wyniosłe i murem opasane, a na reszcie wszystko, co ma związek z obozowaniem i pozycyami wojskowemi.

Potrzeba się dokładnie wywiedzieć jakie są przyległości każdego miasta, miasteczka, wśi lub zamku aby wiedzieć czyją są własnością.

Wystarać się należy w okolicy o ludzi którzyby nam wszystko wskazać byli w stanie, zwracając uwagę na tych, których wiadomości w téj mierze są najobszerniejsze i najprawdziwsze, zapisać sobie ich imiona, i mieszkanie, dla tém pewniejszego znalezienia ich w razie potrzeby.

Wsie przeznaczone na postój, powinny być przejrzane w najdrobniejszych szczegółach, dla zapewnienia się czy można w nich pomieścić oznaczoną liczbę wojska, i czy rozkazy i przygotowania na jego przyjęcie wypełnione zostały.

Trzeba powziąść wiadomość o zapasach, które zaraz lub z czasem będzie można znaleść na miejscu, w furażu i słomie, w ziarnie, owsie i leguminie; czy

bons pour les voitures, pour l'artillerie, pour les troupes à cheval, ou simplement pour l'infanterie, et en comptant toujours les distances par heure de chemin.

Les villages, châteaux, maisons, moulins, etc. qui se trouvent situés dans la direction ou rapprochés de la route à suivre, tant sur la droite que sur la gauche, doivent être marqués. Il faut mentionner les villes, bourgs ou villages fermés par des enceintes, châteanx ou maisons fortes, leur position et leur éloignement respectif, de même que les postes susceptibles d'être occupés avec ou sans travail préalable, comme église, cimetières élevés et entourès de murs; enfin tout ce qui peut avoir rapport à des campemens, à des positions militaires.

Il faut s'informer exactement des dépendances de chaque ville, bourg, village ou château, afin de savoir a qui ils appartiennent.

Il faut se procurer dans le pays des *hommes indicateurs*, et avoir l'attention, de remarquer ceux dont les connaissances sont les plus étendues et les meilleures, prendre leurs noms et leurs demeures, afin de pouvoir les avoir promptement au besoin.

Les villages désignés pour les logemens doivent être examinés avec le plus grand détail, pour pouvoir se rendre compte s'ils peuvent contenir le nombre de troupes dèterminé, et si les ordres ou les préparatifs pour les recevoir sont exécutés.

Il faut prendre connaisance des ressources qu'on peut et qu'on pourra trouver sur les lieux, tant en fourrages et paille, qu'en grains, avoine et légumes;

mieszkańcy mają pościel dla żołnierzy, i czyby dla łatwiejszego rozkwaterowania, niemożna było użyć jakiéj wioseczki lub wsi przyległéj, a w takim razie nadmienić o tém władzom właściwym dla porozumienia się w téj mierze.

Jeżeli Officerowie sztabu generalnego przeznaczeni do rozpoznania, mają z sobą Kommissarzy wojennych, wtedy ci ostatni zatrudnią się wydziałem żywności i szpitalami; gdy tym czasem pierwsi przestawać będą na wyznaczeniu miejsc do umieszczenia chorych, i na roztrząsaniu środków, jakie przedsięwezmą Kommissarze wojenni, ku zabezpieczenia rozmaitéj służby: Officerowie sztabu generalnego wywiedzą się o środkach przedsięwziętych przez Urzędników lub dostarczycieli żywności, aby wyżywienie wojska było zapewnione.

Gdy się Officerom sztabu generalnego zdarzy oznaczać imie jakie dziwaczne miasta, miasteczka, wsi, wioseczki, rzeki albo strumyka, tedy dla uniknienia wszelkiego błędu, powinni kazać urzędnikom municypalnym lub osobom duchownym, napisać je pod swojém okiem; gdyby rzeczeni Officerowie nie umieli języka krajowego, tedy powinni dla zrozumienia odpowiedzi na rozmaite pytania, jakie za potrzebne uważają, postarać się każdy o osobnego tłomacza.

Należy wręczyć Officerom sztabu generalnego wykaz leż mających być zajętemi przez wojsko i położonych w bliskości linii którą przebiegają, aby je zarazem rozpoznać mogli.

si les habitans ont des fournitures pour coucher les soldats, et si, ponr faciliter le logement, on peut faire usage de quelque hameau ou village voisin; et, dans ce cas, en faire l'observation aux personnes préposées pour ces arrangemens.

Si les officiers d'état-major, qui font la reconnaissance, out avec eux des commissaires des guerres, ce sont ces derniers qiu doivent être chargés de l'article des vivres et de celui des hôpitaux; tandis que les premiers doivent se borner à déterminer les lieux destinés à recevoir les soldats malades et à examiner les moyens qne prendront les commissaires des guerres pour la sûreté des différens services: les officiers de l'état-major doivent également s'informer des dispositions qui auront été faites par les munitionnaires ou par les entrepreneurs pour que la subsistance des troupes soit bien assurée.

Lorsque les officiers d'état-major auront à indiquer quelque nom baroque de ville, bourg, village, hameau, rivière ou ruisseau, pour prévenir tout malentendu, ils doivent les faire écrire sous leurs yeux par les officiers municipaux ou les ecclésiastiques; et afin de pouvoir entendre les réponses qu'ils auraient à recevoir, sur les différentes questions qu'ils jugeront utiles de leur faire, il faut, lorsqu'ils ne sauront pas la langue du pays, qu'ils aient soin de se pourvoir chacun d'un interprète.

Il doit être remis aux officiers d'état-major, l'état des quartiers qu'on a l'intention de faire prendre aux troupes, et qui sont à portée des routes que ces officiers ont à parcourir, pour qu'ils puissent rereconnaître en même tems ces quartiers.

Trzeba się obeznać z krajowemi wozami tak co do ich liczby jak i gatunku, i dowiedzieć się jaką pomoc możnaby mieć w kraju do różnych transportów w koniach, wołach lub mułach.

Potrzeba także spisać liczbę piekarń, pieców i młynów znajdujących się w każdém miejscu, wraz z wykazem drzewa wszelkiego rodzaju, jakiego kraj dostarczyć może.

Gdyby Officerowie przeznaczeni do uskutecznienia tego rozpoznania, nieznaleźli dróg przygotowanych do przechodu wojska, z przyczyny iż o tém zawczasu niepomyślano; wtedy powinni donieść to natychmiast Szefowi sztabu generalnego, wskazując środki zapobieżenia złemu.

Gdy chodzi o podanie szczegółów jakiéj pozycyi wojskowéj, potrzeba wykazać jak najstaranniéj punkta oparcia prawéj i lewéj flanki, wsie albo posterunki położone w liniach, które wojska zajmują, przed niemi lub za niemi; miejsca najdogodniejsze dla Piechoty, Jazdy, Artylleryi i jéj taboru, dla szpitala lub innych zakładów; mosty które postawić lub znieść, kommunikacye które otworzyć, dzieła które wysypać lub zasieki które zrobić wypadnie; a nareszcie wyjścia do posunięcia się naprzód, oraz środki i sposoby ułatwienia odwrotu.

W ogólności Officerowie sztabu generalnego, lub inni przeznaczeni do rozpoznania kraju w który się wkroczyć zamyśla, powinni dołączyć do danych sobie instrukcyj, wszystkie szczegóły któreby zostały przepomniane, a któreby przezorność i gorliwość wspomnionych Officerów uznała za użyteczne.

Il faut prendre connaisance des voitures du pays, de leur quantité et qualité, ainsi que des ressources qu'on peut trouver pour le charroi ou transport, soit en chevaux, boeufs ou mulets.

Il faut de même, prendre note de la quantité de fours et de moulins existant dans chaque lieu, ainsi que des ressources que présente le pays en toute espèce de qualité de bois.

Si les officiers chargés de faire cette reconnaissance ne trouvaient pas les routes préparées à recevoir les troupes, faute de précautions prises d'avance, ils doivent en informer sur-le-champ le chef de l'état-major géneral, en indiquat les moyens d'y pourvoir.

Quand il s'agit de présenter des détails sur une position militaire, il faut spécifier soigneusement les points d'appui de droite et de gauche, les villages ou postes qui se trouvent dans les lignes occupées par les troupes, sur le front ou en arrière; le meilleur emplacement pour les deux armes, l'artillerie, son parc, l'hôpital et autres dépôts; les ponts à faire ou à détruire, les communications à ouvrir, les ouvrages en terre ou les abattis à construire; enfin les débouchés pour se porter en avant, et les moyens ou les facilités pour se retirer.

En général, les officiers d'état-major, ou autres, qui sont chargés de faire la reconnaissance d'un pays où l'on veut pénétrer, doivent avoir soin d'ajouter à leurs instructions les articles qui pourraient y avoir été omis, et dont l'intelligence et le zèle peuvent faire apprécier l'utilité.

ROZPOZNANIA STANOWISK ZAJĘTYCH PRZEZ NIEPZYJACIELA.

Przedsiebranie rozpoznań tego rodzaju, które się zawsze prawie zbrojną ręką uskutecznia, może mieć potrójny przedmiot na celu: po 1sze otrzymanie pewnych wiadomości o stanowisku zajętém przez nieprzyjaciela, po 2gie poznanie jego siły, jego rozporządzeń i poruszeń, po 3cie nareszcie zmuszenie go już to attakując jego poczty wszystkie lub niektóre z nich, już to zbliżając się tylko do nich, dla poczynienia takich rozporządzeń któreby zamysły jego zdradziły.

W dwóch pierwszych zamiarach używa się wojska w celu aby się dostać na takie miejsca, z którychby można rozpoznać siłę i stanowisko nieprzyjaciela, i przejrzeć znaczną przestrzeń okolicy.

Dla otrzymania skutecznych wypadków w dwóch tych rodzajach rozpoznań, potrzeba mieć nie tylko dostateczną liczbę ludzi do spędzenia wojska stojącego na punkcie, z którego rozpoznać można okolicę zajętą przez nieprzyjaciela, i zkądby można sądzić o jego sile; ale nadto potrzeba, aby liczba ludzi była dosyć znaczna do utrzymania tegoż miejsca przez czas potrzebny do zupełnego ukończenia czynności.

Rozpoznanie trzeciego rodzaju, ogranicza się na utarczkach poczt, i tylko z powodu zamiaru tego rodzaju utarczek, do rzędu się rozpoznań liczy; takim jest naprzyklad: attak jakiego posterunku,

RECONNAISSANCES DES POSITIONS OCCUPEES PAR L'ENNEMI.

En poussant ces reconnaissances, qui se font presque toujours à main armée, on peut avoir trois objets en vue: 1°. d'obtenir des données certaines sur une position occupée par l'ennemi; 2°. de connaître sa force, ses dispositions et ses mouvemens; 3°. enfin, celui de l'obliger, soit en attaquant ses postes, en tout ou en partie, ou seulement en s'en approchant, à prendre des dispositions telles qu'elles fassent connaître ses deseins.

L'emploi des troupes destinées à faciliter les reconnaissances qui embrassent les deux premiers objets, a pour but de faciliter les moyens d'atteindre un point d'où l'on puisse reconnaître la force et la position de l'ennemi, et découvrir une grande étendue de terrain.

Pour obtenir des résultats satisfaisans dans ces deux sortes de reconnaissances, il faut avoir, non seulement un nombre d'hommes capables de culbuter les troupes qui occupent le point d'où l'on puisse reconnaître le terain occupé par l'ennemi et juger de ses forces, mais encore, il faut que ce nombre d'hommes soit assez considérable pour pouvoir le conserver tout le temps voulu pour terminer entièrement l'opération.

Les reconnaissances de la troisième espèce se bornent à des combats de postes, et ce n'est que l'objet que l'on a en vue dans ces sortes de combats qui les fait ranger dans la classe des reconnaissances;

którego posiadanie dla nieprzyjaciela jest ważném, jako sprzyjającego późniejszym jego zamiarom, bąć to gdyby nowe chciał zająć stanowisko, bąć iż zamyśla o jakiém poruszeniu zaczepném, lub odwrotowém i t. d.

W tym rodzaju przedsiewzięć, należy używać tyle tylko wojska, ile koniecznie potrzeba na opanowanie posterunku, który chcemy attakować; a w razie gdyby nieprzyjaciel wrócił z posiłkami dla odebrania go napowrót, wypada je opuścić, aby przezto uniknąć walki bezpożytecznéj, gdyż cel w którym przedsiewzięto rozpoznanie, został już osiągnięty; to jest: że po usiłowaniach jakie nieprzyjaciel czyni, miarkować można iż ważną dla niego jest rzeczą utrzymać się w tym posterunku.

Attak przedsiębrany na linią przednich poczt nieprzyjacielskich, czy to dla spędzenia onych z całéj linii, czy też z jednego tylko punktu, może być policzony do trzeciego rodzaju rozpoznań.

Ilość wojska użytego do attaku tego rodzaju, miarkowana być powinna podług siły nieprzyjaciela zajmującego poczty, z których go spędzić chcemy; a gdyby nieprzyjaciel wzmocniony posiłkami, usiłował zająć napowrót swą linią, wypada się cofnąć dla uniknienia walki, któraby nakoniec stać się mogła ogólną, a któréj częstokroć niebylibyśmy w stanie wytrzymać.

We wszystkich rozpoznaniach potrzeba działać z jak największą szybkością, i cofnąć się skoro zamierzony cel osiągnięty został. Nie dosyć poprzestać w téj czynności na dobrém skombinowaniu rozporządzeń, należy jeszcze prowadzić je rostropnie,

tel, par exemple, que l'attaque d'un poste dont l'ennemi veut conserver la possession, parce qu'il favorise des projets ultérieurs, soit qu'il veuille prendre une nouvelle position, soit qu'il médite un mouvement offensif ou rétrograde, etc.

Dans ces sortes d'entreprises, il ne faut employer que le nombre de troupes nécessaires pour enlever le poste qu'on veut attaquer; et, dans le cas où l'ennemi reviendrait avec des renforts pour le reprendre, il faudrait l'abandonner, pour ne pas s'engager dans un combat sans but d'utilité, puisque celui dans lequel la reconnaissance est faite, est rempli, et qu'on sait que l'ennemi attache de l'importance à la conservation de ce poste par les efforts qu'il fait pour s'y maintenir.

Une attaque faite sur la ligne des avant-postes de l'ennemi, soit pour les repousser sur toute leur étendue, ou seulement, sur un des points, peut être classée dans la troisième espèce de reconnaissance.

Le nombre des troupes qui concourent à une attaque de cette nature, doit être calculé d'après celui des troupes qui occupent les postes que l'on veut culbuter; et si l'ennemi revient avec des renforts pour reprendre sa ligne, il faut se retirer, pour éviter un engagement qui pourrait finir par devenir sérieux, et que souvent l'on n'est pas toujours en mesure de pouvoir soutenir.

Dans toutes les reconnaissances il faut agir avec la plus grande célérité, et se retirer dès que le but est atteint. Il ne suffit pas, dans cette opération, que les dispositions soient bien combinées, il faut encore qu'elles soient sagement conduites, et avoir

i mieć na pamięci, aby postępując nawet naprzód, porozstawiać za sobą poczty pośrednie dla zapewnienia odwrotu.

Jednym z najlepszych środków jakich Officerowie używać mogą, do wydoskonalenia się w robieniu rozpoznań wojskowych, jest podróżowanie, polowanie, i przechadzania się częste wojskowo; to iest: kiedy odbywają taką przechadzkę powinni uważać kierunek dróg, bieg wód, rozróżniać w okolicy górzystéj pasma główne od grzbietów lub odnóg z nich wychodzących, punkta gdzie biorą początek wody, gatunek ich spadku, wejścia do gardzielów, głębokość dolin, odległość miejsc, punkta na które udaćby się w nieznajomym jakim kraju należało chcąc przejrzeć okolicę; punkta powodowe, i punkta na sygnały dogodne, trójkąty i promienie których rzuty od oka się tworzyć mają i t. d. Ten jest sposób którego Officerowie używać winni chcąc ukształcić swe zdanie i nabyć czystego i wojskowego o kraju wyobrażenia.

Lecz nie dosyć jest dla Officerow sztabu generalnego umieć dobrze rozpoznać okolicę, powinni oni nadto umieć sądzić z dokładnością o gruncie, i oceniać odległości z rozmaitego stanowiska; ustalić swój wzrok przeciw licznym złudzeniom które rodzi różnica gruntów gołych lub przez wojska zajętych; liczba i pomieszanie wojsk różnéj broni, widzianych z różnych punktów; obroty tychże wojsk; podejścia taktyczne których używają, gdy są umiejętnie prowadzone, horyzont mniéj więcéj wypogodzony i tysiąc innych przypadkowych lub miejscowych przy-

soin de placer, tout en se portant en avant, des postes intermédiaires pour assurer son retour.

Un des meilleurs moyens que les officiers puissent employer pour se rendre habiles dans la science des reconnaissances militaires, c'est de voyager, de chasser et de se promener souvent militairement; c'est-à-dire, qu'ils doivent, quand ils se livre à ces exercices, étudier la direction des chemins, le cours des eaux; démêler dans les pays de montagnes, les chaînes principales d'avec les sommités, ou contreforts qui en dérivent; les points où naissent les eaux, l'espèce de pendans; les entrées des gorges; la profondeur des vallées; les distances des lieux; les points où il convient mieux de se porter en entrant dans un pays qui est inconnu, pour en mieux saisir l'aspect; les points de repaire et de signalement à prendre; les triangles et les rayons que l'oeil doit projeter, etc. etc. C'est ainsi qu'en exerçant leur jugement, les officiers se feront, d'un pays, une idée plus nette et plus militaire.

Mais il ne suffit pas aux officiers d'état-major de savoir bien reconnaître un pays, il faut encore qu'ils sachent juger parfaitement un terrain, et apprécier les distances sous divers aspects; s'affermir la vue contre les illusions sans nombre que produit la différence des terrains nus ou couverts de troupes; la quantité et la complication des troupes de différentes armes, vues de différens points; les manoeuvres de ces troupes; les ruses de la tactique dont elles se servent, si elles sont habilement maniées; l'horizon plus ou moins serein, et mille autres

czyn. Prócz tego powinni ciż Officerowie umieć rozróżnić szybko i z pewnością wpływ, jaki ten lub ów grunt mieć może na działania wojenne; jaką pozycyą zająćby nań mogła Armia lub Korpus którego się spodziewają poruszeń w tym lub owym przypadku; jakie tam być mogą wyjścia i jak urządzić marsz na ten lub ów punkt; nakoniec jakie są stosunki ogólne i szczególne, któreby natura okolicy mogła mieć z armiami na niéj działającemi.

ROZDZIAŁ IX.

ROZPOZNANIE OKOLICY NIEJEDNOSTAJNÉJ ZA POMOCĄ PIECHOTY I JAZDY.

PLAN VI i VII.

Generał kommenderujący Armią idącą od *Biberach*, daje rozkaz Officerowi sztabu generalnego aby się udał z oddziałem z czterechset ludzi Piechoty i pięciuset Jazdy złożonym, na rozpoznanie siły i stanowiska korpusu nieprzyjacielskiego, stojącego za *Waldsée*, którego rozstawienie i siła przednich poczt jest już znane, tak z doniesień śpiegów jakoteż z raportów patrolów.

Officer mający to zlecenie wie, że aby dobrze zobaczyć *Waldsée* równie jako i pozycyą doń bezpośre-

causes accidentelles ou locales. En outre, ces officiers doivent savoir démêler promptement et sûrement quelle influence tel pays peut avoir sur les opérations militaires; quelle position il offre dans tel ou tel cas, à l'armée ou au corps de troupes dont ils supputent les mouvemens; quels y seraient les débouchés et l'ensemble d'une marche sur tel ou tel point; enfin, les rapports généraux et de détails que la nature du pays pourrait avoir avec les armées qui y agiraient.

CHAPITRE IX.

RECONNAISSANCE D'INFANTERIE ET DE CAVALERIE DANS UN PAYS ACCIDENTÉ.

PLANS VI ET VII.

Une armée arrive à *Biberach;* le général qui la commande, donne ordre à un officier d'état-major de partir avec un détachement composé de quatre cents hommes d'infanterie et de cinq cents chevaux, pour aller reconnaître la force et la position d'un corps ennemi, placé derrière *Waldsée*, et dont le nombre, ainsi que la disposition des avant-postes sont déjà connus, tant par le rapport des espions que par celui des patrouilles.

L'officier qui est chargé de faire cette reconnaissance, sait que pour bien découvrir *Waldsée*, de

dnio przytykającą, potrzeba się dostać na wzgórza przy *Ober* i *Unter-Steinberg*; że począwszy od wsi *Ober-Essendorf*, oddalonéj od *Biberach* około dwóch mil, są lasy przedzielone drogą przy któréj leży kilka wsiów zajętych przez nieprzyjaciela, i że grunt między wsią *Michel-Berg* a *Michel-Winaden*, dogodny jest do obrotów jazdy.

Dla ukrycia jak można najdłużéj przed nieprzyjacielem marszu i przeznaczenia oddziału, tudzież przeszkodzenia ażeby mieszkańcy niedonieśli mu o tém, udaje się oddział złożony z trzydziestu ludzi piechoty i trzydziestu koni jazdy, do *Essendorf* godziną przed nadejściem tamże oddziału rozpoznawczego, w celu utrzymania na wodzy patrolów nieprzyjacielskich. Oddział rozpoznawczy wychodzi z koczowiska przed *Biberach* o dziesiątéj w wieczór, dla nadciągnienia do *Essendorf* na dwie godziny przedniem. Inny oddział złożony z trzechset ludzi piechoty i stu koni jazdy, wychodzi z *Biberach* o wpół nocy dla zajęcia *Schwein-Haussen*, wsi położonéj nad strumykiem *Riss-Bach*, którego przeznaczeniem jest zebranie i zasłanianie w czasie odwrotu wojska wysłanego na rozpoznanie na przypadek gdyby było odparte.

Aby dobrze objąć ogół téj czynności, potrzeba najpierwéj rozpoznać stanowisko przednich poczt nieprzyjaciela i stanowisko głównego jego korpusu; jedno i drugie oznaczone jest na planie karminem.

même que la position qui y touche immédiatement, il faut gagner les hauteurs d'*Ober* et *Unter-Steinberg*; et qu'à partir du village d'*Ober-Essendorf*, éloigné de *Biberach* d'environ quatre lieues, il existe une forêt traversée par une route, sur les bords de laquelle sont situés plusieurs villages occupés par l'ennemi, et qu'il règne entre ceux de *Michel-Berg* et de *Michel-Winaden*, un terrain propre à y faire agir de la cavalerie.

Pour dérober le plus long-temps possible, à la connaissance de l'ennemi, la marche et l'objet du détachement, et pour empêcher également les habitans d'aller lui en donner avis, un détachement composé de trente hommes d'infanterie et de trente chevaux, se rend à *Essendorf* une heure avant que la reconnaissance n'y arrive, à l'effet de tenir en échec les patrouilles ennemies. La reconnaissance part de son bivouac devant *Biberach*, à dix heures du soir, pour être rendue à *Essendorf* deux heures avant le jour. Un autre détachement, composé de trois cents hommes d'infanterie et de cent chevaux, part de *Biberach* à minuit, pour aller occuper *Schwein-Haussen*, village situé sur la *Riss-Bach*, et dont l'objet est de rallier et de protéger la retraite des troupes qui font la reconnaissance, dans le cas où elles seraient ramenées.

Pour bien faire saisir l'ensemble de cette opération, il faut faire connaître préalablement la position des avant-postes de l'ennemi, et celle de son corps principal; l'une et l'autre sont coloriées en *Carmin*.

STANOWISKO PRZEDNICH POCZT KORPUSU STOJĄCEGO ZA WALDSEE.

W *Helde* dwunastu ludzi piechoty, a za tąż wsią sześć koni. W punkcie *a*, sześć koni.

W *Hasslanden* Officer z dwudziestu ludźmi piechoty za wsią; a w punkcie *b*, pikieta czterdzieści koni mocna.

W lesie między *Helde* i *Lettweiler* w punkcie *c*, Officer z sześćdziesięciu ludźmi piechoty i z sześciu końmi; poczet ten wystawia przed siebie pierwsze poczty w punkta *d* i *e*.

W Punkcie *f*, sześć koni; w *g* dziewięć koni, w lesie za wsiami *Michel-Berg* i *Lettweiler*, dwie poczty piesze każda dwanaście ludzi mocna, które zajmują punkta *h* i *i*.

W punkcie *k*, na drodze prowadzącéj z *Schellenberg* do *Untersteinberg*, dwunastu ludzi piechoty.

W punkcie *l*, przed *Obersteinberg* trzydzieści koni, we wsiach *Ober* i *Untersteinberg*, po poczcie z trzydziestu ludzi piechoty złożonym, a w punkcie *m*, pomiędzy *Obersteinberg* i *Waldsée* sześćdziesiąt koni.

Po za wsią *Mengel* dwunastu ludzi piechoty; a w punkcie *n*, dwanaście koni.

W *Schellenberg*, dwudziestu ludzi, a trzydziestu w *Mattenhaus;* za tą ostatnią wsią w punkcie *o*, czterdzieści koni i dwa działa na wzgórzu.

W *Imenweiler* dwudziestu ludzi, a w *Buch* dwunastu.

POSITION DES AVANT-POSTES DU CORPS PLACÉ DERRIÈRE WALDSÉE.

A *Helde*, douze hommes d'infanterie, et derrière ce village, six chevaux. Au point *a*, six chevaux.

A *Hasslanden*, un officier et vingt hommes d'infanterie derrière ce village; au point *b*, un piquet de quarante chevaux.

Dans le bois, situé entre *Helde* et *Lettweiler*, au point *c*, un officier, soixante hommes d'infanterie et six chevaux; ce poste fournit ceux avancés qui sont aux points *d* et *e*.

Au point *f*, six chevaux; à celui *g*, neuf chevaux; dans le bois, en arrière des villages de *Michel-Berg* et de *Lettweiler*, deux postes d'infanterie, de douze hommes chaque, lesquels sont aux points *h* et *i*.

Au point *k*, sur le chemin qui conduit de *Schellenberg* à *Untersteinberg*, douze hommes d'infanterie.

Au point *l*, en avant d'*Obersteinberg*, trente chevaux; à *Ober* et *Untersteinberg*, un poste de trente hommes d'infanterie dans chacun de ces deux villages; et au point *m*, entre *Obersteinberg* et *Waldsée*, soixante chevaux.

Derrière le village de *Mengel*, douze hommes d'infanterie; et au point *n*, douze chevaux.

A *Schellenberg*, vingt hommes, et trente à *Mattenhaus*; derrière ce dernier village, au point *o*, quarante chevaux et deux pièces de canon sur la hauteur.

A *Imenweiler*, vingt hommes; et à *Buch*, douze.

Za *Mattenhaus* w punkcie *p*, dziewięć koni.

W *Hieferingen* piętnastu ludzi piechoty, w *Kleinhaus* dziesięciu, a w *Reichertshausen* trzydziestu.

Za *Kleinhaus* w punkcie *q*, piętnaście koni.

W *Hopfenweiler*, dwadzieścia ludzi piechoty i poczet równéj siły w *Zumhof;* nareszcie za temi wsiami w punkcie *r*, pikieta z trzydziestu koni.

Za *Buch* w punkcie *s*, dwanaście koni.

W punkcie *t* na brzegu lasu dwanaście ludzi piechoty, a daléj w tyle czterdzieści ludzi za zasieką. W *Jägerhaus* dziesięciu ludzi piechoty; trzydzieści koni i dwudziestu ludzi w *Osterhofen:* dwie te poczty przetrząsają wysyłając częste patrole, całą okolicę między *Zell* i *Fieren*.

W *Heister-Kirch* trzydzieści koni i dwudziestu ludzi; poczet ten wysyła częste patrole dla przebiegania całéj okolicy między *Heister-Kirch* i bagnami *Wurzach*.

Za *Heister-Kirch* w punkcie *u*, trzydzieści ludzi; a w punkcie *v*, na bitéj drodze z *Waldsée* do *Heister-Kirch* czterdzieści koni.

Siła ogólna wojsk nieprzyjacielskich, składających przednie poczty wynosi czterysta dziewięćdziesiąt dwóch ludzi piechoty, trzysta czterdzieści koni i dwa działa: siła korpusu stojącego za *Waldsée*, niedozwala mu zwiększenia powyższéj liczby.

Wróćmy się teraz do oddziału przeznaczonego na uskutecznienie rozpoznania.

Derrière *Mattenhausen*, au point *p*, neuf chevaux.

A *Hieferingen*, quinze hommes d'infanterie; à *Kleinhaus*, dix, et à *Reichertshausen*, trente.

Derrière *Kleinhaus*, au point *q*, quinze chevaux.

A *Hopfenweiler*, vingt hommes d'infanterie, et un poste d'égale force à *Zumhof;* enfin, en arrière de ces deux villages, au point *r*, un piquet de trente. chevaux.

En arrière de *Buch*, au point *s*, douze chevaux.

A la lisiére du bois, au point *t*, douze hommes d'infanterie; et plus en arrière, quarante hommes postés derrière un abatis. A *Jâgerhaus*, dix hommes d'infanterie; trente chevaux et vingt hommes à *Osterhofen:* ces deux postes éclairent, par de fréquentes patrouilles, tout le terrain compris entre *Zell* et *Fieren:*

A *Heister-Kirch*, trente chevaux et vingt hommes; ce poste envoie des patrouilles pour battre tout le terrain compris entre *Heister-Kirch* et les marais de *Wurzach*.

Derrière *Heister-Kirch*, au point *u*, trente hommes; et, à celui *v*, sur la chaussée de *Waldsée* à *Heister-Kirch*, quarante chevaux.

La force totale des troupes ennemies formant les avant-postes, est de quatre cent quatre-vingt-douze hommes d'infanterie, et de trois cent quarante chevaux; de plus, deux pièces de canon: la force numérique du corps d'armée, en position derrière *Waldsée*, ne lui permet pas d'augmenter ce nombre.

Revenons maintenant au détachement chargé de faire la reconnaissance.

Officer sztabu generalnego przybył do *Ober-Essendorf*, o drugiéj godzinie z rana; a wspomnione trzydzieści ludzi piechoty i trzydzieści koni, którzy wyszli byli przed nim godziną pierwéj, skończyli przebieganie okolicy pomiędzy *Mattenhausen*, *Mengel* i *Hilschenweiler*.

Donoszą oni kommendantowi, "Iż nieprzyjaciel nic nie zmienił w rozporządzeniu swych przednich poczt; iż spotkali kilka patrolów w *Ober* i *Unter-Essendorf*, ale że nieprzyjaciel niezdawał się wiele na to uważać."

Po zebraniu tych wiadomości Officer sztabu generalnego każe swemu oddziałowi spocząć przez godzinę, a potém dzieli go jak następuje:

Sto koni posyła do punktu *w*, z rozkazem wysyłania patrolów ku *Mülhausen* i *Zell*, dla przeszkadzania oddziałom nieprzyjacielskim stojącym w *Jägerhaus* i w *Osterhofen*, w przedsiewzięciach przeciw *Ober-Essendorf*.

Do punktu *x*, oddział z ośmiudziesięciu ludzi złożony, dla oparcia się nieprzyjacielowi, gdyby natarł z frontu na *Ober-Essendorf*.

Do punktu *y*, dwanaście koni wziętych z punktu *w*, których patrole dochodzić powinny do bitéj drogi prowadzącéj z *Ober-Essendorf* do *Mattenhaus*, w razie gdyby nieprzyjaciel ustąpił z *Mengel* i *Schellenberg*.

Do punktu *z*, za wsią *Ober-Essendorf*, piędziesiąt ludzi piechoty, którzy w razie attaku téj wsi bronić jéj mają do ostatniego: pewność odwrotu oddziałów naprzód idących polega na ich wytrwałości, i na wytrwałości poczt *w* i *x*, które w przypadku

L'officier d'état-major est arrivé à *Ober-Essendorf* à deux heures du matin; les trente hommes et les trente chevaux, partis une heure avant lui, ont battu les environs de *Mattenhaus*, de *Mengel* et de *Hinterweiler*.

Ils apprennent au commandant, "Que l'ennemi n'a rien changé à la disposition de ses avant-postes; qu'ils ont rencontré plusieurs patrouilles à *Unter* et *Ober-Essendorf;* mais que l'ennemi a paru peu s'en inquiéter."

Après avoir recueilli ces renseignemens, l'officier d'état-major laisse reposer son détachement durant une heure, et le divise ensuite de la manière suivante:

Cent chevaux sont envoyés au point *w*, avec ordre de diriger des patrouilles sur *Mülhausen* et *Zell*, pour empêcher l'ennemi, posté à *Jägerhaus* et à *Osterhofen*, d'entreprendre sur *Ober-Essendorf*.

Au point *x*, un détachement de quatre-vingts hommes, pour faire tête à l'ennemi, s'il se présentati de front sur *Ober-Essendorf*.

Au point *y*, douze chevaux détachés du point *w*, lesquels doivent pousser des patrouilles sur la chaussée d'*Ober-Essendorf* à *Mattenhaus*, dans le cas où l'ennemi viendrait à évacuer *Mengel* et *Schellenberg*.

Au point *z*, derrière le village d'*Ober-Essendorf*, cinquante hommes d'infanterie; en cas d'attaque, ils défendraient ce village jusqu'à la dernière extrémité: la sûreté de la retraite des troupes qui se portent en avant, repose sur leur bonne contenance,

attaku powinny się wspólnie wspierać i działać razem, a to dla dania tém silniejszego odporu.

Do punktu *aa*, siedemdziesiąt ludzi, z téj liczby pięćdziesiąt przeznaczonych jest do attakowania poczt nieprzyjacielskich *i* i *k*, które zastąpić mają na przypadek pomyślnego skutku; gdy tym czasem dwudziestu ludzi pozostałych w punkcie *aa*, przestaną na uważaniu wsi *Mengel*.

Officer sztabu generalnego udaje się z pozostałém przy sobie wojskiem, wynoszącém jeszcze dwieście ludzi piechoty i czterysta koni do punktu *bb*, gdzie zostawia siedemdziesiąt koni i zkąd wysyła pięćdziesiąt ludzi na zajęcie stanowiska w *Michel-Winaden*.

W skutku tych rozporządzeń można będzie przypuścić attak do *Steinberg*, odwrót wojska użytego do attaku będzie zapewniony dopóki punkt *bb*, i stanowiska przy *Ober-Essendorf* i *Michel-Winaden* pozostaną zajęte; ostatni ten posterunek powinien bawić demonstracyami poczet nieprzyjacielski *e*, aby przezto ułatwić prawdziwy attak na *Steinberg* wymierzony; w tym tu samym celu wysłany zostaje Officer z poczty *cc*, ażeby się udał w las z piętnastu ludźmi piechoty i piętnastu końmi. Piechota dołoży wszelkiego starania aby opanować dwa małe laski przed nią położone i żywym ogniem karabinowym zwrócić uwagę nieprzyjaciela na punkt *c*, unikając jednakowoż prawdziwéj walki.

ainsi que sur celle des postes *w* et *x*, qui devront, en cas d'attaque, se prêter un mutuel appui, et agir simultanément pour être en état d'opposer une plus vigoureuse résistance.

Au point *aa*, soixante-dix hommes, du nombre desquels cinquante sont destinés à l'attaque des postes ennemis *i* et *k*, qu'ils occuperont en cas de réussite, tandis que les vingt hommes qui restent au point *aa*, se borneront à observer le village de *Mengel*,

L'officier d'état-major se porte avec les troupes qui lui restent, et dont le nombre s'élève encore à deux cents hommes d'infanterie et à quatre cents chevaux, au point *bb*, où il laisse soixante-dix chevaux; et d'où il envoie, de ce même point, cinquante hommes d'infanterie et trente chevaux prendre position à *Michel-Winaden*.

Par suite de ces dispositions, une attaque peut être tentée sur *Steinberg*, sans que la retraite des troupes qui y seront employées puisse être compromise, le point *bb*, et ceux d'*Ober-Essendorf* et *Michel-Winaden* restant occupés; ce dernier poste, devra faire de simples démonstrations d'attaque contre le poste ennemi *e*, afin de favoriser la véritable attaque dirigée sur *Steinberg;* c'est dans le même but, qu'un officier est détaché du poste *cc* avec quinze hommes d'infanterie et quinze chevaux, pour se porter dans la forêt. L'infanterie fera tous ses efforts pour s'emparer des deux petits bois qui sont devant elle, et tâchera d'attirer, par une vive fusillade, l'attention de l'ennemi sur le point *c*, en évitant cependant tout engagement sérieux.

Po skończonych rozporządzeniach, Officer sztabu generalnego postępuje wprost drogą ku *Steinberg*, z oddziałem złożonym ze stu pięćdziesiąt ludzi piechoty i trzechset koni; pięćdziesiąt koni poprzedzi go w odległości około dwóchset kroków, z rozkazem spędzenia poczty g i *f*, których odwrót niemoże się uskutocznić jak tylko ku punktowi *l*.

W czasie kiedy pięćdziesiąt koni poprzedzające kolumnę Officera sztabu generalnego, postępuje ku *Michelberg*, pięćdziesiąt ludzi piechoty postawionych w punkcie *aa*, posunie się ku punktowi *i*; które to poruszenie zmusić powinno poczty *i* i *h* do cofnięcia się ku punktowi *k*; a skoro tylko nieprzyjaciel opuści małe laski, i wspomnione pięćdziesiąt ludzi piechoty zajmie takowe, jazda posunie się bezpośrednio ku *Steinberg*; gdy tymczasem ośmdziesiąt ludzi piechoty uda się do punktu *ee*, jakto wskazuje na planie linia punktowana która z *h* idzie do *ee*, przechodząc po za *c*: gdy te ośmdziesiąt ludzi dojdą do punktu *ee*, wyśle się dwudziestu wprost ku *Obersteinberg*, wzdłuż lasu i linią punktowaną na planie z *ee* do *ff*.

W czasie wykonania wszystkich tych poruszeń, dowódzca przednich poczt nieprzyjacielskich zgromadził jazdę i kazał jéj wesprzeć swe lewe skrzydło, które się cofnęło ku *Obersteinberg*; lecz mając sobie doniesione o poruszeniu piechoty swego przeciwnika przeciw pocztom przy *Obersteinberg* i w *ff*, daje rozkaz piechocie swojéj aby je opuściła i udała się do *Untersteinberg* pod zasłonę jazdy.

Après ces dispositions, l'officier d'état-major s'avance directement sur le chemin de *Steinberg*, avec cent cinquante hommes d'infanterie et trois cents chevaux, précédés à la distance d'environ deux cents pas par cinquante chevaux, lesquels ont ordre de culbuter les deux postes *g* et *f*, dont la retraite ne peut se faire que sur *l*.

Tandis que les cinquante chevaux qui précèdent la colonne de l'officier d'état-major s'avancent sur *Michelberg*, les cinquante hommes d'infanterie placés au point *aa* marchent sur celui *i*; mouvement qui doit contraindre les postes *i* et *h* à se retirer sur celui *k*; et aussitôt que l'ennemi aura évacué les petits bois et que les cinquante hommes d'infanterie les occuperont, la cavalerie s'avancera immédiatement sur *Steinberg*; tandis que quatre-vingts hommes d'infanterie marcheront au point *ee*, ainsi que l'indique la ligne ponctuée qui de *h* se dirige sur *ee*, passant par les derrières de *c*: quand ces quatre-vingts hommes seront arrivés au point *ee*, vingt seront dirigés immédiatement sur *Obersteinberg*, en longeant le bois, et en suivant la ligne ponctuée qui de *ee* se dirige sur *ff*.

Pendant l'exécution de tous ces mouvemens, le commandant des avant-postes ennemis a réuni sa cavalerie, et a fait soutenir son aile droite, qui s'est reployée près d'*Obersteinberg*; mais, ayant avis du mouvement que fait l'infanterie de son adversaire sur les postes d'*Obersteinberg* et de *ff*, il donne ordre à la sienne, de les quitter et de se retirer sur *Untersteinberg*, sous la protection de sa cavalerie.

Oddział rozpoznawczy odbywa daléj swój marsz i przechodzi *Obersteinberg;* siedmdziesiąt ludzi piechoty pozostaje się w téj wsi odgrażając się jakoby chcieli attakować *Untersteinberg*, gdy tymczasem oddział jazdy mija tę wieś, ściga poczet który jéj bronił a który się do *Waldsée* cofa, przechodząc przez parowę i uprowadzając z sobą dwa działa które stały za *Mattenhaus.*

Aby wesprzeć attak wymierzony przeciw *Untersteinberg*, część poczty *aa*, która się była udała do punktu *i*, zbliża się do boru i zagraża wsi wspomnionéj.

Poczet *c*, oskrzydlony przez *Michel-Winaden* i zagrożony z tyłu przez *ee*, cofa się spiesznie do *Helde*, a potém do *Steinbach* idąc po nad błotami.

W czasie gdy główna siła wojska attakującego przełamuje przednie poczty lewego skrzydła nieprzyjacielskiego, poczty prawego jego skrzydła opuszczają *Imenweiler*, *Schellenberg*, *Buch* i *Mengel.*

PLAN VII.

Służący do objaśnienia działań następnych.

Wojsko korpusu attakującego oznaczone jest kolorem niebieskim a wojsko broniące się kolorem czerwonym.

Poczty korpusu działającego odpornie będąc przymuszone do odwrotu zajęły następuiące pozycye:

La reconnaissance poursuit sa marche et traverse *Obersteinberg*; soixante-dix hommes d'infanterie y sont laissés, et font des démonstrations d'attaque sur *Untersteinberg*, pendant qu'un détachement de cavalerie tourne ce village, pour-suit le poste qui le défendait, lequel se retire sur *Waldsée*, en passant par le ravin, et emmenant avec lui les deux pièces de canon qui étaient placées derrière *Mattenhaus*.

Afin de seconder l'attaque faite sur *Untersteinberg*, la partie du poste *aa*, qui s'est porté sur *i*, s'approche du bois et fait des démonstrations d'attaque contre ce village.

Le poste *c*, débordé par *Michel-Winaden*, et menacé sur ses derrières par *ee*, se retire promptement sur *Heidle*, puis sur *Steinbach*, en longeant les marais.

Pendant que le gros des troupes d'attaque enfonce les avant-postes de l'aile gauche de l'ennemi, les postes de l'aile droite de ce dernier, évacuent *Imenweiler*, *Schellenberg*, *Buch* et *Mengel*.

PLAN VII.

Servant à faire connaître les mouvemens subséquens.

Les troupes du corps d'attaque sont coloriées en *Cobalt*, et celles du corps de défense le sont en *Garance*.

Les postes du corps de troupes, qui est sur la défensive, ayant été forcés à la retraite, sont venus occuper les positions suivantes:

Poczet Jazdy który stał w *b*, zajął punkt B; poczty będące przed borem w punktach *a*, *d*, i w pobliskości *Helde* uszykowały się w C: część ludzi składających te oddziały rozsypała się na przodzie w tyraliery.

Piechota która zajmowała posterunki *c*, *Helde* i *Hasslanden* zebrała się po przed *Steinbach*.

Poczty Jazdy które były w punktach *f*, *g*, *l*, i *m*, zebrały się w punkcie D.

Poczet Jazdy z punktu *o*, zajął pozycyą w punkcie E wraz z dwoma działami, które stały na wzgórzu za *Mattenhaus*, a które teraz stanęły na lewém skrzydle oddziału.

Cegielnia która była obsadzona dwudziestą ludzi, została teraz zajęta stu szesnastu, wziętymi z tych którzy poprzednio zajmowali *Ober* i *Unter-Steinberg* jako też punkta *h*, *i* i *k*.

Pięćdziesiąt ludzi postawiono po prawej i lewéj stronie drogi przy strumyku; największa ich część została wysłana w tyraliery.

Hopfenweiler zostaje obsadzone ciągle dwudziestoma ludźmi.

Piechota która zajmowała *Hieferingen*, *Kleinhaus*, *Mengel* i *Schellenberg* zebrała się w *Reichertshausen*. Wieś ta osadzona jest obecnie ośmdziesiąt siedmiu ludźmi: zebrana w tym punkcie siła dozwala cofnąć się bez niebespieczeństwa po za zasiekę znajdującą się w bliskości *Jägerhaus*, albo też posunięcia się naprzód podług okoliczności jak się to niżéj wykaże.

Dwanaście koni które stały w punkcie *n*, przeniosły się teraz do punktu F.

Le poste de cavalerie qui était au point *b*, s'est porté à celui B; ceux qui étaient en avant du bois aux points *a*, *d* et près de *Heidle*, se sont formés à C: nne partie des hommes qui composent ces postes est déployée en avant en tirailleurs.

L'infanterie qui occupait les postes *c*, *Heidle* et *Hasslanden*, s'est réunie devant *Steinbach*.

Les postes de cavalerie qui étaient aux points *f*, *g*, *l* et *m*, se sont réunis au point D.

Le poste de cavalerie qui était au point *o*, a pris position à celui E, ayant sur son flanc gauche les deux pièces de canon qui étaient sur la hauteur située en arrière de *Mattenhaus*.

Ziegelhutte, qni était occupé par vingt hommes, l'est maintenant par cent seize, pris sur ceux qui occupaient précédemment *Ober* et *Untersteinberg*, ainsi que les points *h*, *i* et *k*.

Cinquante hommes sont placés à droite et à gauche de la route, contre le ruisseau; la plus grande partie de ces hommes est déployée en tirailleurs.

Hopfenweiler est toujours occupé par vingt hommes.

L'infanterie qui occupait *Hieferingen*, *Kleinhaus*, *Mengel*, et *Schellenberg*, s'est concentrée à *Reichertshausen*. Ce village est maintenant occupé par quatre-vingt-sept hommes: cette force, réunie sur ce point, donne les moyens de pouvoir, selon les circonstances, se retirer sans danger derrière l'abatis qui est près de *Jägerhaus*, ou bien de se porter en avant, ainsi que le cas va se présenter.

Les douze chevaux qui étaient au point *n*, sont maintenant à celui F.

Trzydziestu ludzi którzy byli w *Mattenhaus*, są teraz w G; dwudziestu którzy byli w *Imenweiler* są w punkcie H, a dwunastu którzy byli w *Buch*, znajdują się teraz w punkcie I.

Dwanaście koni które były w punkcie *q*, przeszły do K, a dziewięć które były w punkcie *p*, zajęły teraz punkt L.

Jak tylko zaczął się attak poczt przednich, wysłał zaraz korpus attakowany patrole jak następuje: z *Osterhofen* ku *Zell* i *Fierenmoos*, a z *Heister-Kirch* ku *Wurzach*, w celu zapewnienia się czy nieprzyjaciel nie posunął w jednym lub drugim kierunku, jakich oddziałów ku wspólnemu działaniu.

W czasie gdy wojsko attakowane zajmuje punkta dopiero wskazane, wojsko oddziału rozpoznawczego rozporządzone zostało w następujący sposób:

Piętnastu ludzi którzy czynili tylko demonstracye przeciw punktowi *c*, zajęło ten punkt po opuszczeniu go przez nieprzyjaciela; z tego powodu *c*, oznaczone jest teraz literą M; do téj poczty dodano czterech konnych, którzy dochodzą w patrolowaniu do *Helde*.

Sześćdziesiąt ludzi stojących w punkcie *ee*, wystawiło przed siebie dwie małe poczty, dla uważania lasu.

Dziesięć koni stoi teraz w N, pięćdziesiąt w O, a sześćdziesiąt w P.

W punkcie Q, postawiono pikietę ze czterdziestu koni, a drugą również liczną w punkcie R.

Dwudziestu ludzi zajmuje *Unter-Steinberg*, a sześćdziesięciu *Ober-Steinberg*.

Les trente hommes qui étaient à *Mattenhaus*, sont à G; les vingt qui étaient à *Imenweiler*, sont à H; et les douze qui étaient à *Buch*, sort à I.

Les douze chevaux qui étaient au point *q*, sont à celui K; et les nenf qui étaient an point *p*, sont maintenant à celui L.

Aussitôt que l'attaque des postes a commencé, des patrouilles ont été poussées par le corps qui est sur la défensive, savoir: d'*Osterhofen* sur *Zell* et *Fierenmoos*, et de *Heister-Kirch* sur *Wurzach*, pour s'assurer si l'ennemi n'enverrait pas, dans l'une ou l'autre de ces directions, des détachemens qui prendraient part à l'action.

Pendant que les troupes qui sont sur la défensive, s'établissent sur les points que nous venons d'indiquer, celles du détachement qui fait la reconnaissance sont disposées ainsi qu'il suit:

Les quinze hommes qui faisaient des démonstrations sur le point *c*, y ont remplacé ceux de leur adversaire qui l'occupaient; en conséquence, *c* est maintenant désigné par la lettre M; quatre cavaliers sont attachés à ce poste et poussent des patrouilles du côté de *Heidle*.

Les soixante hommes qui sont au point *ee*, ont poussé en avant deux petits postes, pour observer la lisière du bois.

Dix chevaux sont maintenant à N, cinquante à O, et soixante à P.

Un piquet de quarante chevaux est au point Q, et un autre, d'une force égale, à celui R.

Vingt hommes occupent *Untersteinberg*, et soixante *Obersteinberg*.

Dwanaście koni, które przedtém stały w punkcie *y*, znajdują sią teraz w punkcie S.

Z pięćdziesięciu ludzi którzy z punktu *aa*, udali się do punktu *i*, trzydziestu znajduje się w T, dziesięciu w U, a dziesięciu w V.

Z dwudziestu ludzi pozostałych w punkcie *aa*, czternastu zajmują *Mengel* a sześciu *Imenweiler*.

Dwadzieścia koni zajmuje *Mattenhaus* a dziesięć *Buch*.

Tak jest rozstawione wojsko attakujące.

Kommendant wojska attakowanego, poznał iż attak przeciwnika i wszelkie jego demonstracye niemiały innego celu, jak tylko ułatwienie czynności rozpoznania; i że zapewne nie ma pod ręką większéj ilości wojska nad tę, któréj potrzebuje do spędzenia przednich poczt jego; co go skłania do posunięcia się ku *Ober-Essendorf*, dla przecięcia nieprzyjacielowi odwrotu. W tém celu bierze oddział złożony z czterechset piechoty i trzechset koni z korpusu stojącego w pozycyi za *Waldsée* i zgromadza go w punkcie W; nadto rozkazuje Officerowi który ma nim dowodzić, udać się prosto do *Ober-Essendorf*, zająć tę wieś i przez nią nieprzyjacielowi bronić przejścia; do tego rozkazu dołącza następującą instrukcyą: "Piechota pójdzie lasem postępując wzdłuż pasma gór, w czasie, kiedy Jazda iść ma równiną, trzymając się prawego skrzydła Piechoty, i idąc z nią w równi, a gdy już przybędą do *Helschenweiler*, obiedwie kolumny połączą się z sobą i składać będą jeden tylko oddział."

Les douze chevaux qui étaient au point *y*, sont maintenant à celui S.

Des cinquante hommes qui du point *aa*, se sont portés sur celui *i*, trente sont à T, dix à U, et dix à V.

Des vingt hommes restés au point *aa*, quatorze occupent *Mengel*, et six *Imenweiler*.

Vingt chevaux occupent *Mattenhaus*, et dix *Buch*.

Telle est la disposition actuelle des troupes d'attaque.

Le commandant de celles qui sont sur la défensive, a jugé que, l'attaque de son adversaire et toutes ses démonstrations, n'avaient d'autre objet, que celui de favoriser une reconnaissance; et qu'en conséquence, il ne devait avoir à sa disposition, que le nombre de troupes nécessaire pour culbuter ses avant-postes, ce qui le détermine à se porter sur *Ober-Essendorf*, pour lui couper sa ligne de retraite. A cet effet, il tire un détachement de quatre cents hommes d'infanterie et trois cents chevaux du corps qui est en position derrière *Waldsée*, et le fait réunir au point W; de plus, il donne ordre à l'officier qui doit le commander, de se porter directement sur *Ober-Essendorf*, d'occuper ce village et d'en défendre le passage à l'ennemi; il ajoute à cet ordre l'instruction suivante: " L'infanterie marchera par le bois, en côtoyant la chaîne de montagnes, tandis que la cavalerie suivra la plaine, en se tenant sur le flanc droit de l'infanterie et à sa hauteur, et une fois arrivées à *Helschenweiler*, les deux colonnes se réuniront pour ne plus n'en former qu'une."

Piechota stojąca w punkcie *u*, przed *Jägerhaus* i zajmująca *Osterhofen* odbiera rozkaz udania się natychmiast po za poczet Jazdy L, gdzie się połączyć ma przy końcu lasu, dla składania przedniéj straży oddziału czterystu ludzi Piechoty, i zaraz po złączeniu udać się ku *Helschenweiler*. Dla zakrycia tego poruszenia, odbiera Jazda będąca w *Osterhofen* rozkaz połączenia się z Jazdą będącą w punkcie L, i działania wspólnie z nią przeciw *Buch* i *Mattenhaus*.

Officer dowodzący Piechotą która się znajduje w *Hopfenweiler* i *Reicherlshausen*, otrzymuje rozkaz posunięcia się w tymże czasie ku punktowi *x*, przechodząc przez *Kleinhaus* i *Imenweiler*; nie zaczepiając wszakże stojącego tam oddziału, póki Piechota mająca wyjść z lasu przeciw *Helschenweiler* niepodejdzie bardzo blisko pod tęż wieś.

W czasie gdy oddziały rozstawione przed *Steinbach*, starać się będą zwrócić na siebie uwagę nieprzyjaciela, łączy się Piechota stojąca w bliskości cegielni z Jazdą stojącą w punktach D i E, i posuwają się drogą razem naprzód.

Officer sztabu generalnego który odkrył zamysł swego przeciwnika, albo raczéj który go dobrze przewidział, przedsiębierze uskutecznić prędki odwrót, i wydaje stosownie do tego następujące rozkazy:

Piechocie stojącéj we wsiach *Unter i Ober-Steinberg*, równie jako i téj która się w punkcie *ff* znajduje, każe cofnąć się w tył, skoro się tylko nieprzyjaciel przed *Unter-Steinberg* pokaże; w odwrocie cofająca się z ostatniéj wsi Piechota zabierze z sobą

L'infanterie qui est en position au point *u*, celle qui est avant de *Jägerhaus*, ainsi que celle qui occupe *Osterhofen*, reçoivent l'ordre de se porter de suite en arrière du poste de cavalerie L, où elles doivent se réunir à la pointe du bois, pour former l'avant-garde des quatre cents hommes d'infanterie, et, aussitôt leur réunion, de se diriger sur *Helschenweiler*. Pour masquer ce mouvement, la cavalerie qui est à *Osterhofen* reçoit l'ordre de se réunir à celle qui est au point L, et d'agir conjointement avec ce poste, sur *Buch* et *Mattenhaus*.

L'officier commandant l'infanterie qui est à *Hopfenweiler* et à *Reichelshausen*, a ordre de se porter en même temps sur le poste *x*, en passant par *Kleinhaus* et *Imenweiler;* mais, de ne point attaquer ce poste, avant que l'infanterie qui doit déboucher sur *Helschenweiler* ne s'en soit approchée de très près.

Tandis que les troupes postées devant *Steinbach*, cherchent à fixer sur elles l'attention de l'ennemi, l'infanterie postée près de *Ziegelhutte*, et la cavalerie qui est aux points D et E, se réunissent et s'avancent sur la route.

L'officier d'état-major qui a jugé le projet de son adversaire, ou plutôt, qui l'a bien prévu, se décide à faire une prompte retraite, et à cet effet, il donne les ordres suivans:

A l'infanterie placée dans les villages d'*Unter* et *Obersteinberg*, ainsi qu'à celle qui est au point *ff*, de se porter en arriére, aussitôt que l'énnemi se présentera devant *Untersteinberg;* l'infanterie qui se retirera de ce dernier village, prendra en passant

w przechodzie poczty V i *v*, i uda się z niemi ku *Hinterweiler*, jak wskazuje linia punktowana; Piechocie znajdującéj się w *Ober-Steinberg* zaleca, aby zabrała w przechodzie poczet F, i cofnęła się również ku *Hinterweiler;* Piechocie stojącéj w punkcie *ff*, aby się cofała do oddziału *bb* na *Lettweiler*, i żeby zabrała po drodze poczet *ee*, z dwiema małemi pocztami przez poczet *ee* wystawionemi, a nareszcie oddziałowi M, aby się cofnął ku *Michelwinaden*.

Przeciąg czasu którego potrzebuje Piechota na przebycie drogi nakazanéj, używa Kommendant oddziału rozpoznawczego na rozpoznanie z uwagą wzgórz położonych w bliskości *Obersteinberg*, na rozpoznanie stanowiska nieprzyjaciela i na oszacowanie jego sił, jako na jedyny przedmiot danego Mu zlecenia.

Jazda wtenczas dopiero zaczyna się cofać, gdy Piechota cofająca się z *Obersteinberg* dójdzie do punktu T.

Podczas odwrotu, oddziały Piechoty mają ciągle postępować w równi z sobą. Skoro poczet Piechoty z punktu *bb*, zacznie się cofać ku *Ober-Essendorf*, przechodząc przez *Hinterweiler*, oddziały będące za *Michelwinaden* cofną się ku *Unter-Essendorf*, przechodząc przez *Imhof*.

Oddział Jazdy postawiony pomiędzy *Hinterweiler* a punktem *bb*, zasłania odwrót Piechoty, aż do wejścia jéy do lasu; poczém przyłącza się do oddziałów w punktach *x*, *z*, *w* i *bb*, które będąc mniéj utrudzo-

les postes V et *v*, et se dirigera avec eux, sur *Hinterweiler*, ainsi que l'indique la ligne ponctuée; à l'infanterie, qui est à *Obersteinberg*, de prendre en passant le poste T, et de se retirer également sur *Hinterweiler;* à l'infanterie qui est au point *ff*, de faire son mouvement rétrograde sur le poste *bb*, en se dirigeant sur *Lettweiler*, et de prendre en passant le poste *ee*, de même que les deux petits postes détachés par celui *ee;* enfin, au poste M, de se retirer sur *Michelwinaden*.

Le temps qu'il faut à l'infanterie pour gagner l'étendue de terrain qu'elle a à parcourir, est mis à profit par le commandant de la reconnaissance, et lui permet de pouvoir observer avec attention, des hauteurs situées près d'*Obersteinberg*, la position de l'ennemi, d'estimer ses forces, objet unique de la mission qu'il est chargé de remplir.

La cavalerie ne commence son mouvement de retraite, que lorsque l'infanterie, qui se retire d'*Obersteinberg*, est arrivée au point T.

Pendant leur retraite, les détachemens d'infanterie doivent marcher constamment, à la même hauteur. Assitôt que le poste d'infanterie qui est au point *bb* commencera son mouvement rétrograde, lequel se fait sur *Ober-Essendorf*, en passant par *Hinterweiler*, les troupes postées derrière *Michelwinaden* se retireront sur *Unter-Essendorf*, en passant par *Imhof*.

Le détachement de cavalerie placé entre *Hinterweiler* et le point *bb*, couvre la marche rétrograde de l'infanterie, jusqu'à l'entrée de la forêt; puis il se joint aux troupes postées aux points *x*, *z*, *w* et

ne jak te które były na przodzie, i mogą tém samém łatwiéj na przypadek jakiego zdarzenia zasłonić odwrót, mają rozkaz utrzymywania tylnéj straży kolumny począwszy od *Ober-Essendorf* aż do *Biberach*.

---

bb, lesquelles, étant moins fatiguées que celles qui se sont portées en avant, sont par conséquent plus en état, en cas d'événement, de protéger la retraite, ont ordre de faire l'arrière-garde de la colonne, à partir d'*Ober-Essendorf*, jusqu'à *Biberach*.

KSIĘGA CZWARTA.

ROZDZIAŁ X.

O MARSZACH.

Celem każdego marszu jest dojść na wskazaną pozycyą, bąć to dla usadowienia się na niéj lub oparcia się o nią, bąć dla przedsięwzięcia z niéj dalszego poruszenia.

Nim się jaki marsz przedsięweźmie, należy obeznać się za pomocą rozpoznań, mapp, opisów kraju i wykazów marszowych, z przedmiotami następującemi i z stanem w jakim się znajdują, jako to:

Kierunek dróg, ich rozciągłość i koniec; czy przechodzą przez rzeki, strumyki, wsie, lasy, błota, równiny, doliny, lub wzgórza; czy są głębokie i jaka ich szerokość, czy wszedzie jest jednostajna, i wiele ludzi pieszo, lub konno może nią frontem marszerować; czy są brukowane, żelazne-kolejne, kamieniste, piaszczyste, bite, błotniste, równe, zaklęsłe, lub czy przyległy grunt nad niemi nie panuje; po zasięgnieniu tych wiadomości miejscowych, należy wyrachować w przybliżeniu na godziny, czas potrzebny na ich przebieżenie; wiadomość ta jest największéj wagi i niezbędnie potrzebna do dokładnego wykazania wszelkich poruszeń.

Czy natura gruntu zmienia się i w jakiéj rozległości; czy drogi dadzą się przerwać z łatwością,

LIVRE QUATRIÈME.

CHAPITRE X.

DES MARCHES.

Le but d'une marche quelconque est d'atteindre une position indiquée, soit qu'on veuille s'y établir ou s'y appuyer, soit qu'on veuille entreprendre un mouvement ultérieur.

Avant d'entreprendre une marche, il faut connaître, à l'aide de reconnaissances, de cartes, de mémoires ou d'itinéraires, les objets suivans, et l'état dans lequel ils sont:

La direction des chemins, leur étendue et leur terme; s'ils traversent des rivières, des ruisseaux, des villages, des bois, des marais, des plaines, des vallons ou des hauteurs; s'ils sont creux, et quelle est leur largeur, si elle est partout égale, et combien d'hommes, soit à pied, soit à cheval, peuvent y passer de front; s'ils sont pavés, ferrés, pierreux, sablonneux, battus, boueux, planes, encaissés ou dominés par le terrain adjacent; aprés avoir acquis ces connaissances locales, il faut ensuite évaluer, approximativement, en heures de marche, le temps nécessaire pour les parcourir: cette connaissance est du plus haut intérêt, et elle est indispensable pour l'exécution ponctuelle de tous les mouvemens.

Si la nature du terrain change, et dans quelle étendue; si les chemins peuvent être rompus facile-

czy potrzebują naprawy; czy niema około nich przepaści, znacznych spadków do wchodzenia lub schodzenia; czy mogą być przebywane w każdéj porze roku, i czy może niemi iść Jazda, parki Artylleryczne pociągi i t. d.; czy zarówno mogą służyć dla wojska wszelkiéj broni, czy tylko dla saméj piechoty; czy są wysadzone drzewami, otoczone lasami, rowami, albo ogrodzone płotami; jakie poboczne drogi z niemi się schodzą: czy ostatnie są dobre lub złe i jak daleko ciągną się ich rozmaite odnogi.

Drogi tylko brukowane, kamieniste, albo pokryte kamykami, zwirem lub grubym piaskiem są dobre w każdéj porze roku. Te zaś które przechodzą przez grunta tłuste, które są zaklęsłe lub ścieśnione płotami, psują się prawie zawsze w czasie deszczów.

Gdy w jakim kierunku jedna tylko jest droga wtedy potrzeba rozpoznać czy nie można równolegle do niéj otworzyć innych dróg, aby w razie potrzeby można było pomnożyć liczbę kolumn; w takim przypadku należy spisać ich wykaz i opisać koléj krajową i t. d.

Tajemnica, szybkość i porządek są koniecznemi w odbywaniu marszów warunkami.

Bez zachowania najgłębszéj tajemnicy wystawiamy się na uchybienie zamierzonego celu; nieprzyjaciel bowiem wiedząc powody marszu naszego, przygotować może przeciwobroty i zniweczyć chociażby najlepiéj ułożone przedsięwzięcie.

ment, et s'ils ont besoin de réparations; s'il y a des précipices, des montées ou des descentes considérables; si ces chemins sont praticables dans toutes les saisons, et s'ils sont susceptibles de supporter un passage de cavalerie, un transport de canons, d'équipages, etc.; s'ils ne peuvent être traversés que par l'infanterie seulement, ou s'ils sont propres également à toutes les armes; s'ils sont bordés d'arbres, de bois, de haies, de fossés; quels chemins de traverse y aboutissent; si ces chemins sont bons ou mauvais, et jusqu'où s'étendent leurs différentes branches.

Les seuls chemins pavés, pierreux ou recouverts de cailloux, de gravier ou de gros sable, sont bons en toute saison. Ceux qui traversent des terres fortes, qui sont encaissés ou resserrés par des haies, deviennent presque toujours mauvais en temps de pluie.

S'il n'existe qu'un seul chemin dans la même direction, il faut examiner s'il est possible d'en ouvrir d'autres parallèlement, afin de pouvoir, au besoin, multiplier le nombre des colonnes; dans ce cas, il faut alors en tracer l'itinéraire, et faire connaître la voie du pays, etc.

Le secret, la célérité et l'ordre sont, dans les marches, les conditions les plus indispensables.

Sans le plus profond secret, on risque de manquer son but; car, l'ennemi connaissant le motif qui fait entreprendre une marche, peut préparer des contre-mouvemens et faire échouer l'entreprise la mieux concertée.

Gdy na odbycie zamierzonego marszu wiele tracimy czasu, stan rzeczy może się zmienić, a najmniejsze opóźnienie uczynić może nieużytecznem, a nawet szkodliwém najlepiéj zkombinowane i najważniejsze poruszenie.

Bez porządku marsz żaden nie może być z pospiechem odbyty; bo w takim razie Dowódzca nie będąc panem swego wojska, każde poruszenie staje się niebespieczném; a gdyby okoliczności wymagały odstąpienia od pierwszych rozporządzeń, wtedy powstanie zamieszanie, zawady będą się mnożyć, a przez to utraci się najsposobniejszą chwilę do wykonania zamierzonego przedsięwzięcia.

Dla wykonania marszu z szybkością i w porządku, należy rozciągnąć wojsko o ile tylko bezpieczeństwo jego i natura gruntu dozwalają; tym sposobem wojsko przybędzie prędzéj do oznaczonéj mety, i Dowódzca nie przestanie być panem jego poruszeń.

Nie jest tu naszym zamiarem wykładać zasady marszów wielkich Armiów; ograniczamy się tylko wskazaniem prawideł, których się trzymać należy przy prowadzeniu w marszach przednich i tylnych straży, oraz osobnych oddziałów wojska.

Wszelkie marsze uskuteczniają się jednym z trzech następujących sposobów: naprzód, w tył lub na bok; prostopadle, równolegle lub ukośnie względnie punktów do których dąży wojsko i względnie stanowiska nieprzyjaciela.

Kierunek marszu stanowi czy korpus w jednę, czy w kilka kolumn ma być uformowany, rzadko się

Sans une grande célérité, l'état de choses d'après lequel on avait résolu la marche peut varier, et le moindre retard rendre inutile, et même nuisible, tel mouvement bien combiné, qui eût été du plus haut intérêt.

Sans ordre, une marche ne peut être promptement faite; le chef n'étant plus maître de ses troupes, chaque mouvement devient dangereux; et si les circonstances demandent que l'on s'écarte des premières dispositions, il en résulte de la confusion, les obstacles se multiplient, et le moment qui eût été propre pour exécuter l'entreprise, échappe souvent.

Pour exécuter une marche avec célérité et avec ordre, il faut donner à la troupe toute l'extension que sa sûreté et le terrain permettent; par ce moyen, les troupes arrivent plus promptement au but qu'elles doivent atteindre; et le chef reste toujours maître de ses mouvemens.

Nous ne nous proposons pas d'exposer dans cet ouvrage les principes applicables aux marches des grandes armées; nous nous bornons seulement, à faire l'exposition des règles que l'on doit suivre pour bien diriger, dans les marches, les avant-gardes, les arrière-gardes et les détachemens.

Toutes les marches se font de l'une des trois manières suivantes: en avant, en arrière ou de flanc; perpendiculairement, parallèlement et diagonalement, suivant le point vers lequel les marches sont dirigées, et en égard à la position de l'ennemi.

La direction de la marche décide de la formation du corps en une ou plusieurs colonnes; et il est

przecież trafia, aby małe korpusa, na kilka kolumn dzielono; należy przynajmniéj się tego wystrzegać ile możności, nadewszystko gdy się obawiamy attaku w czasie marszu.

Wypada ułatwiać wojsku sposoby do uskutecznienia marszów w porządku i z szybkością, zawady mogące sprawić zwłokę lub zamieszanie, powinny być jak najstaranniéj uprzątane.

W marszu naprzód, powinna każda kolumna być poprzedzona przednią strażą, któréj głównem przeznaczeniem, jest rozpoznanie okolicy którą kolumna postępuje, i oczyszczenie jéj z oddziałów nieprzyjacielskich.

W marszu odwrotnym, każda kolumna powinna być zasłaniana tylną strażą która wstrzymując ściganie nieprzyjaciela podaje głównemu korpusowi sposobność, dostania się bezpiecznie i bez straty czasu na korzystną jaką pozycyę, albo na miejsce swego przeznaczenia.

W marszu bocznym gdzie kolumna może być napadnięta, z przodu, z tyłu lub z którejkolwiek flanki, należy ją zasłonić łańcuchem małych plótonów, szczególnie na flance którą uważamy za najwięcéj ku nieprzyjacielowi zbliżoną. Łańcuch tych oddziałów niepotrzebuje być nader mocny, bo przypuściwszy że czoło lub flanka kolumny zostanie napadnięte, wtedy można zawsze w mgnieniu oka uformować się we fron', już to rozwijając się naprzód do boju, gdyby kolumna napadnięta była z przodu, już to na lewo lub na prawo przez proste zajście w prawo lub w lewo wy-

rare que l'on soit dans le cas de diviser de petits corps en plusieurs; du moins faut-il s'en abstenir autant que possible, surtout si l'on craint d'être attaqué dans la marche.

Il faut faciliter aux troupes les moyens d'exécuter les marches avec ordre et promptitude; les obstacles qui peuvent occasionner des retards ou causer du désordre, doivent être rigoureusement écartés.

Dans une marche en avant, chaque colonne doit être précédée d'une avant-garde, dont le soin principal est de reconnaître le terrain à travers lequel s'avance la colonne, et d'en chasser les partis ennemis.

Dans une marche rétrograde, chaque colonne doit être couverte également par une arrière-garde, qui, arrêtant les poursuites de l'ennemi, donne au corps principal les moyens d'atteindre avec sûreté, et célérité, une bonne position, ou le lieu de sa destination.

Dans une marche de flanc, la colonne pouvant être attaquée en tête, en queue, et sur l'un ou l'autre flanc, elle doit être couverte, particulièrement sur le flanc qu'elle est censée prêter le plus à l'ennemi, par une chaîne de petits pelotons. Il n'est pas nécessaire que cette chaîne soit forte, parce que, dans l'hypothèse, que la colonne serait attaquée ou en tête ou en flanc, elle pourrait présenter aussi promptement que facilement son front à l'adversaire, soit en se formant par un *avant en bataille*, si elle était attaquée en tête, soit en se formant, *á gauche*,

konane przez wszystkie plótony razem, gdyby attakowana była z jednéj lub drugiéj flanki. (*)

Natura gruntu stanowić będzie z jakich broni składać się mają przednie i tylne straże, i jaki zachować mają odstęp pomiędzy sobą a kolumnami.

W okolicah otwartych, tylne i przednie straże powinny się składać z saméj jazdy; broń ta albowiem mogąc bez narażenia się, oddalić się więcéj od głównego korpusu niż piechota, uważać może więcéj z bliska poruszenia nieprzyjaciela, i cofnąć się szybko gdy tego zajdzie potrzeba; dla tego też jazda powinna już z daleka wysłać swych ludzi na zwiady, co jest tém potrzebniejsze, gdy w okolicach płaskich i otwartych nieprzyjaciel żadnemi nie wstrzymywany zawadami, może działać nader szybko i uderzyć na główny korpus marszerujący, nim ten o attaku przez przednie poczty zostanie uprzedzony.

(*) Nie od rzeczy tu będzie uczynić uwagę, iż kolumna do attaku jest najdogodniejsza do marszu w bliskości nieprzyjaciela, nietylko dla tego że z niéj najłatwiéj, najpewniéj i w najkrótszym przeciągu czasu, rozwinąć się można we wszelki szyk jakiego okoliczności wymagać mogą, ale nadto że kolumna do attaku jest naturalnym szykiem bojowym i marszowym, iż zajmuje mniéj miejsca jak kolumna w całych odstępach, i że marsz w takiéj kolumnie mniéj jest utrudzający jak w kolumnie ściśniętéj.

ou *à droite en bataille*, par un simple quart de conversion, *à droite* ou *à gauche*, exécuté simultanément par chaque peloton, si elle était attaquée sur l'un ou l'autre de ses deux flancs. (*)

La nature du terrain décide de quelle espèce de troupe doivent être composées les avant-gardes et les arrière-gardes, ansi que la distance qu'elles doivent observer entre eles et les colonnes.

Dans un pays ouvert, il faut composer, les avant--gardes et les arrière- gardes, entièrement de cavalerie; cette arme jouissant de la propriété de pouvoir s'éloigner du corps principal à une plus grande distance, que ne le peut l'infanterie, sans se compromettre; d'observer de plus près les mouvemens de l'ennemi, et de la faculté de pouvoir se retirer promptement; aussi, la cavalerie doit-elle pousser trés loin ses éclaireurs, et cela est d'autant plus nécessaire, que, dans les pays plats et découverts, l'ennemi pouvant s'avancer avec beaucoup de célérité, n'étant pas arrêté par les obstacles du terrain, serait sur le corps principal avant que celui-ci en fût averti.

(*) Il n'est pas hors d'oeuvre de faire observer ici, que la formation la plus avantageuse que l'on puisse donner à une colonne, censée être en marche à peu de distance de l'ennemi, est celle de la colonne d'attaque, parce que cette disposition a la propriété de se prêter, non seulement à l'exécution prompte, facile et sûre, de toutes les formations quelconques, que les circonstances peuvent commander de faire prendre, *ex abrupto*, mais encore, parce que cette disposition est naturellement ordre de marche et de combat: qu'elle occupe un espace de terrain moins grand que la colonne a distance entière, et aussi, parce que dans dans la marche elle fatigue moins la troupe, que la colonne serrée.

Gdzie natura gruntu nie jest dogodna ni do działań wyłącznie jazdy ni do działań piechoty, tam tylne i przednie straże złożone być winny z obudwu tych broni, dla wspierania się wzajemnego; w takiém położeniu nie należy ich tak bardzo oddalać od głównego korpusu.

Na gruncie bardzo poprzecinanym, lub tak górzystym iż jazda użyta byćby nie mogła, należy wysyłać piechotę w tył i naprzód, lecz jéj zbytnie nie oddalać, bo w tego gatunku okolicach znajdują się co krok parowy w których nieprzyjaciel zaczajać się może; trzeba przeto takie okolice starannie przetrząsać i pomnieć na to, że jeżeli ułatwiają marsz odwrotny kolumny, to z drugiéj strony przeszkadzają i utrudniają wszelkie poruszenia naprzód, i że nie należy się w nie zapuszczać jak tylko z największą ostrożnością.

Odstęp między przednią i tylną strażą a korpusem głównym, podług tego czy marsz jest wstępny lub wsteczny, nie ma być ani zbyt wielki ani zbyt mały; a siła przedniéj lub tylnéj straży powinna być zastosowana do siły głównego korpusu.

Lubo siłę przedniéj lub tylnéj straży i odstępy między niemi a głównym korpusem przez przybliżenie tylko stanowić można, przecież podania następujące mogą w tym względzie służyć za zasadę: po 1sze siła przedniéj lub tylnéj straży powinna wynosić około jednéj piątéj części siły głównego korpusu; po 2gie

Quand la nature du terrain est telle, qu'elle ne peut convenir spécialement, ni à la cavalerie, ni à l'infanterie, il faut alors que les avant-gardes et les arrière-gardes soient composées de ces deux armes, pour qu'elles puissent se soutenir mutuellement; en pareil cas, il ne faut pas tant les éloigner du corps principal.

Dans un terrain extrêmement coupé, ou tellement montueux, où la cavalerie ne peut y être d'aucun usage, il faut détacher de l'infanterie en avant et en arriére, mais sans trop l'éloigner, vu, que dans les terrains de cette nature, il se trouve à chaque pas des défilés où l'ennemi peut tendre des piéges, les surprises et les embuscades y étant faciles; aussi faut-il fouiller ces terrains avec le plus grand soin, et ne pas oublier, que s'ils favorisent la marche d'une colonne en retraite, ils rendent aussi très lents et très difficiles ses mouvemens en avant, et qu'on ne doit s'y engager et les parcourir, pour ainsi dire, que la sonde à la main.

La distance qui doit exister entre l'avant-garde ou l'arrière-garde, et le corps principal, suivant que la marche est offensive ou rétrograde, ne doit être ni trop grande ni trop rapprochée; et la force d'une avant-garde ou d'une arrière-garde être toujours en raison de celle du corps principal.

Bien qu'on ne puisse fixer qu'appoximativement, quelle doit être la force d'une avant-garde ou d'une arrière-garde, ainsi que la distance qui doit exister entre elle et le corps principal, néanmoins, les données ci-après peuvent servir de règles à cet égard: 1°. la force d'une avant-garde ou d'une arrière-garde

największy odstęp między przednią lub tylną strażą, a głównym korpnsem wynosić ma tysiąć kroków, w przypuszczeniu że główny korpus liczy około dwóch tysięcy ludzi. Gdyby siła przedniéj lub tylnéj straży przenosiła jedną piątą część siły głównego korpusu, byłby ten za bardzo osłabiony; gdyby zaś o wiele znacznie była mniejsza od piątéj części, nie byłaby w stanie wytrzymać pierwszego napadu: równie gdyby odległość przedniéj lub tylnéj straży od głównego korpusu była o wiele większa niż tysiąc kroków; natenczas mógłby nieprzyjaciel z łatwością pobić przednią lub tylną straż, nimby korpus zdążył przybyć na pomoc; a nareszcie gdyby odległość była za małą, mógłby nieprzyjaciel natarłszy gwałtownie przednią lub tylną straż, wpaść na sam korpus pierwèj, nimby tenże zdołał poczynić rozporządzenia dla odparcia attaku. Natura gruntu, rozmaitość broni jakiéj użyć wypadnie, i przypadki jakie zdarzyć się mogą, a które nie zawsze można przewidzieć, są tyleż przedmiotów, stanowiących jak daleko prawidła wyżéj wymienione mniéj lub więcéj w zastosowaniu zmieniane być mają.

W okolicy otwartéj Jazda powinna po większéj części iść na czele kolumny; w okolicy rozmaitéj, należy ją rozdzielić w połowie na czoło a w połowie na tył kolumny; w okolicy zaś bardzo niejednostajnèj, należy ją trzymać za piechotą. Co do Artylleryi ta maszerować winna w odstępach kolumny. W okolicy

doit être environ du cinquième de celle du corps principal; et 2°. la plus grande distance, qui doit exister entre une avant-garde ou une arrière-garde, et le corps principal, doit être de mille pas, celui-ci supposé être fort d'environ deux mille hommes. Si la force de l'avant-garde ou de l'arrière-garde était plus grande du cinquième, de celle du corps principal, ce dernier en serait trop affaibli; et, si elle était beaucoup moindre du cinquième, elle ne pourrait pas résister à une première attaque: de même, si la distance entre l'avant-garde, ou l'ariêre-garde et le corps principal, était beaucoup plus grande que celle de mille pas, l'ennemi pourrait facilement battre l'avant-garde, ou l'arrière-garde, avant que le corps principal puisse arriver assez à temps pour lui porter secours; et enfin, si cette distance était trop rapprochée, l'ennemi pourrait, en attaquant brusquement, l'avant-garde, ou l'arrière-garde, arriver sur le corps principal avant que celui-ci ait eu le temps de faire ses dispositions pour le bien recevoir. La nature du terrain, les différentes armes qu'il convient d'employer, et les cas qui peuvent se présenter, et qu'on ne peut pas toujours prévoir, sont autant de considérations qui décident jusqu'à quel point les règles indiquées ci-dessus doivent être plus ou moins modifiées.

Dans un pays ouvert, la majeure partie de la cavalerie doit être placée à la tête de la colonne; si la nature du terrain est variée, il faut la répartir, moitié à la tête, moitié à la queue, et, dans un pays fortement accidenté, elle doit marcher à la suite de l'infanterie Pour l'artillerie, elle doit trou-

tylko poprzecinanéj dogodnie jest trzymać ją po większéj części za piechotą, a wtedy piechota powinna wyznaczyć oddziały do jéj zasłony.

Przy przedniéj i tylnéj straży niepowinny się znajdować jak tylko działa małego wagomiaru; i liczba ich powinna być tém mniejsza im okolica jest więcéj poprzecinana i niejednostajna.

Przecież zrobimy tu uwagę, iż bywają przypadki w których do przedniéj straży armii działa największego wagomiaru polowego przydzielić trzeba; gdy przednia straż np: już znajdnie się na gruncie na którym Ganerał zamierza stoczyć bitwę; a to w celu utrzymania nieprzyjaciela w takiéj odległości aby pociski jego nie mogły sięgać kolumn naszych, dopóki te nie będą gotowe do postąpienia ku niemu; lecz te są wyjątki.

Przednia straż która poprzedza korpus wojska idący wielkim gościńcem w okolicy otwartéj, może wprawdzie wstrzymać nieprzyjaciela który wprost ku niéj postępuje, i dać przez to czas korpusowi do poczynienia rozporządzeń attaku lub obrony; ale to nie może mieć miejsca w okolicach górzystych, gdzie drogi do marszów kolumny dogodne, idą wzdłuż dolin kończących się albo na równinach, albo na innych dolinach lub padołach, których kierunki mogą być zupełnie różne.

Zdarzają się doliny od siebie o kilka marszów odległe które są z sobą połączone nietylko drogami

ver sa place dans les intervalles de la colonne. Ce n'est que dans les pays coupés qu'il convient de la placer, en grande partie, à la queue de l'infanterie; dans ce cas, cette dernière doit couvrir l'artillerie avec quelques détachemens qu'on y attache.

L'avant-garde et l'arrière-garde ne doivent avoir avec elles que des pièces de petit calibre; et si le pays est coupé et fortement accidenté, il ne faut leur donner qu'un très petit nombre de pièces.

Cependant, nous ferons observer, qu'il est des cas où il faut donner, à l'avant-garde d'une armée, des pièces du plus fort calibre de campagne; par exemple, quand l'avant-garde est déjà sur le terrain où le général se propose de livrer bataille, afin qu'elle tienne l'ennemi assez éloigné, pour que ses projectiles ne puissent pas atteindre les colonnes, avant que celles-ci ne soient en mesure de marcher à lui; mais ce sont des exceptions.

Une avant-garde qui précède un corps d'armée marchant sur une grande route, dans un pays ouvert, peut bien arrêter l'ennemi qui vient directement à sa rencontre, et donner ainsi, à ce corps, le temps, de faire ses dispositions d'attaque ou de défense, mais non dans les pays montueux, où les routes praticables pour les colonnes, traversent ordinairement des vallées qui débouchent, soit dans la plaine, soit dans d'autres vallées ou vallons, et dont les directions peuvent être tout-à-fait différentes.

On voit souvent des vallées, éloignées les unes des autres de plusieurs marches, communiquer entre

poprzecznemi, ale nawet ściszkami przechodzącemi przez spadki gór lub wzdłuż idącemi.

W takich krainach przednia straż nie jest sama w stanie zasłonić korpus który poprzedza, przeciw oddziałom nieprzyjacielskim, które wypaść mogą nagle z przyległych dolin i osadziwszy góry ostrzelające drogę, w któréj tak przednia straż jako i korpus się znajduje, razić ich dobrze wymierzonym ogniem, i przez to niechybnie nieść w ich szeregi zagładę i zamieszanie.

Przednia straż nie mogąc w kraju górzystym rozciągnąć swego frontu tyle ile w okolicy otwartéj, a tém samém zapobieżyć oskrzydleniu głównego korpusu lub niespodzianemu na jego flanki attakowi, nie mogąc oraz zajmować wszystkich wyjściów prowadzących od dolin czasami o kilka mil od drogi którą przebiega odległych, należy dla pewności w kraju takowym, aby główny korpus nie tylko poprzedzony był przednią strażą i zasłoniony tylną, ale nadto aby wysłane były na jego flanki oddziały piechoty i te równolegle do niego marszerowały, idąc wzdłuż szczytów gór między któremi leży dolina, którą wojsko przebywa. Konieczna ta ostrożność jest jedynym środkiem zabespieczenia marszerującego wojska od niespodzianego napadu, skoro toż przebywa doliny lub idzie drogami albo ścieszkami, które je przecinają.

elles, non seulement par des routes, mais encore par des sentiers qui traversent les escarpemens des montagnes et qui en suivent tous les contours.

Dans de semblables pays, l'avant-garde, seule, ne suffit pas pour prévenir le corps qu'elle précède, contre une attaque faite par des détachemens ennemis qui, sortant tout à coup des vallées voisines et gravissant les montagnes qui flanquent la route où elle, ainsi que la colonne sont engagées, dirigeraient sur l'une et l'autre un feu bien ajusté, lequel ne manquerait pas de porter dans leur rang le désordre et la destruction.

Une avant-garde ne pouvant dans un pays de montagnes, étendre son front comme elle le peut dans un pays ouvert, de manière à empêcher que le corps principal ne soit tourné ou attaqué inopinément sur ses flancs, et ne pouvant pas non plus occuper toutes les issues qui aboutissent à des vallées distantes quelquefois de plusieurs lieues de la route qu'elle suit, il faut donc, pour bien conduire une marche à travers un pays de hautes montagnes, que le corps principal soit, non seulement précédé et suivi d'une avant et d'une arrière-garde, mais encore, il faut, pour sa sûreté, que des détachemens d'infanterie soient répartis sur ses flancs et les couvrent en marchant toujours parallèlement avec lui, et en suivant la sommité des montagnes contre lesquels se trouvent la vallée où ce corps est engagé. Cette précaution, qui est de rigueur, est la seule qui offre le moyen de garantir, contre des attaques inopinées, les troupes qui marchent à travers les vallées, ou qui suivent les chemins et les sentiers qui les coupent.

Oddziały te niepotrzebują być liczne, bo w kraju górzystym, łatwiéj jest działać małemi.

Nie powinny się one daléj od korpusu głównego oddalać, jak tylko o tyle, ile potrzeba do zajęcia wzgórz z którychby nieprzyjaciel mógł szkodzić marszerującemu korpusowi; niemniéj tyle, aby je w razie potrzeby marszerujący korpus mógł wesprzeć zawczasu; zaniechanie téj ostrożności, szczególniéj w wojnie w górach, przywiodło częstokroć o zgubę najwaleczniejszych żołnierzy i stało się naywiększych klęsk przyczyną.

Wystrzegać się należy marszów nocnych i takowych bez koniecznéj nie przedsiębrać potrzeby: gdyż po 1szo ciemność nocy niedozwala widzieć żołnierzy; po 2gie taż ciemność sprzyja wszelkim rodzajom nieporządku; po 3cie marsze nocne nie mogą odbywać się z pospiechem tyle ważnym w wykonaniu działań wojennych.

Gdy zamierzamy attakować otwartą siłą, albo napaść z nienacka na nieprzyjaciela, wtenczas przednia straż niepowinna się wiele oddalać od czoła kolumny, aby przedczasem w nieprzyjacielu uwagi niewzbudzić; patrole także osłaniające marsz, nie powinny się w takim przypadku za daleko posuwać.

Przez zbliżenie przedniéj straży do kolumny, traci wprawdzie dowódzca korzyść zabespieczenia swego marszu; i dla tego powinien temu zaradzić; po 1sze przez podwojoną czujność; po 2gie przez zasłanianie frontu i skrzydeł swoich małemi ruchomemi patrolami; po 3cie przez maszerowanie w jak najwię-

Il n'est pas nécessaire que ces détachemens soient composés d'un grand nombre d'hommes, vu, que dans les pays de hautes montagnes, il est plus facile d'y faire agir de faibles détachemens.

Ces détachemens ne doivent pas se tenir trop éloignés du corps principal, qu'autant que cela est jugé nécessaire, afin qu'ils puissent occuper les hauteurs, d'où l'ennemi serait à portée de nuire à la marche de ce corps; et aussi, pour qu'au besoin, ils puissent être soutenus à temps; ce manque de précaution, particulièrement dans la guerre de montagnes, a souvent entraîné la perte des meilleures troupes, et a été la cause des plus grands revers.

Les marches de nuit ne doivent être faites que dans les cas les plus urgens; parce que, 1°. l'obscurité empêche que les troupes soient vues; 2°. parce qu'aussi elles favorisent toute espèce de désordre; et 3°. parce qu'elles s'opposent à la célérité si nécessaire et toujours si précieuse dans l'exécution des opérations militaires.

Quand il s'agit d'exécuter une attaque à force ouverte, ou une surprise, l'avant-garde doit précéder de très près la tête de la colonne, pour ne pas donner trop tôt l'éveil à l'ennemi; en pareil cas, il ne faut pas que les patrouilles chargées d'éclairer la marche poussent trop loin.

Par l'effet du rapprochement de l'avant-garde, le commandant de la colonne perd, il est vrai, l'avantage d'assurer sa marche; aussi doit-il y suppléer; 1°. par une plus grande surveillance; 2°. en couvrant son front et ses flancs par de petites patrouilles volantes; 3°. en faisant marcher sa troupe

kszym porządku. Cała kommenda, zachować winna jak największą cichość, już to dla zabespieczenia się przeciw niespodziewanym napadom, już to ażeby być w gotowości do przedsięwzięcia skutecznych środków w każdém niespodzianém zdarzeniu.

Gdzie położenie gruntu nakazuje rozdzielać małe kommendy wojska na kilka oddziałów, na przykład gdzie przedmiot naszego ruchu nie może być osiągnięty, jak tylko przez poruszenia skombinowane, z różnych wychodzące punktów; lub gdzie nie można postępować bespiecznie wielkim traktem póki poprzednio nie opanujemy jednę lub więcéj dróg poprzecznych, lub też pozycyą obok-leglą: tam w jedném i drugiém z tych przypuszczeń, trzeba przed wszystkiém; po 1szo obeznać się dokładnie z gruntem na którym zamyślamy działać i z tym który doń przytyka; po 2gie podzielić z przezornością siły swoje; po 3cie umieć korzystać z czasu obrachowawszy się poprzednio z nim dokładnie; po 4te nie oddzielać od głównéj kolumny, i nie używać do formowania innych jak tylko ilość ludzi, koni i dział, nieuchronnie potrzebną do dopełnienia zamierzonego celu.

Kolumny utrzymywać powinny ciągły między sobą związek i w takiem od siebie maszerować oddaleniu aby się wzajemnie posiłkować mogły.

W okolicy otwartéj, kolumy tak uszykowane być winny, aby za pierwszym rozkazem mogły szybko i w najlepszym porządku stanąć do boju. W tym celu potrzeba, aby czoła kolumn maszerowały wyrównane i aby odstępy, które pomiędzy plutonami i odległości

dans le plus grand ordre, et en lui faisant observer le plus grand silence, tant pour se garantir des surprises, que pour être en mesure d'agir avec succès contre tout événement imprévu.

Quand, par la nature du terrain, on se trouve dans l'obligation de diviser de petits corps de troupes en plusieurs détachemens, par exemple, lorsque l'objet vers lequel on marche ne peut être atteint que par des mouvemens combinés, partant de différens points; ou bien, lorsqu'on ne peut s'avancer avec sûreté sur la grande route qu'après s'être rendu maître d'un ou de plusieurs chemins de traverse ou d'une position voisine.

Dans l'une ou l'autre de ces hypothèses, il faut avant tout; 1°. connaître exactement le terrain sur lequel on se propose d'agir es celui qui l'environne; 2°. faire avec discernement la répartition de ses forces; 3°. savoir mettre le temps á profit, en faisant d'avance ses calculs; et 4°. ne détacher de la colonne principale, et n'employer à la formation des autres, que le nombre d'hommes, de chevaux et de bouches à feu, jugé strictement nécessaire pour bien remplir l'objet que l'on se propose.

Les colonnes doivent toujours être en communication entre elles, et à portée de pouvoir se soutenir réciproquement.

Dans un pays ouvert, l'ordre dans lequel les colonnes doivent marcher, doit être tel, qu'au premier commandement elles puissent être formées promptement et dans le meilleur ordre de bataille. A cet effet, il faut que les têtes de colonnes marchent

które między rozmaitemi kolumnami zachowane być mają, były starannie utrzymywane. Położenie kraju, stan dróg, przeznaczenie wojska, i zamysły nieprzyjaciela, o których można powziąść wiadomość, są przedmioty stanowiące, któréj broni na tym, a któréj na tamtym punkcie i jak z korzyścią użyć mozna.

Artyllerya i obłogi niepowinny oddalać się z dróg bitych, chyba w ostatniéj potrzebie; drogi boczne niziny, parowy przepaściste i lasy, służą wyłącznie dla piechoty, tak jak równiny dla jazdy.

Wszystkie bronie powinny się nawzajem zasłaniać i posiłkować; aby każda z nich mogła rozwinąć właściwe jéj środki i z nich korzystać, i ażeby wszystkie były użyte i kierowane z równą rozwagą ku jednemu i temuż samemu celowi.

Do tych zasad dodamy jeszcze jednę, któréj zaniedbywać nie należy i która tak do całéj armii jak do znaczniejszego marszerującego oddziału zarówno dobrze zastosować się daje; a ta jest: że szyk marszu taki być winien, aby mógł w mgnieniu oka przez krótkie, rącze, i nie skomplikowane obroty zamienić się na szyk bojowy.

Téj to zasady trzymać się należy a nie owéj wskazywanéj w wielu wojskowych dziełach: "że trzeba marszerować w tym samym szyku w którym zamierzamy walczyć." Zasada błędna skoro nie jest dobrze zrozumianą, przynajmniéj bardzo dwu-

alignées, et que la distance rerpective, qui doit exister entre les pelotons et les différentes colonnes, soit maintenue exactement. La nature du pays et des chemins, la destination des troupes, et ce que l'on peut présumer des dispositions et des intentions de l'ennemi, sont autant d'objets qui doivent déterminer l'arme qu'il convient mieux d'employer sur tel ou tel point, et de telle ou telle manière.

L'artillerie et les bagages ne doivent s'écarter des routes praticables qu'à la dernière extrémité; les chemins de traverse, les bas-fonds, les ravins escarpés, les forêts, sont des terrains qui conviennent exclusivement à l'infanterie, comme le pays de plaine à la cavalerie.

Les différentes armes doivent se couvrir respectivement et se prêter un mutuel appui; afin, que chacune d'elles puisse déployer et faire usage des moyens qui lui sont les plus propres, et que toutes soient également disposées et dirigées avec ensemble vers le même but.

Nous ajoutons à ces principes un autre qu'il ne faut jamais négliger de pratiquer, lequel s'applique également á une armée, comme à un fort détachement; c'est celui, que l'ordre de marche doit être tel qu'il puisse, par des mouvemens courts, rapides et simples, devenir sur-le-champ ordre de combat.

Tel est le principe que l'on doit suivre, et non celui qui est prescrit dans un grand nombre d'ouvrages militaires: " *Qu'il faut marcher dans le même ordre que celui dans lequel on veut combattre.* " Principe faux, s'il n'est pas bien interprêté, ou du

znaczna, a więc mogąca łatwo w błąd wprowadzić; gdyż zwykle okolica którą Armia w swym marszu przebiega, odmienną jest od téj na któréj przychodzi obozować lub walczyć, wynikłyby więc ztąd szkodliwe niedorzeczności, gdyby używano jednakowego rozporządzenia, do dwóch czynności całkiem od siebie różnych, a któreby zatém, rzadko tylko z korzyścią do jednéj z nich mogło być zastosowane.

Niemogłoby to nastąpić jak tylko wtedy, gdybyśmy marszerowali okolicą zupełnie podobną do téj w któréj chcemy obozować, jako to: nieprzerwaną i otwartą równiną, gdzieby szyk bojowy mógł być szykiem marszu; lecz by to był przypadek szczególny, a nie ogólna zasada.

Szyk marszu częstym zawsze ulega zmianom; bo zależy i powinien zależeć od zmiany gruntu. Naprzykład jeżeli z kraju równego wchodzimy w górzysty, a z tego znowu do okolicy zarosłéj poprzerzynanéj bagnami lub okrytéj gdzie nie gdzie lasami; natenczas widoczną jest rzeczą iż Piechota, Jazda i Artyllerya nie mogą być szykowane tymże samym sposobem w każdéj z wymienionych okolic, ale raczéj stosownie do położenia miejsca i do okoliczności.

---

moins très équivoque, et par conséquent capable d'induire en erreur; car, comme le pays que l'armée parcourt dans sa marche, est ordinairement différent de celui où elle doit camper ou combattre, il en résulterait des inconvéniens fâcheux si l'on appliquait la même disposition à deux operations qui diffèrent totalement, et par conséquent, à l'une desquelles elle ne pourrait qu'être rarement applicable.

Ce ne pourrait être qu'en traversant un pays exactement de même nature, que celui où l'on serait campé, tel qu'une plaine ouverte et non interrompue, qu'il conviendrait de marcher suivant l'ordre dans lequel on voudrait combattre; mais ce serait alors un cas particulier et non une règle générale.

L'ordre de marche est toujours sujet à de fréquentes variations, parce qu'il est, et qu'il doit toujours être subordonné à celles du terrain. Par exemple, si d'un pays de plaine, on entre dans un pays de montagnes, et si de ce dernier on passe dans un pays fourré, coupé par des marais ou traversé par des bois, l'infanterie, la cavalerie, l'artillerie, ne doivent certainement pas être distribuées de la même manière mais bien d'après la nature du pays et suivant les circonstances.

ROZDZIAŁ XI.

MARSZ PRZEDNIEJ STRAŻY PRZECIW NIEPRZYJACIELOWI.

PLAN VIII.

Przednia straż składająca się z sześciu tysięcy ludzi, z których cztery tysiące piechoty, dwa tysiące Jazdy i osiem dział, zajęła pozycyą przed *Amberg*, w punkcie A; przednie jéj poczty zajmują stanowiska następujące, oznaczone równie jak wojsko które ją składa kolorem błękitnym.

Dla trzymania pozycyi przed *Amberg*, potrzeba być w posiadaniu wzgórza *Erzhaus*, które panuje nad wszystkiemi innemi obok-leżącemi wyjąwszy wzgórze *Neuricht*.

A że każda broń powinna być zawsze stawiana na gruncie odpowiednim rodzajowi jéj służby, w skutek więc téj zasady w pozycyi, o któréj mowa rozłożone zostało wojsko w sposób następujący:

Czterysta ludzi piechoty i dwie sztuk armat w punkcie *a*, który trzeba okopać: zrobiono także dwa wjazdy na górę, aby można na nią wprowadzać działa.

Pięćset ludzi w punkcie *b*, i pięćset w punkcie *c*.

Trzysta koni w punkcie *d*.

Sto ludzi w małéj wiosce *Eglsée*.

Dwieście koni w punkcie *e*.

CHAPITRE XI.

MARCHE D'UNE AVANT-GARDE CONTRE L'ENNEMI.

PLAN VII.

Une avant-garde de six mille hommes, dont, quatre mille d'infanterie, deux mille cavallerie et huit bouches à feu, a pris position en avant d'*Amberg*, au point A; les avant-postes de cette avant-garde occupent les positions suivantes, marquées en *Bleu de Prusse*, ainsi que les troupes qui composent cette avant-garde.

Pour conserver la position devant *Amberg*, il faut être maître de la hauteur d'*Erzhaus*, qui commande toutes celles qui l'avoisinent, excepté celle de *Neuricht*.

Les différentes armes devant toujours être placées sur le terrain qui est le mieux approprié à la nature de leur service, c'est en conséquence de ce principe, que les troupes sont discribuées sur ce lui-ci, de la manierère suivante:

Quatre cents hommes d'infanterie et deux pièces de canon au point *a*, qu'il est nécessaire de retrancher: deux chemins ont été pratiqués dans la montagne, pour servir à y conduire les pièces.

Cinq cents hommes au point *b*, et cinq cents à celui *c*.

Trois cents chevaux an point *d*,

Cent hommes au petit village d'*Eglséc*.

Deux cents chevaux au point *e*.

Sześćset ludzi i dwie armaty w punkcie *f*; dwa te działa przeznaczone są do ostrzeliwania bitéj drogi, i wspierania prawéj flanki punktu *a*, który nawzaiem z swéj strony wspiera znowu lewą flankę poczty *f*.

Sto ludzi w punkcie *g*, na obronę mostu będącego po prawéj ich stronie.

Czterysta ludzi w punkcie *h*, z których część zajmuje *Lengenlohe*, gdzie poczyniono rozporządzenia do silnéj obrony.

Pięćset koni w punkcie *i*.

Tysiąc koni w punkcie *k*.

Dwieście ludzi w punkcie *l*.

Dwieście ludzi w punkcie *m*.

Tysiąc ludzi zajmują *Amberg*.

Sto ludzi zajmuje *Neuricht*, i mogą z łatwością, korzystając z niejednostajności gruntu, wzbronić nieprzyjacielowi opanowania tego ważnego punktu.

Przednie poczty osłaniające przednię straż, bardzo tu są do niéj zbliżone, jak to plan okazuje; z tego więc powodu powinny dla nagrodzenia tego złego z miejscowości wynikającego, podwoić czujność, i zabespieczać się częstemi patrolami.

Dowódzca téj przedniéj straży, ma rozkaz posunięcia się naprzód i wzięcia pozycyi na wzgórkach przed *Sulzbach*; wszakże dopiero wtenczas kiedy tylna straż nieprzyjaciela która zajmuje *Rosenberg*, cofnie się za *Sulzbach*.

Stosownie do tego rozkazu Dowódzca posunie najpierwéj od *Neuricht* poczty piesze z stu ludzi zło-

Six cents hommes et deux pièces de canon au point *f*; ces deux pièces sont destinées à battre la chaussée, et à protéger le flanc droit du point *a*, qui, de son côté, protège le flanc gauche du poste *f*,

Cent hommes au point g, pour défendre le pont qui est à droite.

Quatre cents hommes au point *h*, dont une partie occupe *Lengenlohe*, où l'on a fait des dispositions susceptibles de seconder une vigoureuse défense.

Cinq cents chevaux au point *i*.

Mille chevaux au point *k*.

Deux cents hommes au point *l*.

Deux cents hommes au point *m*.

Mille hommes occupent *Amberg*.

Cent hommes occupent *Neuricht*, et peuvent facilement, en tirant parti du terrain accidenté sur lequel ils sont placés, empêcher l'ennemi de s'emparer de ce point intéressant.

Les avant-postes qui couvrent l'avant-garde en sont très rapprochés, ainsi que le plan l'indique; en conséquence, ils doivent suppléer a cet inconvénient, commandé par la nature du terrain, en redoublant de surveillance, et en se couvrant par de fréquentes patrouilles.

Le commandant de cette avant-garde a ordre de se porter en avant, et de prendre position sur les hauteurs qni sont devant *Sulzbach*; toutefois, après que l'arrière-garde ennemie, qui occupe *Rosenberg*, se sera retirée derrière *Sulzbach*.

En conséquence de cet ordre, le commandant met d'abord en mouvement les cent hommes du poste

żone. Officer nimi dowodzący ma polecone maszerować ku *Rosenberg*, idąc wzdłuż pasma gór, pod którém leży wieś *Heringlohe*. (Za tymi stoma ludźmi idzie bespośrednio sto koni, w tym samym kierunku, lecz nie schodząc z gościńca.)

Po przybyciu do miasta *Rosenberg*, zajmuje je ośmdziesiąt ludzi, a dwudziestu staje po lewéj stronie lasu w kierunku ku *Siebeneichen*.

Jazda pozostaje w *Rosenberg*, i wysyła z tego miasteczka patrole ku *Kropfersricht* i ku górze *Św Anny*, których głównem przeznaczeniem jest przejrzeć dokładnie pasma gór wznoszących się pomiędzy temi dwoma punktami; wyśledzić zasadzki, któreby nieprzyjaciel mógł w nich poczynić, i nareszcie zasiągnąć pewnych wiadomości o stanowisku i sile jego.

Poczet z ośmiu koni, dowodzony przez wachmistrza, staje pomiędzy *Breitenbrunn* i *Sulzbach*, w punkcie gdzie się krzyżują głębokie drogi.

Zaraz po odejściu tego rozpoznawczego oddziału, ruszają dwa inne: jeden z trzydziestu ludzi i dwudziestu koni, ma rozkaz udać się ku *Fichtenhof*, przetrząść bór pomiędzy tą wioseczką a *Kropfersricht;* drugi również trzydzieści ludzi i dwadzieścia koni mocny, udaje się na prawo dla przetrząśnienia lasu pomiędzy *Laubenhof*, *Frauenberg* i *Gallmunz*. Oddział ten dzieli się na dwie części pod *Altmannshofen*, z których jedna udająca się ku *Gallmunz*, wysyła swych ludzi na rozpoznanie aż za *Durrnsricht*. Dwa wyżéj wspomnione oddziały, zwiedzać mają częstemi patrolami obie strony drogi, którą pomarszeruje

d'infanterie qui est en position près de *Neuricht*. L'officier qui le commande, a pour instruction, de marcher sur *Rosenberg*, en longeant la chaîne de montagnes où est appuyé *Heringlohe*. (Ces cent hommes sont immédiatement suivis par cent chevaux, qui prennent la même direction, mais sans s'écarter de la route.)

Arrivé à *Rosenberg*, quatre-vingts hommes l'occupent, et vingt sont placés à gauche de la forêt, dans la direction de *Siebeneichen*.

La cavalerie reste à *Rosenberg*, et de cette ville, pousse des patrouilles sur *Kropfersricht* et *Sainte-Donna-Berg*, dont l'objet principal est d'explorer exactement la chaîne de montagnes, qui règne entre ces deux points; de dénoncer les ambuscades que l'ennemi aurait pu y dresser, et enfin, d'obtenir des renseignemens positifs sur sa position et sa force.

Un poste de huit chevaux, commandé par un maréchal des logis, est placé entre *Breitenbrunn* et *Sulzbach*, au point où les chemins creux se croisent.

Aussitôt le départ de cette reconnaissance, deux autres suivent: l'une, composée de trente hommes d'infanterie et de vingt chevaux, a ordre de marcher sur *Fichtenhof*, et de fouiller le bois qui est entre ce hameau et *Kropfersricht;* l'autre reconnaissance, également forte de trente hommes d'infanterie et de vingt chevaux, doit se porter à droite, pour fouiller la forêt située entre *Laubenhof*, *Frauenberg* et *Gallmunz*. Cette reconnaissance se divise entre deux parties, près d'*Allmanns-hofen*, dont, l'une dirigée sur *Gallmunz*, envoie des reconnaissances jusqu'au delà de *Durrnsricht*. Ces deux détache-

przednia straż i odsyłać będą swe raporta w pierwszéj godzinie do *Michel-Poppenricht*, a potém do *Rosenberg*.

Przypominamy tu, że przy przesyłaniu raportów dla tém większego zapewnienia się o ich dojściu, należy wysyłać z tém samém doniesieniem dwóch osobnych posłańców, jednego po drugim i każdego inną drogą.

Zaraz po ruszeniu tych dwóch oddziałów, z których pierwszy przeznaczony jest na zajęcie *Rosenberg*, a drugi do przejrzenia i przetrząśnienia borów po obu stronach drogi leżących, dowódzca każe ruszyć przedniéj straży.

Doniesienia, jakie odebrał o naturze gruntu który mu zostaje do przebieżenia, odkryły mu niebespieczeństwo na jakieby się narażał, gdyby się był puścił naprzód gościńcem, bez poprzedniego zajęcia pasma gór które nad nim panują; dla tego szykuje wojsko swoje we dwie kolumny, z których jedna ma iść wzdłuż i poniżéj szczytu gór, a druga bitą drogą.

W skutku tych rozporządzeń piechota stojąca w punktach *b*, *c* i *h*, sto ludzi będące w *Eglsée* i trzysta koni znajdujące się w punkcie *d*, składają pierwszą kolumnę, któréj siła wynosi tysiąc pięćset ludzi piechoty i trzysta jazdy; druga kolumna mająca iść bitą drogą, składa się z dwóch tysięcy pięciuset ludzi piechoty, z tysiąca siedmiuset koni i z ośmiu sztuk armat.

Pierwsza kolumna formuje się przed *Eglsee*, druga pomiędzy punktem *e* a *Wilzlhof*.

mens doivent éclairer, par de fréquentes patrouilles, les flancs de la route sur laquelle va se porter l'avant-garde, et adresser leur rapport, durant la première heure, à *Michel-Poppenricht*, puis après à *Rosenberg*.

Nous rappelons que, pour faire parvenir des avis et pour avoir plus de certitude sur leur arrivée, il faut expédier pour le même objet, deux hommes, l'un après l'autre, et par des chemins différens.

Immédiatement après le départ de ces deux détachemens, dont la destination du premier est d'occuper *Rosenberg*, et celle du second d'éclairer et fouiller les bois qui sont sur les flancs de la route, le commandant de l'avant-garde la met en mouvement.

Les renseignemens qu'il a sur la nature du terrain qu'il va parcourir, l'ont éclairé sur le danger qu'il y aurait à s'avancer sur la route, sans avoir fait occuper, préalablement, la chaîne de montagnes qui la domine; c'est pourquoi, il forme ses troupes sur deux colonnes, dont l'une doit longer le rideau de la montagne, et l'autre suivre la chaussée.

En conséquence de ces dispositions, l'infanterie placée aux points *b*, *c* et *h*; les cent hommes qui sont à *Eglsée*, ainsi que les trois cents chevaux qui sont au point *d*, forment la première colonne, dont la force s'élève à quinze cents hommes d'infanterie et à trois cents chevaux; la seconde colonne, qui doit suivre la chaussée, se compose de deux mille cinq cents hommes d'infanterie, de dix-sept cents chevaux et de huit pièces de canon.

La première colonne se forme en avant d'*Eglsée*, et la seconde, entre le point *e* et *Witzlhof*.

W punkcie B, widzimy pierwszą kolumnę w marszu; jéj przednia straż *n*, złożona z sześćdziesięciu koni i stu ludzi piechoty, poprzedzona jest w odległości pięciuset kroków przez Officera i dwanaście koni, co jest oznaczone w punkcie *o*.

Tylna straż składająca się z dwudziestu koni, znajduje się w punkcie *p*, i postępuje mniéj więcéj o pięćset kroków w tył po lewéj stronie kolumny.

Dwadzieścia koni stoiące w punkcie *q*, mają zakrywać lewą flankę kolumny, począwszy od *Karmensolden* aż do *Siebeneichen*.

Za przybyciem czoła pierwszéj kolumny pod las, jazda idzie po za obwodem jego drogą z *Heringlohe* do *Arzhaus*; piechota marszeruje lasem, kierunek którym ta kolumna postępuje, jest oznaczony na planie. (*Zobacz* punkt C.)

Przednia straż téj kolumny, ze stu ludzi piechoty złożona, idzie jak punkt *r* pokazuje, na trzysta kroków przed kolumną, poprzedza ją zaś w odległości dwóchset kroków, dwieście ludzi wyobrażonych w punkcie *s*.

W punkcie *f* widzimy tylną straż z trzydziestu ludzi złożoną, trzyma się ona za kolumną w odległości trzechset kroków.

Ażeby pierwsza kolumna mogła stosować swe poruszenia do poruszeń drugiéj, co jest nader ważném, Officer komenderujący przednią strażą pierwszéj kolumny i komendant korpusu głównego, wysyłają po jednym Officerze i po kilku żołnierzy, którzy się udają do punktu *u*, dla dania baczności z tego punktu na marsz obudwóch kolumn, i na

On voit au point B, la première colonne en marche; son avant-garde *n*, composée de soixante chevaux et de cent hommes d'infanterie, est précédée à la distance de cinq cents pas, par un officier et douze chevaux, qu'on voit au point *o*.

L'arrière-garde, qui se compose de vingt chevaux, est au point *p*, et se tient éloignée de la gauche de la colonne d'environ cinq cents pas.

Vingt chevaux placés au point *q*, sont chargés d'observer le flanc gauche de la colonne, depuis *Karmensolden* jusqu'à *Siebeneichen*.

Quand la tête de la première colonne arrive à l'entrée de la forêt, la cavalerie prend sa direction en dehors, en suivant le chemin d'*Heringlohe* à *Arzhaus;* l'infanterie marche à travers la forêt: la direction que suit cette colonne, est indiquée sur le plan. (*Voyez* le point C.)

Son avant-garde, composée de cent hommes d'infanterie, marche au point *r*, et la précède d'environ trois cents pas; cette avant-garde est elle-même précédée à deux cents pas, par vingt hommes qui sont au point *s*.

L'arrière-garde, forte de trente hommes, est au point *f*, et suit la colonne à la distance de trois cents pas.

Pour que la prémiere colonne puisse régler ses mouvemens sur ceux de la seconde, ce qui est de la plus grande importance, l'officier commandant l'avant-garde de la première, ainsi que le commandant du corps principal, détachent un officier et quelques hommes, qui se portent au point *u*, pour, de ce point, observer la marche des deux colonnes,

przykrą spadzistość góry, o ile tego gęstwina boru dozwoli; również jak i na wszystko coby za tym zakresem spostrzeżone być mogło; a gdyby spostrzegli co godnego uwagi, zdawać mają o tém natychmiast raport komendantom obudwóch kolumn.

W punkcie D, daje się widzieć rozporządzenie marszu drugiéj kolumny; jéj przednia straż jest w punkcie *v*, składa się z pięciuset koni i ze stu ludzi piechoty; poprzedzona zaś jest w odległości tysiąca kroków, przez pięćdziesiąt koni w punkcie *w*, którzy jéj marsz zasłaniają. Kolumna sama idzie za przednią strażą w odległości tysiąca kroków, składa się z ośmiuset koni, dwóch tysięcy czterechset piechoty, i z ośmiu sztuk armat umieszczonych w odstępach batalionów (*) i czterechset koni które marsz zamykają; pięćdziesiąt koni wyobrażone w punkcie *x*, utrzymują tylną straż i idą za kolumną w odległości pięciuset kroków.

(*) Gdy się marszeruje ku nieprzyjacielowi, nie należy na czole kolumny prowadzić większéj liczby dział, jak tę którą się osądzi za potrzebną do dania odporu lub wytrzymania pierwszego natarcia, albo też dla wspierania i zasłonienia rozwijania się kolumn, lub formowania się ich do boju.

Nie można brać za jedno formowań z rozwijaniem, chociaż dwa te obroty zarówno się używają dla przywiedzenia wojska będącego w *kolumnie* do *szyku bojowego;* ale raczéj przypomnieć sobie, iż wszelkie formowania bez różnicy uskuteczniają się frontem plótonów, a rozwijania nigdy się inaczéj nie robi jak przez flanki plótonów. Od rozsądku przeto Officera zawisło który z tych sposobów w boju pod ogniem Artylleryi lub Piechoty, a który w obliczu Jazdy uzna za najko-

et la rapide descente de la montagne, aussi loin que le fourré des bois le permettra, de même que tout ce qui pourra être aperçu au-delà, et en rendre compte sur-le-champ, aux commandans des deux colonnes si cela est jugé nécessaire.

On voit au point D, comment est disposée la seconde colonne; son avant-garde, qui est au point *v*, se compose de cinq cents chevaux et de cent hommes d'infanterie; cette avant-garde est précédée à mille pas de distance, par cinquante chevaux qui sont au point *w*, lesquels éclairent sa marche. La colonne, qui suit son avant-garde, à la distance de mille pas, se compose de huit cents chevaux, de deux mille quatre cents hommes d'infanterie et de huit pièces de canon, lesquels sont réparties dans les intervalles des bataillons (*) et par quatre cents chevaux qui ferment la marche; cinquante chevaux qui sont au point *x*, font l'arrière-garde, et suivent la colonne à cinq cents pas de distance.

(*) Dans une marche en avant, il faut ne placer à la tête de la colonne, que le nombre de bouches à feu, jugé nécessaire pour résister, ou soutenir une première attaque, ou bien pour protéger et couvrir le déploiement des colonnes ou leur formation en ordre de bataille.

Il ne faut pas confondre les formations avec les déploiemens, bien que ces deux manoeuvres soient également employées, pour faire passer une troupe, qui est dans *l'ordre en colonne*, à *l'ordre en bataille;* mais se rappeler que. toutes les formations, indistinctement, s'exécutent toujours par le front des pelotons; tandis, que les déploiemens ne s'exécutent jamais autrement que par les flancs des pelotons. C'est au génie des officiers seul qu'il appartient de décider, lorsqu'ils sont

Taż kolumna wysyła z *Witzlhof*, na zasłonienie prawego skrzydła, dwie pikiety, każdę dwadzieścia koni mocną, które się udają do *Unter-Schwaig*, przechodząc przez *Traslberg* i *Altmannshofen*. Dwie te pikiety naznaczone na planie literami *y* i *z*, idą linią pociągniętą kolorem niebieskim, a dla zabespieczenia marszu, wysyłają małe patrole które przetrząsają okolicę między *Obersdorf* i *Philippsburg*.

Druga kolumna która ma składać prawe skrzydło i środek nowéj pozycyi, mającéj być wziętą przez przednią straż armii, przechodzi wieś *Rosenberg*, wyprzedza pierwszą kolumnę, która podczas tego poruszenia zatrzymuje się w punkcie *r*, i wyprawia dla ostrożności pięćdziesiąt ludzi na wzmocnienie oddziałów stojących w lesie, pomiędzy *Siebeneichen* a *Rosenberg*. Dwadzieścia koni będących w punkcie *q*, posuwają się naprzód i stoją pomiędzy *Breiteinbrunn* a *Sulzbach*, w punkcie gdzie się krzyżują drogi, a ztamtąd wysyłają patrole na drogę prowadzącą z *Siebeneichen* do *Haar*.

Wrazie gdyby nieprzyjaciel postąpił naprzód w czasie przechodu drugiéj kolumny przez *Rosenberg*, pierwsza kolumna pospieszyłaby natychmiast na zajęcie *Siebeneichen*, i lasu który się rozciąga aż do *Rosenberg*.

---

rzystniejszy lub najmniéj szkodliwy, i któremu w rozmaitych zdarzyć się mogących przypadkach da pierwszeństwo.

Cette colonne détache de *Witzlhof*, pour éclairer son flanc droit, deux piquets de vingt chevaux chacun, lesquels se portent à *Unter-Schwaig*, en passant par *Traslberg* et *Altmannshofen*. Ces deux piquets, désignés par les lettres *y* et *z*, suivent la ligne tracée en *Cobalt*, et se font éclairer par de petites patrouilles qui fouillent *Obersdorf* et *Philippsburg*.

La deuxième colonne, qui doit occuper la droite et le centre de la nouvelle position que va prendre l'avant-garde de l'armée, traverse le village de *Rosenberg*, avant la première colonne qui, pendant la durée de ce mouvement, s'arrête au point *r*, et envoie, par mesure de sûreté, cinquante hommes d'infanterie renforcer les postes placés dans le bois, entre *Siebeneichen* et *Rosenberg*. Les vingt chevaux qui sont au point *q*, se portent en avant, et vont prendre poste entre *Breiteinbrunn* et *Sulzbach*, au point où les chemins se croisent, et d'où ils dirigent des patrouilles sur celui qui conduit de *Siebeneichen* à *Haar*.

Dans le cas où l'ennemi s'avancerait pendant que la seconde colonne traverse *Rosenberg*, la première irait de suite occuper *Siebeneichen*, ainsi que le bois qui s'étend jusqu'à *Rosenberg*.

---

placés sur un champ de bataille, sous le feu de l'artillerie et de la mousqueterie, et à proximité de la cavalerie ennemie, quelle manœuvre offre le plus d'avantage ou le moins d'inconvénient, et enfin quelle est celle qu'il faut appliquer préférablement aux différens cas qui peuvent se présenter ou successivement ou simultanément.

Skoro druga kolumna pominie prawe skrzydło pierwszéj, ta ostatnia postępować będzie za nią bezpośrednio.

Nieprzyjaciel zajmuje jeszcze *Sulzbach;* lecz ponieważ noc już nadchodzi, przeto nie robimy żadnego kroku do wyparcia jego ztamtąd. W skutek czego przednia straż weźmie pozycyą w punkcie E jak następuje:

Prawe jéj skrzydło oprze się o górę *Galgenberg* zwaną, trzysta ludzi piechoty z dwoma działami zajmą tę górę i bronić jéj będą; na szczycie zaś wzniesie się spiesznie okop.

W punktach *aa*, *bb* i *cc* stanie po pięćset ludzi piechoty; dwa działa przed *bb* a dwa przed *cc*.

Pięćset ludzi piechoty stanie w drugiéj linii, w punkcie *dd*, a przeznaczeniem ich jest boczna obrona góry *Galgenberg*, i wspieranie w razie potrzeby pięciuset ludzi stojących w punkcie *aa*.

Siedmset koni stanie w punkcie *ee*, a pięćset w punkcie *ff*.

Dwieście ludzi piechoty i trzysta koni w punkcie *gg*.

Na lewo pozycyi, w punkcie *hh*, tysiąc ludzi piechoty.

W bliskości *Rosenberg*, w punkcie *ii*, tysiąc koni, a w *Rosenberg* pięćset ludzi piechoty i dwa działa.

Przednie poczty rozporządzą się i rozstawią jak następuje:

Aussitôt que la deuxième colonne a dépassé la droite de la première, celle-ci la suit immédiatement.

L'ennemi occupe encore *Sulzbach;* mais l'approche de la nuit fait que l'on ne tente pas de l'en déloger. En conséquence, l'avant-garde prend position au point E, et s'y établit de la manière suivante:

La droite s'appuie à la montagne, dite le *Galgenberg;* trois cents hommes d'infanterie et deux pièces de canon occupent, et doivent défendre, cette montagne, sur le sommet de laquelle on élève promptement une redoute.

Cinq cents hommes d'infanterie sont placés à chacun des points *aa*, *bb* et *cc;* deux pièces de canon sont placées devant *bb*, et deux devant *cc*.

Cinq cents hommes d'infanterie sont en seconde ligne, au point *dd;* leur destination est de flanquer la montagne de *Galgenberg*, et de soutenir, au besoin, les cinq cents hommes d'infanterie placés au point *aa*.

Sept cents chevaux sont au point *ee*, cinq cents à celui *ff*.

Deux cents hommes d'infanterie et trois cents chevaux sont au point *gg*.

A la gauche de la position, au point *hh*, mille hommes d'infanterie.

Près de *Rosenberg*, au point *ii*, mille chevaux, et dans *Rosenberg*, cinq cents hommes d'infanterie et deux pièces de canon.

Les avant-postes sont distribués et occupés de la manière suivante:

Po sto ludzi piechoty w punktach *kk*, *ll* i *mm*.

Po trzydzieści koni w punktach *nn*, *oo* i *pp*.

W punkcie *qq*, dwadzieścia ludzi piechoty, a między tąż wsią i *Rosenberg*, w punkcie *rr*, pięćdziesiąt ludzi piechoty i dwadzieścia koni.

W punkcie *ss*, trzydziestu ludzi piechoty.

W punkcie *tt*, dwunastu ludzi piechoty i trzydzieści koni.

Przy folwarku na bitéj drodze przed *Sulzbach*, w punkcie *uu*, pięćdziesiąt ludzi piechoty i dwanaście koni.

W punkcie *vv*, pięćdziesiąt ludzi piechoty.

Przednia straż w pozycyi przed *Sulzbach*, w punkcie E, i jéj poczty przednie oznaczone są kolorem ciemno niebieskim.

Nieprzyjaciel zajmuje za *Sulzbach* pozycyą F; jego przednie poczty rozstawione są wzdłuż małéj rzeczki, która płynie przez *Sulzbach:* wojsko zajmujące stanowisko F i jego przednie poczty, oznaczone są na planie czerwono.

Uwaga.

Będąc tak blisko nieprzyjaciela jak tu w tym przykładzie widzimy, przednie poczty powinny jak największą zachowywać czujność i częste patrole nieustannie wysyłać z rozkazem baczenia na najmniejszy szelest, i podwojenia ostrożności.

Przednie poczty rozstawione po lewéj i po prawéj stronie pozycyi, mają się zasłaniać częstemi patrolami wysyłanemi szczególnie na przystępy wiodące ku zajmowanym przez nich punktóm.

Cent hommes d'infanterie à chacun des points *kk*, *ll* et *mm*.

Trente chevaux à chacun des points *nn*, *oo* et *pp*.

Au point *qq*, vingt hommes d'infanterie, et entre ce village et *Rosenberg*, à celui *rr*, cinquante hommes d'infanterie et vingt chevaux.

Au point *ss*, trente hommes d'infanterie.

Au point *tt*, douze hommes d'infanterie et trente chevaux.

Près la ferme, sur la chaussée, en avant de *Sulzbach*, au point *uu*, cinquante hommes d'infanterie et douze chevaux.

Au point *vv*, cinquante hommes d'infanterie.

Les troupes de l'avant-garde, qui a pris position devant *Sulzbach*, au point E, ainsi que celles qui forment ses avant-postes sont coloriées en *Cobalt foncé*.

L'ennemi occupe derriére *Sulzbach* la position F; ses avant-postes sont établis le long de la petite rivière qui traverse *Sulzbach:* les troupes qui occupent la position F, ainsi que leurs avant-postes, sont coloriés en *Carmin*.

Observation.

Quand on est aussi près de l'ennemi, ainsi qu'on le voit dans cet exemple, il faut que les avant-postes exercent la plus grande vigilance; que des patrouilles multipliées soient constamment en mouvement; que ces patrouilles soient attentives au moindre bruit, enfin qu'elles redoublent d'activité.

Les avant-postes, placés à la droite et à la gauche de la position, doivent se couvrir par de fréquentes patrouilles, dirigées particulièrement sur les avenues qui conduisent à leurs postes.

Patrole, które wysyłać powinny poczty środek zajmujące, mogą się składać z małéj tylko liczby ludzi; lecz niemniéj dla tego starać się powinny zbliżać jak można najwięcéj do poczt nieprzyjacielskich, dla większego ich dopilnowania, tak ażeby i najmniejsze poruszenie któreby przedsiebrały niemogło ujść baczności wspomnionych patrolów.

Ludzie wykommenderowani na pikiety nie powinni wypuszczać broni z ręki, a nawet przednia straż powinna być zawsze w gotowości do działania na pierwszy znak trwogi.

ROZDZIAŁ XII.

MARSZ PRZEZ FLANKĘ MAŁEJ KOLUMNY W OBLICZU NIEPRZYJACIELA.

PLAN IX.

Oddział złożony z pięciuset ludzi piechoty, pięciuset koni i czterech sztuk armat, stanął w pozycyi w punkcie A, w bliskości *Unter-Sechering*. Officer kommenderający tym oddziałem, odebrał rozkaz udania się do *Pael*, zajęcia stanowiska na wzgórzach między jeziorami *Ammer-see* i *Würm-see*, i bronienia tam przejścia nieprzyjacielowi.

Oddziały składające tę komendę naznaczone są na planie kolorem niebieskim wraz z swemi strażami i pikietami, które zajmują punkta *a*, *b*, *c*, *d*,

Les patrouilles, que les postes du centre doivent faire sortir, n'ont besoin d'être composées que d'un très petit nombre d'hommes; mais ces patrouilles n'en doivent pas moins, pour cela, s'approcher le plus près possible des postes ennemis, afin de pouvoir les surveiller davantage, de manière, à ce que le plus petit mouvement qu'ils feraient, ne puisse pas leur échapper.

Les hommes commandés de piquet, ne doivent pas quitter leurs armes, et l'avant-garde, ellemême, être prête à agir à la première alerte.

CHAPITRE XII.

MARCHE DE FLANC D'UNE PETITE COLONNE A LA VUE DE L'ENNEMI.

PLAN IX.

Un détachement composé de cinq cents hommes d'infanterie, de cinq cents chevaux et de quatre pièces de canon, est en position au point A, près d'*Unter-Sechering*. L'officier qui commande ce détachement a ordre de se porter sur *Pael*, de prendre poste sur les hauteurs situées entre l'*Ammer-sée* et le *Vürm-sée*, et d'en disputer le passage à l'ennemi.

Les troupes qui composent ce détachement, sont coloriées en *Bleu de Prusse*, ainsi que ses gardes et piquets, lesquels occupent les points *a*, *b*, *c*, *d*, *e*,

e, *f*, *g*, a których siła wynosi sto ludzi piechoty i dziewięćdziesiąt cztery koni.

Oddział nieprzyjacielski równéj siły i podobnie jak pierwszy złożony, stoi w pozycyi w punkcie B, bliżéj *Pael*, aniżeli stanowisko A. Oddziały nieprzyjaciela zajmującego punkt B, naznaczone są na planie czerwono, wraz ze swojemi strażami i pikietami, które wskazują punkta *o*, i których siła wynosi sto ludzi piechoty i sześćdziesiąt koni.

Jak tylko komendant oddziału będącego w punkcie A, odbierze rozkaz do zaczęcia swego poruszenia, posuwa zaraz do *Höser* trzydzieści koni z poczty *a*; Officer komenderujący tą pocztą, ma polecone uważać pilnie poczty nieprzyjacielskie będące przed *Ober* i *Unter-Eberfingen*, i wzbraniać ich patrolom zapuszczania się w tę stronę; ma oraz rozkaz złączyć się z tylną strażą, skoro taż minie *Arnsried*.

Patrole wysyłane przez poczet będący w *l*, mają rozkaz chodzić borem w kierunku ku *Höser*; a gdy tylna straż kolumny minie *Aige-Ried*, poczet *b* z nią się połączy.

Dwudziestu ludzi piechoty z punktu *c*, mają osłaniać lewą flankę kolumny, udając się natychmiast ku *Aige-Ried*, gdy tymczasem sześć koni będące w punkcie *c*, nie opuszczą téj poczty jak w kwandrans po pominięciu *Aige-Ried* przez tylną straż.

Poczta *d*, którą nieprzyjaciel jako zasłoniętą borem widzieć niemoże, przyłączy się do tylnéj straży.

f, *g*, et dont la force s'élève à cent hommes d'infanterie et à quatre-vingt-quatorze chevaux.

Un détachement ennemi, d'une force égale, et composé de même que le premier, est en position au point B, position plus près de *Pael*, que ne l'est la position A. Les troupes du détachement qui occupe le point B, sont coloriées en *Carmin*, ainsi que ses gardes et piquets, qu'on voit aux points *o*, et dont la force s'élève à cent hommes d'infanterie et à soixante chevaux.

Aussitôt que le commandant du détachement, qui est au point A, reçoit l'ordre de commencer son mouvement, il fait porter à *Höser* les trente chevaux du poste *a*; l'officier commandant ce poste, a pour instruction, de bien observer les postes ennemis, qui sont en avant d'*Ober* et *Unter-Eberfingen*, et d'empêcher leurs patrouilles de pénétrer de ce côté; à cette instruction, est jointe celle de se réunir à l'arrière-garde, aussitôt qu'elle aura dépassé *Arnsried*.

Des patrouilles, fournies par le poste qui est au point *b*, ont ordre de se diriger sur *Höser* en traversant le bois; et quand l'arrière-garde de la colonne aura dépassé *Aige-Ried*, le poste *b* se réunira à elle.

Les vingt hommes d'infanterie du poste *c* doivent couvrir le flanc gauche de la colonne, en se portant de suite sur *Aige-Ried*, tandis que les six chevaux, qui sont au poste *c*, ne le quitteront qu'un quart d'heure après que l'arrière-garde aura dépassé *Aige-Ried*.

Le poste *d*, dont les bois en dérobent la vue à l'ennemi, se réunira à l'arrière-garde.

Poczty *e* i *f*, wyruszą dopiero w kwadrans po odejściu kolumny, dla tego aby nieprzyjaciel nie dowiedział się o jéj poruszeniu; w tym celu czuwać będą pilnie, aby żaden mieszkaniec ze wsi nie wychodził.

Z dwudziestu koni będących w punkcie g, piętnaście udaje się z Officerem do *Ober* i *Unter-Seckering*, które czatami obstawiają, dla zapobieżenia również aby mieszkańcy ztamtąd niewychodzili i niedali znać nieprzyjacielowi o tém co się dzieje. W godzinę po odejściu oddziału, Officer ściągnąwszy sześć koni zostawione w punkcie g, dobiega oddziału z całym swym pocztem.

W punkcie C, widać kolumnę uformowaną na drodze; linie pociągnięte blado-niebiesko oznaczają kierunek jéj marszu i kierunek oddziałów, które jéj boki osłaniają.

Przednia straż *h*, złożona z pięćdziesięciu ludzi piechoty, i ośmiu koni, idzie o pięćset kroków przed kolumną; poprzedza zaś ją dwanaście koni w punkcie *k*, pod komendą Officera, który ma przetrząsnąć okolicę, i starać się zasiągnąć wiadomości o nieprzyjacielu.

Pięćdziesiąt piechoty i sześć koni widzimy w punkcie *i*; zasłaniają one lewą flankę kolumny, i stosują się do jéj poruszeń, postępując ciągle z nią w równi.

Cztery sekcye wzięte z głównego korpusu przeznaczone są do bocznéj jego obrony w ciągu marszu; sekcye te usadowione w punktach *l*, mają z sobą dwanaście koni jazdy.

Le poste *e* et *f* ne se mettront en marche qu'un quart d'heure après le départ de la colonne, pour que l'ennemi ne soit pas instruit de son mouvement; à cet effet, ces postes veilleront soigneusement à ce qu'aucun habitant ne sorte des villages.

Sur les vingt chevaux qui sont au poste *g*, quinze se rendent, avec l'officier, à *Ober* et *Unter-Sechering*, qu'ils entourent de vedettes, afin d'empêcher également les habitans d'en sortir, et d'aller donner connaissance à l'ennemi de ce qui se passe. Une heure après le départ du détachement, l'officier ayant fait rentrer les six chevaux laissés au point *g*, rejoint le détachement avec la totalité de son poste.

On voit, au point C, la colonne formée sur la route; les lignes tracées en *Cobalt* indiquent la direction de sa marche, et celle des troupes qui la flanquent.

L'avant-garde *h*, composée de cinquante hommes d'infanterie et de huit chevaux, marche à la distance de cinq cents pas de la colonne; cette avant-garde est précédée par douze chevaux qu'on voit au point *k*, commandés par un officier chargé de fouiller la contrée, et de tâcher d'obtenir des renseignemens sur l'ennemi.

Cinquante hommes d'infanterie et six chevaux sont au point *i*; ils couvrent le flanc gauche de la colonne, et suivent ses mouvemens en se tenant toujours à sa hauteur.

Quatre sections, tirées des troupes qui composent le corps principal, sont destinées à le flanquer pendant sa marche; ces sections, placées aux points *l*, ont avec elles douze hommes de cavalerie.

Tylna straż, którą widzimy w punkcie *m*, złożona z trzydziestu ludzi piechoty i pięćdziesięciu koni, postępuje za kolumną w odległości pięciuset kroków; a flanka jéj od strony nieprzyjaciela, osłaniana jest przez trzydzieści ludzi piechoty i dziesięć koni jazdy, których widać w puncie *n*, a którzy ciągle w równi z nią postępować powinni.

Uwaga.

Przednia i tylna straż, równie jak i oddziały ku bocznéj obronie kolumny, powinny być prowadzone stósownie do miejscowości i do wypadków jakich się spodziewamy.

W krajach poprzecinanych oddziały mające bronić boków, powinny jak to już wyżéj mówiono składać się z saméj piechoty; a jeżeli się im nieco jazdy dodaje, to tylko dla tego aby przyspieszyć korespondencyą, i aby wspierać flankierów, i wysyłanych na zwiady gdy im przyjdzie przebywać miejsce odkryte; w takim razie jazda postępuje za nimi borami gdy te nie są zbyt gęste, jak naprzykład bory wysokopienne, które przebywa bez trudności.

Oddziały osłaniające kolumnę, powinny mieć wszystkie jednego komendanta, który nie ma stałego w szyku miejsca; powinien albowiem znajdować się na każdym punkcie, na którymby przytomność jego koniecznie była potrzebna. Przy nim znajdować się powinien ciągle dobosz lub trębacz, aby za pomocą umówionych naprzód znaków na bębnie lub na trą-

L'arrière-garde, qu'on voit au point *m*, composée de trente hommes d'infanterie et de cinquante chevaux, suit la colonne à cinq cents pas de distance: cette arrière-garde est flanquée par trente hommes d'infanterie et dix chevaux, qu'on voit au point *n*, lesquels doivent marcher constamment à sa hauteur.

Observation.

L'avant-garde, l'arrière-garde, ainsi que les détachemens qui flanquent une colonne, doivent toujours être dirigés, en raison de la nature du terrain, et suivant les événemens qu'on présume pouvoir se présenter.

Dans les pays coupés, ainsi que nous l'avons déjà dit, les troupes qui couvrent les flancs d'une marche, doivent être composées, en totalité, d'infanterie; et si on leur donne quelques chevaux, ce n'est que dans le but d'accélérer la correspondance et de protéger les flanqueurs et les éclaireurs, lorsqu'ils ont des terrains découverts à franchir: dans ce cas, la cavalerie les suit à travers les bois, quand ils ne sont pas trop fourrés, tels que ceux de haute-futaie, et qui lui offrent la facilité de pouvoir les traverser.

Les détachemens qui flanquent une colonne ne doivent être sous les ordres que d'un seul chef, lequel ne doit pas avoir de poste fixe, devant se porter, de sa personne, sur les points où les circonstances exigeraient impérieusement et momentanément sa présence: ce chef doit toujours avoir auprès de lui, soit un tambour, soit un cornet, pour pou-

bie, mógł uwiadamiać o wszystkiém coby się mogło zdarzyć ważnego, nietylko Dowódzcę głównego korpusu, ale i Officerów od niego odłączonych, w celu by ciż gotowi byli działać stósownie do zaszłych odmian. Środki te ostrożności zastosować się dadzą zarówno do tylnych jak i przednich straż, i powinny być ściśle zachowywane przez Officerów niemi dowodzących.

Uczynimy tu przecież uwagę, iż dawanie znaków trąbą lub bębnem wtedy tylko może być używane, gdzie nie idzie o utajenie przed nieprzyjacielem kierunku marszu kolumny; inaczéj zaś podobne uwiadomienia powinny być posyłane przez ordynansów.

Oddziały osłaniające kolumnę, powinny być same okryte łańcuchem złożonym z żołnierzy, którzy zachowywać powinni między sobą kilkokrokowy odstęp, i postępować zewnątrz osłaniających oddziałów, w odległości około sto pięćdziesiąt kroków stosownie do miejscowości. Ci żołnierze którzy z natury ich rozstawienia, tworzą niejako łancuch czat pieszych i konnych, powinni się zatrzymać, gdyby nieprzyjaciel na nich natarł; a jeżeliby kolumna i flankiery których osłaniają zatrzymały się, natenczas stawiając czoło nieprzyjacielowi przez prosty obrót w prawo lub w lewo uformują jak się samo przez się rozumie, linią tyralierów.

Officer dowodzący flankierami, równie jak komendant przedniéj straży, powinien znać kierunek marszu, i być uwiadomiony o zmianach jakieby Dowodzący kolumną poczynić uznał potrzebę; dwaj pier-

voir donner connaissance, par des batteries ou des sonneries, convenues d'avance, de tout ce qui pourrait arriver d'important, non seulement au commandant du corps principal, mais encore aux officiers qui en sont détachés, afin que ces officiers soient prêts à agir suivant les occurrences. Ces mesures de précautions, sont également applicables aux avant-gardes et aux arrière-gardes, et doivent être rigoureusement observées par les officiers qui les commandent.

Nous observerons cependant, que ce moyen ne doit être employé, qu'autant qu'il importe peu que la direction de la marche soit connue de l'ennemi; autrement, les avis doivent être transmis par la voie des ordonnances.

Les détachemens qui flanquent une colonne, doivent être eux-mêmes flanqués par une chaîne formée de quelques hommes qui, laissant entre eux un intervalle de plusieurs pas, se tiennent en dehors du corps des flanqueurs et à une distance d'environ cent à cent cinquante pas, suivant la nature des localités. Ces hommes qui, d'après leurs dispositions, figurent une chaîne de vedettes ou de sentinelles, doivent s'arrêter si l'ennemi se présente pour attaquer, et si la colonne, ainsi que les flanqueurs qu'ils couvrent s'arrêtent; alors, faisant front à l'ennemi, par un simple *à droite*, ou *à gauche*, ils forment naturellement une ligne de tirailleurs.

L'officier commandant les flanqueurs, ainsi que celui qui commande l'avant-garde, doivent avoir connaissance de la direction de la marche et des changemens que le chef de la colonne croirait de-

wsi Officerowie powinni natychmiach zdawać trzeciemu sprawę o wszystkiém, coby się bespieczeństwa marszu dotyczyć mogło.

Powiedzieliśmy iż komendant oddziału który był w pozycyi w punkcie A, zostawił pikiety przed opuszczoném przez siebie stanowiskiem, dla utrzymania ile można jak najdłużéj przeciwnika w niewiadomości o swojém poruszeniu ku *Pael*. Środek ten sprawił zamierzony skutek, nieprzyjaciel bowiem, dopiero się wtenczas o poruszeniu ku *Pael* dowiedział, gdy czoło kolumny przybyło przed *Stadler*.

Lecz jak tylko dowódzca nieprzyjacielski wiadomość o tém poruszeniu otrzymał, wysyła natychmiast podjazdy rozpoznawcze ku *Arnsried*, wzięte z pikiet które się znajdują na punktach *o*, i rozkazuje komendantom tych oddziałów rozpoznawczych, zagrażać attakiem tylnéj straży nieprzyjacielskiéj, w celu zmuszenia jéj do wstrzymania swego marszu, (czego jednak dokazać nie mogą, z powodu iż pikiety przeciwnika zostawione w *Höser*, ciągle temu zapobiegają), a potém połączyć się z korpusem swoim w *Gosenhofen*.

Zaraz po odejściu podjazdów rozpoznawczych, komendant korpusu zajmującego stanowisko w punkcie B, zgromadza całe swe siły i udaje się z niemi prosto ku *Marenbach*, i to przyspieszonym krokiem, w celu uprzedzenia swego przeciwnika w zajęciu wzgórz przy *Pael*.

Przednia straż korpusu tego, składa się z pięćdziesięciu ludzi piechoty i ze stu koni; sto ludzi piechoty i pięćdziesiąt koni, osłaniają prawą flankę kolumny, a trzydzieści ludzi piechoty i czterdzieści koni jazdy, składają jéj straż tylną.

voir y apporter: ces deux officiers doivent sur-le-champ rendre compte à ce dernier de tout ce qui pourrait intéresser la sûreté de la marche.

Nous avons dit que le commandant du détachement, qui était en position au point A, avait laissé des piquets devant cette position, pour dérober, le plus long-temps possible, à la connaissance de son adversaire, son mouvement sur *Pael.* Cette mesure a eu son effet, car, l'ennemi n'a eu connaissance de ce mouvement sur *Pael*, qu'au moment même où la tête de la colonne arrivait devant *Stadler.*

Mais, dès l'instant que le commandant ennemi apprend ce mouvement, il fait aussitôt diriger sur *Arnsried* des reconnaissances tirées des piquets, qui sont aux points *o*, et donne ordre, aux chefs de ces reconnaissances, de faire des démonstrations d'attaque sur l'arrière-garde ennemie, pour l'obliger à suspendre sa marche *(ce à quoi ils ne peuvent réussir, vu que les piquets, laissés par son adversaire, à* Höser, *y mettent empêchement)*, et de rejoindre ensuite leur corps à *Gosenhofen.*

Immédiatement après le départ de ces reconnaissances, le commandant du corps, qui est en position au point B, réunit toutes ses troupes et les dirige immédiatement sur *Marenbach*, en leur faisant accélérer le pas, afin de pouvoir prévenir son adversaire dans l'occupation des hauteurs de *Pael.*

L'avant-garde de ce corps, se compose de cinquante hommes d'infanterie et de cent chevaux; cent hommes d'infanterie et cinquante chevaux flanquent la colonne sur sa droite, et trente hommes d'infanterie avec quarante chevaux forment son arrière-garde.

W punkcie D, widzimy kolumnę tę w marszu, a linia czerwono kropkowana, oznacza kierunek w którym postępuje.

W chwili w któréj kolumna ta przybywa do punktu D, kolumna przeciwna doszła już do punktu E.

Komendant téj ostatniéj wysyła Podofficera z rozkazem do Officera dowodzącego tylną strażą, aby zostawił w punkcie *p*, na drodze która prowadzi z *Mangelsried* do *Bauernbach* poczet złożony z sześciu koni.

Okolica otwarta jaka się znajduje pomiędzy flankierami obódwóch kolumn daje powód, że niektórzy z nich wychodzą z swych linij, i zbliżają się jedni do drugich jak to na planie wyrażono.

Officer komenderujący flankierami oddziału A, aby swego marszu nie spóźnił, czuwa pilnie by flankiery jego nie wszczynali bójki z flankierami nieprzyjacielskiemi.

Oddział jazdy postępujący na czele flankierów, doszedłszy raz do punktu *q*, a znajdując się w okolicy bardzo niejednostajnéj, przysuwa się z tego powodu do korpusu głównego.

Obie kolumny marszerują niespuszczając się z oka. Komendant kolumny B, widzi dobrze iż jeżeli nie dojdzie do *Wilshofen* pierwéj, nim przeciwnik jego przejdzie *Diemersdorf*, nie będzie więcéj w stanie przeszkodzić mu zajęcia pozycyi na wzgórzach przy *Pael*. W skutku tego daje rozkaz jednemu z Officerow ruszenia natychmiast z oddziałem stu ludzi piechoty, dla udania się z jak największym pospiechem i jak najkrotszą drogą do *Wilshofen*, a drugiemu udania się tamże wielką drogą z oddziałem

On voit au point D, la colonne en marche; la ligne ponctuée, en *Garance*, indique la direction qu'elle suit.

Au moment où cette colonne arrive au point D, celle qui lui est opposée a déjà atteint celui E.

Le commandant de cette dernière colonne détache un sous-officier, porter l'ordre, à l'officier qui commande l'arrière-garde, de laisser au point *p*, sur le chemin, qui de *Mangelsried* conduit à *Bauernbach*, un poste de six chevaux.

Le terrain ouvert qui règne entre les flanqueurs des deux colonnes, fait que plusieurs flanqueurs sortent de leurs lignes, et s'approchent les uns des autres, ainsi qu'il est indiqué sur le plan.

L'officier qui commande ceux du détachement A, afin de ne pas retarder sa marche, veille avec soin à ce que ses flanqueurs n'engagent pas la fusillade avec ceux de l'ennemi.

Le détachement de cavalerie, qui marchait à la tête des flanqueurs, une fois arrivé au point *q*, se trouvant dans un terrain fortement accidenté, se rapproche du corps principal.

Les deux colonnes marchent à la vue l'une de l'autre. Le commandant de celle B, juge bien que, s'il n'arrive pas à *Wilshofen* avant que son adversaire soit au-delà de *Diemersdorf*, il ne pourra pas l'empêcher de prendre position sur les hauteurs de *Pael*. En conséquence, il donne ordre à un officier, de partir sur-le-champ avec un détachement de cent hommes d'infanterie, pour se rendre en toute diligence et par le chemin le plus direct à *Wilshofen*, et à un autre officier, de s'y porter au trot, et par

stu koni kłusem; ostatniemu zaleca aby się zwrócił ku *Haushofen*, skoro się oddział piechoty usadowi w *Wilshofen*, aby drażnił nieprzyjaciela i tém samém starał się opóźniać marsz jego.

Komendant flankierów kolumny A, przenikając zamysły swego przeciwnika z poruszeń które pod jego czyni okiem, i wiedząc ile jest ważném zajęcie *Wilshofen*, wysyła prosto ku temuż miejscu oddział, obznajmiając Officera nim dowodzącego, jakie są podług jego mniemania zamiary nieprzyjaciela, co czynić wypada aby je zniszczyć, i pospiesza potém zdać sprawę komendantowi kolumny o tém co się dzieje.

Za odebraniem téj wiadomości komendant kolumny A, rozkazuje przedniéj straży zmienić kierunek i udać się najkrótszą drogą krokiem przyspieszonym ku *Wilshofen*, a kolumnie podwoić krok i daléj postępować prosto ku *Pael*.

Officer wysłany do *Wilshofen* przez komendanta flankierów kolumny A, wchodzi do téj wsi w téj saméj chwili, kiedy jazda nieprzyjacielska przed nią się pokazuje; jazda ta zatrzymuje się w punkcie *r*, gdzie oczekuje nadejścia oddziału piechoty, aby potém działać wspólnie, i wyprzeć z *Wilshofen* wojsko które je zajmuje, lecz opóźnienie to daje czas flankierom oddziału A, jego przedniéj straży i pięćdziesięciu ludziom tylnéj straży dostania się do *Wilshofen*; rozmaite te oddziały, wynoszące razem dwieście trzydzieści ludzi piechoty, odpierają z łatwością atta-

la grande route, avec un détachement de cent chevaux; il recommande à ce dernier, de se rabattre sur *Haushofen*, une fois le détachement d'infanterie établi à *Wilshofen*, pour tâcher de retarder, par des démonstrations d'attaque, la marche de l'ennemi.

Le commandant des flanqueurs de la colonne A, jugeant des intentions de son adversaire par le mouvement qu'il lui voit faire, et sachant combien l'occupation de *Wilshofen* est importante, fait porter directement, sur cet endroit, un détachement, et dit à l'officier qui en a la conduite, quelles sont les vues qu'il suppose à l'ennemi; ce qu'il faut exécuter pour faire échouer son projet; et il s'empresse ensuite de rendre compte au commandant de la colonne de ce qui se passe.

Sur cet avis, ce commandant ordonne à l'avant-garde de changer de direction et de se porter, par le chemin le plus court, et au pas accéléré, sur *Wilshofen;* et à la colonne de doubler le pas, et de continuer sa marche directement sur *Pacl.*

L'officier qui est envoyé à *Wilshofen*, par le commandant des flanqueurs du détachement A, entre dans ce village en même temps que la cavalerie ennemie se présente devant; celle-ci s'arrête au point *r*, où elle attend l'arrivée du détachement d'infanterie, pour agir ensuite simultanément, et déloger de *Wilshofen* les troupes qui l'occupent; mais ce retard donne le temps aux flanqueurs du détachement A, à son avant-garde et à cinquante hommes de son arrière-garde d'arriver à *Wilshofen;* ces divers détachemens, qui présentent un total de deux cent tren-

ki przeciwnika, i utrzymują się w posiadłości *Wilshofen.*

Tym czasem oddział A, który ciągle ku *Pael* dążył, przeszedł za *Diemersdorf;* poczém dowódzca nieprzyjacielski widząc dobrze, iż gdyby mu się nawet udało opanować *Wilshofen*, niemógłby jednak nigdy uprzedzić swego przeciwnika w zajęciu wzgórz pod *Pael*, odstępuje od swojego zamiaru.

Niemogąc zatém usadowić się w *Wilshofen*, a tém mniéj uprzedzić swego przeciwnika w zajęciu wzgórz przy *Pael*, bierze pozycyą przed *Weilheim*, w punkcie F, i rozstawia swe przednie poczty w punktach *t*.

Oddział A dostaje się bez przeszkody na wzgórza przy *Pael*, na których komendant jego zajmuje pozycyą w punkcie G; poczém ściąga oddziały zostawione w *Wilshofen*, i rozstawia swe przednie poczty na punktach *s*.

Wojsko zajmujące pozycyą F, i oddziały składające jego przednie poczty, oznaczone są kolorem czerwonym; a wojsko w pozycyi G, i jego przednie poczty, oznaczone są kolorem niebieskim.

---

te hommes d'infanterie, repoussent facilement les attaques de leurs adversaires, et se maintiennent dans la possession de *Wilshofen.*

Pendant ce temps, le détachement A, qui a toujours continué sa marche sur *Pael*, est déjà audelà de *Diemersdorf;* alors le commandant ennemi renonce à son projet, parce qu'il juge bien que dans l'hypothèse où il parviendrait maintenant à se rendre maître de *Wilshofen*, il ne pourrait jamais arriver sur les hauteurs de *Pael* avant son adversaire.

En conséquence, n'ayant pu s'emparer de *Wilshofen*, et encore moins prévenir son adversaire dans l'occupation des hauteurs de *Pael*, il va s'établir en avant de *Weilheim*, où il prend position au point F, et place ses avant-postes à ceux *t*.

Le détachement A parvient à gagner sans obstacle les hauteurs de *Pael*, sur lesquelles son commandant lui fait prendre position au point G; après quoi il donne ordre aux détachemens, qui sont dans *Wilshofen*, de rentrer, et place ses avant-postes sur les points *s*.

Les troupes qui occupent la position F, et celles qui forment leurs avant-postes, sont coloriées en *Garance;* tandis que celles qui sont en position au point G, ainsi que leurs avant-postes, le sont en *Cobalt foncé.*

ROZDZIAŁ XIII.

ODWRÓT MOCNEGO ODDZIAŁU W OBECNOŚCI NIEPRZYJACIELA.

PLAN X.

Armia obozująca na górze *Schellenberg*, postawiła swoją przednią straż przed *Schweningen*, po za strumykiem *Nebelbach;* przednia ta straż wysunęła oddział złożony z dwustu ludzi piechoty i trzystu koni naprzód do *Lauingen*.

Komendant tego oddziału postępując ku wspomnionemu miastu postrzegł, iż między *Lauingen* a *Höchstett*, są cztery punkta, które mogą być korzystnie bronione; a mianowicie *Haussen*, *Dillingen*, *Schrezheim* i *Steinheim;* zamiarem zatém jest jego na przypadek gdyby został zmuszony do odwrotu, korzystać z dogodności do obrony, jakie punkta te podają.

Pozycya pod *Lauingen*, nie jest bardzo korzystna; albowiem gdyby była attakowana przez oddział jazdy silniejszy od trzechset koni które tam są wysłane, musieliby ci ostatni ustąpić, bo piechota wspierać ich nie może; również gdyby piechota nieprzyjacielska była liczniejsza od wysłanych tam dwustu ludzi, niemogliby ci także bronić się w *Lauingen*, bo to miasto nie jest umocnione, a dla wielkości swego obwodu z pomyślnym niemoże być bronione skutkiem.

Dla tego też oddział który widzimy przed *Lauingen* w punkcie A, powinien tylko być uważany

CHAPITRE XIII.

RETRAITE D'UN FORT DÉTACHEMENT EN PRÉSENCE DE L'ENNEMI.

PLAN X.

Une armée, campée sur le *Schellenberg*, a établi son avant-garde en avant de *Schweningen*, derrière le *Nebelbach;* cette avant-garde a poussé un détachement de deux cents hommes d'infanterie et de trois cents chevaux jusqu'à *Lauingen.*

Le commandant de ce détachement a remarqué, en marchant sur cette ville, que le terrain, situé entre cet endroit et *Höchstett*, présente quatre points qui peuvent être défendus avantageusement; savoir: ceux d'*Haussen*, de *Dillingen*, de *Schrezheim* et de *Steinheim;* en conséquence, il se propose, s'il était obligé de se retirer, de profiter des avantages que présentent ces points pour la défense.

La position de *Lauingen* offre peu d'avantage; si cette position était attaquée par un nombre de chevaux supérieur aux trois cents chevaux, qui y sont envoyés, ces derniers ne pourraient pas tenir, l'infanterie n'étant pas en position de pouvoir les protéger; de même, si l'infanterie ennemie était supérieure en nombre aux deux cents hommes d'infanterie, *Lauingen* n'est pas assez fortifié et a une trop grande étendue pour qu'ils puissent s'y défendre avec la moindre apparence de succès.

Aussi ce détachement, qu'on voit devant *Lauingen*, au point A, ne doit-il être considéré que com-

jako mocny posterunek, który przednia straż armii dla swego bespieczeństwa naprzód wysunęła.

Wojsko oddział ten składające zajmuje następujące punkta:

Dwieście koni w punkcie *a*; siedmdziesiąt w *b*; dwanaście w *d*; a po sześć w punktach *e*, *f*, i *g*.

Sto sześćdziesiąt ludzi piechoty w punkcie *c*, a czterdzieści przy *Lauingen* pomiędzy pocztami *a* i *b*.

Jeżeliby domy które otaczają to miasto mogły być usposobione do obrony, należy to niezwłocznie uskutecznić.

Wojsko zajmujące to pierwsze stanowisko oznaczono na planie czerwono.

Nieprzyjaciel dowiedziawszy się o zajęciu *Lauingen*, wysyła przeciw przybyłemu tam oddziałowi, sześćset koni jazdy i czterysta ludzi piechoty z stanowiska swego pod *Gundelfingen*,

Skoro komendant oddziału w *Lauingen*, uwiadomiony został przez swe patrole o zbliżaniu się nieprzyjaciéla, i o przeważającéj jego sile, zbiera swój oddział i cofa się sposobem następującym:

Sto ludzi piechoty udaje się do *Haussen*, i staje na przykrym spadku w punkcie *h*; sześćdziesiąt ludzi udają się ku *Dillingen* po nad brzegiem doliny *Dunaju*, i stają w punkcie *i*, naprzeciwko *h*, opierając lewe skrzydło o *Dunaj*.

Czterdzieści ludzi piechoty pozostałe jeszcze w *Lauingen*, rozdzielono jak następuje: dwudziestu pięciu po za częścią muru od strony *Gundelfingen*,

me un fort poste avancé que l'avant-garde de l'armée a poussé en avant pour sa sûreté.

Les troupes, qui composent ce détachement, occupent les points suivans:

Deux cents chevaux au point *a;* soixante-dix á celui *b;* douze à celui *d;* et six à chacun de ceux *e*, *f* et *g*.

Cent soixante hommes d'infanterie au point *c*, et quarante près de *Lauingen*, entre les postes *a* et *b*.

Si les maisons, qui entourent cet endroit, étaient susceptibles d'être défendues, elles seraient mises sur-le-champ en état de défense.

Les troupes qui occupent cette première position, sont coloriées en *Carmin*.

L'ennemi, qui a connaissance de l'occupation de *Lauingen*, envoie de *Gundelfingen*, contre le détachement, six cents chevaux et quatre cents hommes d'infanterie.

Aussitôt que le commandant, qui est à *Lauingen*, est instruit par ses patrouilles, de l'approche de l'ennemi et de sa supériorité numérique, il réunit son détachement, et exécute sa retraite de la maniére suivante:

Cent hommes d'infanterie se rendent à *Haussen*, et prennent position sur un revers escarpé au point *h;* soixante hommes se dirigent sur *Dillingen*, par la rapide descente, et prennent position en face de *h*, au point *i*, leur gauche appuyée au *Danube*.

Les quarante hommes d'infanterie, qui restent encore à *Lauingen*, sont ainsi répartis: vingt-cinq derrière la partie de la muraille qui regarde *Gun-*

Uważać tu potrzeba, iż piechota która zajmuje te dwa punkta będąc ustawiona na przykréj spadzistości, nietylko się nie boi attaku jazdy, ale nawet i ognia piechoty gdyby jéj nieprzyjaciel użył.

Linie punktowane wyrażają jakim sposobem cofają się poczty *g* i *f*, i jakiego trzymają się kierunku w swojém poruszeniu odwrotowém: poczty które zajmowały punkta *d* i *e*, połączyły się z główną siłą oddziału.

Pozycya oddziału po dojściu do punktu B.

Wojsko zajmujące tę drugą pozycyą oznaczone jest na planie kraprotem.

Dwieście ludzi piechoty zajmuje jakeśmy już powiedzieli punkta *b* i *i*; natura gruntu niedozwala im użyć innego szyku, jak tylko w jeden szereg. Przykrą spadzistość na któréj stoją, użyć tu będzie można tak jak przedpiersie, to jest że na jéj wierzchniéj pochyłości żołnierze karabiny swe jak na równi ogniowéj przedpiersia popokładać mogą, nie wprzód jednakże strzelając aż póki nieprzyjaciel zupełnie się nie zbliży, aby ogień był tém straszliwszy.

Oddział zajmujący punkt *i*, nie może obawiać się okrążenia, mając lewe skrzydło oparte o *Dunaj*; gdy tym czasem oddział będący w punkcie *h*, nie stoi tak korzystnie; dla zaradzenia więc temu, rzeczony oddział powinien po prawéj ręce załamać się w kolano od strony rzeki.

Trzysta koni podzielone na trzy równe oddziały zajmują punkta *k*, *l* i *m*.

Il faut considérer, que l'infanterie qui occupe les deux points ci-dessus, étant établie sur le revers d'une descente rapide, est non seulement à l'abri des atteintes de la cavalerie, mais encore, doit peu redouter l'effet du feu de l'infanterie, que l'ennemi lui opposerait.

Les lignes ponctuées, indiquent comment les postes *f* et *g* exécutent leur retraite, ainsi que la direction qu'ils suivent dans leur marche rétrograde: les postes, qui occupaient les points *d* et *e*, se sont réunis au gros du détachement.

Position du détachement arrivé au point B.

Les troupes qui occupent cette seconde position, sont coloriées en *Garance*.

Deux cents hommes d'infanterie occupent, ainsi que nous l'avons dit, les points *h* et *i*; la nature du terrain ne leur permet de prendre qu'une seule formation, celle sur un rang. Les bords escarpés de cette position sont autant d'épaulemens, sur lesquels les hommes peuvent appuyer leurs fusils, desquels ils ne doivent faire usage que quand l'ennemi sera très près, afin de rendre l'effet de leur feu plus meurtrier.

Le détachement, qui occupe le point *i*, n'a point à craindre d'être tourné, sa gauche étant appuyée au *Danube;* tandis que celui qui est au point *h*, n'a pas le même avantage; aussi, pour y suppléer, ce dernier détachement doit-il former un crochet, sur sa droite, du côté du fleuve.

Les trois cents chevaux, divisés en trois détachemens égaux, occupent les points *k*, *l* et *m*.

To ustawienie jazdy w Lilka plótonów utrudnia attaki jakieby przeciw niéj wymierzać chciano, i ułatwia jéj odwrót, który natenczas w schody dokonać bezpieczniéj może.

W téj pozycyi B, mogłaby się jazda skutecznie liczniejszemu oprzeć przeciwnikowi, bo chcąc ją attakować, musiałby przechodzić pod ogniem piechoty stojącéj w punktach *h* i *i*, a wtedy miałaby w sam raz porę natrzeć na zmieszane ogniem z ręcznéj broni szeregi jego; lecz gdy piechota nieprzyjacielska jest także nierównie silniejsza przeto pozycya B, nie może być trzymana bez wystawienia się na niezawodną klęskę. Dla tego też, skoro komendant wojska w pozycyi B, przekona się że nieprzyjaciel istotnie attakować zamyśla, i że już piechota jego z po za *Lauingen* się wysuwa, posyła natychmiast sto ludzi piechoty ku *Dillingen*, z których pięćdziesiąt bierze z punktu *h*, a pięćdziesiąt z punktu *i*. Te sto ludzi zajmuią przed *Dillingen* następujące punkta: dziesięciu w punkcie *n*, w ogrodzie; dwudziestu w punkcie *o*, po za murem ogrodu; dziesięciu po za drzewami stojącemi na wielkiéj drodze; innych dziesięciu w punkcie *p*, w ogrodzie; trzydziestu w punkcie *q*; dziesięciu w punkcie *r*; i nakoniec dziesięciu w środku między punktami *q* i *r*.

Trzysta koni będące w punkach *k*, *l* i *m*, zajmą w pozycyi C przed *Dillingen*, punkta oznaczone temiż samemi literami *k'*, *l'* i *m'*.

Wojsko zajmujące stanowisko C, oznaczone jest cynobrem.

Ce placement, de la cavalerie, en plusieurs pelotons, rend les attaques contre elle plus difficiles, et sa retraite moins dangereuse, pouvant être faite par échelon.

La cavalerie pourrait bien se maintenir dans la position B, contre un adversaire beaucoup plus nombreux qu'elle, parce que, pour l'attaquer, il faudrait qu'il défilât sous le feu de l'infanterie postée aux points *h* et *i*, et qu'alors, profitant du désordre, que ce feu porterait dans ses rangs, elle pourrait le charger avec avantage; mais cet adversaire lui étant infiniment supérieur en infanterie, le commandant ne peut pas songer à se défendre dans la position B, sans s'exposer à une défaite presque certaine. Aussi, dès qu'il a acquis la certitude, que l'ennemi veut pousser plus loin que *Lauingen*, et que son infanterie a déjà dépassé cette ville, il fait porter de suite, sur *Dillingen*, cent hommes d'infanterie, dont cinquante sont tirés du point *h*, et cinquante, de celui *i*. Ces cent hommes occupent devant *Dillingen*, les points suivans: dix sont au point *n*, dans le jardin; vingt à celui *o*, derrière le mur du jardin; dix derrière les arbres, qui sont sur la grande route; dix autres au point *p*, dans un jardin; trente à celui *q*; dix à celui *r*; et enfin, dix placés intermédiairement entre le point *q* et celui *r*.

Les trois cents chevaux, qui sont aux points *k*, *l* et *m*, vont occuper, dans la position C, en avant de *Dillingen*, ceux qui y sont désignés par les mêmes lettres, *k'*, *l'* et *m'*.

Les troupes qui occupent la position C, sont coloriées en *Vermillon*.

Skoro tylko wspomnione sto ludzi piechoty i trzysta jazdy zajmą punkta dopiero wymienione, sto ludzi piechoty znajdujące się jeszcze w punktach *h* i *i*, w pozycyi B, cofają się i niezatrzymując się w *Dillingen*, udają się prosto do punktu D, przed *Schrezheim*; pięćdziesiąt ludzi staje w punkcie *s*, trzydziestu w punkcie *t*, a dwudziestu w punkcie *u*; ci ostatni rozdzieleni są po ogrodach należących do *Schrezheim*, i osadzają ich płoty.

Pozycya C pod *Dillingen*, nie jest tyle korzystna co pozycya B pod *Haussen;* więcéj tu jest bowiem równiny a skrzydła nie mogąc być o nic oparte, łatwo przez piechotę nieprzyjacielską okrążone być mogą. I to też jest przyczyną że jazda nasza cofa się zaraz ku pozycyi D, skoro tylko nieprzyjacielska nacierać zaczyna.

Sto koni stojące w punkcie *l*, rozpoczyna poruszenie; sto z punktu *m*, postępuje bezpośrednio za pierwszemi, jako też i piechota która zajmowała *q*, *r*, *o* i *p*; idzie ona przez *Schrezheim* i udaje się ku *Steinheim*, tak aby pozycya E, została już zajęta, kiedy główna siła oddziału trzyma się jeszcze w pozycyi D.

Wojska zajmujące tę pozycyą, oznaczone są kolorem minii.

Piechota będąca w punkcie *n*, cofa się ku *Brielerwald* przez bramę położoną od strony *Dunaju*, gdzie tak długo pozostanie póki pozycya D, będzie zajęta.

Skoro sto koni które były w punkcie *l'*, zbliżają się do *Schrezheim*, sto innych będące w punkcie *k'*, zaczyna swoje poruszenie odwrotowe.

Aussitôt que les cent hommes d'infanterie et les trois cents chevaux occupent les points que nous venons d'indiquer, les cent hommes d'infanterie, qui sont encore à ceux *h* et *i*, dans la position B, se retirent, et, sans s'arrêter à *Dillingen*, ils se rendent directement au point D, près *Schrezheim;* cinquante hommes se placent au point *s;* trente à celui *t*, et vingt à celui *u*; ces derniers sont répartis dans les jardins de *Schrezheim*, dont ils bordent les haies qui les entourent.

La position C, près *Dillingen*, n'est pas aussi avantageuse que celle B, près *Haussen;* la plaine est plus étendue, et ses flancs, qui n'ont pas d'appui, seraient facilement tournés par l'infanterie ennemie. Aussi, dès que celle de l'adversaire s'avance, la cavalerie opère son mouvement de retraite sur le point D.

Les cent chevaux, postés au point *l*, commencent le mouvement, les cent, qui sont à celui *m*, suivent immédiatement, ainsi que l'infanterie, qui occupait les points *q*, *r*, *o* et *p;* cette infanterie traverse *Schrezheim*, et se porte sur *Steinheim*, de manière que la position E soit occupée, pendant que le gros du détachement tient encore celle D.

Les troupes qui occupent cette position sont coloriées en *Minium*.

L'infanterie, qui est au point *n*, se retire par la porte du *Danube*, sur *Brielerwald*, où elle reste aussi long-temps que la position D est occupée.

Lorsque les cent chevaux, qui étaient au point *l'*, approchent de *Schrezheim*, les cent, qui sont à celui *k'*, commencent leur mouvement rétrograde.

Pozycya pod *Schrezheim* korzystniejszą jest przeciw jeździe niż pozycya pod *Dillingen*, lubo nie tyle korzystną dla piechoty, z przyczyny bliskości boru *Brielerwald;* dla tego też skoro komendant przekona się, iż nieprzyjaciel chce się posunąć po za *Dillingen*, przeprawia zaraz swą jazdę przez cieśninę pod *Steinheim* i zajmuje nią pozycyą E; sto koni będące w punkcie *m'*, zasłaniają marsz; jazda będąca w punkcie *l'*, udaje się bezpośrednio za niemi, a nakoniec jazda która stoi w punkcie *k'*.

Wojsko zajmujące tę piątą pozycyą E, oznaczone jest kolorem jasnym cynobru i zajmuje poczty następujące:

Pięćdziesiąt ludzi piechoty w punkcie *v*, którzy opierając się o *Dunaj*, zasłaniają lewe skrzydło pozycyi.

Pięćdziesiąt ludzi w punkcie *w*, trzydziestu w punkcie *x*, i dwudziestu w punkcie *y*; ci ostatni zajmują młyn i zasłaniają prawe skrzydło pozycyi; pozostałymi nareszcie pięćdziesięciu ludźmi obstawiony jest mur cmentarza.

Pomimo przewyższającéj liczby nieprzyjaciela możnaby się jednak utrzymać w téj pozycyi; lecz jazda która już przeszła po za *Steinheim*, byłaby tamże zupełnie bez punktów oparcia, i słabszą o połowę od jazdy przeciwnika, który się posuwa naprzód ze *Schrezheim* ku *Steinheim*, i którego piechota zajmuje już bór *Brielerwald*.

W skutku tego komendant puszcza swą jazdę ku *Höchstett*, która miasto natychmiast przebiega, i za którém znajduje się w punkcie F oddział z pię-

La position de *Schrezheim* présente plus d'avantages, contre la cavalerie, que celle de *Dillingen;* mais elle est moins favorable à l'infanterie, à cause du voisinage de *Brielerwald;* c'est pourquoi, dès que le commandant est assuré que l'ennemi veut pousser plus loin que *Dillingen*, il fait passer le défilé de *Steinheim* à sa cavalerie, laquelle va occuper la position E; les cent chevaux qui sont au point *m'*, couvrent la marche; ceux qui sont à celui *l'*, suivent immédiatement, et ensuite, ceux qui sont au point *k'*.

Les troupes dans cette cinquième position E, sont coloriées en *Vermillon clair*, et occupent les postes suivans:

Cinquante hommes d'infanterie, au point *v*, qui, appuyès au *Danube*, protégent le flanc gauche de la position.

Cinquante hommes au point *w*, trente à celui *x*, et vingt à celui *y;* ces derniers occupent le moulin, et couvrent le flanc droit de la position; enfin, les cinquante hommes, qui restent, sont placés derrière le mur du cimetière.

Malgré la supériorité numérique de l'ennemi, il serait possible de tenir dans cette position; mais la cavalerie, qui est déjà au-delà de *Steinheim*, y était dépourvue de points d'appui, et inférieure de moitié, à celle de l'adversaire, qui s'avance de *Schrezheim* sur *Steinheim*, et dont l'infanterie occupe déjà *Brielerwald.*

En conséquence, le commandant fait porter sa cavalerie sur *Höchstett*, qu'elle traverse de suite, et où elle trouve au-delà, un détachement de cinq cents

ciuset koni złożony, a w G oddział z trzystu ludzi piechoty; oba wysłane ze *Schweningen*, dla zasłaniania odwrotu ich głównego oddziału.

Piechota która zajmuje jeszcze pozycyą E, idzie za poruszeniem odwrotowém jazdy, trzymając się wciąż gruntów które jéj najwięcéj sprzyjają.

Pięćdziesiąt ludzi postawione po za murem cmentarza, zaczynają się cofać i udają się na zajęcie punktu *z*, przed *Höchstett* położonego. Trzydziestu ludzi stojących w punkcie *x*; pięćdziesiąt będących w punkcie *v*, i dwudziestu znajdujących się w punkcie *y*, naśladują toż poruszenie, które zasłania pięćdziesiąt ludzi piechoty stojących w punkcie *w*, i utrzymujących straż tylną.

Wszystkie te poczty łączą się z oddziałem posiłkowym który zajął stanowisko na prawo *Höchstett*, gdzie w téj chwili znajduje się pięćset ludzi piechoty i ośmset koni, oznaczonych na planie kolorem jasnym minii.

Nieprzyjaciel zawiadomiony o przybyłym posiłku do *Höchstett*, niemogąc sobie tuszyć pomyślnego skutku chociażby nawet natarł na to miasto, postanawia cofnąć się do *Dillingen*.

---

chevaux, au point F, et un de trois cents hommes d'infanterie, à celui G, qui y sont envoyés, de *Schweningen*, pour protéger la retraite du détachement.

L'infanterie, qui occupe encore la position E, suit le mouvement rétrograde de la cavalerie, en se dirigeant à travers le terrain qui lui est le plus favorable.

Les cinquante hommes, placés derrière le mur du cimetière, commencent le mouvement rétrograde, et vont occuper le point *z*, en avant de *Höchstett*. Les trente hommes, placés au point *x*; les cinquante, qui sont à celui *v*, et les vingt, placés à celui *y*, suivent le mouvement, qui est couvert par les cinquante hommes d'infanterie qu'on voit placés au point *w*, et qui font l'arrière-garde.

Tous ces postes se réunissent au renfort, qui a pris position sur la droite de *Höchstett*, où il se trouve maintenant, cinq cents hommes d'infanterie et huit cents chevaux, lesquels sont coloriés en *Minium clair*.

L'ennemi, qui a connaissance du renfort arrivé à *Höchstett*, ne pouvant se promettre aucun résultat avantageux d'une attaque qu'il tenterait contre cette ville, prend le parti de se retirer sur *Dillingen*.

ROZDZIAŁ XIV.

ODWRÓT TYLNÉJ STRAŻY W OBECNOŚCI NIEPRZYJACIELA.

PLAN XI.

Tylna straż złożona z trzech tysięcy ludzi piechoty, z dwóch tysięcy koni i z dziesięciu sztuk armat stoi w pozycyi za *Hambach* w punkcie A, na lewym brzegu rzeki *Vils*: attak wszakże przeważającéj nieprzyjacielskiéj siły, zmusza ją do odwrotu.

Gdy rozstawienie wojska działającego odpornie zależy od miejscowości jaką zajmuje, od kommunikacyj odwrotowych, i od rozporządzeń koniecznie potrzebnych ku zapewnieniu sobie odwrotu, nieodzowną zatém jest rzeczą wskazać w jaki sposób rozstawione zostało wojsko zajmujące pozycyę A, oznaczone na planie karminem.

Lewe skrzydło. Skrzydło lewe złożone z siedmiuset ludzi piechoty, z tysiąca jazdy i z czterech armat; zajmuje następujące punkta:

W punkcie *a*, dwieście ludzi piechoty i dwie sztuk armat; w punkcie *b*, także dwieście ludzi piechoty i dwie armaty: dwie te poczty zasłonięte zasiekami mają za sobą oddział odwodowy w punkcie *c*, z trzechset ludzi piechoty złożony.

W punkcie *d*, stoi sześćset koni; a czterysta w punkcie *e*, które przeznaczone są do wspierania i ze-

CHAPITRE XIV.

RETRAITE D'UNE ARRIERE-GARDE EN PRÉSENCE DE L'ENNEMI.

PLAN XI.

Une arrière-garde, composée de trois mille hommes d'infanterie, de deux mille chevaux et de dix pièces de canon, est en position derrière *Hambach*, au point A, sur la rive gauche de la *Vils:* cette arrière-garde, attaquée par un ennemi beaucoup plus nombreux, est forcée à la retraite.

Le placement des troupes, qui sont sur la défensive, devant être subordonné au terrain qu'elles occupent, aux directions qui conduisent en arrière, et aux dispositions à prendre, pour assurer leur retraite, il est donc indispensable de faire connaître comment sont réparties les troupes qui occupent la position A, lesquelles sont coloriées en *Carmin*.

Aile gauche. Cette aile, composée de sept cents hommes d'infanterie, de mille chevaux et de quatre pièces de canon, occupe les points suivans:

Au point *a*, deux cents hommes d'infanterie et deux pièces de canon; à celui *b*, également deux cents hommes d'infanterie et deux pièces de canon: ces deux postes, couverts par un abattis, ont pour réserve trois cents hommes d'infanterie, placés en arrière, au point *c*.

Six cents chevaux placés au point *d;* plus, quatre cents à celui *e*, lesquels sont destinés à rallier

brania piechoty w punkcie *c*, *b* i *a* będącéj, przez posunięcie się ku nieprzyjacielowi gdyby się zbliżał gościńcem.

Trzydziestu ludzi piechoty wziętych z punktu *c*, i tzydzieści koni z punktu *d*, składają poczet który wysłany zostaje do punktu *f*; ma on przeszkadzać nieprzyjacielowi aby z téj strony niespodzianie nie natarł, w tym celu składająca go piechota powinna wysyłać patrole, i przetrząsać las pod *Godlricht*, a jazda wysyłać będzie swoje patrole po za las w kierunku drogi przechodzącéj przez *Kölzersricht*.

Środek. Wojsko formujące środek liczy tysiąc ośmset piechoty, tysiąc koni i cztery działa, i tak jest rozstawione:

W punktach *g*, *q*, trzysta ludzi piechoty i dwie armaty; trzysta ludzi piechoty w punkcie *h*, służy im za rezerwę.

Sto ludzi piechoty za wioseczką *Schalkenthann*; trzysta ludzi piechoty i dwa działa w punkcie *i*.

Dwieście koni w punktach *k*, i czterysta piechoty w punktach *l*.

Dwieście ludzi piechoty stoi w odwodzie w punkcie *m*, i dwieście ludzi w punkcie *n*.

Dwieście koni w punkcie *o*.

Sześćset koni w odwodzie w punkcie *p*.

Prawe skrzydło. To skrzydło złożone z pięciuset ludzi piechoty i dwóch dział, zajmuje punkta następujące:

Sto ludzi piechoty punkt *q*; dwieście ludzi i dwie sztuk armat punkt *r*, a dwieście ludzi piechoty stoi w odwodzie, w punkcie *s*.

et à protéger l'infanterie qui est aux points *c*, *b* et *a*, en se portant au-devant de l'ennemi, s'il s'avançait sur la route.

Trente hommes d'infanterie détachés du point *c*, et trente chevaux, pris à celui *d*, composent le poste qui est détaché au point *f*; ce poste a pour objet, d'empêcher l'ennemi de déboucher à l'improviste de ce côté; et, à cet effet, l'infanterie qui y est placée, doit envoyer des patrouilles fouiller le bois de *Godlricht*, et la cavalerie doit diriger les siennes au-delà, et dans la direction de la route qui traverse *Kölzersricht*.

Centre. Le centre, composé de dix-huit cents hommes d'infanterie, de mille chevaux et de quatre pièces de canon, est ainsi occupé:

Aux points *g*, *q*, trois cents hommes d'infanterie et deux pièces de canon; ils ont pour réserve, trois cents hommes d'infanterie, au point *h*.

Cent hommes d'infanterie derrière le petit village de *Schalkenthann;* trois cents hommes d'infanterie et deux pièces de canon au point *i*.

Deux cents chevaux aux points *k*, et quatre cents hommes d'infanterie à ceux *l*.

Deux cents hommes d'infanterie sont en réserve au point *m*, et deux cents à celui *n*.

Deux cents chevaux au point *o*.

Six cents chevaux en réserve au point *p*.

Aile droite. Cette aile, qui se compose de cinq cents hommes d'infanterie et de deux pièces de canon, occupe les points suivans:

Cent hommes d'infanterie au point *q;* deux cents hommes et deux pièces de canon à celui *r;* et deux cents hommes d'infanterie, en réserve, au point *s*.

Pikieta z dwudziestu koni stojąca po za wsią *Adelholz*, wysyła podjazdy przed tę wieś, i na swoje prawe skrzydło, dla uważania poruszeń jakieby nieprzyjaciel chciał przedsiębrać przeciw téj części pozycyi.

Przypuszczamy teraz iż nieprzyjaciel zbliża się w tak przemagającéj sile, że tylna straż w pozycyi zajmowanéj w punkcie A, utrzymać się w żaden sposób nie może; to skłania Officera tamże dowodzącego, do nakazania odwrotu, który się uskutecznia w trzech kolumnach, jak następuje:

Pierwsza kolumna złożona z wojsk skrzydła lewego, i z będących w punktach *g* i *h*, wynosząca w ogóle tysiąc czterysta piechoty, tysiąc koni i sześć armat, postępuje wielką drogą z *Hambach* do *Hirschau*, przechodząc przez *Gebenbach*.

Druga kolumna złożona z wojska trzymającego środek, zmnieyszonego oddziałami które były w punktach *g* i *h*, przyłączonem i teraz do pierwszéj kolumny, jak się w artykule poprzedzającym powiedziało, składa się z tysiąca stu ludzi piechoty, z tysiąca koni i z dwóch armat; idzie ona prosto ku *Hirschau*, przechodząc przez *Kainsricht*, *Atzmansricht* i *Kriklsdorf*.

Trzecia kolumna składająca się z wojska prawego skrzydła, a wynosząca pięćset ludzi piechoty i dwie armaty, postępuje szczytem pasma gór zarośłami okrytych, (linia punktowana i założona karminem oznacza na planie jéj kierunek) i łączy się

Un piquet de vingt chevaux, placé en arrière du village *Adelholz*, pousse des patrouilles volantes en avant de ce village, ainsi que sur la droite, pour observer les mouvemens que l'ennemi tenterait de faire sur cette partie.

Maintenant, nous supposons que l'ennemi s'avance avec des forces tellement supérieures, qu'il est impossible à l'arrière-garde de pouvoir se maintenir dans la position qu'elle occupe au point A; ce qui détermine l'officier, qui la commande, à donner l'ordre de la retraite, laquelle s'effectue sur trois colonnes, et de la manière suivante:

La première colonne, composée des troupes de l'aille gauche et de celles qui sont aux points *g* et *h*, formant un total de quatorze cents hommes d'infanterie, de mille chevaux, et de six pièces de canon, suit la grande route d'*Hambach* à *Hirschau*, en passant par *Gebenbach*.

La deuxième colonne, formée des troupes du centre, moins celles qui étaient aux points *g* et *h*, lesquelles ont été réunies à la première, ainsi qu'il vient d'être dit au paragraphe ci-dessus, se compose de onze cents hommes d'infanterie, de mille chevaux et de deux pièces de canon; cette colonne se dirige directement sur *Hirschau*, en passant par *Kainsricht*, *Atzmansricht* et *Kriklsdorf*.

La troisième colonne, composée des troupes de l'aile droite, et dont la force s'élève à cinq cents hommes d'infanterie, et deux pièces de canon, suit la crête de la chaîne des montagnes boisées (la ligne ponctuée qui est tracée en *Carmin*, indique la

z drugą kolumną w bliskości stawu przy zejściu się dwóch dróg, jak to w punkcie *kk* widzimy.

PORUSZENIA ODWROTOWE KAŻDÉJ Z OSOBNA KOLUMNY.

Poruszenia odwrotowe pierwszéj kolumny.

Rezerwa *c*, i dwa działa stojące w punkcie *a*, poprzedzają pierwszą kolumnę i stają w punkcie *t*, na górze spadzistéj przed *Gebenbach;* łańcuch tyralierów rozciągnięty wzdłuż po za strumykiem *Gebenbach*, zasłania tę pozycyą.

Po wykonaniu tego poruszenia, po sto pięćdziesiąt piechoty wzięte z punktów *a*, *b*, *g*, oraz działa będące w punktach *b* i *g*, cofają się; a za niemi bezpośrednio postępuje trzysta ludzi stojących w punkcie *h*, i zasłania marsz kolumny, którą widzimy na drodze z *Hambach* do *Hirschau* w punkcie B.

Sto ludzi zostawiono przed *Gebenbach*, a pięćdziesiąt zajmuje punkt *u*.

Dwieście pięćdziesiąt ludzi pozostałych w punktach *a*, *b* i *g*, utrzymują straż tylną téj kolumny i łączą się z nią przy kaplicy, będącéj blisko drogi. Sześćset koni stojące w punkcie *d*, i dwie armaty które były w punkcie *a*, idą na ich czele i stają w punkcie *x*.

Czterysta koni co były w punkcie *e*, idą za piechotą składającą straż tylną, dla jéj wsparcia; a

direction qu'elle suit), et vient se réunir à la deuxième colonne, près de l'étang, à la jonction des deux routes, qu'on voit au point *kk*.

MOUVEMENS DE RETRAITE EXÉCUTÉS PAR CHACUNE DES COLONNES.

Mouvement de retraite de la première colonne.

La réserve *c*, et les deux pièces de canon placées au point *a*, précèdent la première colonne, et prennent position au point *t*, sur la montagne escarpée, qui est en avant de *Gebenbach;* une ligne de tirailleurs, établie le long et derrière le ruisseau *Gebenbach*, couvre cette position.

Lorsque ce mouvement est exécuté, cent cinquante hommes d'infanterie, tirés de chacun des points *a*, *b* et *g*, ainsi que les pièces de canon, qui sont à ceux *b* et *g*, se retirent; ils sont immédiatement suivis par les trois cents hommes placés au point *h*, lesquels couvrent la marche de la colonne, que l'on voit sur la route d'*Hambach*, à *Hirschau*, au point B.

Cent hommes sont laissés en avant de *Gebenbach*, et cinquante occupent le point *u*.

Les deux cents hommes laissés aux points *a*, *b* et *g*, forment l'arrière-garde de cette colonne, et s'y réunissent, à la chapelle, qui est près de la route. Les six cents chevaux placés au point *d*, ainsi que les deux pièces de canon qui étaient à celui *a*, les précèdent, et vont prendre position au point *x*.

Les quatre cents chevaux, qui sont au point *e*, marchent derrière l'infanterie, qui forme l'arrière-

same wspierane są znowuż przez tyralierów zostawionych wzdłuż *Gebenbach*.

Trzydzieści ludzi piechoty i trzydzieści koni, będących w punkcie *f*, blisko *Godlricht*, cofa się wprost do *Mausdorf*, i posyła dziesięciu piechotnych i dziesięć koni ku *Höhengau*, dla uważania drogi która prowadzi z tego ostatniego miejsca do *Godlricht*.

Tylna straż kolumny cofającéj się do *Gebenbach*, składa się z czterechset ludzi piechoty, z trzechset jazdy i z dwóch sztuk armat: piechota zajmuje *Gebenbach*, wraz z punktami *t*, *u* i *f*, a jazda punkta *v*, *w* i *f*.

Rozmaite te punkta pozostają zajęte, dopóki kolumna nie dostanie się na wzgórza przy *Burgstall*; wtedy dopiero tylna straż rozpoczyna odwrót jak następuje:

Najprzód cofa się dwieście ludzi stojących w punktach *t*, i dwie armaty; a skoro przejdą *Gebenbach*, idzie za niemi sto ludzi, które *Gebenbach* zajmowało; tymczasem ludzie postawieni w punkcie *u*, cofają się drogą. Jazda będąca w punktach *v*, *x* i *f*, zbiera oddziały pozostałe w tyle, jako to tyralierów zostawionych po za strumykiem *Gebenbach*, i zasłania straż tylną wspieraną przez oddział jazdy, który opuścił punkt *d*, a który się teraz z dwoma armatami w *x* znajduje.

Oddział ten powinien dołożyć wszelkiego starania, aby się na wysuniętych naprzód utrzymał wzgórkach dopóty, dopóki się straż tylna kolumny do boru

garde, pour la protéger; et ces quatre cents chevaux le sont à leur tour, par les tirailleurs placés le long du *Gebenbach*.

Les trente hommes d'infanterie et les trente chevaux, qui sont au point *f*, près *Godlricht*, se retirent directement sur *Mausdorf*, et envoient dix hommes d'infanterie et dix chevaux sur *Höhengau*, pour observer le chemin qui, de ce dernier endroit, conduit à *Godlricht*.

L'arrière-garde de la colonne, qui se retire sur *Gebenbach*, se compose de quatre cents hommes d'infanterie, de trois cents de cavalerie et de deux pièces de canon: l'infanterie occupe *Gebenbach*, ainsi que les points *t u* et *f*, et la cavalerie, ceux *v*, *w* et *f*.

Ces différens points restent occupés, jusqu'à ce que la colonne ait gagné les hauteurs de *Burgstall;* alors, l'arrière-garde commence son mouvement de retraite, ainsi qu'il suit:

Les deux cents hommes placés aux points *t*, se portent d'abord en arrière, ainsi que les deux pièces de canon; et aussitôt qu'ils ont dépassé *Gebenbach*, ils sont suivis par les cent hommes qui occupaient ce village; tandis que ceux placés au point *u*, se retirent sur la route. La cavalerie, qui est aux points *v*, *w* et *f*, rallie les détachemens restés en arrière, tels que les tirailleurs placés derrière le *Gebenbach*, et couvre l'arrière-garde, protégée par le détachement de cavalerie qui était au point *d*, et qui maintenant est avec deux pièces de canon à celui *x*.

Ce détachement doit faire tous ses efforts pour se maintenir sur les hauteurs avancées, jusqu'à ce que l'arrière-garde de la colonne ait atteint le bois;

niedostanie; gdyby bowiem, wzgórza te za prędko opuszczone zostały, a nieprzyjaciel je zajął, mógłby przez to wprowadziwszy na nie artylleryą wiele kolumnie zrządzić szkody.

W punkcie *y* postawiono pięćdziesiąt ludzi piechoty na rogu lasu, którzy bronić maią nieprzyjacielowi doń przystępu; co tém łatwiéj dopełnić mogą, gdy dwie armaty oddziału *x*, wspierają lewe ich skrzydło.

W czasie gdy oddział jazdy będący w punkcie *x*, zasłania odwrót, oddział stojący w punkcie *f*, sadowi się przed *Burgstall*, a dziesięciu ludzi piechoty i dziesięć koni które były w *Höhengau*, stają przed *Urspring*.

W punkcie B, widzimy porządek w jakim się cofa pierwsza kolumna.

Trzydzieści koni będące w punkcie *z*, składają straż jéj przednią.

Siedmset koni idzie na czele, a trzysta po lewéj stronie kolumny. Rozporządzenie to wynikające z natury gruntu dogodne jest dla jazdy, dozwala jéj bowiem pospieszyć w pomoc oddziałowi będącemu w punkcie *x*, gdyby tego zaszła potrzeba.

Dwanaście koni które zasłaniały prawą flankę kolumny, doszły po przebyciu *Burgstall* i *Krondorf*, do punktu *a a*.

Trzydzieści ludzi piechoty stojących w punkcie *bb* osłaniają lewą, a pięćdziesięciu postawionych w *cc* prawą flankę kolumny, którą zabespieczają od ognia nieprzyjacielskich tyralierów, mogących się do

autrement, si ces hauteurs étaient abandonnées de suite, et que l'ennemi s'en emparât, il pourrait, en y plaçant de l'artillerie, faire beaucoup de mal à la colonne.

Cinquante hommes d'infanterie sont placés à la pointe du bois, au point *y*, pour en défendre l'approche à l'ennemi; ce qui leur est d'autant plus facile, que leur gauche est protégée par deux pièces de canon.

Pendant que le détachement de cavalerie, qui est au point *x*, couvre la retraite, celui qui est au point *f*, s'établit en avant de *Burgstall*, tandis que les dix hommes d'infanterie, et les dix chevaux, qui étaient à *Höhengau*, vont se placer en avant d'*Urspring*.

On voit au point B, l'ordre que la première colonne observe dans sa marche rétrograde.

Trente chevaux, qui sont au point *z*, forment son avant-garde.

Sept cents chevaux marchent à la tête de la colonne, et trois cents à la gauche. Cette disposition, commandée par la nature du terrain, est favorable à cette arme, et lui permet de se porter promptement, en cas de besoin, au secours du détachement de cavalerie qui est au point *x*.

Les douze chevaux, qui étaient chargés de flanquer la droite de la colonne, après avoir traversé *Burgstall* et *Krondorf*, sont arrivés au point *aa*.

Trente hommes d'infanterie, placés au point *bb*, flanquent la gauche de la colonne, et cinquante, placés à celui *cc*, flanquent la droite, pour garantir la colonne du feu des tirailleurs ennemis, qui

niéj pod zasłoną borów przybliżyć: oddziały te mają także zlecenie wspierać odwrotu oddziałów będących w punktach *x* i *y*.

Jazda i dwie armaty będące w punkcie *x*, nie zaczynają odwrotu, dopóki czoło kolumny niedójdzie do *cc*.

Dwieście koni rusza najprzód, potém pięćdziesiąt ludzi piechoty stojące w punkcie *y*, następnie dwieście koni i dwie armaty będące w punkcie *x*; a reszta idzie kolejno tak, aby większa część oddziału miała dość czasu do przebycia wąwozu.

Ostatni oddział cofa się pod zasłoną piechoty postawionéj w punkcie *cc*, która połączona z piechotą będącą w punktach *bb* i *y*, jako też ze stu końmi zostawionemi przy wyiściu z cieśniny, tworzy wspólnie straż tylną aż do *Hirschau*.

Odwrót drugiéj kolumny.

W chwili kiedy trzysta ludzi piechoty, z pierwszéj kolumny, (ci którzy byli w punkcie *c*), ruszają ku *Gebenbach*, dwieście ludzi będących w punkcie *n*, zajmują stanowisko po za wsią *Kainsricht*; a skoro punkt *g*, zostanie opuszczony, sto ludzi piechoty będącéj w *Schalkenthann*, trzysta ludzi i dwie armaty będące w punkcie *i*, jako też dwieście ludzi piechoty stojące w punkcie *l*, cofają się pod zasłoną dwustu ludzi postawionych w odwodzie w punkcie *m*, i dwustu koni znajdujących się w punkcie *k*. Obie te poczty *m* i *k*, rozpoczynają swoje poruszenie odwrotowe, skoro tylko lewe skrzydło kolumny minie

pourraient s'en approcher à la faveur des bois: ces détachemens sont également chargés de protéger la retraite de ceux qui sont aux points *x* et *y*.

La cavalerie, ainsi que les deux pièces de canon qui sont au point *x*, ne commencent leur retraite qu'au moment où la tête de colonne arrive à celui *cc*.

Deux cents chevaux se mettent d'abord en mouvement; ensuite, les cinquante hommes d'infanterie placés au point *y*, puis les deux cents chevaux et les deux piéces de canon, qui sont à celui *x*; le reste suit successivement, de manière à ce que la plus grande partie du détachement ait le temps nécessaire pour passer le défilé.

Le dernier détachement se retire sous la protection de l'infanterie, placée au point *cc*, laquelle, réunie à celle qui est aux points *bb* et *y*, ainsi qu'à cent chevaux qui ont été laissés à la sortie du défilé, font conjointement l'arrière-garde jusqu'à *Hirschau*.

Mouvement de retraite de la deuxième colonne.

Au moment où les trois cents hommes d'infanterie, de la première colonne (ceux qui étaient au point *c*), se portent sur *Gebenbach*, les deux cents, qui sont au point *n*, vont prendre position derrière le village *Kainsricht*; et aussitôt que le poste *g* est abandonné, les cent hommes d'infanterie qui sont à *Schalkenthann*, les trois cents hommes et les deux pièces de canon qui sont au point *i*, ainsi que les deux cents hommes d'infanterie, placés à celui *l*, se retirent, protégés par deux cents hommes de réserve, qui occupent le point *m*, et par deux cents chevaux, qui sont à celui *k*. Ces deux postes, *m*, et *k*, font

Kainsricht, a dwieście koni będące w punkcie *o*, postępują za niemi bezpośrednio.

Sześćset koni stojące w punkcie *p*, tworzą straż tylną.

Kolumna przechodzi wieś *Kainsricht*, w któréj pozostaje ten sam oddział z dwiestu ludzi który przed zaczęciem odwrotu stał za tąż wsią, i trzymać się ma w niéj dopóty, dopóki tylna straż pierwszéj kolumny pozostanie przed *Gebenbach*; rozporządzenie tylnéj straży drugiéj kolumny pod *Atzmansricht*, widzieć można na planie.

Sto ludzi piechoty stoją przed tą wsią; pięćdziesiąt są w punkcie *dd*, a sześćset koni na trzy równe oddziały podzielone zajmują punkta *ee*.

Skoro tylko tylna straż pierwszéj kolumny opuści *Gebenbach*, tylna straż drugiéj uda się zaraz ku *Kriklsdorf*; piechota znajdująca się w punkcie *dd*, postawi się przed tąż wsią; sześćset koni które stały w punkcie *ee*, stają: trzysta koni i dwie armaty w punkcie *hh*, a trzysta koni w punkcie *ii*.

Wiele nader zależy na tém, ażeby sześćset koni w punktach *hh* i *ii* stojące, póty się tam trzymały, dopóki druga kolumna nie ujdzie znacznéj części swéj drogi, lub nie dostanie się w zaklęsłe grunta zabespieczające ją od strzałów z dział, któremi przeciwnik przyległe wzgórza obsadził, czego łatwo dokonać może.

leur mouvement rétrograde aussitôt que la gauche de la colonne a dépassé *Kainsricht;* ils sont immédiatement suivis par les deux cents chevaux qui sont au point *o*.

Les six cents chevaux, placés aux points *p*, font l'arrière-garde.

La colonne traverse le village de *Kainsricht*, qui reste occupé par les deux cents hommes, qui avant ce mouvement, avaient pris position derrière ce village, où ils doivent se maintenir tout le temps que l'arrière-garde de la première colonne restera devant *Gebenbach;* le plan indique la disposition de l'arrière-garde de la deuxième colonne près d'*Atzmansricht*.

Cent hommes d'infanterie sont placés devant ce village; cinquante sont au point *dd;* et six cents chevaux, divisés en trois détachemens égaux, occupent les points *ee*.

Aussitôt que l'arrière-garde de la première colonne quitte *Gebenbach*, celle de la seconde se porte sur *Kriklsdorf;* l'infanterie, qui est au point *dd*, va se placer devant ce village; les six cents chevaux, qui étaient aux points *ee*, prennent position, savoir: trois cents chevaux et deux pièces de canon au point *hh*, et trois cents chevaux à celui *ii*.

Il est du plus grand intérêt, que les six cents chevaux postés aux points *hh* et *ii*, s'y maintiennent jusqu'à ce que la deuxième colonne ait gagné une assez grande distance, ou qu'elle ait atteint un pli de terrain, de manière à ce qu'elle soit à couvert de l'effet du canon, que l'adversaire pourrait facilement mettre en batterie sur les hauteurs.

W punkcie *o*, daje się widzieć porządek w jakim maszeruje druga kolumna.

Jéj przednia straż złożona z trzydziestu koni doszła do punktu *kk*, siedmdziesiąt koni maszeruje na czele kolumny, a trzysta po lewéj jéj stronie, nadto, sto ludzi piechoty stoi w punkcie *ll*, a sto w punkcie *mm*, dla zasłaniania flank téj kolumny, jako też wspierania odwrotu trzechset koni w punkcie *hh* będących.

Odwrót trzeciéj kolumny.

Jak tylko dwieście ludzi drugiéj kolumny będące w *l*, rozpoczną odwrót, zaraz dwieście ludzi będących w punkcie *r*, i dwie armaty, cofną się ku dwustom ludzi stojącym w odwodzie w punkcie *s*; sto łączy się z kolumną, a sto utrzymuje jéj straż tylną.

Sto ludzi stojących w punkcie *q*, cofają się w kierunku na prawo idąc brzegiem lasu; powinni oni szczególną dawać baczność na poruszenia drugiéj kolumny; do któréj stosują się także poruszenia pierwszéj, a która w tym celu zasłaniana jest po lewéj stronie przez oddział z czterdziestu ludzi.

Litera C, oznacza kierunek, w którym postępuje trzecia kolumna, i porządek jaki w swym zachowuje marszu.

Jéj przednia straż trzydzieści ludzi wynosząca, poprzedza ją w odległości trzechset kroków, a tylna sto ludzi mocna, postępuje za nią o piećset kroków.

On voit au point D, l'ordre dans lequel marche la seconde colonne.

Son avant-garde, composée de trente chevaux, est arrivée au point *kk;* soixante-dix chevaux marchent à la tête de cette colonne, et trois cents à la gauche; de plus, cent hommes d'infanterie sont placés au point *ll*, et cent à celui *mm*, pour couvrir les flancs de cette colonne, ainsi que pour protéger la retraite des trois cents chevaux, qui sont au point *hh*.

Mouvement de retraite de la troisième colonne.

Aussitôt que les deux cents hommes de la deuxième colonne, qui sont au point *l*, font leur mouvement rétrograde, les deux cents, qui sont à celui *r*, ainsi que les deux pièces de canon, se retirent sur les deux cents hommes qui sont en réserve au point *s;* cent se joignent à la colonne, et cent en font l'arrière-garde.

Les cent hommes, qui étaient au point *q*, se retirent et se dirigent à droite, en suivant la lisière du bois; ils observent très attentivement les mouvemens de la deuxième colonne, mouvemens sur lesquels sont également subordonnés ceux de la première, qui, à cet effet, est flanquée, sur sa gauche, par un détachement de quarante hommes.

La lettre C, indique la direction que suit la troisième colonne, et l'ordre qu'elle observe dans sa marche.

Son avant-garde, forte de trente hommes, la précède à trois cents pas, et son arrière-garde, qui est de cent hommes, la suit à cinq cents pas de distance.

Pikieta z dwunastu koni stojąca za *Adelholz*, trzyma się w równi z tylną strażą kolumny i stosuje się do jéj poruszeń.

W chwili kiedy kolumna przechodzić będzie drogę prowadzącą z *Grosshonbrunn* do *Atzmansricht*, dwa działa które z sobą prowadzi, powinny stanąć na punkcie *ff*, i flankiery prawéj strony przejść z punktu *q* na punkt *gg*, dla zasłonienia jéj odwrotu; poczém kontynuje swój marsz ku *Hirschau*.

Skoro tylna straż drugiéj kolumny przyjdzie do *Kriklsdorf*, tylna straż trzeciéj kolumny ściągnie dwa swoje działa będące w punkcie *ff*, równie jak sto ludzi piechoty z punktu *gg*, i postawi ich w punkcie *mm*, dla zasłonienia odwrotu trzechset koni stojących w punkcie *ii*.

W punkcie *kk*, gdze się schodzą drogi któremi druga i trzecia idzie kolumna, piechota i Artyllerya obu tych kolumn połączą się, przechodzą potém las, zostawiają *Hirshau* po prawéj ręce, i udają się na pozycyą E; kiedy tym czasem jazda idzie podług linii punktowanéj, i staje w pozycyi za piechotą.

Stanowisko zajęte przez tylne straże pierwszych kolumn za *Gebenbach*, oznaczone jest kraprotem, a trzy kolumny po przybyciu swojém do punktów B, D i C, kolorowane są cynobrem.

Trzysta ludzi piechoty zostawiono przed *Hirschau*, z których sto staje przed miastem.

Le piquet, de vingt chevaux, placé derrière *Adelholz*, se tient à hauteur de cette arrière-garde, et se conforme à ses mouvemens.

Lorsque cette colonne traverse la route, qui conduit de *Grosschonbrunn* à *Atzmansricht*, elle fait porter ses deux pièces de canon au point *ff*, et place ses flanqueurs de droite, qui sont au point *q*, à celui *gg*, pour couvrir sa retraite; elle poursuit ensuite sa route, en se dirigeant sur *Hirschau*.

Aussitôt que l'arrière-garde de la deuxiéme colonne se porte sur *Kriklsdorf*, celle de la troisième colonne retire ses deux pièces de canon, qui sont au point *ff*, ainsi que les cent hommes d'infanterie, qui sont à celui *gg*, et les place au point *mm*, pour couvrir la retraite des trois cents chevaux qui sont à celui *ii*.

L'infanterie et l'artillerie des deuxième et troisième colonnes, se réunissent à la jonction des deux routes, qui sont au point *kk*; elles traversent ensuite le bois, laissent *Hirschau* à droite, et se rendent à la position E; tandis que la cavalerie suit la ligne ponctuée, et va prendre position derrière l'infanterie.

La position, prise par les arrière-gardes, des deux premières colonnes, derrière le *Gebenbach*, est coloriée en *Garance;* et quand les trois colonnes arrivent aux points B, D et C, ces trois colonnes le sont en *Vermillon*.

Trois cents hommes d'infanterie sont laissés devant *Hirschau*, dont cent prennent poste en avant de cette ville.

Tylna ztraż zajmie pozycyą w E, opierając prawe skrzydło o jezioro *Schnaittenbach*, a lewe rozciągając aż do wsi *Weyer*, którą osadzi dwustu ludzmi piechoty i dwustu końmi.

Przednie poczty zasłaniające pozycyą E, są rozstawione jak następuje:

Dwieście koni w punktach *nn*, pięćdziesiąt ludzi piechoty w punkcie *oo*; pikieta z pięćdziesięciu ludzi w punkcie *pp*, która wystawia trzy małe poczty każdę z dziesięciu ludzi złożoną, dla zasłonienia swego frontu i swych flank; dwadzieścia koni postawione są za *Ebenfeld*, i mają ciągle wysyłać patrole, naprzód i na prawo; trzydzieści ludzi piechoty i dwadzieścia koni stoją przed *Pursruck:* te trzydzieści ludzi mają także wysyłać patrole, naprzód i na lewo; a nareszcie pikieta ze stu ludzi piechoty złożona, postawiona jest na cyplu lasu, leżącego po prawéj stronie pozycyi, a w tyle młyna *Waldmühle*.

Stanowisko tylnéj straży w punkcie E, i jéj przednich poczt oznaczone jest kolorem minii.

Nieprzyjaciel postrzegłszy iż tylna straż wzmocniona została tysiącem koni, przestaje ją ścigać, i staje na wzgórzach za *Burgstall*; przednie poczty jego dochodzą aż do wielkiego stawu pod *Hirschau*.

L'arriére-garde prend position au point E; sa droite appuyée au lac *Schnaittenbach*, et sa gauche se prolongeant jusqu'au village de *Weyer*, qu'elle fait occuper par deux cents hommmes d'infanterie, et deux cents chevaux.

Les avant-postes, qui couvrent la position E, sont ainsi placés:

Deux cents chevaux aux points *nn*, cinquante hommes d'infanterie à celui *oo*, un piquet de cinquante hommes à celui *pp;* ce piquet détache trois petits postes, de dix hommes chacun, pour couvrir son front et ses flancs; vingt chevaux sont placés derrière *Ebenfeld;* ils doivent pousser continuellement des patrouilles, en avant, et sur leur droite; trente hommes d'infanterie et vingt chevaux sont établis devant *Pursruck*: ces trente hommes d'infanterie, doivent également pousser des patrouilles, en avant, et sur leur gauche; enfin, un piquet de cent hommes d'infanterie est placé à la pointe du bois situé à la droite de la position, et en arrière de *Waldmühle*.

La position de l'arrière-garde, au point E, ainsi que celles de ses avant-postes, sont coloriées en *Minium*.

L'ennemi, s'étant aperçu que l'arrière-garde avait reçu un renfort de mille chevaux, cesse sa poursuite, et prend position sur les hauteurs qui sont en arrière de *Burgstall;* ses avant-postes sont poussés jusqu'au grand étang d'*Hirschau*,

KSIĘGA PIĄTA.

ROZDZIAŁ XV.

O WOJNIE TYRALIERÓW.

Cel przyjętego powszechnie w wojnie ściśniętego szyku bojowego jest: aby przez połączenie sił i ich dobrze skombinowane użycie, stanowcze wypadki bąć to w attaku bąć w obronie otrzymać. A że cel ten jest najpierwszym i najważniejszym przedmiotem, ztąd wynika, że ten tylko szyk bojowy zasługuje na uwagę, który mu najlepiéj odpowiada; a wszystkie inne rozporządzenia do przyjętego stosować się powinny szyku.

Dla skutecznego zaś działania w ściśniętym szyku, należy przedewszystkiem usunąć wszelkie przeszkody któreby w stanowczéj chwili złamania tegoż szyku lub jego zniszczenia stać się mogły przyczyną.

W tym to widoku przednie straże poprzedzają linie lub kolumny działającego zaczepnie wojska, które przetrząsają okolicę, zabespieczają marsz głównego oddziału przed którym idą, odpierają poczty nieprzyjacielskie, osadzają korzystne punkta i dają sposobność głównemu wojsku przez trafne ich użycie, wykonywania nakazanych poruszeń bez rozpierzchnienia się ni złamania swojego szyku.

Jeżeli się przednia straż zbliża do punktu, który tylko połączoną massą sił zdobyty być może,

****

LIVRE CINQUIÈME.

CHAPITRE XV.

DE LA GUERRE DES TIRAILLEURS.

Le but de l'ordre de bataille, que l'on se propose généralement à la guerre, est d'obtenir, par la réunion de ses forces et par leur emploi sagement combiné, des résultats décisifs, soit dans l'attaque, soit dans la défense. Ce but étant la chose première et la plus essentielle, l'ordre de bataille qui y répond le plus est le seul qui mérite d'être pris en considération; toutes les dispositions accessoires doivent lui être subordonnées.

Mais, pour qu'un tel ordre puisse recevoir son exécution, il faut écarter, préalablement, les obstacles qui peuvent causer des retards au moment où l'action devient décisive.

C'est dans cette vue que l'on fait précéder, par une avant-garde, une armée qui agit offensivement, et dont les principales fonctions consistent, dans le soin d'éclairer le pays que cette armée doit traverser, de couvrir et d'assurer sa marche, de battre et d'éloigner les postes de l'ennemi, et de s'emparer de ses positions; enfin, c'est par l'emploi bien dirigé, de cette avant-garde, qne l'armée se trouve en mesure d'exécuter ses mouvemens, avec autant d'ordre que de précision et de sécurité.

Si l'avant-garde s'approche d'un point, qui ne deut être enlevé qu'à l'aide des forces réunies, elle

wtedy zatrzymuje się, staje w właściwym sobie szyku, czekając na przybycie linij lub kolumn które poprzedza, łączy się z niemi, po porazce przeciwnika powraca do pierwszego swego przeznaczenia ścigając pobitego nieprzyjaciela; w razie zaś przeciwnym tworzy tylną straż i zasłania odwrót.

Takież samo i ku temuż samemu zmierzające celowi, jest przeznaczenie przednich poczt i przednich straży przed stanowiskami odpornemi; osadzają one bowiem wszystkie punkta które stanowisko od napadu zabespieczają, i wstrzymują tak długo natarczywość nieprzyjaciela, dopóki dowodzący Generał nie przeniknie zamiarów przeciwnika i stosownie przeciw nim nie rozporządzi.

Rozporządzenia te gruntujące się na naturze wojny zachowywano ciągle tak w dawnych jak teraźniejszych czasach, wojny nawet rewolucyjne we Francyi nie przyniosły w nich żadnéj ważnéj zmiany, tak co do taktyki, jako i strategii; dodały tylko jeszcze jeden nowy sposób do tych, których dotąd do przygotowania stanowczéj walki używano.

W pierwszych kampaniach rewolucyi, armia Francuzka złożona była poczęści z ludzi na prędce zebranych, nie wyćwiczonych i z wojną nieobeznanych. Dowódzcy ich nie mogli obiecywać sobie stawić z takiém wojskiem czoło armiom do boju wprawnym. Grożące było niebeśpieczeństwo; Francya zewszech stron była attakowana; trzeba było wynaleść sposób, któryby trzymał wagę wielkim korzyściom przeciwników, wynikającym tak z dobréj organizacyi ich wojsk, jakoteż i z większéj ich karności w porównaniu z karnością wojsk Francuzkich w owym czasie.

s'arrête, prend position, en attendant l'arrivée des colonnes, se rallie à elles, et après le succès, elle reprend son premier emploi, en poursuivant l'ennemi battu; dans le cas contraire, elle forme l'arrière-garde et couvre la retraite.

Quand l'armée est en position, l'avant-garde occupe les postes avancés, qui couvrent et garantissent l'armée des surprises; elle occupe les positions avancées d'où elle peut arrêter l'ennemi le plus facilement, et l'espace de temps nécessaire, pour que le général puisse connaître et juger les intentions de son adversaire, et préparer ses moyens de résistance ou d'attaque.

Ces dispositions, fondées sur la nature des choses, ont été constamment suivies, et dans les temps anciens, et dans les temps modernes, et la guerre de la révolution n'a apporté aucun changement essentiel tant dans la tactique, que dans la stratégie; seulement, un nouveau moyen a été ajouté à ceux qu'on pratiquait déjà, pour préparer à l'action principale.

Dans les premières campagnes de la révolution, l'armée française n'était formée, en partie, que de citoyens réunis à la hâte, et qui n'étaient ni instruits, ni aguerris. Les chefs ne pouvaient espérer pouvoir résister efficacement, avec de pareils hommes, à des armées manoeuvrières. Le danger était pressant; la France était attaquée de toutes parts; il fallut trouver un moyen, qui pût contrebalancer les avantages immenses que ses ennemis possédaient, tant dans la bonne organisation de leurs armées, que dans leur discipline, comparée, à cette époque, à celle des armées françaises.

Zaprowadzono nowy system walczenia, zasadzający się na użyciu znacznéj liczby tyralierów; a Francya winna mu w części pierwsze swe powodzenia.

W pierwszych kampaniach brano małe oddziały z każdego batalionu, i te tak w postępywaniu ku nieprzyjacielowi, jakoteż w attakowaniu lub obronie pozycyi, rozsypane w tyraliery, dopełniały przed frontem batalionów tego, co dopełnia przednia straż przed frontem armii przed rozpoczęciem bitwy, spędzając nieprzyjaciół gdzie ich tylko spotyka; to jest oddziały te uszykowane w linią tyralierów, rozsypywały się przed frontem swych batalionów, szkodziły nieprzyjacielowi celnym swym ogniem, niepokoiły go, mięszały szyk jego, i tym sposobem niszczyły opór jaki czekał mass albo linij w ściśniętym szyku naprzód postępujących. Takie było użycie tyralierów w attaku, w obronie zaś postępowano jak następuje:

Jeżeli nieprzyjaciel przemógłszy linią przednich poczt postępował ku zajętemu przez armią stanowisku, natenczas udawało się często chmarom tyralierów wysyłanym przed pozycyą, zmięszać skutecznością ognia swego, szeregi nacierającego przeciwnika i przeszkodzić silnemu attakowi na ściśnięte armii linie.

A tak zniszczony był zamiar Generałów nieprzyjacielskich, wymierzone na jedne punkta attaki odparte, inne ważne punkta zostały zdobyte. Linie nieprzyjacielskie wystawione na ogień tyralierów, bywały w krótkim czasie przywodzone do nieporządku przez zadaną im stratę, rozpraszały się i pociągały za

Un nouveau système de combattre fut introduit; ce système fut la mise en action d'un nombre considérable de tirailleurs; et la France lui doit en partie ses premiers succès.

Pendant les premières campagnes, lorsqu'on devait marcher à l'ennemi, attaquer, ou défendre une position, une partie des bataillons, détachée en tirailleurs, faisait devant ces bataillons, ce que fait l'avant-garde au commencement d'une attaque, en balayant ce qui se trouve d'ennemis, devant l'étendue du front de son armée; de même, ces détachemens, formés en ligne de tirailleurs, se dispersaient devant le front de leur bataillon, entamaient l'ennemi par un feu bien dirigé, l'inquiétaient; l'ébranlaient, et affaiblissaient ainsi la résistance qu'il se proposait d'opposer aux masses, ou aux lignes qui s'avançaient. Voilà pour l'attaque; voici pour la défense.

Quand l'ennemi, après avoir forcé la ligne des avant-postes, s'avançait vers la position occupée par l'armée, une nuée de tirailleurs, jetée en avant de cette position, parvenait souvent, par l'efficacité de son feu, à mettre une grande partie de ses adversaires hors de combat, portait le désordre dans leurs rangs, et les forçait souvent d'abandonner leur entreprise.

Ainsi, le but que se proposaient les généraux ennemis, était manqué; des attaques de poste étaient repoussées, ou des postes importans étaient abandonnés. Les lignes ennemies, ainsi exposées au feu des tirailleurs, étaient bientôt mises en désordre, par la perte qu'elles éprouvaient; elles se débandaient

sobą przegraną; lub jeżeli przypadkiem wygrywano bitwę, zwycięztwo nie było skutkiem pierwotnych rozporządzeń; bo takowe nie mogły być zachowane i Generałowie nieprzyjacielscy nie mogli w żaden sposób przywrócić początkowego porządku, ni kierować wśród ognia poruszeniami rozproszonéj armii.

Przeciw temu nowemu sposobowi walczenia w pierwszych kampaniach użytemu, armie obce stawiały tylko taktykę swoją, i ta była jedna z przyczyn, ktore w znacznéj części przyczyniły się do korzyści, jakie Francuzi w owéj odnieśli Epoce.

Wszakże nie te tylko były powody które skłoniły armie Europejskie do przyjęcia systematu wojowania tyralierami, była jeszcze inna nader ważna przyczyna.

Dopóki ściśnięty i nieprzerwany szyk linij był koniecznym do walczenia warunkiem, dopóty gęste lasy i grunta poprzecinane parowami, bagnami i tym podobnemi przeszkody, uważano za nieprzebyte; z zupełném bespieczeństwem opierano skrzydła o lasy, nie myślano wcale osadzać okolicy rowami lub płotami przeciętéj, twierdząc że nieprzyjaciel przebyć ich bez złamania szyku nie może. Że zaś tyraliery działając z natury szyku swego w rozsypce, pokonywali z łatwością te zawady; dopóki zatém sposób ten walczenia nie był w obu wojujących zaprowadzony armiach, dopóty ta która go używała, tem znaczniejszą nad drugą miała przewagę, że w ogólności natrafiamy częściéj na grunt poprzecinany, niż na płaski, równy i jednostajny.

et entraînaient la perte de la bataille; ou, si par hasard on la gagnait, ce n'était plus par suite des dispositions premières; car ces dispositions premières n'ayant pu être suivies, il était imposible aux généraux ennemis de pouvoir rétablir l'ordre primitif, et de pouvoir diriger, dans la chaleur de l'action, les mouvemens d'une armée débandée.

Ce nouveau genre de combat, pratiqué pendant les premières campagnes, et contre lequel les armées étrangères n'opposaient que leur tactique, fut une des causes qui contribua, en grande partie, aux avantages qu'obtinrent les Français à cette époque.

Cette considération ne fut pas la seule qui fit que les armées européennes adoptèrent généralement le système de la guerre des tirailleurs; une autre considération, et une considération puissante, les porta encore à l'adopter.

Tant que l'on ne s'était battu qu'en ligne déployée et contiguë, ou en masse, un terrain coupé, soit par des ravins, des marais, ou par d'épaisses forêts, paraissait impraticable; l'on se bornait à y appuyer une des ailles de l'armée, et l'on négligeait d'occuper les terrains coupés par des haies ou des fossés, parce que, disait-on, des colonnes ne pouvaient pas y pénétrer; mais le système de la guerre de tirailleurs a atténué ces obstacles, et tant que ce système n'a pas été généralement admis, celui qui le mettait en pratique avait sur son adversaire un avantage d'autant plus grant, qu'il existe plus de terrains coupés que de terrains plats, découverts et non accidentés.

Przyczyny, które powodowały zaprowadzenie tyralierów w armiach, korzyści i niedogodności z tego sposobu walczenia wynikające, nareszcie cel używania onego, stanowią prawidła których się w formowaniu i użyciu tyralierów trzymać należy. Co się ich formacyi a zatém ich siły tyczy, nie należy nigdy zapominać, że tyraliery przygotowują cios stanowczy i ułatwiają jego zadanie, ale go nigdy sami nie zadają. Siła ich więc powinna być tak miarkowana, aby nie osłabiała głównego korpusu; niepowinna ona nigdy przenosić jednéj trzeciéj części ogółu.

Trzeci szereg daje się najlepiéj do tego użyć, bo jego odłączenie nie zmienia w niczém rozciągłości frontu linii; a zmniejszenie jéj głębokości nie ma żadnego szkodliwego wpływu w okolicy poprzecinanéj, gdzie tylko ogień dwóch pierwszych szeregów skutkuje, i gdzie się bez głębszych mass obejdzie (*).

Przeciwnie w położeniu otwartém gdzie należy być zawsze w pogotowiu odpierania mass piechoty i attaków jazdy, nie byłoby bespiecznie odłączać trzeci szereg od dwóch pierwszych.

Z tego wynika że natura gruntu stanowi czy i jaka część całości odłączona być może? czy całe

(*) W gruntach do których trudny jest przystęp, jakiemi są: winnice, miejsca ogrodzone, ogrody, wzgórza ścieśnione; szyk bojowy odporny powinien być złożony z batalionów rozwiniętych we dwa szeregi, i okryty licznemi plótonami tyralierów (Jomini. Traktat o wielkich działaniach wojennych Rozdział XXXV Zdanie X).

Mais les règles qu'il faut observer, tant dans l'emploi des tirailleurs, que dans leur formation, reposent sur les causes qui les ont rendues nécessaires, de même que sur les avantages et les inconvéniens qui résultent de cette manière de combattre. Aussi, ne faut-il jamais perdre de vue, que les corps de tirailleurs ne sont jamais destinés qu'à préparer et à faciliter les moyens de porter les grands coups, mais non à les porter eux-mêmes. En conséquence, il faut donc en restreindre le nombre, de manière à ce que le corps principal n'en soit pas trop affaibli; et ce nombre ne doit jamais excéder le tiers, au plus, de la force générale.

Le troisième rang est celui qu'il convient mieux d'employer, parce que sa suppression ne change rien à l'étendue du front de la ligne, et qu'une diminution dans sa profondeur ne peut être nuisible, particulièrement dans un terrain coupé, où les deux premiers rangs sont les seuls qui puissent faire feu, et où de fortes masses sont difficiles à faire mouvoir. (*)

Dans un pays ouvert, où l'on doit toujours être en mesure de résister à des masses d'infanterie, et à des charges de cavalerie, il serait dangereux de séparer le troisième rang des deux premiers.

C'est donc la nature du terrain qui doit déterminer quelle partie il convient mieux de détacher de

(*) " Dans les terrains d'un difficile accès, comme vignes, enclos, " jardins et hauteurs encaissées, l'ordre de bataille défensif doit " être composé de bataillons déployés sur deux rangs, et cou- " verts par de nombreux pelotons de tirailleurs. " (JOMINI, *Traité des grandes opérations militaires*, Chap. XXXV, Maxime X°.)

kompanie lub też trzeci tylko szereg. Organizacya pułków lekkiéj piechoty i kompanie woltyżerów podają sposoby usunięcia trudności, które zachodzą w tym względzie.

Jaka bąć zaś część odłączona zostanie, niepowinna się ona nigdy całkiem rozsypywać w tyralierów; lecz zachować w rezerwie zawiązek, któryby ją wspierał, zasilał, lub przyjął w razie porazki; aby nie być nigdy w potrzebie osłabiania linii bojowéj dla wspierania tyralierów. Ostrożność ta tém jest potrzebniejsza, iż pojedyńczo walczący żołnierze, nie są w możności zdobycia by najmniejszéj poczty; a nadto że tyraliery żadną nie wspierani rezerwą, wystawieni są na niebespieczeństwo być rzuconymi na linią piechoty przez nagłe natarcie jazdy, gdzie taki ich odwrót może stać się nieładu przyczyną.

Łańcuch tyralierów nie powinien się nigdy zbytecznie oddalać od linii bojowéj; nie tylko dla tego aby się mógł zawsze z łatwością i bez obawy na nią cofać, ale nadto aby tyraliery rozpoczynający walkę znajdowali się w bliskości wojska, które ją ma roztrzygnąć; inaczéj korzyść jakąby odnieśli, nie przyniosłaby żadnego pożytku, gdyby nieprzyjaciel pomimo odparcia swych tyralierów i zachwiania pierwszych swych linij, miał czas do przywrócenia porządku w szeregach.

Natura gruntu stanowi jak mają być tyraliery

la ligne de bataille, ou des compagnies entières, ou leur troisième rang: l'organisation des régimens d'infanterie légère, et celle des compagnies de voltigeurs, offrent les moyens de lever les difficultés qui se présenteraient à cet égard.

Mais quelle que soit la portion détachée, elle ne doit jamais être entièrement dispersée en tirailleurs; elle doit conserver en réserve, un noyau, qui la soutienne, l'alimente, ou la rallie en cas d'échec, afin de n'avoir jamais besoin de recourir à la ligne de bataille pour s'entretenir. Cette précaution, de conserver des réserves, pour soutenir les tirailleurs, est d'autant plus nécessaire, que des hommes isolés ne sont pas en état d'enlever le plus petit poste, et de plus, que des tirailleurs qui ne seraient pas soutenus par une réserve, courraient le danger d'être rejetés, par une brusque attaque de cavalerie, sur la ligne d'infanterie, où de tels mouvemens rétrogrades portent souvent le désordre.

La chaîne des tirailleurs ne doit jamais trop s'écarter de la ligne de bataille, non seulement, pour être toujours en mesure de pouvoir se reployer sur cette dernière sans être compromise, mais aussi, pour que les tirailleurs, qui engagent l'action, se trouvent toujours à portée des troupes qui doivent la décider; autrement, le succès que les premiers auraient obtenu serait sans résultat, si l'ennemi, dont les tirailleurs auraient été repoussés et ses premières lignes ébranlées, avait le temps de rétablir l'ordre dans ses rangs.

La nature du terrain décide de quelle manière

rozstawieni, i gdzie umieszczone być powinny ich rezerwy.

Rezerwy te równie jak i tyraliery nie są przeznaczone do rozstrzygania losu bitwy, powinny więc tylko, jak to już wyżéj powiedziano, wspierać tyralierów, lub ich przyjąć w razie porazki.

Z tego powodu rezerwy tak stawiać należy, aby nie były zbyt wystawione na ogień nieprzyjacielski, i aby mogły łatwo i szybko wesprzeć, odmienić lub przyjąć łańcuch tyralierów, całkowicie lub w części.

W działaniu odporném, rezerwy tyralierskie powinny zajmować nie tylko punkta najkorzystniejsze, i takie z którychby stawiać mogły największy odpór usiłowaniom nieprzyjaciela, ale jeszcze i te z którychby mu jak najwięcéj szkodzić mogły: takiemi są punkta położone za groblami, płotami, murami, parowami, za zaklęślami gruntu, za drzewami i tym podobnemi przeszkodami.

W formowaiu oddziałów przeznaczonych na rezerwy tyralierskie, zachować należy też same prawidła co w składaniu oddziałów mających działać jako tyraliery.

Siła rezerw, stosować się powinna do stopnia oporu, jaki ten lub ów punkt dać jest zdolny; lecz w żadnym przypadku nie powinna być mniejszą od czwartéj części całéj siły tyralierów; im liczniejsza będzie rezerwa, i im słabszy łańcuch tyralierów, tém będzie korzystniéj, przez to albowiem siły przed stanowczą chwilą na próżno rozdrobniane nie będą.

il faut que les tirailleurs soient distribués, et où leurs réserves doivent être placées.

Les réserves des tirailleurs sont trop faibles pour avoir quelque consistance; aussi ne sont-elles destinées, seulement, ainsi que nous l'avons dit plus haut, qu'à rallier et qu'à soutenir, au besoin, les tirailleurs.

En conséquence, ces réserves doivent être placées de manière, à ce qu'elles ne soient pas trop exposées au feu de l'ennemi, et à ce qu'elles puissent facilement, et promptement, soutenir relever et rallier la chaîne des tirailleurs, en tout ou en partie.

Dans la défensive, les réserves de tirailleurs doivent occuper, non seulement les points les plus avantageux, et ceux d'où elles puissent opposer une longue résistance aux efforts de l'ennemi, mais encore, ceux d'où elles puissent lui faire le plus de mal possible: ces points à occuper sont, par exemple, derrière une digue, une haie, un mur, un ravin, un pli de terrain, des arbres, etc.

Il faut, dans la formation des sections destinées à servir de réserve aux tirailleurs, suivre les mêmes règles que celles appliquées à la formation des sections qui doivent agir en tirailleurs.

La force des réserves doit être en raison du degré de résistance dont on suppose tel ou tel poste plus ou moins susceptible; mais, dans aucun cas, la réserve ne doit jamais être au-dessous du quart de la force du corps des tirailleurs; plus la réserve sera forte, plus elle présentera de ressource pour le moment décisif.

W gruncie poprzecinanym, gdzie attak mniéj bywa gwałtowny, jedna czwarta część siły tyralierów dosyć będzie na rezerwy; w otwartym zaś i równym, rezerwy powinny przynajmniéj jednę trzecią wynosić.

Oddział przeznaczony do działania tyralierskiego, podzielony być powinien na trzy części; pierwsza tworzy rezerwę; druga staje przed nią i przeznaczona jest na wspieranie, wzmacnianie lub zmianę tyralierów; trzecia nareszcie rozwija się przed drugą w tyraliery; zakrywa ona całą linią, i bywają zdarzenia że ją w otwarte szeregi szykować trzeba.

Przeznaczeniem tyralierów jest razić nieprzyjaciela ogniem pojedynczo nań wymierzanym, a nie ogniem całych szeregów; niepowinni przeto nigdy stawać w kupie, lecz rozpierzchać się tak, aby zawsze między sobą zostawiali odstęp na kilka, a najmniéj na sześć kroków. Tak więc pięćdziesięciu ludzi wystarczy nie tylko na uformowanie łańcucha, który zakryje front batalionu złożonego z siedmiuset dwudziestu ludzi w trzy szeregi uszykowanych, lecz nadto przesięgną go po obu skrzydłach o kilkanaście kroków, albowiem długość frontu tego około 240 kroków wynosi; prawidło to zawsze zachować należy przy formowaniu łańcucha tyralierów, gdyż tym sposobem zasłania się front i skrzydła korpusu, przed którym zostaje rozstawiony.

Wszakże tylko poznanie dokładne natury gruntu, stanowić może z pewnością, czy łańcuch tyralierów ma się przed całym rozciągać frontem, czy tylko przed częścią jego; czy ma być mocniejszy w tym lub w owym punkcie, i jakie ma wykonać

Dans un terrain coupé, où l'attaque est moins vive, cette force peut être portée au quart; tandis que, dans un pays plat ou découvert, elle doit être au moins du tiers.

Le corps destiné à agir en tirailleurs, doit être divisé en trois détachemens; le premier, compose la réserve; le second, placé en avant d'elle, est destiné à soutenir, à renforcer et à relever les tirailleurs; enfin, le troisième, déployé en tirailleurs, en avant du second; ce détachement couvre toute la ligne, et il est des circonstances, où ce troisième détachement doit être formé à rangs ouverts.

Le but des tirailleurs étant d'entamer l'ennemi par un feu partiel, et non par un feu de ligne, ils ne doivent jamais rester réunis, mais se diviser, de manière à laisser toujours entre chacun d'eux un intervalle de plusieurs pas; et le moindre intervalle à observer doit être d'environ quatre mètres, ou six pas. Ainsi, cinquante hommes suffiront, non seulement pour former une chaîne qui couvrira le front d'un bataillon de sept cent vingt hommes, formés sur trois rangs, mais encore, le déborderont de dix mètres, l'étendue de ce front n'étant que de cent quarante mètres: règle, qu'il faut toujours observer dans la formation d'une ligne de tirailleurs, de manière que cette ligne couvre le front et les flancs du corps devant lequel elle est placée.

Cependant, ce n'est que d'après la connaissance de la nature du terrain, qn'on peut sciemment déterminer si la chaîne des tirailleurs doit s'étendre devant tout le front, ou seulement devant une partie du front; si elle doit être plus forte sur tel point,

ruchy, bąć to w postępowaniu naprzód, bąć w cofaniu się.

Każdy obrót w obliczu nieprzyjaciela przedsiębrany, powinien być osłaniany z frontu i z boków przez tyralierów; bezwzględnie czy zamiarem jego jest przejście wojska *z szyku bojowego* w szyk kolumny, czy też przeciwnie *z szyku kolumny* w szyk bojowy.

Do obrony punktów które położenie w jakiém się wojsko znajduje zajmować koniecznie każe, nie zależy przeznaczać tyralierów, lecz mocne oddziały piechoty, które się na tychże punktach sadowią w chwili, kiedy armia bierze swą pozycyą; tyralierów zaś nie wysyła się, aż tuż przed rozpoczęciem walki.

Jeżeli będący na przodzie tyraliery zmuszeni będą ustąpić przemagającéj sile, cofać się powinni do swéj rezerwy, a z nią połączeni, do głównego korpusu. Jeżeli przeciwnie ścigają nieprzyjaciela, niepowinni nigdy przechodzić punktu który im na zatrzymanie się jest wskazany, gdyby się albowiem udali nierozważnie w pogoń za nieprzyjacielem, mógłby ich przez udany odwrót wciągnąć w zasadzkę, a strata ich byłaby tém dotkliwszą, że osłabiłaby liczbę wojska przeznaczonego wraz z niemi na obronę pozycyi, coby łatwo mogło pociągnąć za sobą jéj utratę.

Gdyby tyraliery nawet pomimo ich rezerwy nie mogli się utrzymać, nie należy ich wzmacniać ko-

plutôt que sur tel autre, de même, que des divers mouvemens, qu'elle serait dans le cas de faire, soit que l'on se portât en avant, soit qu'on se retirât.

Toute manoeuvre, faite à proximité de l'ennemi, doit être couverte et flanquée par des tirailleurs, soit que cette manoeuvre eût pour but, de faire passer les troupes, de *l'ordre en bataille*, à *l'ordre en colonne*, ou, de *l'ordre en colonne*, à *l'ordre en bataille*.

La défense des points, dont la position de l'armée rend l'occupation tout-à-fait indispensable, ne doit pas être confiée à des tirailleurs; mais à de forts détachemens d'infanterie, qui s'établissent sur ces points, en même temps que l'armée prend sa position; tandis que les tirailleurs ne doivent être portés en avant, qu'au moment qui précède immédiatement l'action.

Si les tirailleurs, postés en avant, étaient contraints, par une force supérieure, à se retirer, ce serait sur leur réserve qu'ils se reploieraient, pour se réunir ensuite avec elle, au corps principal. Si, au contraire, ils poursuivent l'ennemi, ils ne doivent jamais dépasser le point où il leur est dit de s'arrêter, parce que, s'ils s'abandonnaient inconsidérément à la poursuite de l'ennemi, ce dernier pourrait, par une retraite simulée, les faire tomber dans une embuscade; et leur perte serait d'autant plus sensible, dans ce cas, qu'elle affaiblirait le nombre des troupes destinées à défendre la position, conjointement avec eux: ce qui suffirait pour la faire perdre.

Quand les tirailleurs ne peuvent plus se soutenir, même à l'aide de leur réserve, il ne faut pas

sztem linii bojowéj; można bowiem być pewnym, że skoro nieprzyjaciel rozwinął tak znaczne siły, do spędzenia tyralierów z stanowiska mającego ścisły związek z pozycyą zajętą przez główny korpus, lub też pomimo swéj bliskości od tejże pozycyi nie zawisłego, taki nieprzyjaciel nie poprzestanie na wyparowaniu tyralierów, i zajęciu punktu bronionego ogniem wojska stojącego w głównéj pozycyi, na którymby się sam utrzymać nie mógł; lecz uderzy obces na pozycyą przez główne siły swego przeciwnika zajętą.

Przypuśćmy że w podobnym stanie rzeczy, korpus odpornie działający, rozsypuje się cały w tyralierów w celu obrony gruntu leżącego na przodzie, cóż z tego wyniknie? oto nieprzyjaciel postępujący w ściśniętym szyku, przełamie zapewne z łatwością tę linią tyralierów w którymkolwiek bąć punkcie, i opanuje główną pozycyą bez żadnéj prawie przeszkody.

Kiedy przeciwnie jeżeli zamiast wzmacniania tyralierów, ściągniemy ich do linii bojowéj nim przez nieprzyjaciela zniesieni w części zostaną, wtedy powiększą siły nasze w chwili stanowczéj i większy przyniosą nam użytek. Co się dopiero mówiło względem zachowania się tyralierów przed pozycyą odporną, zastosować się także daje, do pozycyi zaczepnéj.

Gdy linie przeciw siebie działające już się zbliżyły ku sobie w celu wzajemnego na siebie uderzenia, tyraliery powinni odsłonić czoło swojéj linii, i zwinąć się na jéj skrzydło, celem wspólnego działania z całą linią.

Każde wojsko działające w ściśniętym szyku, przełamie niezawodnie linią tyralierów; bo żołnie-

les renforcer aux dépens du corps de bataille; car, il faut bien se persuader que, si l'ennemi emploie des forces assez considérables pour obliger des tirailleurs à abandonner une position, qui se lie étroitement avec celle sur laquelle est établi le corps principal, ou qui en soit indépendante, quoiqu'à sa portée, cet ennemi ne se bornera pas à débusquer des tirailleurs, pour s'emparer d'un point, battu par le feu des troupes qui occuperaient la position principale, et sur laquelle il ne pourrait pas se maintenir; mais plutôt, qu'il marchera directement sur celle occupée par le gros des forces de son adversaire.

Nous supposons que, dans cet état de choses, le corps qui est sur la défensive se divise en tirailleurs, pour disputer le terrain qui est en avant, qu'arrivera-t-il? que, si l'ennemi se tient en masse, il n'aura certainement pas de peine à enfoncer un des points de la ligne des tirailleurs, et qu'il parviendra à cette position sans rencontrer d'obstacles.

Mais, si les tirailleurs se reploient à temps sur la ligne de bataille, avant que l'ennemi ait pu en enlever une partie, alors, leur force peut être mieux employée, pour le moment décisif. Ce que nous venons de dire, relativement à la conduite que doivent tenir les tirailleurs, qui occupent une position défensive, leur est également applicable dans l'offensive.

Lorsque des lignes opposées s'approchent assez pour s'attaquer immédiatement, les tirailleurs doivent démasquer le front de leur ligne et se porter sur ses flancs, pour agir de concert avec la masse.

Toute troupe, qui se tiendra en masse, enfoncera toujours une ligne de tirailleurs, parce que

rze pojedynczo walczący, z boków i z tyłu niczém nie zasłonieni, ni wspierani, których cała siła na kilku wystrzałach z ręcznéj broni zależy, nie mogą tyle stawiać oporu, co kolumny lub linie do boju uszykowane, które w swéj własnéj formacyi mają punkta oparcia, na czém tyralierom zbywa.

Tyraliery zatém szukać powinni ile możności w naturze gruntu korzyści, których przez właściwy sobie sposób walczenia są pozbawieni, bąć to w obronie lub attaku jakiego stanowiska, bąć też w okrywaniu marszu flankowego; powinni oni w różnych tych przypadkach umieć wybierać takie miejsca, pod zasłoną których mogliby niepokoić nieprzyjaciela, i szkodzić mu ile tylko można, mając zawsze na uwadze, aby się nie oddalać zbytecznie od korpusu który poprzedzają, lub którego zasłaniają odwrót.

Sposób użycia tyraiierów powinien być zawsze zastosowany i do natury gruntu na którym się działo, i do rozporządzeń przeciwnika.

Naprzykład gdy w okolicy otwartéj nie możemy stawić nieprzyjacielowi jak tylko samą piechotę, kiedy on ma piechotę i jazdę, nie byłoby bespiecznie używać tam tyralierów, których natarcie jazdy wnetby rzuciło na linią bojową, gdzie przynieśliby nieład, a następnie podaliby pomyślną dla nieprzyjaciela porę do uderzenia na nią z korzyścią.

Na otwartym gruncie gdzie piechota przeciw piechocie działa, i gdzie się niejakie zaklęśla ziemi napotykają, będą tyraliery nader użytecznemi; jednakże nie należy ani zbyt wielkiéj używać ich liczby, ani

des hommes épars, qui n'ont ni leurs flancs ni leurs derrières couverts, ni soutenus, et dont la force individuelle repose sur quelques coups de fusil seulement, ne peuvent se maintenir comme le peuvent des masses ou des lignes de bataille, qui trouvent des points d'appui dans leurs dispositions; ce qui est impossible à une ligne de tirailleurs.

C'est pourquoi les tirailleurs doivent chercher à trouver, autant que possible, dans la nature du terrain, une compensation aux avantages qu'ils perdent dans leur mode de combattre, soit qu'ils aient à défendre ou attaquer une position, ou à couvrir une marche de flanc; ils doivent, dans ces différens cas, savoir se choisir un poste d'où ils puissent, à couvert, inquiéter et faire le plus de mal possible à l'ennemi, en observant toujours de ne pas trop s'éloigner du corps qu'ils précèdent ou qu'ils suivent.

La manière d'employer les tirailleurs doit toujours être subordonnée à la nature du terrain sur lequel on agit, et d'après les dispositions de l'adversaire.

Par exemple, si, étant dans un pays ouvert, on n'a que de l'infanterie à opposer à un ennemi, qui a de la cavalerie et de l'infanterie, il y aurait du danger à mettre en action, sur un pareil terrain, des tirailleurs qu'une charge de cavalerie aurait bientôt rejetés sur la ligne de bataille, où ils porteraient le désordre et donneraient beau jeu à l'ennemi pour attaquer cette ligne avec succès.

Dans un terrain ouvert, où l'infanterie agit contre de l'infanterie, et où il se rencontre quelques plis de terrain, les tirailleurs sont très utiles; cependant, il ne faut pas les employer en grand nom-

ich bardzo od głównego korpusu oddalać, inaczéj wystawieni byliby na odcięcie; w podobnéj bowiem okolicy, tylko wojsko w liniach lub massach z korzyścią działać może.

Im więcéj jest grunt poprzecinany, tém jest dogodniejszy dla tyralierów; pod zasłoną bowiem parowów, grobel, rowów, płotów, lasów i t. p. mogą długo razić nieprzyjaciela, nim ich ten, wstrzymywany przez wymienione lub inne miejscowe zawady, wyrugować ztamtąd zdoła.

Nie można nigdzie korzystniéj użyć tyralierów, jak w podobnych okolicach, które przeszkadzają a przynajmniéj utrudniają rozwijanie kolumn; gdzie linia frontem długo bez odłamywania się postępować nie może, gdzie kolumny podzielać się często muszą dla uniknienia zawad które tamują ich poruszenia; i czy kolumny te stoją, czy są w marszu, tyraliery zawsze im z łatwością szkodzić mogą, kiedy one przeciwnie o żadną choćby najmniesza stratę przywieść ich nie są w możności. Jednakże jeżeli kolumny nieprzyjacielskie pomimo przeszkód miejscowych i dobrze kierowanego ognia tyralierów, ciągle się naprzód posuwają, tyraliery wtedy cofnąć się na swe powinni rezerwy, które zawsze w gotowości wspierania ich znajdować się mają. Jeżeli nieprzyjaciel pomimo połączenia się tyralierów z ich rezerwami zmusi ich do odwrotu, powinni w cofaniu się korzystać z każdéj zawady, na które na gruncie natrafiają, zatrzymywać się za niemi i bronić ich silnie, pierw nim się na główny cofną korpus.

Tyraliery wysłani dla niepokojenia nieprzyjaciela który z stanowiska swego odmarszerować zamyśla, powinni korzystać z rowów, płotów, parkanów, chat

bre, ni trop les éloigner du corps principal; autrement, on les exposerait à être coupés; dans un semblable terrain, il n'y a que les troupes qui sont en ligne ou en masse qui puissent agir avec succès.

Plus le terrain est coupé, plus il convient aux tirailleurs, parce qu'à la faveur des ravins, des digues, des fossés, des haies, des bois, des maisons, ils peuvent faire feu long-temps avant que l'ennemi, arrêté par ces obstacles et autres difficultés locales, puisse les en déloger.

Les tirailleurs ne peuvent jamais être employés plus utilement et plus avantageusement que dans de semblables terrains, qui empêchent, ou du moins rendent très difficile, le déploiement des colonnes, lesquelles se trouvent souvent forcées de se subdiviser pour atténuer les obstacles qui s'opposent à leurs mouvemens; que ces colonnes soient en position ou en marche, les tirailleurs parviennent facilement à les entamer, sans qu'elles puissent leur faire éprouver la perte la plus légère. Cependant, si malgré les difficultés du terrain, et le feu bien dirigé des tirailleurs, les colonnes s'avancent toujours, alors les tirailleurs doivent se reployer sur leurs réserves, lesquelles se tiennent toujours à portée de les soutenir. Si malgré la réunion des tirailleurs avec leurs réserves, l'ennemi les obligeait à la retraite, les tirailleurs s'arrêteraient derrière tous les obstacles, que leur offrirait le terrain, et les disputeraient vivement avant de se retirer sur le corps principal.

Quand l'ennemi est en marche, et que des tirailleurs sont envoyés pour l'inquiéter, ces tirailleurs doivent s'embusquer derrière les palissades et les

lub domów i ze wszystkich miejscowych przeszkód, z po za których najwięcéj nieprzyjacielowi szkodzić mogą, żywy na linią jego utrzymując ogień; sami zawsze gotowi tak do odwrotu, jeżeli przeważającą na nich naciera siła, jakoteż do zajęcia na powrót opuszczonych punktów, jeżeli wysłane na przeciw nich oddziały, nieprzyjaciel znowu do siebie ściągnął.

Jeżeli się idzie do attaku a tyraliery poprzedzają linią dla rozpoczęcia boju, łańcuch ich zformować należy wcześniéj nim kulki nieprzyjacielskie dosięgać zaczną.

W okolicy otwartéj tyraliery powinni ile możności marszerować w linii; na gruncie zaś poprzecinanym równanie się ich powinno być zastosowane do miejscowości.

Oddziały tyralierów powinny przebiegać szybko przestrzenie otwarte, aby się dostać na punkta korzystne, z którychby mogli dawać ognia bez zbytniego odsłaniania się; a po kilku wystrzałach posuwać się znowu naprzód i zająć inne punkta, któreby dla nich równo jak pierwsze, korzystnemi były.

Gdy łańcuch tyralierów napotyka na stanowiska, silnie przez nieprzyjaciela osadzone, powinien się zatrzymać i zatrudniać przeciwnika dopóty, dopóki postępujący za nim tyraliery nie nadciągną, bąć to w celu wyparcia nieprzyjaciela z zajętych punktów, bąć dla okrążenia onego, lub też dla niepokojenia flank jego; i dopóki nie nadéjdą ich rezerwy dla uderzenia obcesem na jego stanowisko.

Skoro tyraliery spędzili nieprzyjaciela z punktów przed swą linią zajmowanych, i gdy się już zbliżą do jego linii bojowéj, wtedy powinni się za-

maisons, enfin derrière tous les endroits d'où ils puissent nuire le plus à l'ennemi, et l'arrêter; faire un feu très vif sur son front et ses flancs, reculer si l'ennemi s'avance en force, et reprendre ensuite leur poste, s'il rappelle à lui les détachemens envoyés contre eux.

Lorsqu'on s'avance pour attaquer, et que les tirailleurs sont envoyés pour engager l'action, leur chaîne doit être formée hors de la portée du fusil.

Dans un pays ouvert, les tirailleurs doivent marcher alignés, autant que possible; dans un pays coupé, l'alignement doit être subordonné au mouvement du terrain.

Les tirailleurs doivent franchir rapidement les espaces découverts, pour gagner des points avantageux, d'où ils puissent faire feu sans trop se découvrir; et après quelques décharges, ils doivent de nouveau se porter en avant, pour aller occuper d'autres points qui leur soient également avantageux.

Quand les tirailleurs, qui marchent les premiers, rencontrent des positions où l'ennemi est en force, ils doivent s'arrêter et l'occuper, jusqu'à ce que d'autres tirailleurs se joignent à eux pour déloger l'ennemi, le tourner, l'inquiéter sur ses flans, et que les réserves arrivent pour forcer la position.

Lorsque les tirailleurs ont délogé l'ennemi de ses postes avancés, et qu'ils ne sont plus qu'à une petite distance de sa ligne de bataille, là ils doi-

trzymać, rozsypać się za płotami i rowami jakie są pod ręką, i nieprzestawać utrzymywać na linią nieprzyjacielską jak najżywszego ognia, dopóki główny korpus nie nadciągnie i nie rozpocznie attaku.

Prawidła służące tyralierom do postępowania naprzód, służą również kiedy mają zasłaniać odwrót.

Ile razy tyraliery zmuszeni do odwrotu, napotykają punkt z którego ogniem swym, przeciwnika z korzyścią dosięgnąć mogą, powinni się na nim zatrzymać i stawić czoło nieprzyjacielowi, gdyby ich za żywo ścigał; uważając przecież, aby nie zostawali za bardzo w tyle korpusu, którego marsz zasłaniają. Jeżeliby zaszła potrzeba, ażeby tyraliery trzymali się na zajętym punkcie dłużéj niż tego przepisy dozwalają, a to dla dania korpusowi czasu do dojścia na korzystną jaką pozycyą, natenczas rezerwy których nie inne jest w odwrocie przeznaczenie, jak tylko wspierać tyralierów w najważniejszych chwilach, powinny zatrzyma się wraz z niemi i przyłożyć się czynnie do obrony zajętego przez tyralierów punktu; a to dla zapobieżenia aby ich nieprzyjaciel nie zniosł zupełnie; część jednakżo rezerw powinna pozostać w massie, aby mogła nieść pomoc punktom któreby jéj najwięcéj potrzebowały.

Gdy tyralierom przebywać przyjdzie okolicę otwartą, gdzieby się obawiać można natarcia jazdy nieprzyjacielskiéj, wtedy powinni zebrać się, utworzyć kupki i w tym szyku spieszyć ku poprzecinanemu gruntowi lub ku korzystnéj jakiéj pozycyi.

vent s'arrêter, se diviser derrière les haies et les fossés les plus voisins, et ne pas cesser de faire un feu très vif sur cette ligne, jusqu'à ce que le gros du corps principal les ait joints et commencé l'attaque.

Les règles qu'observent les tirailleurs, quand ils se portent en avant, doivent être également suivies quand ils couvrent une retraite.

Toutes les fois que des titailleurs sont obligés de se retirer, et qu'ils rencontrent un point, d'où ils puissent faire feu avec avantage, ils doivent s'y arrêter, et faire face à l'ennemi, s'il les poursuit trop vivement, en observant cependant de ne pas rester trop en arrière du corps dont ils couvrent la marche. S'il était nécessaire que les tirailleurs, pour donner à ce corps le temps de gagner une position avantageuse, dussent, sur le point où ils se seraient établis, résister aux efforts de l'ennemi plus longtemps que les règles le prescrivent; alors il faudrait, dans ce cas, que les réserves, qui n'ont d'autre objet dans leur marche rétrograde, que celui de soutenir les tirailleurs dans les passages les plus importans, s'arrêtassent avec eux, et prissent activement part à la défense du point sur lequel les tirailleurs se seraient arrêtés, afin d'empêcher l'ennemi de les culbuter; néanmoins, une partie des réserves resterait toujours réunie, pour se porter au soutien des parties qui en auraient le plus besoin.

Lorsque les tirailleurs ont à traverser des terrains découverts, et qu'ils peuvent craindre quelque entreprise de la cavalerie ennemie, ils doivent se réunir, se former en masse, et gagner rapidement, dans cet ordre, un terrain accidenté, ou atteindre une position favorable.

Jeżeli tyraliery przechodzą przez jaki wąwoz, przez który jedna tylko lub dwie prowadzące drogi silnie lub mało co są obsadzone, powinni w drugiém przypuszczeniu, obces nań uderzyć, kiedy pod tenże sam czas inni wspierać będą attak, sypiąc ogień z punktów wąwoz z boku biorących; a skoro przejście zdobyte zostanie, rezerwa powinna pośpieszyć, przejść wąwoz, a rozwinąwszy się zająć wyjścia z niego póki się kolumna do nich nie zbliży; poczém znowu rezerwa połączy się z tyralierami, i stosować się będzie do ich poruszeń.

Jeżeli wnijścia do wąwozu silnie są osadzone, wtedy tyraliery rozsypią się wzdłuż jego brzegów, utrzymywać będą żywy i ciągły ogień aż do przybycia rezerw, lub też samego głównego korpusu; za nadciągnięciem którego, rezerwy połączą się z tyralierami uwieńczającemi wąwoz i uderzą razem z nimi obces na punkt, który ma być zdobyty.

Po zdobyciu wąwozu, jeżeli tego zajdzie potrzeba aby tyraliery naprzód jeszcze posunięci zostali, rezerwy pójdą za nimi dla ich wspierania. To co dopiero mówiono o przejściu wąwozów w postępowaniu naprzód, zachować należy także w przechodzeniu ich w razie odwrotu.

Naprzykład: gdy w odwrocie przyjdzie przechodzić wąwoz jaki, a nieprzyjaciel nie zbyt żywo cofających się ściga, wtedy tylna straż powinna zająć punkta najkorzystniejsze, zasłaniać wchód do wąwozu i starać się ile możności niedopuścić przeciwnikowi dostania się do niego, dopóki główny korpus z niego nie wyjdzie, albo przynajmniéj tyle się nie oddali,

Lorsque des tirailleurs arrivent devant un défilé, qui ne présente qu'un ou deux passages, faiblement ou fortement gardés, ils doivent, dans le premier cas, y pénétrer de vive force, pendant que d'autres tirailleurs favorisent cette attaque, en faisant feu des points qui flanquent ce défilé; et une fois que le passage est forcé, la réserve doit accourir, déboucher, se déployer, et occuper ces passages, jusqu'au moment où la colonne s'en approche; alors elle rejoint les tirailleurs, et suit de nouveau leurs mouvemens.

Si les passages sont fortement occupés, les tirailleurs doivent se diviser sur les bords du défilé, faire un feu aussi vif que soutenu jusqu'à l'arrivée des réserves, et même jusqu'à celle du corps principal; et à l'arrivée de ce dernier, les réserves doivent se réunir et attaquer simultanément, avec les tirailleurs qui couronnent le défilé, le point où il doit être forcé.

Le défilé forcé, si les circonstances demandent que les tirailleurs soient encore poussés en avant, les réserves continuent de marcher à leur soutien. Les règles exposées ci-dessus, relatives à un passage de défilé en avançant, sont également applicables à un passage de défilé en retraite.

Par exemple, lorsque dans un passage de défilé en retraite, l'ennemi ne poursuit pas trop vivement, l'arrière-garde doit se placer sur les points les plus avantageux, qui couvrent l'entrée du défilé, et faire tous ses efforts pour empêcher l'adversaire d'y pénétrer, jusqu'à ce que le corps principal soit, ou hors du défilé, ou assez éloigné pour que l'ennemi ne

iż go nieprzyjaciel w samym wąwozie pomimo wszelkiego pospiechu, nie będzie mógł doścignąć; poczém tylna straż może opuścić zajęte przez nią punkta, i daléj się cofać; kiedy tym czasem rezerwy tyralierów rozwinięte i porozstawiane po prawéj i lewéj stronie wąwozu bronić będą doń wnijścia. Skoro tylko główny korpus i tylna straż przejdą wąwoz, tyraliery i ich rezerwy (których część uważa boki wąwozu), uszykować się powinny w sekcye i postępować za tylną strażą w odległości dwustu lub trzysta kroków.

Gdyby nieprzyjaciel ścigał natarczywie cofających się wąwozem, sposób przejścia jest wprawdzie ten sam jak wyżéj wskazany, jednakże gdy nie można zostawiać tyralierów i ich rezerw sobie samym, i wystawiać ich na pewne zniszczenie, należy mocnemi oddziałami osadzić cały wąwoz które póty w nim trzymać się winny, póki go ostatni z tyralierów nie przejdzie.

W attaku i w obronie lasów, tyraliery też same zachować powinni prawidła, co w okolicy poprzecinanéj; w lasach zamiast płotów, rowów i domów, zasłaniają ich drzewa, zarośla i wyżyny gruntu, i podają im sposobność utrzymywania skutecznego na przeciwnika ognia; jednakże gdy w podobnych miejscach nie można wiedzieć co się o podal dzieje, Officerowie przeto dowodzący tyralierami powinni jak największą dawać baczność, ażeby ciż za nadto się od siebie nie oddalali, żeby jeden drugiego z oczu nie tracił, i żeby zachowywali ile być może równanie i związek między sobą. W podobnym gruncie, lepiéj jest gdy tyraliery wolniéj ale za to więcéj

puisse pas l'atteindre dans le défilé même, telle diligence qu'il fasse; alors l'arrière-garde doit quitter les points sur lesquels elle s'était établie, et continuer sa retraite; tandis que les réserves des tirailleurs, déployées et portées à droite et à gauche du défilé, doivent en défendre l'entrée. Aussitôt que le passage est franchi par le corps principal et par l'arrière-garde, les tirailleurs et leurs réserves (dont un certain nombre flanque le défilé) doivent se former par section, et suivre l'arrière-garde à la distance de deux à trois cents pas.

Quand, dans un passage de défilé en retraite, l'ennemi poursuit vivement son adversaire, le passage doit toujours s'exécuter de même qu'il est dit ci-dessus; seulement, comme on ne doit pas sacrifier les tirailleurs et leurs réserves, en les abandonnant à eux-mêmes, il faut poster, au débouché du défilé, des détachemens qui l'occupent, jusqu'à ce que le dernier des tirailleurs l'ait franchi.

Dans l'attaque et la défense des forêts, les tirailleurs doivent observer les mêmes règles que celles qu'ils suivent à l'égard des pays coupés; dans les forêts, au lieu de haies, de fossés, de maisons, ce sont des arbres, des broussailles, des mouvemens de terrains, qui les couvrent, et les mettent à même de faire feu avec avantage; mais, comme dans de semblables localités, les officiers ne peuvent pas voir ce qui se passe loin d'eux, ces officiers doivent apporter la plus grande attention à ce que les tirailleurs ne s'écartent pas trop et ne se perdent pas de vue mutuellement, et à ce qu'ils conservent, autant que possible, leur alignement, ainsi

skupieni postępują, wszelka bowiem przerwa lub luka w linii tyralierów, może mieć szkodliwe skutki; bo nieprzyjaciel może przebyć ich linią nie spostrzeżony, odciąć jéj część i znieść ją tak że inne wiedzieć nawet o tém nie będą.

Nigdzie tyraliery nie mogą być korzystniéj użyci jak w wysokich górach, gdzie wojna ogranicza się zazwyczaj na posterunkowych utarczkach; chociaż bowiem w okolicach górzystych nie masz tak jak na płaszczyznach dróg któremiby korpusa prowadzące z sobą znaczne pociągi i obłogi poruszać się dogodnie mogły, jednakże rzadko gdzie natrafiamy na tak niedostępne góry, aby na nie ludzie pojedyńczy ścieszkami dostać się nie zdołali, lub przez któreby małe oddziały przejść nie mogły.

Przepisy poniżéj wyszczególnione, wskazują jak należy rozstawiać i używać tyralierów w okolicach górzystych tak w attaku jako i w obronie.

Gdy w krajach górzystych przychodzi zdobywać jakową pozycyę, należy powysyłać tyralierów na góry leżące po obu stronach doliny w któréj się nieprzyjaciel usadowił; powinni oni postępować obustronnie urownani względnie siebie i osadzać następnie wzgórza nie wyprzedzając jedni drugich; jeżeli im się uda wyrugować przeciwnika, bąć przemocą bąć zagrożeniem wzięcia mu tyłu, a on ścieszkami przez skały ustępuje, należy wtedy aby jedni

que leurs communications. Dans un pareil terrain, il vaut mieux que les tirailleurs marchent plus lentement, mais qu'ils marchent réunis; car toute ouverture ou interruption, dans une ligne de tirailleurs, peut avoir des résultats fâcheux; l'ennemi peut traverser cette ligne, sans être aperçu, en couper une partie, la défaire, sans que l'autre partie en ait la moindre connaissance.

Les tirailleurs ne peuvent jamais être employés plus utilement que dans les pays de hautes montagnes, où la guerre se borne ordinairement à des affaires de postes; car, si dans les contrées montueuses, il n'y a de routes praticables pour les corps qui ont à leur suite des voitures ou autres attirails, que dans les vallées, il n'est cependant pas de montagne tellement inaccessible, que ne puissent gravir, par des sentiers, des hommes isolés, et même, à travers desquels ne puissent être dirigés de faibles détachemens.

Les principes ci-après indiquent comment les tirailleurs doivent être disposés et employés dans la guerre de montagnes, tant pour l'attaque, que pour la défense.

Dans les pays de hautes montagnes, au moment d'attaquer une position, des tirailleurs doivent être détachés sur les montagnes, et des deux côtés de la vallée où se trouve l'ennemi, ces tirailleurs doivent gagner successivement les hauteurs, et marcher de manière à ne jamais se dépasser les uns les autres; s'ils parviennent à débusquer l'adversaire, soit de vive force, soit en menaçant de le tourner, et que cet adversaire fasse sa retraite par des sentiers et

z tyralierów ścigali go, a inni tymczasem zajmowali punkta na wzgórzach, z którychby ogień swój skutecznie na stanowisko nieprzyjacielskie kierować mogli, i ułatwiali tym sposobem attak przez główny korpus w dolinie przedsiębrany.

Jeżeli tyraliery po odpędzeniu nieprzyjaciela, znajdują ścieszki które prowadzą w tył, lub na flanki jego, kilku z nich powinno się tam zaraz udać dla niepokojenia przeciwnika, kiedy tym czasem reszta ich działać powinien ku osiągnieniu głównego zamierzonego celu, a ten jest wzięcie pozycyi przemocą.

Kiedy dla wyparowania nieprzyjaciela z gór, trzeba koniecznie zająć ich szczyty, gardziele i wszelkie punkta wyniosłe, aby go wziąść z boku i z tyłu, wtedy z natury gruntu wypływa, aby do czynności tego rodzaju słabe używać tylko oddziały, które rozsypawszy się w tyralierów, postępować będą ścieszkami jakie spotkają. Oddziały te powinny się zwolna naprzód posuwać i pilnie rozpoznawać choćby najmniejsze przejścia; rezerwy ich zajmować powinny punkta w których się kilka krzyżuje ścieszek, a szczególniéj te, przez które tyraliery w razie odwrotu przechodzić koniecznie muszą.

Gdy w okolicach górzystych tyraliery posuwając się naprzód, zoczą jaki nieprzyjacielski posterunek, powinni się wtedy podzielić i tak się rozstawić, aby na niego z kilku stron razem natrzeć mogli; a jeżeli na wzgórzach panujących nad tym posterunkiem, postrzegą punkt jaki z któregoby można wziąść nieprzyjaciela z tyłu lub z boku, powinni się natychmiast na niego udać.

à travers des rochers, il faut alors que des tirailleurs le poursuivent, tandis que d'autres s'emparent, sur les hauteurs, des points d'où ils puissent diriger leur feu, le plus avantageusement possible, sur la position de l'ennemi, et favoriser ainsi l'attaque que le corps principal fait dans la vallée.

Si les tirailleurs, après avoir débusqué l'ennemi, trouvent des sentiers qui conduisent sur ses derrières, ou sur ses flancs, quelques tirailleurs doivent s'y porter pour l'inquiéter, tandis que le plus grand nombre doit concourir au but principal, qui est de forcer la position.

Quand, pour déloger l'ennemi des montagnes, il est nécessaire de s'emparer des sommités, des gorges, et de tous les points élevés, pour le prendre en flanc et à dos, la nature du terrain commande de n'employer dans ces sortes d'opérations, que des détachemens peu nombreux, lesquels doivent marcher dispersés en tirailleurs à travers les sentiers qu'ils rencontrent. Ces détachemens ne doivent s'avancer que l'entement, et reconnaître attentivement les moindres passages; leurs réserves doivent se placer sur les points où plusieurs sentiers se croisent, et particulièrement sur ceux où, en cas de retraite, les tirailleurs seraient obligés de repasser.

Quand, dans les contrées montueuses, les tirailleurs se portent en avant, et qu'ils sont parvenus à la vue d'un poste ennemi, ils doivent se partager et se placer de manière à l'attaquer simultanément de plusieurs côtés; et s'ils aperçoivent, sur les hauteurs qui dominent ce poste, un point d'où ils puissent prendre l'ennemi qui l'occupe, à dos et en flanc, ils doivent s'y porter sur-le-champ.

Kiedy działając odpornie w górach, zajmujemy pozycyą przy wejściu do jakiéj doliny, albo w niéj saméj, należy wtedy osadzać zawsze pocztami wierzchołki gór dolinę otaczających; poczty te w razie napadu rozsypują się w tyralierów.

Czynimy tu uwagę, że wszelka odporna pozycya w dolinie bierze się albo za ciaśniną z któréj nieprzyjaciel wychodzić i pod ogniem ze wszystkich stron ku téjże ciaśninie wymierzonym formować się koniecznie musi, jeżeli jesteśmy w znacznéj sile; lub też, jeżeli siły nasze są ograniczone w saméjże ciaśninie. W jednym i drugim razie, skrzydła takiéj pozycyi powinny się opierać o góry, a dla bespieczeństwa flank, należy wzgórza po prawéj i lewéj stronie położone, pocztami poobsadzać.

Pozycye takie powinny być tak osadzane, ażeby można zagrażać flankom nieprzyjaciela, gdyby je z frontu chciał attakować, nie narażając się bynajmniéj na utratę punktu który zdobyć zamierza.

Należy w takim razie powysyłać oddziały, które wdrapawszy się na wzgórza przyległe osadzić mają ich szczyty tyralierami; a ci tak się rozstawiać, ażeby pod zasłoną skał, drzew, i t. d. sypać mogli morderczy ogień na nieprzyjaciela; liczna zaś rezerwa strzedz ma wzgórz i ścieszek, przez które tyraliery cofać się mają gdyby do odwrotu zmuszeni byli.

Tyraliery powinni zajmować i bronić skały, góry i ścieszki przez któreby oddziały nieprzyjacielskie

Quand, dans les pays de motagnes, on est sur la défensive, et qu'on prend position à l'entrée d'une vallée ou dans la vallée même, il faut toujours faire occuper par des postes la sommité des montagnes qui environnent cette vallée: ces postes, en cas d'attaque, doivent se former en tirailleurs.

Nous ferons observer que toute position défensive dans une vallée se prend en raison de la force de la troupe qui doit la défendre. Cette position se prend, soit derrière un passage resserré, en face duquel l'ennemi serait obligé de se former sous un feu qui pourrait être dirigé de plusieurs points, avant de pouvoir commencer l'attaque, soit dans ce passage même. Dans l'un ou l'autre cas, les flancs d'une telle position doivent s'appuyer contre la montagne; et, pour la sûreté de ses flancs, les hauteurs de droite et de gauche doivent toujours être occupées.

Il faut occuper cette position de manière à pouvoir prendre en flanc l'ennemi, qui ferait une attaque de front, en même temps que l'on n'aurait rien à craindre pour le point dont il chercherait à s'emparer.

Dans ce cas, il faut envoyer des détachemens qui, gravissant les hauteurs voisines, les couronnent de tirailleurs; ces tirailleurs doivent se placer de manière qu'à l'abri des rochers, des arbres, etc. ils puissent diriger un feu meurtrier sur l'ennemi; une faible réserve doit garder les hauteurs et les sentiers par lesquels les tirailleurs devraient se retirer, s'ils étaient forcés à la retraite.

Les tirailleurs doivent occuper et défendre les rochers, les montagnes et les sentiers, à travers

dostać się mogły na najwyższe wierzchołki, i z którychby mogli uderzyć na boki i tył stanowiska naszego.

Dowódzca każdéj poczty w górach, powinien zawsze trzymać swoją rezerwę na punktach gdzie się kilka ścieszek z sobą przecina, a szczególniéj na takich z którychby jak najdłużéj można wstrzymywać attakującego nieprzyjaciela.

Oddziały tyralierów zajmujące góry, dopóty tylko na nich zostawać powinny, dopóki mają zapewniony odwrót, a skoro spostrzegą że nieprzyjaciel następuje z siłą przemagającą i zagraża im odcięciem drogi która kommunikuje z głównym korpusem, natenczas powinni opuścić swe posterunki, stosować swój marsz o ile można do marszu korpusu i uważać aby zawsze z nim w równi maszerowali, w celu osłaniania go i wspierania ogniem swoim.

Gdyby nieprzyjaciel wziął z boku tyralierów i ci pomimo pomocy swych rezerw, nie byli w stanie dotrzymania mu pola, wtedy powinni się cofać, zawsze jednakowoż tak wolno, aby głównemu korpusowi będącemu w dolinie dać czas do odwrotu albo do poczynienia rozporządzeń stosownych do okoliczności.

Skoro Officerowie powołani do prowadzenia tyralierów w górach umieją korzystać tu z odwagi, tam z roztropności, z zręczności lub z śmiałości swych podwładnych, bąć oddzielnie bąć razem w nich wzbudzonéj, zmuszą prawie zawsze przeciwnika chociażby w przewyższającéj znajdującego się sile, do ustąpienia, nie tylko z punktów zajętych w dolinie, ale nawet i z tych które na szczytach gór zajmuje.

lesquels des détachemens ennemis pourraient gagner les plus hautes sommités, et d'où ils auraient la facilité d'attaquer les flancs et les derriéres d'une position.

Le chef d'un poste, placé dans les montagnes, doit toujours tenir sa réserve sur les points où plusieurs sentiers se croisent, et particulièrement sur ceux d'où il puisse arrêter, le plus long-temps possible, l'ennemi qui l'attaquerait.

Les détachemens de tirailleurs, qui occupent les montagnes, ne doivent y rester qu'autant que leur retraite est assurée; autrement, quand ils voient que l'ennemi s'avance avec des forces supérieures, et qu'il menace de leur couper le chemin par lequel ils communiquent avec le corps principal, ils doivent quitter leurs postes, régler leur marche, autant que possible, sur celle de ce corps, et avoir l'attention de se tenir toujours à sa hauteur, afin de le couvrir et de le protéger par leur feu.

Si l'ennemi prenait en flanc les tirailleurs, et qu'avec le secours de leur réserve, ils se trouvassent encore dans l'impossibilité de lui tenir tête, ils se retireraient, mais toutefois assez lentement pour donner au corps principal, qui est dans la vallée, le temps de se retirer, ou celui de faire les dispositions que commanderait la circonstance.

Quand les officiers, qui sont chargés de diriger des tirailleurs dans un pays de montagnes, savent employer concurremment, ou tour à tour, la valeur, la prudence, l'adresse et l'audace, ils contraignent presque toujours leur adversaire, fût-il supérieur en nombre, à leur céder, non seulement les postes établis dans les vallées, mais encore ceux placés sur la sommité des montagnes.

Nie tylko w otwartym polu tyraliery używani bywają, w attaku także i obronie twierdz równie powszechne jest ich użycie.

W attaku twierdz tyraliery sadowią się przed równoległemi, kopiąc sobie okrągłe doły, dla ukrycia się przed ogniem z twierdzy. Te przygotowawcze prace tyraliery uskuteczniać winni pod kierunkiem Officerów Inżenierów, aby pewniéj od ognia działowego ochronieni zostali, Sapery zaś powinni im pomagać, aby tém prędzéj zakryci byli.

Przed zakopami rozciągają tyraliery łańcuch który wrazie zrobionéj przez nieprzyjaciela wycieczki, tyle tylko ma się trzymać, ile potrzeba czasu aby wojsko będące w zakopach uwiadomione zostało o wycieczce, i do broni w celu odparcia ucieczki wziąść się mogło; a gdy w miarę jak wycieczka zbliża się ku równoległym, działa twierdzy przestają dawać ognia, mogą więc tyraliery cofać się bez przeszkody, i odstrzeliwając się, szukać ocalenia pod ogniem wojska będącego w zakopach, do którego poruszeń stósować się powinni, bąć to że załoga zakopów idzie naprzód dla odparcia oblężonego, bąć też że się ogranicza obroną swoich linij.

Tyraliery usadowieni przed zakopami, nie tylko że je zasłaniają, ale nawet przyczyniają się znacznie do ułatwienia zasłonienia lub wspierania przedsiębranych rozpoznań. Z tych to z razu punktów Officerowie Inżenierów rozpoznawają działa zewnętrzne twierdzy, z nich wychodzą nocną porą dla poznania tych-

La mise en action des tirailleurs ne s'applique pas seulement aux opérations qui ont lieu en rase campagne, elle s'applique encore à l'attaque et à la défense des places.

Dans l'attaque des places, c'est en avant des parallèles que les tirailleurs doivent s'établir, en se creusant des tranchées circulaires, pour s'abriter contre le feu de la place. Dans ces petits travaux préliminaires, les tirailleurs doivent être dirigés par les officiers du génie, pour les défilés du canon, et aidés par les sapeurs, pour être plus promptement couverts.

Les tirailleurs doivent former, en avant des tranchées, un cordon, qui, dans le cas où l'ennemi ferait une sortie, ne doit tenir que le temps qu'il faut, pour que la ligne soit avertie, et qu'elle puisse se mettre en mesure de repousser les sorties; et comme, au fur et à mesure que les sorties s'approchent des parallèles, le canon de la place cesse de tirer, les tirailleurs peuvent facilement faire leur retraite, en escarmouchant, et venir se mettre sous la protection des troupes de tranchées, pour combiner leurs mouvemens avec elles, soit que ces troupes de tranchées se portent en avant, pour repousser l'assiégé, soit qu'elles se bornent à défendre leurs lignes.

Les tirailleurs, placés en avant des tranchées, sont non seulement utiles pour couvrir ces tranchées, mais encore pour protéger et couvrir les reconnaissances. C'est de ces points, que les officiers du génie examinent d'abord les dehors des places, et d'où ils partent de nuit, pour aller les reconnaître de

że dzieł zbliska. Za przykładem Officerów Inżenierów, powinni i dowódzcy tyralierów uważać pilnie na wszelkie szczegóły gruntu, aby sadowiąc się przed robotami oblężniczemi w miarę ich posuwania się, mogli zawsze wybierać najkorzystniejsze dla siebie położenia.

Zazwyczaj zakopy otwierają się w nocy, w nocy też oddziały tyralierów, prowadzone przez Officecerów Inżenierów sadowią się przed robotami jak się wyżéj mówiło; bezpieczne w swych dołach od ognia twierdzy, są one w stanie uważać zbliska wszelkie poruszenia oblężonych, w bramach, poternach, rogatkach, w drodze krytéj; i donosić o nich komendantom wojska w zakopach będącego, za pomocą umówionych naprzód sygnałów; który to sposób jest daleko dogodniejszy niż posyłki, jako potrzebujące długiego czasu do dojścia z raportem.

Tyraliery nie powinni przestawać na uważaniu nieprzyjaciela z swych dołów, ale powinni go niepokoić, utrudzać jego poruszenia przez ogień ręczny, i oczyszczać stoki z tyralierów nieprzyjacielskich, gdyby się którzy tam pokazali. Nadewszystko zaś powinni doświadczać swéj zręczności przeciw bateryom ławowym, jeżeli które w drodze krytéj są założone, nie dozwalając kanonieróm usługującym działa zbliżać się do nich bezkarnie.

W miarę posuwania się robót oblężniczych, tyraliery powinni tłumić bezustannie ogień nie tylko dzieł zewnętrznych, ale i głównego wału; mogą oni skoro wprawni są w celne strzelanie, jeżeli nie zupełnie uciszyć działa ciężkie, to przynajmniéj znacznie ich usługę

plus près. A l'exemple des officiers du génie, ceux qui conduisent les tirailleurs doivent examiner attentivement tous les détails du terrain, pour se porter en avant des parallèles, et dans la direction la plus favorable, à mesure qu'elles s'établissent.

C'est pendant la nuit que l'on ouvre la tranchée; c'est aussi pendant la nuit que les détachemens de tirailleurs, conduits par les officiers du génie, forment les petits établissemens, dont il est parlé plus haut; où, garantis du feu de la place, ils peuvent observer de près, les mouvemens qui pourraient se faire, aux portes, aux poternes aux barrières, derrière les glacis, et en donner connaissance aux commandans des troupes de tranchée, par des signaux convenus d'avance, et bien préférables, pour cet objet, à la voie des ordonnances, beaucoup trop longue, et souvent dangereuse.

Les tirailleurs ne doivent pas se borner à observer, de ces points, l'ennemi; mais ils doivent encore l'inquiéter, gêner ses mouvemens par des coups de fusil, dégarnir les glacis, des tirailleurs ennemis qui s'y montreraient. C'est surtout sur les batteries à barbette, qui pourraient y être établies, qu'ils doivent signaler leur adresse, en faisant quitter la partie aux canonniers attachés au service de ces batteries.

A mesure que l'attaque avance, et qu'il est possible de cheminer avec elle, les tirailleurs doivent continuer à éteindre le feu, non seulement des ouvrages avancés, mais aussi du corps de la place; et en ajustant bien, à travers les embrasures, ils peuvent,

utrudnić, rażąć kanonierów skoro tylko do dział przystąpią.

Widzimy ztąd, ile korzyści przynosi użycie tyralierów w foremnych oblężeniach, zacząwszy od obsaczenia twierdzy, aż do chwili w któréj po zrobionym i zrównanym wyłomie do szturmu iść zamyślamy; nawet ten ostateczny krok wspierają oni dzielnie z ostatnich swoich leżysk, oczyszczając żywym i ciągłym ogniem wyłom i przyległe przedpiersia z walczących jeszcze nieprzyjaciół.

W obronie twierdz tyraliery powinni zajmować wszelkie pomniejsze dzieła przed stokami wzniesione; a gdy jedna z główniejszych zasad jest: aby z zajmowanych nie ustępować ni ich porzucać dobrowolnie, takowe przeto odosobnione dzieła bronić powinni uporczywie, i w razie ich utraty na powrót je zdobywać, jeżeli można.

Do czynności także tyralierów obsaczonéj twierdzy należy, śledzić i odkryć chwilę zakładania pierwszych przykopów i ich kierunek.

Od pierwszych dni obsaczenia zacząwszy, tyraliery powinni ciągle patrolować około twierdzy. Patrol może łatwo wzniecić nieporządek i zamieszanie w linii przykopowéj, a szczególnie jeżeli oblegające wojsko nie ma wprawy w tego gatunku robotach; w każdym zaś przypadku ogień tyralierów kierowany w porę na robotników oblegającego wojska, obudza kanonierów po bateryach twierdzy, i służy im za cel do rzucenia kul świecących.

si non faire cesser tout-à-fait le feu, du moins ralentir beaucoup celui des grosses pièces, en blessant les canonniers, et en rendant par-là leur service difficile et dangereux.

On voit combien les tirailleurs peuvent être utilement employés dans les siéges réguliers, depuis le commencement de l'investissement d'une place, jusques au moment où la brèche étant praticable, on en vient à l'assaut, qu'ils favorisent encore, en dégarnissant la brèche, ainsi que les parapets voisins, par un feu très vif et bien dirigé, des dernières approches, où ils auront pu s'établir.

Dans la défense des places, les tirailleurs doivent occuper tous les petits ouvrages qui se trouvent en avant des glacis; et une des meilleures maximes sur la défense des places, étant de ne rien céder et de ne rien évacuer que l'on y soit forcé, ces petits ouvrages avancés doivent être défendus avec opiniâtreté, et repris dès qu'on le peut.

Épier et découvrir les premières tranchées de l'assaillant, et leur direction, est encore un service qui est réservé aux tirailleurs en avant des places.

Dès les premiers jours d'investissement, les tirailleurs doivent être constamment à patrouiller autour de la place. Une patrouille peut facilement mettre le désordre et la confusion dans une ligne de tranchées, surtout contre des troupes inexpertes à ce métier: dans tous les cas, le feu que les tirailleurs feraient à propos sur les travailleurs, qu'ils rencontreraient, serait toujours un bon éveil aux canonniers de la place, et donnerait un point de mire pour le jet des pots à feu.

W wycieczkach, tyraliery też samą co w bitwach i odwrotach pełnią służbę; ich to jest rzeczą zasiągać języka, poprzedzać wszelkie wycieczki po za twierdze przedsiębrane, tak przed oblężeniem jak w czasie oblężenia.

Tak byli użyci tyraliery przy attaku i w obronie twierdz *Ecluse*, *Nimegi*, *Kehl*, *Genui*, *Gdańska* i innych wielu, gdzie znaczne poczynili przysługi. Oficerowie którzy z uwagą czytać będą opisy wspomnionych oblężeń, z których niektóre zasługują na zachowanie potomności, znajdą w nich czyny ciekawe i przykłady pełne nauki.

Rozdziały następujące XVI, XVII, XVIII, XIX, XX i XXI, poświęcone zastosowaniu szczegółowemu zasad w niniejszym Rozdziale względnie użycia tyralierów w wojnie podanych; a Rozdziały XXXVIII i XXXIX, traktują o służbie, jaką pełnić powinni przy obsaczeniu i opasaniu twierdz.

ROZDZIAŁ XVI.

ROZSTAWIENIE I WALKA TYRALIERÓW.

PLAN XII.

Dwa bataliony z czterema działami zajmują pozycyą w A; Officer dowodzący tym oddziałem ma

Dans les sorties, les tirailleurs doivent remplir le même rôle que celui qu'ils remplissent dans les combats et dans les retraites; enfin ce sont eux qui doivent faire toutes les découvertes, accompagner toutes les expéditions qui se font au dehors, c'est-à-dire autour de la place, soit avant, soit durant le siége.

C'est ainsi que les tirailleurs furent employés dans l'attaque et dans la défense des places de *l'Écluse*, de *Nimègue*, de *Kehl*, de *Gênes*, de *Dantzick*, et dans beaucoup d'autres, où ils rendirent des services signalés. Les officiers, qui liront attentivement la relation de ces siéges dont plusieurs sont mémorables, y trouveront des faits aussi curieux que des exemples instructifs.

Les Chapitres suivans, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX et XXI (tome 1er), sont consacrés à l'application spéciale des principes exposés dans celui-ci sur l'emploi des tirailleurs dans la guerre de campagne; et les Chapitres XXXVIII et XXXIX (tome II), aux services qu'ils ont à remplir dans l'investissement et dans le blocus des places.

CHAPITRE XVI.

PLACEMENT ET COMBAT DE TIRAILLEURS.

PLAN XII.

Un officier occupe, avec deux bataillons et quatre pièces de canon, la position A; cet officier a

rozkaz attakowania dwóch batalionów nieprzyjacielskich, które stojąc w B, rozstawiły czterysta tyralierów po nad lewym brzegiem rzeczki *Fillbach*; jeden z tych dwóch batalionów nieprzyjacielskich rozporządził swoich tyralierów jak następuje:

Po za drzewami *a*, piętnastu ludzi, w małym lasku *b*, piętnastu ludzi; ci ostatni powinni się starannie ukrywać z przyczyny, iż stanowisko ich ze wszystkich stron jest widzianém. W rowie *c*, trzydziestu ludzi; lecz zagięcie tego rówu, nie ma być obsadzone; jest bowiem rażone z grobli ogniem pociągliwym w całéj długości. Za drzewami *d*, dziesięciu ludzi. Wszystkie te poczty wspierane są przez dwie sekcye stojące w *Kelterhof*. Z tych dwóch sekcyj jedna osadza płot ogrodu dla zbierania tyralierów będących w punktach *a* i *b*, i przyłożenia się do obrony *Kelterhof*; druga stoi w odwodzie w punkcie g. Rów *c* osadzony jest pięćdziesięciu ludźmi.

Tyraliery drugiego batalionu z B, rozdzieleni są jak następuje: w punkcie *h* pięćdziesiąt ludzi, którzy osadzają obwód lasu; w punkcie *i* siedmdziesiąt ludzi; wzdłuż spadku parowu w punkcie *k*, trzydziestu ludzi; w parowie zaś *l* pięćdziesiąt, którzy powinni zebrać w razie potrzeby trzydziestu ludzi w *k* będących.

Dwa Bataliony zajmujące punkt B w raz z ich tyralierami, rozstawionemi po nad lewym brzegiem *Fillbach*, odznaczone są karminem.

Dowódzca dwóch batalionów z A, zna dobrze, że gdyby chciał bez żadnéj zasłony iść na dwa bataliony w B, bąć w linii bąć w massie, ogień tyralierów przeciwnika mógłby mu szkodzić nie ma-

ordre d'attaquer deux bataillons ennemis, lesquels, placés au point B, ont réparti quatre cents tirailleurs au bord et sur la rive gauche du *Fillbach;* un de ces deux derniers bataillons a distribué les siens de la manière suivante:

Derrière les arbres *a*, quinze hommes; dans le petit bois *b*, quinze hommes; ces derniers doivent avoir soin de bien se couvrir, leur position étant vue de tous côtés. Dans le fossé *e*, trente hommes; le coude, que forme ce fossé, ne doit pas être occupé, parce qu'il est enfilé de la digue. Derrière les arbres *d*, dix hommes. Tous ces postes sont soutenus par deux sections placées dans le *Kelterhof*. De ces deux sections, une est déployée derrière la haie du jardin, pour rallier les tirailleurs, qui sont aux points *a* et *b*, ainsi que pour contribuer à la défense du *Kelterhof;* l'autre section est en réserve au point g. Dans le fossé *c*, cinquante hommes déployés.

Les tirailleurs de l'autre bataillon B, sont placés ainsi qu'il suit: au point *h*, cinquante hommes; ils occupent la lisière du bois; au point *i*, soixante-dix hommes; le long du ravin *k*, trente hommes; dans le ravin *l*, cinquante; ces derniers doivent rallier les trente hommes qui sont au point *k*.

Les deux bataillons qui occupent le point B, ainsi que leurs tirailleurs, répartis sur la rive gauche du *Fillbach*, sont coloriés en *Carmin*.

Le commandant des deux bataillons A sent bien que s'il marchait à découvert aux deux bataillons B, soit en ligne, soit en masse, le feu des tirailleurs, de ces deux bataillons, lui ferait éprouver quelques

ło. Dla uniknienia więc takowéj straty, a przynajmniéj zmniejszenia jéj ile możności, umyślił wysłać także tyralierów, przeciw tyralierom nieprzyjacielskim i przeznaczył na ten koniec trzecie szeregi swoich dwóch batalionów.

Tyraliery pierwszego batalionu rozporządzeni zostają w sposób następujący:

Jedna sekcya po za krzakami w *m*; żołnierze téj sekcyi, formują kupki po dwóch, trzech, lub czterech jak gęstość krzaków dozwala, i starają się chronić od ognia nieprzjacielskiego to przyklękając, to kładąc się na ziemi. W razie gdyby sekcya ta została spędzona, pół-sekcyi rozwinięte w punkcie *n*, wzdłuż obwodu lasu, przeznaczone jest na jéj zebranie, kiedy tym czasem inna sekcya stojąca w massie w punkcie *o*, wspierać ją ma rozkaz. Jedna sekcya jest w odwodzie w punkcie *p*, pół sekcyi rozwija się po za groblą *r*, i za płotem ogrodu *q*; drugie pół sekcyi zakryte domem przed nią będącym stoi w massie w punkcie *s*, dla wspierania tamtéj.

Trzeba uważać, że ile razy tyraliery zajmują jakie sady, nie powinni nigdy zaniedbywać porobić sobie w tyle otwory, przez któreby cofać się mogli, gdyby byli zmuszeni do odwrotu.

Jednę sekcyą rozstawiono po za drzewami w *t*, a inna stoi w odwodzie w punkcie *u*.

Drugi batalion rozstawia w jednę sekcyą, wzdłuż obwodu lasku *v*, tak, ażeby stojący naprzeciw mostu żołnierze więcéj byli skupieni; dwie inne sekcye są w rezerwie w punkcie *w*; pół-sekcyi rozstawiono

pertes. Pour éviter ce mal, ou au moins l'atténuer autant que possible, il prend le parti d'opposer des tirailleurs à ceux de son adversaire, et à cet effet, il destine le troisième rang de ses deux bataillons à cet objet.

Les tirailleurs du premier bataillon sont répartis de la manière suivante:

Une section derriére les buissons *m*; les hommes qui composent cette section, se groupent par deux, trois et quatre, selon l'épaisseur de ces buissons, et ils tâchent de s'abriter du feu de l'ennemi, soit en mettant genou à terre, soit en se couchant. Dans le cas où cette section serait culbutée, une demi-section, qui est déployée le long de la lisière du bois, au point *n*, est destinée a la rallier, tandis qu'une autre section, placée au point *o*, doit la soutenir. Une section est en réserve au point *p*; une demi-section s'étend en arrière de la digue *r* et de la haie du jardin *q*; une autre demi-section, couverte par la maison qui est en avant, se tient en masse au point *s*, pour soutenir la première.

Il faut observer, que lorsque des tirailleurs occupent un verger, ils ne doivent jamais négliger de pratiquer des ouvertures en arrière d'eux, pour avoir la facilité de pouvoir se retirer par ces ouvertures, dans le cas où ils seraient forcés à la retraite.

Une section est déployée derrière les abres *t*; une autre est en réserve au point *u*.

Le second bataillon a réparti une section sur la lisière du bois *v*, de maniére à ce que les hommes, qui sont en face du pont, soient très rapprochés; deux autres sections sont en réserve au point *w*;

nad przykrym spadkiem *x*; inne pół-sekcyi zaś wzdłuż obwodu lasu *y*, dwie sekcye stoją w odwodzie w punkcie *z*.

Tak z dwunastu sekcyj tyralierów, utworzonych z trzeciego szeregu dwóch batalionów, sześć użyte są na tyralierów, a sześć pozostaje w massie, dla zmiany i wspierania sekcyj rozwiniętych.

Dwa bataliony zajmujące punkt A i ich tyraliery, porozstawiani na prawym brzegu rzeki *Fillbach*, założone są na planie kolorem niebieskim.

Wskazana dopiero proporcya między sekcyami rozsypanemi w tyralierów, a pozostałemi w massie w rezerwie, wynika z natury gruntu i jego rozciągłości; trzeba wszakże pomnieć że rzadko nader natrafi się na tak jednostajną okolicę, aby rozstawiając na niéj tyralierów i ich rezerwy można zawsze stosować się do przepisanych w tym względzie prawideł.

Prawidła te, tak jak wszelkie inne w sztuce wojowania podawane, ulegają często w wykonaniu rozmaitym odmianom, od tysiącznych nieprzewidzianych okoliczności zależącym; od których jednakże ile możności jak najmniéj oddalać się należy. Officerowie obznajomieni z powinnościami stanu swego, potrafią najlepiéj osądzić jak prawidła takowe zastosowane być mają.

Skoro tylko tyraliery batalionów A; odbiorą rozkaz attakowania tyralierów batalionów B, uderzą na nich jak następuje:

Tyraliery postawieni w punktach *m* i *n*, postąpią szybko przeciw *Kelterhoff*, zkąd wyprą tyralierów

une demi-section est déployée le long de la rapide descente x; une autre demi-section est également déployée sur la lisière du bois y; deux sections sont en réserve au point z.

Ainsi, sur les douze sections des tirailleurs, prises sur le troisième rang des deux bataillons, six sont déployées en tirailleurs, et six restent en masse, pour relever et soutenir celles qui sont deployées.

Les deux bataillons qui occupent le point A, ainsi que leurs tirailleurs, répartis sur la rive droite du *Fillbach*, sont coloriés en *Cobalt*.

La nature et l'étendue du terrain rendent nécessaire cette proportion entre les sections de réserve et celles qui sont déployées en tirailleurs; cependant, il faut considérer qu'il est rare de rencontrer des terrains dont la nature soit toujours telle, que l'on puisse pratiquer constamment les règles prescrites sur la manière de distribuer et de relever les tirailleurs, ainsi que sur l'établissement de leurs réserves.

Ces règles, de même que toutes celles que l'on donne sur l'art de la guerre, subissent souvent, dans l'exécution, des modifications qui dépendent de mille circonstances imprévues, et desquelles néanmoins, il ne faut s'écarter que le moins possible. Les officiers qui ne sont pas étrangers aux devoirs de leur état, sauront bien juger comment doit se faire l'application de ces règles.

Aussitôt que les tirailleurs des bataillons A, reçoivent l'ordre d'attaquer ceux des bataillons B, ils se portent sur ces tirailleurs ainsi qu'il suit:

Les tirailleurs postés aux points m et n, se portent rapidement sur le *Kelterhof*, d'où elles débus-

nieprzyjacielskich; za tyralierami z punktów *m* i *n*, postąpią w niewielkiéj odległości sekcye stojące w puktach *o* i *p*, a które jako przeznaczone do ich wspierania, pozostaną w massie.

Jeżeli *Kelterhoff* będzie silnie attakowany, wzięty zostanie bez wątpienia; albowiem sto dwudziestu ludzi attakujący ten posterunek, powinni przemódz ośmdziesięciu którzy go bronią.

Razem z attakiem prawego skrzydła zaczyna się attak na skrzydle lewym.

Tyraliery stojący w punkcie *y*, wspierani przez dwie sekcye odwodowe z punktu *z*, idą prosto na punkt *l*, i attakują z prawéj flanki tyralierów zajmujących punkta *h* i *i*; kiedy pod tenże sam czas dwie sekcye stojące w punkcie *v*, i wspierane przez rezerwę z punktu *w*, postępują prosto przeciw punktowi *h*; dla tego też sto dwudziestu ludzi broniących lasku *h*, zmuszeni zostają do opuszczenia go, niemogąc wytrzymać attaku przypuszczonego przez sto siedmdziesiąt ludzi z frontu i z flanki.

Gdyby po wzięciu lasku *h*, po opanowaniu *Kelterhoff*, punkta *c*, *d* i *e*, pozostały jeszcze zajęte przez tyralierów batalionów B, sekcya stojąca w punkcie *v*, mając za sobą sekcyę odwodową z punktu *w*, postąpiłaby ku wąwozowi, i opanowałaby go bez wątpienia; a wtenczas sekcye *r* i *t*, wspierane rezerwami z punktów *s* i *u*, poszłyby prosto na wąwoz *c*.

Na przypadek gdyby nieprzyjaciel miał się jeszcze trzymać w lasku *b*, wyrugują go z tamtąd tyraliery punktu *q*.

quent les tirailleurs ennemis; ceux des points *m* et *n*, sont suivis à une distance assez rapprochée, par les sections postées aux points *o* et *p*, et qui, devant les appuyer, restent en masse.

Si l'attaque du *Kelterhof* se fait avec vigueur, nul doute qu'elle rèussira; car les cent vingt hommes qui ont attaqué ce poste doivent l'emporter sur quatre-vingts qui le défendent.

L'attaque de la gauche se fait simultanément avec celle de la droite.

Les tirailleurs postés au point *y*, soutenus des deux sections en réserve à celui *z*, se portent directement sur le point *l*, et font une attaque sur le flanc droit des hommes postés aux points *h* et *i*; dans le même moment deux sections, placées au point *v*, et appuyées par celles qui sont en réserve à celui *w*, s'avancent sur le front du point *h*. Aussi les cent vingt hommes qui défendent le bois *h*, sont-ils obligés de l'abandonner, ne pouvant pas résister à l'attaque faite simultanément, de front et de flanc, par cent soixante-dix hommes.

Si, après la prise du bois *h* et celle du *Kelterhof*, les points *c*, *d* et *e* restaient encore occupés par les tirailleurs des bataillons B, la section restée au point *v*, suivie de celle qui est en réserve à celui *w*, se porterait sur l'entrée du chemin creux *c*, et s'en emparerait infailliblement; alors les sections *r* et *t*, suivies par celles qui sont en réserve aux points *s* et *u*, se porteraint immédiatement sur le front du chemin creux *c*.

Dans le cas où le petit bois *b* serait encore occupé par l'ennemi, les tirailleurs *q* l'en délogeront.

Uważać tu potrzeba, iż przypuszczenie pomyślności wszystkich tych attaków gruntujemy na przeważającéj sile attakujących, i na sprzyjającéj attakowi miejscowości, tak że trudno tu jest przewidywać inny ich skutek.

Siła któréj dowódzca attakujących batalionów użył, była tyle przeważającą, że trzy sekcye stojące w rezerwie w punktach *s* i *v*, niemiały udziału w boju, co ułatwiało wspomnionemu dowódzcy możność posiłkowania oddziałów, któreby tego były potrzebowały.

Rozumie się, iż w czasie ucierania się tyralierów bataliony attakające postępowały na bataliony przeciwnika; tamte mają swe flanki i czoła zakryte sześcioma sekcyami tyralierów, które ich poprzedzają, i które się do poruszeń swych batalionów stosować powinny; skoro zaś sekcye wspomnione zbliżają się na wystrzał karabinowy do nieprzyjaciela, rozpoczynają nań ogień strzelając ile możności celnie i ciągle.

Jeżeli bataliony idą frontem do attaku, wtedy zbliżywszy się na ośmdziesiąt kroków mniéj więcéj do linii nieprzyjacielskiéj, powinni tyraliery odsłonić front swych batalionów i zwinąć się na skrzydła, jeżeli zaś attakują w kolumnie, tedy tyraliery powinni się rozsypać w odstępach i po flankach kolumny.

Jeżeli nieprzyjaciel zostaje odparty, sekcye tyralierów ścigają go; w przeciwnym razie formują tylną straż i zasłaniają odwrót.

Il faut remarquer que la réussite de toutes les attaques a tenu à ce qu'elles ont été faites avec des forces supérieures, et encore favorisées par les localités; de sorte que les résultats ne pouvaient être autres.

La supériorité numérique que le commandant des bataillons qui ont pris l'initiative de l'attaque, a su mettre en action, était telle, que les trois sections, placées en réserve aux points *s* et *v*, n'ont pas pris part au combat, ce qui donnait la faculté à ce commandant de pouvoir renforcer des parties qui auraient pu en avoir besoin.

Pendant que l'engagement des tirailleurs a lieu, les bataillons de l'assaillant sont censés s'avancer sur ceux de leur adversaire; les premiers ont leur front et leurs flancs couverts par six sections de tirailleurs qui les précèdent, lesquelles doivent se conformer aux mouvemens de leurs bataillons; et aussitôt que ces sections arrivent à la portée de l'ennemi, elles font sur lui un feu aussi bien dirigé que soutenu.

Si l'attaque se fait en ordre déployé, une fois ces sections arrivées à quatre-vingts pas environ de la ligne ennemie, elles doivent démasquer le front de leurs bataillons, et se porter sur les flancs; et si l'attaque se fait en colonne, elles doivent se répartir dans les intervalles et sur les ailes de la colonne.

Si l'ennemi est repoussé, ces sections de tirailleurs se mettent à sa poursuite; et dans le cas contraire, elles font l'arrière-garde, et couvrent le mouvement rétrograde.

W razie, gdyby się attak całkiem nieudał, owe drugie sześć sekcyj trzymane w massie, przeznaczone są do zasłonienia odwrotu batalionów; i w tym celu zajmą następujące punkta:

ROZSTAWIENIE TYRALIERÓW KORPUSU ATTAKUJĄCEGO.

Dwie sekcye staną w *Kelterhoff;* jedna z nich rozsypie się wzdłuż linii w punkcie *aa*, gdy tymczasem druga zostanie w rezerwie w punkcie *bb*.

Jedna sekcya rozstawia się w punkcie *cc*; druga połączy się z sekcyą osadzającą w punkcie *dd* obwód lasu, a tę wspiera sekcya będąca w rezerwie w punkcie *ee*; nareście szósta sekcya rozstawiona zostanie wzdłuż parowu, w punkcie *ff*.

Te ostatnie sześć sekcyj tyralierów, powinny pozostać w stanowiskach, któreśmy dopiero wymienili, (nawet na przypadek pomyślnego attaku) dopóki im dowódzca batalionów A, niewyda rozkazu do ich opuszczenia, co nie pierwéj nastąpić powinno aż po zapewnieniu się, iż stojące przeciw niemu bataliony zaczepnie działać nie będą mogły.

Punkta teraz przez tyralierów korpusu attakującego zajęte, oznaczone są kolorem jasno niebieskim.

Dans le cas où l'attaque échouerait complétement, les six autres sections de tirailleurs sont destinées à couvrir la retraite des bataillons; et à cet effet, elles occupent les points suivans:

PLACEMENT DES TIRAILLEURS DU CORPS D'ATTAQUE.

Deux sections sont dans le *Kelterhof;* l'une de ces deux sections est déployée le long de la ligne au point *aa*, tandis que l'autre reste en réserve à celui *bb*.

Une section est déployée au point *cc;* une autre est réunie à celle qui occupe le point *dd*, le long de la lisière du bois; laquelle est appuyée par une autre section, qui est en réserve au point *ee;* enfin la sixième section est déployée le long du ravin, au point *ff*.

Ces six dernières sections de tirailleurs doivent rester dans les positions que nous venons d'indiquer (même dans l'hypothèse, que l'attaque aurait parfaitement réussi), jusqu'à ce que le commandant des bataillons A leur donne ordre de les quitter; ordre qu'il ne doit donner qu'après avoir acquis la certitude que des retours offensifs de la part des bataillons qui lui sont opposés ne peuvent pas avoir lieu.

Les points occupés maintenant par les tirailleurs du corps d'attaque, sont coloriés en *Cobalt clair*.

ROZDZIAŁ XVII.

OBRONA TYRALIERAMI GÓRY DRUGIEGO RZĘDU.

PLAN XIII.

Kommendant batalionu stojącego pomiędzy rzeką *Slatawą* a strumykiem *Wiśnik*, ma rozkaz bronienia do ostatniego, wzgórza położonego między temi dwoma wodami, i zniszczenia mostu na *Slatawie* po przejściu onego, gdyby był zmuszony do odwrotu.

Dowódzca ten, po rozpoznaniu gruntu który ma bronić, stawia swój batalion tak, ażeby skrzydła jego oparte były o *Slatawę* i o *Wiśnik*. Rozstawienie batalionu oznaczone jest karminem.

Sześć sekcyj utworzonych z trzeciego szeregu batalionu przenaczone są na tyralierów; podzielone one zostają na dwanaście pół-sekcyj oznaczonych liczbami arabskiemi, sekcye nieparzyste rozsypują się w tyralierów, parzyste zostają w rezerwie.

Pół-sekcya № 1 zajmuje lasek *a*, i wysyła sześciu ludzi na uważanie łożyska strumyka *Wiśnik*; są oni dostateczni do obrony przeprawy przez tę rzeczkę, jéj koryto albowiem tak jest ściśnięte pasmem skał przepaścistych, że przezeń ledwie pojedynczo idący ludzie przedrzeć się mogą; pół-sekcyi № 2 uszykowane w kolumnie stoi za nią w rezerwie; pół-sekcyi

CHAPITRE XVII.

DÉFENSE D'UNE MONTAGNE DE SECOND ORDRE, PAR DES TIRAILLEURS.

PLAN XIII.

Le commandant d'un bataillon, placé entre la *Slatawa* et la *Wisnik*, a ordre de défendre jusqu'à la dernière extrémité, le rideau de la montagne, situé entre ces deux rivières, et de rompre le pont de la *Slatawa*, après l'avoir traversé, s'il était obligé à la retraite.

Ce commandant, après avoir reconnu le terrain qu'il doit défendre, place le bataillon de manière à ce que ses ailes soient appuyées à la *Slatawa* et à la *Wisnik*. La position du bataillon est marquée en *Carmin*.

Six sections, formées du troisième rang du bataillon, sont destinées à agir en tirailleurs; ces sections sont divisées en douze demi-sections, marquées par des chiffres arabes; celles impaires sont déployées, celles paires restent en réserve.

La demi-section n° 1, occupe le petit bois *a*; six hommes qu'elledétache, observent la vallée de la *Wisnik*; ce nombre suffit pour défendre le passage de cette rivière, qui est tellement encaissée par une chaîne de rochers à pic, que des hommes isolés ne pourraient franchir cette rivière qu'avec la plus grande difficulté; la demi-section n° 2, est der-

№ 3 rozwinięte jest w ogrodzie *Bilikahof*, i ma za sobą w rezerwie pół-sekcyi № 4 w massie.

Pół-sekcye № 5, 7 i 9 rozwinięte są wzdłuż obwodu lasu pomiędzy *Bilikahof* i wielką drogą; pół-sekcye № 6, 8 i 10, są za niemi w rezerwie.

Pół-sekcya № 11 rozwinięta jest wzdłuż lasu *d*; i wysyła sześciu ludzi na punkt *b*, a czterech na punkt *c*; pół-sekcya N° 12 stoi za nią w rezerwie i wysyła sześciu ludzi na uważanie łożyska rzeki *Slatawy*, która równie jak i *Wiśnik* ścieśniona jest przepaścistemi brzegami, których także bez wielkich trudności przebyć nie podobna.

(Dwie te poczty obserwacyjne nie będą luzowane, i stosować powinny swoje poruszenia do poruszeń oddziałów będących na wzgórzach).

Sześć kompanij batalionu, oznaczone są na planie liczbami rzymskiemi, i zajmują punkta z których mogą posiłkować linie tyralierów, jakoteż i ich rezerwy.

Zaledwie skończono te rozporządzenia do obrony, kiedy się już nieprzyjaciel pokazuje i zagraża attakiem na *Bilikahof*.

Komendant batalionu działającego odpornie, każe wzmocnić punkt zagrożony; 1d pół-sekcyą *a*, któréj jedna część udaje się w lewo; 2e częścią pół-sekcyj 5, 7 i 9, które idą w prawo; rozkaże oraz dwom pół-sekcyom odwodowym 2éy i 6éy połączyć się z pół-sekcyą № 4, a pół-sekcya 8 zastąpi szóstą. Jeżeliby zaszła potrzeba wzmocnienia linii tyralierów, na którą nieprzyjaciel silnie naciera, wypadłoby posłać

rière en réserve; la demi-section n° 3, est déployée dans le jardin du *Bilika-hof*, ayant derrière elle la demi-section n° 4.

Les demi-sections nos 5, 7 et 9, sont déployées le long de la lisière du bois, entre le *Bilika-hof* et la grande route; les demi-sections nos 6, 8 et 10 sont derriére en réserve.

La demi-section n° 11, est déployée le long du petit bois *d;* elle a détaché six hommes au point *b*, et quatre à celui *c;* la demi-section n° 12, est derrière en réserve, elle a détaché six hommes pour observer la vallée de la *Slatawa*, qui, de même que la *Wisnik*, est encaissée par des escarpemens qui ne peuvent être franchis que très difficilement.

(Ces deux postes d'observation ne seront point relevés, ils régleront leurs mouvemens sur celui des troupes qui sont sur les hauteurs.)

Les six compagnies sont désignées par des chiffres romains; elles occupent les points d'où elles sont le plus à portée de secourir la ligne des tirailleurs, ainsi que leurs réserves.

Ces dispositions de défense sont à peine terminées, que l'ennemi se présente; il dirige sont attaque sur *Bilika-hof*.

Le commandant du bataillon qui est sur la défensive, fait renforcer le point menacé; 1°. par la demi-section *a*, dont une partie se porte à gauche; 2°. par une partie des demi-sections 5, 7 et 9, qui se portent à droite; il ordonne aux demi-sections de réserve, 2 et 6, de se réunir à la 4e, et à la 8e, de remplacer la 6e. S'il était nécessaire de renforcer la ligne des tirailleurs, qui est fortement engagée,

jéj w pomoc część sekcyj będących w rezerwie, a gdyby i ten posiłek nie zdołał wstrzymać postępów nieprzyjaciela, komendant przydzieli do pół-sekcyj rezerwowych kompanie I, II i III, i pojdzie obces na bagnety, skoro tylko nieprzyjaciel bliski będzie opanowania wzgórza *Bilikahof*.

Na przypadek gdyby nieprzyjaciel, znając trudności miejscowe które attakując *Bilikahof* przezwyciężyć koniecznie trzeba, wymierzył swój attak na lewe skrzydło między *Slatawą* a wielką drogą, wtedy kommendant kazałby udać się tam pół-sekcyom odwodowym 6 i 8, a kompania IIIcia zbliżyłaby się do IVéj.

Gdyby pomimo tych rozporządzeń i najsilniejszego oporu przeciw usiłowaniom nieprzyjaciela stawianego, komendant jednak osądził, iż dłuższe opieranie się mogłoby na próżno narazić batalion jego, wtedy nakazuje odwrót dla zajęcia pozycyi już pierwéj rozpoznanéj, która na planie oznaczona jest różowo.

Nakazany odwrót uskutecznilby się jak następuje:

Pół-sekcye parzyste będące w rezerwie, udają się na drugą pozycyą, i rozwijają się na niéj tak, że pół-sekcye N° 2, 4, 6 i 8 zajmują przestrzeń między prawym brzegiem *Wiśnika* a wielką drogą, a pół-sekcye 10 i 12 stają wzdłóż obwodu lasu. Kilku ludzi uważa *Wiśnik* w punkcie *e*, zaś *Slatawę* kilka innych postawionych blisko lasu.

une partie des sections de réserve y serait envoyée, et si l'ennemi, malgré ce renfort, continuait à se porter en avant, le commandant réunirait, aux demi-sections de réserve, les compagnies I, II et III, et le chargerait vigoureusement à la baïonnette, au moment où il serait sur le point d'atteindre la hauteur du *Bilika-hof*.

Dans le cas où l'ennemi, connaissant les difficultés que présente le terrain qui entoure *Bilika-hof*, dirigerait son attaque entre la *Slatawa* et la grande route, le commandant ferait porter dans cette direction les demi-sections de réserve, 6 et 8, tandis que la IIIe compagnie se rapprocherait de la IVe.

Si, malgré ces dispositions, et la plus grande résistance que les troupes opposeraient aux efforts de l'ennemi, le commandant jugeait qu'une plus longue défense pourrait compromettre son bataillon, il le ferait porter en arrière, pour y occuper une position reconnue d'avance, la quelle est marquée en *Garance*.

La retraite etant ordonnée elle s'execute:

Les demi-sections paires, qui sont én réserve, se portent sur la deuxième position, et s'y déploient ainsi qu'il suit: les 2e, 4e, 6e et 8e demi-sections, occupent le terrain compris entre la rive droite de la *Wisnik*, et la grande route; et les demi-sections, 10 et 12, se placent sur la lisière dubois *i*. Quelques hommes observent la *Wisnik*, au point *e*, de même que la *Slatawa* l'est par d'autres hommes placés près du bois.

Pół-sekcye nieparzyste 1, 3, 5, 7, 9 i 11 stają za niemi w rezerwie, w punktach najwięcéj potrzebujących wsparcia.

Kompanie I i II postawione są na prawém skrzydle, V^ta zajmuje środek a VI^ta lewe skrzydło; kompanie III i IV stoją w rezerwie.

Instrukcye dane tyralierom przy zajęciu pierwszéj pozycyi, mogą być zastosowane do pozycyi drugiéj. Wspomniemy tu tylko, że gdyby nieprzyjaciel attakował prawe skrzydło, wtedy kompanie I i II uważać powinny pilnie na moment, w którym przeciwnik wchodzić będzie na upłaz, aby na niego z całą siłą na bagnety uderzyć; wtedy i tyraliery którzy byli odparci, wspieraliby ten attak osłaniając skrzydła tych kompanij, a po skończeniu ścigania nieprzyjaciela, wróciliby dla zajęcia swych stanowisk.

Gdyby nieprzyjaciel zwrócił swój attak na środek, i to z taką siłą, że komendant po użyciu do boju ostatnich pół-sekcyj 7, 9, 11 i 5, i kompanii V i VI byłby ieszcze zmuszony do cofania się; natenczas wypadnie zająć bez straty czasu *Majerhof* oddziałem wziętym z kompanij III i IV, a część tego oddziału postawiona za murami opasującemi ten folwark, wstrzymałaby natarczywość nieprzyjaciela, i ułatwiłaby wojsku opuszczającemu drugą pozycyą, usadowienie się na trzeciéj.

Na téj trzeciéj pozycyi oznaczonéj na planie cynobrem, rozłożone jest wojsko w następujący sposób:

Les demi-sections impaires 1, 3, 5, 7, 9 et 11, sont en réserve derrière, et sur les points qui ont le plus besoin d'être soutenus.

Les compagnies, I et II, sont placées à droite; la Ve occupe le centre, et la VIe la gauche; les compagnies IIIe et IVe sont en réserve.

Les instructions qui ont été données aux tirailleurs dans l'occupation de la première position, sont également aplicables à cette seconde. Nous nous bornerons seulement à recommander, que dans le cas où l'ennemi attaquerait la droite de la position, les compagnies, I et II, attendraient pour marcher à lui, et le charger à la baïonnette, l'instant où il serait au moment d'arriver sur le plateau; alors les tirailleurs, qui auraient été repoussés, seconderaient ce retour offensif, en couvrant le flanc de ces compagnies; et ces tirailleurs, après avoir poursuivi l'ennemi, reviendraient occuper leur position.

Si l'ennemi dirigeait son attaque sur le centre, et avec des forces telles, que le commandant, après avoir engagé les dernières demi-sections de réserve, 7, 9, 11 et 5, ainsi que les compagnies V et VI, était forcé de battre en retraite, il ferait occuper à l'instant même le *Mayer-hof* par un détachement pris sur les IIIe et IVe compagnies, et dont une partie de ce détachement, placée derrière les murs qui entourent le *Mayer-hof*, arrêterait la poursuite de l'ennemi, et donnerait la facilité aux troupes qui abandonneraient la seconde position de s'établir sur la troisième.

Dans cette troisième position, qui est marquée en *Vermillon*, les troupes y sont réparties de la manière suivante:

Trzy pół-sekcye rozwinięte są przed borem, począwszy od ogrodu należącego do folwarku, aż do rzeczki *Wiśnik*; dwie inne pół-sekcye również rozwinięte, bronią ogrodu i murów folwarku, jedna pół-sekcya jest w części rozwinięta za małym parowem *o*, w części zaś zostaje w rezerwie w punkcie *p*.

W rezerwie są, 1d pół-sekcya w ogrodzie folwarkowym; 2e dwie pół-sekcye w punkcie *l*; 3e jedna w *m*, a 4e jedna w punkcie *n*.

Pół-sekcyi № 12 stoi w punkcie *q*, w czwartém stanowisku po za murem cmentarza klasztoru *Klosterpolsk*, i ma zlecenie wstrzymać nieprzyjaciela, jeżeliby się poknsił przełamać linią pomiędzy lasem a ogrodem w *Majerhof*.

Kompanii 1éj, polecono obronę prawego skrzydła pozycyi, druga kompania broni przystępu do wielkiéj drogi i wspierać ma w potrzebie kompanią Vtą która broni środka pozycyi; kompania VIta ma się posunąć naprzód, gdyby nieprzyjaciel, po spędzeniu tyralierów będących w punktach *o* i *p*, przeszedł dolinę i usiłował obejść folwark.

Kompania III i IV postawione po za klasztorem *Kloster-Polsk* składają główny odwód wojska zajmującego te różne punkta.

Gdyśmy już wskazali, jak się należy cofać w podobném położeniu, opisując odwrót z pierwszéj pozycyi, przejdziemy przeto do zajęcia pozycyi czwartéj, naznaczonéj na planie kolorem minii.

Cztery sekcye użyte na tyralierów zajmują las po prawéj stronie *Kloster-Polsk*, cztery postawione są

Trois demi-sections sont déployées sur le front de la forêt, depuis le jardin du *Mayer-hof* jusqu'à la *Wisnik;* deux autres demi-sections, également déployées, défendent le jardin et les murs du *Mayer-hof;* une demi-section est en partie déployée derrière la ravine *o*, tandis que l'autre partie est en réserve au point *p*.

Sont en réserve, 1°. une demi-section dans le jardin du *Mayer-hof;* 2°. deux au point *l;* 3°. une à celui *m;* et 4°. une autre à celui *n*.

La demi-section n° 12 est établie au point *q*, dans la quatrième position, derrière le mur du cimetière de *Kloster-Polsk;* cette demi-section a pour instruction, d'arrêter l'ennemi s'il tentait de percer la ligne entre la forêt et le jardin du *Mayer-hof*.

La 1re compagnie est chargée de défendre la droite de la position; la IIe compagnie doit défendre l'approche de la grande route, et soutenir, au besoin, la Ve compagnie qui défend le centre de la position; la VIe compagnie doit se porter en avant, si l'ennemi, après avoir repoussé les tirailleurs, qui sont aux points *o* et *p*, traversait la vallée, et cherchait à tourner le *Mayer-hof*.

Les IIIe et IVe compagnies, placées derrière *Kloster-Polsk*, forment la réserve principale des troupes qui occupent ces différens points.

La manière d'effectuer la retraite, dans une semblable position, ayant déjà été développée dans le mouvement rétrograde des troupes qui occupaient la première, nous allons passer à l'occupation de la quatrième position, qui est marquée en *Minium*.

Quatre sections, déployées en tirailleurs, occupent la forêt à droite de *Kloster-Polsk;* quatre sont

po za murem cmentarza, a cztery w linii po lewéj stronie klasztoru.

Wytrzymane walki zmniejszyły siłę tyralierów, dla tego więc wszystkie dwanaście pół-sekcyj stoją rozwinięte; za rezerwy służą im cztery kompanie które z powodu środkowéj pozycyi którą zajmują, są w stanie wspierać też sekcye i dosyłać im spiesznie posiłków.

Jeżeliby tyraliery będący na prawém skrzydle zostali wyparci z parowu, i jeżeliby po złączeniu się nawet z kompanią Iszą, byli jeszcze żywo ścigani, w tenczas kommendant widząc swoje prawe skrzydło zagrożone, ściągnąłby wojsko będące na cmentarzu i dałby znak do odwrotu.

Skoro tylko wojsko ustąpi z cmentarza, cofnie się zaraz kompania IIga i Vta.

Kompania Isza i VIta udadzą się za niemi, a nareszcie IIIcia i IVta kompania, ściągną oddziały na przodzie będące; lecz nie powinny się cofać jak tylko następnie jedna po drugiéj i to w tenczas dopiero, kiedy wspomnione oddziały most przejdą.

Dla zabespieczenia i wspierania ich odwrotu, rozstawieni zostali tyraliery między domami będącemi przed mostem, równie jak i w domach stojących na prawym brzegu *Slatawy*.

Gdy wszelkie rozporządzenia na zniesienie mostu poprzednio już poczynione zostały, skoro więc wojsko całkiem lewy brzeg *Slatawy* opuści, sapery odrywają klamry spinające dwie belki i kilka desek, położonych w poprzek dla ułatwienia przejścia tylnéj straży.

derrière le mur du cimetière, et quatre dans la forêt à gauche du couvent.

Le nombre des tirailleurs s'est affaibli par suite des différens combats qu'ils ont soutenus; en conséquence, les douze demi-sections sont toutes déployées; quatre compagnies qui, par la position concentrée qu'elles occupent, sont à portée d'appuyer ces sections et de les secourir promptement, leur servent de réserve.

Si les tirailleurs, qui sont à l'aile droite, sont débusqués du ravin, et que, réunis à la Ire compagnie, ils soient encore vivement poursuivis, alors le commandant voyant sa droite au moment d'être compromise, retirerait les troupes qui sont dans le cimetière, et donnerait le signal de la retraite.

Aussitôt le cimetière évacué, les IIe et Ve compagnies se retirent.

Les Ie et VIe suivent, et enfin les IIIe et IVe compagnies rallient les troupes qui sont postées en avant, et ne se retirent que successivement et que quand ces troupes ont passé le pont.

Pour assurer et protéger leur retraite, des tirailleurs ont été placés près des maisons qui sont en avant du pont, ainsi que dans celles qui sont sur la rive droite de la *Slatawa*.

Toutes les dispositions pour la destruction du pont ayant été faites d'avance, aussitôt que la rive gauche de la *Slatawa* est entièrement évacuée, les sapeurs arrachent les crampons qui retiennent deux poutres et quelques planches mises en travers, pour faciliter le passage de l'arrière-garde.

Przykład ten wskazuje jak trzeba bronić tyralierami gór drugiego rzędu.

Niepodobna jest wskazać stanowczo wszystkie sposoby, które w takich okolicach tyralierami sama miejscowość do obrony podaje. Do Officerów należy umieć je zastosować do gruntu, i naznaczyć odmiany, które zaprowadzić wypada w użyciu środków tak attaku, jako i obrony; tak pod względem liczby i gatunku wojska, jako też pod względem natury gruntu, lub nareście pod względem danych im rozkazów.

ROZDZIAŁ XVIII.

ATTAK TYRALIERAMI.

PLAN XIV.

Armia cofająca się, chcąc się zasłonić od pogoni nieprzyjaciela, zostawiła pod *Lobau* jeden batalion, sto koni i dwie sztuk armat. Komendant tego oddziału zajmie okolicę, któréj ma rozkaz bronić ile tylko możności, jak następuje:

Dwie sekcye rozsypane w tyralierów, obsadzą pierwszy rząd drzew lasku po prawéj ręce drogi, dwie inne sekcye staną na odwodzie w punkcie *a*; dwie sztuk armat pod zasłoną dwóch sekcyj, staną

Cet exemple fait connaître comment, avec des tirailleurs, il faut défendre les montagnes de second ordre.

Il est impossible de pouvoir déterminer d'une manière positive, toutes les ressourses que présentent aux tirailleurs de pareils terrains. C'est aux officiers à en savoir faire l'application à de semblables localités, et quelles sont les modifications qu'ils doivent apporter, tant dans l'emploi des moyens d'attaque, que dans ceux de défense; soit en raison du nombre et de la qualité des troupes, soit par rapport à la nature du terrain; enfin, soit en vertu des instructions qui leur auraient été données.

CHAPITRE XVIII.

ATTAQUE FAITE AVEC DES TIRAILLEURS.

PLAN XIV.

Une armée qui se retire, a laissé en avant de *Lobau*, pour ne pas être harcelée dans sa retraite, un bataillon, cent chevaux et deux pièces de canon. Le commandant de ce détachement occupe de la manière suivante le terrain qu'il a ordre de défendre le plus long-temps possible:

Deux sections, déployées en tirailleurs, occupent la première rangée d'arbres du petit bois qui est à droite de la route; deux autres sections sont en réserve au point *a*; deux pièces de canon, soutenues

zatoczone w punkcie *b* na drodze; w winnicach za pierwszym rzędem winorośli staną dwie sekcye rozsypane w tyralierów, w punkcie zaś *c*, dwie sekcye w rezerwie.

W lasku *d*, i w kępkach drzew w punktach *e* i *f*, stanie sekcya rozwinięta; w parowie *g* także jedna sekcya; dwie sekcye jedna w punkcie *h*, druga w punkcie *i*, służą tym posterunkom za rezerwę. W *Rauhof* mury sadu tego folwarku obstawią się jedną sekcyą, przeznaczoną na wspieranie odwrotu oddziałów zajmujących punkta *f*, *e* i *d*.

Dwie sekcye staną za austeryą; a jedna kompania na wierzchołku góry *k*.

Osiemdziesiąt koni, rozdzielone na dwie równe części staną w punktach *l*, a dwadzieścia koni w punkcie *m*.

Korpus działający odpornie, którego oddziały zajmują różne dopiero wspomnione punkta, oznaczony jest na planie karminem.

W téj to postawie oczekuje ten korpus nieprzyjaciela, którego przednią straż poprzedza oddział złożony z jednego batalionu, stu koni i dwóch sztuk armat.

Officer dowodzący tym oddziałem ma rozkaz, aby natarł żwawo na straż tylną nieprzyjacielską, gdziekolwiek ją dosięgnie; skoro mu więc wysłani na zwiady donieśli o bliskości przeciwnika, udaje się osobiście naprzód i każe zająć tymczasowo następujące punkta:

Jedna kompania pozostaje w punkcie *n*, dla zasłonienia traktu; sto koni stają w punkcie *o*, pięć

par deux sections placées au point *b*, sont en batterie sur la route; dans les vignes, derrière le premier rang de ceps, sont deux sections déployées, lesquelles ont pour réserve deux sections qui sont au point *c*.

Dans le bois *d*, et dans les bouquets d'arbres, aux points *e* et *f*, une section déployée; dans la ravine *g*, une section déployée: ces postes sont protégés par deux sections, dont une est en réserve au point *h*, et l'autre à celui *i*. Dans le *Rauhof*, une section est déployée derrière les murs du verger de cette ferme; cette section est destinée a protéger la retraite des troupes qui occupent les points *f*, *e* et *d*.

Deux sections derrière la *Wirthshaus;* une compagnie sur le sommet de la montagne *k*.

Quatre-vingts chevaux, divisés en deux détachemens égaux, sont aux points *l*, et vingt à celui *m*.

Les troupes du corps de défense, qui occupent ces différens points, sont coloriées en *Carmin*.

C'est dans cette disposition que le détachement attend l'ennemi, dont l'avant-garde est précédée par un détachement composé d'un bataillon, de cent chevaux et de deux pièces de canon.

L'officier qui commande ce détachement a ordre d'attaquer vivement l'arrière-garde de l'ennemi, partout où il pourra l'atteindre; et sur l'avis que lui donne ses éclaireurs, de la proximité de l'ennemi, cet officier se porte en avant, de sa personne, et fait occuper, provisoirement, les positions suivantes:

Une compagnie reste au point *n*, pour couvrir la route; les cent chevaux vont prendre poste au

kompanij udają się na punkt *p*, a armaty stają w punkcie *q*.

Wojsko attakujące, zajmujące te różne punkta oznaczone jest na planie kolorem niebieskim.

Nie wiedząc z pewnością, jak silny jest nieprzyjaciel, komendant oddziału tworzącego czoło przedniéj straży, niechce ważyć obcesowego attaku na oddziały przeciwnika stojące za borami, winnicami i zajmujące wzgórza; lecz znajduje rozsądniéj spędzać ich z stanowiska na stanowisko dobrze kierowanym tyralierów ogniem; lub też na przypadak przeważającéj nieprzyjaciela siły poprzestać na wstrzymaniu dalszych jego postępów, aż do nadciągnięcia przedniéj straży. W skutku tego gdy najpierwszym punktem z którego przciwnika wypada wyrugować jest wąwoz *g*, dwie sekcye pierwszéj kompanii dostają się cichaczem w krzaki *r*, *s* i *t*, kiedy inne dwie stają na odwodzie po za krzakami *u* i *v*. Jak tylko zajęte będą te punkta, rozpoczyna Artyllerya z punktu *q*, ogień na winnice i na oddziały nieprzyjaciela stojące w punktach *d* i *e*.

W zamiarze niedozwolenia nieprzyjacielowi wzmocnienia swego lewego skrzydła, oddziałami stojącemi po prawéj stronie traktu, kompania która stoi w punkcie *n*, wysyła swój trzeci szereg naprzód w tyralierów, na przestrzeń między cyplem lasu i rzeką; staraniem ich być powinno zwrócić na siebie, przez dobrze utrzymywany ogień, całą uwagę nieprzyjaciela.

Tyraliery będący w punktach *t* i *s*, idą bezzwłocznie prosto na wąwoz; kiedy tym czasem ci co stoją w punkcie *r*, ciągną ku małym wzgórkom *w* i *x*, aby nie dać czasu przeciwnikowi usadowić się w za-

point *o;* cinq compagnies se portent à celui *p*, et les canons sont mis en batterie au point *q*.

Les troupes du corps d'attaque, qui occupent ces différens points, sont coloriées en *Bleu de Prusse.*

Ne connaissant pas exactement la force de l'ennemi, le commandant du détachement, de la tête de l'avant-garde, ne veut pas engager une attaque brusquée contre des troupes postées derrière des bois, des vignes et sur des hauteurs, mais les pousser de position en position par un feu de tirailleurs bien dirigé, ou se contenter, si l'ennemi lui est trop supérieur, de l'arrêter jusqu'à l'arrivée de l'avant-garde. A cet effet, le premier poste, duquel il veut expulser l'ennemi, est la ravine *g;* en conséquence, deux sections de la première compagnie se glissent dans les buissons *r*, *s* et *t*, tandis que deux autres sections sont placées en réserve derrière les buissons *u* et *v*. Aussitôt que ces postes sont occupés, l'artillerie qui est au point *q*, fait feu sur les vignes et sur les troupes postées aux points *d* et *e*.

Pour empêcher l'ennemi de renforcer sa gauche, avec les troupes qui sont à droite de la route, la compagnie qui est au point *n*, porte son troisième rang en avant, et en tirailleurs, entre la pointe du bois et la rivière; ces tirailleurs cherchent par un feu très vif à attirer sur eux l'attention de l'ennemi.

Les tirailleurs, qui sont aux points *t* et *s*, se portent de suite dans la ravine; tandis que ceux qui sont à celui *r*, s'étendent vers les petits mamelons *w* et *x*, afin de ne pas laisser à leurs adversaires

roślach za punktem *g* będących; a wtedy także sekcye rezerwowe, które zajmowały krzaki *u* i *v*, zajmą krzaki *s* i *t*; sekcye zaś które przedtém też krzaki zajmowały i już opanowały wąwoz *g*, osadzają przykry spadek *y*, i za pomocą kilku tyralierów otwierają sobie kommunikacyą z tymi co zajmują punkt *x*; ci ostatni pod czas kiedy opisane dopiero wykonywano poruszenia, zmusili sekcyą nieprzyjacielską, stojącą na odwodzie w punkcie *i*, do cofnięcia się po za palisady ogrodu *Rauhof*.

Tyraliery będący w punktach *y* i *z*, wspierani przez tych co zajmują punkta *t* i *s*, stają się panami *Rauhof*, rozciągają się wzdłuż ogrodzenia sadu i wypędzają z niego nieprzyjaciela.

Jedna sekcya pozostała w punkcie *x*, dla stawienia czoła tyralierom, którzy byli wysłani w krzaki *aa*, i w wąwoz *bb*, przez kompanią stojącą na górze *k*.

Tyraliery wyparci z wąwozu *g*, z krzaków *d*, *e* i *f*, i z *Rauhof*, cofnęli się w części do punktu *h*, w części do punktu *k*. Dowódzca attakujących w obawie, aby te oddziały połączywszy się z sobą, nie pokusiły się o odebranie *Rauhof*; do czego walczące w rozsypce przeciw nim wojsko, niejaką im podaje łatwość, posuwa jednę kompanią z punktu *p* na punkt *g*, wraz z dwudziestoma końmi wziętemi z oddziału jazdy stojącego w punkcie *o*; dla zapewnienia sobie stanowiska w *Rauhof*, i dla zabespieczenia oddziałów będących na przodzie, aby nie były odcięte lub wpędzone na bagna.

le temps de s'établir derrière les broussailles qui sont en arrière du point *g;* alors les sections de réserve, qui occupaint les buissons *u* et *v*, se portent derrière ceux *s* et *t*, et celles qui les occupaient précédemment, et qui se sont emparées de la ravine *g*, gagnent la rapide descente *y*, en même temps que plusieurs tirailleurs se mettent en communication avec ceux qui sont au point *x;* ces derniers, pendant l'exécution de ces divers mouvemens, ont forcé la section ennemie, qui était en réserve au point *i*, à se retirer de l'autre côté de la palissade du jardin de *Rauhof*.

Les tirailleurs, qui sont aux points *y* et *z*, soutenus par ceux qui occupent les points *t* et *s*, s'emparent de *Rauhof*, s'étendent en dehors le long de la haie du verger, et en chassent leurs adversaires.

Une section est restée au point *x*, pour faire face aux tirailleurs qni ont été détachés dans les buissons *aa*, et dans la ravine *bb*, par la compagnie placée sur la montagne *k*.

Les tirailleurs débusqués de la ravine *g*, des buissons *d*, *e* et *f*, ainsi que du *Rauhof*, se sont retirés, partie sur *h*, partie sur *k*. Le commandant des assaillans, craignant que ces détachemens réunis, ne tentent par un nouvel effort de reprendre le *Rauhof*, ce qui leur serait d'autant plus facile, que les troupes, qui sont devant eux, sont toutes déployées en tirailleurs, fait porter une compagnie du point *p* sur celui *g*, ainsi que vingt chevaux qui sont tirés de celui *o*, à l'effet d'assurer la position du *Rauhof*, et pour garantir les troupes qui sont en avant, du danger d'être coupées ou rejetées dans le marais.

Zaraz po utracie *Rauhof*, komendant attakowanego korpusu, którego zamiarem było tylko zyskać na czasie, nie zaś bez pożytku wystawiać się na stratę, zawiesza dalszy opór, opuszcza zajmowaną pozycyą, a bierze drugą jak następuje:

Dwie sekcye rozwinięte w tyralierów stają za drzewami owocowemi po prawéj stronie austeryi; dwie inne na odwodzie w punkcie *dd*, dwie zajmują austeryą, przyległy ogród, i zasłaniają armaty; dwie stoją na odwodzie w ogrodzie; jedna osadza lasek *k*; trzy sekcye są na odwodzie w punkcie *ee*; jedna osadza wąwoz *bb*, krzaki *ff* i *aa*; sekcyą tę wspiera sekcya stojąca w punkcie *gg*; na reszcie dwie sekcye zajmują cmentarz, i przeznaczone są do zebrania będących na przodzie sekcyj, zajmujących punkta *ff*, *bb* i *aa*.

Dwie kompanie stają przed *Lobau*, dwadzieścia koni w punkcie *m'*, a ośmdziesiąt w punkcie *hh*; druga ta pozycya oznaczona jest na planie czerwono.

W czasie kiedy korpus attakowany zajmuie te różne punkta, komendant korpusu attakującego rozstawia swe wojsko w następujący sposób:

Skoro tylko przeciwnik opuścił punkt *d*, jedna kompania stojącego w punkcie *p* oddziału, postępuje naprzód, mając trzeci swój szereg jako tyralierów przed sobą; ci dzielą się na dwie pół-sekcye, z których każda stara się zająć wzgórza *d* i *f*; dobrze

Le commandant du corps, qui est sur la défensive, n'ayant d'autre but, dans la résistance qu'il oppose, que celui de gagner du temps, et ne voulant pas s'exposer à perdre des hommes sans résultat avantageux, fait abandonner la première position, immédiatement après la perte du *Rauhof*, et occuper la seconde de la manière suivante:

Deux sections sont déployées et postées derrière les arbres fruitiers, à droite de la *Wirthshaus;* deux autres sections sont en réserve au point *dd*; deux sections occupent la *Wirthshaus*, le jardin attenant, et couvrent les deux pièces de canon; deux sections sont en réserve dans le jardin; une section est déployée dans le petit bois *k*; trois sections sont en réserve au point *ee*; une section est déployée dans la ravine *bb*, dans les buissons *ff*, et dans ceux *aa*; cette section est soutenue par une autre, placée au point gg; enfin, deux autres sections occupent le *Kirch-hof*, et sont destinées à rallier celles avancées, qui occupent les points *k*, *ff*, *bb* et *aa*.

Deux compagnies s'établissent en avant de *Lobau*, vingt chevaux sont placés au point *m'*, et quatre-vingts à celui *hh*; cette seconde position est coloriée en *Garance*.

Pendant l'établissement du corps de défense sur ces différens points, le commandant du corps des assaillans fait prendre poste à ses troupes sur ceux suivans:

Aussitôt l'abandon du poste *d*, une compagnie, tirée du point *p*, se porte en avant, et forme, de son troisième rang, une section de tirailleurs, qui se divise en deux demi-sections, dont chacune va s'éta-

utrzymywany ich ogień zmusza przeciwnika do opuszczenia winnic *c*, tyraliery zaś którzy zdobyli *Rauhof*, zmuszają obrońców pagórka *cc*, do opuszczenia jego.

W miarę cofania się nieprzyjaciela, kompania która była w punkcie *n*, zajmuje krzewinę, gdy tym czasem inna, wzięta z punktu *p*, osadza winnice; obie te kompanie wysyłają trzecie swe szeregi w tyralierów, i ścigają nieprzyjaciela krok w krok; jedna sekcya tyralierów kompanii *n*, postępuje wzdłuż wielkiego traktu, broniona jest dwoma innemi będącemi w punktach *a* i *b*, w których przedtém znajdowały się rezerwy tyralierskie korpusu odpornego, temiż samemi literami oznaczone.

Tyraliery kompanii która zajęła winnice, osadzają ich obwód od strony austeryi, reszta zaś kompanii stoi w rezerwie w punkcie *c*.

Lasek *cc*, zajęty jest przez sekcye kompanii stojącéj w punkcie *d*. Kompania która pierwsza uderzyła na *Rauhof* osadziła ogród i krzaki na przeciw punktu *aa*; jedna kompania stoi w rezerwie poza budowlami folwarku *Rauhof*; a ostatnia kompania z punktu *p*, udała się na punkt *q*, gdzie także stoi w rezerwie, gotowa do użycia podług potrzeby; armaty stoją na wielkim trakcie w punkcie *b*, i stosować się winny do poruszeń wojska. Dwadzieścia koni stoi poza punktem *c*, dwadzieścia blisko punktu *w*; sześćdziesiąt zaś zostaje w punkcie *o*, zkąd wysy-

blir sur les petits monticules *d* et *f*; leur feu bien dirigé oblige les troupes de l'adversaire à abandonner les vignes *c*; de même que les tirailleurs, qui se sont emparés du *Rauhof*, forcent les défenseurs du mamelon *cc* à le quitter.

Au fur et à mesure que l'ennemi se retire, la compagnie, qui est au point *n*, prend possesion du taillis, tandis qu'une compagnie, tirée du point *p*, s'empare des vignes; ces deux compagnies forment de leur troisième rang des sections de tirailleurs, et poursuivent l'ennemi pas à pas; une section de la compagnie *n*, longe la grande route, et se trouve flanquée par les deux autres qui sont aux points *a* et *b*, et où se trouvaient précédemment les réserves des tirailleurs du corps de défense, lesquelles étaient désignées par les mêmes lettres.

Les sections de tirailleurs de la compagnie qui s'est avancée dans les vignes en occupent le bord, du côté de la *Wirthshaus*; l'excédant de cette compagnie est en réserve au point *c*.

Le petit boit *cc* est occupé par les sections de la compagnie qui est au point *d*. La compagnie qui s'est portée la première sur *Rauhof*, est répartie dans le jardin et dans les broussailles, en face du point *aa;* une compagnie est en réserve derière les bâtimens da *Rauhof*; la dernière compagnie s'est portée du point *p* à celui *q*, où elle reste en réserve, pour être employée suivant les circonstances; les canons sont placés sur la route, près le point *b*, et doivent suivre le mouvement des troupes. Vingt chevaux sont postés derriére *e*; vingt, près de *w*; soixante restent

ła poczty obserwacyjne na wzgórze, czekając chwili w którejby z większą korzyścią użyci być mogli.

Punktem na drugiéj pozycyi najważniejszym, jest wierzchołek góry *k*; wszelkie więc usiłowania tyralierów zmierzać powinny do opanowania onego; i dla tego to komendant wojska attakującego rozkazuje tyralierom nasamprzód oczyścić lasek *aa;* ci wspierani rezerwami zastosowanemi do ich siły wdzierają się siłą w wąwoz *bb*, w krzaki *ff*, i w przyległy lasek; ogród wszakże folwarku *Rauhof*, i punkt *x*, nieprzestają być zajętemi, w obawie aby nieprzyjaciel niepokusił się wstępnym znów działać bojem.

Chociaż już zdobyte zostały punkta *bb* i *ff*, i tyraliery silny z folwarku *Rauhof* i z punktu *cc* utrzymują ogień, nieprzyjaciel jednakże zajmuje ciągle punkt *k*, którego niepodobno okrążyć i do którego zbliżyć się nie można bez wystawienia się na widok nieprzyjaciela; to skłania komendanta korpusu attakującego do uderzenia nań obcesem, z frontu i z boków; w skutku takowego postanowienia czterdzieści ludzi wziętych z punktu *ff*, i z zarośli które go otaczają, idą na punkt *k* razem z pięćdziesiąt innymi wziętymi z punktów *cc*, którzy nacierają nań rozsypani w tyralierów; dwie sekcye które się wysuwają z punktu *qq*, zasłaniają attak po prawéj stronie, a kompania stojąca w punkcie *d*, wspiera attak oddziału *cc*.

Tak silnie przedsięwzięty attak zmusza nieprzyjaciela do opuszczenia pagórka *k*, który natychmiast zajmują dwie sekcye z *cc;* ogień natenczas tych dwóch sekcyj, zwrócony na oddział broniący auste-

au point *o*, d'où ils détachent des postes d'observation sur les hauteurs, en attendant qu'ils puissent être employés plus utilement.

Le point le plus important de la deuxième position est la sommité de montagne *k*; tous les efforts des tirailleurs doivent tendre à l'enlever: aussi le commandant des assaillans fait-il préalablement balayer par des tirailleurs le petit bois *aa*; lesquels, soutenus par des réserves qui leur sont proportionnées, pénètrent de vive force dans la ravine *bb*, les buissons *ff*, et le petit bois voisin; *le jardin du* Rauhof *et le point* x *restent toujours occupés, dans la crainte d'un retour offensif de la part de l'ennemi.*

Malgré l'enlèvement des postes *bb*, *ff*, et le feu des tirailleurs dirigé du *Rauhof*, ainsi que du point *cc*, l'ennemi se maintient toujours dans la position *k*, laquelle ne peut être tournée, et dont on ne peut s'approcher à couvert, ce qui détermine le commandant des assaillans à la faire enlever de vive force, par une attaque de front et de flanc; en conséquence, quarante hommes tirés du point *ff* et des broussailles qui l'environnent, font une vigoureuse attaque sur *k*, en même temps que cinquante autres tirés de celui *cc*, s'y portent en tirailleurs; l'attaque de droite est couverte par deux sections qni du point *qq* se portent en avant, et celle de *cc* est soutenue par la compagnie placée au point *d*.

Cette attaque oblige l'ennemi à abandonner le mamelon *k*, dont s'emparent à l'instant même les deux sections de *cc*; alors le feu de ces deux sections, dirigé contre les troupes qui défendent la

ryi i ogrodu, razem z ogniem sekcyj w winnicach rozstawionych z frontu obrońców rażącym, zniewala ich do opuszczenia tych posterunków, równie jak punktów *oo* i *pp*, zajętych przez tyralierów.

Dowódzca tylnéj straży nie mogąc się dłużéj utrzymać na téj drugiéj pozycyi, cofa się na trzecią oznaczoną na planie cynobrem.

Trzecia ta pozycya któréj lewe skrzydło oparte jest o cmentarz, daje łatwość wojsku tylnéj straży zkoncentrowania się przed *Lobau*, i zajęcia tamże następujących punktów:

Cztery sekcye rozwinięte, osadzają winnice po prawéj stronie traktu, dwie inne stają na lewo w tym samym szyku. Sześć sekcyj staje na odwodzie w punktach *ii*, *kk* i *ll*, cmentarz osadza jak pierwéj jedna sekcya rozwinięta, która ma w rezerwie inną sekcyą w szyku zwyczajnym w punkcie *mm*. Dwie sztuk armat zatoczone zostały na pagórek *nn*; dwadzieścia koni które były w punkcie *m'* stają w tyle. Pozostała część piechoty i cztery sekcye stają przed *Lobau*, a ośmdziesiąt koni pozostaje na punkcie *hh*.

Komendant korpusu attakującego zważając, iż trudno jest zdobyć siłą cmentarz, kiedy z drugiéj strony możeby się udało zmusić nieprzyjaciela do opuszczenia tego stanowiska, zagrażając mu przecięciem linii odwrotu; ściąga do środka i do lewego skrzydła, główne swoje siły, które działały dotąd na prawém skrzydle; aby razem attakować środek i skrajny punkt prawego skrzydła przeciwnika.

W skutku tych poruszéń dwie sekcye tyralierów kompanii *n*, rozstawione zostają pomiędzy drzewami owocowemi po lewéj stronie austeryi.

Wirthshaus et le jardin, en même temps que celui des sections placées dans les vignes les bat de front, forcent les défenseurs à évacuer ces postes, ainsi que les points *oo* et *pp*, occupés par des tirailleurs.

Les commandant de l'arrière-garde, ne pouvant plus se maintenir dans la deuxième position, se retire sur la troisième qui est marquée en *Vermillon*.

Cette troisième position, dont la gauche est appuyée au *Kirh-hof*, donne aux troupes de l'arrière-garde, l'avantage de pouvoir se concentrer en avant de *Lobau*, et d'y occuper les points suivans:

Quatre sections sont déployées dans les vignes à droite de la route; deux autres sont à gauche, dans le même ordre. Six sections sont en réserve aux points *ii*, *kk* et *ll;* le *Kirch-hof* reste occupé, comme auparavant, par une section déployée, laquelle a pour réserve une autre section au point *mm*. Les deux pièces de canon sont conduites sur la hauteur *nn;* en arrière sont les vingt chevaux qui étaient au point *m'*. Le restant de l'infanterie et quatre sections prennent position en avant de *Lobau*, et les quatre-vingts chevaux restent au point *hh*.

Le commandant des assaillans, considérant qu'il est difficile d'enlever de vive force le *Kirch-hof*, tandis qu'on pourrait peut-être obliger l'ennemi à abandonner cette position, en menaçant sa ligne de retraite, fait porter, sur son centre et sur son aile gauche, ses forces principales qui agissaient sur sa droite, afin d'attaquer simultanément le centre et l'extrême droite de son adversaire.

Par suite de ces mouvemens, les deux sections de tirailleurs de la compagnie *n* sont postées dans les arbres fruitiers, à gauche de la *Wirthshaus*.

Pozostali ludzie tejże kompanii, podzieleni na dwie części, stają w rezerwie w punktach *oo* i *pp*. Tyraliery kompanii która zajmowała winnice, osadzają austeryą i ogród; sama zaś kompania pozostaje w tyle na odwodzie. Sekcye kompanii która zajmowała pagórek *cc*, osadzają teraz pagórek *k*. Jedna pół-kompania staje na punktach *aa* i *bb*, i w ogrodzie folwarku *Rauhof*. Druga pół-kompania zostaje w rezerwie na drodze za *Rauhof*. Resztujące dwie kompanie stają w punkcie *qq*, po prawéj i lewéj stronie traktu. Dwie sztuk armat stają obok austeryi; czterdzieści koni podchodzą pod *Rauhof*, a pozostałe sześćdziesąt koni zostają przed punktem *o* na górze.

Sam plan okazuje dostatecznie, iż trzecia ta pozycya nieda się obejść, i że nawet tyraliery nie mogą do niéj dostąpić cichaczem, ni pod zasłoną zaklęślów gruntu. Wypadałoby tu obces na winnice uderzyć, a więc na zacięty przygotować się opór; to skłania komendanta korpusu, attakującego do zawieszenia swych działań aż do nadejścia przedniéj straży swojéj Armii. Przez ten czas stara on się zmieszać nieprzyjaciela tak przez ogień działowy, jako i ogień tyralierów stojących w austeryi i poza drzewami owocowemi; skoro tylko zaś odbiera wiadomość o zbliżaniu się przedniéj straży, przywodzi do skutku umyślony już plan attaku, w następujący sposób:

Oddziały zajmujące punkta *pp* i *oo*, idą za danym znakiem obces na środek i na prawe skrzydło

Le reste de la même compagnie, divisé en deux parties, est placé en réserve aux points *oo* et *pp*. Les tirailleurs de la compagnie qui s'est avancée dans les vignes, occupent la *Wirthshaus* et le jardin; la compagnie est derrière en réserve. Les sections de la compagnie qui s'est avancée sur le monticule *cc*, occupent celui *k*. Une demi-compagnie est aux points *aa* et *bb*, ainsi que dans le jardin de *Rauhof*. L'autre demi-compagnie est en réserve sur le chemin, en arrière de *Rauhof*. Les deux compagnies qui restent sont portées au point *qq*, à droite et à gauche de la route. Les deux pièces de canon sont établies près de la *Wirthshaus;* quarante chevaux sont portés près du *Rauhof;* les soixante autres sont en avant du point *o*, sur la montagne.

Le plan indique que cette troisiéme position ne peut être tournée, et qu'elle n'offre pas non plus, aux tirailleurs, la facilité de pouvoir s'y porter par des détours, ou en se glissant à la faveur des accidens du terrain. Il faut attaguer les vignes de vive force, et par conséquent s'attendre à une résistance opiniâtre; cette considération détermine le commandant du corps d'attaque à attendre l'arrivée de l'avant-garde de son armée. Pendant ce temps, il cherche à ébranler son adversaire, tant par le feu de son artillerie, que par celui de ses tirailleurs placés dans la *Wirthshaus*, et derrière les arbres fruitiers; mais aussitôt qu'il reçoit l'avis de l'approche de l'avant-garde, il exécute son plan d'attaque de la manière suivante:

Les détachemens, qui sont aux points *pp* et *oo*, se portent directement, et à un signal convenu, sur

nieprzyjaciela, i dostają się do winnic. Pół-kompania stojąca na odwodzie w punkcie *pp* popiera attak, a kompania stojąca za austeryą postępuje pod ten czas drogą naprzód; kompanią tę wspiera kompania stojąca w punkcie *qq*.

Tyraliery osadzający austeryą i ogród, pozostaną na swoich miejscach dla zasłaniania odwrotu na przypadek gdyby się attak nieudał, co zawsze przewidywać potrzeba.

Wszystkie te attaki powinny być dobrze kombinowane i silnie przypuszczane.

Dowódzca tylnéj straży, sądząc o zamiarach swego przeciwnika z jego poruszeń, i nie widząc żadnych więcéj powodów dłuższego opierania się, armia bowiem któréj odwrót zasłaniał, już jest tak daleko, że doścignioną w żaden sposób być nie może, postanowił się cofnąć; każe zatém sprowadzić dwa działa które stoją na punkcie *nn*, ściąga oddziały jedne po drugich z winnic, opuszcza cmentarz i cofa się z swém wojskiem, przechodząc *Lobau* pod zasłoną czterech sekcyj stoiących przed témże miastem.

Przykład ten uczy, 1d jak trzeba umieć korzystać z wszelkich niejednostajności gruntu w attakach tyralierami przedsiębranych, bąć to chcąc się pod ich zasłoną zbliżyć do linii nieprzyjacielskiéj, bąć też chcąc ją oskrzydlić i zmusić do opuszczenia punktu którego utrata osłabia całą pozycyą przeciwnika; 2e ile wpływają na pomyślność działań, jedność i pospiech w wykonaniu nakazanych poruszeń, czy to one są pojedyn-

le centre, ainsi que sur l'aile droite de l'ennemi, et pénètrent dans les vignes. La demi-compagnie, placée en réserve au point *pp*, est envoyée pour soutenir l'attaque, tandis que la compagnie, placée derrière la *Wirthshaus*, s'avance sur la route; cette compagnie est soutenue par celle qui est au point *qq*.

Les tirailleurs qui sont dans la *Wirthshaus* et dans le jardin, y restent pour couvrir la retraite en cas de non succès; ce qu'il faut toujours prévoir.

Toutes ces attaques doivent être faites avec autant d'ensemble que de vigueur.

Le commandant de l'arrière-garde, jugeant des intentions de son adversaire par les mouvemens qu'il voit faire, et n'ayant plus de motifs pour soutenir une nouvelle attaque, puisque l'armée dont il couvrait le mouvement rétrograde a gagné une assez grande distance pour être hors de toute atteinte, prend le parti de se retirer; en conséquence il fait descendre les deux pièces de canon, qui sont sur le point *nn*; fait évacuer successivement les vignes, abandonne le *Kirch-hof*, et se retire avec ses troupes, en traversant *Lobau*, sous la protection des quatre sections placées en avant de cet endroit.

Cet exemple fait connaître, 1°. combien, dans les attaques faites avec des tirailleurs, il est nécessaire de savoir tirer parti des plus petits accidens du terrain; soit pour s'approcher, à leur faveur, du front de l'ennemi, soit pour déborder ses flancs, afin de le contraindre à abandonner des positions dont l'occupation atténue sa position principale; 2° combien il importe, pour le succès des opérations,

czo, kolejno, czy też łącznie przedsiębrane; 3e jak powinny rezerwy iść w pomoc tyralierom będącym w ogniu.

ROZDZIAŁ XIX.

WALKA I ODWRÓT TYRALIERÓW.

PLAN XV.

Jeden batalion postawiony na lewym brzegu rzeki *Alben*, ma rozkaz trzymania się na nim jak tylko można najdłużéj, w celu, aby zapewnić sobie przejście grobli i mostu, a następnie łatwość powrotu do wstępnego działania, gdyby tego okoliczności dozwoliły.

Grunt między rzeką *Alben* a strumykiem *Rohrbach*, poprzecinany jest żywo-płotami około trzech stóp wysokiemi, a wzdłuż brzegów dwóch tych wód, rozciągają się błota, których nie można przebyć jak tylko w porze suchéj.

Uczynimy tu uwagę, iż w gruntach piaszczystych płoty takie są za zwyczaj rzadkie i liche, na gruncie zaś tłustym są gęste i nie do przebycia. Okolice zatém obfitujące w gęste żywo-płoty, są same z siebie zdatne na posterunki, tém więcéj, że te płoty tworzą rodzaj naturalnego przedpiersia, któremu łatwo mo-

de mettre d'ensemble et de célérité dans l'exécution de ses mouvemens, bien qu'ils soient ou isolés, ou successifs, ou simultanés; et 3°. de quelle manière les réserves doivent se porter à l'appui des tirailleurs qui sont engagés.

CHAPITRE XIX.

COMBAT ET RETRAITE DE TIRAILLEURS.

PLAN XV.

Un bataillon, placé sur la rive gauche de l'*Alben*, a ordre de s'y maintenir le plus long-tepms possible, à l'effet d'assurer le passage de la digue et du pont, dans le cas où l'on voudrait reprendre l'offensive.

Le terrain entre l'*Alben* et la *Rohrbach* est coupé par des haies vives, hautes d'environ trois pieds; les bords de ces deux rivières sont longés par des marais qui ne peuvent être traversés que dans les temps secs.

Nous ferons remarquer que les haies sont ordinairement claires et maigres dans les terrains sabloneux, tandis qu'elles sont impénétrables dans les terres fortes. Les terrains où les haies sont fréquentes et épaisses, sont susceptibles de former des postes d'autant meilleurs, que ces haies offrent des para-

żna nadać wysokość i grubość, jakie się za stósowne osądzą. Taką jest okolica za przykład tu obrana.

Komendant batalionu po rozpoznaniu przystępów przestrzeni gruntu któréj ma bronić, opiera swe skrzydła o bagna rzeki *Alben* i strumyka *Rohrbach*, linia jego bojowa przechodzi poza punktami *a* i *b*, i oznaczona jest na planie karminem.

Gdy nieprzyjaciel mógłby korzystać z płotów i zbliżać się pod ich zasłoną, komendant batalionu każe pościnać aż do wysokości jednéj stopy nad ziemią wszystkie, jakie się tylko znajdują w oddaleniu 300 kroków od frontu jego, który w całéj rozciągłości chce odkryć; równie jako i płoty *c*, które są na przeszkodzie ogniu z krzaków *q*, *w*, *x* i *y*; niemniéj część płotów poprzecznych, będących blisko mostu którego ma rozkaz bronić.

Zawiadomiony zaś będąc przez swe patrole, o zbliżaniu się nieprzyjaciela, czyni następujące rozporządenia:

Dwie kompanie stawia po prawéy i lewéj stronie drogi; wysyłają one 1d dwie sekcye które osadzają płoty *a* i *b*, 2ro dwie inne które stają na odwodzie w punktach *ff*, 3cie dwie inne jeszcze które także stają na odwodzie w punktach *ee*.

Dwie kompanie osadzają drugi płot, i oznaczone są na planie czerwono.

Są one rozstawione tak jak pierwsze, to jest: dwie ich sekcye osadzają płoty *g* i *h*, dwie stają na odwodzie w punktach *ii*, a dwie w punktach *kk*; prze-

pets naturels qui, par une tonte facile, prennent la hauteur et le profil qu'on juge à propos de leur donner. Telle est la nature du terrain que nous prenons ici pour exemple.

Le commandant du bataillon, après avoir reconnu les avenues du terrain qu'il doit défendre, appuie ses flancs aux marais de l'*Alben* et de la *Rohrbach*; sa ligne de bataille passant derrière *a* et *b*, est coloriée en *Carmin*.

Pour empêcher l'ennemi de s'approcher à la faveur des haies, le commandant démasque toute l'étendue de son front, en faisant couper à hauteur d'un pied de terre toutes celles qui s'y trouvent jusqu'à la distance de trois cents pas, ainsi que celles *c*, qui nuiraient à l'effet du feu dirigé des buissons *q*, *w*, *x* et *y*; plus, la portion de haies transversales, qui sont près du pont que le commandant veut défendre.

Cet officier, informé par ses patrouilles, que l'ennemi s'avance, fait les dispositions suivantes:

Deux compagnies sont placées à droite et à gauche de la route; ces deux compagnies détachent, 1°, deux sections, lesquelles de déploient derrière les haies *a* et *b*; 2°. deux autres sections placées en reserve au point *f*; 3°. deux autres sections également placées en réserve au point *e*.

Deux compagnies occupent la deuxième haie, et sont coloriées en *Garance*.

Ces compagnies sont distribuées de la même manière que les deux premières; elles ont deux sections déployées derrière les haies g et *h*; deux en

znaczeniem ich jest wstrzymać nieprzyjaciela w razie, gdyby tenże po wyparowaniu z poza płotów *a* i *b* broniących się tam tyralierów, żywo ich ścigał, i gdyby usiłował dostać się wraz z nimi poza płoty *g* i *h*.

Resztujące z batalionu dwie kompanie stają na odwodzie poza drugim folwarkiem blisko drogi, na trzeciéj pozycyi, i oznaczone są na planie cynobrem.

Szturmowanie palisad lub płotów za zwyczaj wiele kosztuje ludzi, szczególniéj wtedy, kiedy się do nich bez żadnego zakrycia zbliżać trzeba, i gdy broniące je wojsko umie ognia swego celnie używać; dla tego należy starać się okrążać je gdzie tylko można; lecz w obecnym razie uczynić się to nie da; komendant przeto attakującego wojska rozkazuje swéj artylleryi posunąć się, na czterysta do pięciuset kroków ku płotóm *a* i *b*, i rzucać nań granaty; żołnierze broniący tych płótów schylają się i pomimo ognia dział, z za nich nie ustępują; wtedy komenmendant attakuiących wysyła trzysta ludzi, którzy w otwartych szeregach i rotach zbliżają się na dwieście kroków do płotów *a* i *b*, a tak zbliżeni biegną na nie obces, raz zaś do nich przybywszy, też same mają przeciw ich obrońcom, co ci przeciw nim korzyści. Reszta wojska posuwa się w massie po drodze, ku wspieraniu tego attaku; sapery z toporami w ręku, pośpieszają dla zrobienia otworów w wspomnionych płotach.

Wojsko działające odpornie, stara się odeprzeć ten attak ciągłym i dobrze kierowanym ogniem, sekcye rezerwowe posiłkują tyralierow broniących płoty *a* i *b* wszędzie, gdzie tylko tego zajdzie potrzeba;

réserve au point *i*, et deux à celui *k*. Ces deux compagnies sont destinées à arrêter l'ennemi, dans le cas où, aprés avoir forcé les haies *a* et *b*, il poursuivrait vivement les tirailleus qui les défendaient, et qu'il tenterait d'arriver avec eux aux haies *g* et *h*.

Les deux compagnies disponibles sont en réserve derrière la deuxième ferme, près de la route, à la troisiéme position, coloriée en *Vermillon*.

Les attaques faites contre des haies et des palissades sont généralement meurtrières, surtout quand pour s'en approcher il faut marcher à découvert, et particuliérement quand les troupes qui les defendent savent bien tirer; aussi, doit-on les tourner toutes les fois que cela est possible; mais ici ce ne l'est pas; c'est pourquoi le commandant des assaillans fait avancer son artillerie à quatre ou cinq cents pas, et fait jeter des obus sur les haies *a* et *b*; les troupes qui défendent ces haies se baissent et ne peuvent en être débusquées; alors le commandant des assaillans fait marcher contre eux trois cents hommes à rangs ouverts, lesquels arrivés à deux cents pas de la haie *a* et *b*, franchissent cette distance au pas de course, et une fois qu'ils sont parvenus derrière ces haies, ils jouissent du même avantage que ceux qui les défendent. Cette attaque est appuyée par des troupes qui s'avancent en masse sur la route; des sapeurs munis de haches, suivent, pour pratiquer des ouvertures dans les haies.

Les troupes qui sont sur la défensive cherchent à repousser cette attaque par un feu soutenu et bien dirigé; les tirailleurs qui défendent les haies *a* et *b*, sont renforcés par les sections de réserve partout où

sekcye *e*, wysuwają się na drogę przed płoty, biorą z flanki szturmujących i rzucają ich w tył. Sekcye *i* i jedna z kompanij stojących za drugim folwarkiem wspierają ten powrót do wstępnego działania; rezerwy nawet poruszają się naprzód; lecz pomimo tych posiłków, nieprzyjaciel przecież zostaje panem płotów *a* i *b*, co robi odwrót nieodzownym.

Tyraliery cofają się biegiem na prawo i lewo przez otwory porobione w płotach *l*, i szykują się po za trzecią linią kolorowaną na planie cynobrem.

Sekcye *e* i *f*, zasłaniają odwrót i zbliżają się kolejno do płotów *g* i *h*, pod zasłoną sypanego z za nich ognia.

Tyraliery którzy bronili płotów *a* i *b*, powinni się cofać przez skrzydła, aby rezerwy mogły tém łatwiéj zasłaniać ich odwrot; inaczéj jeżeliby się cofały prosto na płoty w tyle leżące, ścigający ich nieprzyjaciel mógłby się wraz z nimi dostać do płotów *g* i *h*.

Trzymając się tego w odwrocie prawidła, mamy tę jeszcze korzyść, że gdyby nieprzyjaciel ścigając żywo tyralierów przeszedł płoty *a* i *b*, i starał się ubiedz ich w przebyciu płotów *g* i *h*, natenczas kompania postawiona przy drugim folwarku, wsparta rezerwami, mogłaby uderzyć gwałtownie na attakujących i odeprzeć aż po za płoty *a* i *b*, a nawet nie dozwolić im powiększéj części przebyć ich na powrót.

Skoro attakujący postrzeże, iż płoty *h* i *g* są

ils ont besoin de l'être; les sections *e*, se portent en avant sur la route, au-delá des haies, prennent en flanc ceux qui s'avancent et les rejettent en arrière. Ce retour offensif est appuyé par les sections *i*, ainsi que par une des compagnies postées à la deuxiéme ferme; les réserves protégent également ce mouvement; mais malgré ces renforts, l'ennemi n'en reste pas moins maître des haies *a* et *b*, ce qui rend la retraite indispensable.

Les tirailleurs se retirent au pas de course à droite et à gauche, par les ouvertures qui ont été pratiquées dans les haies *l*, et vont se reformer derriére la troisieme ligne coloriée en *Vermillon*.

Les sections *e* et *f* couvrent la retraite et s'approchent successivement des haies *g* et *h*, sous la protection du feu qui en part.

Les tirailleurs avancés se retirent par les ailes, pour donner à leurs réserves la facilité de les couvrir; autrement, si les premiers tirailleurs se reployaient en ligne directe sur les seconds, l'ennemi pourrait, en les suivant vivement, les atteindre au passage de la haie *g* et *h*.

En suivant ce principe dans les retraites, on en tire encore un autre avantage; c'est que si l'ennemi, poursuivant vivement les tirailleurs, franchissait la haie *a* et *b*, et qu'il cherchât à les devancer au passage de celles *g* et *h*, la compagnie postée près de la deuxième ferme, étant soutenue par les réserves, pourrait bien, par une attaque brusquée, parvenir à le repousser jusqu'au delà de la haie *a* et *b*, et même l'empêcher de la repasser en grande partie.

Lorsque l'agresseur s'aperçoit que les haies *g*

zajęte, i że odwrót wojska które broniło płoty *a* i *b*, uskutecznia się tak jak powiedziano, niepowinien się kusić o odebranie płotów *g* i *h*, bez poprzedniego osadzenia płotow *a* i *b*, i porobienia w nich otworów dla łatwiejszego postąpienia naprzód; otwory te posłużą mu także na przypadek porażki, do tém spieszniejszego odwrotu.

Po opuszczeniu płotów *a* i *b*, sześć kompanij batalionu działającego odpornie, rozłożone zostają jak następuje:

Dwie sekcye jak się już powiedziało, osadzają płoty *g* i *h*, a dwie są w rezerwie na każdym z punktów *i* i *k*.

Z dwóch kompanij które osadzały w pierwszéj linii płoty *a* i *b*, dwie sekcye rozwinięte w tyralierów zajmują płoty *m* i *n*; wspierają je zaś cztery inne które zajmują punkta *o* i *p*: jedna sekcya która się przeprawiła na prawy brzeg rzeki *Alben* stoi w punkcie *q*, dla bronienia z boku linii *t* i *n*.

Z dwóch kompanij które stały za drugim folwarkiem, jedna zajmuje teraz punkta *r*, a druga na prawym brzegu *Alben* punkt *s*.

Sposoby wskazane do obrony pierwszéj pozycyi, służyć mogą i do obrony drugiéj; jeżeliby chciano przedsięwziąć wycieczkę z drugiéj pozycyi otworami porobionemi w punktach *l*, używając do niéj sekcyj stojących na drodze, i część sekcyj zajmujących punkta *kk*, a wycieczka ta niezdołała odeprzeć nieprzyjaciela nacierającego na płoty *g* i *h*, natenczas

et *h* sont occupées, et que la retraite des troupes qui ont défendu celles *a* et *b*, s'exécute de la manière qu'il vient d'être expliqué, il ne doit pas faire de nouvelles tentatives pour enlever les haies *g* et *h*, avant d'avoir préalablement fait occuper celles *a* et *b*, et pratiquer, à travers, des ouvertures pour pouvoir se porter plus facilement en avant: ces ouvertures, en cas d'événement, lui serviraient aussi de passage pour se retirer plus promptement.

Après l'évacuation de la position *a* et *b*, les six compagnies du bataillon qui est sur la défensive, sont réparties de la manière suivante:

Deux sections sont déployées derrière *g* et *h*, ainsi qu'il a déjà été dit, et deux sont en réserve à chacun des points *i* et *k*.

Des deux compagnies, qui auparavant occupaient en première ligne les points *a* et *b*, deux sections sont déployées en tirailleurs derrière les points *m* et *n*; ces sections sont soutenues par quatre autres qui occupent les points *o* et *p*; une section qui vient de passer sur la rive droite de l'*Alben*, est au point *q*, pour servir à flanquer la ligne *t* et *n*.

Des deux compagnies qui étaient derrière la deuxième ferme, une est au point *r*, et l'autre est postée sur la rive droite de l'*Alben* à celui *s*.

Les moyens prescrits pour la défense de la première position, sont également appliqués à celle de la deuxième; si, dans cette seconde position, il était fait une sortie à travers les ouvertures pratiquées aux points *l*, par les sections *i*, postées sur la route, et par une partie de celles qui sont aux points *k*, et que cette sortie ne parvînt pas à repousser l'ennemi

potrzebaby się cofnąć; w tym razie sekcye *k* i *i*, zasłaniałyby odwrót tyralierami którzy uchodzą drogą i otworami porobionemi w punktach *t*; w tymże samym czasie kompania *r*, zajęłaby punkt *s*.

Po opuszczeniu płotów *g* i *h*, rozdzielone zostały dwie kompanie między punkta *m*, *n*, *o*, *p* i *q*, dwie inne przechodzą na prawy brzeg rzeki *Alben*; dwie sekcye wzięte z dwóch kompanij które zajmowały płoty *g* i *h*, rozwinięte w tyralierów, osadzają punkta *u* i *v*, cztery inne stają w rezerwie na każdym z punktów *r*, *w*, *x* i *y*.

W attaku przypuszczonym na punkta *m* i *n*, attakujący postępuje tak, jak w attaku wykonywanym na punkta *g* i *h*, to jest zwraca się ku punktowi *m*, i na prawo punktu *n*, dla uniknienia ognia bocznego sekcyi stojącéj w punkcie *q*. Jeżeli przypuszczony attak robi odwrót koniecznym, wtedy tyraliery cofną się na prawo i na lewo drogą i otworami w punkcie *z* porobionemi, przejdą most i zbiorą się na punkcie *s*; a wtenczas udadzą się za nimi sekcye odwodowe z punktów *o* i *p*, i stosować będą swe poruszenia do sekcyj ktore je poprzedzają.

Komendant wojska działającego odpornie, zmuszony do opuszczenia płotów *m* i *n*, zostawia jednę kompanią na lewym brzegu rzeki *Alben*, a ta wysyła ćwie sekcye które się rozsypują w tyralierów poza płotami *u* i *v*, a trzecia sekcya tejże kompanii, pozostaje na odwodzie w punkcie *r*. Jedna kompania zajmuje krzaki *q*, *w*, *x* i *y*.

qui s'avance sur *g* et *h*, alors il faudrait se retirer; et, dans ce cas, les tirailleurs feraient leur retraite sous la protection des sections *k* et *i*, en passant par les ouvertures pratiquées aux points *t*, et par la route; tandis que la compagnie *r* se porterait en même temps sur le point *s*.

Après avoir abandonné les haies *g* et *h*, deux compagnies sont réparties aux points *m*, *n*, *o*, *p* et *q*; deux autres compagnies se portent sur la rive droite de l'*Alben;* deux sections, prises sur les deux compagnies qui étaient en position derrière les haies *g* et *h*, sont déployées en tirailleurs derrière les point *u* et *v*; quatre autres sections sont en réserve à chacun des points *r*, *w*, *x* et *y*.

Dans l'attaque faite sur les points *m* et *n*, l'agresseur se conduit de même que dans celle qu'il à exécutée sur ceux *g* et *h*; il se dirige sur *m* et sur la droite de *n*, pour éviter le feu flanquant de la section placée au point *q*. Si l'attaque est telle qu'elle rende la retraite indispensable, les tirailleurs se reploieront à droite et à gauche, par les ouvertures pratiquées à *z*, ainsi que par la route; ils passeront le pont, et se réuniront au point *s*; alors les sections de réserve qui sont aux points *o* et *p*, les suivront et régleront leurs mouvemens sur les sections qui les précèdent.

Le commandant des troupes, qui sont sur la défensive, étant forcé d'abandonner les haies *m* et *n*, laisse une compagnie sur la rive gauche de l'*Alben*, laquelle détache deux sections qui se déployent en tirailleurs derrière les haies *u* et *v*, tandis que la troisième section de cette compagnie reste en réserve au point *r*. Une compagnie occupe les buissons *q*, *w*, *x* et *y*.

Resztujące cztery kompanie zajmują stanowisko w punkcie *s*, na prawym brzegu rzeki *Alben*; czwarte to stanowisko założone jest minią.

Powiedziano wyżéj, że komendant batalionu działającego odpornie, miał rozkaz trzymania się jak tylko można najdłużéj na lewym brzegu rzeki *Alben*; stosownie więc do tego rozkazu zostawia na tymże brzegu oddział, i nim go ściągnie, postanawia oczekiwać jeszcze tam swego przeciwnika.

Uczynimy tu uwagę, iż w czwartéj pozycyi, sekcya stojąca w rezerwie w punkcie *r*, niepowinna robić wycieczki jakąkolwiek by taż obiecywać mogła korzyść; rezerwa ta nie może być wspierana, i jedynym celem jéj jest zasłaniać w razie odwrotu dwie sekcye zajmujące płoty *v* i *u*, które gdyby do cofania zmuszone były, powinny się cofać wzdłuż bagien.

Nieprzyjaciel pomimo ognia tyralierów którzy są na prawym brzegu rzeki *Alben*, i dwóch sekcyj za płotami *v* i *u* stojących, dostaje się do tychże płotów; sekcye więc które ich broniły cofają się wzdłuż bagien pod zasłoną sekcyj będących na prawym brzegu, i pod zasłoną dwóch sekcyj będących na odwodzie w punkcie *r*, które dopiero wtenczas na prawy brzeg rzeki *Alben* przechodzą, kiedy już wszyscy tyraliery przeprawią się na drugą stronę rzeki.

Gdy wszelkie przygotowania do zniszczenia mostu naprzód poczynione były, zaraz więc po przejściu przezeń ostatniéj sekcyi daje komendant rozkaz do podpalenia onego.

Les quatre autres compagnies prennent position au point *s*, sur la rive droite de l'*Alben*: cette quatrième position est coloriée en *Minium*.

Nous avons dit que le commandant du bataillon, qui est sur la défensive, avait ordre de se maintenir le plus longtemps possible sur la rive gauche de l'*Alben*; en conséquence de cet ordre, il laisse un détachement sur cette rive, et y attend son adversaire, avant de se déterminer à l'abandonner tout-à-fait.

Nous ferons observer que, dans cette quatrième position, la section qui est en réserve au point *r*, ne doit pas faire de sortie, quelque avantageuse qu'elle puisse lui paraître, vu que cette réserve n'est pas en position d'être soutenue, et le seul but que puisse remplir cette réserve, est celui de soutenir, en cas de retraite, les deux sections qui occupent les haies *v* et *u*, lesquelles, dans le cas où elles seraient obligées de se retirer, doivent en se retirant longer les marais.

L'ennemi, malgré le feu des tirailleurs qui sont sur la rive droite de l'*Alben*, et celui des sections placées derrière les haies *v* et *u*, arrive à ces haies; alors les sections qui les défendent se retirent, en suivant les marais, sous la protection des sections placées sur la rive opposée, ainsi que des deux sections qui sont en réserve au point *r*, lesquelles ne passent sur la rive droite de l'*Alben* que lorsque le dernier des tirailleurs est au-delà.

Tous les préparatifs ayant été faits d'avance pour détruire le pont, le commandant y fait mettre le feu aussitôt que la dernière section l'a passé.

Lecz tym czasem jazda nieprzyjacielska przebyła rzekę i pokazuje się nagle z prawéj i lewéj strony drogi; zoczywszy to komendant formuje natychmiast dwie kompanie będące w punkcie *s*, w kolumnę sekcyami i obsadza jedną sekcyą tyralierów, kępy drzew *aa*; a lewe skrzydło swych kolumn zasłania pół-sekcyą.

Skoro trzecia kompania most przejdzie, ściąga ona wszystkie swe oddziały, szykuje się w kolumnę sekcyami, i postępuje za dwiema innemi kompaniami które ją poprzedzają; lewą jéj flankę, osłania rozwinięta pół-sekcya w odległości trzydziestu do czterdziestu kroków, trzymając się zawsze w pogotowiu do stawienia czoła tyralierom którychby nieprzyjaciel wysłał na niepokojenie i opóznienie marszu téj kompanii.

Plan wskazuje rozporządzenie trzech tych kompanij uszykowanych w kolumny ściśnięte sekcyami, i marszerujących przez flankę, dla tém mniejszego narażania się na natarcie jazdy nieprzyjacielskiéj, i dla korzystniejszego opierania się onéj.

Zajęcie kęp drzew *aa*, niedozwala jaździe nieprzyjacielskiéj *bb*, połączyć się z jazdą będącą w punkcie *cc*; ta będąc za słaba aby sama mogła przypuścić attak, pozwala massom piechoty dostać się do *Föhrenwald*, dokąd się także udają i tyraliery z punktów *aa*, pod zasłoną krzaków za któremi byli rozstawieni.

Mais pendant cette opération, la cavalerie ennemie a traversé la rivière, et se montre tout à coup à droite et à gauche de la route; le commandant fait de suite former en masse par sections les deux compagnie qui sont au point *s*, et fait occuper les bouquets de bois *aa*, par une section de tirailleurs, et couvrir le flanc gauche de ses masses par une demi-section.

Aussitôt que la troisième compagnie a passé le pont, elle réunit tous les détachemens, se forme en masse par sections, et suit les deux autres compagnie qui la précèdent: une demi-section déployée couvre son flanc gauche à trente ou quarante pas de distance, se tenant toujours en position de faire face aux tirailleurs, que l'ennemi détacherait dans le but d'inquiéter et de retarder la marche de cette compagnie.

Le plan indique la disposition des trois compagnie formées en colonne serrée par sections, et marchant par le flanc pour donner moins de prise à la cavalerie ennemie, et aussi afin de pouvoir lui résister plus avantageusement.

L'occupation des bouquets d'arbres *aa*, empêche la cavalerie ennemie *bb*, de se réunir à celle qui est au point *cc*; cette dernière, trop faible pour tenter seule une attaque, laisse les masses d'infanterie atteindre le *Föhrenwald*, où les tirailleurs postés aux points *aa*, se rendent également à la faveur de buissons, derrièrere lesquels ils sont placés.

ROZDZIAŁ XX.

WALKA TYRALIEROW W MARSZU PRZEZ FLANKĘ.

PLAN XVI.

Dwa bataliony piechoty i jeden plóton jazdy, wysłane zostają o trzy mile na wzmocnienie stoiącego tam wojska.

Komendant oddziału tego ma rozkaz unikać ile możności wszelkiéj walki, jakiekolwiek takowa obiecywaćby mogła korzyści; a w razie gdyby sam był zaczepiony, poprzestawać na wysłaniu tyralierów przeciw attakującym, dopóty, dopóki tyle nie ujdzie drogi, że dojście do miejsca przeznaczenia, a przeto dopięcie jedynego celu swego wysłania żadnemu więcéj nie ulegnie wątpieniu.

Nim on wyrusza z stanowiska swojego, zasięga poprzednio wszelkich wiadomości o kraju przez który ma przechodzić; wypytuje się które są punkta marszu jego najwięcéj do nieprzyjaciela zbliżane? gdzie attak nieprzyjacielski mógłby mu być najszkodliwszym? niemniéj jak wielkie są siły, które nieprzyjaciel przeciw niemu stawić może?

Dowiaduie się w skutku tego iż okolica którą ma przebywać jest różnorodna; że na pół drogi leży wieś *Liebenau*, przez którą przechodzi droga wiodąca na *Schöppenhof* prosto ku stanowisku nieprzyjaciela, i że tam jest punkt w którym zdaje się że może być attakowany.

CHAPITRE XX.

COMBAT DE TIRAILLEURS DANS UNE MARCHE DE FLANC.

PLAN XVI.

Deux bataillons et un peloton de cavalerie sont détachés pour aller à six lieues renforcer un corps de troupes qui s'y trouve stationné.

Le commandant de ce détachement a pour instruction d'éviter avec soin tout engagement, quelque favorable qu'il pourrait être; et dans le cas où serait attaqué, de se borner à occuper l'ennemi par un feu de tirailleurs, jusqu'à ce qu'il ait gagné assez d'avance pour être assuré de pouvoir arriver à sa destination, son seul et unique but.

Le commandant, avant de se mettre en marche, prend connaissance du pays qu'il doit traverser; il s'informe quels sont les points de sa marche les plus rapprochés de ceux de l'ennemi, et des endroits où celui-ci peut l'attaquer avec le plus d'avantage, ainsi que des forces présumées qu'il peut mettre en action.

Il apprend que le pays qu'il va parcourir est accidenté, qu'à moitié chemin se trouve le village de *Liebenau*, traversé par une route qui, passant par le *Schöppenhof*, conduit directement à l'ennemi, et que c'est le point où l'on présume qu'il pourra le rencontrer.

Stosownie do odebranych rozkazów i do zebranych wiadomości, szykuje on swój oddział w kolumnę, jak następuje:

A, wystawia kolumnę w marszu.

Cztery sekcye uformowane z ludzi trzeciego szeregu tworzą straż przednią; idą one przed kolumną w odległości około dwudziestu kroków; Podofficer z dziesięciu ludźmi idzie naprzód o sto kroków; jedna z czterech sekcyj przedniéj straży zasłania jéj flankę w punkcie *d*, i wysyła na swą lewą flankę sześciu tyralierów.

W tymże samym szyku postępuje straż tylna; cztery sekcye uformowane również z trzeciego szeregu naznaczone w punktach *b* i *c*, osłaniają lewą flankę kolumny; każda z tych sekcyj wysyła dziesięciu ludzi, którzy rozsypani w tyralierów marszerują zewnątrz, szczytem wzgórz leżących po lewéj stronie. Na pięćset kroków przed kolumną przetrząsa okolicę jeden Podofficer z dziesięciu jeźdzcami, zasięga języka o ile może, i donosi komendantowi skoro jest co ważnego.

Podofficer rzeczony zbliża się przezornie do *Liebenau*; wysyła dwóch jeźdzców do *Berghoff*, dla obejrzenia z tego wzgórza okolicy po tamtéj stronie góry. W *Liebenau* dowiaduje się, iż może przed dwoma godzinami był tam patrol nieprzyjacielski; i zdaje o tém natychmiast raport komendantowi.

D'après ses instructions et les renseignemens que cet officier a recueillis, il dispose ses troupes en colonne et dans l'ordre suivant:

A, représente la colonne en marche.

Quatre sections tirées du troisième rang forment l'avant-garde; elles précèdent la colonne d'environ deux cents pas; un caporal et dix hommes marchent en avant, à cent pas de distance; une des quatre sections flanque l'avant-garde au point *d*, et détache sur son flanc gauche six tirailleurs.

Les mêmes dispositions sont suivies pour l'arrière-garde; quatre sections, également tirées du troisième rang, couvrent le flanc gauche de la colonne aux points *b* et *c*; chacune de ces sections a détaché dix hommes, qui, déployés en tirailleurs, marchent en dehors, en suivant la crêtê des hauteurs qui sont à gauche. A cinq cents pas en avant de la colonne, un maréchal des logis et dix cavaliers fouillent le pays. et recueillent les renseignemens qu'ls peuvent obtenir; ils rendent compte fréquemment au commandant de ce qu'ils apprennent d'intéressant.

Le maréchal des logis s'approche de *Liebenau* avec précaution; il détache deux cavaliers, lesquels se portent sur le *Berg-hof*, pour découvrir de cette hauteur, le pays situé sur le revers opposé. Le maréchal des logis apprend à *Liebenau*, qu'une patrouille ennemie s'y est montrée, il y a environ deux heures; il en rend compte sur-le-champ au commandant.

Takiż sam patrol jazdy, jak dopiero wspomniony, marszeruje na lewéj flance drogą, wiodącą z *Kunzendorf* prosto do *Rieder-hof*. Zatrzymuje się on w bliskości *Schöppenhof* w punkcie w którym się dwie krzyżują drogi; i wysyła dwóch jeźdzców na zwiady, którzy udają się ku lasowi leżącemu poza *Schöppenhof*. Zaledwie jeźdzcy ci zrobili pięćset kroków, kiedy spostrzegają czoło kolumny nieprzyjacielskiéj, wracają więc spiesznie uwiadomić o tém Podofficera, a ten pospiesza zarapportować to komendantowi kolumny i Officerowi dowodzącemu flankierami.

Ten otatni któremu nie jest tajna ważność stanowisk pod *Riederhof* i pod *Berghof*, udaje się na nie bez zwłoki; osadza każdy z dwóch tych folwarków jedną sekcyą, a dwie inne rozwinięte stawia w sadzie, poza płotami *e* i *f*, za węgłami *g* i *h* obok drogi położonemi, i w punkcie *i*.

W czasie takiego rozporządzenia flankierów, przyspiesza komendant marsz kolumny, tak, aby mogła minąć *Liebenau* pierwéj, nimby nieprzyjaciel przeszkodzić temu zdołał; a dla tém większego zapewnienia sobie wolnego przez tęż wieś przechodu i w takim postawienia się stanie żeby na przypadek zaczepki przez nieprzyjaciela, walka nieprzechodziła granic utarczki tylnéj straży, aby z dwoma sekcyami udał się spiesznie na punkt *o*, i osadził dwoma innemi winnice w punktach *k* i *l*, gdzie rozwinąć się mają na prawo i na lewo drogi; skoro zaś tylna straż

Une patrouille de cavalerie, égale en nombre à celle qui précéde la colonne, marche sur son flanc gauche, en suivant la route qui, de *Kunzendorf*, conduit directement à *Riederhof*. Cette patrouille s'arrête près de *Schöppenhof*, à la croisière des deux routes; deux cavaliers de cette patrouille sont envoyés en reconnaissance; ils se dirigent vers la forêt située au-dessus de *Schöppenhof*. A peine ces cavaliers ont-ils fait cinq cents pas, qu'ils découvrent la tête d'une colonne ennemie, ils reviennent promptement en instruire le maréchal des logis, qui s'empresse d'en rendre compte au chef de la colonne et à l'officier commandant les flanqueurs.

Ce dernier, qui connaît l'importance de la position de *Rieder-hof* et de celle de *Berg-hof*, s'y rend directement; il fait préalablement occuper chacune de ces fermes par une section, tandis que deux autres, déployées, garnissent le verger, les hajes *e* et *f*, les angles g et *h*, situés près de la route, ainsi que le point *i*.

Pendant que les flanqueurs prennent ces dispositions, le chef de la colonne lui fait accélérer le pas, pour tâcher de déboucher au delà de *Liebenau*, avant que l'ennemi ne puisse y mettre obstacle; et afin de pouvoir mieux s'assurer le passage de ce village, et réduire le combat qu'il suppose que l'ennemi veut engager à une simple affaire d'arière-garde, il donne ordre à l'officier commandant l'avant-garde, de se porter rapidement avec deux sections au point *o*, et de placer les deux autres sections dans les vignes aux points *k* et *l*, où arrivées elles se déploieront à droite

przybędzie przed *Liebenau*, dwie sekcye stojące w punkcie *o*, udadzą się na punkt *n*.

Tymczasem kolumna doszła aż do punktu *m*, zkąd wysyła cztery sekcye do punktu *i*, z rozkazem trzymania się na nim dopóki tylna straż nie minie punktu *m*, poczém jedna z nich uda się do *Berghof*, a druga do *Riederhof*.

Skoro czoło kolumny dochodzi do *Liebenau*, komendant nakazuje przyspieszyć krok dla prędszego téj wsi przebycia; jaździe każe posunąć się ku *Lauchhof*, a tylnéj straży zająć stanowisko na wejściu do *Liebenau*; sam zaś udaje się osobiście do *Riederhof*.

Pod czas kiedy kolumna przebywa *Liebenau*, pokazuje się z boru korpus nieprzyjacielski złożony z czterech batalionów piechoty, jednego dywizyonu jazdy i czterech sztuk armat, szykuje się do boju w linią w punkcie B, zajmuje bezpośrednio folwark *Schöppenhof*, i wysyła zwiady ku *Berghof* i *Riederhof*. Cztery działa które stawia na punkcie *p*, dają ognia do tych dwóch folwarków, a czterysta ludzi podzielonych na dwie części postępują dla attakowania onychże.

Korpus marszerujący na *Liebenau* oznaczony jest na planie karminem, a korpus attakujący będący w bliskości *Schöppen-hof*, niebiesko.

Pierwszy oddział tyralierów korpusu attakującego postępuje w kierunku punktów *q* i *r*; zaś sto ludzi podchodzi pod *Berghof*, pod zasloną drzew owocowych za któremi się ukrywają.

et à gauche de la route; et aussitôt que l'arrière-garde arrivera devant *Liebenau*, les deux sections qui sont au point *o*, se porteront sur celui *n*.

Pendant ces dispositions, la colonne s'est avancée jusqu'au point *m*, d'où quatre sections sont envoyées à celui *i*; elles ont ordre de s'y maintenir jusqu'à ce que l'arrière-garde ait dépassé le point *m*; après, une d'elles se portera sur *Berg-hof*, et l'autre se rendra à *Rieder-hof*.

Aussitôt que la tête de colonne touche *Liebenau*, le commandant fait traverser ce village au pas accéléré à toute la colonne; il donne ordre à la cavalerie de se porter sur *Lauch-hof*, et à l'arrière-garde de prendre position à l'entrée de *Liebenau*: pour lui, il se porte de sa personne à *Rieder-hof*.

Au moment où la colonne traverse *Liebenau*, l'ennemi débouche de la forêt avec un corps composé de quatre bataillons, d'une division et de quatre pièces de canon, forme sa ligne de bataille au point B, occupe immédiatement le *Schöppen-hof*, et pousse des reconnaissances sur *Berg-hof* et *Rieder-hof*. Quatre pièces de canon qu'il fait placer au point *p*, tirent sur les deux fermes, tandis que quatre cents hommes, divisés en deux parties, marchent pour les attaquer.

Toutes les troupes du corps qui marchent sur *Liebenau* sont coloriées en *Carmin;* et celles du corps d'attaque, qui sont placées près du *Schóppenhof*, le sont en *Bleu de Prusse*.

Le premier détachement de tirailleurs du corps d'attaque se dirige par les points *q* et *r;* cent hommes s'approchent du *Berg-hof*, à la faveur des arbres fruitiers derrière lesquels ils se tiennent à couvert.

Komendant kolumny A, osadza dwoma sekcyami sad w *Lauchhof*, a dwie stawia na odwodzie pozatymże folwarkiem. Dwie sekcye wysłane na drogę do punktu *s*, mogą łatwo być zwrócone do *Liebenau* lub *Lauchhof*.

Z dwunastu sekcyj uformowanych z trzeciego szeregu dwóch batalionów, pięć rozwinięte są w tyralierów, a siedm pozostają w rezerwie.

Rozporządzenia te stawiają komendanta w możności wstrzymania z łatwością nieprzyjaciela, i posunięcia swéj kolumny, któréj lewe skrzydło doszło już do punktu *t*, o tyle, że piechota przeciwnika, doścignąć jéj więcéj nie może; natura zaś sama gruntu zabespiecza go, przeciw wszelkim działaniom jazdy nieprzyjacielskiéj.

Attak nieprzyjaciela wymierzony jest jak się już powiedziało ne *Berghof* i *Riederhof*.

Z czterechset ludzi wysłanych przeciwko *Berghof* i *Riederhof*, dwieście poszło w kierunku punktu *q*, i z nich trzydziestu doszło do punktu *u*, a sześćdziesiąt do punktu *v*, kiedy tym czasem resztujące sto rzuciło się biegiem i w rozsuniętych rotach, na *Riederhof*, do punktu *w*; sześćdziesiąt koni pozostają na stanowisku w punkcie *w*.

Tyraliery którym poruczona obrona folwarku *Riederhof* stawają na stronie ogrodu najbardziéj zagrożonéj; a ci co zajmują wzgórze *f*, wzmocnieni zostają sekcyą wziętą z punktu *n*. Ogień ich, połączony z ogniem sypanym z *Lauchhof*, niedozwala sekcyi nieprzyjacielskiéj z punktu *u* przybyłéj, posuwać się naprzód dla osłonienia lewéj flanki attakujących.

Le commandant de la colonne A fait porter deux sections dans le verger de *Lauch-hof*, et deux en réserve derrière cette ferme. Deux sections portées sur la route près du point *s*, peuvent facilement être dirigées sur *Liebenau* ou sur *Lauch-hof*.

Des douze sections formées du troisième rang des deux bataillons, cinq sont déployées en tirailleurs, et sept sont et réserve.

Par ces dispositions, le commandant peut facilement arrêter l'ennemi, et faire prendre à sa colonne, dont la gauche est déjà arrivée au point *t*, une telle avance, que l'infanterie ennemie ne puisse l'atteindre, et de plus, la nature du terrain doit le rassurer contre les entreprises que sa cavalerie pourrait tenter.

L'ennemi dirige son attaque, ainsi que nous l'avons dit, sur *Berg-hof* et *Rieder-hof*.

Sur les quatre cents hommes dirigés sur *Berg-hof* et *Rieder-hof*, deux cents se sont avancés par *q*; savoir, trente sur le point *u*, et soixante sur celui *v*, pendant que les cent autres se sont portés au pas de course et à rangs ouverts sur *Rieder-hof*, au point *w*; soixante chevaux restent en position à celui *w*.

Les tirailleurs chargés de la défense de *Rieder-hof*, se portent sur le côté du jardin qui est le plus menacé, et ceux postés sur la hauteur *f*, sont renforcés par une section tirée du point *n*. Leur feu et celui de *Lauch-hof* empêchent la section ennemie, partie du point *u*, de s'avancer pour couvrir la gauche de l'attaque.

Sekcye rezerwowe uderzają na bagnety na flankę tyralierów *v*, gdy ci już tylko o dziesięć blisko kroków się znajdują od płotu; tyraliery attakującego którzy się posunęli aż do punktu *w*, pomieszani napadem tak niespodzianym, i zagrożeni przez jazdę z tamtéj strony *Lauchhof* stojącą, która się na nich galopem puszcza, nie będąc wspartymi przez sekcyą z *u*, cofają się do punktu *r*.

Pod czas tego attaku na *Riederhof*, sto tyralierów pod zasłoną drzew; podstępując pod *Berghof*, wspierają ich dwa oddziały, każdy z pięciudziesiąt ludzi złożony, z których jeden idzie przez punkt *x*, dla zasłonienia prawéj ich flanki, a drugi przez punkt *y*, dla zasłonienia lewéj.

Gdy już attakujący nie więcéj jak o dziesięć kroków znajdują się od płotu, tyraliery w ogrodzie *Berghof* rozstawieni robią wycieczkę, którą wspierają cztery sekcye będące w rezerwie, i posuwające się naprzód tak, że dwie idą drogą, a dwie po prawéj ich stronie; wycieczka ta odpiera attak.

Pod czas tych attaków dwieście tyralierów wziętych z prawego skrzydła batalionów B, udaje się do parowu *z*, sto czterdzieści zgromadza się na wzgórza, gdy tymczasem sześćdziesięciu torują sobie drogę przez winnice dążąc ku traktowi prowadzącemu prosto do *Liebenau*, w zamiarze zajęcia jego i odcięcia odwrotu oddziałom, broniącym folwarku *Riederhof* i *Berghof*.

Komendant batalionu A, odebrawszy wiadomość o tém poruszeniu, posuwa zaraz jednę sekcyą rezerwową do punktu *i*, a drugą do punktu *m*, z rozkazem wstrzymania nieprzyjaciela na tychże punktach,

Les sections de réserve tombent à la baïonnette sur le flanc des tirailleurs *v*; quand ils sont à la distance de la haie d'environ dix pas; surpris par une attaque aussi inattendue, menacés par la cavalerie qui est en avant de *Lauch-hof*, et qui s'avance au galop, les tirailleurs de l'assaillant qui étaient pervenus jusqu'à *w*, n'étant pas soutenus par la section *u*, se retirent sur le point *r*.

Pendant cette attaque sur *Rieder-hof*, cent tirailleurs s'approchent de *Berg-hof*, à la faveur des arbres; ils sont appuyés par deux détachemens de cinquante hommes chaque, dont l'un s'avance par *x*, pour couvrir la droite de ces tirailleurs, et l'autre par *y*, pour en couvrir la gauche.

Au moment oú les assaillans ne sont plus qu'à dix pas de la haie, les tirailleurs, qui sont postés dans le jardin de *Berg-hof*, font une sortie appuyée par les quatre sections qui sont en réserve, lesquelles se portent en avant, deux par la route, et deux sur leur flanc droit: cette sortie fait échouer l'attaque.

Pendant ces attaques, deux cents tirailleurs, tirés de l'aile droite des bataillons B, se portent sur le ravin *z*; cent quarante se réunissent sur la hauteur, tandis que soixante s'ouvrent un chemin à travers les vignes, et se dirigent sur la route qui conduit directement à *Liebenau*, où ils cherchent à arriver pour couper la retraite aux détachemens qui défendent les fermes de *Rieder-hof* et de *Berg-hof*.

Aussitôt que le commandant des bataillons A est instruit de ce mouvement, il fait porter une des sections de réserve au point *i*, et une autre à celui *m*, avec injonction d'arrêter l'ennemi sur ces deux points,

i bronienia do ostatniego płotu między niemi będącego; sam udaje się z dwoma sekcyami rezerwowemi do punktu *o*; wojsku zajmującemu *Berghof*, daje rozkaz do opuszczenia go i cofania się winnicami ku *Liebenau*.

Sekcye rezerwowe zajmujące *Riederhof*, dostają w tymże czasie rozkaz osadzenia cmentarza: reszta wojska udaje się na bitą drogę przechodzącą między winnicami a *Lauchhof*.

Dla uskutecznienia w porządku tego odwrotu, powinien Officer dowodzący oddziałem broniącym *Riederhof* tak się cofać, iżby nieprzyjaciel nie spostrzegł jego poruszenia, które poprzedzić powinien odwrót sekcyj rezerwowych; wojsko zajmujące ogród zgromadza się za folwarkiem: pod czas gdy te rozporządzenia do odwrotu przywodzą się do skutku, kilku ludzi zajmuje ciągle płot folwarku *Riederhof*.

Tym sposobem nie będzie trudno, na przypadek gdyby nieprzyjaciel silnie nacierał, uskutecznić odwrót pod zasłoną tyralierów stojących poza *Lauchhof* i za płotem *f*; ażeby zaś poruszenie odwrotowe sekcyj rezerwowych uszło baczności nieprzyjaciela, należy je obrócić na winnice i w największéj wykonywać cichości.

Po ustąpieniu z dwóch wspomnionych folwarków, stanowisko korpusu attakowanego oznaczone jest na planie czerwono.

Dwie sekcye które się posunęły do punktu *i*, i do punktu *m*, rozsypały się teraz w tyralierów po między bitym traktem a wielką drogą, sekcya która była w punkcie *b*, znajduje się teraz na odwodzie w punkcie *aa*, pięć sekcyj które stały w punktach *g*,

et de défendre à outrance la haie qui est entre eux; il se rend ensuite, avec deux sections de réserve, au point *o*; donne ordre à la troupe qui occupe le *Berg-hof* de l'abandonner, et de se retirer par les vignes sur *Liebenau*.

Les sections de réserve, qui occupent *Rieder-hof*, reçoivent en même temps l'ordre d'aller occuper le *Kirch-hof:* le reste des troupes se porte sur la chaussée, en passant entre les vignes et *Lauch-hof*.

Pour que cette retraite s'effectue bien, il faut que l'officier qui commande le détachement qui défend *Rieder-hof*, se retire, sans que l'ennemi s'aperçoive de son mouvement, lequel ne doit se faire que quand les sections de réserve se seront retirées; les troupes, placées dans le jardin, se sont réunies derrière la ferme: pendant ces dispositions, quelques hommes continuent toujours d'occuper la haie.

Ainsi, dans le cas où l'ennemi s'avancerait vivement, il sera facile d'opérer la retraite sous la protection des tiraillenrs postés derrière *Lauch-hof* et la haie *f*; et afin que le mouvement rétrograde des sections de réserve puisse rester caché à l'ennemi, il doit être fait à travers les vignes et dans le plus profond silence.

La position des troupes du corps de défense, après qu'elles ont évacué les deux fermes, est coloriée en *Garance*.

Les deux sections, qui se sont avancées sur le point *i* et sur celui *m*, sont maintenant déployées en tirailleurs, entre la chaussée et la grande route; la section, qui était au point *l*, est maintenant en réserve à celui *aa*; les cinq sections, qui étaient aux

h, *e* i *f*, są teraz rozwinięte w tyralierów pomiędzy wielką drogą a *Lauchhof*, jedna sekcya stoi na odwodzie w punkcie *bb*, a dwie w punkcie *cc*.

Jedna sekcya rozwinięta, broni płotu ogrodu blisko wsi *Liebenau*, dwie są na odwodzie w punkcie *o*, dla wspierania sekcyj które stoją w punktach *aa* i *bb*.

Folwark *Lauchhof* pozostaje zajęty przez cztery sekcye, jak był dawniéj; dwie z nich są w rezerwie, a dwie inne osadzają płot ogrodu wraz z zaroślami leżącemi na prawo.

Dwie sekcye rezerwowe, które stały poza *Riederhof* zajęły cmentarz, dwie inne sekcye które rozwinięte były w tyralierów przed *Riederhof* znajdują się teraz w punkcie *z*, gdzie cztery sekcye stoją na odwodzie. Dwa plótony dywizyonu jazdy zajmują punkta *dd* i *ee*. W miarę posuwania się nieprzyjaciela coraz głębiéj w winnice; cofają się tyraliery rażąc go ogniem ciągłym i dobrze kierowanym.

Wszystkie te oddziały powinny się kierować na bitą drogę pomiędzy *Liebenau* i cmentarzem; cofając się razem, aby żaden z nich nie był odcięty.

Sekcye stojące w *Lauchhof*, ustępują z tego folwarku zaraz po cofnięciu się tyralierów zajmujących ogród; połączą się one z sekcyami stojącemi w punkcie *z*, a dwie sekcye z sześciu, które się na tymże punkcie znajdują, wysłane zostaną do krzaków *ff*, *gg* i *hh*; cmentarz pozostaje osadzony przez oddział w celu

points *g*, *h*, *e* et *f*, sont maintenant déployées entre la grande route et le *Lauch-hof;* une section est en réserve au point *bb*, et deux à celui *cc*.

La haie du jardin, qui est près de *Liebenau*, est défendue par une section déployée; deux sont en réserve au point *o*, pour appuyer les sections qui sont à ceux *aa* et *bb*.

Le *Lauch-hof* reste occupé par quatre sections, comme dans la premiére position; deux de ces sections sont en réserve, les deux autres occupent la haie du jardin, ainsi que les broussailles qui sont à droite.

Les deux sections de réserve, qui étaient derrière le *Rieder-hof*, sont postées dans le *Kirch-hof;* deux autres sections, qui étaient déployées en tirailleurs en avant de *Rieder-hof* sont maintenant au point *s*, où quatre sections se trouvent placées en réserve. Les deux pelotons de la division de cavalerie occupent les points *dd* et *ee*. Au fur et à mesure que l'ennemi s'avance dans les vignes, les tirailleurs se retirent en faisant sur lui un feu continuel et bien dirigé.

Tous les détachemens doivent déboucher sur la chaussée, entre *Liebenau* et le *Kirch-hof;* et leur retraite s'opérer simultanément, pour ne pas courir le danger d'être coupés.

Les sections, qui sont placées dans *Lauch-hof*, l'évacueront aussitôt la retraite des tirailleurs qui sont dans le jardin; ces sections se réuniront à celles qui sont au point *s*, et deux des six sections qui sont à ce point seront détachées dans les buissons *ff*, *gg* et *hh;* le *Kirch-hof* sera occupé par un

zasłaniania odwrotu wojska będącego na przodzie, które się cofa do bukowego lasu. Gdyby oddziały zasłaniające odwrót tegoż wojska, nie mogły się utrzymać ani w *Liebenau*, ani w winnicach; albo też, gdyby dowodzący niemi sądził, iż dłuższy opór jest niepotrzebny; natenczas powinnyby cofnąć się do lasu bukowego, dwie sekcye wypadałoby postawić po prawéj i lewéj stronie wielkiéj drogi, z rozkazem obsadzenia skraju wspomnionego lasu.

Przy pomocy cmentarza i płotów, możnaby już gdyby tego zaszła potrzeba wstrzymać dalszą natarczywość nieprzyjaciela; gdy atoli w przykładzie tym przypuszczamy że kolumna tak daleko się już posunęła, iż wszelkie minęło niebespieczeństwo, dalsze zatém opieranie się byłoby bezużyteczne, bo komendant kolumny dopiął zamierzonego celu; cmentarz przeto, krzaki *ff*, *gg* i *hh*, zostają opuszczone i odwrót uskutecznia się pod zasłoną jazdy aż do wnijścia w las, gdzie dwie sekcye któremi skraj lasu oraz obie strony drogi przez las bukowy wiodące osadzono, zbierają wszystkie oddziały jakie były przed niemi. Dwie te sekcye i cztery inne składające ich rezerwę, utrzymują straż tylną.

---

détachement, à l'effet de protéger la retraite des troupes avancées, qui se retirent dans le *Buchwald*. Si les détachemens, qui protégent la retraite de ces troupes, ne pouvaient pas se maintenir dans le *Liebenau*, ni dans les vignes; ou bien, si le commandant jugeait qu'une plus longue résistance serait inutile, alors ces détachemens se retireraient dans le *Buchwald*; deux sections seraient placées à droite et à gauche de la grande route, et occuperaient la lisiére de cette forêt.

Il serait facile, si cela était jugé nécessaire, d'arrêter l'ennemi à la faveur du *Kirch-hof* et des haies; mais comme nous supposons, dans cet exemple, que la colonne doit avoir gagné suffisamment d'avance pour être à l'abri de tout danger, et par conséquent qu'il est inutile d'opposer une plus longue résistance, le but que le commandant se proposait étant atteint; ainsi le *Kirch-hof*, les buissons *ff*, *gg* et *hh* sont évacués, et la retraite s'effectue sous la protection de la cavalerie jusqu'à l'entrée de la forêt, où deux sections, qui sont placées en tirailleurs sur la lisière et sur les deux côtés de la route qui traverse le *Buchwald*, rallient toutes les troupes avancées. Ces deux sections et quatre qui leur servent de réserve, font l'arrière-garde.

ROZDZIAŁ XXI.

WALKA TYRALIERÓW W WYSOKICH GÓRACH.

PLAN XVII.

Officer Sztabu głównego odbiera rozkaz osadzić dwoma batalionami piechoty, jednym dywizyonem jazdy i dwoma działami, przestrzeń między rzeką *Inn* i górą *Benkenstein*.

Od strony *Inn* leży wieś *Terfens*. Góra położona między dwoma ścianami skał, oddziela dolinę strumyka *Larch*, od doliny rzeki *Inn*, i kształci dwa upłazy; na upłaz położony po prawéj stronie z trudnością tylko i z niebespieczeństwem dostać się można; upłaz zaś leżący na lewo od strony *Ulmberg*, ku klasztorowi *Panny Maryi w Larch*, ma łatwiejszy przystęp, a skała wznosząca się między górą *Bekenstein*, i górną częścią lasu wystawia tylko wierzchołek goły i niedostępny.

Officer Sztabu głównego po rozpoznaniu tego stanowiska we wszystkich onego częściach, wysyła jeden batalion i jeden plóton jazdy na zajęcie dwóch wspomnionych upłazów; daje komendantowi tego oddziału dokładną instrukcyą co do sposobu rozstawienia się i korzystania z dogodności jakie przedstawia okolica, a potém stawia po za strumykiem *Terfens* drugi batalion, plóton jazdy i dwa działa w sposób następujący:

Z sześciu sekcyj tyralierów uformowanych z trzeciego szeregu tego batalionu, jedna postawiona jest

CHAPITRE XXI.

COMBAT DE TIRAILLEURS DANS DE HAUTES MONTAGNES.

PLAN XVII.

Un officier d'état-major a ordre d'aller occuper et défendre, avec deux bataillons, une division et deux pièces de canon, l'étendue du terrain compris entre l'*Inn* et le *Benkenstein*.

Du côté de l'*Inn* est le village de *Terfens*. Entre deux parois de rochers, une montagne sépare la vallée de *Larch* de celle de l'*Inn*, et forme deux plateaux; on ne parvient sur celui qui est à droite, qu'avec beaucoup de difficulté et de danger: celui qui est à gauche, du côté d'*Ulmberg*, vers *Sainte-Marie de Larch*, est d'un accès plus facile; et le rocher, qui s'élève entre le *Benkenstein* et la sommité de la forêt, n'offre qu'une cime nue et impraticable.

L'officier d'état-major, après avoir reconnu cette position dans toutes ses parties, détache un bataillon et un peloton pour aller occuper les deux plateaux; il donne au commandant de ce détachement, une instruction précise sur la manière de s'établir et de tirer parti des avantages que présente le terrain; ensuite il place, derrière le ruiseau de *Terfens*, et de la manière suivante, l'autre bataillon, le peloton et les deux pièces de canon.

Des six sections de tirailleurs, formées du troisième rang de ce bataillon, une est placée au point

w punkcie *a*, poza zasieką która się rozciąga aż do punktu gdzie góra przestaje być przystępną; a druga na cmentarzu wsi *Terfens*, murem obwiedzionym; ta ostatnia wysyła kilka małych poczt poza strumyk przerzynający *Terfens*.

Dwie sekcye zaymują punkta *b*, są one zasłonięte wałem i mają bronić przykrego spadku góry pod wsią *Terfens*. Jedna sekcya staje po prawéj ich stronie na ścieszce *c*. Inna zajmuje lasek *d*, część jéj staje poza zasieką rozciągającą się przed tymże laskiem, przed którym jest łąka bagnista nieprzebyta, przez wylew rzeki *Inn* utworzona; druga część téj sekcyi stoi w tyle na odwodzie.

Trzy kompanie postawione w punktach *e*, *f*, *g* i *h*, wspierają te sześć sekcyj tyralierów; dwie kompanie, dwa działa i plóton jazdy wyżéj wspomniany, stają na odwodzie w punkcie *i*.

Więcéj w tyle w bliskości rzeki *Inn* stoi jedna pół-kompania w punkcie *k*, dla obrony ścieszki w razie odwrotu; druga pół-kompania stoi w punkcie *l*, przy wejściu na ścieszkę wiodącą przez *Riedmoos*.

Jeden batalion i plóton jazdy oddzielony jak wyżéj zajmują dwa już wspomnione upłazy i dolinę która rozdziela je; jak następuje:

Z sześciu sekcyj tyralierów, uformowanych z trzeciego szeregu batalionu, jedna pół-sekcya stoi w punkcie *m*; wysyła ona Podofficera i sześciu ludzi na osadzenie punktu w którym się ścieszki schodzą, i posyła przed się patrole w kierunku ku pocztowi *a*. Dwie sekcye i pół, zajmują zasiekę rozciągającą się

a, derrière un abatis qui se prolonge jusqu'au point où la montagne cesse d'être accessible, et une autre section dans le cimetière de *Terfens*, lequel est muré : cette section détache quelques petits postes derrière le ruisseau qui traverse *Terfens*.

Deux sections occupent les points *b*; elles sont couvertes par un épaulement et doivent défendre la rapide descente de *Terfens*. Une section est placée à leur droite, sur le sentier *c*. Une autre section occupe le petit bois *d*; une partie de cette section est déployée derrière l'abatis qui règne devant ce bois, et en avant duquel se trouve une prairie marécageuse que le débordement de l'*Inn* rend impraticable; l'autre partie de la section est derrière en réserve.

Ces six sections de tirailleurs sont protégées par trois compagnies placées aux points *e*, *f*, g et *h*; deux compagnies, deux pièces de canon et le peloton, sont en réserve au point *i*.

Plus en arrière, prés de l'*Inn*, une demi-compagnie est au point *k*, pour défendre le sentier en cas de retraite; l'autre demi-compagnie est au point *l*, à l'entrée du sentier qui traverse *Riedmoos*.

Le bataillon et le peloton qui sont détachés occupent les deux plateaux et la vallée qui les sépare, de la manière suivante:

Des six sections de tirailleurs, formées du troisième rang du bataillon, une demi-section est placée au point *m*; elle détache un caporal et six hommes qui occupent le point où les sentiers se réunissent, et poussent des patrouilles en avant et dans la direction du poste *a*. Deux sections et demie occu-

wzdłuż przykrego spadku góry przy *Lauerhof*, którą obstawia jedna rozwinięta pól-sekcya.

Jednę sekcyą postawiono w punkcie *n*, a jednę pól-kompanią w punkcie *o*. Dwa te poczty są również obwarowane zasiekami.

Jedna kompania stoi daléj w tyle w punkcie *p*, trzydzieści koni stoi na wzgórku; przedmiotem dwóch tych pocztów jest wspieranie i zbieranie wszystkich oddziałów na przodzie będących.

Dwie sekcye i jedna kompania bronią doliny *Larch*; jedna sekcya stoi rozwinięta poza murem kościoła *Panny Maryi w Larch*, druga sekcya jest daléj w tyle na odwodzie.

Jedna kompania stoi w punkcie *q*, blisko kaplicy: z drzew które były na skraju lasu na lewéj stronie doliny, zrobiono zasieki aż do punktu gdzie góra przestaje być dostępna.

Upłaz góry położonéj po lewéj stronie doliny *Larch*, broniony jest przez dwie kompanie.

Cztery pól-sekcye tyralierów zajmują punkta *r*, *s*, *t* i *u*. Celem zasieki za którą stoją, jest raczéj zabespieczenie się od napadu niż obrona gruntu na którym wzniesiona; dla możności kommunikacyi porobiono w niéj otwory jakie za potrzebne uznano.

Jedna pól-kompania stoi w punkcie *v*, za zasieką zrobioną na samém krańcu lewego skrzydła; lewéj flanki, broni kilku tyralierów rozstawionych wzdłóż zasieki, aż do punktu gdzie się takowa kończy przypierając o niedostępną góry spadzistość; ostrożność, którą zawsze zachowywać należy, ile razy tego miejscowość dozwoli.

pent l'abatis qui régne le long de la rapide descente du *Lanerhof*; une demi-section est deployée derrière cet abatis.

Une autre section est établie au point *n*, et une demi-compagnie à celui *o*. Ces deux postes sont également couverts par des abatis.

Une compagnie est plus en arrière au point *p*, trente chevaux sont sur le mamelon; l'objet de ces deux postes est d'appuyer et de rallier toutes les troupes qui sont en avant.

Deux sections et une compagnie défendent la vallée de l'*Arch*; une section est déployée derrière le mur de l'église de *Sainte-Marie de l'Arch*; l'autre section est en réserve plus en arrière.

Une compagnie est au point *q*, prés de la chapelle; les arbres, qui étaient sur la lisière de la forêt, à gauche de la vallée, forment un abatis jusqu'au point où la montagne est impraticable.

Le plateau de la montagne, située à gauche de *l'Archthal*, est defendu par deux compagnies.

Quatre demi-sections de tirailleurs occupent les points *r*, *s*, *t* et *u*. L'abatis, derrière lequel sont placées ces quatre demi-sections, est plutôt destiné à prévenir contre les surprises, qu'à être défendu; des passages qui sont jugés nécessaires y sont pratiqués.

Une demi-compagnie est placée au point *v*, derrière l'abatis qui est à l'extrême gauche; le flanc gauche de cette demi-compagnie est défendu par quelques tirailleurs qui s'étendent jusqu'à l'endroit où cesse l'abatis, lequel s'appuie à un point inaccessible; précaution qu'il importe d'observer toutes les fois que les localités y prêtent.

Jedna kompania i dwadzieścia koni stoją na odwodzie za *Schlöglsbach*.

Pozycya zajęta przez woysko działające odpornie, oznaczona jest karminem.

Oddział złożony z trzech batalionów, jednego dywizyonu i z czterech dział, nadciąga lewym brzegiem rzeki *Inn*.

Komendant tego oddziału mając rozkaz przepędzić na prawy brzeg strumyka *Frizenerbach*, wojsko zajmujące *Terfens*, posyła przez góry ośm kompanij; dziesięć kompanij postępuje wzdłuż tychże gór.

Za zbliżeniem się tych ostatnich do *Terfens*, dwie sekcye zajmują część téj wsi położoną na prawym brzegu strumyka przez wieś płynącego, dwie inne sekcye stoją w tyle dla wspierania pierwszych. Dwie kompanie sadowią się w punkcie *y*, zasłaniając się trzecim swym szeregiem, rozwiniętym w tyralierów, poza drogą i strumykiem *Terfens;* dwie sekcye tyralierów zajmują punkt *w*, a ośm kompanij i jeden dywizyon jazdy stają w tyle.

Ośm kompanij które poszły przez góry, zatrzymują się na górze *Ulmberg*; a ośm sekcyj ich tyralierów rozstawiają się jak następuje:

Jedna w punkcie *z*, półtora sekcyj w punkcie *aa*; półtora w punkcie *bb*; dwie w punkcie *cc*; półtora w punkcie *dd*, a pół sekcyi w punkcie *ee*.

Pozycya attakujących ukolorowana jest na planie niebiesko.

Komendant ich po obejrzeniu gruntu i rozpoznaniu posterunków nieprzyjacielskich, postanawia zwró-

Une compagnie et vingt chevaux sont en réserve derrière *Schlöglsbach*.

La position occupée par les troupes qui sont sur la défensive est coloriée en *Carmin*.

Un détachement, composé de trois bataillons, d'une division et de quatre pièces de canon, s'avance par la rive gauche de l'*Inn*.

Le commandant de ce détachement ayant ordre de rejeter sur la rive droite de la *Frizenerbach*, les troupes qui occupent *Terfens*, fait marcher huit compagnies à travers les montagnes; dix les côtoyent.

Quand ces dernières s'approchent de *Terfens*, deux sections occupent la partie de ce village, située sur la rive gauche du ruisseau qui le traverse; deux autres sections sont placées en arrièré pour soutenir les premières. Deux compagnies s'établissent au point *y*; elles sont couvertes par leur troisième rang déployé en tirailleurs, derrière la route et le ruisseau de *Terfens*; deux sections de tirailleurs occupent le point *w*; et huit compagnies et une division prenent position plus en arrière.

Les huit compagnies qui ont marché à travers les montagnes s'arrêtent sur le *Ulmberg*; leurs huit sections de tirailleurs sont réparties ainsi qu'il suit:

Une au point *z*; une et demie à celui *aa*; une et demie à *bb*; deux à *cc*; une et demie à *dd*; et une demie à *ee*.

La position des assaillans est coloriée en *Bleu de Prusse*.

Leur commandant, après avoir examiné le terrain et reconnu la position des postes ennemis,

cić swój główny attak na *Schöglsbach*; sądząc że opanowawszy tę wioskę łatwo mu będzie zmusić oddziały broniące doliny *Larch*, do opuszczenia jéj i do cofnięcia się w dolinę *Inn*.

Komendant wojska attakowanego zna dobrze słabość swéj pozycyi w tym punkcie, lecz nie może użyć większéj siły na obronę *Schlöglsbach*, bez wystawienia oddziałów będących w dolinie *Inn*, na oczywistą porażkę, lub na odcięcie od ich kommunikacyj.

Officer komenderujący batalionem który broni upłazu i doliny *Larch*, również nie może wzmocnić posterunku w *Schlöglsbach*, kosztem oddziałów zajmujących tenże upłaz po prawéj stronie doliny, nim zamiar przeciwnika z pewnością odkryty nie zostanie; inaczéj albowiem nieprzyjaciel nietylko mógłby zdobyć te stanowiska, ale nawet odciąć oddziały stojące w bliskości *Schlöglsbach*, od tych co zajmują dolinę, przez co wszystkie te oddziały na największe byłyby narażone niebespieczeństwo.

Komendant attakujących daje rozkaz sekcyom tyralierów stojącym w punktach *aa*, *bb* i *cc*, postąpić ku zasiekom na przeciw nich będącym po linii na planie niebiesko kropkowanéj, uderzyć na oddziały broniące zasieki i opanować one; dwie kompanie posuwają się naprzód dla wspierania tych sekcyj.

Oddziały przeznaczone do szturmu zasieki, po zebraniu się każdy w swym względnie punkcie, idą obcesem na nią, zdobywają zasiekę i wypierają jéj obrońców, nie bez zadania niejakiéj klęski pół-sekcyom broniącym punktów *s* i *u*.

prend le parti de diriger son attaque principale sur le *Schlöglsbach*, jugeant qu'une fois maître de ce poste, il lui sera facile de forcer les troupes qui défendent la vallée de l'*Arch*, à l'évacuer et à se retirer dans celle de l'*Inn*.

Le commandant des troupes qui sont sur la défensive connaît bien ce côté faible de sa position, mais il ne peut pas employer un plus grand nombre de troupes pour le défendre, sans exposer les détachemens qui sont dans la vallée de l'*Inn*, à être culbutés, ou coupés de leurs communications.

L'officier commandant le bataillon qui défend les plateaux et la vallée de *l'Arch*, ne peut pas non plus renforcer le poste de *Schlöglsbach* aux dépens de ceux placés sur le plateau qui est à droite de la vallée, avant que les intentions de son adversaire ne soient bien prononcées; autrement, cet adversaire pourrait emporter non seulement ces positions, mais encore séparer les troupes qui sont près de *Schlöglsbach*, de celles qui sont dans la vallée, et ainsi leur faire courir le plus grand danger.

Le commandant des assaillans donne ordre aux sections de tirailleurs qui sont aux points *aa*, *bb* et *cc*, de s'avancer sur l'abatis qu'elles ont devant elles, en suivant les lignes de direction qui sont tracées en *Bleu de Prusse*, d'attaquer les troupes qui défendent cet abatis, et de s'en emparer; deux compagnies marchent au soutien de ces sections.

Les troupes d'attaque, réunies chacune sur leur point respectif, marchent sur l'abatis, l'enlèvent et repoussent, non sans faire éprouver quelque perte aux deux demi-sections placées aux points *s* et *u*.

Dla odparcia tego attaku, komendant korpusu odpornego, rozkazuje sekcyi będącéj w bliskości kaplicy posunąć się aż do punktu *r*, lecz widząc że zasieka została zdobyta, stawia sekcyą tę w punkcie *ff*, gdzie się do niéj przyłączą sekcye będące w *t*.

Sekcye które były w punktach *r*, *s* i *u*, pozajmują płoty i domy w *Schlöglsbach*, i zatarasują wszystkie do téj wioski przystępy; kompania która zasłaniała tę wieś, staje za nią w rezerwie.

Jak tylko rozpoczęto attakować zasieki, posłano zaraz dwie sekcye na punkt *v*, dwie inne rozwinięto w tyralierów i obsadzono niemi płoty i domy wsi *Schlöglsbach*, w części obróconéj ku punktowi *v*. Trzy kompanie zasłaniają teraz prawą stronę wsi *Schlöglsbach*.

Pod czas gdy się to dzieje, tyraliery korpusu attakującego, którzy zajmowali *aa*, zbliżyli się na trzysta kroków do punktu *v*, dwie kompanie które ich wspierają, zajęły stanowisko w punkcie *s*, tyraliery z punktów *bb* i *cc* połączyli się i stanęli blisko zasieki *u*; tyraliery z punktu *z*, i dwie kompanie uszykowały się niedaleko punktu *gg*.

Komendant attakujących, stojący w punkcie *s*, każe rozpoznać jednemu z swych Officerów, czyby nie można obejść punktu *v*; co też Officer rzeczony dopełnia; gdyby się to jednak okazało niepodobne do uskutecznienia, komendant każe attakować bezpośrednio *Schlöglsbach*.

W dopełnieniu tego rozkazu, tyraliery którzy zajmują punkt *u*, wspierani dwoma kompaniami bę-

Le commandant du corps de défense, pour faire échouer cette attaque, fait avancer jusqu'au point *r* la section placée prés de la chapelle; mais voyant que l'abatis est enlevé, il fait prendre position à cette section, au point *ff*, oú vient se réunir celle qui était à celui *t*.

Les sections qui étaient aux points *r*, *s* et *u* vont occuper les haies et les maisons de *Schlöglsbach*, et en barricadent les avenues; la compagnie qui couvrait ce village va s'établir derrière, en réserve.

Aussitôt que l'attaque a commencé, deux sections se sont portées au point *v*; deux autres, deployées en tirailleurs, ont garni les haies et les maisons de *Schlöglsbach*, vers la partie qui regarde le point *v*. Trois compagnies couvrent maintenant le flanc droit de *Schlöglsbach*.

Pendant ces mouvemens, les tirailleurs du corps d'attaque qui sont au point *aa*, se sont avancés jusqu'à trois cents pas de celui *v*; les deux compagnies qui les appuient ont pris position au point *s*; les tirailleurs *bb* et *cc*, se sont réunis, et ont pris poste près de l'abatis *u*; les tirailleurs *z*, et deux compagnies, se sont formées près de *gg*.

Le commandant des assaillans, placé au point *s*, charge un officier d'examiner si le poste *v* peut être tourné; ce que fait cet officier; mais la chose étant reconnue impossible, il fait attaquer *Schlöglsbach* directement.

A cet effet, les tirailleurs qui sont au point *u*, soutenus par les compagnies qui sont en arrière, et

dącemi w tyle i kompanią z punktu *s*, postępują naprzód po prawéj stronie zasieki, w celu uderzenia obces na wieś wspomnioną.

Przewyższająca attakujących siła, dozwalając im powtarzać attaki na przypadek odparcia świeżém coraz wojskiem, rokuje im niezawodne zdobycie wsi *Schlöglsbach*; dla tego też broniący jéj Officer, widząc iż dłuższy opór byłby daremnym, postanawia opuścić ją, a wojsko które ją broniło, równie jak i oddziały w punktach *ff* i *e* będące, ściąga na drugą pozycyą. Odwrót ten zasłania jedna kompania i dwadzieścia koni.

Opuszczenie wsi *Schlöglsbach* pociąga za sobą opuszczenie klasztoru *Panny Maryi w Larch*, sekcya która stała za murem kościoła, i sekcya która służyła za rezerwę cofają się, w kierunku równoległym do linii marszu wojska cofającego się wzgórzami.

Stanowisko na lewéj stronie upłazu góry, po prawéj stronie klasztoru *Panny Maryi w Larch*, jako teraz bez wsparcia, nie może być dłużéj trzymane; a komendant korpusu odpornego przewidując ten wypadek, stosowne do tego przedsięwziął środki; skoro albowiem spostrzegł, iż nieprzyjaciel obrócił swój attak na *Schlöglsbach* rozkazał; 1d kompanii która stała za zasieką udać się do punktu *p*; 2re sekcyi z *m*, zastąpić tamtę; 3cie sekcyi z *n*, zastąpić sekcyą z *o*, która się cofnęła do punktu *hh*.

Kompania, która przed rozpoczęciem tego poruszenia zajmowała punkt *p*, udała się do punktu *ii*, dla zasłonienia drogi wiodącéj do *Lanerhof*. Kompa-

par celle placée au point *s*, s'avancent sur la droite de l'abatis, pour ensuite emporter le village d'emblée.

La force numérique de l'assaillant, lui donnant les moyens de renouveler ses attaques avec des troupes fraîches, il doit finir infailliblement par se rendre maître de *Schlöglsbach*; aussi, l'officier qui le défend, jugeant qu'une plus longue résistance serait inutile, prend le parti de l'abandonner, et fait porter les troupes qui le défendaient, de même que celles qui sont aux points *ff* et *v*, sur la seconde position. Ce mouvement rétrograde est couvert par une compagnie et par vingt chevaux.

L'évacuation de *Schlöglsbach*, entraînant celle de *Sainte-Marie de l'Arche*, la section qui était placée derrière le mur de l'église, et celle qui lui servait de réserve, se retirent, en réglant leur marche sur celle des troupes qui se dirigent par les hauteurs.

La position de la gauche du plateau, située à la droite de la vallée de *Sainte-Marie de l'Arch*, se trouvant maintenant sans appui, ne peut plus être conservée; mais le commandant du corps de défense, ayant prévu ce cas, a pris ses mesures en conséquence; car aussitôt qu'il a vu l'ennemi diriger son attaque sur *Schlöglsbach*, il a donné ordre, 1°. à la compagnie qui était placée derrière l'abatis, de se porter au point *p*; 2°. à la section *m*, de la remplacer; 3°. à la section *n*, de remplacer celle *o*, laquelle s'est reployée sur le point *hh*.

Une compagnie, celle qui avant ce mouvement était au point *p*, s'est portée à celui *ii*, pour couvrir le chemin qui conduit au *Lanerhof*. La com-

nia *q* udaje się na wzmocnienie lewego skrzydła, zastąpiona zaś zostaje przez pół-kompanią która stawia się w punkcie *kk*, na drodze wiodącéy do *Mairbach*. Posłanie posiłku lewemu skrzydłu, tém jest potrzebniejsze, raz że skrzydło to wiele już w boju pod *Schlöglsbach* ucierpiało, powtóre że zamiarem jest komendanta bronić jak najsilniej téj drugiéj pozycyi.

Tym czasem attakujący zgromadzili cztery kompanie w bliskości *Schlöglsbach*, i dostali się wraz z kompaniami pozostałemi na górze, do doliny *Larch*. Kompania stojąca w punkcie *x* równie jak i tyraliery, posunęli się naprzód przez punkt *m*, i zajęli zasiekę którą znaleźli opuszczoną.

Batalion stojący po za *Terfens*, cofa się pod zasłoną dwóch kompanij, dwóch dział i plótonu jazdy, które stają w punkcie *i*, gdzie mają stawić czoło nieprzyjacielowi, dopóki wszystkie oddziały nie miną *Riedhof*. Lewą flankę oddziału zajmującego stanowisko *i*, zasłaniać powinny sekcye które stały na wierzchniéj ścieszce wiodącéj od punktu *a*, do punktu *n*, wzdłuż przykrego spadku ciągnącego się do *l*. To rozporządzenie ma za cel zwiększyć liczbę zawad, któreby mogły utrudniać postęp nieprzyjaciela.

Skoro tylko przybyła kompania stojąca w *l*, cofające się oddziały szykują się w kolumnę mając jazdę i Artylleryą na czele.

pagnie *q* va renforcer l'aile gauche; cette compagnie est remplacée par une demie, qui s'établit au point *kk*, sur le chemin de *Mairbach*. Le renfort envoyé à l'aile gauche est d'autant plus nécessaire, que cette aile a non seulement beaucoup souffert dans le combat soutenu près de *Schlöglsbach*, mais encore parce que le commandant a l'intention d'opposer la plus vigoureuse résistance dans cette seconde position.

Pendant l'exécution de ces mouvemens, les assaillans ont réuni quatre compagnies près de *Schlöglsbach*, et ont pénétré, avec celles restées sur la montagne, dans la vallée de *l'Arch*. La compagnie placée au point *x*, ainsi que ses tirailleurs, se sont avancés par *m*, et ont pris possession de l'abatis, qu'ils ont trouvé abandonné.

Le bataillon, placé en arrière de *Terfens*, se retire sous la protection des deux compagnies, des deux pièces de canon et du peloton, qui sont au point *i*, et où ils doivent faire tête à l'ennemi, jusqu'à ce que tous les autres détachemens aient dépassé *Riedhof*. Le flanc gauche des troupes qui sont en position au point *i*, doit être couvert par les sections qui étaient postées sur le sentier supérieur, lequel longe depuis le point *a*, jusqu'à celui *n*, la rapide descente qui conduit au point *l*. Cette disposition a pour objet de multiplier les difficultés qui doivent entraver la marche de l'ennemi.

La cavalerie et l'artillerie ont pris la tête de la colonne, aussitôt que la compagnie, qui est au point *l*, s'y est réunie.

Sekcye tyralierów *h* i *d*, równie jako i dwie półkompanie *n* i *k*, cofają się wzdłuż rzeki *Inn*.

Gdyby nieprzyjaciel, zamiast obrócenia attaku na *Schlöglsbach*, był go przypuścił do *Terfens*, batalion który się cofa mógłby mu się dłużéj opierać zająwszy stanowisko poza *Riedhof*, oparłszy prawe swoje skrzydło o *Inn* a lewe o bagno; lecz tu punkt *o*, został opuszczony, a wojsko które broniło upłazu góry, zmuszone zostało cofnąć się ku *Lanerhof*, a *Riedhof* osadzić jedną tylko sekcyą i to tylko na tak długo, dopóki tego bespieczeństwo cofającéj się drugiéj kolumny koniecznie wymagać będzie. Pod czas gdy jedna z sekcyj które się zebrały w punkcie *l*, tamże zostawać będzie, inne zbliżają się ścieszką o dwieście krokow do drogi, dla przyjęcia tamże kolumny, nim oddziały stojące w punkcie *i* dójdą do punktu gdzie się dwie drogi krzyżują. Ostatnia sekcya miarkuie swój ruch tak, aby do punktu zebrania *ee*, w téj saméj przybyła chwili co i sekcya pozostała w *Riedhof*.

Sekcya zajmująca punkta *c* i *d*, cofając się wzdłuż rzeki *Inn*, powinna się trzymać skraju lasku leżącego po prawéj stronie *Riedhof*, dopóty, dopóki folwark będzie zajęty.

W miarę jak oddziały które broniły *Schlöglsbach* przybywają na drugą pozycyą, rozstawia się je jak następuje:

Pół sekcyi staje po lewéj stronie, za wioską *Mairbach*, między stromą ścianą skały a nieprzeby-

Les sections de tirailleurs *c* et *d*, ainsi que les deux demi-compagnies *h* et *k*, se retirent le long de l'*Inn*.

Si l'ennemi, au lieu de diriger son attaque sur *Schlöglsbach*, l'eût faite sur *Terfens*, le bataillon qui se retire aurait pu opposer une plus longue résistance, en prenant position en arrière de *Riedhof*, sa droite apuyée à l'*Inn*, et sa gauche au marais; mais ici, le point *o* est abendonné et les troupes qui défendaient le plateau de la montagne sont obligées de se retirer sur *Lanerhof*; et de ne laisser *Riedhof* occupé, par une section, que précisément le temps jugé nécessaire, pour que la colonne, qui se retire sur la route, soit en sûreté. Pendant qu'une des sections qui se sont réunies au point *l*, y reste, les autres s'approchent par le sentier, à deux cents pas de la route, pour y recevoir la colonne, en attendant que les troupes, placées au point *i*, soient arrivées à celui où les deux chemins se croisent. La derniére section règle son mouvement de manière à arriver au point de réunion *ee*, en même temps que la section restée dans *Ried-hof*.

La section placée aux points *c* et *d*, doit observer en se retirant le long de l'*Inn*, de se maintenir sur la lisiére du bois situé à droite de *Riedhof*, tout le temps que cette ferme restera occupée.

Au fur et à mesure que les troupes qui défendaient *Schlöglsbach*, arrivent dans la seconde position, elles sont réparties de la manière suivante:

Une demi-section est placée à gauche et en arrière de *Mairbach*, entre un escarpement de rocher

tém bagnem; oddział ten jest dostateczny do odparcia wszelkich attaków któreby nieprzyjaciel wymierzył przeciw temu punktowi.

Półtora sekcyi zajmie domy i ogrody w *Mairbach*; drugie półtora sekcyi stanie w punkcie *ll*, na prawo tejże wsi, a pół kompanii w tyle na odwodzie.

Jedna kompania stawia się na drodze; dwadzieścia koni w tyle poza wioseczką *Brandach;* jedna kompania zajmuje szczyt góry położonéj po prawéj stronie drogi.

Sekcya tyralierów postawiona w punkcie *mm*, i wspierana pół-kompanią, ma poruczoną obronę doliny *Walderthal;* bagno zaś nieprzebyte znajdujące się przed tém stanowiskiem strzeżone jest przez dziesięciu tylko ludzi.

Półtora sekcyi tyralierów wspierane jedną kompanią, ma bronić uplazu leżącego po prawéj stronie doliny *Walderthal.*

W punkcie *oo* postawiono pół sekcyi tyralierów, w punkcie *nn* jedną pół-kompanią, a druga pół-kompania udaje się na zajęcie zamku *Thierburg.*

Jedna sekcya tyralierów zajmie punkt *qq*, inna punkt *rr*; dwie te sekcye wspierane są przez kompanią która stanęła blisko stawu; trzydzieści koni stają na stanowisku w tyle w równi z *Kirchnerhof.*

Skoro tylko batalion broniący *Terfens* opuszcza tę wieś, posyła zaraz komendant jednę kompanią i dwie sekcye tyralierów ku *Eichberghof*, dla zajęcia i bronienia spadku góry tegoż imienia; jedna

et un marais impraticable; cette demi-section suffit pour faire échouer les attaques que l'ennemi dirigeait sur ce point.

Une section et demie va occuper les maisons et les jardins de *Mairbach*; une autre section et demie est postée au point *ll*, à la droite de ce village; et une demi-compagnie est placée derrière en reserve.

Une compagnie est établie sur la route; vingt chevaux le sont en arrière de *Brandach*; et une compagnie va occuper la sommité de la montagne à droite de la route.

Une section de tirailleurs, placée au point *mm*, et soutenue par une demi-compagnie, est chargée de défendre le *Walderthal*; tandis que le marais impraticable, qui est en avant de cette position, est observé par dix hommes seulement.

Une section et demie de tirailleurs, soutenue par une compagnie, doit défendre le plateau situé à droite du *Walderthal*.

Une demi-section de tirailleurs est placée au point *oo*; une demi-compagnie l'est à celui *nn*, et une autre demi-compagnie va occuper le château de *Thierburg*.

Une section de tirailleurs va prendre poste au point *qq*, une autre à celui *rr*; ces deux sections sont appuyées par une compagnie qui se place près de l'étang; trente chevaux sont en position derrière, à la hauteur de *Kirchnerhof*.

Aussitôt que le bataillon qui défend *Terfens* l'abandonne, son commandant envoie une compagnie et deux sections de tirailleurs sur *Eichberghof*, pour occuper et défendre l'escarpement de la montagne de

z tych dwóch sekcyj stanęła w punkcie *ss*, a druga w punkcie *tt*; jedna kompania stoi w rezerwie na drodze po za *Eichberghof*.

Z czterech sekcyj tyralierów pozostających do wolnego rozporządzenia, jednę postawiono w pukcie *uu*, półtory w punkcie *vv*, a jednę i pół w punkcie *ww*, w rezerwie po za temi czterema sekcyami stoją trzy kompanie, a dwie inne bardziéj w tyle; jedna z nich znajduje się w punkcie *xx*, a inna w punkcie *yy*. Pięćdziesiąt koni postawione w punkcie *zz*, blisko drogi, przeznaczone są na zasłanianie odwrotu w razie potrzeby.

Wojsko działające odpornie oznaczone jest na planie kolorem czerwonym.

W miarę jak wojsko attaknjące zajmuje stanowisko opuszczone przez przeciwnika, stawia się ono w następujący sposób:

Cztery kompanie posuwają się z *Schlöglsbach* ku *Mairbach*; z czterech kompanij które dostały się do doliny *Larch*, trzy zostały zwrócone ku punktowi *q*, ku *Lanerhof*, gdzie, łączą się z kompanią która już to stanowisko zajęła.

Dwie sekcye tyralierów stają w punkcie A, jedna w punkcie B, a jedna w punkcie C. Dwie kompanie stają na odwodzie na dwóch drogach jedna w punkcie D, a druga w punkcie E, dwadzieścia koni stają w rezerwie między D i E.

W dolinie *Walderthal* w punkcie F staje jedna sekcya tyralierów która ma w rezerwie jedną kompanię stojącą w punkcie KK.

ce nom ; une des deux sections est placée au point *ss*, et l'autre à celui *tt*; une compagnie est en réserve sur la route, en arrière d'*Eichberghof*.

Des quatre sections de tirailleurs, qui sont disponibles, une cet placée au point *uu*, une et demie à celui *vv*, et une et demie à celui *ww*; trois compagnies sont en réserve derrière ces quatre sections; deux autres compagnies sont plus en arrière, une d'elles est au point *xx*, et l'autre à celui *yy*. Cinquante chevaux, placés au point *zz*, près de la route, sont destinés à couvrir la retraite en cas de besoin.

Les troupes du corps de défense sont, dans cette deuxième position, coloriées en *Garance*.

Au fur et à mesure que les troupes du corps d'attaque arrivent dans la position que leur adversaire vient d'abandonner, elles sont placées de la manière suivante:

Quatre compagnies se portent de *Schlöglsbach* sur *Mairbach*; sur les quatre compagnies qui ont pénétré dans la vallée de l'*Arch*, trois sont dirigées du point *q* sur *Lanerhof*, où elles se réunissent à la compagnie qui y est déjà en position.

Deux sections de tirailleurs sont placées au point A; une à celui B, et une à celui. C. Deux compagnies sont placées en réserve sur les deux chemins; une au point D, et l'autre à celui E; vingt chevaux sont derrière, entre D et E.

Dans la vallée de l'*Arch*, au point F, une section de tirailleurs; cette section a pour réserve une compagnie placée au point KK.

Na upłazie położonym przed *Thierburg* i *Volanzek* staje jedna sekcya tyralierów w G, półtora w punkcie H, jedna w punkcie I, a pół na obserwacyi w punkcie K; dwie kompanie stojące w punkcie L przeznaczone są do ich wspierania; dwie sekcye w punkcie M, a cztery w punkcie N; trzydzieści koni stoją w tyle tych kompanij nieco po lewéj ich stronie.

Dziewięć kompanij posunęły się gościńcem z *Terfens* i drogą wiodącą po nad *Inn*.

Dwie sekcye tyralierów udały się do punktu O, dwie przed *Eininghof*, jedna do punktu P, a jedna do pnnktu Q; jedna połowa tych sekcyj przeznaczona jest do działania tyralierskiego, druga ma im służyć za rezerwę; trzy kompanie stojące daléj w tyle przeznaczone są do ich wspierania. Na drodze w punkcie R, stoi sześć kompanij zwiniętych w kolumnę ściśniętą; a za tą kolumną znajduje się pięćdziesiąt koni.

Wojsko korpusu attakującego oznaczone jest na planie w téj drugiéj pozycyi kolorem niebieskawym.

Pod czas tych poruszeń posunęło się kilku Officerów pod zasłoną tyralierów, na rozpoznanie okolicy i rozporządzeń obronnych nieprzyjacielskich w nowo obranéj pozycyi; zdają oni sprawę swemu komendantowi że lewe skrzydło przeciwnika oparte o *Mairbach*, nie da się obeyść, ale że możnaby przemódz linią jego w punktach *oo* i *nn* przeszedłszy wprzód dolinę przed nią będącą, w czém zapewne dozna się niejakiéj trudności.

Stosownie do raportów i do zasięgniętych przez komendanta wiadomości o pozycyi nieprzyjaciela, po-

Sur le plateau situé devant *Thierburg* et *Volanzek*, une section de tirailleurs au point G; une et demie à celui H; une à celui J, et une demi-section en observation au point K; ces sections ont pour soutien deux compagnies qui sont au point L; deux à celui M, et quatre à celui N; trente chevaux sont placés derrière ces compagnies; un peu à leur gauche.

Neuf compagnies se sont avancées par la route de *Terfens*, et par le chemin qui longe l'*Inn*.

Deux sections de tirailleurs se sont portées au point O; deux en avant d'*Eininghof*; une au point P; une à celui Q: la moitié de ces sections est destinée à agir en tirailleurs, l'autre moitié doit leur servir de réserve: trois compagnies, placées plus en arrière, sont destinées à les appuyer. Sur la route, au point R, sont six compagnies ployées en colonne serrée; et derrière cette colonne, cinquante chevaux.

Les troupes du corps d'attaque sont, dans cette deuxième position, coloriées en *Cobalt foncé*.

Pendant l'exécution de ces mouvemens, des officiers, couverts par des tirailleurs, se sont portés en avant pour reconnaître, dans cette nouvelle position, le terrain et les dispositions défensives de l'ennemi; ils rendent compte à leur commandant, que l'aile gauche de l'adversaire, appuyée à *Mairbach*, ne peut pas être tournée; mais qu'en traversant la vallée, qui offre cependant quelques difficultés, on pourrait forcer sa ligne sur les points *oo* et *nn*.

D'après ces rapports et la connaissance que le commandant a de la position de l'ennemi et des lo-

stanawia on wymierzyć swóy attak na te dwa punkta; uważa oraz, że jeżeli mu się uda złamać środek swego przéciwnika, to zmusi go do szybkiego opuszczenia *Mairbach* i *Thierburg*; gdyby się zaś pomimo tego w tych punktach chciał trzymać, łatwoby zawsze było odciąć oddziały stojące w bliskości tego ostatniego miejsca.

W skutek tego daje rozkaz sekcyom tyralierów zajmującym punkta G i H aby się udały naprzód, w pochodzie zaś aby korzystały z parowu ku ukryciu swych poruszeń a przez to nie ściągnęły uwagi nieprzyjaciela na punkt na który prawdziwy wymierzony jest attak; poczém natychmiast rozkazuje rozpocząć ogień tyralierski na całéj linii frontu swego. Dwie pół-kompanie wzięte z punktów L i N, zastępują sekcye G i H w chwili gdy się te posuwają naprzód. Wspomnione sekcye rozsypają się na tyralierów, skoro tylko zaczynają wychodzić z wąwozu; jedna idzie prosto na staw, jedna po stoczystości góry na przeciw punktowi *nn*, a dwie na przeciw *oo*, gdy tym czasem pół-kompania wzięta z punktu N, staje na odwodzie w punkcie S.

Jak tylko dojrzano te puruszenia z zamku *Thierburg*, postawiono zaraz pół-kompanią będącą w punkcie *pp*, na wzmocnienie pół-kompanii *oo*; ta ostatnia zastąpiona zostaje bez zwłoki przez pół-kompanią stojącą na rozstajnych drogach; sekcye stojące w punkcie *ll*, i w punkcie *rr*, udają się na tenże sam punkt, aby być w stanie odeprzeć atak dwóch kompanij stojących w punkcie M, gdyby takowy przedsięwzięły.

calités, il se détermine à faire son attaque sur ces deux points; il pense aussi que, s'il parvient à forcer le centre, il obligera sen adversaire à abandonner promptement *Mairbach*, ainsi que *Thierburg*, et que, dans le cas oú il voudrait tenir, il lui sera toujours facile de couper la retraite aux détachemens postés près de ce dernier endroit.

En conséquence, il donne ordre aux sections de tirailleurs qui sont aux points G et H, de se porter en avant, en leur recommandant de profiter du ravin, pour cacher leur mouvement, afin de ne pas attirer l'attention de l'ennemi sur le point oú se fait la véritable attaque; et aussitôt il fait engager un feu de tirailleurs sur tout le front de la ligne. Deux demi-compagnies, tirées des points L et N, remplacent les sections G et H au moment qu'elles se portent en avant. Ces dernières sections se forment en tirailleurs aussitôt quu'elles débouchent; une s'avance directement vers l'étang, une par la descente de la montagne, en face du point *nn*, et deux en face de celui *oo*, tandis qu'une demi-compagnie, tirée du point N, se place en réserve à celui S.

Ces mouvemens ne sont pas plus tôt aperçus du château de *Thierburg*, que la demi-compagnie, qui est au point *pp*, vient renforcer celle qui est à celui *oo*: cette dernière est aussitôt remplacée par une demi-compagnie qui est à la croisière des routes; la section, qui est au point *tt*, et celle qui est à celui *rr*, se portent à la croisiére des routes pour être en état de repousser l'attaque que pourraient faire les deux compagnies postées au point M.

Sekcya stojąca w punkcie G, idzie do punktu *nn*, skoro będąca w punkcie H, udaje się na punkt *oo*. Pierwsza po spędzeniu tyralierów dostaje się na drogę wiodącą między punktami *oo* i *nn*, i zagraża tym sposobem komunikacyi tych dwóch poczt, które niemogąc się utrzymać na stanowisku jakie zajmują, cofają się ku *Daxer*.

Skoro tylko zostaje attakowany oddział w *nn*, i zdaje się, bliski pokonania posterunek *mm*, cofa się zaraz do punktu T, równie jak i dwie pół-kompanie które tworzą rezerwę obu tych oddziałów.

Tyraliery wojska zaczepnego G i H, po opanowaniu pocztów *nn* i *oo*, łączą się z sobą, i zmuszają pół-kompanię która stoi w punkcie *pp* do ustąpienia.

Komendant wojska działającego odpornie, widząc wzgórza zajęte przez swego przeciwnika, postanawia opuścić zamek *Thierburg* i całe stanowisko, dłuższe bowiem trzymanie jego uważa być nieroztropne; z przyczyny iż tenże przeciwnik może łatwo wzmocnić się czterema kompaniami stojącemi w punkcie N, co mu daje sposobność rozściągnienia swego frontu, i oskrzydlenia wojska attakującego, a nawet zajścia mu w tył; daje zatém rozkaz oddziałom w *Thierburg* i w *Mairburg*, cofnięcia się do *Clara* przez dolinę *Walderthal* wzdłuż bagna *Daxer*; oddziały które stały w okolicach *Mairbach* biorą tenże sam kierunek.

Aby wszakże prawe skrzydło miało dość czasu do cofnięcia się w porządku, lewe skrzydło i środek

La section, qui est au point G, marche sur celui *nn*, quand celle qui est au point H se porte sur celui *oo*. La première, après avoir dispersé les tirailleurs, gagne la chemin qui est entre les points *oo* et *nn*, et menace ainsi la communication de ces deux postes, lesquels ne pouvant plus se maintenir dans la position qu'ils occupent, se retirent sur *Daxer*.

Aussitôt que le poste *nn* est attaqué, et qu'il paraît devoir céder, celui *mm* se retire sur le point T, ainsi que les deux demi-compagnies qui leur servent de réserve.

Les tirailleurs de l'assaillant G et H, après s'être emparés des postes *nn* et *oo*, se réunissent et obligent la demi-compagnie qui est à celui *pp*, à leur céder le point qu'elle occupe.

Le commandant des troupes qui sont sur la défensive, voyant son adversaire maître de cette hauteur, se détermine à faire évacuer le château de *Thierburg* et toute la position, jugeant qu'il serait imprudent de vouloir s'y maintenir plus longtemps, cet adversaire ayant la faculté de se renforcer à l'aide des quatre compagnies placées au point N; ce qui lui donne les moyens d'étendre ses ailes, de déborder les flancs de son ennemi, et même ceux de se porter sur ses derrières; en conséquence, il donne ordre aux détachemens de *Thierburg* et à ceux de *Mairbach*, de se retirer sur *Clara* par le *Walderthal*, en longeant le marais de *Daxer*; les troupes qui étaient aux environs de *Mairbach* prennent la même direction.

Mais, pour donner à l'aile droite le temps de faire sa retraite en bon ordre, l'aile gauche et le

jako więcéj zbliżone do *Clara*, idą na *Gongelhof* i *Wastl*, drogą wzdłuż bagna. Oddział będący w punkcie *nn*, cofa się przez *Lucher*, z którym złączyć się winien, jeżeli można, oddział *oo*; poczém oba trzymać się będą jednego kierunku; w przeciwnym razie oddział *oo*, złączy się z oddziałem *pp*, który wraz z temi jakieby się znajdowały w *Thierburg* i jego okolicy, uda się w kierunku do *Tasserhof*.

Po zebraniu się batalionu w *Clara*, komendant stawia go wraz z plótonem jazdy na prawym brzegu strumyka *Ursu* albo *Kleinbach*. Odwrót ten zmusza oddziały będące w dolinie *Innu* do przejścia strumyka *Fritznerbach*, i zajęcia pozycyi na prawym jego brzegu, opierając swe prawe skrzydło o rzekę *Inn*. Sekcye *tt* i *ss* zasłaniają lewą flankę tych oddziałów pod czas ich odwrotu, a same cofają się potém ścieszkami których strzegły. Stanowisko terazniejsze całego wojska korpusu odpornego, założone jest na planie cynobrem.

Dowódzca korpusu attakującego dopiąwszy zamiaru jaki sobie założył, to jest przepędziwszy nieprzyjaciela na prawy brzeg strumyka *Fritznerbach*, bierze pozycyą na lewym jego brzegu w *Frizens*, *Gongelhof*, *Campflhof*, *Brechstube*, *Rucker*, *Wastl i Scheiden*, która oznaczona jest na planie kolorem jasno niebieskim.

Officerowie którzy zechcą zastanowić się nad korzyściami i niedogodnościami obrony podobnéj pozycyi, przekonają się łatwo, że użycie wojska w okolicach górzystych tak w attaku, jak w obronie, wymaga daleko gruntowniejszego poznania miejscowo-

centre étant plus rapprochés de *Clara*, passent par *Gongelhof* et *Wastl*, en suivant la route et en longeant le marais. Le détachement, qui est au point *nn*, se retire par *Lucher*, auquel le poste *oo* doit se réunir, s'il lui est possible; alors ces deux postes suivront la même direction; dans le cas contraire, le poste *oo* se joindra à celui *pp*, lequel prendra, ainsi que les détachemens qui étaient à *Thierburg* et environs, leur direction sur *Tasserhof*.

Le bataillon étant réuni à *Clara*, le commandant l'établit, ainsi que le peloton de cavalerie, sur la rive droite de l'*Ursu-Oder-Klein-Bach*. Cette retraite oblige les troupes qui sont dans la vallée de l'*Inn*, à passer le *Fritznerbach*, où elles prennent position sur la rive droite de ce ruisseau, leur droite appuyée à l'*Inn*. Pendant le marche rétrograde de ces troupes, les sections *tt* et *ss* couvrent leur flanc gauche, et elles se retirent ensuite par les sentiers qu'elles couvraient: la position actuelle de toutes les troupes du corps de défense, est marquée en *Vermillon*.

Le commandant du corps d'attaque ayant atteint le but qu'il se proposait, celui de rejeter l'ennemi sur la rive droite du *Fritznerbach*, prend position sur la rive gauche à *Frizens*, *Gongelhof*, *Campflhof*, *Brechstube*, *Rucker*, et *Wastl Scheiden*: cette position est marquée en *Cobalt clair*.

Les officiers, qui péseront les avantages et les inconvéniens que présente la défense d'une pareille position, pourront se convaincre que la disposition des troupes, dans de hautes montagnes, soit pour l'attaque, soit pour la défense, demande une con-

ści niż w okolicach jakiego bąć innego kształtu; że okolica górzysta i bardzo poprzecinana, nie zawsze jest dogodna do obrony, i że w ogólności tylko przez silny i czynny odpór w niéj utrzymać się można.

Nie tylko ożywiony attakowaniem duch żołnierza, ale i czerpane z prawideł sztuki wojennéj środki, zwiększają tu korzyści attakującego; on bowiem układa plan attaku, on stanowi o swoich poruszeniach, zbiera swe siły na punkcie który za najdogodniejszy uznał, i zyskuje przez to taką przewagę że jéj attakowany zrównać nie może, jak tylko wstrzymując rozwinięcie sił przeciwnika swojego.

Chcąc wszakże dopiąć tego zamiaru, należy aby działający odpornie unikał wszelkiéj bezużytecznéj walki; aby się w korzystnych tylko opierał punktach; aby rozmaite bronie z których się wojsko jego składa, używał stosownie do miejscowości, i nakoniec aby umiał bez wahania się korzystać z pomyślnéj do wstępnego boju chwili.

W krajach bardzo górzystych, gdzie zwykle małe tylko ucierają się poczty, gdzie walka wszczyna się po większéj części i rozstrzyga niespodzianie, nagły na przeciwnika napad, skutkuje więcéj niż gdziekolwiek i paraliżuje siły jego w najważniejszych chwilach; czemu w okolicach takich, równie jako i na gruntach poprzecinanych, należy podwoić czynność, aby odwrócić niebespieczeństwo na które odosobnione zwykle poczty są wystawione, i zwiększyć ile możności ich opór w razie potrzeby.

naissance bien plus intime de la nature des localités, que dans un pays de toute autre nature. Cet exemple fait connaître qu'une contrée montueuse et fortement coupée, n'est pas toujours favorable à la défense, et qu'en général on ne peut espérer de s'y maintenir que par une défense active.

L'effet moral que produit l'offensive n'est pas le seul avantage qu'elle donne à l'agresseur; les ressources de l'art sont encore en sa faveur, parce qu'il forme son plan, qu'il détermine ses mouvemens, qu'il réunit ses forces sur un point reconnu, et qu'il gagne une supériorité telle, que l'attaqué ne peut jamais la contre-balancer qu'en arrêtant le développement des forces de son adversaire.

Mais, pour parvenir à ce but, il faut que celui qui se tient sur la défensive évite tout combat inutile; qu'il n'oppose de résistance que dans des positions avatageuses, qu'il applique l'usage de ses armes à la disposition des localités, et enfin qu'il sache saisir, sans hésiter, le moment favorable pour prendre l'offensive.

Dans les pays de hautes montagnes, où il ne s'agit ordinairement que d'affaires de postes, dont la plupart s'engagent et se décident à l'improviste, l'effet de la surprise y paralyse, plus que partout ailleurs, les forces de l'adversaire dans le moment le plus critique; c'est pourquoi il faut, dans les contrées montueuses, de même que dans les terrains coupés, être constamment en garde contre le danger qui résulte de l'isolement où se trouvent les postes, ainsi que sur la résistance plus ou moins longue qu'ils peuvent et qu'ils doivent opposer.

Jeżeli poczty wielkiéj wagi mają sobie wskazane stanowisko w dolinach, lub na wyjściu wielkich traktów w celu zamknięcia onych, jak to mówiliśmy w Rozdziale xxx, nie należy ograniczać uważania poruszeń nieprzyjacielskich na strzeżeniu zajętego punktu, ni z względu na trudne gór przebycie mienić się być zapewnionymi od wszelkiego na tył lub na flanki napadu; albowiem tu jakkolwiek trudny jest pochód przez gardziele gór i ich wierzchołki, ścieszkami przez urwiska i częstokroć strome prowadzącemi skały, to jednakże ścieszki takowe rzadko kiedy są tak ściesnione przepaścistemi górami i niedostępnemi skał ścianami, ażeby nie można znaleść po jednéj lub drugiéj stronie więcéj ścieszek do tegoż samego wiodących punktu i na prowadzony podzielić oddział; aby zaś pojedynczy ludzie i w najtrudniejszych przesmykach przecisnąć się przez nie nie mogli, to rzadki przypadek.

Łatwo pojmiemy, że idąc tak z różnych stron, i drapiąc się na góry kilku ścieszkami, podzielamy uwagę przeciwnika tak dalece, że ten użyciem swego wojska na strzeżenie ścieszek, i ustawicznem trzymaniem go w kupie dla obrony swego stanowiska znużony, w końcu sile naszéj czynnéj uledz będzie musiał; ale też znowu jeden z tak podrobnionych oddziałów pokonany, zmusi inne do odwrotu, gdyż wzięte z tyłu i z boków niemają ni czasu ni sposobności, do wspólnego działania przeciw nieprzyjacielowi i wydarcia mu odniesionych korzyści; a

Si les postes de la plus grande importance doivent être placés dans les vallées, ou sur les débouchés des grandes communications qu'ils ferment, ainsi qu'il est dit dans le Chapitre XXX, ce serait commettre une grande faute, si l'on se bornait seulement à les garder pour observer les positions et les mouvemens de l'ennemi, et que, comptant sur les difficultés du passage à travers les montagnes, on se crût hors du danger d'être surpris et attaqué sur ses flancs ou sur ses derrières; car, bien que la plupart des chemins qui conduisent sur les cols et sur les sommets, ne soient ordinairement que de mauvais sentiers, à peine praticables; cependant, ils ne sont pas si fortement encaissés dans les anfractuosités des montagnes, ni bordés de parois tellement inaccessibles aux communications latérales, qu'on n'en puisse dévier de l'un ou de l'autre côté, séparer les files pour suivre plusieurs sentiers à la fois; et même il est rare que, dans les endroits les plus difficiles, des hommes isolés ne puissent pas parvenir à les franchir.

On sent bien qu'en avançant de cette manière par différens côtés, et que gravissant plusieurs montées à la fois, on partage, on distrait l'attention de l'ennemi qui finira toujours par succomber sous la force active de son adversaire, soit qu'il emploie ses troupes à la garde des sentiers, soit qu'il les tienne réunies pour défendre sa position; mais un seul poste enfoncé force les autres à la retraite, parce que, pris à dos et en flanc, ils n'ont ni le temps ni la possibilité de manoeuvrer pour arracher à l'ennemi son premier avantage, et s'ils s'obstinent à garder

gdyby jeszcze przy swoim obstawały uporze, mogłoby przyjść do tego żeby albo w pień wycięte, lub do złożenia broni były zmuszone.

Uwagi te przekonywają nas z jednéj strony, o wyższości attaku nad obroną w krajach górzystych, z drugiéj dowodzą jak potrzebne jest Officerom zgłębianie zasad wojowania w takich okolicach, w celu trafnego zastosowania onych w razie potrzeby, uniknienia błędów mogących smutne za sobą pociągać wypadki.

Ten, co w kraju górzytym czeka w stanowisku na przybywającego nieprzyjaciela, wystawia się na wszelkie szwanki, jakie pociąga za sobą zniesienie w podobnych stronach łańcucha poczt pomniejszych, daleko szkodliwsze niż na równinach, gdzie łatwość manewrowania zmienić może w jednéj chwili postać rzeczy; nakoniec najgorsze stanowisko jest to, które zależy od dzierżenia odosobnionych punktów, a wszystkie stanowiska obronne w krajach górzystych, są mniéj więcéj w tym przypadku.

Komendant odosobnionego posterunku nie zawsze może się trzymać ściśle danych sobie rozkazów, i jeżeli gdzie zostawia się Officerom wolność stosownego do okoliczności działania, to zapewne w kraju górzystym, gdzie dla trudności kommunikacyi, bespieczeństwo posterunku a czasem nawet całego korpusu, zależy częstokroć od rozsądku i taktu Officera któremu strzeżenie i obrona punktu jakiego są powierzone.

leurs postes, ils courent le risque d'être taillés en pièces, ou de déposer les armes.

Ces considérations font sentir à la fois la supériorité de l'attaque sur la défense dans la guerre de montagnes, et la nécessité où sont les officiers d'étudier avec soin les principes de cette guerre, afin d'éviter des méprises funestes, et aussi pour savoir faire à propos l'application de ces principes, quand il s'agit de les mettre en pratique.

Dans les pays de montagnes, celui qui attend son ennemi de pied ferme s'expose à tous les dangers qu'entraîne la défaite d'un cordon de troupes, et avec des suites beaucoup plus graves que dans les pays de plaine, où dans ceux-ci la possibilité d'exécuter des mouvemens rapides, change, par une seule manoeuvre, la face des affaires: enfin la plus mauvaise position est celle qui dépend de la possession des points isolés, et toutes les positions défensives, dans les montagnes, se trouvent plus ou moins dans ce cas.

Le commandant d'un poste isolé ne doit pas toujours s'en tenir strictement aux instructions qu'il a reçues; car la latitude laissée ordinairement aux officiers dans un grand nombre d'opérations, devient encore plus indispensable pour celles qui ont lieu dans un pays de montagnes, où, par la difficulté des communications, la sûreté d'un poste, celle même de tout un corps, dépendent souvent de l'intelligence et de la rapidité du coup d'oeil de l'officier chargé de l'ocupation et de la défense d'un point quelconque.

W takich okolicach komendantom odosobnionych posterunków należy dawać instrukcye, nie tylko zastosowane wyłącznie do punktów których bronić mają, lecz mające związek z ogólną obroną pozycyi głównego korpusu, i przepisujące postępowanie na przypadek porażki, aby każden z nich wiedział jak ma się przykładać z swéj strony do głównego zamierzonego celu, i swe kroki do okoliczności stosował.

Dans les pays de montagnes, les commandans des postes isolés doivent avoir, non seulement des instructions qui soient spécialement applicables aux postes qu'ils occupent, mais encore des instructions qui se rapportent à l'ensemble de la défense de la positions du corps principal, ainsi qu'aux cas qui viendraient à échoir, afin que ces commandans puissent, chacun de leur côté, concourir au but que l'on se propose, et régler leurs dispositions selon les occurrences.

KSIĘGA SZÓSTA.

ROZDZIAŁ XXII.

OBRONA I ATTAK LASÓW.

Nie można liczyć lasów pomiędzy przeszkody do przezwyciężenia niepodobne, jak kolwiek przesmyki któremi je przebywać można, bronić się z łatwością dadzą zasiekami lub okopami przed niemi wzniesionemi.

W prawdzie wielkie lasy uważają za przeszkodę do poruszeń armij, lecz gdy takowe zostaną dokładnie rozpoznane, znajdziemy je nie tylko łatwemi do przebycia, ale nawet zdolnemi do usposobienia ku pomaganiu głównym działaniom, czego ostatnie wojny liczne dają przykłady.

Nim się przystąpi do zajęcia lasu który bronić zamierzamy, należy go wprzód rozpoznać.

Dla dogodnego rozpoznania lasu potrzeba najprzód objechać go w koło, uważać jakie drogi, parowy, strumyki z niego wychodzą, z kąd i dokąd prowadzą? Jeżeli są znaczne, trzeba iść za niemi do miejsca z którego biorą początek, znacząc sobie drogi które je przecinają, lub miejsca bagniste przez które prowadzą. Następnie należy pójść w głąb lasu, rozpoznać położenie względne kniéj, ich rozległość, głębokość i gatunek drzewa z którego się składają;

LIVRE SIXIÈME.

CHAPITRE XXII.

DÉFENSE ET ATTAQUE DES FORÊTS.

Les pays couverts par des forêts, ne sont pas impénétrables partout, bien qu'ils soient faciles à défendre par des abatis, des redoutes, et en se portant à la tête de leurs débouchés.

Les grandes forêts sont souvent considérées comme un obstacle aux mouvemens des armées; cependant en les examinant avec attention, on les trouve non seulement praticables, mais encore susceptibles d'en favoriser les opérations; nos dernières guerres en offrent plus d'un exemple.

Avant d'occuper une forêt, que l'on veut défendre, il faut préalablement en faire la reconnaissance.

Pour bien faire cette reconnaissance, il faut d'abord faire le tour de la forêt, examiner les chemins, les ravins et les ruisseaux qui en sortent, d'où ils viennent et où ils vont. S'ils sont considérables, il faut les suivre jusqu'à leur naissance, en notant les routes qui les coupent, et les lieux marécageux qu'ils traversent. Ensuite, il faut pénétrer dans les bois, examiner leur situation respective, leur étendue, leur épaisseur et leur espèce; c'est-

to jest: czy są wysokopienne, czy krzewiste, rzadkie, lub zarosłe; czy są do przebycia w części lub w całéj ich przestrzeni, i dla jakiéj broni; czy artylleryą przeprowadzić przez nie można? Wskazać, jakie są sposoby ku ich przebyciu, i użytkowaniu ku zamierzonemu celowi; czy je można obejść całkowicie lub w części; czy kępy drzew zostawiają między sobą odstępy wszędzie równie szerokie, lub też i gdzie ścieśnione? jaka ich jest rozległość, i jaki gatunek drzewa rośnie po obu ich stronach: nakoniec gdzie te odstępy są najprzestrzeńsze. Należy rozpoznać powierzchnią gruntu lasu; czy i gdzie jest równa? górzysta, sucha lub bagnista? Czy znajdują się w lesie bagna, stawy i inne ważne i uwagi godne przedmioty? Jaka ich jest rozległość, i jak są dalekie od skraju lasu?

Rozpoznać czy przez ten las przechodzą rzeki, strumyki lub parowy; jakie przezeń zkąd i dokąd wiodą drogi lub ścieszki? Czy można w nim z łatwością otworzyć nowe drogi lub istniejące rozszerzyć, gdy tego zajdzie potrzeba? jaki nadać im należy kierunek, ażeby nieprzyjaciel nie mógł ich użyć ku oskrzydleniu naszego wojska; nareście trzeba się przekonać o stanie dróg lub ścieszek tak w chwili ich rozpoznania, jakoteż w różnych porach roku.

Przekonać się potrzeba czy nie masz w lasach wsiów, domów, zamków, gruntów uprawnych, łąk, bydła, i ile to wszystko oddalone jest od skraju lasu.

à-dire s'ils sont de futaie ou taillis, clairs, épais ou fourrés, partiellement ou totalement praticables, pour les troupes de toutes armes et pour l'artillerie. Considérer quelles sont les facilités, plus ou moins grandes, pour les traverser ou les faire concourir à l'objet qu'on se propose; s'ils peuvent être tournés en totalité ou en partie; si plusieurs masses forment des trouées également larges partout, ou rétrécies dans certains endroits; quelle est leur étendue et la nature des bois de droite et de gauche; enfin, les points où les trouées offrent le plus d'espace. Il faut se rendre compte de la nature du sol de la forêt; s'il est uni ou montueux, sec on marécageux, et dans quelle étendue. S'il existe, dans la forêt, des marais des étangs, ou autres objets importans et remarquables, il faut en déterminer l'étendue et la distance, jusqu'à la lisière de la forêt.

Examiner si cette forêt est traversée par des rivières, des ruisseaux ou des ravins; s'il y a des chemins ou des sentiers, d'où partent ou aboutissent ces derniers; si l'on peut pratiquer facilement de nouvelles routes, ou élargir, au besoin, celles qui existent, ainsi que la direction qu'il convient de leur donner, afin que l'ennemi ne puisse pas s'en servir pour se porter sur les flancs; enfin, se rendre compte de la qualité de ces chemins ou sentiers, de même que de leur nature dans les différentes saisons.

Il faut connaître si les forêts renferment des villages, des maisons, des châteaux, des terres cultivées, des prairies, du bétail, et la distance de tous ces objets aux lisières de la forêt.

Gdy mamy attakować las jaki, należy się przekonać czy go nie można okrążyć, czy nieprzyjaciel nie porobił w nim zasiek, rowów, czy nie powznosił szańców, która strona jest najsłabsza, lub która naj dogodniejsza do attaku.

Należy także rozpoznać czy stawszy się panami lasu, nie będzie można użytkować lepiéj od nieprzyjaciela, tak zarosłów, jakoteż otwartych pól które się przez porobione zasieki utworzyły; nakoniec czy grunta przed i za lasem będące nie są dogodne do wzięcia pozycyi.

Nie jest bespieczno stawiać swe wojska w lesie; kiedy wszakże ważne powody czynić to nakazują, potrzeba umieć korzystać z każdéj dogodności jaką podaje samo miejsce i przedmioty w niém znajdujące się; jak *np.* zamki lub mury, otwierając w nich strzelnice, a nadewszystko stawiając się na najkorzystniejszym punkcie, i to na takim lub takich, z którychby można wspierać łańcuch tyralierów, albo przyjąć go wraz z rezerwami w razie porażki; nareszcie używając wszelkich sposobów aby nieprzyjaciel nie zrobił żadnego kroku, któregoby poprzednio drogo nie przypłacił.

Sposób bronienia lasów, opiera się na zasadzie, że się obsadza ich obwód, zkąd pod zasłoną drzew i płotów, szkodzić można nieprzyjacielowi, który niczém nie zasłonięty, las attakuje.

Obsadzając obwód lasu, należy za najważniejszemi punktami popostawiać rezerwy, tak dla utrzymania się przy zajętéj pozycyi, jakoteż zapewnienia sobie odwrotu w razie porażki.

Si l'on doit attaquer une forêt, il faut savoir si elle peut être tournée, si l'ennemi y a pratiqué des abatis, des fossés, des retranchemens, et quel est le côté le moins difficile ou celui qu'il convient le mieux d'attaquer.

Il faut connaître si une fois maître de la forêt, l'on peut en tirer un tout autre parti que n'en a tiré l'ennemi, soit des endroits fourrées, soit de ceux que l'on pourrait découvrir en faisant des abatis: enfin, de quelle nature sont les localités en deçà ou au delà de la forêt, et s'ils offrent des positions.

L'établissement d'un corps de troupes dans une forêt est dangereux; mais, quand par des considérations particulières on est forcé de le faire, il faut savoir tirer parti du moindre avantage que présente le terrain, ainsi que les objets locaux; tels, par exemple, que des châteaux, des enclos de murs, en y pratiquant des créneaux, et surtout en plaçant les troupes sur le point le plus favorable, et sur celui ou ceux d'où l'on puisse recevoir et protéger la chaîne des tirailleurs, ainsi que leurs réserves; enfin, en mettant en usage tous les moyens possibles pour faire payer cher à l'ennemi chaque pas qu'il ferait.

La manière de defendre les forêts repose sur ce principe, qu'il faut en occuper la lisière, d'où l'on puisse entamer, à l'abri que présentent les arbres et les haies, l'ennemi qui s'avance à découvert.

En occupant la lisière des forêts, il faut conserver des réserves derrière les points les plus importans, soit pour se maintenir dans l'occupation de la position, soit pour assurer la retraite en cas d'échec.

W rzadkich i niskopiennych lasach, wojsko powinno być szykowane według ogólnych zasad, w gęstych zaś i wysoko-piennych, zwłaszcza gdy nie wiele jest wojska, należy obsadzić skraj lasu tyralierami, którzy rozstawieni poza drzewami, płotami i parowami, utrudniają nieprzyjacielowi wszelki do lasu przystęp.

Poza tyralierami stawiane być powinny poczty zbiorowe, a za temi jedna lub dwie rezerwy główne.

Siła pocztów zbiorowych zastosowana być powinna, do siły linii tyralierów którzy zajmują skraj lasu. Poczty te które powiększéj części trzymać się mają w massach, przeznaczone są na zmianę tyralierów, na przyimowanie ich w razie odwrotu i na zasilanie punktów odosobnionych.

Główna rezerwa zajmować powinna, jeżeli to być może, punkt środkowy, równo oddalony od wszystkich punktów mogących być zagrożonemi, szczególnie zaś taki z któregoby do obrony najsilniéj przyczyniać się mogła; albo też stać na drodze lub w bliskości drogi służącéj do odwrotu. Inny jeszcze jest cel téj rezerwy, mianowicie, attakowanie w massie nieprzyjaciela, ile tego miejscowość dozwoli, na przypadek gdyby się wdarł do lasu; a jeżeliby nie zdołała wstrzymać natarczywości nieprzyjaciela, wspieranie przynajmniéj odpartego wojska przez zasłonienie jego odwrotu.

Kąty wyskakujące i wklęsłe obwodu łasów, doliny i parowy, są punktami których jak najstaranniéj bronić potrzeba, gdyby albowiem przez nieprzyjaciela zajęte zostały mógłby się on pod ich zasłoną

Dans les forêts claires et de basse futaie, les troupes doivent y être disposées d'après les règles générales; dans celles épaisses et de haute futaie, surtout lorsqu'on a peu de troupes, il faut en faire occuper la lisière par des tirailleurs, qui, placés derrière les arbres, les haies et les ravins, en rendent l'approche plus difficile à l'ennemi.

Derrière ces tirailleurs, doivent être placés les postes de ralliement, et, derrière ces derniers, une ou deux réserves principales.

La force des postes de ralliement doit être proportionnée à celle de la ligne des tirailleurs, qui occupe la lisière du bois. Ces postes, qui doivent en majeure partie rester en masse, sont destinés à relever et rallier les tirailleurs, et à soutenir des points isolés.

La principale réserve doit occuper, s'il se peut, un point central également distant de tous les points qui seraient menacés, et particulièrement sur celui d'où elle puisse protéger le plus efficacement possible la défense; ou bien, sur ou près de la route par laquelle la retraite serait dirigée. Cette réserve a encore un autre but d'utilité, c'est celui d'attaquer en masse, autant que les localités le permettent, l'ennemi qui aurait pénétré dans la forêt, et si elle ne pouvait pas parvenir à l'arrêter, du moins servirait-elle à protéger les troupes culbutées en couvrant leur retraite.

Dans la défense des forêts, les points qu'il faut garder avec le plus grand soin sont les angles saillans et rentrans, les bas fonds et les ravins, à la faveur desquels l'ennemi peut s'avancer à couvert;

posuwać w las coraz głębiéj; nadto wzgórza panujące nad gruntem na około nich leżącym; punkta nakoniec w których się główne krzyżują drogi, i które łatwo mogą być okrążone; jednym słowém wszystkie takie miejsca z których nieprzyjaciel bespiecznie mógłby attak przypuścić.

Na resztującéj części skraju lasu, dosyć jest porozstawiać małe poczty dla utrzymywania komunikacyi i niedopuszczania nieprzyjacielowi wemknięcia się z nienacka i bez przeszkody.

Gdy siła nieprzyjaciela nie jest wielka i gdy attakując odsłania słabe swe punkta, n.p. gdy attakuje w nieładzie, bez wsparcia ni osłonienia swych skrzydeł, poczty zbiorowe i główne rezerwy, powinny w pierwszym i w drugim przypadku, stosownie do okoliczności uderzyć nań bagnetem, trzymając się ciągle w massach. W podobnych przypadkach małe oddziały jazdy są do wspierania rezerw nader użyteczne.

Są zdarzenia że na posuwającego się naprzód nieprzyjaciela, ogniem tylko tyralierów działać należy; ustawieni na skraju lasu, cofają się oni zwolna na swe rezerwy, nie przestając dawać ognia; a doszedłszy do nich attakują przeciwnika połączonemi siły. Sposób ten postępowania szczególniéj jest do zalecenia wtedy, kiedy postrzegamy w linii nieprzyjacielskiéj chwianie i wachanie się, które zwykle bywa skutkiem albo utrzymywanego na nią ognia, lub też przeszkód na które w marszu napotyka.

Chcąc bronić silniéj lasu, należy o ile czas dozwoli porobić zasieki, wznieść przedpiersia, po-

les hauteurs qui dominent le terrain; les lieux où les principaux passages se croisent et qui peuvent être facilement tournés; enfin tous les points qui offrent à l'ennemi l'avantage d'attaquer à couvert.

Il suffit de placer des petits postes sur le reste de la lisière de la forêt, pour entretenir la communication et empêcher que l'ennemi puisse y pénétrer à l'improviste et sans obstacle.

Quand l'ennemi est en petit nombre, et qu'il présente des côtés faibles; par exemple, s'il attaque en désordre, et sans avoir fait appuyer ou couvrir ses flancs, les postes de ralliement et les réserves principales doivent, dans l'un ou l'autre cas, et selon les circonstances, l'attaquer à la baïonnette, en restant toujours réunis. Dans de semblables attaques, de petits détachemens de cavalerie sont très utiles pour seconder les réserves.

Il est des cas où il faut se borner à n'entamer l'ennemi qui s'avance, qu'avec le feu seul des tirailleurs; ces tirailleurs, placés le long de la lisière de la forêt, se reploient au pas sur leur réserve, sans pour cela cesser de faire feu; et ensuite, par un retour offensif, ils se portent en avant avec les forces réunies. Ce mouvement doit se faire surtout quand on s'aperçoit qu'il y a du flottement et de l'hésitation dans la ligne ennemie, dont la cause est, ou le résultat de l'effet produit par le feu qu'elle vient d'essuyer, ou bien par les obstacles du terrain.

Pour rendre la défense d'une forêt plus efficace, et quand le temps le permet, il faut faire des abatis,

kopać rowy; te bowiem służąc obrońcom za zasłony, utrudnią attak, a działa za niemi ustawione tém pewniéj skutkować będą. Nie zmienia się tém rozporządzenie wojska; łańcuch tylko tyralierów ustawiony wzdłuż lasu, będzie mógł być wzmocniony, a poczty zbiorowe mogąc być mniéj silne, będą mogły być o tyle więcéj skupione, o ileśmy zdołali pomnożyć wcześnie ilość przeszkód wdzierającemu się nieprzyjacielowi; czy to jak wyżéj wspomnieliśmy za pomocą murów obronnych, czy też stawiając tak nasze wojsko aby mogło wziąść attakującego z tyłu lub z boku, gdyby się ten niezważając że pierwszy łańcuch tyralierów jest odparty, naprzód jeszcze posuwał.

W attaku lasów, należy umieć korzystać z miejscowości, i z błędów jakieby przeciwnik popełnił w rozstawieniu swojego wojska na gruncie który bronić zamierzył; zasady, które dają się zastosować do wszelkiego rodzaju attaku.

I tak n. p. nieosadzony wojskiem pagórek który nad lasem panuje, niezajęte kąty wyskakujące obwodu, nie strzeżone a przez las wiodące drogi, linie tyralierów nie wspierane, nieosłonięta flanka, niezajęta korzystna pozycya, przesmyki, jakkolwiek może trudne na pozór do przebycia, słabo lub wcale nie zakryte zasiekami; te są główniejsze przedmioty, na które przy attaku lasów uwagę zwracać należy, i nad któremi zastanowić się powinien Officer, któremu kierunek attaku jest powierzony.

élever des épaulemens, creuser des tranchées; car les défenseurs étant à couvert, l'attaque en deviendra plus difficile, et l'artillerie étant placée plus avantageusement, produira infailliblement plus d'effet. En pareil cas, la disposition des troupes reste la même: seulement, la chaîne des tirailleurs placée sur la lisière de la forêt pourra être renforcée, alors les postes de ralliement pouvant être moins nombreux, en seront plus concentrés en raison des difficultés que l'on aura su opposer d'avance à l'ennemi, soit, ainsi que nous l'avons dit, par des enclos de murs dans lesquels on aura pratiqué des créneaux, soit en donnant aux troupes une disposition telle qu'elles puissent prendre en flanc et à dos l'assaillant. qui, après avoir forcé la chaîne des tirailleurs placés en première ligne, s'avancerait inconsidérément.

Dans l'attaque des forêts, il faut savoir tirer parti des avantages que présentent les localités, et des fautes que peut faire l'adversaire, dans la disposition de ses troupes sur le terrain qu'il veut défendre; (ces principes sont applicables aux attaques de toute espèce).

Par exemple, une hauteur qui dominerait la forêt, et qui ne serait pas occupée, des angles saillans négligés, des passages non couverts, des lignes de tirailleurs non soutenues, un flanc découvert, une position avantageuse non gardée, enfin des trouées difficiles en apparence á traverser, faiblement ou point du tout couvertes par des abatis. Tels sont les principaux objets qui doivent indispensablement être pris en considération dans l'attaque d'une forêt, et qui doivent fixer l'attention de l'officier qui est chargé de cette attaque.

Gdy najdogodniejszy do attaku punkt jest już znaleziony, należy się zbliżyć doń ile możności tak, aby tego nieprzyjaciel niedostrzegł, i uwagę jego zwrócić pozornemi attakami na inne punkta; zatrudnić go na nich, a główny i prawdziwy attak przedsięwziąść szybko i bez namysłu, i silnie doprowadzić do skutku; inaczéj podług wszelkiego podobieństwa i attakby się nieudał i ponieślibyśmy znaczną w ludziach stratę. Pierwsze otrzymane korzyści należy żywo popierać, aby nieprzyjacielowi niedać czasu do odetchnięcia i zebrania się; gdyby bowiem pierwsze korzyści popierane niebyły, łatwoby mógł nieprzyjaciel pozbawić ich nas przy pomocy swych rezerw.

Oddziały idące na czele attakować powinny nagle i szybko, nie uważając na to czy żołnierze trzymają szeregi czy nie; postępujące za ich rezerwami wojska w massach trzymane, wspierać powinny ten pierwszy attak; odziały które się najpierwéj do lasu dostaną, powinny uformować łańcuch tyralierów pod którego zasłoną posuwać się będą rezerwy i główny korpus.

Gdzie miejscowość niedozwala rozpoznać rozporządzeń przeciwnika, attakujący niewiedząc z pewnością jakich ma użyć obrotów ku zwalczeniu onego, powinien powiększyć liczbę tyralierów, a na ich flankach popostawiać kilka sekcyj któreby się rozwijały w miarę jak się tyraliery w las zagłębiają, co ich od oskrzydlenia zabespieczy.

Quand le point le plus favorable à l'attaque est reconnu, il faut s'en approcher, autant que possible, sans être aperçu, et détourner l'attention de l'ennemi par des attaques simulées; l'occuper sur ces points, et procéder rapidement, et sans hésitation, à la principale et véritable attaque, qui doit être exécutée avec la plus grande vigueur; autrement, l'on perdrait beaucoup de monde, et il est probable que l'on échouerais. Il faut compléter les premiers succés par une vive poursuite, pour ne point donner le temps à l'ennemi de se reconnaître; car, si l'on se rallentissait, il pourrait, à l'aide de ses réserves, parvenir à arracher les premiers avantages obtenus.

La première attaque doit être faite avec promptitude et impétuosité, sans que les hommes soient tenus de garder leurs rangs; cette attaque doit aussi être soutenue par les troupes qui s'avancent en masse, et qui suivent la réserve; les premiers détachemens, qui ont pénétré dans la forêt, doivent former une chaîne de tirailleurs, sous la protection de laquelle s'avancent les réserves et la troupe principale.

Quand la nature des localités ne permet pas qu'on puisse connaître d'avance les dispositions défensives de l'ennemi, l'assaillant, incertain sur les contre-manoeuvres qu'il lui convient mieux d'employer, doit, dans ce cas, augmenter le nombre de ses tirailleurs, et placer sur leurs flancs plusieurs sections qui s'étendent au fur et à mesure que les tirailleurs pénètrent dans la forêt, ce qui les met à l'abri du danger d'être débordés.

Jazda nie ma innego w podobnym attaku udziału, jak tylko osłaniać flanki piechoty, i postępować za nią w niejakiéj odległości, w celu aby była na pogotowiu do działania, skoro się dostanie na dogodne dla siebie położenie.

Artyllerya ułatwia znacznie attak lasów, zwłaszcza gdy jéj działanie zdoła przeczyścić drogę nacierającym, spędzając obrońców z poza zasiek i z poza skraju lasu, za którym stoją, lub gdy ich zdoła spłoszyć z punktu na który prawdziwy attak jest wymierzony.

Wszystko to przekonywa, że tylko przez rozpoznanie całéj powierzchni lasu, przebiegając go w różnych kierunkach, obejrzenie z uwagą wszystkich szczegółów i przedmiotów miejscowych, i zgłębienie ich użyteczności pod względem wojskowym, można być w stanie wydania stosownych rozkazów i urządzenia ich wykonanie, tak tam gdzie idzie o zajęcie i obronę lasów, jako też tam gdzie je attakować mamy.

Rozdziały XXIII, XXIV i XXV wskazują zastosowanie tych zasad.

La cavalerie ne prend part à une semblable attaque, qu'en couvrant d'abord les flancs de l'infanterie, et en la suivant à une certaine distance, pour être en mesure de pouvoir agir au moment même où elle arrivera dans le terrain qui lui sera favorable.

L'artillerie facilite beaucoup les attaques des forêts, surtout quand son action ouvre le chemin aux assaillans, en repoussant les défenseurs des abatis et de la lisière de la forêt derrière lesquels ils sont placès, ou seulement qnand elle parvient à les ébranler sur le point où se fait la véritable attaque.

C'est en parcourant une forêt dans tous les sens, en examinant attentivement, et dans le plus grand détail, toutes les localités particulières quelconques, de même que les objets locaux, et en les considérant tous dans une acception militaire, que l'on se rend capable de régler les dispositions et l'exécution des opérations, qui ont pour objet l'occupation, la défense et l'attaque des forêts.

L'application de ces principes se trouve dans les Chapitres XXIII, XXIV et XXV.

ROZDZIAŁ XXIII.

OBRONA LASU.

PLAN XVIII.

Officer dowodzący oddziałem złożonym z dwóch batalionów piechoty, dywizyonu jazdy i dwóch dział, ma rozkaz bronić lasu położonego pomiędzy *Denberg* i *Aighem*, ciągnącego się po nad wielką drogą wiodącą z *Gandawy* do *Bruxelli*. Po rozpoznaniu tego lasu i zasiągnieniu zupełnych wiadomości o jego położeniu i drogach które doń prowadzą, i które go przecinają, obsadza on las wspomniony jak następuje:

Z dwunastu sekcyj tyralierów, uformowanych z trzeciego szeregu obydwóch batalionów, cztery rozstawione zostają, po jednéj na punktach *a*, *b*, *c* i *d*, a dwie w punkcie *e*; połowa każdéj sekcyi pozostaje w szeregach, druga połowa tworzy przed tamtemi łańcuch tyralierów wzdłuż skraju lasu.

Dwa działa wyżéj wspomnione stają na drodze w punkcie *f*, po za przedpiersiem; ażeby zaś nic nie przeszkadzało skuteczności ich ognia, wycinają się drzewa któremi obsadzona jest droga prowadząca do *Sonneghem*.

Dwie sekcye tyralierów stoją w punkcie *g*, po jednéj w punktach *h*, *i*, a dwie w punkcie *k*; połowa tych sekcyj zostaje na odwodzie, a druga połowa rozsypuje się na przodzie w tyralierów i tworzy łańcuch wzdłuż skraju lasu, począwszy od lewéj

CHAPITRE XXIII.

DÉFENSE D'UNE FORÊT.

PLAN XVIII.

Un officier commandant un détachement composé de deux bataillons, d'une division et de deux pièces de canon, a ordre de défendre la forêt située entre *Denberg* et *Aighem*, située sur la grande route de *Gand* à *Bruxelles*. Cet officier, après avoir reconnu cette forêt, et acquis une connaissance exacte de sa position et de la direction des chemins qui y conduisent, ainsi que de ceux qui la traversent, la fait occuper de la manière suivante:

Des douze sections de tirailleurs, formées du troisième rang des deux bataillons, quatre sont placées à chacun des points *a*, *b*, *c* et *d*, et deux à celui *e*; la moitié de chacune de ces sections reste réunie; l'autre moitié est en avant, déployée en tirailleurs le long de la lisière de la forêt.

Les deux pièces de canon sont placées sur la route, au point *f*, derrière un épaulement; et, afin que rien ne puisse nuire à l'effet de leur feu, l'allée d'arbres, qui est dans la direction de *Sonneghem*, est abattue.

Deux sections de tirailleurs sont au point *g*, une à celui *h*, une à celui *i*, et deux à celui *k*; la moitié de ces sections est en réserve; l'autre moitié est devant, déployée en tirailleurs le long de la lisière de la forêt, depuis le côté gauche de la route

strony drogi, aż do zakrzywienia obwodu lasu po za punkteu *l*; trzy sierżaństwa tyralierów, zajmują mały lasek *m*.

Z dwunastu kompanij z których wzięto dwanaście dopiero wymienionych sekcyj, dwie stoją w punkcie *n*, jedna w punkcie *o*, dwie w punkcie *p*, a jedna w punkcie *q*; ta ostatnia ma sobie szczególnie poruczoną obronę dwóch sztuk armat zatoczonych w punkcie *f*, i służy za rezerwę dwom sekcyom tyralierów stojącym w punkcie *e* i *g*.

Jedna kompania zajmuje punkt *r*, jedna punkt *s*, dwie punkt *t*, a dwie punkt *u*; jazda osadza punkt *v*, leżący na przodzie.

Poczty te składają rezerwę sekcyj przed niemi ustawionych; i tak poczty *a* i *b*, mają punkt oparcia się i odwrotu w *n*; *c* w *o*; *d*, *e*, *q* w *p*; *g* i *h* w *r*; *k* i *s* w *t*.

Wspomnione pięć głównych oddziałów powinny donosić sobie wzajemnie o wszystkiém co dójdzie do ich wiadomości, odsyłać swe raporta do komendanta, który stanowisko obrał w punkcie *u*, jako środkowym całéj pozycyi.

Dla tém prędszego udzielania wszelkich spostrzeżeń i przesyłania raportów, dodaje się po kilku jeźdźców do każdego głównego oddziału na ordynansów.

Opisane dopiero rozstawienie wojska, daje wszelaką sposobność do zebrania na zagrożonym punkcie siły mogącéj stawić długi opór; a lubo strumyk przedziela główne siły, od tyralierów i ich rezerw, jednakże strumyk takowy jako mogący być wszędzie w bród przebyty, nie może szkodzić wzajemnéj kommunikacyi.

jusqu'au retour de la lisière de la forêt au point *l*; trois escouades de tirailleurs occupent le petit bois *m*.

Des douze compagnies dont les douze sections de tirailleurs ont été détachées, deux sont au point *n*, une à celui *o*, deux à celui *p*, et une à celui *q*; cette dernière compagnie est chargée spécialement de protéger les deux pièces de canon qui sont au point *f*, et de servir de réserve aux sections de tirailleurs qui sont aux points *e* et *g*.

Une compagnie est au point *r*, une à celui *s*, deux à celui *t*, et deux à celui *u*; la cavalerie est portée au point *v*.

Ces postes servent d'appui aux sections qui sont en avant; ainsi *a* et *b* ont leur point d'appui et celui de retraite sur *n*; *c* sur *o*; *d*, *e* et *q* sur *p*; *g* et *h* sur *r*; *i*, *k* et *s* sur *t*.

Les cinq postes principaux doivent se communiquer réciproquement tout ce qui vient à leur connaissance, et adresser leur rapport au commandant qui est au point *u*, point central de la position.

Pour accélérer l'envoi des rapports et des avis, quelques cavaliers d'ordonnance sont attachés à chacun des postes principaux.

Par suite de la distribution des troupes, ainsi qu'il vient d'être indiqué, on a la faculté de pouvoir réunir sur tous les points qui seraient menacés, une force capable d'opposer une longue résistance; et bien que les postes principaux soient séparés des réserves par un ruisseau, ainsi que des tirailleurs, ce ruisseau étant partout guéable, n'est pas un obstacle qui puisse nuire à leur communication.

W płotach znajdujących się za pocztami *b*, *c* i *d*, porobione są otwory, aby ułatwić odwrót, na przypadek gdyby do niego wspomnione oddziały zmuszone były; płoty zaś które z położenia swego sprzyjają zbliżaniu się nieprzyjaciela zostaną poznoszone.

Oddział nieprzyjacielski złożony z trzech batalionów, szwadronu jazdy i z czterech sztuk armat, przybywa z poza *Sonneghem;* Officer nim dowodzący ma rozkaz attakowania i spędzenia poza wsie *Denberg* i *Aighem* korpus zajmujący las *Denberg;* stosownie do tego rozkazu, czyni rozporządzenia które podług mniemania jego zdołają go doprowadzić do zamierzonego celu.

Wojsko broniące lasu, naznaczone jest na planie karminem; zostaje ono w swéj pozycyi przez cały czas, dopóki komendant nie wie na który punkt nieprzyjaciel zwróci swój attak, i aż dotąd wysyła tylko patrole jazdy przed poczty *n*, *p*, *i*, dla uważania obrotów nieprzyjaciela.

Patrole te donoszą, iż oddział nieprzyjacielski, złożony z dwóch kompanij, maszeruje ku wiatrakowi *Sonneghem*, a dwie kompanie zajmują wieś tegoż nazwiska; lecz że większa część wojsk nieprzyjacielskich, zmierza lasem ku punktowi *w*.

W skutku takich doniesień, komendant oddziału działającego odpornie, wzmacnia tyralierów stojących na cyplu lasu sekcyami wziętemi z punktów *i* i *k*, posyła nadto kompanią z *s* do *k*, kompanią z *r* do *s*, a jedna kompania wzięta z punktu *p*, zastępuje kompanią która stała w punkcie *s:* wojsko

Pour rendre plus facile la retraite que seraient dans le cas de faire les troupes placées aux points *b*, *c* et *d*, des ouvertures sont pratiquées aux haies qu'elles ont devant elles; et celles qui auraient pu masquer l'approche de l'ennemi sont coupées.

Un détachement ennemi, fort de trois bataillons, d'un escadron et de quatre pièces de canon, est arrivé derrière *Sonneghem;* l'officier qui commande ce détachement a ordre d'attaquer et de rejeter au-delà des villages de *Denberg* et d'*Aighem* le corps qui occupe la forêt de *Denberg;* en conséquence cet officier fait les dispositions qui peuvent le conduire à obtenir ce résultat.

Les troupes, qui sont sur la défensive, sont coloriées en *Carmin;* elles restent dans leur position tout le temps que leur commandant ignore sur quel point l'ennemi veut diriger son attaque; seulement, des patrouilles de cavalerie se portent en avant des postes *n*, *p*, *i*, pour observer ses mouvemens.

Ces patrouilles annoncent qu'un détachement ennemi, composé de deux compagnies, marche sur le moulin de *Sonneghem;* que deux autres compagnies occupent le village de ce nom; mais que la majeure partie des troupes ennemies se dirige par la forêt sur le point *w*.

D'après ces rapports, le commandant du détachement qui est sur la défensive, renforce, par les sections *i* et *k*, les tirailleurs postés à la pointe du bois; de plus, il fait porter la compagnie *s* sur *k*, celle de *r* sur *s*, et une compagnie, tirée de *p*, remplace celle qui était au point *s*: les troupes du corps

korpusu odpornego, pozostaje w téj pozycyi, aż dopóki nieprzyjaciel nie da poznać jawnie swoich zamiarów.

Zaledwie wykonano nakazane poruszenia, gdy cztery działa zatoczone przy wsi *Sonneghem*, rozpoczynają ogień do cypla lasu; wszystko zapowiada, iż nieprzyjaciel wymierza główny swój attak przeciw temu punktowi. Wojsko korpusu attakującego naznaczone jest na planie kolorem błękitnym.

Komendant attakowanego oddziału, wzmacnia w skutku tego na nowo pocztę *l* sekcyami *g* i *h*, i posyła jedną sekcyę z punktu *e*, do punktu *g*; następnie daje rozkaz kompanii *s*, udania się do punktu *k*; kompaniom *t*, *r* i *q*, każe zająć punkt *s*: te zaś kompanie zastępuje kompania wzięta z punktu *u*. Kompania z punktu *o* udaje się do punktu *p*; a w punkcie *o* staje pół-kompania wzięta z punktu *n*. Działa poszły z punktu *f* na punkt *x*, przygotowanemi ku temu wczesnie drogami, z kąd mogą dawać ognia do cyplu lasu, nieco tyralierów zajmie przedpiersie, za którem działa pierwéj stały.

W chwili kiedy nieprzyjaciel attakuje cypel lasu *l*, sto ośmdziesięciu tyralierów zajmują pierwszy rząd drzew po prawéj i lewéj stronie drogi; obwód lasku *m*, pozostaje zajęty przez trzy sierżaństwa tyralierów; dwie kompanie stoją w punkcie *k*, cztery w punkcie *s*, dwie w punkcie *t*; jednę pół-kompanią posłano z tego ostatniego punktu na zajęcie skrajnych domów wsi *Denberg*, dla wspierania odwrotu jazdy stojącéj w punkcie *v*, gdyby się cofać musiała.

de défense restent dans cette position, jusqu'à ce que les vues de l'ennemi soient bien connues.

Ces mouvemens sont à peine terminés, que quatre pièces de canon, placées près de *Sonneghem*, font feu sur la pointe du bois; tout indique que l'ennemi veut diriger sa principale attaque sur ce point. Les troupes de l'assaillant son coloriées en *Bleu de Prusse*.

En conséquence le commandant renforce de nouveau, par les sections *g* et *h*, le poste *l*, et tire une section de *e* pour la porter à *g*; ensuite il donne ordre à la compagnie *s* de se porter sur le point *k*; à celles *t*, *r* et *q*, d'aller prendre poste à celui *s*: ces compagnies sont remplacées par celles qui sont au point *u*. La compagnie qui est au point *o* se porte sur celui *p*; une demi-compagnie, tirée de *n*, la remplace. Les canons sont conduits à travers des chemins pratiqués d'avance, de *f* à *x*, d'où ils peuvent battre la pointe du bois; des tirailleurs occupent l'épaulement *f*, où les pièces étaient précédemment.

Au moment où l'ennemi attaque la pointe du bois *l*, cent quatre-vingts tirailleurs occupent la première rangée d'arbres à droite et à gauche du chemin; la lisiére du petit bois *m* est occupée par trois escouades de tirailleurs; deux compagnies sont au point *k*, quatre à celui *s*, deux à celui *t*; une demi-compagnie est envoyée, de ce dernier point, occuper les premières maisons de *Denberg*, afin de protéger la retraite de la cavalerie qui est à celui *v*, dans le cas qu'elle y serait forcée.

Jak tylko oddział nieprzyjacielski posuwający się od punktu *w*, dójdzie do punktu *z*, o strzał karabinowy odległego, tyraliery stojący w punktach *l* i *m*, rozpoczną ogień wraz z dwoma działami.

W razie gdyby nieprzyjaciel, dla uniknienia ognia dział, zwrócił się zupełnie ku punktowi *m*, gdyby spędził broniących ten punkt tyralierów, i gdyby przebywając płot zmusił tyralierów zajmujących skrajny rząd drzew do ustąpienia, wtedy dwie kompanie stojące w punkcie *k*, uderzyłyby na niego z nadstawionemi bagnetami, w celu odparcia go aż poza punkt *l*; a w czasie takiego uderzenia nań tych dwóch kompanij, tyraliery którzy osłaniali ich flanki, zajmą na powrót dawne swoje miejsca.

Gdyby nieprzyjaciel ponowił swój attak, i gdyby mu się udało przemódz dwie kompanie stojące w puncie *k*, wtedy trzy kompanie, ze czterech zajmujących punkt *s*, postąpią naprzód dla wstrzymania onego, kiedy tym czasem dwie kompanie z punktu *k*, pójdą za punkt *s*, i tam zbierą się przy pomocy jednéj kompanii która jeszcze ten punkt zajmuje.

Gdyby nakoniec pomimo usiłowań tych trzech kompanij nie zdołano wypędzić nieprzyjaciela z lasu, i gdyby się tak usadowił w punkcie *l*, że nawet nie można się spodziewać aby go powtórnym attakiem zmusić do opuszczenia tego punktu; na tenczas wszystkie oddziały cofną się do punktu *t*, pod zasłoną kompanij postawionych w punkcie *s*, których będzie obowiązkiem tamować ile możności postępy nieprzyjaciela.

Gdy już tak lewe skrzydło zmuszone zostało do odwrotu, dano rozkaz oddziałom formującym środek,

Aussitôt que l'ennemi qui s'avance du point *w*, sera arrivé à celui *z*, distance de portée de fusil les tirailleurs, placés aux points *l* et *m*, feront feu, ainsi que les deux pièces.

Dans le cas où l'ennemi, pour éviter le feu du canon, se dirigerait tout-à-fait du côté du point *m*, qu'il culbuterait les tirailleurs qui le défendent, et que, franchissant la haie, il obligerait les tirailleurs, qui occupent la première rangée d'arbres, à reculer, les deux compagnies, placées au point *k*, marcheraient à lui la baïonnette croisée, pour le rejeter au-delà de *l*; et pendant le mouvement offensif de ces deux compagnies, les tirailleurs, qui couvraient leurs flancs, reprendront leur premier poste.

Si l'ennemi renouvelle son attaque, et qu'il parvienne à repousser les deux compagnies qui sont au point *k*, trois des quatre compagnies, qui sont au point *s*, s'avanceront pour l'arrêter, tandis que les deux qui sont à celui *k*, iront se reformer en arrière du poste *s*, sous la protection d'une compagnie qui occupe encore ce poste.

Enfin, si malgré les efforts de ces trois compagnies, on ne peut pas parvenir à chasser l'ennemi du bois, et qu'il soit tellement établi au point *l*, qu'on ne puisse l'en déloger à l'aide d'une nouvelle attaque, alors toutes les troupes se retireront sur le point *t*, sous la protection des compagnies placées à celui *s*, lesquelles devront arrêter l'ennemi le plus long-temps possible.

La gauche ayant été forcée à la retraite, l'ordre a été envoyé immédiatement aux troupes qui oc-

równie jako i tym co są na prawém skrzydle do cofania się za strumyk.

Rozstawienie wojska attakowanego w téj drugiéj pozycyi, naznaczone jest na planie czerwono, to jest;

Z dwunastu sekcyj tyralierów, jedna staje w punkcie *n* i *o*, druga w punkcie *p* poza mostem, za którym teraz stoją działa.

Dwie sekcye tyralierów formują łańcuch na skraju lasu za strumykiem, zacząwszy od wsi *Aighem* aż do drogi; dwie inne rozstawione są za tymże strumykiem od drogi, aż do lewego boku lasu.

Sekcya która osadzała skraj lasu po lewéj stronie punktu *f*, i ta co służyła za rezerwę oddziałowi w *g*, rozstawiają w téj drugiéj pozycyi przed punktem *r*, łańcuch tyralierów wzdłuż skraju lasu dotykającego do wielkiéj drogi w celu bronienia onéj.

Sekcye tyralierów, które stały w cyplu lasu *l*, zajmują w części domy i stodoły, w części rozsypują się przed punktem *t*, gdzie bronią domów i płotów. Jedna sekcya stojąca na odwodzie w punkcie *aa*, zajmuje płoty przed tymże znajdujące się, dla wstrzymania nieprzyjaciela gdyby się chciał więcéj rozciągnąć ku *Denberg*; inna sekcya udaje się ku drugiemu mostowi kamiennemu, część jéj staje w punkcie *bb*, druga zaś w punkcie *cc*.

Jedna kompania staje na odwodzie w punkcie *dd*, a pół-kompania w punkcie *ee*; kilku ludzi z oddziału *dd*, strzedz mają pilnie przestrzeni zawartéj pomię-

cupent le centre, ainsi qu'à celles qui sont à la droite, de repasser le ruisseau.

Les troupes du corps de défense sont établies de la manière suivante dans la deuxième position qui est coloriée en *Garance:*

Des douze sections de tirailleurs, une est aux points *n* et *o*; une autre à celui *p*, en arrière du pont où sont maintenant les deux pièces de canon.

Depuis *Aighem* jusqu'à la route sont déployées, derrière la lisière du bois et ayant le ruisseau devant elles, deux sections de tirailleurs; deux autres sont établies depuis la route jusqu'à la gauche de la forêt.

La section qui était déployée à la gauche du point *f*, et celle qui était en réserve à celui *g*, forment, dans cette deuxième position, et en avant du point *r*, une chaîne de tirailleurs longeant la lisière du bois qui touche la grande route, afin d'en défendre le passage.

Les sections de tirailleurs, qui ont été engagées à la pointe du bois *l*, sont partie entre les maisons, les granges, et partie placées en avant du point *t*, dont elles occupent les maisons et les haies. Une section qui est en réserve au point *aa* occupe les haies situées en avant, pour s'opposer au mouvement de l'ennemi, s'il cherchait à s'étendre davantage du côté de *Denberg*; une autre section se porte vers le second pont de pierres, une partie de cette section est au point *bb*, et l'autre à celui *cc*.

Une compagnie est placée en réserve au point *dd*, et une demi-compagnie à celui *ee*; quelques hommes du poste *dd*, doivent observer constamment

dzy *Aighem* a strumykiem, dla wczesnego doniesienia o wszystkiém coby nieprzyjaciel mógł przedsiębrać w téj stronie.

W punkcie *ff* stoi jedna pół-kompania, jedna kompania w punkcie *gg*; pół-kompanii w punkcie *hh*, a pół w punkcie *ii*; trzy kompanie zajmują punkta *kk*, *ll*, i *tt*; ostatnia z tych kompanij ma sobie szczególniéj zlecone zasłanianie odwrotu tyralierów.

Trzy kompanie stają na punkcie *mm*, jedna na punkcie *nn*, a jedna tuż przed drugim mostem kamiennym, za którym naznaczony jest punkt zbiorowy dla całego wojska.

Sto koni jazdy stają na punkcie *oo*.

Nieprzyjaciel po odparciu oddziałów broniących przejścia przez strumyk, kontynuje attak na *Denberg* i tam zwraca główne swe siły; lecz komendant korpusu odpornego, rozkazuje natychmiast pięciu sekcyom i siedmiu kompaniom osadzić tę wieś zewnątrz i wewnątrz.

Officer któremu zlecono obronę *Denberg* ma dawać silny odpór, jeżeli taki odbierze rozkaz, i jeżeli komendant wspierać go postanowi; inaczéj powinien ustąpić usiłowaniom nieprzyjaciela, i cofać się w następującym porządku.

Artylerya wspierana przez kompanię *gg*, i półkompanię *ff*, rozpoczyna odwrót i zajmuje wraz z temi oddziałami stanowisko w punkcie *u*.

Wszystkie sekcye tyralierskie rozwinięte lub skupione, postępować mają za swemi rezerwami, i

l'etendue du terrain compris entre *Aighem* et le ruisseau, pour faire connaître à temps les mouvemens que l'ennemi pourrait faire de ce côté.

Une demi-compagnie est au point *ff*; une compagnie à celui *gg*; une demie à celui *hh*, et une autre demie à celui *ii*; trois compagnies occupent les points *kk*, *ll* et *tt*; cette dernière compagnie est spécialement chargée de protéger la retraite des tirailleurs.

Trois compagnies sont au point *mm*, une à celui *nn*, et une en avant du second pont de pierres, derrière lequel est le point de ralliement de toutes les troupes.

Les cent chevaux sont au point *oo*.

L'ennemi, après avoir forcé les troupes qui défendaient l'approche du ruisseau à s'en éloigner, continue son mouvement offensif sur *Denberg*, oú il porte ses forces principales; mais le commandant du corps de défense fait occuper de suite par cinq sections de tirailleurs et sept compagnies, l'extérieur et l'intérieur de ce village.

L'officier qui est chargé de défendre *Denberg*, doit opposer une vigoureuse résistance, s'il en a l'ordre, et si le commandant juge à propos de le fairé soutenir; dans le cas contraire, il doit céder aux efforts de l'ennemi, et faire sa retraite de la manière suivante:

L'artillerie doit commencer le mouvement, protégée par la compagnie *gg*, et la demi-compagnie *ff*, et venir prendre position, ainsi que ces compagnies, au point *u*.

Toutes les sections de tirailleurs, déployées ou réunies, doivent suivre leurs réserves, et se concentrer

łączyć się w miarę cofania, wyjąwszy kompanią stojącą w punkcie *dd*, która cofnie się dopiero w tenczas, kiedy oddział zajmujący punkt *u*, takowy opuści.

Gdyby nieprzyjaciel, który z *Sonneghem* i z wiatraku tegoż nazwiska wdarł się do boru, posuwał się silnie ku *Aighem*, rezerwy zaraz się zatrzymają, a kompania *dd* uda się tym czasem wraz z jedną sekcyą na drugi most kamienny, idąc na punkt *pp*, drogą którą obierać powinny wszystkie oddziały gdyby im w ich odwrocie jazda nieprzyjacielska zagrażała.

Skoro oddziały stojące w punktach *gg* i *ff* złączą się z oddziałami będącemi w punkcie *u*, cofną się razem wielką drogą wraz z dwoma działami; rowy i drzewa które się znajdują po obu stronach drogi posłużą im do zasłonienia się od natarcia jazdy.

Pół-kompanie *hh* i *ii* połączą się z pół-kompaniami *kk* i *ll*, i bez względu na sekcye tyralierów, udadzą się na punkt wskazany na zebranie całego wojska, szykują się w sekcye, skoro tylko wychodzić zaczną z lasu; wieś *Denberg* pozostaje zajęta, dopóki kompanie wspomnione nie zaczną się cofać, i nie dójdą do punktu *u*.

Kompania stojąca na skraju lasu w *nn*, zasłaniać będzie odwrót kompanij zostających w *Denberg*; tworzyć ona będzie ich tylną straż wraz z sekcyami tyralierów, które téj wsi broniły. Kompanie rzeczone pójdą lasem ku punktowi zebrania, jazda

au fur et à mesure qu'elles feront leur mouvement rétrograde, excepté la compagnie qui est placée au point *dd*, laquelle ne fera le sien qu'à près celui des troupes placées au point *u*.

Si l'ennemi, qui de *Sonneghem* et du moulin de ce nom a pénétré dans la forêt, forçait sa marche sur *Aighem*, les réserves feraient halte, tandis que la compagnie *dd* se porterait directement derriére le second pont de pierres, ainsi qu'une section de tirailleurs qui s'y rendrait égalememt en passant par le point *pp*, chemin que prendraient aussi toutes les troupes, si elles étaient menacées, dans leur retraite, par la cavalerie ennemie.

Dès que les troupes, qui sont aux points *gg* et *ff*, seront reunies à celles qui occupent le point *u*, elles se retireront par la grande route, ainsi que les deux pièces de canon; les arbres et les fossés qui bordent cette route les garantiront des attaques de la cavalerie.

Les demi-compagnies *hh* et *ii*, se réuniront à celles *kk* et *ll*; ces compagnies, indépendamment des sections de tirailleurs, se porteront sur le point désigné pour le ralliement de toutes les troupes, et se formeront par sections, dès qu'elles déboucheront du bois: le village de *Denberg* ne sera pas évacué, avant que ces compagnies n'aient commencé leur retraite, et ne soient arrivées à la hauteur du point *u*.

La compagnie postée sur la lisière du bois *nn*, couvrira la retraite de celles qui sont établies à *Denberg*; elle formera leur arrière-garde avec les sections de tirailleurs qui defendaient ce village. Ces compagnies se porteront à travers le bois, sur le

dążąc do tegoż samego punktu, trzymać się będzie skraju lasu.

Gdyby wszakże wypadła potrzeba, zasłaniania marszu piechoty pomiędzy *Denberg* i *Aighem*, mogłaby wtedy jazda przeszedłszy most w bliskości punktu *cc*, dostać się łatwo na pole leżące po prawéj stronie drogi.

Skoro oba bataliony połączą się poza kamiennym mostem, uformują się zaraz w kolumnę sekcyami i kontynuować będą daléj swój odwrot gościńcem.

Kompania stojąca przy moście, i dwie sekcye tyralierów stojące w punktach *bb* i *cc*, utrzymują straż tylną.

Linie kropkowane oznaczają na planie poruszenia korpusu odpornego w obu pozycyach; mianowicie: w pierwszéj pozycyi, poruszenia przez flankę ku wzmocnieniu lewego skrzydła, oznaczone są karminem; a poruszenia czynione dla cofnięcia się na drugą pozycyą wraz z kierunkami których się trzyma wojsko, dla udania się na punkt zbiorowy, oznaczone są czerwono.

---

point de réunion; la cavalerie longera le bois, pour se porter sur le même point.

Si cependant il était nécessaire qu'elle couvrit la marche de l'infanterie, entre *Denberg* et *Aighem*, elle pourrait aussi, en traversant le pont, près du point *cc*, arriver facilement sur le terrain situé à droite de la route.

Lorsque les deux bataillons seront réunis en arrière du pont de pierres, ils se formeront en colonne par section, et continueront leur retraite en suivant la route.

La compagnie postée au pont, les deux sections de tirailleurs qui sont aux poins *bb* et *cc*, ainsi que la cavalerie, formeront l'arrière-garde.

Les mouvemens faits par les troupes du corps de défense, dans les deux positions qu'elles ont occupées, sont indiqués, dans le plan, par des lignes ponctuées; savoir, dans la première position, les mouvemens de flanc destinés à renfoncer l'aile gauche, sont marqués en *Carmin*, et ceux pour marcher à la deuxième position, ainsi que les directions que suivent ces troupes, pour se rendre au lieu fixé pour le rassemblement, le sont en *Garance*.

ROZDZIAŁ XXIV.

ATTAK LASU.

PLAN XIX.

Officer dowodzący oddziałem złożonym z trzech batalionów jednego szwadronu, i sześciu sztuk armat, ma rozkaz attakowania i wypędzenia z lasu *Lichtenau* korpus nieprzyjacielski, który go zajmuje dwoma batalionami, jednym szwadronem, i czterema działami.

Oddziały składające ostatni ten korpus rozstawione są w sposób następujący:

Z dwunastu sekcyj tyralierów uformowanych z trzeciego szeregu dwóch tych batalionów, sześć tworzy łańcuch tyralierów na skraju lasu; plan wskazuje ich rozstawienie; sześć innych stoją w punktach *a*, *b*, *c*, *d*, *e* i *f*, i mają wspierać i wzmocnić tamte w razie potrzeby.

Wspomione dwa bataliony rostawione są kompaniami, a to: dwie w punkcie *g*, dwie w *h*, jedna w *i*, dwie w punkcie *k*, jedna obok domu lesniczego a jedna w punkcie *l*; jeden plóton jazdy dodany został kompaniom w *h*, a drugi kompaniom w *k*, dla odparcia nieprzyjaciela, gdyby w attaku chciał korzystać z dróg wiodących do tych punktów.

Dwa drugie plótony szwadronu stoią w punkcie *m*, a cztery sztuk armat zatoczone są za przedpiersiami nieco przed skrajem lasu, dla lepszego bronienia doń dostępu ogniem posłuznym.

CHAPITRE XXIV.

ATTAQUE D'UNE FORÊT.

PLAN XIX.

Un officier commandant un détachement, composé de trois bataillons, d'un escadron et de six pièces de canon, a ordre d'attaquer et de débusquer de la forêt de *Lichtenau* un corps ennemi qui l'occupe avec deux bataillons, un escadron et quatre piéces de canon.

Les troupes qui composent ce dernier corps sont distribuées de la manière suivante;

Des douze sections de tirailleurs, formées du troisième rang des deux bataillons, six sont déployées sur la lisière de la forêt; le plan indique l'ordre de leur placement: les six autres sections, destinées à les soutenir et à les renforcer, sont aux points *a*, *b*, *c*, *d*, *e* et *f*.

Les douze compagnies des deux bataillons, sont ainsi placées: deux au point *g*, deux à celui *h*, une à celui *i*, deux à celui *k*, une à *Jâger-haus*, et une au point *l*; un peloton est attaché aux compagnies *h*, et un autre à celles *k*, pour repousser les attaques que l'adversaire pourrait diriger sur les routes.

Les deux autres pelotons de l'escadron sont au point *m*, et les quatre pièces de canon sont en batterie derrière des èpaulemens, un peu en avant la lisière de la forêt, pour mieux la défendre par des feux d'écharpe.

Stanowisko wojska broniącego las, założone jest karminem.

Komendant attakującego kurpusu urządził swoj attak: *najprzód* stosownie do zasiągniętych wiadomości o zewnętrznéj i wewnętrznéj powierzchni lasu; *powtóre* stosownie do doszłych go wieści o sile i składzie oddziału broniącego las; *potrzecie* w przypuszczeniu: że przeciwnik osadził las podług zasad obrony zastosowanych do miejscowości.

Najdogodniejszym punktem attaku, zdaje się być kąt wyskakujący lasu na przeciw młyna w *Wedenbach*; raz że można się doń zbliżyć pod zasłoną krzaków, powtóre że jazda stojąca w punkcie *m* nie może szkodzić attakującym; nacierając zaś na las od wioski *Wedenbach* obie te korzyści nie mają miejsca.

W attaku na las od strony młyna w *Wedenbach*, komendant attakujących bierze sobie za zasadę; zagrażać przeciwnikowi pozornemi attakami na całéj jego linii, szczególniéj na punkta słabsze, a nadewszystko trzymać go jak tylko można najdłużéj, w niepewności na który punkt wymierzony jest prawdziwy attak, aby przezto nie dać mu powodu do obsadzenia prawdziwie zagrożonego punktu największą częścią sił swoich.

Zgodnie z tém przedsięwzięciem wysyła komendant attakujących, dwa bataliony doliną do młyna w *Wedenbach*, z rozkazem nie pokazywania się i zachowania jak największéj cichości, a nadewszystko

La position de ces troupes est coloriée en *Carmin.*

Le commandant des assaillans a réglé son plan d'attaque, 1°. d'aprés les connaissances qu'il a acquises sur les localités extérieures et intérieures de la forêt; 2°. sur les renseignemens qu'il a obtenus, touchant la force et la composition du corps qui la défend; et 3°. d'après les probabilités que son adversaire a dû s'établir suivant les principes d'une défense régulière appliquée à la nature du terrain sur lequel il se trouve.

Le côté de la forét, qui regarde le moulin de *Wedenbach*, paraît être le point le plus favorable à attaquer, parce qu'on peut, non seulement en approcher à couvert à une très petite distance, mais encore, parce que l'on n'a rien à craindre de la cavalerie postée au point *m;* ce qui serait tout le contraire, si l'attaque se faisait par le village de *Wedenbach.*

En se portant sur l'ennemi par le moulin de *Wedenbach*, le commandant du corps d'attaque met en pratique ce principe, qui consiste à menacer son adversaire par des attaques simulées, sur toute l'étendue de sa ligne, particulièrement sur les parties qui paraissent les plus faibles, et surtout en lui laissant ignorer le plus long-temps possible sur quel point on veut agir sérieusement, afin de l'empêcher d'y porter la majeure partie de ses forces.

En conséquence, le commandant des assaillans fait avancer sur le moulin de *Wedenbach*, deux bataillons par la vallée, en leur recommandant de ne point se montrer, d'observer le plus grand silence,

nie uderzania na nieprzyjaciela aż dopiero wtedy, kiedy batalion postępujący gościńcem dosięgać już będzie skraju lasu; do tych dwóch batalionów dodano dwa plótony jazdy, aby też mogły stawić czoło jeździe przeciwnéj, gdyby się pokazała z téj strony.

Tym czasem sam kommendant udaje się do *Wedenbach*, i rozporządza batalionem mającym postępować gościńcem, jak następuje:

Z sześciu sekcyj tyralierów zformowanych z 3° szeregu tego batalionu, stawia jednę na cyplu lasu *n*, półtory w punkcie *o*, jednę w punkcie *p*, półtory w punkcie *q*; jedna zaś seckya rozsypuje się na skraju lasu *r*.

Sześć kompanij zajmują: jedna punkt *s*, jedna punkt *t*, dwie punkt *u*, a dwie punkt *v*; dwie sekcye dwóch tych ostatnich kompanij obsadzają sady w *Wedenbach*, na lewém brzegu rzeki tegoż nazwiska.

Dwa plótony jazdy stoją w punkcie *w*.

W celu aby ukryć tém pewniéj prawdziwy punkt attaku przed bacznością przeciwnika, stawia się cztery działa w punkcie *x*, a dwa w punkcie *y*, które ciągle mają dawać ognia, w czasie gdy kulumny posuwać się będą ku lasowi.

Dwa bataliony które poszły z doliny do młyna *Wedenbach*, uformowały z trzeciego szeregu 12 sekcyj tyralierów.

Sekcye te rozdzielone zostały na punkta następujące: dwie zajmują punkt *aa*, półtory sekcyi punkt *bb*, półtory *cc*, półtory *dd*, półtory *ee*, dwie sekcyje

et surtout de ne se porter sur l'ennemi que lorsque le bataillon, qui s'avance par la grande route, atteindra la lisière de la forêt; deux pelotons de cavalerie leur sont donnés pour faire face à celle de l'ennemi qui se porterait de ce côté.

Pendant que les deux bataillons exécutent ces ordres, le commandant se porte à *Wedenbach*, et dispose le bataillon qui doit s'avancer par la grande route dans l'ordre suivant:

Des six sections de tirailleurs formées du troisième rang de ce bataillon, une est placée à droite, à la pointe du bois *n*, une section et demie est au point *o*, une section à celui *p*, une section et demie à celui *q*; et enfin, une section deployée sur la lisière du bois *r*.

Les six compagnies s'établissent, savoir: une au poins *s*, une à celui *t*, dèux à celui *u*, et deux à celui *v*; deux sections de ces dernières compagnies occupent les jardins de *Webenbach*, sur la rive gauche de la rivière de ce nom.

Deux pelotons de cavalerie sont au point *w*.

Pour mieux faire prendre le change à l'ennemi sur le véritable point d'attaque, quatre pièces de canon sont placées au point *x*, et deux autres à celui *y*; ces pièces doivent constamment faire feu pendant que les troupes marcheront sur la forêt.

Les deux bataillons, qui de la vallée se sont portés sur le moulin de *Wedenbach*, ont formé de leur troisième rang douze sections de tirailleurs.

Ces sections sont ainsi réparties et occupent les points suivans: deux celui *aa*, une section et demie à celui *bb*, une et demie à celui *cc*, une et demie

młyn *Wedenbach* gdzie stoją na odwodzie, a dwie z dwiema kompaniami w punkcie *mm*; półtory sekcyi stojące w punkcie *ee*, rozsypuje się w tyralierów wzdłuż skraju lasu, nie wprzódy wszakże, aż kiedy kolumny wysuwać się zaczną, a to w celu utrzymywania nieprzyjaciela w ciągłéj niepewności na który punkt prawdziwy wymierzony jest attak.

Dwanaście kompanij tych batalionów będąc przeznaczone na wspieranie tyralierów, zajmują następujące punkta: dwie stoją w punkcie *zz*, jedna w punkcie *ff*, jedna w punkcie *gg*, jedna w *hh*, jedna w *ii*, dwie w *kk*, dwie w *ll*, a dwie w punkcie *mm*.

Dwa plótony jazdy stoją w punkcie *nn*.

Stanowisko wojska korpusu attakującego ukolorowane jest na planie niebiesko.

Skoro tylko rozporządzenia te przywiedzione zostały do skutku, komendant korpusu attakującego daje znak do attaku.

Cztery sekcye tyralierów stojące w punktach *o*, *p* i *q*, idą krokiem przyspieszonym i bez strzelania po prawéj i lewéj stronie gościńca, na dwie armaty które go bronią; w nacieraniu rozwijają się one ile możności nie rozsypując się wszakże, a gdy już zbliżą się do dział przeciwnika na 150 kroków, biegną na nie obces. Kompanie *s* i *t* postępują o stopięćdziesiąt kroków za tyralierami, spiesząc jak tylko można bez złamania szeregów; dwa plótony jazdy idą za temiż kompaniami dla wspierania ich przeciw jeździe nieprzyjacielskiéj, gdyby taż wzdłuż gościńca uderzyć na nie chciała.

Gdyby jazda przeciwnika stojąca w punkcie *m*,

à celui *dd*, une et demie à celui *ee*, et deux sections au moulin de *Wedenbach*, où ces dernières sont en réserve, et deux avec les deux compagnies placées au point *mm*; la section et demie qui est placées à *ee* se déploie le long de la lisière de ce bois, seulement à l'instant où les troupes se porteront en avant, afin de tenir l'ennemi plus long-temps dans l'incertitude sur le point de la véritable attaque.

Les douze compagnies, étant destinées à servir de soutien aux tirailleurs, occupent à cet effet les points suivans: deux compagnies à celui *zz*, une à celui *ff*, une à celui *gg*, une à *hh*, une à *ii*, deux à *kk*, deux à *ll*, et deux à *mm*.

Deux pelotons de cavalerie sont au point *nn*.

La position des troupes du corps d'attaque est coloriée en *Bleu de Prusse*.

Aussitôt ces dispositions terminées, le commandant des assaillans donne le signal de l'attaque.

Les quatre sections de tirailleurs, qui sont aux point *o*, *p* et q, se portent au pas accéléré, et sans tirer, à droite et à gauche de la grande route, sur les deux pièces de canon qui la battent; ces sections s'étendent, sans cependant trop se disperser, et lorsqu'elles sont à cent cinqnante pas des pièces, elles s'élancent dessus à la course. Les compagnies *s* et *t* suivent les tirailleurs à cent cinquante pas, et aussi vite que possible, toutefois sans se désunir; deux pelotons de cavalerie suivent ces deux compagnies, pour les protéger contre celle que l'ennemi pourrait lancer dans la direction de la grande route.

Dans le cas où la cavalerie du corps de défense,

chciała się posuwać naprzód, wtedy wstrzyma ją jazda zajmująca punkt *w*, łącznie z ogniem sekcyi obsadzającéj skraj lasu *n*; sekcya ta, przeznaczona będąc do zakrywania odwrotu gdyby takowy nastąpił, niepowinna opuszczać swego miejsca, jak za szczególnym rozkazem.

W punkcie A, widać rozporządzenie w chwili attaku czterech sekcyj tyralierów i dwóch kompanij stojących w punktach *s* i *t*.

Chociaż attak ten niema innego celu jak tylko odwrócenie uwagi nieprzyjaciela od punktu prawdziwego attaku, silnie należy go jednak przedsiębrać i tak działać, jak gdybyśmy z téj strony do lasu dostać się chcieli; inaczéj ze słabego popieranie attaku poznałby w krótce nieprzyjaciel że jego tylko złudzenie mamy na celu.

Po silném to prowadzeniu attaku można poznać czy jest prawdziwym, czy też tylko pozornym. Do tego mniéj należy używać wojska, jak do prawdziwego wymierzonego na punkt stanowczy; a jeżeli pierwsze natarcie zostało odparte, małemi je tylko ponawiać należy siły, aby nietracić ludzi na próżno.

Widzimy w tym przykładzie, że oddział który naciera na punkt A, cofa się zaraz skoro tylko nieprzyjaciel zgromadził ku odparcia go większą część sił swoich; widzimy także, że jazda stojąca w punkcie *w*, jest w pogotowiu do zakrywania odwrotu przez natarcie na jazdę przeciwnika postawioną w punkcie *m*.

Lecz, ażeby nieprzyjaciel po odparciu attaku na punkt A, nie zajął napowrót punktów przed attakiem zajmowanych, potrzeba aby oddziały stojące przed

postée au point *m*, voudrait se porter en avant, elle serait facilement arrêtée par celle qui est au point *w*, ainsi que par le feu de la section qui est déployée sur la lisière du bois *n*; cette section, destinée à protéger la retraite, si elle avait lieu, ne doit quitter sa position qu'en vertu d'un ordre spécial.

On voit au point A, la disposition des quatre sections de tirailleurs, et des deux compagnies qui sont à ceux *s* et *t* au moment de l'attaque.

Bien que cette attaque n'ait d'autre but que celui de détourner l'attention de l'ennemi, du point de la véritable, elle n'en doit pas moins être faite avec impétuosité, et de même que si l'on avait l'intention de pénétrer dans la forêt sur cette partie; autrement l'ennemi ne prendrait pas le change.

C'est à la manière vigoureuse qu'une attaque est conduite qu'on distingue si elle est véritable ou simulée. Pour cette dernière attaque, il faut employer moins de troupes que pour la véritable, faite sur le point décisif; et si au premier choc on est repoussé, il faut ne plus faire que de faibles efforts, afin de ne point sacrifier des hommes en pure perte.

On voit, dans cet exemple, que les assaillans qui se sont portés sur A, se retirent aussitôt que l'ennemi a réuni la majeure partie de ses forces, et qu'il a marché avec elles sur ce point; on voit de même que la cavalerie, qui est postée à *w*, est en mesure de protéger la retraite, en se portant contre celle de l'adversaire, placée au point *m*.

Mais pour que l'ennemi, après avoir repoussé l'ataque faite sur A, ne reprenne pas les postes qu'il occupait précédemment, il faut que les troupes qui

młynem *Wedenbach*, ruszyły naprzód skoro tyraliery z *o*, *p* i *q*, zbliżą się na pięćdziesiąt kroków od skraju lasu; wtedy sekcye tyralierów *cc*, *dd* i *ee* wysuną się krokiem podwojnym, rozsypią się i pójdą w kierunku ku przedpiersiu, za którém stoją dwie armaty, a gdy się zbliżą do nich na sto pięćdziesiąt kroków, uderzą na nie obces; sekcye *bb*, postąpią w tejże saméj chwili wprost ku lasowi, tuż za niemi postępować będą ku ich wspieraniu cztery kompanie; ruch ten okazany jest w B.

Pomyślność takiego attaku, zależy tak od ducha jakim prowadzący go Officer podwładnych swoich ożywić zdołał, równie jako i od waleczności żołnierza; należy przeto nacierać z największą tęgością, aby niebyć w potrzebie ponawiania attaku, i dobrze o tém pamiętać, że odwrót więcéj niż natarcie kosztuje ludzi; że odparcie onego osłabia ducha attakujących, a wzbudza śmiałość obrońców; nakoniec że ci ostatni odparłszy attak, zyskują porę do poznania słabego punktu stanowiska i zaradzenia temu.

Kiedy wojsko bitne, śmiało idzie na punkt sobie wskazany, rzadko się zdarzy aby go nie dopięło. Lecz aby utrzymać korzyści odniesione przez oddziały które zaczęły walkę, i na nich dalsze opierać postępy, potrzeba aby rezerwy posuwały się za niemi w takiém oddaleniu, iżby w stanie były tak wspierania ich, jakoteż uderzenia na przeciwnika gdyby się pokusił o odzyskanie utraconego gruntu. Dla tego

sont devant le moulin de *Wedenbach* se mettent en mouvement, dès que les tirailleurs *o*, *p* et *q* seront arrivés à cinquante pas de la lisière de la forêt; alors les sections de tirailleurs *cc*, *dd* et *ee* se porteront en avant et au pas accéléré, se disperseront et prendront, en marchant, leur direction sur l'épaulement derrière lequel sont en batterie deux pièces de canon; et quand ces sections n'en seront plus qu'à cent cinquante pas, elles s'élanceront dessus à la course; les sections *bb* se mettront en même temps en mouvement, et marcheront directement sur la forêt; elles seront suivies par quatre compagnies qui les appuieront: ces mouvemens sont indiqués à B.

La réussite d'une pareille attaque dépend de l'impulsion que donne l'officier qui la conduit, et du courage que met la troupe à l'exécuter; aussi faut-il la faire avec la plus grande vigueur, pour ne pas être dans le cas de la renouveler, et bien se persuader aussi que l'on perd toujours beaucop plus de monde en rétrogradant, qu'en avançant; que le courage des asssaillans dimminue, et que celui des défenseurs augmente; qu'enfin, ces derniers ont pu juger la partie faible de leur position et rectifier ce qu'elle peut avoir de défectueux.

Quànd une troupe brave, s'avance avec résolution vers un but indiqué, il est rare qu'elle ne l'atteigne pas. Mais pour profiter et conserver les avantages obtenus par les troupes qui ont engagé le combat, les réserves doivent les suivre à une distance convenable, afin d'être à portée de les soutenir, et de se trouver en mesure de repousser les efforts que pourrait faire l'ennemi pour reprendre le terrain qu'il

to kompanie *ll* i *mm*, ruszają natychmiast naprzód skoro tylko tyraliery *aa*, *bb* i *cc* opanują skraj lasu; w przypadku odparcia tych sekcyj, kompanie które postępują za niemi, powinny natychmiast pospieszyć, i niszczyć co się im tylko nawinie; dla tém większego zapewienia tego ruchu, wspierać go będą kompanie stojące w punkcie *k*.

Jak tylko tyraliery *aa*, *bb* i *cc* dostaną się do lasu, ruszają zaraz kompanie z punktu *z* naprzód; sekcye *o*, *p* i *q*, oraz kompanie *s* i *t* kolumny A, uderzają znów na nieprzyjaciela i spędzają go ze skraju lasu, jeżeli go jeszcze zajmuje, co ułatwia zarazem działania kolumny B.

Odpartego ze skraju lasu nieprzyjaciela, pędzić mają tyraliery bez odpoczynku z punktu na punkt, a gdyby się zatrzymał i tak postawił, że tyraliery do wyparcia go nie będą dość silnymi, wtedy posuną się massy rezerw i przełamią tę nową jego linią.

W walce toczonéj na skraju lasu sekcye tyralierów korpusu attakowanego walczyły rozsypane: toż samo ma miejsce na całym froncie i w drugiéj pozycyi, w któréj wspierają ich trzy kompanie, a pięć kompanij stoi na odwodzie; trzy z tych ostatnich zajmują punkt *oo*, dwie zaś punkt *pp*; trzy kompanie i cztery sztuk armat stają na gościńcu niedaleko *Lichtenau*; jedna kompania staje przed tąż wsią, po prawéj i lewéj stronie gościńca; jazda zasłania flanki i odwrót kompanij *o i pp*.

aurait perdu. C'est pourquoi les compagnies *ll* et *mm* s'avancent aussitôt que les tirailleurs *aa*, *bb* et *cc* ont enlevé la lisière de la forêt; dans le cas où ces sections seraient repoussées, les compagnies, qui marchent à leur soutien, doivent sur-le-champ se porter en avant, culbuter tout ce qui se présenterait, et, pour mieux assurer leur mouvement, les compagnies placées au point *k* doivent les appuyer.

Quand les tirailleurs *aa*, *bb* et *cc* ont pénétré dans la forêt, les compagnies, placées au point *z*, marchent aussitôt: les sections *o*, *p* et *q*, les compagnies *s* et *t*, de la colonne A, se portent de nouveau en avant, repoussent l'ennemi de la lisière du bois, s'il ne l'a pas déjà abandonné, et facilitent ainsi le mouvement des troupes de la colonne B.

Aussitôt que l'ennemi a été débusqué de ses premiers postes, les tirailleurs doivent le poursuivre vivement d'arbre en arbre; et s'il s'arrêtait et qu'il prît une position telle que les tirailleurs ne pussent pas parvenir a l'en chasser, alors les réserves s'avanceraient en masse et rompraient sa nouvelle ligne.

Dans le combat qui vient d'avoir lieu sur la lisière de la forêt, les sections des tirailleurs du corps de défense y étaient toutes déployées: dans cette seconde position, elles le sont également sur tout le front où elles ont trois compagnies pour soutien et cinq en réserve; trois de ces dernières sont au point *oo*, les deux autres à celui *pp*; trois compagnies, et les quatre pièces de canon, sont en position sur la chaussée près de *Lichtenau;* une compagnie est placée en avant de ce village, à droite et à gauche de la chaussée, la cavalerie couvre les flancs et la retraite des compagnies *oo* et *pp*.

Pozycya ta oznaczona jest na planie czerwono.

Korpus attaknjący osadza teraz następujące punkta:

Czternaście sekcyj tyralierów tworzą łańcuch przed linią nieprzyjacielską; wspiera ich dziesięć kompanij stojące w puktach *qq*, *hh*, *rr*, *ss*, *tt* i *uu*; jedna sekcya tyralierów zajmuje punkt *w*: cztery kompanie stojące w punkcie *k*, i dwie w punkcie *c*, tworzą rezerwę tych oddziałów.

Na przypadek, gdyby nieprzyjaciel świeżém wzmocniwszy się wojskiem, uderzył wstępnym bojem i wyparł attakujących z lasu, dwie kompanie, trzy sekcye tyralierów i sześć armat pozostaną w punktach następujących, to jest: jedna kompania na wnijściu na most przy młynie *Wedenbach*; jedna na punkcie *u*, na gościńcu i w sadach wsi *Wedenbach*; jedna sekcya tyralierów w punkcie *ee*, na skraju lasku; jedna w punkcie *r* i jedna w punkcie *n*, na skraju leżącego po prawéj stronie; dwie armaty w punkcie *h*, ku obronie gościńca; dwie w punkcie *y*, a dwie w punkcie *x*; te dwa ostatnie działa trzymać się będą kompanii *u*, gdy ta naprzód postąpi.

Oddziały i armaty zostawione w punktach dopiero wymienionych, mają rozkaz złączyć się z wojskiem na przodzie będącém, skoro tylko nieprzyjaciel wyparty zostanie całkowicie z lasu.

Jazda stoi w punkcie *ww*; jeden jéj płóton przeznaczony do nacierania wzdłuż gościńca gdyby tego była potrzeba, stoi w punkcie *c*; dwa płótony które stały w punkcie *nn*, łączą się z kompaniami piecho-

Cette position est coloriée en *Garance*.

Le corps des assaillans est maintenant disposé de la manière suivante :

Quatorze sections de tirailleurs sont déployées devant la ligne ennemie ; elles sont soutenues par dix compagnies, établies aux points *qq*, *hh*, *rr*, *ss*, *tt* et *uu* ; une section de tirailleurs est à celui *w* : ces troupes ont pour réserve quatre compagnies placées au point *k*, et deux à celui *c*.

Dans le cas où l'ennemi, recevant un renfort, parviendrait par un retour offensif à expulser de la forêt les assaillans, deux compagnies, trois sections de tirailleurs et les six pièces de canon restent en position, savoir : une compagnie à l'entrée du pont du moulin de *Wedenbach* ; une autre au point *u*, sur la chaussée de *Wedenbach* et dans les jardins de ce village ; une section de tirailleurs au point *ee*, sur la lisière du petit bois ; une à celui *r*, et une à celui *n*, sur la lisière du petit bois situé à droite ; deux pièces de canon sont au point *h*, pour battre la chaussée ; deux à celui *y*, et deux à celui *x* ; ces deux dernière pièces de canon suivront la compagnie *u*, quand elle se portera en avant.

Les détachemens et les pièces de canon qui restent dans les positions qui viennent d'être indiquées, ont ordre de rejoindre les troupes qui sont en avant, aussitôt que l'ennemi sera entièrement expulsé de la forêt.

La cavalerie est placée au point *ww* ; un peloton destiné à faire les attaques sur la chaussée, est au point *c* ; les deux pelotons qui étaient à celui *nn*, se joignent aux compagnies *k*, pour être utilisées dans-

ty *k*, dla działania stosownego, skoro znajdą się na gruncie sprzyjającym obrotom ich broni właściwym; co gdyby komendant osądził że nastąpić nie może, wtedy rzeczone plótony pozostaną na swojém miejscu.

Pozycya terazniejsza attakujących, oznaczona jest na planie kolorem ciemno niebieskim.

Tyraliery zaczynają na nowo walkę, kompanie *ss* i *tt* wspierają dzielnie punkta w których boj jest najżwawszy; a cztery kompanie zajmujące punkt *k* wspierają nawzajem działanie tamtych.

Komendant korpusu attakowanego, nie mogąc oprzeć się przeważnym attakujących siłom, i niespodziewając się żadnego z nizkąd posiłku, postanawia opuścić las i cofnąć się za wieś *Lichtenau*; w skutku czego ściąga swe skrzydła na środek, szykuje tyralierów w sekcye w miarę ich koncentrowania się, a rezerwom każe formować się w kolumnę na gościńcu, za trzema kompaniami stojącemi za lasem.

Po uformowaniu batalionów w kolumnę za temi trzema kompaniami i czterema sztukami armat, opuszcza komendant las i cofa się pod zasłoną jazdy i kompanii stojącéj przed *Lichtenau*, które tworzą jego straż tylną.

Skutek oczekiwany z attaku lasu lub boru, zależy od pospiechu z jakim attakujący zdobywa skrajny drzew rzęd, do których zbliżać się musi niczém nieosłoniony, chyba że nietrafne obrońców rozporządzenia ułatwią zbliżania się jego; co gdy nie jest i jak

les terrains qui leur seront favorables; et si le commandant jugeait qu'ils ne peuvent pas l'être d'aucune manière, ces deux pelotons resteraient où ils sont.

La position actuellle des assaillans est coloriée en *Cobalt foncé.*

Les tirailleurs engagent de nouveau l'action; les compagnies *ss* et *tt*, appuient fortement les points sur lesquels elle est la plus vive; ces compagnies sont à leur tour soutennes par les quatre compagnies qui sont au point *k*.

Le commandant du corps, qui est sur la défensive, ne pouvant pas résister aux forces supérieures des assaillans, et n'espérant pas non plus recevoir des renforts, se décide à abandonner la forêt et à se retirer derrière *Lichtenau*; en conséquence, il fait replier ses ailes sur son centre, forme ses tirailleurs par sections, à mesure qu'ils se concentrent, et envoie ses réserves se former en colonne sur la chaussée, derrière les trois compagnies qui sont en arrière de la forêt.

Les bataillons étant formés en colonne derrière ces trois compagnies et les quatre pièces de canon, le commandant abandonne la forêt et se retire sous la protection de la cavalerie et de la compagnie, placées devant *Lichtenau*, lesquelles sont chargées de faire l'arrière-garde.

Le succés qui doit résulter de l'attaque d'une forêt ou d'un bois dépend de la vivacité que met l'attaquant à enlever la premiére rangée d'arbres, où il ne peut arriver à couvert que par suite des mauvaises dispositions des défenseurs; mais quand on ne peut

to w obecnym przypuszczamy przykładzie, gdzie żywy i dobrze kierowany ogień zbliżenia się do lasu broni, tam chcąc ile możności jak najmniejszą ponieść stratę, trzeba przebywać biegiem pole które attakujących od lasu przedziela.

Gdyby oddział idący, pierwszy do attaku postępował naprzód w massie, zostawałby przez to samo dłużéj pod ogniem nieprzyjaciela, i wystawiałby strzałom jego cel większy i pewniejszy niż gdy pójdzie w rotach otwartych; ogień albowiem ręczny większy robi skutek na massach niż na pojedynczych ludziach; że zaś oddział ten musiałby się zawsze rozsypać w tyralierów skoro dójdzie do lasu, dogodniéj jest zatém, gdy zaraz z miejsca w tym ostatnim ruszy szyku.

Ilekroć tyraliery znajdują się w dopiero opisaném położeniu, nigdy nie powinni dawać ognia w marszu; narażaliby się albowiem bezpotrzebnie na ogień przeciwnika, który stojąc w miejscu i zasłonięty drzewami, miałby wszelką łatwość wystrzelania ich, bez znacznéj z swéj strony straty; a tak zamierzony gwałtowny attak byłby chybiony zupełnie.

Attakując przeto las, tyraliery wziąść sobie powinni za prawidło: nie zatrzymywać się dla dawania ognia dopóty, dopóki nie staną się panami pierwszego rzędu drzew skraju lasu.

Widzimy w przytoczonym przykładzie, że sekcye tyralierów rozwinięte w punktach A i B, nie bawią

y parvenir qu'à découvert, comme cela a lieu dans cet exemple, et sous un feu aussi vif que bien dirigé, il faut, pour perdre le moins de monde possible, franchir au pas de course la distance qui en separe.

Si le détachement destiné à faire la première attaque s'avance réuni, il sera forcé de rester plus long-temps sous le feu de l'ennemi, auquel d'ailleurs il offre un but plus sûr que s'il s'avançait à files ouvertes; car, un feu de mousqueterie dirigé contre des troupes réunies, est beaucoup plus meurtrier que lorsqu'il ne l'est que sur des hommes éparpillés; et d'ailleurs, le premier détachement qui s'est avancé aurait toujours dû se déployer une fois arrivé dans la forêt; donc, il était bien plus avantageux de lui avoir fait franchir à files ouvertes la distance qui l'en séparait

Toutes les fois que les tirailleurs se trouvent dans une semblamble position, ils ne doivent jamais faire feu en marchant; autrement ils donneraient trop de prise sur eux; car, leurs adversaires étant de pied ferme et couverts par les arbres, parviendraient facilement à les détruire, sans éprouver de perte sensible, et le but que l'on se proposait, en brusquant l'attaque, ne serait pas atteint.

Ainsi, dans l'attaque des forêts, les tirailleurs doivent observer, en principe, qu'ils ne doivent pas s'arrêter pour faire feu, avant qu'ils ne se soient rendus maître de la première rangée d'arbres qui forme la lisière d'une forêt.

On voit dans cet exemple, que les sections de tirailleurs qui sont déployées aux points A et B, ne

się pukaniem, lecz ruszają w otwartych rotach zrazu krokiem przyspieszonym, a potém biegiem obces na wskazane im punkta; tak w celu, aby dążąc szybko do skraju lasu, jak najmniéj ucierpieli od ognia obrońców, jakoteż aby niczém nie wstrzymaném postępowaniem swojém tém większéj nabawić ich trwogi; skoro sekcye te odpędzą przeciwników od skraju lasu tam już używając téj saméj co oni korzyści, zaczynają rozstawiwszy się poza drzewami razić ich tyralierskim ogniem.

ROZDZIAŁ XXV.

WALKA W LESIE GÓRZYSTYM.

PLAN XX.

Oddział złożony z pięciu batalionów, ma rozkaz zająć las *Montello*, dla zasłonienia prawego skrzydła korpusu wojska cofającego się lewym brzegiem *Piawy;* most znaydujący się na skraju wsi *Narvése*, przeznaczony jest oddziałowi temu za punkt przeprawy.

Komenderujący nim Officer, po zasiągnieniu o miejscowości dokładnych wiadomości, chcąc zachować związek z drogą wiodącą ze wsi *Chiesa Vecchia* do *Narvese*, wzdłuż boru *Montello*, postanawia osadzić go w bliskości doliny *Longa* i *Curpendelfer*. Pozycya korpusu który ma zasłaniać, niedozwala mu

s'arrêtent pas pour faire feu, qu'elles marchent d'abord au pas accéléré, puis ensuite au pas de course et à files ouvertes, sur les points d'attaque, qui leur ont été désignés, tant pour avoir moins à souffrir du feu des défenseurs en arrivant plus promptement à la lisière du bois, que pour les intimider davantage; mais dès l'instant que ces sections ont chassé leurs adversaires de la lisière du bois, pouvant alors jouir de même qu'eux de la protection des arbres, elles se dèploient et commencent à tirailler.

CHAPITRE XXV.

COMBAT DANS UNE FORÊT MONTAGNEUS.

PLAN XX.

Un détachement de cinq bataillons, a ordre d'occuper la forêt de *Montello*, pour couvrir le flanc droit d'un corps d'armée, qui effectue sa retraite sur la rive gauche de la *Piave*; le pont, situé à l'extrémité du village de *Narvèse*, est le point désigné pour le passage de ce détachement.

L'officier qui le commande, après avoir obtenu des renseignemens exacts sur les localités, voulant conserver la communication avec le chemin qui, du village de *Chiesa-Vecchia*, conduit à *Narvèse*, en longeant la forêt de *Montello*, se décide à l'occuper près le val *Longa* et *Curpendelfer*. La position du

wysuwać się więcéj naprzód: w skutku więc tego rozporządza swe pięć batalionów w następujący sposób:

Dziesięć kompanij na prawém skrzydle pozycyi, dwanaście w środku; a ośm na lewém skrzydle.

Z dziesięciu kompanij składających prawe skrzydło, jedna stoi w punkcie *a*, druga w punkcie *b* i *c*, i dwie w punkcie *d*, dla wspierania dwóch pierwszych; dwie w punkcie *e*, gdzie także pozostaje Officer dowodzący prawém skrzydłem; jedna kompania stoi w punkcie *f*, a cztery w rezerwie w punktach *g* i *h*.

Z dwunastu kompanij formujących środek, cztery zajmują punkta *n* i *o*; Officer komenderujący środkiem znajduje się w ostatnim z tych punktów; cztery w punktach *p* i *q*, a cztery w punkach *i*, *k*, *l* i *m*.

Z ośmiu kompanij składających lewe skrzydło, cztery zajmują punkta *r*, *s*, *t* i *u*, Officer dowodzący tém skrzydłem, znajduje się w punkcie *u*.

Jedna kompania w punkcie *y*, na drodze wiodącéj do *Narveze* zewnątrz boru; kompania ta powinna utrzymywać związek z kompanią zajmującą punkt *t*. W każdym z punktów *v*, *w* i *x* stoi po jednéj kompanii w rezerwie, dosyłać one będą posiłki lewemu skrzydłu lub przyjmą cofających się, w razie porażki.

Dwanaście sekcyj tyralierów zformowane z trzeciego szeregu dwunastu kompanij z *a*, *b*, *c*, *f*, *i*, *l*, *m*, *r*, *s*, *t* i *y*, ustawione są bezpośrednio przed temiż kompaniami, i są w pogotowiu do rozsypania się i udania na punkta zagrożone; nie powinny one oddalać się zbytnie od kompanij które zasłaniają, ażeby od nich mogły być wspierane w każdéj potrzebie.

corps qu'il doit couvrir, ne lui permet pas de s'établir plus en avant: en conséquence, il répartit les cinq bataillons de la manière suivante:

Dix compagnies à droite de la position, douze au centre, et huit à la gauche.

Des dix compagnies qui forment la droite, une est au point *a*; une à celui *b* et *c*, et deux au point *d*, pour appuyer les deux premières; deux à celui *e*, où se tient l'officier commandant l'aile droite; une compagnie au point *f*, et quatre en réserve, à ceux *g* et *h*.

Des douze compagnies qui forment le centre, quatre occupent les points *n* et *o*; l'officier commandant le centre, se tient à ce dernier point. Quatre compagnies aux points *p* et *q*, et quatre à ceux *i*, *k*, *l* et *m*.

Des huit compagnies qui forment l'aile gauche, quatre occupent les points *r*, *s*, *t* et *u*; l'officier commandant cette aile, se tient à ce dernier point.

Une compagnie au point *y*, sur la route qui conduit à *Narvèse*, en dehors de la forêt; cette compagnie doit se lier avec celle qui occupe le point *t*. Une compagnie en réserve à chacun des points *v*, *w* et *x*, pour rallier les troupes de l'aile gauche et les aider à prolonger la défense.

Les douze sections de tirailleurs, formées du troisième rang des douze compagnies, *a*, *b*, *c*, *f*, *i*, *k*, *l*, *m*, *r*, *s*, *t* et *y*, sont placées immédiatement en avant de ces compagnies, prêtes à se déployer, et à se porter sur tous les points qui seraient menacés; ces sections ne doivent pas être trop éloignées des compagnies qu'elles couvrent, afin de pouvoir en être soutenues au besoin.

W celu powzięcia wczesnéj wiadomości o każdém zbliżaniu się niepzyjaciela, sekcye te wysyłają przed swój front i na swe flanki częste patrole, z czterech lub pięciu ludzi złożone; obowiązkiem tych patrolów jest starać się poznać siły nieprzyjaciela, i wyśledzić punkt na który są wymierzone; a za zbliżaniem się przeciwnika cofać się na flanki swych sekcyj.

Dwudziestu ludzi postawiono przed punktem *c* na rozstajnych drogach.

Officerowie zostający w punktach *e*, *o* i *u* mają sobie dodane posyłki konne, przez które odsyłają do komendanta pięciu batalionów zostającego osobiście w punkcie *q*, wszystkie raporta jakie odbierają od oddziałów będących pod ich rozkazami.

Wojsko którego rozstawienie dopierośmy co opisali, naznaczone jest na planie karminem.

Sześć batalionów nieprzyjacielskich nadciąga od *Busco*, dla wyparowania z lasu *Montello* wojska przez które jest zajęty. Ich komendant zna dobrze te strony, lecz nie ma żadnych wiadomości o sile swojego przeciwnika, i dla tego postępuje naprzód z wszelką ostrożnością, jakiéj położenie jego wymaga.

Aby być w stanie stawić czoło przeciwnikowi, gdyby się pokusił probować szczęścia wstępnym bojem, trzyma on swe siły skupione na najwyższym punkcie lasu, wysyłając tylko małe oddziały naprzód na zwiady.

Skoro z raportów Officerów wysłanych na rozpoznanie, komendant attakującego korpusu otrzymuje wiadomość o sile i pozycyi przeciwnika, rozporządza swój marsz i attak jak następuje:

Pour être prévenues à temps de l'approche de l'ennemi, ces sections de tirailleurs envoient en avant de leur front, et sur leurs flancs, de fréquentes patrouilles, composées chacune de quatre à cinq hommes; ces patrouilles doivent chercher à connaître les forces de l'ennemi, et le point vers lequel elles sont dirigées; et aussitôt leur approche, se retirer sur les flancs de leur section.

Vingt hommes sont postés en avant du point *c*, à la croisière de plusieurs chemins.

Des ordonnances à cheval se tiennent près des officiers placés aux points *e*, *o* et *u*, où doivent être adressés les rapports des détachemens qu'ils commandent, pour ensuite être envoyés au commandant des cinq bataillons, placé de sa personne au point *q*.

Les troupes, dont nous venons de faire connaître la disposition, sont coloriées en *Carmin*.

Six bataillons ennemis s'avancent de *Busco*, pour expulser de la forêt de *Montello* les troupes qui l'occupent. Leur commandant connaît bien les localités de cette forêt, mais il n'a aucun renseignement sur la force de son adversaire; aussi marchet-il avec toute la prudence requise en pareil cas.

Ses troupes sont tenues réunies sur la sommité principale de la forêt, pendant que des reconnaissances sont poussés en avant, afin d'être en mesure de pouvoir résister efficacement aux attaques de l'adversaire, s'il s'avisait d'un retour offensif.

Aussitôt que le commandant des assaillans sait, par le rapport des officiers qui ont été en reconnaissance, quelle est la force et la position des troupes qui sont sur la défensive, il règle ses dispositions de marche et d'attaque ainsi qu'il suit:

Dwie kompanie idą na punkt *aa*, na drogę między *Piave* a borem; wysyłają one przed siebie dwie sekcye uformowane z ich trzeciego szeregu, które tworzą przednią straż, i osłaniają flanki po prawéj i lewéj stronie.

Jeden batalion poprzedzony kompanią *cc*, przed którą postępują jéj tyraliery, a któréj prawą flankę osłania kompania *ee*; idzie na punkt *bb*, kompania *dd* postępuje pomiędzy kompaniami *aa* i *bb*; wysyła ona swe patrole, równie jak kompania *ee* i *aa* ku rozstajnym drogom, i przetrząsa las między gościńcami a rzeką *Piawą*.

Dwie kompanie pozostają przed wsią *Busco* w punkcie *ff*, dla zapewnienia w razie porażki odwrotu ku *Pal Sandi*.

Officer dowodzący temi dwoma batalionami które tworzą prawe skrzydło attaku, znajduje się co do swojéj osoby w punkcie *bb*, ma on rozkaz zatrudniać nieprzyjaciela żwawym i ciągłym ogniem tyralierów, unikając aż do dalszego rozkazu starannie wszelkiéj walki.

Trzy bataliony postępują ku punktowi *gg*, składają one środek attaku; kompania *hh*, zasłoniona na skrzydłach przez kompanią *ii*, utrzymuje ich straż przednią.

Jeden batalion przeznaczony do attakowania na lewém skrzydle, ma dwie kompanie po lewéj stronie w punkcie *kk*, jedna kompania jest w punkcie *ll*, a jedna w punkcie *mm*, zewnątrz boru na drodze prowadzącéj do *Narwese* przez *Chiesa-Vecchia*. Kompania stojąca w punkcie *mm*, powinna uważać ażeby

Deux commpagnies se portent au point *aa*, sur la route, entre la *Piave* et la forêt; elles détachent en avant deux sections formées de leur troisième rang, pour faire leur avant-garde, et les flanquer à droite et à gauche.

Un bataillon, précédé de la compagnie *cc*, qui a ses tirailleurs en avant, et dont le flanc droit est couvert par la compagnie *ee*, s'avance sur le point *bb*; la compagnie *dd* marche entre celles postées aux points *aa* et *bb*: cette compagnie dirige de petites patrouilles, ainsi que celles *ee* et *aa*, vers les endroits où les chemins se séparent, et explore la forêt, entre la route et la *Piave*.

Deux compagnies restent devant *Busco*, au point *ff*, pour, en cas d'événement, assurer la retraite sur *Pal Sandi*.

L'officier qui commande ces deux bataillons, forment l'attaque de droite, se tient de sa personne au point *bb*; cet officier a pour instruction d'occuper l'ennemi par un feu de tirailleurs aussi vif que soutenu, et d'éviter tout engagement sérieux jusqu'à nouvel ordre.

Trois bataillons s'avancent au point *gg*; ils forment l'attaque du centre; la compagnie *hh*, flanquée celle *ii*, fait son avant-garde.

Un bataillon destiné à l'attaque de gauche, a deux compagnies à sa gauche, au point *kk*; une compagnie est à celui *ll*, et une autre à celui *mm*, en dehors de la forêt, sur la route qui conduit à *Narvèse* par *Chiesa-Vecchia*. La compagnie qui est au point *mm*, doit avoir l'attention de marcher constam-

ciągle szła w równi z kompanią *ll;* dwie kompanie stoją w rezerwie przed *Busco* w punkcie *nn*; powinny one posiłkować prawe lub lewe skrzydło, i zasłaniać odwrót środka gdyby tego zaszła potrzeba.

Dwie kompanie postawione w punkcie *kk*, wysyłają po jednéj sekcyi tyralierów dla utrzymania związku z kompanią znajdującą się w punkcie *ll*.

Officer kierujący attakiem prawego skrzydła, zostający co do swéj osoby w punkcie *kk*, ma rozkaz posuwać się naprzód ostrożnie, w celu aby ruch jego pozostał jak tylko można najdłużéj dla nieprzyjaciela tajemnicą, i tém samém nie nabawił go niespokojności o swój środek i lewe swoje skrzydło, a nawet oraz unikać starannie wszelkiéj walki tyralierskiéj.

Środek i prawe skrzydło posuwają się zwolna, dla zostawienia czasu przedniéj straży i tyralierom do przetrząśnienia lasu; tyraliery mają wyraźnie zalecone trzymanie się wciąż w związku między sobą; a przedniéj straży kazano zatrzymywać się na punktach któreby się zdawały korzystnemi i oczekiwać na nich na raporta patrolów przed nią wysłanych.

Rzeczone patrole rozpoznawają starannie wszystkie drogi, parowy, zaklęsła, zgoła wszystkie miejsca od natury do zasadzek usposobione.

Ażeby oddziały przeznaczone do jednoczesnego attakowania, mogły zdążyć na czas na wskazane każdemu z nich punkta, komenderujący kolumnami Officerowie, zażądają szczegółowych raportów jak daleki przychodzi im robić marsz, i jakie przebywać drogi, w celu przedsięwzięcia stosownych środków. Każda kolumna ma przy sobie przewodnika znającego dobrze całą przestrzeń lasu.

ment à hauteur de la compagnie *ll*: deux compagnies sont en réserve en avant de *Busco*, au point *nn;* ces deux compagnies doivent se porter au secours des attaques de droite et de gauche, et couvrir la retraite du centre, si elle avait lieu.

Les deux compagnies postées au point *kk*, détachent une section de tirailleurs pour se lier avec la compagnie qui est au point *ll*.

L'officier commandant l'attaque de droite, qui de sa personne se tient au point *kk*, a pour instruction, de marcher avec précaution pour n'être aperçu de l'ennemi que le plus tard possible, afin de ne pas lui donner de l'inquiétude sur son centre et sa gauche, et aussi d'éviter avec soin tout engagement, même celui qui pourrait être fait par des tirailleurs.

Le centre et la droite s'avancent lentement, pour donner le tepms à leur avant-garde et à leurs tirailleurs de fouiller exactement la forêt; il est expressément recommandé à ces derniers de ne point s'écarter de leurs communications; et à l'avant-garde, de s'arrêter sur les points qui lui paraîtront offrir quelques avantages, pour y attendre le rapport des patrouilles avancées.

Ces dernières reconnaissent soigneusement tous les chemins, ravins, enfoncemens, et généralement tous les lieux propres à favoriser des embuscades.

Pour que les détachemens qui doivent concourir simultanément à l'attaque, puissent arriver en même temps sur chacun des points qui leur sont assignés, les commandans des différentes colonnes se font rendre compte de la qualité et de la distance des chemins que leur colonne doit parcourir, afin de regler leur marche en conséquence. Il est attaché à chaque colonne un guide connaissant bien la forêt.

Wojska korpusu attakującego oznaczone są na planie niebiesko.

Skoro kolumna prawego skrzydła i kolumna tworząca środek, dochodzić już będą do punktów przez nieprzyjaciela osadzonych, lewe skrzydło, którego tyraliery rozpoczęli już ogień, odbiera rozkaz zebrać całe swe siły, i starać się koniecznie odeprzeć nieprzyjaciela poza dolinę *Longa*. W tym zamiarze dwie kompanie będące w punkcie *aa*, stają poza *Casa Miglion*; ich zaś sekcye tyralierów, wraz z tyralierami kompanii *dd*, postępują naprzód i sadowią się w dolinie *Longa*.

Trzy kompanie z punktu *bb*, wchodzą na linią; dwie na lewo punktu *cc*, a jedna na prawo punktu *ee*; dwie zaś kompanie pozostają na odwodzie w punkcie *bb*. Tyraliery kompanij będących w linii, ucierają się z tyralierami nieprzyjacielskiemi.

Gdy tak się już bije kolumna lewego skrzydła, kolumna środkowa i prawego skrzydła przybywają na wskazane im punkta; dwie kompanie stają w punkcie *oo*; dwie w *pp*; dwie w *qq*; a nareszcie kompanie z punktów *mm*, *ii*, *kk*, sadowią się na punktach wyżéj wymienionych; dwie kompanie pozostają w rezerwie poza punktem *pp*; dwie poza punktem *qq*; a inne dwie bardziéj w tyle na wierzchołku góry.

W punkcie *gg*, stoi jeden batalion uszykowany w kolumnę.

Środek attakującego wojska, zachowuje jak najgłębsze milczenie, aby nie ściągnąć uwagi przeciwnika na *Curpen-del-fer*, która to dolina jest prawdziwym punktem attaku; tyraliery środka ograniczają się na

Les troupes du corps d'attaque sont coloriées en *Bleu de Prusse.*

La colonne de droite et celle du centre étant au moment de joindre l'ennemi, le commandant donne ordre à celle de gauche, qui a déjà engagé l'action par un feu de tirailleurs, de réunir toutes ses forces, et de faire les plus grands efforts pour rejeter l'ennemi derrière le val *Longa.* A cet effet, les deux compagnies qui sont au point *aa*, prennent poste derrière la *Casa Miglion;* tandis que leurs sections de tirailleurs et celles des compagnies *dd*, se portent en avant, et se postent dans le val *Longa.*

Trois compagnies de *bb* se portent sur la ligne, deux à la gauche de *cc*, et une à la droite de *ee;* deux compagnies restent en réserve au point *bb.* Les tirailleurs des compagnies, qui sont en ligne, font feu sur ceux de l'ennemi.

Pendant que la colonne de gauche entretient le combat, celle du centre et celle de la droite arrivent aux positions qui leur sont assignées; deux compagnies se postent au point *oo*, deux à celui *pp;* deux à celui *qq*; et enfin celles *mm*, *ii*, *kk*, s'établissent aux points qui ont été indiqués plus haut; deux compagnies restent en réserve derrière le point *pp*; deux derrière celui *qq*; et deux autres plus en arrière sur le sommet de la montagne.

Un bataillon, ployé en colonne, reste au point *gg.*

Les troupes qui composent la colonne du centre, pour ne pas attirer l'attention de l'ennemi sur *Curpendelfer*, qui est le véritable point d'attaque, observent le plus grand silence; leur sections de tirail-

teraz, na ucierania się z patrolującemi oddziałami nieprzyjaciela.

Jak tylko kolumny staną na wskazanych im punktach, daje komendant znak do attaku; na co dwie kompanie stojące w punkcie *oo*, rzucają się na lewą flankę oddziału zajmującego punkt *n*, kiedy tymczasem jedna z kompanij stojących w punkcie *qq*, zachodzi mu z flanki prawéj, a kompanie *pp*, attakują go z frontu.

Dla tém większego zabespieczenia lewéj flanki w czasie tego attaku, kompania *ii*, zagraża punktowi *mm*; jedna kompania z punktu *qq* i jedna z punktu *kk* attakują z obu flank kompanią nieprzyjacielską stojącą w punkcie *r*; kiedy tym czasem druga kompania z punktu *kk*, postępuje przeciw punktowi *s*, aby go zatrudnić i nie dozwolić posiłkować kompanii w punkcie *r* walczącéj.

Komendant korpusu działającego odpornie lubo słyszy że się rozpoczyna ogień na prawém skrzydle, dla tego jednak nie mniéj przenika prawdziwy nieprzyjaciela zamiar; albowiem za pierwszym odebranym o zbliżaniu się przeciwnika raportem, wysyła kompanie *o* i *u* na wzmocnienie punktu *n*, a zastępuje one kompaniami *p* i *v*; pięć zatém kompanij osłonionych swoimi tyralierami broni *Curpen-del-fer*.

Tak zapewniwszy obronę swéj pozycyi idzie na przeciw attakującym w téj właśnie chwili, gdy ci uderzają na punkt *n*; a zebrawszy kompanie z *l* i z *m*, wspierane jedną z kompanij z punktu *a*, uderza na *ii*, bierze z flanki kompanie *ou*, które się już

leurs se bornent, pour le moment, à interrompre la marche des patrouilles ennemies.

Ausistôt que les colonnes sont arrivées aux positions qui leur sont assignées, le commandant donne le signal de l'attaque; à ce signal, les deux compagnies placées au point *oo*, se portent sur le flanc gauche des troupes qui occupent le point *n*, tandis qu'une de celle qui sont au point *qq*, se porte sur leur flanc droit, les compagnies *pp* les attaquent en même temps de front.

Pour mieux couvrir le flanc gauche de cette attaque, la compagnie *ii* fait une démonstration contre *m*; une des compagnies de *qq* et une du point *kk*, attaquent sur ses deux flancs la compagnie ennemie postée au point *r*, tandis que la seconde compagnie de *kk* marche contre *s*, pour l'empêcher de prêter secours a la compagnie *r*.

Le feu qu'a entendu sur sa droite le commandant des troupes qui sont sur la défensive, ne lui a pas fait prendre le change sur les véritables intentions de son adversaire; car, au premier avis de la marche de l'ennemi, les compagnies *p* et *v* ont remplacé celles *o* et *u*, qui ont été renforcer celles qui sont au point *n*; d'où il résulte que cinq compagnies, couvertes pas leurs sections de tirailleurs, concourent à la défense de *Curpendelfer*.

Après avoir rectifié sa position défensive, le commandant marche aux assaillans au moment où ceux-ci attaquent le point *n*; alors, réunissant les compagnies *l* et *m*, appuyées par une du celles qui sont au point *o*, il marche sur *ii*, prend en flanc les

posunęły były ku *n*, i odpiera je nakoniec. Lecz pod czas gdy tak jest attakowany punkt *oo*, punkt *r*, dostaje się w ręce nieprzyjaciela, który wzmocniony dwoma kompaniami zagraża z frontu punktowi *n*, już po obu stronach okrążonemu; to skłania komendanta korpusu odpornego do cofnięcia się i wzięcia pozycyi za *Traversagna*.

Odwrót takowy uskuteczni się w sposób następujący:

Pięć kompanij z punktu *n* i kompanie z punktów *r*, *s*, *t* i *y* osłonione przez kompanie z *o* i *v*, które stały w punkcie *u*, cofają się razem.

Prawe skrzydło ustępuje zwolna ku drugiéj pozycyi oznaczonéj na planie czerwono. Oddziały korpusu odpornego zatrzymują te same litery, któremi rozstawienie ich oznaczone było na pierwszéj pozycyi, wyjąwszy iż na terazniejszéj, punkta *b*, *c* i *d*, osadzone są przez całe kompanie.

Wojsko nacierające w lesie na nieprzyjaciela, jak w opisanym attaku na *Curpen-del-fer*, powinno maszerować plótonami lub sekcyami o ile gęstość lasu dozwala; trzymać się wciąż w nie wielkiéj jedne od drugich odległości, i nie tracić czasu na strzelaniu, co jest rzeczą tyralierów torujących im drogę. Jeżeli tyraliery zostają odparci lub nagle w swym zatrzymani marszu, powinni się cofać przez odstępy między plótonami, które przyjąwszy nieprzyjaciela ogniem, rzucają się nań z nadstawionemi bagnetami; a wtedy tyraliery którzy się cofali byli poza odstępy plótonów

compagnies *oo*, qui avaient déjà gagné du terrain sur *n*, et parvient enfin à les repousser. Mais pendant ce mouvement offensif, la position de *r* est tombée au pouvoir des assaillans, qui maintenant, soutenus par deux compagnies de renfort, menacent le front de *n*, dont les flancs sont déjà tournés; ce qui détermine le commandant du corps de défense à se retirer et à prendre position sur *Traversagna*.

Le mouvement de retraite s'exécute de la maniére suivante:

Les cinq compagnies *n*, et celles *r*, *s*, *t*, et *y*, couvertes par les compagnies *o* et par cel les *v*, qui étaient au point *u*, font ensemble leur mouvement de retràite.

L'aile droite se retire lentement vers la deuxième position, qui est coloriée en *Garance*; les troupes du corps de défense conservent les mêmes lettres que celles par lesquelles elles étaient désignées dans l'occupation de la première position, à l'exception que, dans celle-ci, ce sont maintenant des compagnies entières qui occupent les points *b*, *c* et *d*.

Les troupes qui exécutent une attaque à travers une forêt, comme celle qui vient d'être faire sur *Curpendelfer*, doivent marcher par peloton ou par section, selon l'épaisseur de cette forêt; se tenir à une trés petite distance les unes des autres, ne pas s'arrêter à faire feu, ce qui ne regarde que les tirailleurs qui les précèdent. Si les tirailleurs sont repoussés ou arrêtés tout à coup, ils doivent se retirer à travers les intervalles des pelotons, tandis que ceux-ci font une décharge sur l'ennemi, et marchent à lui la boïonnette croisée; alors les tirailleurs

idą naprzód, rozwijają się przed frontem oddziałów które osłaniali, i prą żwawo od drzewa do drzewa cofającego się nieprzyjaciela.

Oddziały przeznaczone do obcesowych attaków, powinny być wspierane przez rezerwy, które zaraz za niemi postępować mają w celu, ażeby były w stanie udania się na każden punkt, w którymby zacięty odpór przeciwnika wymagał koniecznie ich pomocy.

Komendant korpusu nacierającego wymierza attak na prawe skrzydło przeciwnika w drugiéj jego pozycyi, tak z przyczyny że grunt téj części lasu jest mniéj poprzecinany, jakoteż że w téj stronie znajduje się bardzo dogodna droga, która prowadzi do klasztoru *XX. Kartuzów*.

Skoro zatém nieprzyjaciel opuścił pozycyą przy *Carpen-del-fer*, Komendant attakujących wzmacnia swe lewe skrzydło kompaniami *ii*, i kompaniami *ff* i *nn*, przed *Busco* pozostawionemi; daje rozkaz komenderującemu tém skrzydłem do uderzenia na punkt *b*, zdobycia i zajęcia go; nad to spędzenia z ich stanowisk kompanij *e* i *c*, i nakoniec wysłania oddziałów w tył nieprzyjaciela, dla przecięcia mu szlaków.

Aby ułatwić wykonanie danych tak lewemu skrzydłu rozkazów, komendant attakującego korpusu idzie sam głównym grzbietem gór z jednym batalionem na *Traversagna*, i zagraża środkowi linii swego przeciwnika, gdy tym czasem cztery kompanie trzymają

qui s'étaient retirés en arrière des intervalles des pelotons se portent en avant, se déploient sur l'étendue du front des troupes qu'ils précédaient, et poussent vivement d'arbre en arbre l'ennemi qui est en retraite.

Les détachemens, destinés à faire les attaques de vive force, doivent être appuyés par des réserves qui suivent leurs mouvemens, pour être en mesure de pouvoir se porter sur les points où une résistance opiniâtre réclamerait leur assistance.

Le commandant des assaillans dirige l'attaque de la deuxième position contre l'aile droite de son adversaire, vu que le terrain est moins coupé, dans cette partie de la forêt, qu'il ne l'est dans celle de gauche, et qu'un chemin très praticable conduit directement sur la *Carthause*.

En conséquence, aussitôt que l'ennemi a abandonné la position de *Curpendelfer*, le commandant des assaillans renforce son aile gauche par les compagnies *ii* et par celles *ff* et *nn* restées en position devant *Busco*; il donne ordre au commandant de cette aile de marcher sur *b*, de l'enlever et de s'y maintenir; plus, de chasser de leur position les compagnies *e* et *c*, et enfin d'envoyer des détachemens sur les derrières de l'ennemi, pour le couper de ses communications.

Afin de favoriser l'exécution de ses ordres, le commandant se porte avec un bataillon sur *Traversagna*, par le rideau principal, menace son adversaire sur le centre de sa ligne, tandis que quatre compagnies tiennent en échec son aile gauche : le reste

na wodzy lewe jego skrzydło: reszta wojska pozostaje w rezerwie na szczycie wzgórza przy *Traversignola*.

Komendant wojska działającego odpornie chcąc odwrócić od prawego swego skrzydła wymierzone nań ciosy, naciera kompaniami *f* i g wspieranemi kompanią *l*, na prawą flankę lewego skrzydła attakujących, drogą wiodącą od *Traversagna* ku kaplicy *Lovi*, kompaniami zaś *i* i częścią tych co zajmują punkt *k*, drogą od *Casa Faldoni*.

Lecz komendant attakujących, zniweczył ten zamiar okrywszy swe flanki mocnemi pikietami wspieranemi przez rezerwę stojącą na szczycie wzgórza przy *Traversignola*.

Gdy przez odwrót kompanij *a* i *b* odsłonięta została prawa flanka attakowanych, komendant ich przeto cofa środek i lewe skrzydło swoje na trzecią pozycyą, na któréj prawe skrzydło już stanęło; trzecia ta pozycya oznaczona jest na planie cynobrem.

Komendant attakujących chce i z téj pozycyi spędzić przeciwnika, nim wszakże to przedsięwezmie, rozważa pierwéj którego punktu attak jest pewniéjszy i większe obiecuje skutki.

1d. Nie środek; bo nietylko zdobycie jego dużoby kosztowało, ale nawet natura gruntu i miejscowe korzyści zabeśpieczają nieprzyjacielowi poza tym punktem odwrót, w którym niepokojony być nie może. 2re. Nie lewe skrzydło, bo przypuściwszy nawet żeby się udało spędzić z niego nieprzyjaciela, to wysłane przez niego kompanie *w*, *r*, *s* i *t* na punkta *v* i *x*,

des troupes est en réserve sur le sommet de *Traversignola*.

Le commandant des troupes qui sont sur la défensive, voulant faire une diversion en faveur de son aile droite qui est sérieusement attaquée, fait avancer contre la droite de l'aile gauche de l'assaillant par le chemin qui, de *Traversagna*, conduit à la chapelle *Lovi*, les compagnies *f* et *g* soutenues par *l*, tandis que les compagnies *i* et une partie de celles qui sont au point *k* s'y portent par celui de la *Casa-Faldoni*.

Mais le commandant des assaillans, ayant couvert ses flancs par de forts piquets, protégés par la réserve qui est placée sur le sommet de *Traversignola*, rend nulle cette attaque.

La retraite des compagnies *a* et *b*, mettant à découvert le flanc droit des défenseurs, leur commandant fait retirer son centre et son aile gauche sur la troisième position, où son aile droite est déjà postée; cette troisième position est coloriée en *Vermillon*.

Le commandant des assaillans veut poursuivre son adversaire sur cette position; mais, avant de le faire, il examine quelle partie du terrain présente moins de danger et de meilleurs résultats.

1°. Ce n'est pas le centre, parce que non seulement il en coûterait beaucoup pour l'enlever, et qu'après tout, la nature du terrain et celle des localités assurent à l'ennemi, en arrière de ce point, une retraite qui ne peut être troublée; 2°. ce n'est pas la gauche non plus, vu que, dans l'hypothèse qu'on en débusquerait l'ennemi, il lui suffirait d'envoyer

przeszkodzą wszelkiemu ściganiu w tym kierunku; oddziały zaś do attaku skrzydła tego użyte podałyby lewą swą flankę środkowi przeciwnika; zatém attak prawego skrzydła i w téj trzeciéj pozycyi jest najłatwiejszy i najwięcéj stanowczy, nie potrzeba albowiem jak tylko wyprzeć kompanie *a* i *b* z punktów które zajmują, a nieprzyjaciel pozbawiony zostanie wszelkiego oparcia o rzekę *Piave* i zmuszony do spiesznego na klasztor *XX. Kartuzów* odwrotu, skoro tylko ujrzy zagrożone szlaki swoje.

Te są powody które skłaniają komendanta korpusu działającego zaczepnie, do attakowania prawego skrzydła téj pozycyi, do czego następujące czyni rozporządzenia:

Cztery kompanie będące na prawém skrzydle zagrażają lewemu skrzydłu nieprzyjaciela, kiedy tym czasem dwa bataliony z punktu A, jeden z punktu B i dwa z punktu C stają przed środkiem i prawém skrzydłem przeciwnika. Jedna kompania postawiona między A i B a druga między B i C utrzymują związek pomiędzy temi czterema batalionami. To wykonawszy, lewe skrzydło zaczyna attak; cztery kompanie batalionów z C nacierają na oddziały przeciwnika stojące w puktach *a i b*, i prą je zwawo; a gdy już je spędzą i rozprószą, jedna kompania udaje się za niemi w pogoń, a trzy rzucają się na skrzydła kompanij *h* i *e*, te zaś będą atakowane w téjże saméj chwili z frontu przez ośm pozostałych kompanij batalionu C, zmuszone zostają do odwrotu ku oddziałom stojącym w puuktach *c* i *d*, których flankę prawą zasłania kompania *n*, i inna kompania

les compagnies *w*, *r*, *s* et *t* s'établir sur les points occupés par les compagnies *v* et *x*, pour empêcher toute poursuite dans cette direction, et aussi parce que l'on prêterait le flanc à son centre; c'est donc l'aile droite qui offre moins d'obstacles, et qui présente plus de résultas décisifs, parce qu'il ne faut que débusquer les compagnies *a* et *b* du poste qu'elles occupent, pour faire perdre à l'ennemi son point d'appui à la *Piave*, et l'obliger ainsi à se retirer promptement sur la *Carthause*, en lui faisant craindre pour ses communications.

Toutes ces considérations déterminent le commandant à faire son attaque principale sur l'aile droite de la position; il dispose ses troupes à cet effet de la manière suivante.

Quatre compagnies, placées à droite, menacent la gauche de l'ennemi, tandis que deux bataillons qui sont au point A, un à celui B et deux à celui C, embrassent l'étendue de son centre et de son aile droite. Une compagnie placée entre A et B et une autre entre B et C servent à lier les quatre bataillons. Ces dispositions exécutées, l'aile gauche commence l'attaque; quatre compagnies des bataillons C se portent sur les troupes qui sont aux points *a* et *b*, les poussent vivement; et, quand elles sont parvenues à les débusquer et à les disperser, une seule compagnie continue à les poursuivre, tandis que les trois autres se jettent sur les flancs des compagnies *h* et *e*, lesquelles, attaquées simultanément de front, par les huit compagnies des bataillons C, sont forcées à se retirer sur les troupes placées aux points *c* et *d*, qui ont leur flanc droit couvert par la com-

postawiona na szczycie góry w momencie, w którym postrzeżono nagły odwrót kompanij *a* i *b*.

Komendant wojska odpornego widząc złamane prawe swe skrzydło, i niechcąc narażać się na zgubę przez dłuższy opór na pozycyi którą zajmuie, daje rozkaz dwom kompaniom w punkcie *o* stojącym, zająć klasztor *Kartuzów*, a środek i lewe skrzydło ucierające się jeszcze, cofa na czwartą pozycyą oznaczoną kolorem pomarańczowym.

Attakujący nieprzestają zbierać plony z odniesionych dotąd korzyści; cztery kompanie uderzają na punkta *r* i *x*, kiedy tym czasem dwie inne postępują wzdłuż skraju lasu przeciw punktowi *y*, a dwa bataliony zchodząc z stanowiska D, rzucają się na punkt *m*.

Dwa bataliony sadowią się w punkcie E na szczycie góry, a trzeci w punkcie F; trzy te bataliony wysyłają przed swój front kilka sekcyj tyralierów, którzy wszczynają ciągły ogień z tyralierami nieprzyjacielskiemi. Jedna kompania wzięta z batalionu F, przetrząsa okolicę między górą a rzeką *Piawą*, i uważa kompanie *d*, *e* i *f*, wystrzegając się wszczynać z niemi boju.

Przewyższająca siła attakujących zbierająca się na przeciw lewego skrzydła, równie jako i sprzyjające jéj zamiarom położenie miejsca, czyni daremnemi wszystkie starania, ku obronie pozycyi przez attakowanych łożone.

Chcieć się trzymać w klasztorze *Kartuzów* i na górze leżącéj między tym posterunkiem a *Opactwem*,

pagnie *n* et par une autre compagnie, qui ont été placées sur le sommet de la montagne, immédiatement aprés la retraite précipitée des compagnies *a* et *b*.

Aussitôt que le commandant des troupes du corps de défense voit que son aile droite est forcée, et craignant de se compromettre en gardant plus long-temps la position qu'il occupe, il donne ordre aux deux compagnies *o* d'aller occuper la *Carthause*, et à son centre ainsi qu'à son aile gauche, qui résistent encore, de se reployer sur la quatrième position qui est coloriée en *Minium*.

Les assaillans poursuivent vivement leurs succès; quatre compagnies marchent sur les points *r* et *x*, pendant que deux autres s'avancent sur celui *y* le long de la lisière de la forêt, et que deux batalions, descendant de la position D, tombent sur le point *m*.

Deux bataillons prennent poste au point E sur le sommet de la montagne, et un autre à celui F; ces trois bataillons détachent en avant de leur front quelques sections de tirailleurs, lesquels engagent un feu soutenu avec ceux de l'ennemi. Une compagnie, détachée du bataillon F, explore le terrain situé entre la montagne et la *Piave*, et observe les compagnies ennemies *d*, *e* et *f*, en s'abstenant d'engager la fusillade avec elles.

La supériorité numérique des assaillans qui se portent sur l'aile gauche, encore favorisés par la nature du terrain et celle des localités, rend vains tous les efforts que font les défenseurs pour conserver leur position.

Vouloir se maintenir dans la *Carthause* et sur la montagne qui est entre ce poste et l'*Abbazia*, serait

byłoby przeciwnym wszelkim roztropności prawidłom, bo zajmującemu te punkta wojsku może być łatwo odjęty odwrót ku wsi *Narvese*, skoroby tylko nieprzyjaciel opanował wsie *Suvilla* i *Dona*.

Te powody połączone z odwrotem prawego skrzydła, skłaniają komendanta odpornego korpusu do cofnienia swego środka i swego lewego skrzydła do Opactwa *Świętego Andrzeja*, i zajmowania tyle tylko lasu ile potrzeba do zasłonienia i zapewnienia przechodu przez most pod *Narvese*; co tém jest potrzebniejsze gdy siła korpusu odpornego zmniejszyła się o trzy bataliony; które preszły już na lewy brzeg rzeki *Piawy*, gdzie się szykują na równinie.

Ostatnia pozycya oznaczona na planie kolorem różowym, ma za cel zasłaniać przeprawę na lewy brzeg *Piawy* reszty wojska, na prawym brzegu pozostałego. Sekcya tyralierów kompanii *p*, zajmuje Opactwo *Świętego Andrzeja*, a sekcya kompanii *y*, kościół *Parafialny*. Wszystkie oddziały nie oznaczone literami, należą do batalionów znajdujących się już na lewym brzegu *Piawy*.

W miarę przeprawiania się wojska, skupiają się te oddziały nieznacznie i przechodzą kolejno most, trzy sekcye bronią *Narvese* i trzymają się tam, dopóki most zdięty lub zniszczony nie będzie, poczém wsiadają na statki tym końcem przygotowane, i przeprawiają się przez *Piave*,, pod zasłoną ognia wojska rozstawionego na lewym brzegu tej rzeki, i tam łączą się z swemi batalionami.

---

contraire aux règles dictées par la prudence, parce que la retraite des troupes, qui y sont établies, peut leur être facilement coupée sur *Narvèse*, l'ennemi étant une fois maître de *Suvilla* et du hameau de *Dona*.

Ces motifs, joints à la retraite de l'aile gauche, décident le commandant du corps de défense à faire reployer son centre et son aile gauche sur l'abbaye de *Saint-Andrea*, et à n'occuper de la forêt que tout ce qu'il faut d'étendue pour couvrir et assurer le passage du pont de *Narvèse*; et cela est d'autant plus nécessaire, que le nombre des troupes du corps de défense est diminué de trois bataillons, lesquels ont déjà effectué leur retraite sur la rive gauche de la *Piave*, où ils se forment dans la plaine.

La dernière position, qui est coloriée en *Rose*, a pour objet de protéger le passage du pont à ce qui reste de troupes sur la rive droite. La section de tirailleurs de la compagnie *p* occupe l'abbaye de *Saint-Andrea*, et celle de la compagnie *y*, la *Parrochia*. Tous les détachemens qui ne sont pas distingués par des lettres, appartiennent aux bataillons qui sont déjà sur la rive gauche de la *Piave*.

Au fur et à mesure que le passage s'effectue, ces détachemens se concentrent insensiblement, passent le point; trois sections défendent *Narvèse*, et s'y maintiennent jusqu'à ce que le pont soit retiré ou détruit; après, elles se jettent dans des barques disposées à cet effet, et traversent la *Piave* sous la protection du feu des troupes qui sont établies sur la rive gauche de cette rivière, où elles rejoignent leur bataillon.

KSIĘGA SIÓDMA.

ROZDZIAŁ XXVI.

ZAJĘCIE, OBRONA I ATTAK WSIÓW.

W zajętych przez wojsko wioskach, można się równemi siły dłużéj opierać nieprzyjacielowi niż w otwartém polu, ta jest przyczyna, dla któréj w ogólności osadzamy wojskiem wsie skoro się ku temu wydarza pora.

Im znaczniejsze są przeszkody które attakujący usuwać musi, tém więcéj skutkują przedsięwzięte obrony środki; rowy, płoty, palissady, mury, w ogólności wszystko co otacza wsie przez wojsko zajęte, spóznia postępy attakujących, i sprzyja obrońcom; a paraliżując siły tamtych, ulepsza położenie tych, jakkolwiek słabszych pod względem sił któremi zarządzają.

Rzadko kiedy mogą być bronione wsie pod spadkami gór położone; przeciwnie zaś leżące wśród lasów, na gruntach panujących nad okolicą, lub też nad rzekami i strumykami z łatwością do obrony usposobić się dadzą.

Wsie są wielkie lub małe podług natury i zamożności kraju. Położenie ich w krajach górzystych może być niejako przewidziane; lecz na płaszczyznach i w okolicach bagnistych trudno jest stanowić co w tymwzględzie.

LIVRE SEPTIÈME.

CHAPITRE XXVI.

OCCUPATION, DÉFENSE ET ATTAQUE DES VILLAGES.

On se détermine généralement à occuper les villages, parce que l'on s'y dèfend plus long-temps qu'on ne pourrait le faire en rase campagne et avec le même nombre de troupes.

Les moyens de défense augmentent en proportion des obstacles qui affaiblissent les moyens d'attaque; tels que les fossés, les haies, les palissades, les murs; enfin, l'entourage ordinaire d'un village, arrête les assaillans, favorise les défenseurs, et en paralysant les forces des premiers, donne aux derniers, fussent-ils inférieurs en nombre, des avantages marqués.

Les villages situés au pied des hauteurs sont rarement susceptibles de devenir des postes; mais il en est autrement lorsqu'ils sont environnés de bois, et qu'ils sont situés sur des terrains éleves, près ou sur des riviéres ou des ruisseaux.

La nature du pays détermine la position des villages grands ou petits. On peut donc, jusqu'à certain point, préjuger cette position dans les pays de montagnes; mais cela est moins facile dans les pays de plaine et de marais.

Wsie albo są zabudowane podług pewnéj formy lub wcale nie regularnie. W pierwszych porządnie stawiane domy, połączone są z sobą zwykle płotami, i tworzą między ich rzędami gatunek ulic.

Domy z których się składają drugie, porozrzucane są tu i owdzie. W okolicach górzystych i bagnistych częściéj napotykamy wsie tego rodzaju; kierunek dolin, równin międzygórz wskazuje ich położenie. Drogi lub strumyki przerzynające doliny, przechodzą zwykle środkiem wsiów po obu zaś stronach wznoszą się zazwyczaj domy mieszkalne.

Rzadko kiedy wsie położone na skalistych górach tworzą jeden ogół, pod względem kształtu swojego. Domy takich wsiów porozrzucane są bez porządku tu i owdzie; ich wszakże ogół razem wzięty otrzymuje nazwisko pod którym jest znany.

Trudno jest przewidzieć którego z tych rodzajów będzie wieś położona na pochyłości góry lub skały jakiéj; jéj domy czasem wznoszą się obok siebie w porządku, czasem są porozrzucane, jak tego dozwala stoczystość samejże góry.

Wsie położone w okolicach płaskich lub w równinach, mają zazwyczaj tyle ulic ile się w nich różnych traktów połącza, lub ile z nich dróg rozchodzi się w pole i w okolice; z tego więc można poniekąd przewidzieć główniejszy zakrój ich planu.

Toż samo rozumie się o wsiach, leżących przy krzyżujących się drogach.

On distingue deux sortes de villages; les villages réguliers, et les villages irréguliers. Les premiers sont ceux dont les maisons, bâties dans un certain ordre, sont liées les unes aux autres par des haies, et comprennent entre leurs rangées des espèces de rues.

Les seconds sont formés par des maisons dispersées çà et là. On les rencontre en plus grand nombre dans les contrées montueuses et dans les pays marécageux; la direction des fonds, des vallons et des gorges, détermine ordinairement la position des villages qui s'y trouvent situés. Si quelque chemin ou quelque courant d'eau traverse ces différens fonds, il passe ordinairement au milieu du village, et les maisons se trouvent alors placées de chaque côté.

Les villages bâtis sur des hauteurs formées de rochers, offrent rarement un ensemble. Les maisons y sont jetées dans le plus grand désordre; mais on donne un nom à la totalité, et on la considère comme un village.

On ne peut guère prévoir la posision d'un village situé sur le penchant d'une montagne ou d'un rocher; les maisons y sont quelquefois adjacentes et quelque fois éparses, selon que la pente l'a permis.

Les villages situés sur un terrain plat, ou dans une plaine, ont souvent autant de rues qu'il y a de chemins qui s'y réunissent, ou qui conduisent, soit dans la campagne, soit en d'autres endroits; on peut donc en conclure les formes principales de leur plan.

Il en est de même de ceux qui se trouvent à la croisière de deux routes.

Tych trzymając się zasad, można nakreślić w swoim raporcie rozpoznawczym rys wioski, nie widząc jéj wcale; a jeżeli trzeba będzie rozpoznać ją gruntownie, to czynność takowa ograniczy się tylko na przekonaniu się naocznem, czy położenie i wielkość wsi dobrze były podane.

Nie zawsze potrzeba wiedzieć, ile jest domów we wsi którą rozpoznawać przyidzie; skoro jednak wiadomość ta równie jak ilość dymów we wsi, wymagana będzie od rozpoznawającego Officera, co się w wojnie często trafić może, a do przeliczenia ich nie masz czasu, można wprawdzie zażądać ich wykazu od Sołtysa, poborcy podatków lub od innego Urzędnika publicznego, jednakże nie należy polegać zupełnie na nim bez poprzedniego sprawdzenia na gruncie.

Jeżeli wiadomość ta ma służyć do kwaterowania wojska, należy starannie rozszczególnić zabudowania dworskie od wiejskich, te albowiem mniéj, tamte zaś więcéj zdołają pomieścić ludzi. Natenczas potrzebna jest koniecznie dokładna wiadomość o ilości dymów w całéj wsi, aby na niéj oprzeć rozkład wojska na wioski.

Mając szczegółową kartę geograficzną kraju pod ręką, znajdziemy wskazany na nich po większéj części gatunek wsiów; dojdziemy z niéj częstokroć w któréj wsi jest kościół, w któréj dwór murowany, dom pocztowy, folwark, owczarnia i t. p. Z tych już wiadomości nieznając nawet natury kraju, możemy wnosić że wsie mające kościoł lub dwór murowany; są większe niż inne; przypuszczenie które się wprawdzie często sprawdza, lecz które także czasami staje się powodem znacznych błędów.

On peut, en suivant ces règles, esquisser dans un mémoire descriptif, la position d'un village qu'on n'a point vu, et l'on en tirera cet avantage qu'on n'aura plus, si l'on doit en faire la reconnaissance, qu'à examiner si la position et la grandeur de ces villages sont exactes.

Il n'est pas toujours nécessaire de savoir le nombre de maisons d'un village; cependant, comme il arrive souvent à la guerre, que les officiers sont chargés de reconnaître dans les villages le nombre de maisons et de feux, les compter tous serait trop long; ils doivent s'en faire donner l'état par tous les moyens possibles, soit par le maire, soit par le receveur des contributions, soit enfin par tout autre employé public.

Si cette connaissance a pour objet la distribution des cantonnemens, il faut distinguer soigneusement les fermes et les métairies; car, on peut placer bien moins de monde dans celles-ci que dans les premières. Il importe alors de connaître au juste le nombre de feux des villages, afin qu'on puisse régler en conséquence la répartition des troupes.

Quand on a une carte générale du pays, on peut déjà y trouver indiquée la nature des villages; on peut y voir quelquefois, si tel village a une église, un château, une maison de poste, des métairies, des bergeries, ect. Sur ces seules indications, quand on ne connaît pas davantage le pays, on doit supposer les villages qui renferment une église, ou un château, comme plus considérables que les autres; supposition qui se trouve souvent fort exacte, mais qui parfois peut jeter dans de grandes erreurs.

Rozpoznawszy już okolice, naturę, położenie i rozległość gruntów na około wsi, przekonać się należy czy płoty, rowy, mury kamienne lub ziemne zamykają jéj obwód; czy można się w niéj obwarować, oprzeć o nię skrzydło armii; lub schronić w niéj park; czy są obszerne stodoły, stajnie, lub owczarnie, którychby można użyć na składy lub pomieszczenie wojska, ile nakoniec mieścić w nich można ludzi i koni. Następnie uważać trzeba czy domy są z sobą połączone, lub też pórozrzucane, murowane lub drewniane, czy są pokryte dachówką, gontami lub słomą, a przeto czy są łatwe lub nie do zapalenia z zewnątrz.

Czy mieszkańcy mają zapasy w ziarnie i w paszy; czy mają konie, wozy, bydło rogate i owce, czy są we wsi piece do pieczenia chleba.

Ile jest młynów; czy wietrzne czy wodne; jaką ilość ziarna zemlić mogą w danym przeciągu czasu; czy są wystawione z kamienia, z cegły lub z drzewa; czy je można obmurować i użyć na posterunek; nareszcie do czego mogą się przydać.

Młyny często są przyczyną, że zatrzymane dla nich wody tworzą na rzekach lub strumykach brody płytsze lub głębsze, potrzeba zatem rozpoznać, 1° stan wody powyżéj młyna, i koniec jéj podniesienia gdy wszystkie będą pozamykane zastawy; 2re różnicę stanu wody w wodo-zbiorze wyższym i niższym gdy sluzy zostaną otwarte; 3cie przekonać się jak długiego woda potrzebuje czasu do opadnięcia. Szczegóły te posłużą do rozporządzenia attaku młyna, jeżeli ten obrócony został na posterunek.

Quand on à reconnu les environs, la nature, la situation et l'étendue du sol adjacent, on examine si les villages sont entourés de haies, de fossés, de murailles de pierres ou de terre; s'il est possible de s'y retrancher, d'y appuyer une armée, d'y mettre en sûreté un convoi; et s'il y a de vastes granges, des écuries, des bergeries propres à former des magasins ou des logemens pour les troupes, et enfin la quantité d'hommes et de chevaux qu'on peut y établir. Ensuite il faut considérer, si les maisons sont contiguës ou éparses, bâties de pierres ou de bois, couvertes d'ardoises, de tuiles ou de chaume, et facilles à incendier.

S'il existe chez les habitans des récoltes, des grains, des fourrages, des chevaux, des voitures, des bêtes à cornes et à laine, des fours, etc. etc.

Combien de moulins; s'ils sont à vent ou à eau; quelle quantité de grains ils peuvent moudre dans un temps donné; s'ils sont construits de pierres ou de bois; s'ils sont susceptibles d'être retranchés, pour servir de poste; et enfin, quel objet ils peuvent contribuer à remplir.

Les moulins rendent souvent les rivières et les ruisseaux plus ou moins guéable, par les retenues d'eau qui leur sont nècessaires; en conséquence, il est nécessaire de connaître, 1°. la hauteur de l'eau, depuis le réservoir supérieur, lorsque toutes les vannes sont fermées; 2°. celle entre les deux réservoirs, quand toutes les vannes sont levées; 3°. le temps qu'exige l'écoulement des eaux. Ces détails peuvent contribuer à régler l'attaque ou la défense d'un moulin devenu poste.

Jeżeli jest we wsi woda, rozpoznać należy jéj gatunek, czy dobra do picia, czy łatwy doń przystęp, czy jéj jest podostatkiem, i czy może być użyta do pojenia koni.

Należy się przekonać czy i jakiego gatunku są rowy, płoty, mury, lub przegrodzenia wewnątrz wsi; czy kościół może być na posterunek usposobiony, czy równie jak i cmentarz murem, rowem, darniowaniem, płotem lub krzakami jest opasany; czy i o ile ogrodzenia takowe wznoszą się nad leżącym na około gruntem; nareszcie czy można je do obrony usposobić.

Wszystko to co powiedziano wyżéj o wsiach, stosuje się i do wiosek pomniejszych, tak pod względem ich położenia, jakoteż rozkładu i gatunku budowli, oraz zasiłków jakie z nich ciągnąć można.

W tenczas tylko wsie wojskiem osadzać należy, kiedy miejscowość bronić onych dozwala, i kiedy ich obrona może przynieść jaki pożytek ogólnym działaniom armii.

Wsie z których nie można ostrzelać leżącego na około nich gruntu, lub których położenie ułatwia za nadto attak nieprzyjacielski, nie powinny być bronione: takiemi są leżące na wyniosłych górach, lub te do których przystępy idą przez głębokie i ukryte wąwozy.

Natomiast uważamy za usposobione z położenia swego do obrony wsie: 1d te, które leżą w linii pozycyi przez wojsko zajętéj; 2re te, które są nieco wysunięte przed tęż linią; 3cie które formują kąt wyskakujący pozycyi; 4te leżące w bliskości miejsc przez

S'il y a de l'eau, reconnaître sa qualité, si elle est bonne à boire, facile à puiser, abondante, bonne pour les chevaux.

On doit examiner s'il y a dans l'intérieur du village des fossés, des haies, des murs ou des séparations, leur nature; si l'église est susceptible de devenir un poste; si elle est, ainsi que le cimetière, closse de murs, de fossés, d'une gazonnade, de haies ou de buissons; si l'une et l'autre sont élevés ou de niveau avec le sol; enfin, si l'on peut les retrancher et en faire de bons postes.

On doit appliquer aux hameaux les mêmes observations qu'aux villages, tant pour leur situation que pour la disposition et la nature des bâtimens, ainsi que pour les ressources qu'on peut en tirer.

Les villages ne doivent être occupés que lorsque les localités en favorisent la défense, et que cette défense est utile à l'ensemble des opérations de l'armée.

Les villages d'où l'on ne pourrait pas balayer le terrain des environs, ainsi que ceux dont la position offrirait trop de prise à l'ennemi, ce qui a lieu, par exemple, lorsqu'ils sont placés sur des hauteurs dominantes, ou lorsque leurs avenues sont dans des chemins tout-à-fait creux et couverts; de tels villages ne sont pas susceptibles d'être défendus.

Lorsqu'en revanche les localités y prêtent, voici ceux que l'on doit défendre: 1°. les villages qui se trouvent dans la ligne de la position; 2°. ceux qui se trouvent un peu en avant de cette ligne; 3°. ceux qui forment l'angle saillant d'une position; 4°. les vil-

które nieprzyjaciel przechodzić koniecznie musi, jeżeli pozycyą chce attakować; 5te te, z których można ostrzelać wyjścia rzeczone; 6te leżące w ciaśninie którą nieprzyjaciel przechodzić koniecznie potrzebuje; nakoniec te, które leżą poza łańcuchem poczt przednich.

Działając wstępnym bojem, osadzić należy wojskiem wsie i miasteczka zamykające lub zakrywające cieśninę przez którą armia przechodzić potrzebuje; osadza je zwykle straż przednia i to tak silnie, aby osada była w możności trzymać się w nich, dopóki nie nadejdą czoła kolumn.

Gdy się armia cofa, wsie leżące po drodze powinny być osadzone przez czoła cofających się kolumn, jeżeli są przeznaczone na ich przyjęcie, lub przez straż tylną, jeżeli tylko zasłaniać mają dalszy marsz odwrotowy. Ostatnią tę ostrożność należy starannie zachowywać w marszu flankowym względnie wszystkich wsiów które ułatwiają zbliżenie się nieprzyjaciela, i napadnięcie jego na flankę kolumn dla wstrzymania lub spóźnienia ich marszu.

Wsiów zupełnie odosobnionych bardzo trudno jest bronić, chyba że leżą w cieśninach, na wyniosłych górach, nad rzekami lub jeziorami, te bowiem naturalne przeszkody niedozwalają attakować ich ze wszystkich stron.

W każdém innem położeniu pomyślność obrony wsi zależy od stopnia oporu, który stawią sztnrmującym oddziały wojska wieś zakrywające, równie jako i od większéj lub mniejszéj przestrzeni gruntu

lages situés près des débouchés, par lesquels l'ennemi doit arriver; 5°. ceux d'ou l'on peut balayer ces débouchés; 6°. ceux qui sont situés dans un défilé, que l'ennemi serait obligé de traverser; enfin, ceux qui se trouvent en arrière de la chaîne des avant-postes.

Les villages et les bourgs qu'il faut occuper quand une armée se porte en avant, ou qu'elle fait une marche rétrograde, sont ceux qui forment ou qui couvrent un défilé que les colonnes doivent traverser; dans ce cas, ce sont les troupes de l'avant-garde qui doivent les occuper, et en assez grand nombre pour que ces troupes soient en état de pouvoir arrêter l'ennemi, jusqu'à l'arrivée des têtes de colonnes.

En cas de retraite, les villages doivent être occupés, soit par la tête des colonnes, quand il s'agit de les recevoir et d'assurer leurs passages; soit par l'arrière-garde, s'il ne s'agit que de couvrir la marche et de continuer ensuite la retraite. Ces précautions doivent être observées dans les marches de flanc, pour tous les villages par lesquels l'ennemi pourrait déboucher, et tomber sur le flanc des colonnes pour en arrêter ou retarder la marche.

Il n'est guère possible de défendre efficacement des villages isolés, si ce n'est dans des défllés, sur de hautes montagnes, ou sur les bords des fleuves, des rivières ou des lacs, parce que ces obstacles empêchent que les villages ne puisent être attaqués de tous les côtés.

Dans toute autre localité, succès de la défense d'un village dépend à la fois de la résistance qu'opposent à l'assaillant, les troupes postées en avant, ainsi que de l'ocupation d'une cértaine étendue de ter-

który przed wsią zajmują, w tenczas albowiem wieś nie może być attakowana razem z frontu z boków i z tyłu.

O tyle więc tylko bronić należy wiosek, o ile ich boki ostrzelane są ogniem wojska stojącego w pozycyi za niemi, i o ile toż wojsko wspierać może obrońców; pozycya nadto takowa w takiéj powinna być odległości od wioski, aby nieprzyjaciel nie mógł się stać jéj panem bez poprzedniczego opanowania samejże wioski.

Nie należy osadzać wojskiem wiosek, których opanowanie nie jest dla nieprzyjaciela koniecznie potrzebne, i które bez obawy jakiego szwanku, za sobą zostawić może. Jednakże gdyby zajęcie to przynosiło nieprzyjacielowi jakie korzyści, wypada taką wieś osadzić; lecz skoro się tylko spostrzeże, iż nieprzyjaciel wieś okrąża i na główną uderza pozycyą, należy ją opuścić; inaczéj wojsko osadzające wioskę, byłoby wystawione na zgubę.

Dla téj saméj przyczyny albo wcale nie należy osadzać wsiów położonych na zupełnie otwartéj równinie, gdzie jazda nieprzyjacielska ma wszelką łatwość zniesienia oddziałów przed nią postawionych, i gdzie następnie nic więcéj nie staje na przeszkodzie przypuszczeniu szturmu do wsi ze wszech stron, albo też małemi zajmować je należy siły, i to w tenczas tylko gdy leżą w linii pozycyi którą armia zajmuje.

Wioski leżące w linii czat przednich bronione być nie mogą, punkta albowiem przez czaty zajmowane ulegają łatwo zmianie, i są za nadto wystawione na gwałtowny w przeważającéj sile nieprzyjaciela napad; chyba że położenie ich między górami lub w ciaśninie, takowe szczególniéj do bronienia

rain, pour ne pas être attaqué simultanément sur son front, sur ses flancs et sur ses derrières.

Ainsi, un village ne doit être défendu qu'autant que ses flancs sont protégés par le feu dirigé d'une position située en arrière, et sur laquelle des troupes sont placées pour le soutenir; et encore faut-il que la distance entre ce village et la position ne soit pas telle que l'ennemi puisse y pénétrer, sans avoir préalablement emporté le village.

Un village que l'ennemi peut négliger ou laisser sur ses derrières, ne doit pas être occupé. Cependant, si l'occupation de ce village pouvait lui être avantageuse, il conviendrait de s'y établir; mais il faudrait l'abandonner du moment que l'ennemi tenterait de le tourner pour s'avancer vers la position principale, parce qu'autrement les troupes qu'on y laisserait seraient exposées à être enlevées.

Par la même raison, les villages situés dans une plaine ouverte, où l'ennemi peut pénétrer de tous côtés, et culbuter, par une charge de cavalerie, les troupes qui y seraient en position, ou ne doivent pas être occupés, ou ne doivent l'être que très faiblement, et encore ne serait-ce que dans le cas où ces villages se trouveraient dans la ligne de la position de l'armée.

L'établissement q'une chaîne d'avant-poste est toujours trop précaire et trop exposé à l'attaque subite d'un ennemi supérieur en nombre, pour que les villages qui se trouvent sur le prolongement de cette ligne, puissent être défendus; à moins que leur position dans une gorge ou dans un défilé ne les en

sposobnemi czyni; i w takim razie łańcuch czat przednich powinien być zbliżony do głównego korpusu, aby mógł być łatwo posiłkowany; a poczty zbiorowe powinny koniecznie zajmować te z wiosek, które z położenia swego mogą przyczynić się do zakrywania odwrotu w razie potrzeby, i do wstrzymania jak można najdłużéj postępów nieprzyjaciela.

Natomiast w krajach poprzecinanych, gdzie natura gruntu utrudnia przystępy do wiosek, i niedopuszcza ich szturmowania, można się bronić z korzyścią w wioskach, i należy trzymać się w nich uporaie.

Officer mający sobie poruczoną obronę takiéj wioski, powinien rozdzielić swe wojsko na trzy części.

Jedna część zasłania wieś, zajmuje przed nią tę przestrzeń gruntu, którą stojące poza wioską oddziały nie zabespieczają od okrążenia.

Płoty palisady i mury obstawione będą jednym szeregiem żołnierzy, a ci w razie potrzeby zgromadzą się na punktach, któreby nieprzyjaciel przeważającemi zagroził siły; na ulicach i obszerniejszych placach stać będą plótony w massach; domy obsadzone zostaną pojedynczymi strzelcami; rozumie się te, z których sypany ogień może wspierać obrońców odpolnego wioski obwodu.

Druga część podzielona na małe poczty zbiorowe, powinna być ustawiona za punktami, które są najwięcéj narażone na attaki nieprzyjaciela, a szczególniéj za temi, które ulicami od innych są przedzielone; poczty te przeznaczone są na wspieranie i zmianę wojsk na przodzie stojących.

rende particulièrement susceptibles; et encore faut-il que la chaîne ne soit pas trop avancée pour qu'elle puisse recevoir promptement des secours, et; dans cette hypothèse, il est de la plus grande importance que les postes de ralliement puissent occuper ceux des villages qui, par leur situation, peuvent contribuer à favoriser la retraite, en cas de besoin, et arrêter l'ennemi le plus long-temps possible.

Mais en revanche, dans les pays coupés, où les accidens de terrains rendent difficile l'approche des villages, et s'opposent à de brusques attaques, ces villages peuvent être défendus avec avantage, et par conséquent doivent l'être avec opiniâtreté.

L'officier qui est chargé de défendre un village de cette nature, doit partager ses troupes en trois parties.

La première partie couvre le village et s'établit sur la portion de terrain que les troupes, qui sont en arrière, ne garantissent pas d'être tourné.

Il suffit que les haies, les palissades et les murs soient garnis d'un seul rang de soldats, qui se serrent davantage dans les endroits où le feu de l'ennemi produit plus d'effet; tandis que les rues et autres grands passages doivent être occupés par des pelotons en masse; des hommes isolés occupent les maisons; c'est-à-dire, celles d'où ils puissent soutenir par leur feu, ceux des leurs qui bordent et défendent l'enceinte extérieure.

La seconde partie, divisée en petits postes de ralliement, doit être placée derrière les points les plus exposés, et particulièrement sur ceux qui se trouvent séparés des autres par des rues entières; ces postes sont destinés à soutenir et à relever les troupes avancées,

Trzecia nareszcie część stanie w massie w środku wsi, o ile to być może w miejscu otwartém, równo oddaloném do wszystkich punktów linii frontu: część ta składa główną rezerwę przeznaczoną tak na wyparcie nieprzyjaciela, gdyby mu się udało w którymkolwiek punkcie przełamać pierwsze zapory i dostać się do wioski, jako też na zbieranie poczt przednich i zasłanianie odwrotu, gdyby obrońcy do opuszczenia wsi zmuszeni byli.

Skoro jest czas po temu, należy przed wszystkiém zatarassować drogi wiodące do wsi, alboteż pozamykać je przedpiersiami lub zasiekami; powybijać potém strzelnice w murach, lub usypać ławki za temi płotami które się do obrony użyć dadzą; obsadzić mocnemi oddziałami cmentarz, Dwór i wszystkie punkta które bronione być mogą, i których obrona najwięcéj zdoła szkodzić attakującym; nakoniec trzeba użyć wszelkich sposobów, jakie podaje nauka fortyfikacyi polowéj, ku zapewnieniu skutku obrony.

Artylleryą postawić należy na punktach z których najskuteczniéj działać może, i które najwięcéj są wystawione na attak nieprzyjaciela; zwykłém jéj stanowiskiem jest punkt w którym wychodzi ze wsi ulica główna przez wieś przechodząca, tam albowiem więcéj jest dogodności do obrotów działami i do ich usługi; jeżeli można, należy wznieść przedpiersie ku ich zakryciu.

Jazda stawia się na odwodzie nieco w tyle poza bokami wsi, w celu zabespieczenia się przeciw okrążeniu nieprzyjaciela.

Pierwszy attak należy przyjąć ciągłym i dobrze kierowanym ogniem, jeżeli pomyślnego z obrony wsi

Enfin, la troisième partie se concentre au milieu du village, et, s'il est possible, dans une place ouverte, également éloignée de tous les points de la ligne du front: cette troisième partie forme la réserve principale, dont l'objet de sa destination est de repousser l'ennemi de quelque côté qu'il pénètre; de recevoir les troupes avancées et de couvrir la retraite, dans le cas où l'on serait obligé d'évacuer le village.

Si l'on en a le temps. on doit d'abord fermer toutes les avenues par des épaulemens, des barricades, des abatis; ensuite, pratiquer des meurtrières dans les murs, des banquettes derrière les haies, et faire occuper par de forts détachemens, le cimetière, le château, ou toute autre position susceptible d'être défendue, et celles d'où le feu puisse causer le plus de mal possible à l'assaillant; enfin, il faut employer tous les moyens que présente la fortification passagère pour rendre la défense plus efficace.

L'artillerie doit être placée dans les positions d'où elle peut produire le plus d'effet, et sur les points où il est propable que le village sera attaqué; sa place ordinaire est particuliérement à la sortie de la rue principale ou autres endroits ouverts, afin qu'elle puisse être mue facilement; un épaulement doit la couvrir autant que faire se peut.

La cavalerie se place comme corps de réserve, en arrière des deux flancs, pour empêcher qu'on ne soit tourné.

Pour défendre efficacement un village, il faut recevoir la première attaque par un feu soutenu et

spodziewać się chcemy skutku; nie robić wycieczek chyba że na szturmujących przeważającemi uderzyć możemy siły, i że mniéj trafne nieprzyjaciela rozporządzenie korzyść nam nad nim zapewniają; na przykład gdy swych skrzydeł nie zabespieczył, lub gdy nie rozstawił oddziałów ku wspieraniu wojsk, które najpierwsze uderzają na wioskę; rzadko się to wszakże wydarza.

Nie należy jednakże zaniedbywać robić wycieczki, skoro się ku temu wydarza sposobność; zasady których się w tych zdarzeniach trzymać wypada, są następujące: 1d rzucać się na nieprzyjaciela obcesem, przy zachowaniu wszelako w prowadzeniu wycieczki wszelkich ostrożności; 2re osadzić mocno tę stronę wioski przez którą powracać będzie wojsko do wycieczki użyte; 3cie cofać się zaraz ku wsi, skoro się tylko uda spędzić nieprzyjaciela, niewdając się w nierozsądne ściganie jego.

Gdy bronienie zajętéj wioski, o tyle tylko jest użyteczne, o ile wystawia na stratę przeciwnika, i o ile opóźnia działania jego, należy przeto stawiany w niéj opór przedłużać uporczywie o ile tylko można. Nie dosyć jest bronić długo i dzielnie zewnętrznego wioski obwodu, należy jeszcze przedłużać ten opór wewnątrz wsi, i nie ustępować żadnego punktu szturmującemu, póki doń drogi trupami swoich nie uściele, i każdego uczynionego kroku drogo nie przypłaci.

Ggyby się szturmującym udało wpaść do wioski i przez zagrożenie z boku i z tyłu zmusić obrońców do ustąpienia jakiéj części; na tenczas ustępujące

bien dirigé; ne hasarder de sorties, qu'autant que l'on est supérieur en nombre, et lorsque les assaillans donnent prise sur eux d'une manière très marquée; par exemple, s'ils aventurent leurs ailes, ou bien si les troupes qui forment la première attaque ne sont pas soutenues; ces cas sont rares.

Mais lorsque l'occasion y prête, il faut faire des sorties; et voici les règles principales qui doivent alors être observées : 1°. brusquer les sorties, sans négliger pour cela de les conduire avec les plus grandes précautions; 2°. occuper fortement la partie du village par laquelle doit y rentrer le détachement qui fait la sortie; 3°. se reployer sur le villge aussitôt que l'ennemi est repoussé, et ne jamais s'abandonner à une poursuite inconsidérée.

La résistance qu'on oppose dans un village n'étant utile qu'en proportion du mal que l'on fait éprouver à son adversaire, et du temps que cette résistance lui fait perdre, il faut donc la prolonger avec opiniâtreté et aussi long-temps que possible. Ce n'est pas assez d'opposer au dehors d'un village, une longue et vive résistance, c'est particuliérement dans l'intérieur que le terrain doit être défendu pied à pied, qu'il faut faire acheter chèrement à l'ennemi celui qu'on est forcé de lui abandonner.

Si l'assaillant pénètre par quelque point et que l'on soit forcé d'évacuer les quartiers du village, parce que les flancs et les derriéres seraient sèrieusement menacés; alors la troupe qui évacue ce terrain, doit

oddziały osadzić zaraz powinny domy, mury i płoty nowéj linii; tam stawiać nowy przeciwnikowi opór, coraz nowe postępom jego kładąc przeszkody, i bronić tak do upadłego zajętéj wioski.

Tym czasem rezerwy uderzą na nieprzyjaciela gdzie tylko mniéj liczne siły onego pomyślny rokują skutek; staraniem ich będzie jeżeli tylko można oskrzydlić szturmujących, aby tém łatwiéj opanować punkta nowéj linii, która ma nam posłużyć do zupełnego odparcia przeciwnika.

Officer kierujący obroną wioski, nie powinien przestawać na wskazaniu Officerom dowodzącym pomniejszemi oddziałami punktu zbiorowego, na który zamierza się cofać w razie porażki; powinien on nadto przedsięwziąść wszystkie środki, jakie nakazuje ostrożność ku zapewnieniu kommunikacyj, i umocnić pozycyą na któréj na nowo zamierza zebrać swe siły.

Do tych środków policzymy: zniesienie murów lub płotów tamujących komunikacye, alboteż porobienie w nich otworów; wzniesienie na nowéj pozycyi polank, lub jeżeli można szańców i t. p.

Jeżeli pomimo uporczywéj obrony nieprzyjaciel nieprzestaje czynić postępów i dochodzi już do naj odleglejszych wioski zakątków, wtedy rezerwa powinna się cofać i stanąć za wsią; kiedy tymczasem ostatnie ustępuiące oddziały użyją jeszcze wszelkich sposobów ku opóźnieniu zajęcia zupełnego wioski, i wstrzymania pogoni nieprzyjaciela.

Dotąd mówiliśmy o obronie wsiów, teraz powiemy nieco o przypuszczaniu do nich szturmu.

se porter aussitôt sur la ligne des maisons, des murs ou des haies; et la, opposer une nouvelle résistance et augmenter ainsi les difficultés des attaques, en opposant à l'assaillant de nouveaux obstacles. C'est ainsi que la troupe qui défend un village doit combattre jusqu'à la dernière extrémité.

Pendant ce temps, des détachemens de la réserve attaquent l'ennemi sur les points où il n'est pas en force; et cherchent à le tourner et à le repousser pour gagner ensuite avec plus de liberté l'un des points de la position nouvelle que l'on veut occuper.

L'officier qui défend un village, ne doit pas se borner à désigner d'avance aux officiers de son détachement le point sur lequel il veut se reployer, et se réformer en cas de retraite; mais il doit encore prendre ses précautions de manière à assurer ses communications, et à fortifier la nouvelle position sur la quelle il croira devoir se retirer.

Ces précautions consistent à renverser et à pratiquer des ouvertures dans les murs, à arracher des palissades, à établir des banquettes, à élever des épaulemens, etc. etc. etc.

Si, après avoir défendu le terrain pied à pied, il arrive que l'ennemi s'avance, et pénètre jusque dans les parties les plus reculées des rues, des places, la réserve doit se retirer, et se former en arrière du village, pendant que les derniers détachemens qui se retirent, emploient tous les moyens possibles pour empêcher l'ennemi de la traverser de suite.

Voilà pour la défense; voici pour l'attaque.

Nie jest łatwo brać szturmem wieś dobrze bronioną, krok taki jeżeli ma się udać musi być koniecznie krwią walecznych zroszony; przeto też nie należy go przedsiębrać jak tylko w ostateczności, to jest kiedy niepozostaje żadnego innego środka do dopięcia zamierzonego celu.

Przypuszczając że szturmowanie wioski jest koniecznie potrzebne, bąć to dla zabespieczenia stanowiska, bąć dla oparcia skrzydeł, bąć nakoniec dla wspierania jakiego działania armii, zawsze attakujący powinni być liczniejsi od obrońców; przewyższająca tylko attakujących siła może przeważyć wyższość, którą korzyści miejscowe obrońcom nadają.

Przedmioty miejscowe sprzyjające szturmowi wsi są: 1d gościniec lub droga któremi szturmujący zbliżyć się może niewidziany do wioski; 2re pagórek z którego można sypać skuteczny na wieś ogień; 3cie kąty wyskakujące obwodu wsi które z kilku stron attakowane być mogą; 4te brak murów, lub mała płotów i ich palisad nad poziomem wysokość; nakoniec nie osłonienie boków wsi przez stojące w tyle oddziały.

Rozporządzając szturm do wioski nie dosyć jest uderzać na punkt pod temi względami najdogodniejsze do attaku, i na który przeto stanowcze wymierzyć się mają ciosy; bo obrońcy zgromadziliby na nim główne swe siły i zniszczyliby nasz zamach; należy jeszcze niepokoić obrońców innemi pozornemi attakami na wszystkich tych punktach, których polecenie może dać powód do wzięcia tych pozornych attaków za prawdziwe.

L'attaque d'un village étant toujours une opération fort difficile, et dont la réussite ne s'obtient qu'à prix d'hommes, il ne faut jamais l'entreprendre que lorsqu'on ne peut employer un autre moyen pour atteindre le but que l'on se propose.

En supposant l'attaque d'un village indispensable, soit comme moyen de sûreté, soit comme point d'appui, soit enfin pour seconder une entreprise quelconque, les assaillans doivent être supérieurs en nombre; le nombre seul peut balancer les avantages que les localités donnent aux défenseurs.

Les objets locaux les plus propres à favoriser l'attaque d'un village sont: 1°. un chemin à la faveur duquel on puisse approcher de très près à couvert, 2°. une hauteur d'où l'on puisse faire feu avec avantage; 3°. qes angles saillans qui affaiblissent la résistance; 4°. l'absence, ou le peu d'elévation des murs, des pallissades, des haies; enfin les villages dont les flancs ne sont pas garantis par des troupes placées en arrière.

L'attaque principale ne doit pas être uniquement dirigée sur le point qui réunit le plus de ces avantages; car les défenseurs peuvent y porter la majeure partie de leurs forces et faire manquer l'entreprise; mais il faut encore inquiéter ces defenseurs par de fausses attaques, partout où les localités le permettent et peuvent leur inspirer de justes appréhensions.

Skoro przypuszczenie szturmu już jest ułożone, należy się jeszcze przekonać, czy natura gruntu lub inne miejscowe okoliczności, równie jak rozpołożenie wojska broniącego wsi, nie każe się nam lękać o nasze flanki, i czy takowe dostatecznie są zapewnione od okrążenia.

W rozporządzeniu wojska przeznaczonego do szturmu, można tę średnią zachować proporcyą: jednę szóstą część ogółu przeznaczyć do szturmowania, trzy szóste na poczty zbiorowe, a dwie szóste na rezerwę.

Nie używa się jazdy przy szturmie, jak tylko do osłaniania skrzydeł i wspierania rezerw.

Ile razy przychodzi zdobywać szturmem wieś jaką, Artyllerya gra zawsze ważną rolę, nie tylko bowiem służy do ztłumienia dział przeciwnika, ale nadto rzucając do wsi granaty, miesza wojsko któremu obrona wewętrzna wsi jest powierzona, i strzałami swemi równa z ziemią lub wyłamuje mury i płoty, wieś obwodzące.

Oddziały szturmujące powinny iśc na punkta które mają opanować, rozsypane w tyralierów, nie dając bynajmniéj ognia; do nich należy uprzątać i przezwyciężać śmiało przeszkody jakie napotykają, ścigać nieprzyjaciela od domu do domu, od ulicy do ulicy, nie dozwalając mu odpocząć, ni zebrać się na nowo.

Jeżeli te oddziały zostaną odparte, powinny się zebrać i ukryć jeżeli można w bliskości i na przeciw punktu który jest attakowany; i ztąd utrzymywać ciągły ogień na przeciwników aż do nadejścia posiłków, poczém uderzają na nowo.

Quand on se détermine à faire l'attaque d'un village, il faut préalablement savoir si, par la nature du terrain et celle des localités, ainsi que par la disposition des troupes qui le défendent, l'on a quelque chose à craindre pour ses flancs, et s'ils peuvent être facilement débordés.

On peut prendre comme terme moyen, pour la répartition des troupes destinées à l'attaque d'un village, les proportions suivantes : un sixième destiné à l'attaque, trois sixièmes pour les postes de soutien et d'appui, et deux sixièmes pour la réserve.

La cavalerie ne peut être employée dans l'attaque d'un village, que pour couvrir les flancs et protéger les réserves.

Toutes les fois qu'il s'agit de forcer un village, l'artillerie est de la plus grande utilité, parce que non seulement elle sert à démonter celle de l'ennemi, mais encore elle sert à inquiéter la garnison en jetant des obus sur les troupes qui en défendent l'intérieur, à ébouler les enceintes de pierres ou de terre, ou à raser les haies environnantes, etc.

L'attaque doit être faite par des détachemens de tirailleurs qui s'avancent, à files ouvertes et sans tirer, sur les points qu'on veut emporter; ces détachemens doivent franchir vivement les obstacles qu'ils rencontrent, pousser l'ennemi de maison en maison, de rue en rue, sans lui donner le temps de se reconnaître, ni de se rallier.

Si ces détachemens sont repoussés, ils doivent se reployer et tâcher de se mettre à couvert vis-à-vis du point qu'ils ont attaqué, et là chercher à entamer l'ennemi par un feu bien soutenu jusqu'à l'arrivée des troupes de soutien; alors ils renouvellent l'attaque.

Posiłki postępują za niemi rozwinięte w odstępie stu lub stu piędziesiąt kroków stosownie do natury gruntu; wpadają do wioski wyłomami lub otworami które działa attakujących zrobiły, uderzają na massy przeciwnika, rzucają je, ścigają po ulicach, placach i t. d.; w razie zaś gdyby się szturm nie udał, należy go ponowić świeżém wojskiem, wziętém z rezerw które postępowały tuż za posiłkami.

Gdzie przy wnijściu do wioski są szerokie ulice lub place tak obszerne, że na nich daje się spostrzegać linia obrońców w szyku bojowym, tam użyjemy posiłków postępujących za tyralierami do jéj attakowania, które wspierane rezerwami uderzą na linią wspomnioną, kiedy tym czasem tyraliery posuną się na innych punktach naprzód.

Jak tylko szturmujący dostaną się wewnątrz obwodu attakowanéj wioski, zaraz oddział robotników maszerujący przy rezerwie, użyty zostanie do otwarcia kommunikacyj, zarównania rowów, i uprzątnienia wszystkiego co tylko dalszemu postępowi jest na przeszkodzie.

Gdzie punkta attaków są bliskie siebie, dosyć będzie jednéj rezerwy dla wszystkich, która staje w miejscu najważniejszém; skoro zaś odległość między niemi jest wielka, wtedy każda kolumna osobnéj potrzebuje rezerwy; przeznaczeniem zarazem jest tych rezerw, zasłaniać odwrót gdyby takowy nastąpił i zbierać ustępujące kolumny.

Jeżeli się uda dostać do wewnętrznéj wsi przestrzeni, i takowéj coraz więcéj zagarniać, naten czas rezerwy ruszą żwawo głównemi wnijściami ku

Les troupes de soutien suivent déployées, à cent ou cent cinquante pas de distance, selon la nature du terrain; elles pénètrent par les ouvertures qui ont dû être pratiquées, attaquent et culbutent les masses qu'on leur oppose, les poussent vivement dans les rues, sur les places, etc.; et, en cas de non réussite, il faut renouveler l'attaque avec des troupes fraîches, prises sur la réserve qui doit suivre de près les troupes de soutien.

Dans le cas où il se trouverait, à l'entrée du village, des rues assez larges ou des espaces assez ouverts et où les défenseurs se seraient établis en ligne, il faudrait attaquer cette ligne avec les troupes de soutien, qui, suivies de la réserve, s'y porteraient en masse, pendant que les tirailleurs s'avanceraient à rangs ouverts.

Aussitôt que l'on a pénétré dans l'enceinte d'un village, des sapeurs, qui, dans ce cas, doivent toujours marcher avec les réserves, ouvrent les communications, applanissent et renversent tout ce qui peut former obstacle.

Quand les points d'attaque sont rapprochés, il suffit d'une seule réserve, que l'on place au point le plus important; mais, quand ils sont trop éloignés les uns des autres, chaque colonne doit avoir la sienne : la destination de ces réserves est de rallier et de couvrir la retraite après une opération manquée.

S'il arrive, au contraire, que l'on pénètre dans le village, et que l'on y gagne du terrain, les réserves doivent se porter rapidement vers le centre par les

środkowi wsi, tak dla dopomagania do zwalczenia ostatniéj przeciwnika rezerwy, jakoteż dla zajęcia punktów mogących zapewnić posiadanie wioski, kiedy tym czasem tyraliery i ich posiłkowe poczty osadzą wioski obwód.

ROZDZIAŁ XXVII.

OBRONA WSI.

PLAN XXI.

Oddział wojska złożony z batalionu piechoty, dywizyonu jazdy i dwóch armat, odbiera rozkaz zająć wieś *Wesenheim* leżącą we froncie armii.

Officer komenderujący tym oddziałem rozpoznawszy wieś, kierunek i ujścia ulic, oraz rozpołożenie domów, i poczyniwszy potrzebne na przypadek pożaru rozporządzenia, rozdziela swój oddział, jak następuje:

Trzydziestoma ludzmi obstawia płoty *a*, w puntach *b*, *c*, *d*, *e* i *f* stawia 50 ludzi z przeznaczeniem posiłkowania tamtych; nim tego nastąpi potrzeba, uprzątają oni tym czasem, wszystkie płoty które tamują kommunikacyą ich między sobą, i przygotowują sobie przejścia przez stodoły i płoty ogradzające ulice, dla ułatwienia odwrotu gdyby doń zmuszeni byli.

entrées principales, soit pour aider à culbuter la réserve de l'adversaire, soit pour s'emparer des points qui peuvent assurer l'occupation de l'intérieur du village, tandis que les tirailleurs et les troupes de soutien se portent en dehors et en occupent l'enceinte extérieure.

CHAPITRE XXVII.

DÉFENSE D'UN VILLAGE.

PLAN XXI.

Un officier est chargé d'occuper et de défendre avec un détachement composé d'un bataillon, d'une division et de deux pièces de canon, le village de *Wesenheim*, situé sur le front de l'armée.

Cet officier, après avoir reconnu le village, la direction et les issues des rues, la disposition des maisons, et pris les précautions jugées nécessaires contre l'incendie, fait la répartition de son détachement de la manière suivante:

Le long du point *a*, trente hommes déployés; cinquante autres, destinés à leurs soutien, occupent les points *b*, *c*, *d*, *e* et *f*; ces cinquante hommes rasent les haies qui peuvent les empêcher de communiquer entre eux, et se ménagent une ou deux issues par les granges, et à travers les haies qui entourent les cours, afin de pouvoir, au besoin, se retirer sans obstacles sur la route.

Inne wszystkie otwory i przejścia, oprócz zostawionych dla swéj własnéj potrzeby, zostaną starannie zatarassowane, w celu aby można wszędzie zatrzymać szturmujących, i zmusić ich do szukania ciasnych i krętych, a zatém dla nich nieprzyjaźnych przesmyków.

Dwie sekcye obsadzają części obwodu *g* i *h*, jedna sekcya staje na odwodzie za punktem *g* i *i*, a dla obrony i zasłonięcia ich flanki, stoi trzydzieści ludzi w punkcie *r*, a trzydzieści w punkcie *s*.

Półtora sekcyi zajmuje rzędy domów *m* i *n*, obstawiając mury zamykające podwórza, i okna domów ku którym cofać się mają poczty *a*, *b*, *c*, *d*, *e* i *f*; oddział ten stara się obwarować ile możności punkta przez które nieprzyjaciel przechodzić musi, chcąc się dostać do wewnętrznéj wsi przestrzeni.

Dla skutecznego zaś zasłaniania odwrotu tych oddziałów i odparcia szturmujących gdyby im się udało zająć ulice, postawione zostają trzy sekcye na punktach *o*, *p* i *q*.

Z pozostałych ośmiu sekcyj, jedna obsadza mur kościoła, druga Dwór, a trzy stoją na rynku w punkcie *t* w rezerwie, za temi ostatniemi stoi pół plótonu jazdy w punkcie *u*, za Dworem.

Przed płótem *a* wznosi się na gościńcu przedpiersie za którym stają dwa działa.

Les autres issues, les portes des granges, des maisons, sont soigneusement barricadées, afin de pouvoir arrêter l'ennemi et le forcer à défiler par des passages étroits et détournés.

Deux sections sont déployées le long des points g et *h*; une autre section est en réserve derrière g et *i*, et pour défendre et couvrir leurs flancs, trente hommes sont au point *r*, et trente autres à celui *s*.

Les lignes des maisons *m* et *n* sont occupées par une section et demie, laquelle est répartie derrière les murs qui entourent les cours, et aux fenêtres des maisons sous lesquelles les détachemens *a*, *b*, *c*, *d*, *e* et *f*, doivent se retirer; cette section et demie s'occupe à fortifier, le mieux possible, les endroits à travers lesquels l'ennemi doit passer pour pénétrer dans le village.

Mais, afin de pouvoir protéger efficacement la retraite de ces détachemens, et repousser l'ennemi, s'il parvenait à pénétrer dans les rues, trois sections sont placées aux points *o*, *p* et *q*.

Sur les huit sections qui restent disponibles, une est déployée derrière le mur de l'église, une autre dans le château, et six sont en réserve au point *t*, sur la place du village; ces dernières sections ont derrière elles un demi-peloton; un peloton et demi est en position au point *u*, en dehors du village.

Les canons, couverts par un épaulement, sont en batterie sur la grande route, un peu en avant de la haie *a*.

Wyjścia *k* i *l*, zatarassują się wkopanemi po osi wozami gnojem napełnionemi, od których zdejmą się koła dla tém trudniejszego ich uprzątnienia.

Przed płotami *g* i *h* wykopiemy rów, a wydobytą z niego ziemią obłożymy płoty, z czego utworzą się przedpiersia lepiéj zakrywające obrońców; urządzając tak płoty wspomnione do obrony, zyskuje się i na tém że nieprzyjaciel stawszy się ich panem, trudniéj ich przeciw nam użyć może. Nie potrzebują ony być ni bardzo głąbokie ni szerokie.

Oddziały zajmujące punkta wyżéj wymienione, oznaczone są na planie karminem.

Zaledwie że to wszystko zrobiono, kiedy już nadciąga nieprzyjaciel z dwoma batalionami piechoty, kilku działami, i z jednym dywizyonem jazdy.

Że zaś mu wiele zależy na tém, aby wieś zniszczona nie była, przeto nie używa wcale granatników do wyrugowania z niéj jéj obrońców, lecz rozporządza swój attak jak następuje:

Dwie kompanie postępują ku *Wesenheim* traktem od *Ebersheim*; jedna wielkim gościńcem, a trzy traktem od *Burbach;* sekcye tyralierów zformowane z trzeciego szeregu, poprzedzają te sześć kompanij na sto pięćdziesiąt kroków; widzieć je można na planie w punktach A, B i C; biegną one obcessem na wieś, nie tracąc bynajmniéj czasu na strzelaniu, dopóki się nie dostaną do płotów ku którym dążą. Dywizyon jazdy stoi w punkcie *v*.

Attakujący oznaczeni są na planie ciemno niebiesko.

Skoro tylko poruszenia przeciwnika niezostawiają komendantowi oddziału broniącego wsi, żadnéj wą-

Les rues *k* et *l* sont barricadées avec des charrettes chargées de fumier, et auxquelles on a enlevé les roues.

Un fossé est creusé derrière les haies g et *h*; les terres qui en proviennent sont jetées contre ces haies; par ce moyen, les troupes, chargées de les défendre, sont plus à couvert du feu de l'ennemi; et en cas d'abandon, l'adversaire ne pourra en tirer aucun parti; ce fossé n'est ni large, ni profond: cela n'est pas nécessaire.

Les troupes qui occupent la position que nous venons d'indiquer sont coloriées en *Carmin*.

Ces dispositions de défense sont à peine terminées, que l'ennemi se présente avec deux bataillons, plusieurs pièces de canon et une division.

Intéressé à la conservation du village, l'adversaire ne fait pas usage d'obusiers pour en débusquer les défenseurs; il fait son attaque de la manière suivante:

Deux compagnies s'avancent sur *Wesenheim*, par la route d'*Ebersheim*; une par la grande route, et trois par celle de *Burbach*; ces six compagnies sont précédées, à cent cinquante pas, par leurs sections de tirailleurs, formées du troisième rang, qu'on voit aux points A, B et C; ces tirailleurs brusquent l'attaque, et ne font feu que lorsqu'ils ont atteint les haies contre lesquelles ils se dirigent. Une division est au point *v*.

Les assaillans sont coloriés en *Bleu de Prusse*.

Aussitôt que le commandant des troupes du corps de défense peut juger, par les mouvemens que fait son

tpliwości względem punktu, na który prawdziwy attak jest wymierzony, bierze On trzy sekcye z rezerwy *l*, i posyła je na punkt *i*, na zastąpienie pół-sekcyi która go dotąd zajmowała, a która teraz z sekcyą *h*, zajmuje płot dotąd przez tę ostatnią sekcyą osadzony.

W skutku tego nowego rozporządzenia półtora sekcyi broni punktu o którym mowa, trzy sekcye stojące w *i* wspierają tamte, a sekcye *q* i *s* służą jéj za rezerwę.

Gdy obrońcy płotów *g* i *a* są dostateczne wspierani przez sekcye *o* i *r*, i przez pięćdziesięciu ludzi stojących w punktach *b*, *c*, *d* i *f*, przeto prawe skrzydło i środek żadnéj nie ulegają zmianie.

Tyraliery z punktu *h*, dają ognia na tyralierów nieprzyjacielskich, skoro ciż zbliżą się na trzysta kroków.

Gdyby tyraliery A i C przeciwnika, postąpili aż pod same płoty *g* i *h*, w takim razie uderzą na nich z flanki i w massach sekcye stojące w punktach *r* i *s*. Jeżeli zaś nieprzyjaciel nie zasłania prawéj flanki C silnym jakim oddziałem jazdy *v*, wtedy rzuca się nań jazda z *u*, i odeprze go ze stratą. Taż sama jazda może potém posunąćsię wzdłuż obwodu wsi, i uderzyć na prawą flankę szturmujących w B, i zniweczyć zamierzony wsi attak.

Przypuszczamy, że szturmujący odparty tém natarciem jazdy, lub celnym ogniem tyralierów ponawia attak przeważającemi siły, tak, iż nie podobna trzymać

adversaire, vers quel point l'attaque est dirigée, il détache trois sections de la réserve *t*, lesquelles se portent au point *i*, tandis qu'une demi-section qui l'occupait préalablement se déploie, et défend, conjointement avec la section *h*, la haie derrière laquelle cette dernière est déployée.

Par suite de cette nouvelle disposition, ce point se trouve défendu par une section et demie appuyée par trois sections qui sont au point *i*, et soutenues pas les sections *q* et *s*.

Les haies *g* et *a* étant suffisamment protégées par les sections *o* et *r*, et par les cinquante hommes qui sont aux points *b*, *c*, *d*, *e* et *f*, la droite et le centre restent dans la même position.

Les tirailleurs, placés au point *h*, font feu sur ceux de l'ennemi, lorsqu'ils sont arrivés à la distance de trois cents pas.

Si les assaillans A et C parvenaient jusqu'aux haies *g* et *h*, les sections qui occupent les points *r* et *s* se porteraient aussitôt sur eux en masse, et les prendraient en flanc; et dans le cas oú l'ennemi négligerait de couvrir le flanc droit de l'attaque C, avec la division qui est au point *v*, laquelle est supérieure en nombre au peloton et demi qui est au point *u*, cette division se jetterait sur le flanc C, le repousserait infailliblement, et, continuant à tourner autour du village, tomberait sur le flanc droit de B, qu'elle repousserait également, et parviendrait ainsi à déjouer cette attaque.

Nous supposons que l'assaillant, repoussé par cette attaque, ou par le feu bien dirigé des tirailleurs, revient avec des forces tellement supérieures, qu'il

się dłużéj w tém pierwszém stanowisku; wtedy komendant obrońców cofa pierwszą swoją linią przygotowanemi w tym celu otworami, i pod zasłoną sekcyj rezerwowych *r*, *o*, *p*, *q*, i *s*; które rzucają się w ściśniętym szyku na nieprzyjaciela, w chwili, gdy ten już do ulic dochodzi; kiedy tymczasem tyraliery ustępujący od płotów *g*, *a* i *h*, osadzają następujące punkta: ci z *g*, część obwodu wioski D obróconą ku nieprzyjacielowi; tyraliery z *h* domy i sady obwodu E, oraz narożne domy połaci F; a ci z *a* zajmują połacie domów F, G, H i S, i wspierają sekcye które się jeszcze trzymają w linii domów *m* i *n*, część oraz tych tyralierów użyta zostaje na wzmocnienie sekcyi która broni muru obwodowego kościoła.

Skoro tyraliery przeszli już na nowe swe stanowiska, pół-sekcye posiłkowe które broniły sadów, cofają się zaraz pod protekcyą sekcyj *r*, *o*, *p*, *q* i *s*, i zajmują punkta w *w*, *x*, *y*, *z* i *aa*, część ich wzmacnia sekcyą któréj poruczona jest obrona Dworu.

Jak tylko cofną się oddziały które były na przodzie i zajmą dopiero im wskazane punkta, sekcye *r*, *o*, *p*, *q* i *s*, udają się zaraz na punkta temiż samemi literami na planie oznaczone.

Wojsko odporne oznaczone jest na planie w drugiem tém stanowisku, kolorem jasno-czerwonym.

Działa cofają się z za przedpiersia wtedy, kiedy szturmujący już się do nich na pięćdziesiąt kroków zbliżyli, i stają na samém wnijściu na rynek.

Sekcye zajmujące punkta D, H, G, E i J, osadzają okna domów, ich mury, płoty i palisady ota-

est impossible de tenir plus long-temps cette première position; alors le commandant du corps de défense fait retirer sa première ligne par les issues ménagées à cet effet, et sous la protection des sections de soutien *r*, *o*, *p*, *q* et *s*, lesquelles attaquent l'ennemi à rangs serrés, au moment où il cherche à pénétrer dans les rues, tandis que les tirailleurs *g*, *a* et *h*, expulsés des haies, vont occuper, savoir: *g*, la partie de l'enceinte D, qui fait face à l'ennemi, les maisons et les jardins de l'enceinte E, ainsi que ceux du coin de l'enceinte *f*; et les tirailleurs qui étaient au point *a*, se rendent dans les enceintes F, G, H, S, pour soutenir les sections qui occupent la ligne des maisons *m* et *n*, ainsi que pour renforcer la section qui est derrière les murs d'enceinte de l'église.

Dès que les tirailleurs se sont retirés, les demi-sections de soutien, qui étaient dans les jardins, se retirent également sous la protection des sections *r*, *o*, *p*, *q* et *s*, et vont occuper les points *w*, *x*, *y*, *z*, *aa*, et renforcer la section qui occupe le château.

Aussitôt que les troupes avancées ont opéré leur retraite, et qu'elles occupent les postes que nous venons d'indiquer, les sections *r*, *o*, *p*, *q* et *s* viennent se placer sur les points désignés par les mêmes lettres.

Les troupes du corps de défense sont coloriées, dans cette seconde position, en *Garance*.

Lorsque l'assaillant est à la distance de cinquante pas des canons, ils sont retirés de l'épaulement et conduits jusqu'à l'entrée de la place.

Les sections qui occupent les points D, H, G, E et J, se placent aux fenêtres des maisons, derrière

czającemi podwórza; tarassują starannie wszystkie ulice, nie zostawując jak tylko te które prowadzą ku kościołowi, wybranemu za główne miejsce zbioru. Wspierają je sekcye *w*, *x*, *y* i *aa*, które mają zasłaniać ich odwrót, a te znowu posiłkowane są przez pół-kompanie *r*, *o*, *p*, *z*, *q* i *s*. Rezerwa pozostaje ciągle w punkcie *l*, a jazda w punkcie *u*.

Tak rozporządzona obrona daje przeciwnikowi mnogie do zwalczenia trudności, a to tém większe, że szturmując domy wystawiony jest na ogień oddziałów posiłkowych, które go rażą z flanki.

Jednakowoż attakujący opanowawszy płoty *g*, *a* i *h*, uderzają na domy *m* i *n*, które nie będąc już posiłkowane przez poczty posiłkowe, podają im sposoby wyrugowania przeciwników z połaci domów G, H i D.

Komendant korpusu odpornego, niechcąc narażać na stratę sekcyj zajmujących domy *m* i *n*, daje im za pomocą umowionego znaku rozkaz do ustąpienia; w skutku którego sekcye te opuszczają domy, i cofają się do kościoła, pod zasłoną sekcyj stojących w punktach *w*, *x* i *y*.

W tym samym czasie sekcye które zajmowały połacie domów G i H, ustępują do połaci I, K i L, z których większa część osadza połać K, a mniejsza połać L dla tego, że domy téj ostatniéj jako cmentarzem zasłonięte tak silniéj niepotrzebują osady.

les murs, les haies et les palissades qui entourent les cours; elles barricadent avec soin toutes les issues du côté des rues, ne laissent que celles qui conduisent à l'église, lieu du rassemblement général. Ces sections sont soutenues par celles placées aux points *w*, *x*, *y* et *aa*, lesquelles doivent protéger leur retraite; ces dernières sont elles-mêmes protégées par les demi-compagnies, *r*, *o*, *p*, *z*, *q* et *s*. La réserve placée au point *t*, et la cavalerie à celui *u*, conservent leur même position.

Ces dispositions de défense présentent à l'assaillant de grandes difficultés à vaincre, exposé comme il l'est, pendant le temps qu'il force les maisons, au feu des détachemens de réserve qui le prennent en flanc.

Cependant, après avoir enlevé les haies *g*, *a* et *h*, il marche sur les maisons *m* et *n*, qui n'étant plus soutenues par les réserves, lui facilitent les moyens de forcer les troupes qui sont dans les enceintes H, G et D, à se retirer.

Le commandant du corps de défense, craignant de compromettre le sort des sections qui sont dans les maisons *m* et *n*, leur donne par un signal convenu, l'ordre de se retirer; à ce signal, ces sections abandonnent les maisons, et se rendent à l'église, sous la protection des sections placées aux points *w*, *x* et *y*.

En même temps, les sections qui occupaient les maisons des enceintes G et H, se rendent dans celles J, K et L; cette dernière enceinte pouvant être facilement défendue du cimetière, la plus grande partie des troupes H, se porte dans l'enceinte K.

Następuje potém odwrót sekcyj *w*, *x* i *y*, pod protekcyą oddziałow *r*, *o*, *p*, *z*, które równie jak i rezerwa *t* pozostają w swych stanowiskach, dopóki sekcye przeznaczone do obrony domów w połaci F, I, K i L nie przygotują się do niéj należycie; co gdy nastąpi, cofają się także i stają na punktach temiż samemi literami oznaczonych.

Wojsko korpusu odpornego w tém trzeciém stanowisku oznaczone jest kolorem cynobru.

Sekcya która zajmowała punkta *x* i *y*, idzie do Dworu, a sekcya która stała w połaci D, zajmuje domy i sady połaci M.

Walczące strony zajmują teraz następujące punkta:

Szturmujący osadzili połacie G, H i D, a obrońcy cmentarz i połacie J, E, F, K, L i M; te ostatnie stanowiska wspierane są prze sekcye *r*, *w*, *p*, *z*, *q*, *s* i *aa*, ku którym się ich osady cofać mają w razie porażki.

Prawe skrzydło i środek, wzmocnione jeszcze zostają trzema sekcyami stojącemi w *o*, i kompanią stojącą w *t*; dwadzieścia koni stoi w tyle na samym końcu wsi; reszta jazdy zajmuje ciągle punkt *u*; Dworu i ogródu bronią dwie sekcye, a dwie armaty stoją przed punktem *p*.

Nieprzyjaciel uderza żwawo przewyższającą siłą na połacie E, F i J; zdobywa je; sekcye które ich broniły cofają się pod zasłoną sekcyi *r*, *aa*, *q*, *s*, i zajmują punkta następujące: te które były w punkcie J, sady *bb;* te które broniły połaci N i E, osa-

La retraite des sections *w*, *x* et *y*, se fait immédiatement après, sous la protection de celles *r*, *o*, *p*, *z*, qui restent à leurs postes, ainsi que la réserve *t*, jusqu'à ce que les sections qui doivent occuper les maisons et les enceintes F, J, K et L, soient en position de les défendre; alors elles se retirent aussitôt, et vont occuper les points désignés par les mêmes lettres.

Les troupes du corps de défense, dans cette troisième position, sont coloriées en *Vermillon*.

La section qui occupait *x* et *y*, se rend dans le château, et celle qui était dans l'enceinte D, vient occuper les maisons et les jardins de M.

Maintenant la position respective des deux parties est ainsi qu'il suit:

Les assaillans occupent les enceintes, G, H et D, et les défenseurs, celles J, E, F, K, L, M, ainsi que le cimetière; les enceintes occupées par les troupes du corps de défense, sont protégées par les sections *r*, *w*, *p*, *z*, *q*, *s* et *aa*, destinées à les rallier.

L'aile droite, ainsi que le centre, sont encore renforcés par trois sections qui sont au point *o*, et par une compagnie qui est à celui *t*; vingt chevaux sont en arrière, au bout du village; le reste de la cavalerie occupe toujours le point *u*; le château et le jardin sont défendus par deux sections, et les deux pièces de canon sont placées en avant du point *p*.

L'ennemi attaque vivement, et avec des forces supérieures, les enceintes, E, F et J; il parvient à s'en emparer; les sections qui les défendaient se retirent sous la protection de celles *r*, *aa*, *q*, *s*, et vont occuper, savoir: les sections qui étaient au point J,

dzają połacie O i P, a sekcya która broniła połaci F, idzie na wzmocnienie punktu K; sekcya *aa* idzie do Dworu i tam tworzy rezerwę wojska przeznaczonego do obrony tegoż Dworu.

Stanowiska zajęte swieżo przez sekcye *r*, *z*, *q*, *s*, przez kompanią *t*, i przez sekcyą *aa*, założone są kolorem minii; inne oddziały pozostają na swoich punktach; cmentarz ostrzeliwający cały rynek, i zasłaniający front połaci K i L nie przestaje być zajmowany.

Jeżeli nieprzyjaciel zdobywszy połacie domów F i J, zechce attakować Dwór, wtedy oddziały którym poruczona jego obrona, i które starannie zatarassowały wszystkie doń przystępy, osadzą okna dolnego i pierwszego piętra; a gdyby pomimo silnego oporu zmuszone zostały do odwrotu, cofną się przez ogród, zkąd dostaną się przez furtkę *cc* na gościniec wraz z tyralierami, którzy bronili ogrodu.

Gdyby zaś nieprzyjaciel nie attakował dworu, lecz wszystkie usiłowania przeciw połaci domów M zwrócił, wtedy nietylko sekcye *r*, *w* i *o*, ale nawet sekcye *z* i *t*, pośpieszą na jéj obronę, oprócz tego trzydzieści koni z punktu *u* posunie się na punkt *dd*, uderzy na szturmujących i zasłaniać będzie odwrót.

Przeważające siły szturmujących nie pozwalają spodziewać się żadnéj korzyści z przedłużenia obrony; komendant przeto osady wsi daje rozkaz do ustąpienia z cmentarza i cofa działa; ściąga tyralierów osadzających połacie K i L, równie jak i sekcye

les jardins *bb*; celles qui étaient dans les enceintes N et E, celles O et P, et celle qui était à celui F va renforcer le point K; la section *aa* se rend dans le château pour servir de réserve aux troupes qui le défendent.

Les nouvelles positions, occupées par les sections *r*, *z*, *q*, *s*, par la compagnie *t*, et par la section *aa*, sont coloriées en *Minium;* les autres détachemens restent à leurs postes; le cimetière qui flanque la place, et qui couvre également le front des enceintes K et L, est également occupé.

Si l'ennemi, après s'être emparé des enceintes F et de J, attaque le château, les troupes qui le défendent et qui en ont soigneusement barricadé toutes les entrées, se placent aux fenêtres du rez de-chaussée et à celles du premier étage; et si, après avoir résisté, elles sont forcées à la retraite, elles la feront par le jardin, d'où elles se rendront sur la grande route, en passant par la porte *cc*, de même que les tirailleurs qui s'y trouvaient.

Si l'ennemi n'attaque pas le château, et qu'il tourne tous ses efforts contre l'enceinte M, le commandant fera coopérer à la défense de ce point, non seulement les sections *r*, *w* et *o*, mais encore celles *z* et *t*, et de plus, il fera avancer trente chevaux du point *u* sur celui *dd*, pour charger l'ennemi et couvrir la retraite.

La supériorité numérique des assaillans ne laisse entrevoir aucun résultat avantageux en prolongeant plus long-temps la défense; en conséquence, le commandant fait évacuer le cimetière et retirer les canons; il donne ordre aux tirailleurs placés aux points

w, *p* i *q*; sekcye zaś *r*, *o* i *z*, oraz te które zajmowały połacie domów N, O i P, przeznacza do zasłaniania odwrotu na kompanią stojącą w punkcie *t*, który to punkt wyznaczony został na zabranie całéj osady.

Obrona połaci N, O, P, tak jak i Dworua, zostanie zaniechana, skoro będą opuszczone połacie K L, M, i sekcye które ich broniły, cofną się na kompanią *t*; poczém zaraz zbierają się za punktem *t* sekcye *r*, *o*, *z* i *s*; sekcye *r*, jako najdalszą mające do zrobienia drogę, rozpoczynają ten odwrót.

Kompania *t* i dwie sekcye tyralierów zajmujące jeszcze karczmę, tworzą wraz z jazdą tylną straż batalionu, który się cofa ku korpusowi do którego należy.

Przykład ten jest dostateczny do poznania głównych zasad których się trzymać należy w obronie wsiów; zależą one: 1d ażeby osadzić płoty, domy i sady; 2re ażeby stawiać rezerwy tam zkąd mogą dosyłać spiesznie posiłki oddziałom najwięcéj przez attakujących zagrożonym, lub tam gdzie mogą najwięcéj przeciwnikowi szkodzić i najłatwiéj wstrzymać dalsze postępy jego; 3cie nakoniec, ażeby umieć korzystać z cmentarza z zabudowań dworskich i z wszelkich innych, niemniéj jako i z miejscowych przeszkod na które często we wsiach trafiamy, tak z swéj natury mocnych, jako też i takich które łatwo do obrony usposobić się dadzą.

K et L, ainsi qu'aux sections *w*, *p* et *q*, d'effectuer leur retraite; il charge les sections *r*, *o* et *z*, ainsi que celles qui occupent les maisons N, O et P, de couvrir le mouvement rétrograde qui a sa direction derrière la compagnie placée au point *t*, où est le lieu du rassemblement général.

La défense des points N, O, P, ainsi que celle du château, est abandonnée du moment que ceux K, L, M, sont évacués, et que les sections qui les défendaient se sont ralliées à la compagnie *t*; immédiatement après, les sections *r*, *o*, *z* et *s*, se rassemblent également derrière le point *t*: les sections *r* étant les plus éloignées commencent le mouvement.

La compagnie *t* et les deux sections de tirailleurs qui occupent la *Wirthshaus*, font, conjointement avec la cavalerie, l'arrière garde du bataillon qui se retire sur le corps qui l'a détaché.

Cet exemple suffit pour faire connaître les principales règles qu'il faut suivre dans la défense des villages; ces règles consistent, 1°. à faire occuper les haies, les maisons et les jardins; 2°. à placer les réserves sur les points d'où elles peuvent se porter rapidement au secours des troupes qui sont le plus menacées, ou bien sur les points d'où elles peuvent arréter et faire le plus de mal possible à l'assaillant; 3°. et enfin, à savoir tirer parti du cimetière, du château et de toutes les localités et habitations naturellement fortes par leur position, qu'on rencontre fréquemment dans les villages, ou faciles à fortifier et à défendre.

ROZDZIAŁ XXVIII.

SZTURM DO WIOSKI.

PLAN XXII.

Oddział wojska złożony z dwóch batalionów piechoty, i z czterech dział wysłany zostaje na zdobycie wsi *Langenstein* i ma rozkaz odeprzeć jéj obrońców na lewy brzeg rzeki *Aar*. Osada téj wsi składa się z jednego batalionu piechoty i z dwóch dział, à Officer dowodzący tą osadą, ma rozkaz bronić wsi do ostatniego; za odebraném więc doniesieniem o zbliżeniu się nieprzyjaciela czyni następujące ku jéj obronie rozprządzenia.

Połacie domów A i B osadza półtory, a C i D dwoma sekcyami. Rozstawiają się one po domach i stodołach, za murami i płotami, i tarassują wszystkie do wsi przystępy, przez które nieprzyjaciel dostać się do niéj może, niezachowując tylko przejścia które im są porzebne do wzajemnéj między sobą kommunikacyi, lub do zabespieczenia odwrotu wrazie potrzeby.

Półczwarta sekcyi rozstawione w punktach *a*, *b*, *c*, *d* i *e*, przeznaczone są do posiłkowania wyżéj wspomnionych.

Połacie E, F, G i H osadzone są półtrzecią sekcyami, których przeznaczeniem jest, wstrzymać postępy nieprzyjaciela, gdyby zdobywszy połacie pierwsze, chciał się daléj posuwać.

CHAPITRE XXVIII.

ATTAQUE D'UN VILLAGE.

PLAN XXII.

Un officier, commandant un détachement composé de deux bataillons et de quatre pièces de canon, a ordre d'attaquer le village de *Langenstein*, et d'en rejeter les défenseurs sur la rive gauche de l'*Aar*. L'officier qni occupe ce village avec un bataillon et deux pièces de canon, doit le défendre jusqu'à la dernière extrémité; et sur l'avis qu'il reçoit, que l'ennemi s'avance pour l'attaquer, il fait les dispositions suivantes:

Une section et demie est déployée dans les enceintes A et B, et deux sections dans celles C et D. Ces sections se placent dans les maisons, dans les granges, contre les murs, les haies, et barricadent tous les débouchés par lesquels l'ennemi pourrait pénétrer, en ayant soin de conserver le nombre d'issues nécessaires pour pouvoir communiquer librement entre elles, et assurer leur retraite.

Trois sections et demie placées aux points *a*, *b*, *c*, *d* et *e*, sont destinées à servir de soutien aux premières.

Les enceintes E, F, G et H, sont garnies par deux sections et demie, pour empêcher l'ennemi, s'il forçait les premières, de pénétrer plus avant.

Pół-sekcyi zajmujące Młyn górny, *Lisnerhof*, *Steinerhof* i *Reinhof*, ma sobie dany rozkaz opuścić te stanowiska skoro się zbliży nieprzyjaciel, i połączyć się z osadą połaci E, F, G, H.

Pół-sekcyi osadza cmentarz, inne pół Młyn dolny; te dwie pół-sekcyj wspierane są przez dwie inne stojące w tyle pomiędzy dwoma temi posterunkami.

Jedna kompania stoi na odwodzie za kościołem, półtory sekcyi w ulicy *f*, i takiż oddział w ulicy *g*.

Dwa działa stoją na gościńcu za przedpiersiem w tym celu wzniesioném.

Ulice przedzielające połacie A, B, C, D i H są zupełnie zatarassowane.

Cztery działa zatoczone na pagórku w *Winzer Kuppe* na lewym brzegu rzeki *Aar*, ostrzeliwają prawą flankę wsi *Langenstein*.

Punkta osadzone wojskiem działającém odpornie oznaczone są na planie karminem, a połacie domów literami wielkiemi.

Zaledwo przywiedziono do skutku dopiero wspomnione rozporządzenia, kiedy się już pokazuje nieprzyjaciel w dwa bataliony i cztery armaty mocny, w szyku następującym:

Cztery sekcye idą przed batalionami i osadzają Młyn górny, oraz folwarki *Steinerhof*, *Lesnerhof* i *Reinhof*; jeden batalion staje na punkcie *h*, sześć sekcyj na punkcie *i*, a ośm na punkcie *k*. Te ostatnie uszykowały się w kolumnę na gościńcu; cztery dział zatoczono przed laskiem w punkcie *l*.

Une demi-section répartie dans *Obermühle*, *Lisner-hof*, *Steinerhof* et *Reinhof*, a ordre de les abandonner, sitôt l'approche de l'ennemi, et de venir renforcer les enceintes E, F, G, H.

Une demi-section déployée, défend le *Kirch-hof*, une autre demi-section, *Untermühle*; ces deux demi-sections sont soutenues par deux autres, qui sont placées en arrière et entre ces deux postes.

Une compagnie forme la réserve, derrière l'eglise, une section et demie dans la rue *f*, et un pareil nombre dans celle g.

Les deux pièces de canon sont en batterie sur la grande route, derrière un épaulement.

Les rues qui traversent les enceintes A, B, C, D et H, sont barricadées.

Quatre pièces de canon en position à *Winzer-Kuppe*, sur la rive gauche de l'*Aar*, protégent le flanc droit de *Langenstein*.

Les points occupés par les troupes qui sont sur la défensive, sont coloriés en *Carmin*; et les enceintes sont désignées par des letres majuscules.

Ces dispositions sont à peine terminées, qu'un corps ennemi, fort de deux bataillons et de quatre pièces de canon s'avance dans l'ordre ci-après:

Quatre sections précèdent les deux bataillons et s'emparent d'*Obermühle*, de *Steiner*, de *Lisner* et de *Reinhof*; un bataillon prend position au point *h*, six sections à celni *i*, et huit à celui *k*. Ces dernières sont rompues en colonne, sur la route; les quatre pièces de canon sont mises en batterie en avant du bois, au point *l*.

Pozycya attakujących oznaczona jest na planie kolorem ciemno niebieskim.

Ustawiwszy tak swe wojsko, komendant atttakujących podsuwa się sam wąwozem *m* prowadzącym do *Reinhof* pod wieś *Langenstein*, dla rozpoznania tego miejsca i przedsięwziętych ku jego obronie kroków, aby do tego mógł zastosować swój attak.

Uważa On że cztery działa zatoczone na lewym brzegu rzeki *Aar*, bronią prawego boku wsi, a osada cmentarza, i dolnego Młyna boku lewego; i że zatém wieś ta najskuteczniéj attakowana być może z frontu począwszy od punktu A, aż do punktu D.

W skutku tego rozpoznania posuwa ku *Reinhof* trzy bataliony, będące w punkcie *h*; trzy sekcye z sześciu stojących w punkcie *i* ku *Steinhof*, a cztery z ośmiu stojących w *k*, ku górnemu Młynowi. Wszystkie te oddziały kolorowane są na planie niebiesko.

Ponieważ stan rzeczy przewidywać każe, iż tyraliery tych oddziałów nie znajdą się z sobą w czasie całego szturmu, przeto komendant attakujących udziela Officerom komenderującym tyralierami, wiadomość o położeniu wsi, o wewnętrznym domów podziale, i o sposobie w jaki szturm rozporządził; poleca Im oraz, aby starali się zdobyć połać A, nie uważając bynajmniéj co się dziać będzie na ulicach; aby utrzymywali ciągle związek z kolumną obok nich walczącą, i korzystali skwapliwie ze wszystkiego co im tylko dalsze postępy ułatwić może; nakoniec gdy już osadzą połać A aby się usadowili za domami lub w rowach jakich, i tam czekali chwili przyjaznéj do uderzenia na połać następującą i t. d.

La position des assaillans est coloriée en *Bleu de Prusse*.

Aussitôt que les troupes d'attaque sont placées, leur commandant s'approche de *Langenstein*, à la faveur du chemin creux *n*, lequel conduit à *Reinhof*, pour reconnaître le village, la disposition des défenseurs, et régler ses attaques selon les occurrences.

Il observe que les quatre pièces de canon, placées sur la rive gauche de l'*Aar*, défendent le flanc droit du village, de même que le *Kirch-hof* et *Untermühle* en défendent le flanc gauche; qu'une attaque ne peut être dirigée avec succès, que sur le front du point A à celui D.

En conséquence, il fait avancer trois compagnies du bataillon qui ést au point *h*, sur *Reinhof*; trois sections des six sont au point *i*, sur *Steinerhof*, et quatre sections des huit qui sont au point *k*, sur *Obermühle*. Toutes ces compagnies, ainsi que ces sections, sont coloriées en *Cobalt*.

Les tirailleurs ne pouvant pas se joindre, pendant la durée de l'action, le commandant fait connaître aux officiers et aux sous-officiers qui en ont la conduite, la disposition du village, les localités intérieures, et comment il se propose de diriger les attaques. Il leur recommande de ne point s'inquiéter de ce qui se passera dans les rues; par exemple, lorsqu'ils pénétreront dans l'enceinte A, où des compagnies entières devront agir, de se soutenir mutuellement, de profiter habilement de chaque avantage remporté, pour en obtenir un autre; et enfin, après s'être emparé de l'enceinte A, d'attendre, derrière quelques maisons ou fossés, le moment favorable pour se porter dans une autre enceinte, etc.

Jak tylko trzy sekcye tyralierów należące do trzech kompanij stojących za *Reinhof*, będą miały wychodzić z wąwozu *m*, Officer dowodzący ośmiu sekcyami zajmującemi Młyn wyższy, wysuwa cztery z nich naprzód, które idą w otwartych szeregach, za niemi zaś posyła w odstępie około sześciudziesiąt kroków, dwie inne przeznaczone do zajęcia ulicy przedzielającéj połacie A i B; o sto kroków za temi dwoma sekcyami idą znowu dwie inne, które im służą za rezerwę.

Trzy sekcye stojące za *Steinerhof* ruszają naprzód skoro się zrównają z niemi cztery sekcye które wyszły z górnego Młyna; poprzedzają je także trzy inne idące w otwartych szeregach obces na połać B, w celu zdobycia onéj.

Skoro sekcye przeznaczone do zdobycia połaci A i B, zrównają się z sześciu sekcyami które osadzały wąwoz *m*, cztery z tych ostatnich uderzają na połać C, a dwie na połać D; wspierają je ich kompanie, które ruszają z *Reinhof* zaraz za usłyszeniem pierwszych wystrzałów ręcznéj broni.

Oddziały te oznaczone są na planie kolorem jasno niebieskim.

Jednoczesny ten attak frontu wioski od A aż do D powinien się niewątpliwie udać, jeżeli tylko tyraliery postępujący w otwartych szeregach nie dadzą się spłoszyć ogniem obrońców zajmujących te punkta, i osadzających domy i płoty; nie należy oraz wątpić że dostawszy się do płotów, przejdą za nie

Dès que les trois sections de tirailleurs, des trois compagnies qui sont derrière *Reinhof*, sont au moment de déboucher du chemin creux *m*, l'officier qui commande les huit sections qui sont à *Obermühle*, en fait porter quatre en avant, à rangs ouverts, et il les fait suivre à la distance d'environ soixante pas, par deux autres sections, dont la destination est de pénétrer dans la rue qui traverse les enceintes A et B; ces deux sections sont suivies à cent pas, par deux autres qui leur servent de réserve.

Trois sections, placées derrière *Steinerhof*, se portent en avant, lorsque les quatre qui partent d'*Obermühle* sont arrivées à leur hauteur; ces sections sont également précédées par trois autres, qui marchent à rangs ouverts sur l'enceinte B, qu'elles sont chargés d'enlever.

Aussitôt que les sections qni sont chargées d'attaquer les enceintes A et B, sont arrivées à hauteur des six, qui sont dans le chemin creux *m*, quatre de ces dernières sections attaquent l'enceinte C, et deux celle D; ces sections sont soutenues par leurs compagnies, lesquelles partent de *Reinhof*, immédiatement après les premiers coups de fusil.

Les parallélogrammes qui figurent les troupes qui exécutent ces mouvemens, sont coloriés en *Cobalt clair*.

Cette attaque simultanée, dirigée sur le front du village, depuis A jusqu'à D, doit immanquablement réussir, si les tirailleurs qui marchent à rangs ouverts ne se laissent pas intimider par le feu des défenseurs qui occupent ces points d'attaque, ni par celui dirigé des maisons et des haies; nul doute, qu'une fois par-

pomimo silnéj ich obrony, i zdobędą połacie A, B, C, D. Nie potrzeba się oraz obawiać aby obrońcy wsi mieli uderzyć odwrotnie na szturmujących, bo małe ich siły każą im ochraniać swe rezerwy na dalszą wioski obronę, a na podobny krok odważyć się nie mogą trzema sekcyami zajmującemi ulice *f* i *g*, których oprócz tego roztropność z miejsca ruszać nie dozwala.

Półtory sekcyi które broniło połaci A, B, cofa się do połaci J i K, a dwie sekcye które zajmowały połacie C i D, zajmą połać L i Plebanią; półczwarty sekcyi które stało na odwodzie w punktach *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, stają po prawéj stronie sekcyj *g* i *f*.

Skoro szturmujący dostaną się do połaci B i C, dwa działa które stały w bateryi za przedpiersiem ściągają się i staną na ulicy przedzielającéj połacie J i K, gdzie nie są wystawione na ogień czterech dział nieprzyjacielskich, stojących w *l*, i zkąd strychują w całéj długości drogę przechodzącą przez *Langenstein*.

Sekcye szturmujących które zdobyły połacie A, B, C i D, osadzają je. Jedna kompania staje w ulicy między połaciami A i B, półtory sekcyi osadza domy na prawo punktu *d*, a inne półtory, domy po lewéj stronie tegoż punktu, w celu zasłonienia się od strzałów działowych, i od ognia tyralierów nieprzyjacielskich zajmujących domy *n* i *o*.

venus à ces haies, ils pénétreront à travers, et s'empareront des enceintes A, B, C, D, ayant surmonté les plus grandes difficultés. De plus, des retours offensifs de la part de l'adversaire ne sont pas à craindre, vu que son infériorité numérique l'oblige à conserver ses réserves pour la défense ultérieure du village, et ce n'est pas avec les trois sections, placées dans les rues *f* et *g* (que la prudence commande de ne pas déplacer), qu'il peut tenter un effort.

La section et demie qui défendait les enceintes A et B, se retire dans celles J, K; et les deux sections qui étaient dans celles, C, D, vont prendre poste dans l'enceinte L, et près la *Pfarrhaus*; les trois sections et demie qui étaient de soutien aux points *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, se placent à la droite de celles qui sont à ceux *g* et *f*.

Les deux pièces de canon sont retirées de l'epaulement, dès que les assaillans pénètrent dans les enceintes B et C; ces pièces sont conduites dans la rue qui traverse les enceintes J et K, où elles sont à couvert du feu des quatre pièces de l'assaillant, placées au point *l*, et d'où elles enfilent tout le prolongement de la route qui traverse *Langenstein*.

Les sections du corps d'attaque qui ont enlevé les enceintes A, B, C et D, les occupent. Une compagnie est placée dans la rue qui sépare A et B, une section et demie prend poste dans les maisons qui sont à droite du point *d*, et une autre section et demie dans celles situées à sa gauche, pour se garantir de l'effet du canon et du feu des tirailleurs ennemis placés dans les maissons *n* et *o*.

Kompania która pozostała w *Reinhof*, rusza naprzód, i staie w punkcie *a*, w którym się krzyżują ulice przedzielające połacie C i D.

Cztery kompanie stojące poza połaciami A, B, C i D służą za rezerwę wspomnionym wyżéj kompaniom i sekcyom tyralierów.

Cztery sekcye tyralierów które składały przednią straż dwóch batalionów, i opanowały Górny Młyn, *Lisnerhof* i *Reinhof*, zajmują je ciągle.

Z pozostałych w rezerwie pięciu kompanij w punktach *h* i *k* jedna udaje się z punktu *h* do *Reinhof*, kompania stojąca w punkcie *i* do *Steinerhof*, a cztery sekcye stojące w punkcie *k* do Górnego Młyna; dwie kompanie pozostają w punkcie *h* przy czterech działach, które ciągle stoją w punkcie *l*.

Tak stoją oddziały szturmujące po zdobyciu połaci A, B, C i D.

Gdyby komendant wojska broniącego wsi nie był miał przezorności osadzenia wcześnie połaci E, F, G, H, szturmujący zająwszy pierwsze połacie domów, mogliby łatwo zdobyć wieś całą idąc obces ulicami; że jednak znajdują te domy mocno osadzone, nie mogą zatém nic daléj przedsiębrać bez poprzedniego wyrugowania obrońców z domów *n*, *o*, *p*, *q*, a następnie ich osadzenia.

Tyraliery przeto którzy się stali panami domów leżących w połaciach A, B, C i D, zwracają swój ogień na domy *n*, *o*, *p*, *q*, i korzystają z pierwszéj przyjaźnéj chwili do przejścia w massie ulicy, i uderzenia silnie na połacie E, F, G, H.

La compagnie qui est restée à *Reinhof*, se porte en avant, et vient se placer au carrefour *a*, lequel sépare les enceintes C et D.

Ces compagnies, ainsi que les sections de tirailleurs, ont pour soutien quatre compagnies placées derrière les enceintes A, B, C et D.

Les quatre sections de tirailleurs, qui formaient l'avant-garde des deux bataillons, et qui ont enlevé *Obermühle*, *Lisnerhof* et *Reinhof*, les occupent toujours.

Sur les cinq compagnies, restées en réserve aux points *h*, *i*, *k*, une de celles qui sont au point *h*, se port à *Reinhof*; celle du point *i* à *Steinerhof*, et les quatre sections de celui *k* à *Obermühle*; deux compagnies restent au point *h*, près des quatre pièces de canon qui sont toujours à celui *l*.

Telle est la position du corps d'attaque, après l'enlèvement des enceintes A, B, C et D.

Si le commadant des troupes, qui sont sur la défensive, n'avait pas eu la précaution de faire occuper d'avance les enceintes E, F, G, H, les assaillans auraient pu facilement, après s'être rendus maîtres des premières enceintes, s'emparer de tout le village, en s'avançant brusquement dans les rues; mais ces enceintes étant bien occupées, ils ne peuvent y pénétrer qu'après avoir forcé les défenseurs à les évacuer, et s'être préalablement logés dans les maisons *n*, *o*, *p*, *q*.

En conséquence, les tirailleurs qui viennent de se rendre maîtres des maisons situées dans les enceintes A, B, C et D, dirigent leur feu sur les maisons *n*, *o*, *p*, *q*, et saisissent le moment qui leur paraît le plus favorable pour traverser simultanément les rues, et pénétrer ensemble dans les enceintes E, F, G, H.

Przypuszczone szturmy do domów *n*, *o*, *p*, *q*, siłą nie równie większą od siły ich obrońców, którzy oprócz tego nie mogą być zmieniani tak jak szturmujący, skłaniają komendanta wioski do ustąpienia z domów *n*, *o*, *p*, *q* i z połaci E, F, G, H, a do zajęcia połaci N, O, P, Q i domów *r*, *s*; dwa działa obrońców stają wtedy w tyle za punktami N i O, rezerwa stojąca za cmentarzem, wzmacnia rezerwę zajmującą Młyn Dolny, jeden z najważniejszych punktów w obronie wioski; na koniec część tyralierów osadzających cmentarz, staje tak, aby mogła ostrzelać ulice *f* i *g*.

Zaledwie obrońcy ustąpili z domów *n*, *o*, *p*, *q* i z połaci E, F, G, H, kiedy już je szturmujący zajmują. Cztery sekcye tyralierów wzmocnione ośmiu innemi osadzają połaci H i E, dwie inne sekcye wzmocnione także czterema innemi, zajmują połacie F, G.

Sekcye które brały szturmem połacie A, B, C, D, E, F, G i H, straciwszy dużo w szturmie, znużone, stają na odwodzie za wsią.

Dwa bataliony szturmujące których trzeci szereg użyty został na tyralierów, zajmują w nowéj téj pozycyi założonéj kolorem blado niebieskim następujące punkta:

Jedna kompania w ulicy *d*, półtory sekcyi na końcu tejże ulicy w punkcie *e*, cztery kompanie w rezerwie za wsią, półtory sekcyi w *Lisnerhof* i trzy-

Les attaques dirigées contre les maisons *n*, *o*, *p*, *q*, étant faites avec un nombre d'hommes beaucoup plus considérable que celui que peuvent opposer les défenseurs, lesquels ne jouissent pas, comme leurs adversaires, de l'avantage d'être relevés, décident leur commandant à faire évacuer les maisons *n*, *o*, *p*, *q*, et à abandonner les enceintes E, F, G, H, pour aller occuper celles N, O, P, Q, ainsi que les maisons *r*, *s*; alors les deux pièces de canon sont placées en arrière des points N et O; la réserve, qui était derriére le *Kirch-hof*, renforce celle qui est dans *Untermühle*, point des plus importans pour la défense du village; et enfin une partie des tirailleurs, qui sont dans le *Kirch-hof*, se place de manière à flanquer les rues *f* et *g*.

Les maisons *n*, *o*, *p*, *q*, et les enceintes E, F, G, H, ne sont pas plus tôt abandonnées, que les troupes d'attaque s'en emparent. Quatre sections de tirailleurs, renforcées par huit autre, occupent les enceintes H, E; tandis que deux sections, également renforcées par quatre autres, occupent les enceintes F, G.

Les sections qui ont fait les attaques des enceintes A, B, C, D, E, F, G et H, étant affaiblies et fatiguées, sont tenues en réserve derrière le village,

Les deux bataillons, dont le troisième rang est formé en sections de tirailleurs, occupent dans cette nouvelle position, qui est coloriée en *Cendre de Bleu* les points suivans:

Une compagnie dans la rue *d*, une section et demie à l'extrémité de cette rue au point *e*; quatre compagnies en réserve derrière le village, une sec-

dzieści ludzi w *Steinerhof*: jedna kompania blisko Górnego Młyna; trzy sekcye w punkcie *a*, półtory sekcyi w punkcie *b*, półtory w *c*, półtory w *Reinhof*, i nareście jedna kompania w punkcie *h*, na straży przy czterech armatach, które stoją w punkcie *l*.

Skoro pozostałe w tyle sekcye tyralierów złączą się z zajmującemi połacie E, F, G, H, szturm na nowo się rozpocznie; oddziały przeznaczone do uderzenia na połacie J i K, zbierają się pod zasłoną ciągłego ognia z połaci E, F, na tyralierów osadzających tamte, czego też dopełnią skoro tylko dwie sekcye mające rozkaz osadzić domy *r* i *s*, osadzą takowe.

Po zdobyciu domów *r*, *s*, przygotowane już wyżéj wspomnione oddziały uderzają na połacie I i K, i zmuszają obrońców do ustąpienia z onych.

Pomyślność takiego szturmu zależy od spiesznego i dzielnego wspierania tyralierów przez ich właściwe oddziały posiłkowe.

Sekcye tyralierów osadzające połać H, wspierane oddziałem stojącym w *a*, uderzają w tymże samym czasie na połać L.

Połacie I, K, L, osadzają oddziały które je zdobyły; tyraliery zajmujący połać I, osłaniają prawą flankę i odpowiadają ogniu obrońców, trzymających się w Dolnym Młynie.

Z czterech kompanij postawionych w rezerwie za wsią, jedna idzie zająć ulice *g*, druga ulice *f*; dwie te kompanie przeznaczone są na wspieranie tyralierów walczących w połaciach I, K, L.

tion et demie dans *Lisnerhof*, et trente hommes dans *Steinerhof*; une compagnie près d'*Obermühle*, trois sections au carrefour *a*, une section et demie au point *b*, une section et demie à celui *c*, une section et demie dans *Reinhof*, et enfin une compagnie au point *h*, à la garde des quatres pièces de canon qui sont toujours au point *l*.

Aussitôt que ces sections ont joint celles qui sont dans les enceintes E, F, G. H, l'attaque se poursuit plus vivement; et tandis que le feu se soutient sans interruption des enceintes E, F, sur les tiraillenrs qui sont dans celles I et K, des détachemens sont réunis pour pénétrer dans ces enceintes, dès l'instant que deux sections, destinées à l'attaque des maisons *r* et *s*, s'y seront logées.

Parvenus à s'emparer des maisons *r*, *s*, les détachemens réunis pénètrent et se répandent dans les enceintes, d'où ils parviennent à en expulser les défenseurs.

La réussite d'une pareille attaque dépend de la promptitude et de la vigueur que les troupes de soutien mettent à seconder les efforts des tirailleurs.

L'enceinte L est attaquée en même temps par les sections de tirailleurs qui sont dans l'enceinte H, soutenues par celles qui sont au carrefour *a*.

Les enceintes I, K, L, sont occupées par les troupes qui les ont enlevées; les tirailleurs, qui sont dans celle I, garnissent leur droite, pour faire face à ceux des défenseurs qui sont dans *Untermühle*.

Sur les quatre compagnies placées en réserve derrière le village, une vient occuper la rue *g*, et une autre celle *f*; ces deux compagnies sont destinées à soutenir les tirailleurs qui occupet les enceintes I, K, L.

Kompania stojąca w ulicy *g*, powinna zająć domy przeciwległe domóm *r*, *s*, dla zabespieczenia się od ognia armat stojących w tyle za połaciami N, O, i od ognia ręcznego z cmentarza.

Nie przypuszcza się szturmu do Plebanii, bo ta sama z siebie upadnie; dla zapewnienia zaś odniesionych korzyści, równie jako i dla dania należytego oporu, na przypadek gdyby obrońcy wioski odebrali posiłki i poważyli się attakować szturmujących, połacie E, F, G i H zostają ciągle zajęte.

Ośmnaście sekcyj batalionu działającego odpornie, zajmują teraz następujące punkta:

Po jednéj sekcyi w każdéj z połaci N, O, P, Q i na cmentarzu, i po jednéj sekcyi w każdym z punktów M, R, S, T, i w Dolnym Młynie.

Wszystkie te oddziały wspierane będą: 1d przez dwie sekcye stojące na odwodzie blisko Dolnego Młyna; 2re przez dwie sekcye stojące w punkcie *t*; 3cie przez jednę sekcyą zajmującą punkt *u*.

Trzy sekcye przeszły przez most, i zajmują na lewym brzegu rzeki *Aar* laski *v*, *w*, *x*, *y*.

Nie łatwo jest zdobyć połacie N, O, bronione z boku przez sekcye zajmujące Młyn Dolny i Cmentarz, oraz przez sekcye będące w rezerwie, i dla tego też komendant szturmujących zwraca swój attak na połacie P i Q, w celu aby przez zagrożenie przeciwnikowi przecięcia jego linii odwrotowéj, zmusić go do całkowitego opuszczenia wsi, i do cofnięcia się na lewy brzeg rzeki *Aar*.

La compagnie, qui est dans la rue *g*, doit occuper les maisons qui sont vis-à-vis celles *r* et *s*, pour se garantir de l'effet du canon placé en arrière des enceintes N, O, et du feu de flanc du *Kirch-hof*.

La *Pfarrhaus* devant tomber d'elle-même, n'est pas attaquée; les enceintes E, F, G et H, restent occupées, pour assurer les avantages obtenues, et prévenir les retours offensifs que pourraient tenter les défenseurs, dans le cas où ils recevraient des renforts.

Les dix-huit sections du bataillon qui est sur la défensive sont maintenant réparties de la manière suivante :

Une section dans chacune des enceintes N, O, P, Q, ainsi que dans le *Kirch-hof;* et une section à chacun des points M, R, S, T, ainsi que dans *Untermühle*.

Tous ces détachemens sont soutenus : 1°. par deux sections placées en réserve près d'*Untermühle*, 2°. par deux sections qui sont au point *t*; et 3° par une section qui occupe celui *u*.

Trois sections ont passé le pont, et occupent, sur la rive gauche de l'*Aar*, les bois *v*, *w*, *x* et *y*.

Les enceintes N et O, flanquées par les sections qui occupent *Untermühle*, le *Kirch-hof*, et par celles qui leur servent de réserve, sont difficiles à enlever; aussi, le commandant des assaillans dirige-t-il son attaque sur les enceintes P et Q, pour forcer son adversaire, menacé d'être coupé de sa ligne de retraite, à évacuer entièrement le village, et à passer sur la rive gauche de l'*Aar*.

W skutku tego sekcye tyralierów zajmujące połać L i Plebanią, wspierane przez kompanią stojącą w *f*, uderzają żwawo na połacie P i Q.

Komendant wojska broniącego wsi, oceniając niebespieczne swe położenie, i widząc że żadne nie nadciągają posiłki, rozkazuje sekcyom zajmującym Młyn Dolny i Cmentarz, oraz ich rezerwie przejść rzekę w bród między laskami *x* i *y*; a potém cofa sekcye swe z połaci N, O, P, Q, zasłaniając ich odwrót trzema sekcyami będącemi w rezerwie w punktach *t* i *u*, które przechodzą most zaraz za pierwszemi oddziałami; a gdy staną już na lewyn brzegu rzeki *Aar*, wtenczas sekcye zajmujące połacie M, R, S i T ustąpią z nich; sekcye z połaci M, i R cofną się i przejdą rzekę w bród, z S i T przejdą przez most na lewy brzeg rzeki *Aar*.

Przeprawę tych ostatnich oddziałów zasłaniają sekcye zajmujące laski *v*, *w*, *x*, *y*, i cztery armaty które stoją na górze *Winzet-Kuppe*. Dwie kompanie stojące na lewym brzegu rzeki *Aar* tuż za mostem, bronią przejścia przezeń i niedozwalają nieprzyjacielowi gasić ogień gdy most zostanie podpalony.

En conséquence, les sections de tirailleurs qui sont dans l'enceinte L et dans la *Pfarrhaus*, soutenues par la compagnie qui est au carrefour *a*, et par celle qui est dans la rue *f*, attaquent vivement les enceints P et Q.

Le commandant des troupes qui sont sur la défensive, connaissant tout le danger qu'il court, et ne recevant pas de renfort, donne ordre aux sections qui sont dans *Untermühle*, dans le *Kirch-hof*, ainsi qu'à leur réserve, de passer la rivière au gué situé devant les bois *x* et *y*; et ensuite il fait retirer les sections des enceintes N, O, P, Q, en faisant couvrir leur retraite par les trois sections qui sont en réserve aux points *t* et *u*, lesquelles passent le pont immédiatement après les premières; et, lorsqu'elles sont sur la rive gauche de l'*Aar*, les sections placées dans les enceintes M, R, S et T, les abandonnent; les sections qui sont aux points M et R, se retirent par le gué, et celles qui sont à ceux S et T, traversent le pont.

Le passage de ces derniers détachemens est protégé par les sections qui occupent les bois *v*, *w*, *x* et *y*, ainsi que par les quatre pièces de canon placées sur *Winzet-Kuppe*. Deux compagnies placées sur la rive gauche de l'*Aar*, à la sortie du pont, en défendent le passage, et empêchent que l'ennemi n'éteigne le feu qui est mis au pont.

ROZDZIAŁ XXIX.

WALKA W POZYCYI OKRYTÉJ WIOSKAMI.

PLAN XXI.

Straż tylna, złożona z trzech batalionów, czterech szwadronów i sześciu dział, ma rozkaz zająć pozycyą w bliskości *Trecesimo*, na drodze z *Udine* do *Ponteba* i stawić tam czoło nieprzyjacielowi. Officer który nią dowodzi, rozpoznawszy poprzednio okolicę i wybrawszy miejsce na pozycyą, rozporządza wojsko swe w następujący sposób:

Na prawo *Trecesimo* i przed tą wsią na wgórzu *S° Daniela*, jako na punkcie najważniejszym stawia ośm kompanij i cztery działa.

Prawą swą flankę osłania dwiema kompaniami w *bb*, czém zapobiega, że nieprzyjaciel obranéj pozycyi z boku wziąść nie może.

Dwa szwadrony stają w punkcie *cc*, dla uderzenia na nieprzyjaciela gdyby ten chciał attakować wzgórek *S° Daniela*, w chwili gdy już do samego upłazu dochodzić będzie; jeden zaś dywizyon jazdy staje w punkcie *dd*.

W *Collegallo* i *Trecesimo* dwie kompanie piechoty i dywizyon jazdy. Że zaś ostatnia z wymienionych wiosek jest za nadto rozległa aby jéj bronić tak małą siłą uszykowaną w jednéj ciągłéj linii, przeto podziela te kompanie jak następuje:

CHAPITRE XXIX.

COMBAT DANS UNE POSITION COUVERTE PAR DES VILLAGES.

PLAN XXIII.

Une arrière-garde, composée de trois bataillons, de quatre escadrons et de six piéces de canon, a ordre de prendre position près de *Trecesimo*, sur la route d'*Udine* à *Ponteba*, et d'y faire tête à l'ennemi; l'officier qui a le commandement de cette arrière-garde, après avoir reconnu les environs et la position qu'il doit occuper, dispose ses troupes de la manière suivante:

A la droite et en avant de *Trecesimo*, sur la hauteur de *Saint-Daniele*, point reconnu comme le plus important, huit compagnies et quatre pièces de canon.

Sur la droite, à l'effet d'empêcher l'ennemi de prendre en flanc la position, deux compagnies au point *bb*.

Deux escadrons au point *cc*, pour charger l'ennemi au moment où il serait prêt d'atteindre le plateau de *Saint-Daniele*, et une division en arrière au point *dd*.

A *Collegallo* et *Trecesimo*, deux compagnies et une division. Le dernier de ces deux villages étant trop étendu pour qu'un aussi petit nombre de troupes puisse le défendre formé en ligne contiguë, les deux compagnies sont en conséquence réparties de la manière suivante:

W sadach wsi *Collegallo*, stawia półtory sekcyi, które niczém nie wspierane, cofają się w razie potrzeby na punkt *u*; pół-sekcyi rozsypuje w tyralierów w punkcie *n*, a drugie pół, w punkcie *o*. Pierwsze pół-sekcyi bronić będzie swego stanowiska uporczywie, a gdyby zmuszone było do odwrotu, cofnie się na lewe skrzydło punktu *o*; te dwie pół-sekcye połączone i wzmocnione pół-sekcyą stojącą na odwodzie w punkcie *p*, bronić będą do upadłego główną ulice w *Trecesimo*: sekcye te wspierane będą w téj obronie przez pół-sekcyą w punkcie *d* stojącą, i przez sekcyą z punktu *u*; jeżeli się nieprzyjaciel pokaże, uderzą na niego razem; a gdyby zostały odparte, cofną się z punktów *n*, *o*, *p*, na punkta *y*, *z*, i *aa*.

Jedna sekcya zajmie połać *q*, zkąd posiłkować ma punkta które tego potrzebować będą; gdyby się zaś w niéj utrzymać nie mogła, cofnie się do folwarku *x*.

Po dziesięciu ludzi stanie w każdym z folwarków *r*, *s*, *t*, *x*; osadzający dwa ostatnie folwarki, powinni dołożyć wszelkiego starania aby nie dozwolić nieprzyjacielowi zająć ulic.

Jedna sekcya stanie w punkcie *u*, a jedna w *v*.

Jeden dywizyon jazdy zajmie punkt *w*; gdyby nieprzyjaciel nacierał na punkt *r*, dywizyon ten uderzy na niego wraz z sekcyą piechoty, która stoi w pukcie *v*.

Lewe skrzydło pozycyi oparte o *Borgobello* i *Andorgnano*, osadzone jest jednym batalionem piechoty, jednym szwadronem jazdy i dwoma działami rozłożonemi jak następuje:

Dans les jardins de *Collegallo*, une demi-section qui, n'étant pas soutenue, se retirera sur le point *u*, dès qu'elle sera attaquée; une demi-section déployée au point *n*, et une autre à celui *o*. La premiére opposera la plus ferme résistance; forcée à la retraite, elle l'éxecutera sur la gauche de ce dernier point: ces deux demi-sections réunies et renforcées par une demi-section, placée en réserve au point *p*, défendront, jusqu'à la dernière extrémité, la barricade qui coupe la rue principale de *Trecesimo*: ces derniéres sections seront secondées, dans cette défense, par une section et demie placée au point *d*, et par la section *u*: si l'ennemi se présente, elles l'attaqueront simultanément; en cas de non réussite, les sections, qui sont aux points *n*, *o* et *p*, iront occuper ceux *y*, *z* et *aa*.

Une section est placée dans l'enceinte *q*, pour appuyer différens points; dans le cas où elle ne pourrait pas s'y maintenir, elle irait occuper la ferme *x*.

Dix hommes dans chacune des fermes *r*, *s*, t et *x*; ceux qui occupent les deux dernières doivent faire les plus grands efforts pour empêcher l'ennemi de pénétrer dans les rues.

Une section au point *u*, une autre à celui *v*.

Une division au point *w*; si l'ennemi se portait sur celui *r*, cette division le chargerait conjointement avec la section qui est au point *v*.

A la gauche de la position, à *Borgobello* et *Andorgnano*, un bataillon, un escadron et deux pièces de canon, lesquels sont ainsi placés:

Pięć kompanij na wzgórzu przed *Bergobello;* jedna kompania, i dwa działa w punkcie *a*, na pagórku za *Trecesimo*.

Sześć sekcyj tyralierów uformowanych z trzeciego szeregu batalionu, zajmują następujące punkta:

W środku głównéj ulicy wsi *Andorgnano* w punktach *b* i *c*, półtory sekcyi, które ma wzbraniać nieprzyjacielowi rozpościerać się we wsi przy pomocy murów, które otaczają ulice.

Półtory sekcyi w punkcie *d*, dla zakrywania prawego boku folwarku *g*.

Półtory sekcyi w punkcie *e*: które na przypadek gdyby było żywo od nieprzyjaciela parte, cofnie się do kościoła *i*.

W każdym z punktów *f*, *g*, *h* i *i* po dziesięciu ludzi; gdyby ci co zajmują sady *f*, zmuszeni byli do odwrotu, cofną się na folwark *g*; kościoła *i*, domu *h* i folwarku *g*, jako otoczonych murem będzie należało bronić do ostatniego; co tém jest konieczniejsze, gdy te budowle zasłaniają drogę wiodącą prosto do *Borgobello*.

Pół-sekcyi na wzgórku *k*, którego bronić ma jak tylko można najdłużéj, w celu by niedozwolić nieprzyjacielowi opanować wąwoz u spodu tego wzgórka.

Pół-sekcyą osadzą się domy, stojące na lewym końcu wsi *Andorgnano*.

Pół-sekcyi zajmie punkt *l*.

Jeden szwadron jazdy stanie w punkcie *m*, z roz-

Cinq compagnies sur la hauteur, en arrière de *Borgobello*; une compagnie et deux pièces de canon au point *a*, sur le plateau qui est situé en arrière de ce village.

Les six sections de tirailleurs, formées du troisième rang du bataillon, occupent les points suivans:

Au centre de la rue principale d'*Andorgnano*, aux points *b* et *c*, une section et demie, dont la destination est d'empêcher l'ennemi de s'avancer dans les rues de ce village, à la faveur des murs qui les entourent.

Une section et demie au point *d*, pour couvrir la droite de la ferme *g*.

Une demi-section au point *e*; attaquée sérieusement, cette demi-section se retirera sur l'église *i*.

Dix hommes à chacun des points *f*, *g*, *h* et *i*; dans le cas où ceux qui sont dans les jardins *f* seraient forcés à la retraite, ils la feraient sur la ferme *g*; l'église *i*, la maison *h* et la ferme *g*, étant entourés de murs, ces endroits seront défendus à outrance; et cela est d'autant plus essentiel, qu'ils couvrent le chemin qui conduit directement à *Borgobello*.

Une demi-section sur le monticule *k*, qu'elle devra défendre le plus long-temps possible, pour empêcher que l'ennemi ne s'empare du chemin creux qui passe au pied de ce monticule.

Une demi-section, répartie derrière les maisons qui sont à l'extrême gauche d'*Andorgnano*.

Une demi-section au point *l*.

Un escadron au point *m*, dont le but est d'em-

kazem aby przy pomocy sekcyi *l*, nie dozwolił nieprzyjacielowi okrążyć lewego skrzydła gdyby minął punkt *i*.

Wojsko broniące tych rozmaitych punktów, odznaczone jest na planie karminem.

Korpus nieprzyjacielski, postępujący brzegiem rzeki *Tagliamento* zmierza do *Ponteba*.

Officer dowodzący jego przednią strażą złożoną z pięciu batalionów, ośmiu szwadronow i dziesięciu dział, ma rozkaz attakować i znieść wszystko coby się tylko pochodowi jego opierało.

Jeźdzcy wysłani na zwiady i poprzedzający tę straż przednią, donoszą że nieprzyjaciel zajmuje wzgórek *S° Daniela*.

Za odebraniem téj wiadomości, udaje się Officer sam na rozpoznanie pozycyi przez nieprzyjaciela zajętéj, a widząc że wzgórek *S° Daniela* jest do niéj kluczem, postanawia uderzyć nań i zdobyć go koniecznie; aby dopiąć tego zamiaru, znajduje potrzebę 1d wyrugować z *Collegallo* tyralierów nieprzyjacielskich, i osadzić ten punkt dwoma kompaniami i czteryma działami; działa te zasłonięte będąc domami od ognia bocznego Artylleryi przeciwnika, stojącéj na wzgórzu *S° Daniela*, powinny tak kierować swój ogień, aby ztłumiły dwa działa nieprzyjacielskie zatoczone na wzgórzu przed *Borgobello;* 2re wysunąć cztery sekcye na punkta A, B, C, D, które wysłać powinny nieco tyralierów naprzód, aby odpowiadali ogniowi przeciwnika osadzającego wąwoz *e*; 3cie wysłać na wspieranie tych czterech sekcyj jednę kompanią na punkt E, a dwa szwadrony na punkta F i G; nakoniec postawić w *Lei-Pacco* dwie kompa-

pêcher, conjointement avec la demi-section *l*, l'ennemi de tourner la gauche, s'il parvenait à déborder *i*.

Les troupes du corps de défense, qui occupent ces différens points, sont coloriées en *Carmin*.

Un corps ennemi, qui remonte la rive gauche du *Tagliamento*, se porte sur *Ponteba*.

L'officier, qui commande son avant-garde, composée de cinq bataillons, de huit escadrons et de dix pièces de canon, a ordre d'attaquer et de culbuter tout ce qui s'opposerait à sa marche.

Les éclaireurs qui précèdent cette avant-garde, rendent compte de la présence de l'ennemi à *Saint-Daniele*.

Aussitôt le commandant se porte en avant de sa personne, reconnaît la position occupée par l'ennemi, et jugeant que *Saint-Daniele* en est la clef, il prend la résolution de faire son attaque principale sur ce point, et de l'emporter à tout prix; en conséquence, il pense qu'il convient préalablement, 1°. d'expulser de *Collegallo* les tirailleurs ennemis, et d'y placer deux compagnies ainsi que quatre pièces de canon; ces pièces, garanties par les maisons du feu flanquant de l'artillerie ennemie, placée à *Saint-Daniele*, doivent diriger leurs coups de manière à démonter les deux pièces qui sont en batterie sur le plateau de *Borgobello*; 2°. de faire porter quatre sections sur les points A, B, C, D, d'où elles devront détacher quelques tirailleurs en avant, pour riposter à ceux de l'adversaire qui défendent le chemin creux *e*; 3°. de faire appuyer ces quatre sections par une compagnie postée au point E, et par deux escadrons qui sont à ceux

nie, dwie sekcye w *Reanuzza*, a dwa szwadrony w punkcie H, co wszystko posłuży za rezerwę wyszczególnionym wyżéj oddziałom.

Cztery bataliony piechoty, cztery szwadrony jazdy i sześć dział, przeznaczone do attaku wzgórza *S° Daniela*, rozstawione są jak następuje:

Ośm kompanij w punkcie J; jeden batalion w punkcie K; jeden w punkcie L; a cztery kompanie w punkcie M; te ostatnie wysyłają cztery sekcye w tyraliery, które osadzają przed niemi folwark *Luseriacco*.

Pod czas gdy się to wykonywa, sześć dział zatoczonych na punkcie N utrzymuie ciągły ogień na batterye nieprzyjacielskie osadzające wzgórze *S° Daniela* i stara się je ztłumić.

Cztery szwadrony stają w punkcie O, za małém wzniesieniem gruntu.

Cztery sekcye tyralierów w punkcie P; drugie cztéry w punkcie Q; a dwie w punkcie R.

Opisana dopiero pozycya zajęta przez straż przednią, oznaczona jest na planie ciemno-niebiesko.

Skoro tylko komendant tylnéj straży, zdołał przeniknąć zamysł swego przeciwnika, zastosowuje zaraz doń szyk swego wojska, zamieniając takowy w ten sposób:

Dwie kompanie które stały dotąd w punkcie *bb*, posuwa przed *Monastello*, dwie inne wzięte z *Borgobello*, stawia w punkcie *ee*, na zejściu się dróg blisko *Monastello*; dwa działa z punktu *a*, przenosi na punkt *ff*, a folwark *r*, wzmacnia pół-sekcyą wziętą z punktu *u*.

F et G; enfin, d'établir, pour servir de réserves à ces détachemens, deux compagnies à *Lei-Pacco*; deux sections à *Reanuzza*, et deux escadrons au point H.

Quatre bataillons, quatre escadrons et six pièces de canon, destinés à l'attaque de *Saint-Daniele*, sont disposés de la manière suivante:

Huit compagnies au point J; un bataillon à celui K; un autre à celui L; et quatre compagnies à celui M; ces dernières compagnies ont leurs quatre sections de tirailleurs qui occupent, en avant d'elles, la ferme de *Luseriacco*.

Six pièces de canon, placées au point N, tirent pendant l'exécution de ces mouvemens sur l'artillerie ennemie placée à *Saint-Daniele*, qu'elles cherchent à démonter.

Quatre escadrons sont placés au point O, derrière un pli de terain.

Quatre sections de tirailleurs sont au point P, quatre à celui Q, et deux à celui R.

La position que nous venons d'indiquer, occupée par les troupes de l'avant-garde, est coloriée en *Bleu de Prusse*.

Aussitôt que le commandant de l'arrière-garde a pu juger l'intention de son adversaire, il a rectifié la position de ses troupes de la manière suivante;

Les deux compagnies qui étaient au point *bb*, se sont portées en avant de *Monastello*; deux autres compagnies tirées de *Borgobello*, ont été placées au point *ee*, à la jonction de plusieurs chemins près *Monastello*; les deux pièces qui étaient au point *a*, ont été avancées à celui *ff*, et la ferme *r* a été renforcée par une demi-section tirée du point *u*.

Tak zmieniona pozycya wojska odpornie działającego, oznaczona jest na planie kolorem jasno-czerwonym.

Komendant przedniéj straży nieprzyjacielskiéj ukończywszy swoje rozporządzenia, daje znak do attaku.

Z czterech sekcyi stojących w punkcie Q, dwie postępują naprzód rozsypane w tyralierów, i rozpoczynają żwawy ogień na Artylleryą nieprzyjacielską; dwie drugie składają ich rezerwę, i postępują za niemi o sześćdziesiąt kroków odstępu.

Z czterech sekcyj stojących w punkcie *P*, dwie wysuwają się naprzód rozsypane w tyralierów, i dają wciąż ognia do oddziałów przeciwnika będących na lewém skrzydle wzgórza *S° Daniela;* dwie inne postępują za niemi w massie o sześćdziesiąt kroków odstępu, i służą im za rezerwę.

Bataliony z K i L, udają się bespośrednio za temiż ostatniemi sekcyami.

Gdy bataliony K i L, zrównają się z ośmiu kompaniami w I, dwie z tych kompanij złączą się z niemi, i stosować się będą do ich poruszeń.

Ośm sekcyj zwiniętych w kolumnę, zformowanych z trzeciego szeregu batalionów K i L, postępują za temiż o sześćdziesiąt kroków odstępu, i przeznaczone są na ich rezerwę. Dwie sekcye z N, łączą się z dwiema sekcyami z Q, i rzucają cię w otwartych rotach obces na nieprzyjaciela.

Cztery kompanie które stały w punkcie M, i ich sekcye tyralierów, zajmujące *Luseriacco* pozostają na wszelki wypadek w swych stanowiskach.

La position des troupes qui ont opéré ces mouvemens, est coloriée en *Garance*.

Le commandant de l'avant-garde ennemie ayant terminé ses dispositions, donne le signal de l'attaque.

Des quatre sections qui sont au point Q, deux s'avancent déployées, et en faisant feu sur l'artillerie ennemie; les deux autres sections réunies, leur servent de rèserve, et les suivent à soixante pas de distance.

Des quatre sections qui sont au point P, deux se portent en avant, déployées, en faisant feu sur les troupes qui sont à l'extrême gauche de *Saint-Daniele;* les deux autres sections réunies les suivent à soixante pas de distance, et leur servent de réserve.

Les bataillons K et L suivent immédiatement ces dernières sections.

Lorsque les bataillons K et L sont arrivés à la hauteur des huit compagnies I, deux de ces compagnies, seulement, se joignent à eux, et suivent leur mouvement.

Huit sections, rompues en colonne, et formées du troisième rang des bataillons K et L, les suivent à soixante pas de distance, et sont destinées à leur servir de réserves. Les deux sections N se joignent à celles Q, et s'élancent, à rangs ouverts, sur la position de l'ennemi.

Les quatre compagnies, placées au point M, ainsi que leurs sections de tirailleurs, qui sont à *Luseriacco*, gardent leurs positions en cas d'événement.

Cztery szwadrony stojące w punkcie O, ruszają naprzód dla zasłaniania lewéj flanki attaku, prawéj zaś broni sześć kompanij pozostałych w punkcie I, i jeden szwadron jazdy który z punktu II posunął się do punktu S.

Pozycya wojska które uskuteczniło te ruchy, oznaczona jest kolorem jasno-niebieskim.

Gdzie walczące w otwartém polu zarówno bitne wojska z równą działają wytrwałością, liczniejsze musi pokonać słabsze, chyba że to ostatnie jest zasłonięte szańcami, lub że przyjaźne położenie miejsca nagradza słabość jego; lecz tu, położenie wzgórza *S° Daniela* jakkolwiek korzystne, nie może wszakże pójść na szalę z przeważającemi attakujących siły. Zważywszy przeto wszystko, łatwo się przekonamy, że prawe skrzydło tylnéj straży musi opuścić wzgórze *S° Daniela*; a następnie i inne punkta zależące od zajmowania tegoż wzgórza; że przewyższająca attakujących liczba dozwalając im oddzielić część sił swoich na ściganie wojska, które broniło wzgórza *S° Daniela*, resztą może łatwo wziąść tył wiosce *Tercesimo* i odciąć wszelki odwrót wojska któreby się w téj wsi jeszcze broniło.

Te przyczyny zniewalają komendanta tylnéj straży do nakazania odwrotu w sposób następujący:

1d Ośm kompanij i cztery działa, które zajmują wzgórze *S° Daniela*, cofają się pod zasłoną czterech kompanij stojących w punktach *bb*, *ee*, dwóch szwa-

Les quatre escadrons, qui sont au point O, se portent en avant, pour couvrir la gauche de l'attaque; le flanc droit de cette attaque est couvert par les six compagnies restées au point I, et par un escadron qui, du point H, s'est porté à celui S.

La position des troupes qui ont opéré ces mouvemens est coloriée en *Cobalt*.

Lorsque, dans un combat en rase campagne, les deux partis se conduisent également bien, le plus fort en nombre doit l'emporter sur le plus faible, à moins que ce dernier ne soit favorisé par des retranchemens ou par des avantages de terrain très marqués; mais ici la position de *Saint-Daniele*, quoique bonne, n'est cependant pas de nature à pouvoir contrebalancer la force numérique des assaillans. Ainsi, en pesant ces considérations, il est facile de juger que l'aile droite del'arrière-garde se trouve forcée d'abandonner la position de *Saint-Daniele*, et par suite les autres positions qui se trouvent atténuées par l'évacuation de la première; et d'ailleurs, la supériorité numérique des assaillans leur permettant de faire poursuivre, avec une partie de leurs forces, les troupes qui défendent *Saint-Daniele*, ils peuvent facilement, avec l'autre partie, prendre à revers le village de *Trecesimo*, et couper la ligne de retraite aux troupes qui l'occuperaient encore.

Ces motifs déterminent le commandant de l'arrière-garde à donner l'ordre de la retraite, qu'il fait exécuter de la manière suivante:

1° Les huit compagnies et les quatre pièces de canon, qui occupent la hauteur de *Saint-Daniele*, se retirent sous la protection des quatre compagnies

dronów stojących w punkcie *cc*, i pół szwadronu *dd*; te ośm kompanij i te cztery działa idą przez *Trecesimo*, na wielki trakt do *Ponteba* wiodący, do którego dostają się w punkcie *gg*, jako w miejscu zebrania.

2ro Tyraliery zajmujący punkta *n*, *o*, *p*, osadzają połacie *y*, *z* i *aa*, kiedy tymczasem tyraliery z punktów *q*, *t*, *u*, udają się na zajęcie sadów *hh*, *ii*, *kk*, *ll* i *mm*.

3cie Sekcya tyralierów *v*, pół-szwadronu *w*, poczty *r*, *s*, *z*, stają pomiędzy punktami *ii*, i *z*, nieco bardziéj w tyle.

4te Z sześciu sekcyj tyralierów które zajmowały *Andrognano* i *Borgobello*, dwie osadzają zamek *Valentini*, a inne sekcye zajmują poza *Trecesimo* przejścia, które wojsko będące jeszcze na przodzie potrzebuje przebywać. Inne przesmyki są pozawalane i bronione tak jak wszystkie pagórki, i wszystkie przeszkody miejscowe sprzyjające obronie, jakieby się tylko znalazły aż do punktu *gg*, tak na linii odwrotu, jako i poza liniami które jéj bronią po prawéj i lewéj stronie.

5te Szwadron stojący w punkcie *m*, cofa się pomiędzy zamkiem *Valentini* i *S° Piotra*.

Postępy nieprzyjaciela zmuszają niebawnie trzy kompanie zajmujące wzgórze *Borgobello*, do cofnięcia się pomiędzy Zamek *Valentini* wzgórze *S° Piotra* przed szwadron *m*; a kompanią *a*, do wzięcia stanowiska na wzgórzu *S° Piotra*.

placées aux points *bb*, *ee*, des deux escadrons qui sont à celui *cc*, ainsi que sous la protection de la division *dd*; ces huit compagnies et ces quatre pièces de canon se rendent, en traversant *Trecesimo*, sur la grande route de *Ponteba*, au point *gg*, lieu du rassemblement.

2° Les tirailleurs, qui sont aux points *n*, *o*, *p*, viennent occuper les enceintes *y*, *z* et *aa*, tandis que ceux placés aux points *q*, *t*, *u*, vont occuper les jardins *hh*, *ii*, *kk*, *ll* et *mm*.

3° La section *v*, division *w*, les postes *r*, *s* *x*, se portent entre les points *ii* et *z*, mais plus en arrière.

4° Des six sections de tirailleurs qui étaient à *Andorgnano* et à *Borgobello*, deux sont jetées dans le château de *Valentinis*, et les autres sections viennent occuper, en arrière de *Trecesimo*, les passages que doivent traverser les troupes qui sont encore en avant. Les autres passages sont barricadés et défendus par quelques tirailleurs, de même que tous les accidens de terrain, ainsi que les objets locaux qui peuvent favoriser la résistance, et qui se trouvent jusqu'au point *gg*, tant dans la direction de la ligne de retraite, que derrière ceux qui la couvrent à droite et à gauche.

5° L'escadron, placé au point *m*, se retire entre le Château de *Valentinis* et *Saint-Pietro*.

Les progrès que fait l'ennemi obligent bientôt les trois compagnies, qui sont sur la hauteur de *Borgobello*, à se retirer entre le château *Valentinis*. et *Saint-Pietro*, en avant de l'escadron *m*, et à la compagnies *a*, de venir prendre position à *Saint-Pietro*.

Kompanie *bb*, *ee*, szwadron *cc*, pół-swadron *dd*, dwa działa z *ff*, cofają się w kierunku *gg*, ustępując tylko noga za nogą.

Tyraliery *y*, *z* i *aa*, cofają się; połacie *q*, *t*, *u*, sady *hh*, *ii*, *kk*, *ll* i *mm*, punkta zajęte przez sekcyą *v*, i przez dywizyon *w*, równie jak i posterunki *r*, *s*, *z*, zostają jedne po drugich opuszczane.

Ażeby oddziały te mogły się cofać spokojnie, i zyskały dość czasu do połączenia się z kolumną w punkcie *gg*, dwie kompanie *ee*, i sekcya tyralierów *u*, osadzają mury otaczające domy *nn;* dwa szwadrony *cc*, zasłaniają prawą ich flankę; szwadron *m*, cztery kompanie stojące między zamkiem *Valentini*, a pagórkiem *S° Piotra*, na wzgórza *Borgobello*, i dwie sekcye zajmujące zamek *Valentini*, wtenczas dopiero opuszczają swe stanowiska, kiedy kolumna oddali się o pięćset kroków od *Tercesimo*; co gdy nastąpi, oddziały te schodzą z punktów których broniły, zbierają się w *gg*, jako w miejscu na ogólne zebranie wyznaczoném, i tworzą tylną straż kolumny, za którą postępują w odległości około tysiąca kroków.

Les compagnies *bb*, *ee*, l'escadron *cc*, la division *dd*, les deux pièces de canon *ff*, se retirent dans la direction de *gg*, et ne cèdent le terrain que pied à pied.

Les tirailleurs *y*, *z* et *aa*, se retirent; les enceintes *q*, *t*, *u*, les jardins *hh*, *ii*, *kk*, *ll* et *mm*, les points occupés par la section *v* et la division *w*, ainsi que les postes *r*, *s*, *x*, sont successivement abandonnés.

Pour donner à ces détachemens les moyens de pouvoir faire leur mouvement rétrograde sans être inquiétés, et lè temps de se réunir à la colonne, au point *gg*, les deux compagnies *ee*, et la section de tirailleurs *u*, défendent les murs qui entourent les maisons *nn*; les deux escadrons *cc* couvrent le flanc droit des troupes qui font cette défense; l'escadron *m*, les quatre compagnies, placées entre le château *Valentinis* et les deux sections de tirailleurs, qui sont dans ce château, ne quittent ces derniéres positions, que lorsque la colonne est éloignée de *Trecesimo*, d'environ cinq cents pas; alors tous ces détachemens abandonnnent les points qu'ils défendaient, et se réunissent à celui *gg*, lieu du rassemblement général, pour former conjointement l'arrière-garde de la colonne qu'ils suivent à environ mille pas de distance.

KSIĘGA ÓSMA.

ROZDZIAŁ XXX.

O WOJNIE W GÓRACH.

Kto żadnéj nie robił kompanii lecz tylko w swym gabinecie na mappach staczał boje, ten sobie wystawia, że aby się utrzymać w posiadaniu górzystego kraju, trzeba bronić wszystkich doń przystępów i wszystkich w nim stanowisk, i że Armie działające w podobnych okolicach, muszą koniecznie zajmować wszystkie gór wierzchołki.

Strzedz i bronić wszystkich przystępów, dolin, szlaków, przejściów, nakoniec wszystkich stanowisk, należy do rzędu pomniejszych ostrożności i do błędnych rozporządzeń; a chcieć stawiać armią na wierzchołkach gór, jest to zapominać o trudnościach jakim ulegają wszystkie dowozy po niełatwych do przebycia drogach i o niemożności wyżywienia długo znacznego korpusu wojska, jeżeli do niego po górach piąć się trzeba.

Prawdziwe zasady służące do zajmowania i obrony kraju górzystego są: 1d nie tracić nigdy z oczu punktów stanowczych; 2re zgromadzić wszystkie swe środki obrony w punktach które zasłaniają przystęp do tamtych; 3cie nie wysyłać osobnych oddziałów jak tylko wtenczas, kiedy mają działać ku osiągnieniu głównego zamiaru; inaczéj rozdrobniając wojsko roz-

LIVRE HUITIÈME.

CHAPITRE XXX.

DE LA GUERRE DE MONTAGNES.

Les hommes qui ne font la guerre que dans leurs cabinets et sur des cartes s'imaginent que, pour se maintenir dans la possession d'un pays de montagnes, il faut en défendre toutes les entrées et toutes les positions, et que les armées qui agissent dans les contrées montueuses doivent toujours occuper toutes les sommités.

Garder et défendre toutes les entrées, les vallées, les cols, les passages, et enfin toutes les positions, sont des précautions de détail et des dispositions généralement défectueuses; et placer une armée sur les points culminans des montagnes, c'est oublier les difficultés des moyens de transport sur des sentiers impraticables, et l'impossibilité d'avitailler à la longue sur les hauteurs, un corps de troupes considérable.

Les vrais principes à suivre, quand il s'agit d'occuper et de défendre un pays de montagnes, consistent, 1°. à ne jamais prendre de vue les points essentiels; 2°. à concentrer tous ses moyens de défense dans des positions qui en couvrent les clefs; et 3°. à ne dètacher de postes secondaires que lorsqu'ils sont en rapport immédiat avec l'objet principal; autre-

stawieniem go po różnych punktach, wystawiamy się na liczne straty w utarczkach najczęściéj nadaremnych, i żadnego nie osięgamy celu.

Nim wyłożymy zasady podług których zdaniem naszém wojna w górach prowadzona być powinna, zasady nie tyle nowe, jak raczéj zapomniane, trzeba nam koniecznie: *najprzód* przedstawić niektóre uwagi o naturze gruntu krajów górzystych, i o sposobie rozpoznawania ich ogółu, dla tém pewniejszego osądzenia, które linię są do działań ogólnych najdogodniejsze; i *powtóre* wskazać jak sobie postępować należy przy klassyfikowaniu różnych części gruntu, i przedmiotów miejscowych, aby do tego cząstkowe działania zastosować.

Uwagi ogólne nad naturą gruntu w kraju górzystym, i ogółowy jego rozbior.

Wielkie pasma gór należą do rzędu najlepszych przedmurzów kraju. Wielkie i małe rzeki biorą zwykle swój początek w zaklęsłach gór, a najdogodniejsze do marszów drogi, znajdują się prawie zawsze wzdłuż ich brzegów; często wytryskujące z samych gór wody torują sobie gwałtownie drogę przez ich spadki, i płyną w stromych brzegach tak, że do nich przystąpić na żaden sposób nie można.

W krajach górzystych nie trudno o dobre pozycye, i prawie je wszędzie znaleść można; lecz w ogólności mają one tę niedogodność, że łatwo mogą być okrążane.

W rozpoznaniu okolicy tego rodzaju potrzeba zacząć od góry najwyższéj, od któréj rozlewają się

ment, en disséminant les troupes sur tous les points, et en les sacrifiant dans des combats partiels et souvent inutiles, on n'atteint aucun but.

Avant d'exposer les principes que nous nous proposons d'établir sur la guerre de montagnes, principes moins nouveaux que méconnus, il est indispensablement nécessaire, 1°. de présenter quelques considérations sur la nature du terrain des pays montueux, et sur l'ensemble de leur examen, afin qu'on puisse mieux juger quelle est la direction la plus avantageuse à donner aux opérations générales; et 2°. d'indiquer comment il faut procéder à l'examen détaillé des différentes parties du terrain et des objets locaux, pour régler les opérations partielles.

Considérations générales sur la nature du terrain d'un pays de montagnes, et ensemble de l'examen.

Les grandes chaînes de montagnes sont une des meilleures barrières d'un état. C'est ordinairement dans l'affaissement des montagnes que les fleuves et les rivières prennent leur source; et c'est le long de leurs rives qu'on trouve presque toujours les chemins les plus praticables; quelquefois aussi les eaux s'ouvrent à travers les montagnes des issues dont les revers sons coupés à pic, et tellement escarpès qu'on ne peut y pénétrer.

Les pays de montagnes offrent presque partout de bonnes positions; mais la plupart sont susceptibles d'être tournées.

Dans la reconnaissance d'un pays de cette nature, il faut commencer par la partie la plus élevée, d'oú re-

na prawo i na lewo wody i rozchodzą parowy, których początek powinien być naznaczony. Następnie należy iść jak tylko można najdaléj za rzekami, strumykami i główniejszemi parowami, których oznaczyć należy ilość i rozciągłość; wskazać potrzeba, rodzaj i kierunek pasm gór przerzynających otaczających lub zakrywających okolicę, ich wysokość względną, odnogi które bronią lub ułatwiają do nich przystęp, ich związek i bieg rzek i strumyków.

Co do samych gór należy przebiedz ich pasma aby poznać rozgałęzienia i ich między sobą związek, a zarazem wskazać korzyści i niedogodności jakie z ich ogólnego pochylenia i z ich spadków spływają na poruszenia wojska; nakoniec należy powziąść pewną wiadomość które punkta wypadnie osadzić, które drogi otworzyć, zniszczyć lub też tylko zamknąć palankami, okopami lub zasiekami, bąć to działając w duchu ogólnego poruszeń planu, bąć też tylko w celu zakrycia frontu boku i tyłu zająć się mającego stanowiska.

W raporcie do planu okolicy dołączonym, należy opisać rodzaj dróg wskazując któremi z nich powozy, któremi Artyllerya, a któremi konie lub muły lub nareszcie piesi tylko ludzie przechodzić mogą, oznaczyć także pory roku w których drogi te są do przebycia. W raporcie rzeczonym wspomina się o miejscach w których przesmyki i wąwozy najwięcéj są ściśnione i przepaściste; nakoniec dodają się uwagi tyczące się rzek, strumyków, bystrych strumieni lub parowów które trzeba przebywać a których stan zmienia się po każdym deszczu lub rozcieczy śniegów,

versent les eaux de droite et de gauche, ainsi que les ravins, dont la naissance doit être indiquée. Après on suit, aussi loin que possible, les rivières, les ruisseaux et les principaux ravins, en spécifiant leur nombre et leur étendue; il faut remarquer la nature et la direction des chaînes de hauteurs qui traversent, environnent et couvrent le pays: leur élévation relative, les différens rameaux qui en défendent ou qui en favorisent les issues; leurs liaisons et le cours des rivières et des torrens.

Quant aux montagnes, on en parcourt les chaînes pour s'éclairer sur leur développement et leurs liaisons, de même que sur les facilités ou les difficultés que peuvent présenter aux mouvemens des troupes leurs penchans et leurs revers; et enfin, on doit avoir des données positives sur les points à occuper, les communications à ouvrir ou à détruire, ou seulement à fermer, par des cloisons, des redoutes ou des abatis, soit pour opérer d'après un plan projeté, soit simplement pour assurer le front, les flancs et les derrières des positions à occuper.

Dans le memoire descriptif qu'on joint au croquis du pays, il faut spécifier la nature des chemins et l'indication exacte de ceux qui sont propres aux voitures, à l'artillerie, aux chevaux ou mulets, ou seulement aux gens de pied, ainsi que la saison ou l'époque où ils sont praticables. On décrit, dans ce mémoire, les parties les plus roides et les plus resserrées des défilés et des escarpemens; enfin, on ajoute les observations relatives aux rivières, ruisseaux, torrens ou ravins, qu'on aurait à passer, et qui varient à chaque pluie, ou grande fonte de neige,

i wskazuje się jakie są najdogodniejsze środki do przezwyciężenia napotykanych przeszkód.

W wysokich górach, jak n. p. w Alpach i Pireneach nie wiele jest dróg, bo w nich doliny tylko są zamieszkałe; te dobrze znając, równie jako przystępy do nich, ich ujścia, przesmyki i przejścia używane, można poprzestać na rozpoznaniu dróg i ścieszek znanych, i nie drapać się po niedostępnych górach.

Przejścia przez góry w różnych stronach różnie się zowią: w górach Alpejskich zowią je *cols* w Pirenejskich *ports*, w karpackich nazywają je szlakami.

Rozbiór szczegółowy rozmaitych części gruntu okolicy górzystéj, i przedmiotów miejscowych na które się w niéj zwykle natrafia.

W rozpoznaniu szczegółowém okolicy górzystéj, uważać najprzód potrzeba góry panujące nad innemi, pojedyncze ich położenie i ich między sobą stosunki; środki dostania się na ich wierzchołki i najważniejsze pod względem wojskowym tak ogólne, jako i szczególne punkta; przekonać się czy ich wierzchołki są skaliste, całkiem lub w części zarosłe, lub też zupełnie gołe; czy mogą być z korzyścią zajęte, a w tym przypadku na co się przyda ich zajęcie.

Następnie rozpoznać trzeba grzbiety gór, ich szyje, przesmyki lub przejścia, drogi i ścieszki wiodące przez góry, przez ich spadki i przez doliny; zgłębić czy te ostatnie są do przebycia lub nie, lub też czy

et on indique les moyens les plus capables de vaincre les obstacles qu'on pourrait rencontrer.

Dans les hautes montagnes, comme les Alpes et les Pyrénées, les chemins sont fort rares, parce qu'il n'y a que les vallées qui sont habitées; si l'on connaît bien les vallées, ainsi que leurs abords, leurs débouchés, les cols ou passages pratiqués, on peut se dispenser de parcourir les montagnes ailleurs que par les chemins et les sentiers battus.

Dans les Alpes, les passages se nomment *cols*, et dans les Pyrénées, *ports*.

Examen détaillé des différentes parties du terrain d'un pays pe montagnes, et des objets locaux qu'on y rencontre.

Dans l'examen détaillé d'un pays de montagnes, il faut d'abord considérer les montagnes qui dominent les autres, leur position isolément et relativement entre elles; les moyens d'arriver à leur sommet, et les points, tant généraux que particuliers, les plus importans à occuper; voir si leur sommet est couvert de rochers nus, ou boisés en totalité, ou en partie, ou entièrement libre; si c'est un poste avantageux à occuper, et, dans ce cas, quel objet il peut remplir.

Il faut examiner ensuite les crêtes, les cols, pas ou passages, les routes et les sentiers qui traversent les sommités, les revers de celles-ci, et les vallées; si les vallées sont praticables ou non, ou simplement

tylko przebycie ich nieco przytrudne; czy przez nie Artyllerya, Jazda lub czy tylko sama przechodzić może piechota; rozpoznać także starannie trzeba wszystkie cieśniny i wyjścia, któremi się do dolin dostać można, o ile takowe są nam przyjazne lub szkodliwe.

Trzeba rozpoznać naturę spadków i pochylenia ogólnego gór; gatunek drzewa jeżeli jakie tam rośnie; naturę strumyków, pastwisk, miast, miasteczek, wsiów, wiosek, dworów, folwarków, młynów, kopalni i domów odosobnionych; czy można ie usposobić na dobre posterunki, wojennym sprzyjające zamiarom; które pozycye dadzą się użyć na zakładanie obozów.

Czy nie masz w okolicy pagórka, którego posiadanie mogłoby nieprzyjaciela zrobić panem wielkiéj przestrzeni obok leżącego gruntu. Czy nie masz jeszcze innych pagórków, których zajęcie przez nieprzyjaciela mogłoby sprzyjać dalszym jego zamiarom. Trzeba rozpoznać czy pozycya którą wziąść zamierzamy, nie może być okrążona przez nieprzyjaciela; szukać oraz którędyby można na odwrót oskrzydlić przeciwnika, gdyby się na to odważył; zgłębić, czy nie masz przejściów lub mało znanych ścieszek, któreby ku temu celowi były przydatne.

Należy się zapewnić czy góry średniéj wysokości są dostępne, i jakie osadzenie ich, przynieść może korzyści; czy na nich można stawiać poczty obserwacyjne, lub wznosić szance; przekonać się jak z nich kommunikować można z okolicą leżącą w tyle, czy drogi ku temu służące są łatwe i krótkie; czy

difficilles; si l'on peut y faire passer du canon, de la cavalerie, ou seulement de l'infanterie: il faut examiner encore soigneusement les débouchés ou les défilés qui conduisent dans les vallées, et si ces débouchés, ou défilés, peuvent vous être favorables ou contraires.

On doit reconnaître la nature des revers et des pentes des montagnes; la qualité des bois, s'il y en a; la nature des ruisseaux, des pâturages, des villes, bourgs, villages, hameaux, châteaux, fermes, moulins, usines et maisons isolées; s'ils sont susceptibles d'être ou de devenir des postes avantageux et capables de remplir un but militaire; quelles positions peuvent être propres aux camps.

S'il y a quelque plateau au-delà duquel l'ennemi puisse s'avancer, en y prenant poste, et qui rende maître d'une grande étendue de terrain. Il faut de même examiner s'il y a d'autres plateaux qui puissent favoriser les entreprises de l'ennemi, si ce dernier s'en emparait; se rendre compte des points ou par où l'ennemi pourrait tourner les postes les positions qu'on se propose d'occuper, et par où l'on pourrait le tourner lui-même; examiner s'il existe des sentiers ou passages peu ou point fréquentés, qui permettent de remplir cet objet.

On doit s'assurer si les hauteurs de moyenne élévation sont praticables et utiles à occuper; si l'on peut y placer des postes d'observation, des batteries; connaître la nature des communications avec ses derrières; si elles sont courtes et faciles; si, une fois entré dans les montagnes, l'ennemi peut vous couper

raz wszedłszy w góry nieprzyjaciel może nam przeciąć szlaki; jakie są sposoby aby się od tego zabespieczyć; dowiedzieć się nakoniec z pewnością w jakich czasach szlaki w górach są wolne, a w których śniegami zawalone.

Przedmioty miejscowe, na które napotykamy w krajach górzystych, a które zasługują na szczególniejszą uwagę we wszystkich najdrobniejszych szczegółach, są następujące:

Drogi, *przesmyki*, *rzeki*, *parowy*, *doliny*, *padoły*, *miasteczka*, *wsie*, *wioski*, *odosobnione domy*, *Grody czyli Zamki*.

Drogi. Mało jest gór, w którychby nie było dróg przez całą ich przechodzących długość, które lubo nie wiele uczęszczane, mogą wszakże częstokroć bardzo się przydać; na samych upłazach gór są czasami drogi zarosłe rzadko zwiedzane, lubo w późnéj nawet porze roku dogodne. Drogi w okolicach górzystych bywają zwykle popsute i ciasne, a przeto do transportów artyllerycznych mało przydatne. Trojaki ich się tam rozróżnia gatunek, to jest: te przez które przeprowadzane być mogą wszelkiego rodzaju wozy, te które dostępne są dla jucznego bydła, i te nakoniec któremi piesi tylko przechodzić mogą.

Śniegi zawalają częstokroć drogi takowe, ważnym przeto jest wiedzieć, jak już wspomnieliśmy wyżéj, kiedy to zwykle miewa miejsce. Bywają drogi rozszerzające się w niektórych miejscach, a w innych tak przepaściste że nie są do przebycia; jedne idą w prostym kierunku, inne w linii krzywéj a inne wężykowato.

de vos communications; quels sont les moyens pour les bien assurer, et savoir positivement à quelle époque les différens passages des montagnes sont ouverts ou fermés par les neiges.

Les objets locaux, qui se rencontrent dans un pays de montagnes, et qui méritent d'être particulièrement examinés dans leurs plus petits détails, sont ceux suivans:

Les chemins, *les défilés*, *les rivières*, *les ravins*, *les vallées*, *les vallons*, *les bourgs*, *villages*, *hameaux*, *maisons isolées*, *les forts*.

Chemins. Il y a peu de montagnes où l'on ne trouve des chemins frayés dans toute leur longueur, et qui, quoique peu fréquentés, ne soient souvent utiles; il existe aussi, sur les plateaux, des chemins verts peu fréquentés, mais qui ne laissent pas que d'être bons, même dans l'arrière-saison. Dans les contrées montueuses, les chemins sont ordinairement ravineux et étroit, et, par conséquent, peu propres au transport de l'artillerie. On en distingue, dans ces contrées, trois espèces, savoir: les chemins praticables pour les voitures; ceux qui ne le sont que pour les bêtes de somme, et ceux qui ne sont propres que pour les gens de pied seulement.

Ces chemins sont souvent obstrués par les neiges il importe de savoir, ainsi que nous l'avons dit plus haut, l'époque ou la saison dans laquelle ils sont ouverts ou fermés. Les chemins sont plus ou moins ouverts dans quelques parties, et quelquefois tellement escarpés, qu'il est difficile de les franchir; il y en a qui sont directs, d'autres en corniche, et d'autres en tourniquet.

W krajach plasko-górzystych drogi dochodzące do miast lub wiosek, idą zwykle przez głębokie wąwozy; a gdzie dwie rzeki płyną lub dwie doliny w odległości o kilka mil równolegle od siebie ciągną się, tam przedziela je zwykle gór pasmo, które obustronnie przerzynają mnogie wąwozy i rozdoły, lecz na których grzbiecie bywają częstokroć w całéj jego długości, dogodniejsze niż na ich spadkach drogi.

Wielkie trakty wiodące w śród skał, bywają częstokroć zamykane murowanemi zapory; lecz te zaledwie zdołają wstrzymać na czas krótki pochód kolumn nieprzyjacielskich, lub dowóz różnych transportów. Rzeczone zapory rzadko kiedy rozciągają się poza ściany przesmyku który zamykają, i nie zasłaniają swych obrońców, ni przeciw oskrzydleniu, ni przeciw strzałom które na nich z oboku leżących gór trafnie sypane być mogą.

Takiego gatunku zapory jeżeli mają przynieść jaki użytek i długi stawiać opór, powinny być urządzone nakształt podwalń obronnych z frontu i z boków zamknięte; a wtedy ni sypany z gór obok leżących ogień, ni rzucane z nich kamienie załodze szkodzić nie będą mogły, ani takowa oskrzydlenia obawiać się nie będzie miała powodu, lecz owszém byle zaopatrzona była w żywność i amunicyą, może skutecznie przeszkadzać działaniom nieprzyjaciela, bąć to wstrzymując pochód jego kolumn, bąć niepokojąc jego szlaki.

Dans les pays de plaines montueuses, les chemins sont presque toujours creux aux approches des villes et des villages, et lorsque deux rivières, ou deux vallées, distantes de plusieurs lieux, courent parallèlement l'une à l'autre; l'entre-deux de ces rivières, ou vallées, consiste ordinairement dans une montagne, dont les deux pentes sont sillonnées de cavités et de chemins creux, mais dont la crête, praticable dans toute sa longueur, offre quelquefois un chemin plus commode que sur les côtés.

Les grands chemins, flanqués par des rochers, sont souvent barrés par des ouvrages en maçonnerie, nommés vulgairement *cloisons*; mais de pareilles barrières ne sont vraiment utiles que pour entraver, pendant quelque temps, la marche des colonnes ennemies, et celle de leurs transports. Ces barrières s'étendent rarement au-delà des bornes étroites du passage qu'elles ferment, et ne protégent leurs défenseurs, ni contre le danger d'être tournés, ni contre les feux plongeans dirigés des hauteurs voisines.

De tels ouvrages, pour être rendus capables d'une longue résistance, doivent être casematés et fermés de revers comme de front; alors ils sont à l'abri du feu et des jets de pierres des hauteurs dominantes, et la crainte d'être tournées n'inquiète plus leurs garnisons, qui, pourvues de vivres et de munitions, déconcerteront plus efficacement les operations de l'ennemi, soit en arrêtant la marche de ses colonnes, soit en interrompant ses communications.

Częstokroć ścieszki małą pracą na wyborne zamienić się dadzą drogi; bo krajowcy uważają je z tego tylko powodu za nieprzydatne dla wojsk, że są ścieśnione rowami i innemi przeszkodami, które wszakże usunąć się czasami dadzą.

Unikać ile możności trzeba prowadzić transporta wąwozami, jeżeli zarównać ich nie masz sposobu, jeden bowiem wóz zepsuty lub uwięzły, zatrzymuje całą kolumnę w marszu.

Cieśniny. Wiele napotykamy cieśnin w krajach górzystych; różnéj one bywają otwartości, różnéj długości, i nie wszystkie zarówno uczęszczane. Potrzeba dobrze znać ich szerokość i długość, aby podług tego oznaczyć, ile ludzi pieszo a ile konno iść frontem może, i ile potrzeba czasu do ich przebycia.

Przekonać się trzeba jaki jest ich kierunek, prosty lub kręty; czy przy ich początku lub ujściu jest dosyć miejsca do uszykowania do boju, wiadomego korpusu wojska; czy można w nich wznieść szańce lub postawić poczty ku zasłanianiu lub wspieraniu odwrotu, lub czy są jakie w pobliskości punkta które zająć potrzeba; które przejścia wypada opanować, bąć to dla łatwiejszego wyjścia na nieprzyjaciela, bąć dla wstrzymania jego zapędu?; które wypada umocnić?; któremi może być przeprowadzana Artylerya, wozy lub inne transporta?; któremi jazda tylko lub piechota przechodzić może?; jakie są z niemi kommunikacye pośrednie lub bezpośrednie, z boku lub z tyłu?; jakiego potrzeba czasu aby dojść do najwyższego ich punktu, drogami już znanemi lub

De simples sentiers deviennent quelquefois d'excellens chemins avec un peu de travail : les gens du pays les regardent souvent comme impraticables pour les troupes, à cause des fossés et autres obstacles qui les rétrécissent.

Les chemins creux, qu'on ne peut combler, doivent être employés, le moins possible, pour le charriage, parce que, si une voiture vient à s'y briser, ou à s'y embourber, le reste de la colonne qui suit est arrêté.

Défilés. Les défilés sont fréquens dans les pays de hautes montagnes; ils sont plus ou moins resserrés, plus ou moins étendus et plus ou moins parcourus. Pour être à même d'apprécier le nombre d'hommes à pied ou à cheval, qui peut y entrer de front, et le temps nécessaire pour les traverser, il faut bien connaître leur largeur et leur longueur.

Il faut examiner si leur direction est en ligne droite ou tournante; si l'on trouve à leur entréé, ou à leur sortie ou débouché, un terrain avantageux pour mettre en bataille un corps de troupes supposé; si l'on peut y établir des batteries et des postes capables de couvrir et de protéger une retraite, et s'il y a quelques positions voisines qu'il convienne d'occuper; s'il y a des passages dont il faille s'emparer, soit pour déboucher sur l'ennemi, soit pour l'arrêter; quels sont ceux qu'il faut fortifier; les quels sont propres à l'artillerie, aux voitures, ou autres transports; à la cavalerie ou à l'infanterie; si leurs communications sont directes ou indirectes, soit par les flancs, soit par les derriéres; le temps nécessaire pour arriver à la plus grande élévation des crêtes ou

mającemi się dopiero otworzyć? nakoniec czy można utorować nowe przejścia?

Rzeki. Rzeki biorące swój początek w górach, są zwykle przy zródle bystre a płytkie, płyną w głębokich leżyskach ograniczonych górami, które są przedłużeniem pasma gór, z których rzeka wytryska.

Rzeki takie wzbierają nader raptownie, po wielkich ulewach i w stałych wezbrania epokach; co bywa zwykle dwa razy do roku, raz w Miesiącu Marcu lub Kwietniu kiedy śniegi zaczynają topnieć, a drugi raz w Miesiącu Lipcu wśród lata, kiedy wielkie upały pozostałe jeszcze śniegi do reszty stopią. Wiadomość pewna o epokach wezbrań jest nader ważna, do niéj albowiem działania zastosować należy.

Grunt koryta rzek biorących początek w górach, jest zwykle dobry; częste w takich rzekach są brody, lecz zawalone po większéj części wielkiemi kamieniami, co je robi niewygodnemi do przebywania dla koni, a zupełnie nieprzydatnemi dla Artylleryi i wozów.

Parowy. Gdy w krajach górzystych każdy ulewny deszcz zamienia raptownie parowy w mniéj lub więcéj bystre potoki, podług mniejszéj lub większéj ilości upadłéj wody, trzeba przeto wiedzieć czy w rzeczonych parowach płynie woda ciągle, lub też czasami i kiedy? Jeżeli niemożna się przekonać samemu o głębokości wody spadających pędem potoków, należy od mieszkańców okolic dokładną o tém powziąść wiadomość, jak szeroko też rozlewają?; do jakiéj wody ich dochodzą głębokości, czy gatunek gruntu po któ-

sommités,, par les chemins établis ou à établir, et enfin, s'il est possible d'ouvrir de nouveaux passages.

Rivières. Les rivières qui viennent des montagnes sont, près de leur source, rapides et peu profondes; elles ont leurs rives presque toujours bordées de hauteurs, prolongement de celle où la rivière prend sa source.

Ces rivières croissent avec une extrême promptitude, soit après de grandes pluies, soit par des crues réglées: elles en ont ordinairement deux par année; la première en mars ou avril, quand les neiges commencent à fondre; et la seconde, vers le mois de juillet, quand les grandes chaleurs achèvent de convertir les neiges en eau. Il est important de bien connaître l'époque des crues pour régler ses mouvemens en conséquence.

Le fond des rivières, qui viennent des montagnes, est ordinairement bon; il offre des gués fréquens; mais la plupart de ces gués sont ordinairement embarrassés par de grosses pierres, ce qui les rend très incommodes pour les chevaux, et impraticables pour l'artillerie et les voitures.

Ravins. Dans les pays de montagnes, les ravins deviennent souvent, et tout à coup, des torrens qui varient presqu'à chaque pluie d'orage; il faut se rendre compte s'il n'y a de l'eau que momentanément et en quel temps. Si l'on ne peut sonder les torrens, il faut s'informer aux gens du pays, quelle est la largeur et la profondeur de l'eau, si la qualité du fond permet à la cavalerie d'y descendre sans s'y embourber, et si l'on a à redouter des éboulemens,

rym płyną dozwala jaździe przebywać je bez zagrzęznienia? czy nie ma obawy, aby przez osunięcie się ścian, parowy te nie były zawalone; lub czy przez topnięcie śniegów albo przez nagłe wezbranie wód nieprzemieniają się w potoki.

Parowy mało znaczące przy ich początku, zamieniają się w dalszym ich ciągu często w przepaście. Najniebespieczniejsze są te, których brzegi nie górują wcale nad obok leżącym gruntem, skoro się o nich nie wie; lecz z drugiej strony takie parowy są najdogodniejsze do oparcia o nie skrzydeł. Często także natrafiamy na parowy łagodnie się kończące, których pochodziste dno jest suche, przynajmniéj w lecie.

Gdy tego gatunku parowy służyć mogą dla marszerujących kolumn, trzeba znać dobrze ich ujście, to jest: do którego wychodzi się z nich traktu; przekonać się oraz czy i jak wielkiéj potrzebują naprawy, w części lub w całéj ich długości, aby niemi bąć to jazda, bąć tylko piechota przechodzić mogła; oprócz tego potrzeba znać ich rozległość, od ich początku aż do końca, szczególniéj gdy się kończą na brzegu rzeki, rzeczki lub jakiego strumyka. Roztropność radzi osadzić oddziałami ujścia takich parowów.

W ogólności ważną jest rzeczą rozpoznać z uwagą naturę gruntu na brzegach i na dnie parowu; czy jest skalisty, zwyczajnéj ziemi, mułu, rumowiska, żwieru lub piasku; czy parowy te są szerokie, głębokie, pochodziste lub przykre; czy przykry ten parowu spadek można kopaniem złagodzić, i przez to przejście przezeń wojska ułatwić.

ou à craindre que la fonte des neiges, ou toute crue subite d'èau, convertisse les ravins en torrens.

Des ravins peu considérables à leur naissance, deviennent souvent des précipices. Ceux dont les bords se trouvent à fleur de terre, sont ordinairement les plus dangereux, quand on ne les connaît pas; mais ce sont d'excellens appuis. On rencontre quelquefois des ravins qui ont des débouchés faciles et dont le fond, en rampe douce, est sec, du moins en été.

Comme cette espèce de ravins peut servir de chemin à une colonne, il importe de bien connaître leur versement, c'est-à-dire à quel chemin ils aboutissent, ainsi que le travail qu'il serait urgent de faire, soit pour les rendre praticables en totalité ou en partie, soit pour y faire passer de la cavalerie, ou seulement de l'infanterie: il faut, en outre, bien connaître leur étendue, depuis leur naissance jusqu'à leur extrémité, particulièrement quand ils conduisent au bord d'un fleuve, d'une rivière ou d'un ruisseau. La prudence exige qu'on fasse garder, par des détachemens, les débouchés de ces ravins.

En général, il est essentiel d'examiner attentivement la nature du terrain qui forme les bords et le fond d'un ravin; si ce sont des rochers, de la terre, de la vase, des cailloux mouvans, du gravier, ou du sable, si les ravins sont larges, profonds, en pente ou en escarpement; si l'on peut adoucir en talus les escarpemens, pour en faciliter le passage aux troupes.

Doliny. Doliny na wielką zasługują uwagę. Należy się o nich przekonać tak jak i o nizinach między górami leżących, czy są ludne, rozległe, obfitujące w drzewa, uprawne, poprzecinane rzeczkami, strumieniami lub parowami; czy wydają zboże lub furaż; czy można niemi bespiecznie i wygodnie prowadzić wojsko; czy góry lub pagórki ograniczające doliny są tak od siebie oddalone, że przechodząc środkiem pomiędzy niemi, ogień przeciwnika z nich sypany kolumny dosięgać niemoże; a szczególniéj czy przeciwnik osadziwszy wzgórza te, nie może zamknąć w dolinie kolumny, która się nią puściła.

Doliny poprzecinane wzdłuż lub w poprzek znaczną ilością odnóg górzystych, strumyków, rozdołów lub parowów, nie są dogodne do pochodu dla wojska, z przyczyny mnogiéj liczby mostów które rzucać, lub wielu luk które we froncie zostawiać by trzeba.

Miasteczka i Wsie. Miasteczka, wsie, wioski, albo domy odosobnione, na ustroniu, u spodu gór, albo w nizinach położone, rzadko są dobremi posterunkami, ani się łatwo dają do tego usposobić; gdy wszakże okoliczności każą je wojskiem osadzać, należy starać się nagrodzić sztuką, lub przynajmniéj ulepszyć, co w nich znajdujemy szkodliwego obronie.

Wznoszenie w tym celu szańców ma tę korzyść, że te zarówno moralnie jak fizycznie działają; wstrzymują albowiem natarczywość nieprzyjaciela, zakrywają wojsko które ich broni, ściągają na siebie uwagę Officerów niedoświadczonych i wskazują im że tak powiem najważniejsze punkta, ozna-

Vallées. Les vallées méritent une grande attention. Il faut examiner si, de même que les vallons qui entourent les hauteurs, elles sont peuplées, étendues, boisées, cultivées, coupées par des rivières, des ruisseaux, des ravins; si elles produisent des grains, des fourrages; si l'on peut y faire marcher sûrement et commodément des troupes; si les montagnes ou hauteurs, qui forment les vallées, en sont assez éloignées pour que les colonnes qui s'y engageraient ne pussent être incommodées par le feu de l'adversaire, établi sur les sommités, et surtout si cet adversaire pourrait y enfermer les troupes qui y seraient engagées.

Les vallons qui sont coupés longitudinalement ou transversalement par uue grande quantité de contreforts, de ruisseaux, de sinuosités, de ravins, sont souvent impraticables pour les troupes, à cause de la multiplicité de ponts à construire et de passages à ouvrir.

Bourgs et Villages. Les bourgs, villages, hameaux, ou maisons isolées, situés au pied des hauteurs ou dans les fonds, sont rarement susceptibles d'être ou de devenir des postes; mais quand les circonstances obligent à les occuper, il faut s'attacher à détrouire ou au moins à atténuer, par des retranchemens, ce qu'ils peuvent avoir de défectueux.

Les retranchemens ont cela d'avantageux, que l'effet qu'ils produisent est à la fois moral et physique: ils arrêtent l'impétuosité de l'adversaire, couvrent les troupes qui les défendent, fixent l'attention des officiers inexpérimentés et les attachent, pour ainsi dire, aux points importans, en déterminant,

czając swém położeniem użycie wojska i Artylleryi. Lecz tak jak każde narzędzie, tracą one swą wartość w ręku nieumiejętnych, kiedy albo są zle założone, albo zle zrobione lub też słabo bronione.

Częste są przykłady słabéj szańców obrony, przyczyną tego jest: że piechota za nadto mało wprawiana bywa w bliskie broni swojéj użycie; że nie ufa jak tylko strzałom z karabinu a nie jego bagnetowi; że nakoniec nie jest dosyć wyćwiczona w biciu się na bagnety.

Ztąd pochodzi, że kiedy pierwsze wystrzały nie spłoszą szturmujących, obrońcy tracą głowę, widząc bezskuteczność jedynego sposobu obrony który im jest świadomy; a szaniec bywa zdobyty w téj właśnie chwili kiedy szturmujący przebywając rów, i drapiąc się na przedpiersie w nieładzie, nie mogą użyć swojéj broni, i kiedy wszystkie korzyści są na stronie obrońców. Zato też gdzie odważny Officer w szańcu dowodzi, tam osada, w chwili kiedy nieprzyjaciel spuściwszy się do rowu na wał drapać się zaczyna, wychodzi na równią ogniową, i na niéj szturmujących z bagnetem w ręku przyjmuje, ufna w korzystne swoje względem nich położenie.

Grody. Wystawione na górach lub skałach grody czyli zamki, tyle częstokroć wzniesione są nad okolicę, że tém samem szturmujący zbliżać się mogą do nich z łatwością, bo jedynie strzałami zgłębiającemi razić podstępujących można.

W większéj części takich zamków niedostaje wody, szczególniéj kiedy na zaspokojenie téj potrzeby nie

par leur emplacement, l'emploi des troupes et celui de l'artillerie. Mais, semblable à tout autre instrument, les retranchemens perdent de leur valeur si l'on ne sait pas s'en servir, c'est-à-dire s'ils sont ou mal placés, ou mal construits, ou enfin mal défendus.

Une faible défense n'est que trop commune, et provient de ce qu'on enseigne à l'infanterie, à ne faire usage de ses armes que dans l'éloignement; qu'on ne lui inspire de confiance que dans les coups de fusil seulement, et non dans la baïonnette; et enfin, qu'on ne l'exerce pas assez à combattre corps à corps.

Il résulte de cette inconséquence que, si les premiers feux ne déconcertent pas l'attaquant, la troupe perd la tête, ne voyant aucun effet résulter du seul moyen de défense qu'elle connaît, et l'ouvrage est emporté, au moment même où l'assaillant, occupé à passer le fossé, à escalader le parapet, est en désordre, ne peut se servir de ses armes, tandis que tous les avantages se réunissent du côté des défenseurs. Mais un chef intrépide, qui fait monter sa troupe sur le parapet, quand l'ennemi se jette dans le fossé, et qui le reçoit à coups de baïonnette, ne craint pas l'escalade d'un ouvrage bien construit.

Forts. Les forts construits sur des montagnes et sur des rochers, sont quelquefois si élevés que les approches de l'assaillant n'en sont que plus faciles, parce que, dans ce cas, le canon des assiégés ne peut tirer qu'en plongeant.

La plupart de ces postes sont souvent dépourvus d'eau, surtout quand ils la tirent de fontaines

Najdogodniejsza pora do rozpoczynania nieprzyjacielskich kroków w górach jest miesiąc Marzec, bo folgujące już zimna nie są wstępnemu bojowi na przeszkodzie, kiedy tym czasem dokuczają żywo obrońcom którzy na odporném ograniczając się działaniu, muszą osadzać góry, i przykuci do swoich posterunków koczować pod gołém niebem na wszystkie zmiany powietrza wystawieni W miesiącu Marcu ztężałe śniegi ułatwiają, gładzą jeszcze drogi po skałach wiodące, pokrywają także i zasypują parowy tak, że po nich często całemi plótonami przechodzić można; czego w lecie rotami czasem dokazać trudno.

Jedno z ogólnych prawideł wojny w górach jest: że nienależy zapuszczać się w doliny, bez poprzedniego zajęcia gór one otaczających.

Zasada ta jest niemylna, w tém wszakże przypuszczeniu że przeciwnik zajmuje góry, i że te panują nad dolinami, w które wchodzić zamierzamy.

Stanowisko panujące z którego z góry na dół na nieprzyjaciela uderzyć możemy, jest zanadto korzystne abyśmy pod względem taktyki i obrotów na placu bitwy, tego gatunku attaku nad inny nie przenieśli; bylibyśmy wszakże w błędzie, gdybyśmy chcieli zastosowywać tu zasadę wspomnioną w całéj jéj rozciągłości, i gdybyśmy mniemali, że będąc panami pochyłu wód trzymamy zarazem wszystkie kommunikacye w naszéj mocy; inaczéj się albowiem rzecz ma, kiedy działając w kraju górzystym mamy zamiar opanować całą dolinę w celu zajmowania coraz więcéj gór, i przeniesienia za nie naszych działań.

L'époque la plus favorable pour commencer les opérations militaires dans les pays de montagnes est le mois de mars, parce que le froid n'est plus assez vif pour arrêter les mouvemens de l'agresseur, tandis qu'il est encore insoutenable pour celui que la stricte défensive oblige de garder les hauteurs, et qui se trouve attaché à son poste, sans abri, sans bois, sans feu et sans aucun adoucissement à ses fatigues. Au mois de mars, la neige encore ferme aplanit les accés des rochers, couvre les prés et comble les ravins à une telle hauteur, que souvent on peut les passer par pelotons; au lieu qu'en été, on a même de la peine à les franchir par file.

Les règles sur la guerre de montagnes défendent de pénétrer dans les vallées avant qu'on ne soit maître des hauteurs.

Ce principe est vrai, dans l'hypothèse cependant, que l'ennemi occuperait les hauteurs, et que les vallées dans lesquelles on voudrait pénétrer seraient dominées par elles.

Sous le raport de tactique, et quand il s'agit d'exécuter une manoeuvre sur un champ de bataille, l'avantage du terrain dominant est trop grand pour que la préférence ne soit pas accordée à une attaque dirigée de haut en bas; mais on serait dans l'erreur, si lon appliquait ici ce principe dans toute sa rigueur, et qu'on pensât qu'étant maître du pendant des eaux, on le serait de toutes les communications: car il en est bien autrement, quand, opérant dans un pays montueux, on a le dessein de se rendre maître de toute une vallée, pour gagner du terrain dans les montagnes, et pousser ses opérations au-delà.

W takim razie należy attakować w dolinie, bo w niéj większe rozwinąć można siły, kiedy tym czasem siły przeciwnika działającego odpornie zmniejszają się, i tenże traci możność szkodzenia nam w miarę ustępowania z stanowiska.

Co do nas przyjmujemy zasadę 1d że należy użyć obu razem sposobów, to jest działać w dolinie wojskiem które jest na płaszczyznie, a zarazem zajmować innemi oddziałami góry otaczające te doliny; 2re że nie należy ostatecznie stanowić ni względnie zająć się mającéj pozycyi, ni względnie kierunku działań, dopóki nie będziemy mieli gruntownej wiadomości o narysie gór, równie jako i o położeniu i naturze dolin, w które się zapuszczać zamyślamy.

Trafny obrót nie tyle stanowi w okolicach górzystych, gdzie nie inaczéj jak tylko dolinami posuwać się naprzód można, i gdzie trudność dowozów staje na przeszkodzie wszelkim gwałtownym poruszeniom, ile w okolicach otwartych. Już ta sama okoliczność z miejscowości wypływająca, dowodzi niezaprzecznie słuszność zasady, że pod względem strategicznym, posiadanie dolin pociąga za sobą posiadanie gór, w których każden krok na nowo okupywać trzeba, i gdzie wieloliczna różność gruntu co do kształtu onego wymaga co moment innych rozporządzeń do zmiany miejscowości zastosowanych.

Tam to potrzeba prawdziwego talentu w Officerze kierującym działaniami, aby umiał zastosować się do

Dans ce cas, l'attaque doit partir de la plaine, parce qu'on peut y employer de plus grands moyens, tandis que ceux de l'adversaire, qui est sur la défensive, diminuent, et que cet adversaire perd de plus en plus la faculté d'agir au fur et à mesure qu'il est repoussé.

Nous poserons ici en principe, 1°. qu'il faut employer simultanément les deux systèmes; c'est-à-dire qu'il faut diriger dans les vallées les troupes qui sont dans la plaine, en même temps qu'on s'empare des hauteurs qui embrassent les vallées; 2°. qu'il ne faut se déterminer invariablement sur le choix des positions à occuper, et sur la direction à donner aux mouvemens, qu'après avoir acquis une connaissance exacte du contour des montagnes, ainsi que de la situation et de la nature des vallées principales où l'on veut pénétrer.

Dans les hautes montagnes, où l'on ne peut avancer qu'en suivant la direction des vallées, et où les difficultés de se procurer des subsistances empêchent tout mouvement rapide, l'influence d'une manoeuvre ne porte pas aussi loin qne dans les pays ouverts. Cette seule circonstance, qui tient à la nature des localités, est une preuve irrécusable de ce principe, que sous les rapports stratégiques, la possession de la plaine entraîne celle des montagnes, où chaque pas devient le prix d'une nouvelle entreprise, et où les nombreuses variations, dans la configuration du terrain, exigent des dispositions différentes adaptées aux divers changemens de localités.

C'est au génie de l'officier, chargé de diriger les opérations, à savoir se ployer aux singularités de la

położenia gruntu, i potrafił uniknąć niebespieczeństw na które się naraża przez mniéj pewne stanowiska, lub nie trafne ruchy; tym straszniejszych w tych przeszkodami najeżonych okolicach, że miejscowość sama nie dozwala żadnych raptownych kroków, któreby popełniony błąd naprawić mogły.

W okolicy otwartéj widzimy o podal rozporządzenia nieprzyjaciela i przenikamy jego zamiary; a jeżeli rozporządzenia te niedozwalają jeszcze domyślić się celu do którego zmierzają, przynajmniéj mamy czas i środki przygotować się na wszelaki wypadek; jeżeli zaś przeciwnik za nadto daleko posunie swoją śmiałość, karcimy go natychmiast, korzystając z popełnionych przezeń błędów.

To wszystko dowodzi wielkiéj przewagi attaku nad obroną w okolicach górzystych, i daje uczuć potrzebę nieodstępywania od zasad, bąć to zastanawiając się nad sztuką wojowania, bąć prowadząc wojnę w istocie, jeżeli chcemy przejąć się tym pewniéj ich duchem i unikać smutnych błędów w ich zastosowaniu; a wtenczas przekonamy się że nie jeden krok nierozsądny i zaśmiały na równinie przestaje nim być w górach.

Wstępny bój działa nadto pod względem moralnym na umysł żołnierza nader korzystnie dla attakującego, który ma po sobie wszystkie pomysły sztuki; jakoż istotnie attakujący układa sobie dowoli plan, rozporządza swe ruchy, zbiera siły na wybranym przez siebie punkcie, i zyskuje przewagę któréj attakowany nie inaczéj wyrównać może, jak tylko paralizując środki swego przeciwnika, i wstrzymując rozwinięcie

nature du sol, et surtout à éviter les dangers d'une position hasardée ou d'un faux mouvement, d'autant plus redoutables, dans ces contrées semées d'obstacles, que les accidens du terrain s'opposent à toute manoeuvre rapide, qui pourrait réparer une mauvaise disposition.

Dans un pays ouvert on découvre de loin les dispositions de son adversaire, on pénètre ses intentions, et si ses mouvemens ne font rien pressentir sur le but où ils tendent, du moins a-t-on le temps et les moyens de se préparer à tout événement; et si cet adversaire entreprend un coup trop hardi, on le punit de sa témérité, en profitant des chances qu'il donne contre lui.

Cette considération démontre la grande prépondérance de l'attaque sur la défense, particulièrement dans un pays de montagnes, et fait sentir la nécessité de remonter aux principes, soit qu'on étudie la science de la guerre, soit qu'on la mette en pratique, afin de mieux saisir le véritable esprit des règles et éviter ainsi des méprises funestes, quand il s'agit d'en faire l'application; alors on verra que tel mouvement, qu'il est imprudent et trop hasardé de fair dans la plaine, cesse de l'être dans les contrées montueuses.

L'offensive produit encore, dans le coeur du soldat, un effet moral, avantageux pour l'agresseur qui a les ressources de l'art en sa faveur: en effet, l'agresseur forme son plan, détermine ses mouvemens, réunit ses forces sur un point reconnu, et gagne un supériorité que l'attaqué ne peut contrebalancér, qu'en paralysant les moyens de son adversaire, et qu'en arrêtant le développement de ses forces. Mais pour

sił jego. Lecz aby tego dopiąć, powinien działający odpornie wstrzymywać się od wszelkich nieużytecznych utarczek, nie stawiać oporu jak tylko w stanowiskach korzystnych, używać broni swojéj stosownie do miejscowości, i chwytać bez wahania się przyjaźną do wstępnego boju chwilę. Nigdzie odwaga tyle nie dokazuje cudów, co w okolicach poprzecinanych, a szczególniéj w górach; gdzie utarczki staczane bywają bez poprzedniego przygotowania, i gdzie nagły napad, zwykły odwagi skutek, odrętwia siły przeciwnika w najwięcéj stanowiącéj chwili.

W ogólności najprzyjaźniejsze stanowiska do uporczywéj i skutecznéj obrony są te: które dają obrońcom łatwość zniweczenia zamachow attakującego, a same są zabespieczone od wszelkiego napadu, od dalszych attaków, i od wszystkich niespodziewanych nieprzyjaciela przedsięwzięść i t. d.; co rzadko w okolicach górzystych razem połączone znajdziemy. Gdy wszakże ogół działań wymaga czasem aby sobie zapewnić linią pomocniczą, zamknąć wniście lub ujście obok leżącéj doliny, w celu wstrzymania na jakiś czas poruszeń nieprzyjaciela przez osadzenie punktów do chwilowéj tylko usposobionych obrony; potrzeba przeto, aby wybrane w tym zamiarze stanowiska przynajmniéj nie były wystawione na otoczenie przez przeważające siły, aby nie były pod krzyżowym nieprzyjaciela ogniem, któryby potrafił zmusić obrońców do ich opuszczenia, i żeby sama miejscowość przeszkadzała użyciu do ich attaku sił o wiele przewyższających środki obrony; oprócz tego potrzeba, aby przednie czaty w przyzwoitéj ustawione odległości, były w stanie zapobieżyć wszelkiemu na-

parvenir à ce but, celui qui se tient sur la défensive doit éviter tout combat inutile, n'opposer de résistance que dans des positions avantageuses, appliquer l'usage de ses armes à la disposition du local, et saisir, sans hésiter, le moment favorable de prendre l'offensive. Nulle part l'audace ne fait plus de prodiges que dans les pays coupés, et surtout dans les hautes montagnes, où il ne s'agit que d'affaires qui s'engagent et se décident à l'improviste, et où la surprise, suite ordinaire de l'audace, paralyse les forces de l'adversaire dans le moment le plus critique.

En général, les seules positions que l'on puisse défendre de pied ferme et avec quelque apparence de succès, sont celles qui prêtent à leurs défenseurs les moyens de faire échouer toutes les entreprises des assaillans; c'est-à-dire, qu'elles doivent être à l'abri de toute surprise, de toute attaque masquée, de toute manoeuvre imprévue, etc.; mais ces qualités se trouvent rarement réunies dans les contrées montueuses. Cependant, comme l'ensemble des opérations exige quelquefois qu'on s'assure d'une ligne secondaire, qu'on ferme l'entrée ou le débouché d'une vallée latérale, pour arrêter quelque temps les mouvemens de l'ennemi, en occupant des postes, qui à la longue ne résisteraient pas à ses efforts combinés, il faut au moins que des positions prises dans ces intentions ne puissent être enveloppées par des forces supérieures, qu'elles ne soient pas battues par des feux croisés, qui décideraient de leur évacuation, et que le terrain ne permette pas d'employer à l'attaque des moyens disproportionnés à ceux de la défense; en outre, il faut que les avantpostes, placés à une distance con-

padowi, i wstrzymać nieprzyjacioł, dopóki komendant głównego oddziału uprzedzony o zamiarze attakujących, nie zdąży poczynić stosownych ku zniweczeniu onego rozporządzeń.

Wszystkie przystępy i ścieszki wiodące do stanowiska, powinny być widziane od obrońców onego, bronione ogniem ich Artylleryi, i górowane, jeżeli można, ich zastępami, stosownie do miejscowości ustawionemi. Rezerwy powinny stać blisko punktów attaku, aby w chwili stanowczéj zdążyć na nie i posiłkować je mogły; nie tak blisko wszelako, aby ich pierwszy dosięgał ogień, lub pierwsza porażka w nieład wprawiała. Nakoniec, należy zapewnić odwrót, a jeżeli ten przez jaką ciaśninę ma prowadzić, należy ją wcześnie osadzić, inaczéj utrata stanowiska pociągnie za sobą zniszczenie wojska, które go broniło.

Nie brakuje na przepisach postępowania w wojnie w górach, lecz użycie ich zmienia się podług różności wydarzającego się położenia. To jest przyczyną, że częstokroć popełniamy i powtarzamy przeciw tymże przepisom błędy, nie dla tego, że przepisów nie znamy, lecz że ich trafnie nie zastosowujemy; a że wielu stara się raczéj nauczyć się ich, niż się nad niemi zastanawiać, przeto też ci przestają na zatrzymaniu w pamięci zasad przez tradycyą im podanych, nie zgłębiając bynajmniéj prawdziwéj ich treści; kiedy zaś zkomplikowane położenie wystawia im przedmioty pod różnemi kształtami, wtedy nie umieją rozróżnić, która z zasad odpowiada głównemu zadania punktowi.

Zadziwiająca Kampania 1799 roku, w któréj

venable, soient à même d'empêcher toute surprise, et d'arrêter l'ennemi assez long-temps pour que le commandant du corps principal, informé des projets de son adversaire, puisse se mettre en mesure de les déjouer.

Tous les accès et les avenues de la position doivent être vus par les troupes chargées de les défendre, battus par le feu de leur artillerie, et dominés, s'il est possible, par une attitude appliquée au local. Les réserves doivent être assez près des points d'attaque pour y être rendues et les soutenir dans le moment décisif, et cependant tenues à une distance telle, qu'elles ne puissent essuyer les premiers feux, ou partager un premier revers. Enfin, la retraite doit être assurée; et, s'il est inévitable de la faire par un défilé, il faut l'avoir préalablement fait occuper, autrement la perte de la position entraînerait la défaite totale des troupes qui la défendaient.

Les principes d'après lesquels on doit se régler dans la guerre de montagnes ne manquent pas; mais leur application varie avec les différens cas qui se présentent. Il résulte de là, qu'on fait et qu'on répète souvent des fautes contre les vrais principes, moins parce qu'on les ignore, que parce qu'on les applique mal à propos; et comme les hommes exercent ordinairement leur mémoire bien plus que leur jugement, ils se contentent de retenir des règles qui leur sont transmises par tradition, sans en approfondir le sens; et quand des circonstances compliquées présentent les objets sous plusieurs faces, ils ne savent plus distinguer celle des règles qui répond au point de vue essentiel.

L'étonnante campagne de 1799, pendant laquelle

Armie wojujące walczyły o posiadanie najwyższych Europy okolic, pełna jest interessujących działań, tym więcéj zasługujących na uwagę, że podają nam środki do zbijania dawnych przesądów o sposobie prowadzenia wojny w górach, które tém bardziéj powinny być zwalone, gdy do dziś dnia światli z resztą mężowie uważają je jeszcze za niewątpliwe.

Aby tym lepiéj ocenić prawdziwe zasady które nad dawnemi koniecznie wziąść powinny przewagę, nie tylko w wyborze stanowisk obronnych w górach, ale nawet w wyborze środków których używać należy ku opanowaniu onych; wyłóżmy i rozbierzmy te których się trzymano dotąd; a które się zamykają w następujących, 1d osadzać wszystkie doliny; 2re obierać stanowisko tak, aby zamykało główną dolinę w całéj szerokości; 3cie stawać wzdłuż głównéj doliny; 4te zajmować razem doliny i góry; 5te zajmować góry, a uważać doliny; 6te brać pozycyą środkową w punkcie zejścia się linij oddzielnych, a stawiać ostrzegające tylko posterunki w dolinach, na przejściach, szlakach lub ścieszkach przed nią znajdujących się, równie jako i na flankach, i w tyle obranéj pozycyi.

Zajmowanie wszystkich dolin — niedogodności z tego wynikające.

Wspomnieliśmy już, że wszystkie góry są poprzecinane dolinami biorącemi swój początek od głównego gór grzbietu, i niemającemi w całéj swéj długości innéj z sobą kommunikacyi jak tylko ścieszki

les armées belligérantes se disputèrent la possession des plus hautes contrées de l'Europe, offre un intérêt particulier, et d'autant plus remarquable, quelle présente les moyens de combattre victorieusement des préjugés établis sur la guerre de montagnes, préjugés qu'il importe de détruire, puisque des hommes, d'ailleurs très instruits, les regardent encore aujourd'hui comme des vérités incontestables.

Pour faire mieux apprécier le système qui doit prévaloir, non seulement sur les positions défensives à prendre dans un pays de montagnes, mais encore sur les moyens à employer pour se rendre maître de ces positions, faisons l'exposition et l'analyse de ceux qui ont été suivis jusqu'à ce jour; ces différens systèmes se réduisent aux suivans: 1°. occuper toutes les vallées; 2°. prendre une position qui barre la vallée principale dans sa largeur; 3°. prendre position le long de la vallée principale; 4°. occuper simultanément les vallées et les montagnes; 5° occuper les montagnes, et observer les vallées; 6°. prendre une position centrale au point de réunion des lignes séparées, et tenir de simples postes d'avertissement dans les vallées, sur les passages, cols et sentiers situés en avant, sur les flancs et sur les derrières de la position.

Occupation de toutes les vallées; inconvéniens qu'elle présente.

Les hautes montagnes sont, ainsi que nous l'avons dit, traversées par des vallées qui naissent de la crête principale, et qui, depuis leur embranchement, n'ont guère d'autres communications que par les sentiers

wiodące przez strome spadki gór doliny otaczających. Linie operacyjne i kommunikacyjne idą wzdłuż tych dolin, i łączą się z sobą tym samym co doliny sposobem. Ztąd wynika, że kilka dróg do jednego i tegoż samego prowadzi punktu, i że ten co zamierza wchodzić wstępnym bojem z płaszczyzny w góry, może obierać linią swego attaku i zgromadzać swe siły na drodze, która najwięcéj odpowiada zamiarom jego; przeciwnik zaś czekający go w kilku dolinach i w nich rozdrobniwszy swe siły, musi chcąc postawić się w stanie obrony w téj którą attakujący obrał, wiele nakładać drogi, bąć to idąc w tył aż do wspólnego punktu zejścia się wszystkich dolin, bąć też używając poprzecznych ścieszek; inaczéj wojsko osadzające każdą z dolin musiałoby być tak liczne, iżby było w stanie bez żadnego posiłku odeprzeć wszelki nieprzyjaciela attak; posiłki albowiem z sąsiednich dolin, nigdyby na czas nie zdążyły.

Lecz jakże to wielkiéj potrzeba Armii chcąc tym sposobem prowadzić wojnę w kraju górzystym! jak żywić tak liczne wojsko? niedosyć bowiem w tych nieurodzajnych okolicach zaopatrzać w żywność obecnych pod bronią, trzeba jeszcze liczyć utrzymanie ludzi i koni do transportów użytych, którzy zwykle zjadają połowę ładunku nim do swego dójdą przeznaczenia; a przypuściwszy nawet, że pozakładane magazyny mogłyby zastąpić brak zasobów tych pustych okolic, jednak trudność znalezienia w górach miejsc na składy od napadu bespiecznych, zostaje zawsze taż sama. Ża-

à travers les pentes escarpées qui les bordent. Les lignes d'opérations et de communications suivent ces vallées, et se joignent comme elles dans la même direction. Il s'ensuit de là, que plusieurs chemins conduisent au même point, et que celui qui veut pénétrer offensivement de la plaine dans les montagnes, peut choisir ses lignes d'attaque, et porter ses forces principales sur le débouché qu'il juge le plus avantageux à ses desseins; au lieu que son adversaire, qui l'attend dans plusieurs vallées, où ses forces sont réparties, ne peut gagner celle vers laquelle s'avance l'assaillant, et y réunir ses moyens de défense, qu'en remontant à leur embranchement commun, ou du moins qu'en faisant un détour considérable; autrement, il faudrait, pour occuper militairement toutes les vallées, que les troupes destinées à la défense particulière de chacune d'elles fussent assez nombreuses pour être en état de repousser toute espèce d'attaque sans avoir besoin d'autre secours, parce que celui que pourraient fournir les vallées voisines n'arriverait jamais à temps.

Mais quelle prodigieuse quantité de troupes ne faudrait-il pas pour exécuter ce système dans toute l'ètendue d'un pays montueux! et comment faire subsister ces troupes? car il ne suffit pas, dans ces contrées stériles, de calculer la quantité de vivres sur le nombre des combattans; mais encore il faut mettre en ligne de compte sa subsistance des hommes et des chevaux employés aux transports, les quels consomment la plus grande partie de leur charge avant d'arriver à leur destination; et dans l'hypothèse où les magasins pourraient suppléer au manque de ressources

dna z tych pozycyj nie jest więcéj od innych na attak wystawiona, bo kilka dróg niemi zamkniętych, do jednego i tegoż samego prowadzą punktu; żadna z tych pozycyj nie jest mocna z natury położenia swojego, żadna nie ma zabespieczonych swych flank; samą miejscowością od siebie odosobnione wszystkie zarówno mogą być okrążone; a pomijający je nieprzyjaciel rzadko kiedy naraża swe kommunikacye, bo sama miejscowość niedozwala rączych i silnych przeciw niemu przedsiębrać kroków.

Pozycya w poprzek doliny — jéj wady.

Każda pozycya zamykająca dolinę ulega wadom następującym: 1d oparta jest o góry nad nią panujące; 2re front jéj bywa czasem przecięty na dwoje przez wody płynące w dolinie, i attak wymierzony z gór, albo na skrzydło albo na jednę z przedzielonych części frontu korytem płynącéj pośrodku wody, może tém więcéj być stanowczy, że reszta korpusu broniącego przystępu do doliny, bywa zwykle albo wzięta z flanki lub z ukosa, albo też do nieczynności zmuszona.

Pozycya wzdłuż doliny — jéj korzyści i niedogodności.

Pozycya wzięta wzdłuż jakiéj doliny, może mieć następujące korzyści; 1d front jéj może być zakryty

dans ces régions inhospitalières, et suffiraient pour vaincre ces obstacles, l'impossibilité de trouver dans les montagnes des positions capables d'arrêter l'ennemi, resterait toujours la même. Il n'est aucune position qu'il soit forcé d'attaquer plus particulièrement qu'une autre, parce que plusieurs chemins conduisent au même but; aucune position n'est forte par l'indépendance de son assiette, aucune n'offre de sûreté pour ses flancs: isolées par la nature du sol, elles sont toutes exposées à être tournées, et l'ennemi qui les dépasse compromet rarement ses communications, le terrain ne se prêtant pas à des entreprises promptes et vigoureuses.

Position prise dans la largeur d'une vallée; vices de cette position.

Toute position qui barre une vallée a les défauts suivans: 1°. celui d'avoir ses ailes appuyées à des hauteurs qui les dominent; 2° d'avoir sa ligne coupée en deux par les eaux qui coulent dans le fond de la vallée, et qu'une attaque faite avec des forces supérieures, soit par les montagnes sur les ailes, soit sur l'une ou l'autre partie du centre séparé par le canal des eaux, déciderait le succès en faveur de l'agresseur, d'une manière d'autant plus complète, que le reste des troupes du corps de défense se trouve ordinairement pris en flanc et à revers, ou neutralisé.

Position prise le long d'une vallée; avantages et désavantages que présente cette position.

Une position, prise le long d'une vallée, jouit des avantages suivans: 1°. d'avoir son front couvert

strumykami przed nim płynącemi; 2re skrzydła jéj mogą być oparte z jednéj strony o grunt stopniowo się wznoszący, z drugiéj o osadzone wojskiem przeszkody, o potoki lub o jeziora w których się zbiera woda z sąsiednich dolin.

Trudno jest wyrugować przeciwnika z takich pozycyj, bo punkta przez które trzeba przebywać przeciwległe góry, przechodzić przez strumyki, i dochodzić do nieprzyjaciela, są z natury gruntu ścieśnione i niedozwalają żadnego sił rozwinięcia; kiedy przeciwnie zajmujący dolinę mając więcéj wolności w swych poruszeniach bronić jej z łatwością może; a gdyby nawet chcieć attakować taką pozycyą przez jednę z przyległych dolin, taki attak nie mógłby jednak pociągnąć za sobą zdobycia doliny głównéj, bo zajmujący ją mając inne boczne doliny do odwrotu otwarte, może do woli rozwijać i skupiać swe wojsko; ma przeto niezaprzeczoną nad attakującym korzyść, który wychodzić musi przez ciasne wyjścia, i od nich oddalić się nie może, bez narażenia się na odcięcie w razie porażki.

Zrobimy tu uwagę: że mniemanie, jakoby słabe lub mocne posterunki, rozrzucone na linii jakiejbądź rozciągłości i zajmujące więcéj lub mniéj bespieczne stanowiska, wszystkie były stracone i zmuszone do spiesznego odwrotu, skoro nieprzyjaciel przełamie linią w którymkolwiek z jéj punktów; i jakoby w takim przypadku nie było dla nich ocalenia, jak tylko gdy się znowu znajdą na nowéj linii równoległéj do pierwszéj; należy do rzędu przesądów wojskowych z systematu kordonowego zrodzonych. W krajach to

par les ruisseaux qui coulent devant; 2°. d'avoir ses ailes appuyées, d'un côté, à l'élévation graduelle du terrain, et de l'autre, à des défilés bien gardés dans le fond, ou bien à des torrens, ou à des lacs qui reçoivent les eaux des vallés latérales.

De pareilles positions sont difficiles à entamer, parce que les points par où l'ennemi pourrait déboucher des montagnes opposées, passer le ruisseau et atteindre son adversaire, sont marqués par la nature même du terrain, et ne permettent aucun développement; tandis que la défense est facile à celui qui occupe la vallée, ayant plus de liberté dans ses mouvemens; et quand même l'assaillant tenterait une attaque par un vallon lateral, cette attaque ne le conduirait pas à la conquête de la vallée principale, parce que celui qui l'occuperait, et à qui d'autres vallons latéraux présenteraient autant de chemins de retraite, pouvant réunir et déployer ses troupes à volonté, jouit d'un avantage décidé sur son adversaire qui débouche par une gorge étroite, et dont il n'ose pas s'éloigner, dans la crainte d'être coupé en cas d'échec.

Nous ferons observer ici que c'est un des préjugés militaires né avec le système de cordon, que tous les postes forts ou faibles, répandus sur une ligne, quelque étendue qu'elles soit et dans des positions sûres ou hasardées, se croient tournés, débordés et forcés à se retirer, dès que l'ennemi enfonce un seul point, et qu'ils désespèrent de leur salut tant qu'ils ne se retrouvent pas sur une nouvelle ligne parallèle à la première. C'est surtout dans les pays de montagnes que la crainte d'être tourné inquiète le

szczególniéj górzystych, żołnierz więcéj boi się oskrzydlenia niż w innych. Pochodzi to ztąd że niemogąc objąć wszystkich poruszeń na około siebie, zdanie jego daléj jak wzrok nie sięga, i trwoży się bo nie zna gruntu na którym stoi; kiedy przeciwnie właśnie w górach niebespieczeństwo okrążenia mniejsze jest jak gdzieindziej; tu albowiem oddziały użyte do okrążenia jakiego posterunku, nie mogą być jak tylko małoliczne i same między sobą żadnéj nie mające kommunikacyi, idące każden z osobna ścieszkami zaledwie dostępnemi; garstka więc ludzi postęp ich wstrzymać może z łatwością.

Pod czas że przeważającemi siły na inny punkt stanowcze wymierzamy ciosy, najpewniejszym środkiem do spędzenia nieprzyjaciela z pozycyj wzdłuż doliny wziętych, będzie pominąć one. Jeżeli okoliczności dozwolą, można sprobować, czy nie będzie można zwalczyć nieprzyjaciela uderzając na ich wyjścia, i posuwając się przeważającemi siły w dolinę.

Chcąc ułatwić takowy zamiar, trzeba się starać rozerwać siły nieprzyjaciela attakując jednocześnie flanki i tył jego małemi kolumny, wysłanemi w tym celu przez inne obok leżące doliny; ażeby zaś uniknąć wszelkiego niebespieczeństwa, kolumny powinny marszerować w schody i miarkować swój marsz na marsz głównego korpusu tak, aby nigdy nazbyt od niego oddalone nie były. Jeżeli znajdą się przeszkody które wykonaniu takiego planu stają na zawadzie, wtedy możemy sprobować, czy się nie da dójść do szczytu gór od którego dolina się poczyna; nie masz tu żadnéj obawy napotkania na naszéj drodze mocnych

soldat plus que dans toute autre contrée. Ne pouvant embrasser d'un coup d'oeil la complication des mouvemens réciproques, son jugement est aussi borné que sa vue, et il éprouve un état de malaise, parce que la nature du terrain lui est inconnue; tandis que c'est précisément dans les montagnes que le danger d'être tourné est moins redoutable que partout ailleurs, parce qu'on ne peut l'être dans les montagnes que par de petites colonnes ou par des détachemens isolés, qui suivent des sentiers à peine praticables, et qu'on peut arrêter avec bien peu de monde.

Pendant qu'on porte ailleurs des coups décisifs avec des forces supérieures, le moyen le plus sûr d'enlever les positions prises le long d'une vallée, c'est de les tourner. Si les circonstances le permettent, on le tente dans la vallée même en se portant contre son débouché, et en y pénétrant avec des forces supérieures.

Pour faciliter cette opération, on doit chercher à paralyser les moyens de résistance de l'ennemi, en attaquant simultanément ses flancs et ses derrières avec de petites colonnes dirigées à cet effet par les vallons latéraux; et afin d'éviter tout danger, il faut que la marche de ces petites colonnes soit mesurée sur celle du corps principal, qu'elles soient à sa portée et le suivent en s'échelonnant. Si des obstacles s'opposent à cette tentative, on gravit la crête qui donne naissance à la vallée, avec la presque certitude de ne rencontrer que de faibles détachemens, puis'qu'il est impossible, ainsi que nous l'avons dit, d'approvi-

przeciwnika oddziałów, bo jakeśmy już powiedzieli, niepodobna jest zaopatrzać na tak odosobnionych punktach, w żywność i w ammunicyą znacznych korpusów wojska; prócz tego trudność kommunikacyj niedozwala działającemu odpornie przedsiębrać skutecznych obrony środków przeciw krokom tajemnie wymierzanym. Attakujący przeto dostawszy się na góry z przeważającemi swemi siły, uderza stanowczo na przeciwnika stojącego w dole; lub gdy wszystkie doliny od tegoż samego grzbietu biorą swój początek, stawszy się jego panem, może do woli przechodzić z jednéj do drugiéj, mniéj do tego potrzebując czasu, jak attakowany zamknięty w dolinie którą osadził; a najmniéj pomyślny wypadek który z takiego wyniknąć może kroku, pociągnie za sobą opanowanie nietylko doliny głównéj, ale nawet wielu dolin przyległych.

Przekonywamy się z tego, co się dopiero powiedziało, że nie jest trudno opanować dolinę osadzoną w jéj długości, bąć to attakując przeważającemi siły jéj wyjście, bąć też zstępując doń z gór, z których swój bierze początek i zajmując góry, które ją po obu stronach zamykają.

Policzymy jeszcze do wad pozycyi wzdłuż doliny wziętéj następującą: że jéj dzierżenie jest tylko chwilowe i warunkowe, albowiem nie jest dogodnie stawiać się na drodze, która zarazem ma być placem boju; nie może ten mieć oraz żadnéj nadziei pomyślnych wypadków, który zajmuje wąską i prostopadłą do grzbietu gór linią, i musi stawiać czoło razem, na obu skrzydłach, z frontu i z tyłu.

sionner pour un long espace de temps de munition et de vivres des corps considérables sur ces postes isolés, et qu'en outre, la difficulté des communications ne permet pas à celui qui est sur la défensive de prendre des mesures efficaces contre des mouvemens qui se font à la dérobée. Ainsi, l'agresseur gravissant la barrière des montagnes avec des forces supérieures, arrive aux points dominans, d'ou il accable son ennemi placé dans le fond: ou bien, comme la naissance de toutes les vallées part de la même crête, et qu'elles sont assez rapprochées les unes des autres, l'agresseur ayant gagné le sommet se trouve à même de pouvoir passer d'une vallée dans une autre, bien plus rapidement que son adversaire, encaissé dans celle qu'il occupe; et le moindre succès qui en résulte, entraîne non seulement la conquête de la vallée principale, mais encore celle d'un grand nombre de vallées adjacentes.

On voit, par ce que nous venons d'exposer, qu'il est facile de s'emparer d'une vallée occupée dans sa longueur, soit en se portant contre son débouché, et en y pénétrant avec des forces supérieures, soit en descendant des hauteurs où elle prend naissance, et en se rendant maître des montagnes qui l'encaissent.

Nous ferons remarquer, que parmi les défauts inhérens à une position prise le long d'une vallée, son occupation ne peut qu'être précaire, vu qu'un chemin qui sert de champ de bataille, est un mauvais point à occuper, et que la probabilité du succès ne peut jamais être en faveur de celui qui, placé sur une ligne étranglée et perpendiculaire, est obligé de faire face simultanément à ces deux extrémités, devant et derrière lui.

Gdzie okoliczności zmuszają nas koniecznie do brania podobnéj pozycyi, tam jedyna nadzieja korzystnego wyjścia z wątpliwego naszego położenia jest uprzedzając przeciwnika w attaku; środek ten nigdzie nie jest tyle stanowczy ile w krajach górzystych, gdzie najeżone wszelkiego gatunku przeszkodami okolice, utrudniają niezmiernie zkombinowanie zaradczego przeciw-obrotu, gdzie brak kommunikacyj i trudność porozumienia się, stają się przyczyną nieobliczonéj straty czasu; a gdy prócz tego i okoliczności nawet pierwéj zmienić się mogą nim się ułożony plan do skutku przywiedzie, przeto attakujący jeżeli działa z tęgością, osięgnie zawsze mnóstwo korzyści, których go potém nie łatwo będzie pozbawić.

Pozycye wzięte razem w dolinach i na górach — ich niedogodności.

Góry zniżają się stopniowo, tak że za temi które tworzą ściany dolin, leżą inne od nich wyższe.

Jeżeli chcąc zaradzić niedogodności, którą natura okolicy z sobą niesie, osadzimy doliny i zarazem góry po obu leżące stronach, zajmiemy wtedy niezmierną przestrzeń gruntu; albowiem gdy góry są coraz wyższe i następne nad poprzedzającemi panują, trzeba rozciągnąć swe poczty aż do grzbietu gór, chcąc bronić wszystkich do doliny przystępów. Ztąd wynika mnogość oddziałów i posterunków, których większa część zniszczona przez attakujących być może, bo przedzielone jedne od drugich przepaściami i za

Quand, par la nature des circonstances, on est forcé d'occuper une telle position, on ne peut espérer de s'en retirer avantageusement qu'en prenant l'initiative des mouvemens; et nulle part ces moyens ne sont plus décisifs que dans les pays de montagnes, où il est d'autant plus difficile de combiner une contre-manoeuvre dans ces contrées semées d'obstacles, que la rareté des communications et la difficulté de s'entendre, entraînent une perte de temps hors de tout calcul; et comme il arrive souvent que les circonstances changent avant l'exécution du plan arrêté, si l'assaillant poursuit son chemin avec vigueur, il finit par obtenir une série d'avantages qu'on a beaucoup de peine à lui arracher dans la suite.

Positions prises simultanément dans les vallées et sur les montagnes; inconvéniens qui en resulteraient.

Les montagnes s'abaisent par étages, de manière que celles qui bordent les vallées sont toujours dominées par des sommets plus élevés.

Si, pour parer à cet inconvénient, que présente la nature des localités, on occupe les vallées, et qu'on garde en même temps les hauteurs environnantes, on embrasse une immense étendue de terrain; car, un étage surmontant l'autre, on finit par arriver jusqu'à la crête après avoir disséminé les troupes pour défendre tous les accès. Dès lors, il en résulte une grande multiplicité de détachemens et de postes, dont la plupart isolés par les anfractuosités des montagnes, sans communication intermédiaire, et

nadto od siebie oddalone, posiłkować się nawzajem nie mogą; lecz sobie samym zostawione, dają wszelką sposobność przeciwnikowi, do zebrania pod zasłoną gór, przeważających sił naprzeciw jednemu z punktów, przełamania go niezawodnie, i wzięcia z tyłu rozdrobnionych na oddzielnych punktach posterunków, które poprzestawać jedynie muszą na pilnowaniu przystępów do swych stanowisk.

Jeżeli przedsiębrany w okolicach górzystych attak, pomyślny uwieńczy skutkek, attakujący zdobywa góry otaczające doliny i panujące nad niemi, równie jako też drogi i ścieszki ułatwiające z tyłu do nich przystęp; z tak zdobytych punktów może napaść na kommunikacye przeciwnika, lub też usadowić się na przyległych górach; słowem cokolwiek bąć przedsięweźmie, zmusi zawsze nieprzyjaciela do ustąpienia z dolin, oskrzydlając go, lub attakując otwarcie, a wypadek w obu tych razach, zrządza zwykle nader nieszczęśliwe dla attakowanego skutki.

Pozycye zajęte w górach, z uważaniem tylko dolin.

Ograniczając się na uważaniu tylko dolin, a głównemi siły zajmując góry, narażamy się na to: że nieprzyjaciel wysłanemi małemi oddziałami, zatrudni nasze poczty gór strzegące udanym na nich attakiem, a główną swą siłą uderzy na doliny; stawszy się zaś raz panem dolin, osadzi drogi i ścieszki prowadzące na góry, grabić będzie żywność, posiłki w ludziach i ammunicyą tamże przeznaczoną, oraz zagrozi odwro-

trop éloignés les uns des autres pour pouvoir se secourir mutuellement, donnent tout l'avantage à l'agresseur, lequel, suivant une direction masquée par la coupe du terrain, s'avance avec la masse de ses forces sur un seul point, l'enfonce immanquablement, et prend à dos toutes ces troupes éparpillées attachées à leurs postes, et ne gardant que les avenues qui mènent directement à eux.

Si l'attaque faite dans les montagnes réussit, l'agresseur gagne les hauteurs qui dominent et bordent les vallées, ainsi que les chemins et les sentiers qui les prennent à revers; de là, il peut descendre sur les communications de son adversaire, ou bien s'établir sur les montagnes attenantes; enfin, de quelque manière qu'il s'y prenne, il l'oblige à évacuer la vallée, soit en le tournant, soit en l'attaquant de vive force, et les suites, qui résultent de l'un ou l'autre de ces cas, sont ordinairement accompagnées d'événemens très malheureux pour l'attaqué.

Positions prises dans les montagnes, les vallées seulement observées.

En se bornant à observer les vallées, pour occuper préférablement les montagnes avec le gros de ses forces, on s'expose à ce que l'ennemi, simulant une attaque avec des détachemens peu nombreux contre les troupes qui gardent les montagnes, accable avec son corps principal les postes qui observent les vallées; alors l'agresseur, une fois maître des vallées, intercepte les chemins et les sentiers qui conduisent

towi wojsk osadzających góry; a tém samém zmusi je do opuszczenia zajętych pozycyj.

Jakże więc postępować należy wtedy, kiedy okoliczności zmuszą nas, mieć się odpornie w kraju górzystym?

Oto głównemi siły osadzić doliny, góry zaś małemi uważać posterunkami; tym sposobem zostaniemy panami gór, a gdy te panują nad dolinami służącemi do wszelkich poruszeń wojska, i do dowozów tak żywności jak i ammunicyi, nic przeto baczności naszéj ujść nie zdoła.

Rozwińmy teraz wskazany dopiero sposób:

Pozycya środkowa, wzięta w punkcie połączenia się oddzielnych linij; doliny zaś, przejścia, szlaki i ścieszki przed nią znajdujące się, równie jak flanki i tył pozycyi, strzeżone przez poczty ostrzegające.

Pomiędzy szczególnemi własnościami okolic górzystych, pochodzącemi z natury gruntu i z miejscowości, liczymy i tę, że wstępnym chcąc działać bojem, do przedmiotu działań, kilkoma dojść można liniami. Aby więc stawić czoło nieprzyjacielowi postępującemu na którejkolwiek z tych linij, należy wziąść pozycyą środkową, z którejby można działać w kierunku różnych tych promieni, a taka pozycya nie może być jak tylko w spólnym zejścia się ich punkcie. Że wszakże wiadomość o zamiarach nie-

sur les montagnes, arrête les vivres, les renforts et les munitions destinés à s'y rendre, menace la retraite des troupes qui s'y trouvent; et enfin, les force d'abandonner leurs positions.

Mais quel système faut-il suivre, quand dans un pays de montagnes on est réduit, par les circonstances, à rester sur la défensive?

Celui d'ocuper les vallées avec le corps principal, pour être maître des montagnes, et d'observer les montagnes avec de faibles détachemens, parce que les montagnes commandent les vallées, qui seules renferment des chemins propres aux mouvemens des troupes, et praticables pour le transport des vivres et des munitions.

Voilà le système exposé: développons-le maintenant:

Position centrale prise au point de réunion des lignes séparées, tandis que de simples postes d'avertissement sont tenus dans les vallées, sur les passages, cols et sentiers situés en avant, sur les flancs et sur les derrières de cette position.

Parmi les particularités qui tiennent à la nature du terrain et des localités, dans les contrées montueuses, l'offensive peut être dirigée sur le même objet par plusieurs lignes séparées. Il s'agit donc de prendre une position centrale, de laquelle on puisse se porter sur ces différens rayons, et cette position ne peut se trouver qu'à leur point de réunion. Cependant, comme il est indispensable d'être informé des projets de l'ennemi, pour ne pas faire de fausses dispositions, il convient de placer des postes d'evertis-

przyjaciela jest nam koniecznie potrzebna, abyśmy do niéj mogli nasze zastosować obroty, przeto wypada popostawiać we wszystkich dolinach, szlakach i ścieszkach przed pozycyą, równie jako na jéj flankach i na jéj tyle, poczty zwiadowe. Poznawszy zaś zamiary swego przeciwnika, i wiedząc że się już za daleko w tę lub ową zapędził drogę, aby z niéj mógł na inną przejść linią, uderzymy na niego na pewno, bąć po własnéj jego linii operacyjnéj, bąć też po innéj, która nam pomyślniesze rokuje koleje.

Broniąc tym sposobem górzystego kraju, odzyskujemy przewagę nad przeciwnikiem; znając swój kraj, mając czas i sposobność do wczesnego przygotowania się, do założenia magazynów, i do urządzenia dowozów, można działać z pospiechem i sprężysto, kiedy przeciwnie zgromadzenie żywności kosztuje nieprzyjaciela wiele pracy, i takowa postępować musi za nim po téj tylko linii, którą obrał za drogę.

Jeżeli własny nasz kraj od napaści zakrywać mamy, przywiązanie mieszkańców poda nam dzielne ku temu środki, i daleko więcéj znaczące w górach niż w krajach otwartych.

Broniąc się tym sposobem, można nie lękać się znacznych i przewyższających sił attakującego, bo niemi nie inaczéj w te trudne wkraczać może okolice, jak tylko w kolumnach odosobnionych, które zostawione swym własnym siłom i nie mogąc siebie nawzajem posiłkować, na wszelakie nieszczęśne wystawione są koleje; szczególniéj jeżeli główna kolumna, któréj klęska pociąga za sobą odwrót innych, zostanie przeważnie napadnięta.

sement dans toutes les vallées et sur tous les passages, cols et sentiers, en avant, sur les flancs et sur les derrières de la position. Alors, instruit des intentions de son adversaire, et le sachant assez avancé dans une direction pour qu'il n'ait plus la liberté de passer dans une autre, on fond sur lui sans danger, soit par la ligne d'opération qu'il suit, soit par toute autre qui promette des résultats avantageux.

En défendant un pays de montagnes d'après ce système, on reprend la supériorité sur son adversaire; connaissant le pays, ayant eu le temps de préparer ses moyens, d'établir ses magasins, et d'organiser ses transports, on peut agir avec célérité et vigueur, tandis que l'ennemi ne peut rassembler ses subsistances qu'avec peine, et les faire suivre que sur la seule ligne par laquelle il s'avance.

Si l'on défend son propre pays, l'attachement des habitans offrira des ressources précieuses et bien plus importantes dans les montagnes que dans les pays de plaine.

En suivant ce système, on peut braver de forces considérables et infiniment supérieures à celle des assaillans, parce que ces forces ne peuvent pénétrer dans ces contrées difficiles qu'en colonnes isolées, incapables de s'aider mutuellement, et toujours exposées à des chances malheureuses, surtout si l'on se jette vigoureusement sur celle de ces colonnes dont la défaite suffirait pour entraîner la retraite des autres.

Aby wszakże tak świetny otrzymać skutek, trzeba powzięty bez długiego namysłu projekt, równie szybko wykonać, w celu by nie dać czasu innym nieprzyjaciela kolumnom do połączenia się wprzód, nim attakowana kolumna do szczętu zniesiona zostanie.

Pozycya środkowa powinna mieć pierwszeństwo nad wszystkiemi innemi liniami obrony, także pod względem zaopatrzenia wojska w żywność. Nie potrzeba tam ogromnych zapasów, bo mając w zamiarze walczyć osobno z każdą kolumną przeciwnika, nie potrzebujemy zgromadzać jak tylko liczbę wojska odpowiadającą takiemu zamiarowi; sprowadzenie zaś zapasów wszelkiego rodzaju jest łatwiejsze, bo stojąc na punkcie w którym się kilka schodzi kommunikacyj, możemy transporta kilkoma wysłać traktami, bez obawy rzucenia ich na linie nie mające z sobą związku.

To nas przekonywa, że jedynie przez powtarzane attaki z środkowo zajmowanego punktu, można mieć nadzieję utrzymania się w posiadaniu gór; zasada za nadto doświadczeniem sprawdzona, aby o jéj trafności wątpić. Dodajemy z umysłu, przez powtarzane attaki, nie jest albowiem myślą naszą, wystawując korzyści pozycyi środkowéj, zalecać oczekiwanie w niéj spokojnie przybycia przeciwnika. Dalecy od tego, powtarzamy, że wszelka inna pozycya w górach, nie wyłączając tych, któreby się na ich grzbietach upatrzyć dały, na liczne wystawiona jest niedogodności, jakiemi są: wielka rozległość, a mało zasiłków w samejże posadzie pozycyi; posterunki odosobnione przykute że tak powiem do miejsca; i odwroty trudne bo częstokroć wiodące przez niedostępne ścieszki.

Mais pour obtenir un tel résultat, il faut que la résolution soit prompte et l'exécution rapide, afin que les autres colonnes n'aient pas le temps de se réunir avant que la défaite de celle sur laquelle on se porte ne soit achevée.

Une position centrale est encore préférable à toute autre ligne de défense sous le rapport des vivres. On n'a pas besoin de transports si considérables, parce que, ne voulant attaquer que les forces séparées de son adversaire, la position ne comprend que le nombre de troupes proportionné à cette intention, et les magasins sont plus faciles à former, puisqu'en occupant les points de réunion des différentes communications, on peut faire arriver les convois par plusieurs chemins, sans être obligé de disséminer les subsistances sur des lignes incohérentes.

Ce n'est donc qu'en agissant offensivement d'un point central, que l'on peut se flatter de rester maître des montagnes, et cette maxime est trop avérée pour jamais s'en départir. Nous disons bien expressément, *agir offensivement*, parce qu'en expliquant les avantages d'une position centrale, on pourrait croire que nous voulons dire qu'on doit y attendre l'ennemi de pied ferme. Bien loin de là, nous répétons que toute position dans les montagnes, sans en excepter celles qui pourraient se trouver sur les crêtes, est exposée aux mêmes inconvéniens: trop d'étendue, trop peu de ressource dans leur assiette; les postes détachés, dans une dépendance, absolue, une attitude passive sans aucune faculté de manoeuvre; des retraites pénibles par des sentiers souvent impraticables; tels sont, en partie, les défauts qui les caractérisent.

Byłoby zatém wielką niedorzecznością, a raczéj zaniedbaniem wszelkich zasad, stać nieporuszonym w pozycyi i czekać póki nieprzyjaciel nie zgromadzi przed nią sił swoich, i nań ze wszech stron nie uderzy; przyjmując albowiem za zasadę, że w punkcie zejścia się kilku dróg pozycyą brać lub rezerwy nasze zgromadzać mamy, nie przyjmujemy to w celu, aby w tym punkcie czekać cierpliwie nieprzyjaciela i attaki odpierać jego, lecz w zamiarze, aby mając do wyboru kilka dróg wiodących ku attakującemu, być w możności rzucania się nań najdogodniejszą drogą, i w chwili najprzyjaźniejszéj i najpomyślniejszy obiecującéj skutek.

Po odparciu przeciwnika, oddziały które uważały przystępy do pozycyi, powinny zająć na powrót swe stanowiska, a główny korpus powrócić do pozycyi z któréj był wyszedł; i podobne attaki dopóty powtarzać, dopóki nam okoliczności nie dozwolą wyjść z odpornéj postawy.

Te uwagi dowodzą wielką przewagę attaku nad obroną w krajach górzystych, tak pod względem strategii, jakoteż pod względem taktyki. Kto przeciwnika swego rączym attakiem uprzedza, w tego mocy zostaje zawsze plac boju, a następnie i teatr wojny; prawda którą przejąć się powinni Officerowie powołani do robienia kampanii w górach.

Zastosowanie części zasad dopiero wyłożonych, znajdzie czytelnik w rozdziale IV, XVII, XXI, XXV, XXXI i XXXIV.

Na poparcie tych zasad i ich zastosowania przytoczymy tu zdania Xięcia de Rohan, Generała Poru-

Ce serait donc une grande inconséquence, ou plutôt un oubli total des principes, si l'on restait immobile dans une position devant laquelle l'ennemi pourrait réunir ses forces et l'assaillir de toutes parts; car, quand nous établissons en principe, qu'il faut prendre position, ou établir des réserves à l'embranchement de plusieurs chemins, ce n'est pas pour y attendre l'ennemi, ni pour s'y défendre, mais bien pour se ménager le choix des directions qui mènent à lui, afin d'être en mesure de pouvoir accabler l'assaillant en fondant sur lui, dans l'instant le plus favorable et le plus décisif.

Une fois l'adversaire repoussé, il faut que les détachemens, qui observaient les avenues de la position, reprennent leurs postes, et que le corps principal s'établisse de nouveau au point d'ou il est parti; ces retours offensifs doivent être répétés tout le temps qu'on sera forcé de rester sur la défensive.

Ces considérations prouvent, sous le rapport de la stratégie et sous celui de la tactique, l'immense avantage de l'attaque sur la défense dans la guerre de montagnes. Celui qui prévient son adversaire par une offensive déterminée restera toujours maître du champ de bataille, et finalement du théâtre de la guerre: les officiers qui opèrent dans un pays de montagnes, doivent bien se pénétrer de cette vérité.

L'application d'une partie des principes que nous venons d'exposer se trouve rapportée dans les Chapitres IV, XVII, XXI, XXV, XXXI et XXXIV.

A l'appui de ces principes et de leur application, nous citerons l'opinion du duc de Rohan, celle du

cznika La Courbe, i zdanie Arcy Xięcia Karola, o wojnie w górach. Xiąże de Rohan dowodzący Armią francuzką w *Waltelinie*, zdając raport o przedsięwziętych przez Niego krokach w celu zapobieżenia złączeniu się Armii hiszpańskiéj z Cesarską, tak mówi: „To mnie powodowało, żem polecił osobom biegłym „w tego rodzaju zleceniach, rozpoznać wszystkie „przejścia; znaleziono ich niezliczoną ilość; z tego „to pokazało się, że góry te nie różnią się od pła„szczyzn, i że wielka liczba bitych, mniéj więcéj „uczęszczanych traktów, na nie prowadzi; które lubo „nie są wiadome przybyszowi, znają je wszakże do„brze mieszkańcy okolic, i ci zaprowadzą na każdy „punkt gdzie się zażąda, pomimó wszelkich przeciw „temu czynionych zabiegów. Rozsądny przeto Wódz, „nie zechce nigdy strzedz przystępów, lecz będzie „wolał raczéj czekać na nieprzyjaciela w otwartém „polu i tam z nim walczyć; co zdaje się przeciwne „każdemu który trafności téj zasady, nie widział „doświadczeniem stwierdzonéj. Tak też w obecném „zdarzeniu, gdzieśmy mniemali być panami gór, i „one za tyleż uważali warowni, pokazało się isto„tnie, ześmy byli odsłonięci ze wszech stron, i że „w miarę cośmy zapychali jedną dziurę, pokazywało „się dziesięć innych; tak że nie jednéj ale kilka trze„babyło Armij do strzeżenia kraju o którym mowa" (Kampania Xięcia de Rohan w *Waltelinie* 1674 r.)

Wyciąg z uwag o Helweeyi Generała Porucznika La Courbe przesłanych Generałowi Naczelnemu Berthier d. 22 Kwietnia 1800 r.

lieutenant-général Le Courbe, ainsi que celle de l'archiduc Charles, sur la guerre de montagnes. Le duc de Rohan, commandant l'armée française dans la *Valteline*, en rendant compte des dispositions qu'il prend pour s'opposer à la réunion des armées espagnole et impéiale, dit : „ Ce qui m'obligea d'envoyer recon-„ naître, par des des personnages experts en telles „ matières, tout les passages qui se trouvèrent in-„ nombrables; et c'est bien lorsqu'on reconnut véri-„ table que les montagnes sons comme plaines, et „ qu'elles n'ont pas seulement les chemins accoutumés „ et fréquentés, mais plusieurs autres; lesquels, bien „ qu'ils ne soient pas connus aux étrangers, le sont „ aux gens du pays, par le moyen desquels on sera „ toujours mené au lieu qu'on désire, en dépit de „ ceux qui s'y voudront opposer; de sorte qu'un sage „ capitaine ne se hâtera jamais à garder des pas-„ sages; mais bien ne résoudra-t-il plutôt à at-„ tendre son ennemi en campagne, pour le combattre; „ ce qui peut sembler étrange à qui n'en a pas vu „ le succès par expérience. Aussi, en la présente „ occasion, où l'on croyait être assuré des montagnes, „ comme autant de forteresse, il se trouva qu'on „ était ouvert de tous côtés, et qu'à mesure qu'on „ bouchait un trou on en découvrait dix; de sorte „ qu'il n'eût seulement pas fallu une bonne armée, „ mais plusieurs, pour garder le dit pays. " (*Campagne du duc de Rohan dans la Valteline, en* 1674.)

Extrait des notes sur l'Helvétie, adressées au général en chef Berthier, par le lieutenant-général Le Courbe, le 22 avril 1800 :

„Jeżeli się zastanowimy nad położeniem topograficzném Szwajcaryi, ujrzymy, że cieśniny przez które nieprzyjaciel przechodzić musi aby się do niéj dostać, trudności których dozna w zaopatrzeniu w żywność swojego wojska, i szykany któremi nękać go można, są takie: iż w niektórych punktach garstka ludzi liczne wstrzymać zdoła oddziały i t. d.

„Mojém zdaniem siedm do ośm tysięcy ludzi jest dosyć do strzeżenia tak długo przystępu do południowych Alpów, i części doliny *Renu* przyległéj *Gryzonom*, dopóki Armia Reńska nie minie jeziora *Badensee*; nie licząc w to oddziałów które zostawić należy w obozie pod *Bazyleą* i w dolinie. *Friekthal* dla eskortowania transportów.

„Kanton *Walezyjski* jest trudny do strzeżenia. Z mnóstwa przystępów które doń wiodą z *Medyolańskiego* i z *Piemontu*, zaraz na pierwszy rzut oka domyśleć się można, że trzeba znacznéj liczby wojska aby się trzymać w tym kraju.

„Pięć do sześciu batalionów wystarczą do obrony doliny *Rodanu;* lecz nie trzeba ich rozdrobniać, ale owszém trzymać w kupie w dolinie, a na grzbietach gór przez które przechodzą szlaki, popostawiać poczty zwiadowe.

„Niczego dobrego spodziewać się nie może nieprzyjaciel, gdyby zamierzył najechać konton *Walezyjski* a nawet i dolinę rzeki *Reussy;* jeżeli bowiem znacznemi wtargnie siły, to zgłodu zginie.

„W kraju nic nie znajdzie, a transporta żywności przechodzić muszą przez góry, przeto do ich uskutecznienia ludzi tylko lub bydląt jucznych użyć może. Łatwo pojąć jakie ztąd wynikają niedogodności.

„ Si l'on considère la situation topographique de la Suisse, les défilés par lesquels l'ennemi devrait passer pour y pénétrer, les difficultés qu'il y éprouverait pour des subsistances, et les chicanes qui sont telles, que, dans certaines positions, peu de troupes peuvent en arrêter beaucoup, etc.

„ J'estime qu'avec sept ou huit mille hommes on peut garder les débouchés des Alpes méridionales et la partie du *Rheinthal* qui avoisine les *Grisons*, jusqu'à ce que l'armée du *Rhin* ait débordé le lac de *Constance*, non compris ce qu'on doit laisser au camp de *Bâle* et dans le *Friekthal*, pour escorter les convois.

„ Le canton du *Valais* est difficile à garder. Les différens débouchés, qui y arrivent du *Milanais* et du *Piémont*, feraient penser, au premier aspect, qu'il faut beaucoup de troupes pour conserver ce pays.

„ Cinq à six bataillons suffisent pour la défense de la vallée du *Rhône*; mais il ne faut pas les disséminer: il faut les tenir dans la vallée et avoir seulement des postes sur le sommet des montagnes où sont les passages.

„ Les chances de l'ennemi dans l'invasion du *Valais*, et même de la vallée de la *Reuss*, sont toutes à son désavantage; car, s'il a un corps considérable de troupes, il y mourra de faim.

„ Le pays ne lui offrant aucune ressource, il sera obligé de faire traverser toutes les montagnes à ses convois, soit par des bêtes de somme, soit à dos d'homme. On sent les incouvéniens de cette circonstance.

„Jeżeli zaś przeciwnie małemi tylko wspomnione okolice zajmie siły, najmniejsze posiłki któreby nam nadeszły, postawią nas w stanie odzyskania opuszczonych z razu punktów, bo żadna z gór jakiemi są *Sty Bernard*, *Sty Godhard* i inne, nie dają się z korzyścią bronić; ktokolwiek je attakuje, może z pewnością na pomyślny liczyć wypadek.

„W dolinach to bronić gór należy.

„Myśl ta zadziwić może tych, co nigdy w górach nie wojowali; lecz jeżeli przy zejściu z gór stoją mocne rezerwy, i te uderzą w porę na nieprzyjaciela znękanego siedmio lub ośmio-milowym marszem pod górę i z góry, twierdzić można z pewnością, że będzie wzięty jak w matni. Mógłbym wiele podobnych zacytować przykładów." (*Zbiór wypadków wojennych M. D.*)

W Dziele wojskowém pod tytułem Kampania r. 1799 w Niemczech i w Szwajcaryi, które przypisują powszechnie Arcy Xięciu Karolowi, tak się Autor wyraża: „Teorya wojny w górach podobno nigdy się nierozwinęła oczom bacznych znawców, tak jasno i wyraźnie, jak w Kampanii r. 1799, gdzie Armie wojujące walczyły o posiadanie naywyższych okolic Europy. Epoka ta odznaczająca się szczególniéj tokiem działań, czyni tę Kampanią tym więcéj interessującą.

„ Si, au contraire, il ne tient, dans les endroits cités plus haut, que peu de troupes, le moindre renfort, qui arriverait de notre part, nous mettrait bientôt à même de reprendre tous les postes que nous aurions perdus; car toutes ces montagnes, le *Saint-Bernard*, le *Gothard*, etc., n'offrent point de belles défenses: celui qui les attaque est presque toujours sûr de réussir.

„ C'est dans les vallées qu'il faut défendre les montagnes.

„ Cette réflexion paraîtra peut-être surprenante à ceux qui n'ont pas fait la guerre de montagnes mais si, au débouché d'une montagne, vous avez de bonnes réserves, faites-les donner à propos au moment où l'ennemi, harassé de fatigue, vient de parcourir souvent sept à huit lieues de montée et de descente; il est presque sûr, dans ce cas, qu'il ne remontera pas, et qu'on le prendra. J'en pourrais citer bien des exemples. „ (*Précis des Événemens militaires. M. D.*)

Dans l'ouvrage militaire intitulé: *Campagne de 1799, en Allemagne et en Suisse*, attribué généralement à l'archiduc Charles, voici comment l'auteur s'exprime: „ La théorie de la guerre de montagnes ne s'est peut-être jamais développée aux yeux des observateurs, d'une manière aussi claire et aussi frappante que pendant la campagne de 1799, où les armées belligérantes se disputèrent la possession des plus hautes contrées de l'Europe. Cette période, qui se distingua particulièrement par la marche des opérations, donne à cette campagne un nouvel intérêt.

„Zamiast przechodzić przez grzbiety gór w liniach równoległych do pierwotnych pozycyj, jak się to zwykle dzieje w okolicach tego gatunku, gdzie przebywszy jedno pasmo gór, stajemy się tém samém panami drugiego doń równoległego, i możemy następnie spuścić się w równinę za niém leżącą; wychodzono z pozycyj przecinających prostopadle gór pasma, i starano się opanować je przebiegając takowe w całéj długości, i kierunku ich odnóg.

„Wypadki które nastąpiły w skutku tych rozporządzeń, prowadzą do następujących uwag:

„1d Że zajęcie gór przygotowywa nam i zapewnia pod względami strategicznemi, posiadanie kraju płaskiego.

„2ro Że kolumny w marszu trzymać się powinny głównych dolin, które służą także za linie operacyjne.

„3cie Że nieczynna obrona gór chybia swojego celu; nie można się w nich utrzymać jak tylko attakując nieprzyjaciela który je nam odebrać zamyśla.

„4te Że attak jeżeli ma być skuteczny, powinien być przedsiębrany razem w dolinach i na górach które je otaczają; położenie zaś gruntu i obustronne pozycye wojsk stanowić będą, który z tych jednoczesnych attaków, będzie prawdziwy.”

Dawne i tegoczesne wojen dzieje stwierdzają także rzucone dopiero o wojnie w górach zasady i uwagi. Zachowaniu to tych zasad i trafnemu onych zastosowaniu, winien: Sertorius odniesione w Hiszpanii nad Metellusem i Pompejuszem zwycięstwa; *Scanderberg*

„Au lieu de traverser les crêtes en lignes parallèles avec les positions primitives, comme il arrive ordinairement dans les contrées de cette nature, où il ne s'agit que de franchir la première chaîne pour en gagner une autre parallèle à celle-ci, ou pour descendre dans la plaine au-delà, on partait des positions qui coupaient perpendiculairement la traînée des montagnes, et l'on cherchait à s'en rendre maître en parcourant la chaîne dans sa longueur, et en suivant la direction de ses branches.

„ Les événemens qui succédèrent à ces dispositions, conduisent à faire les observations suivantes:

„1°. Que la possession du pays plat prépare et assure, sous les rapports stratégiques, l'occupation des montagnes;

„2°. Que la marche de colonnes considérables, et par conséquent les lignes d'opérations ne peuvent être conduites que par les vallées principales;

3°. Que la défensive passive des montagnes ne remplit pas son objet, et qu'on ne peut s'y maintenir qu'en attaquant l'ennemi qui s'avance;

„4°. Que l'offensive, pour être efficace, doit être dirigée simultanément dans les vallées, et sur les hauteurs qui les bordent; et que c'est d'après les accidens du terrain et les positions respectives, qu'on peut décider laquelle de ces deux directions conduit à l'attaque réelle. „

L'expérience des temps anciens et modernes vient encore à l'appui de ces principes et de ces observations sur la guerre de montagnes. C'est pour s'être dirigés d'après ces mêmes principes, et pour en avoir su faire la juste application, qu'en *Espagne*,

oparcie się w *Albanii* siłom Państwa Ottomańskiego; Xiąże Rohan dzierżenie *Walteliny* pomimo połączonych usiłowań Armij Hiszpańskiéj i Cesarskiéj; Ricardos wstrzymanie w Pireneach wschodnich zkombinowawanych Francuzów działań; tych to nakoniec zasad było skutkiem, że w zadziwiającéj Kampanii 1899 r. widzieliśmy Generałów Molitor, Dessoles, Le Courbe, Soult i Massenę osadzających i broniących *Tyrolu*, *Szwajcaryi* i *Gryzonów*, zwyciężających i znoszących kompletnie w tamtych okolicach połączone sprzymierzonych Armij siły.

Przykłady te posłużą za tyleż niewątpliwych dowodów, że od najdawniejszych czasów do ostatnich rewolucyjnych wojen, attak miał w górach ciągle niezaprzeczną przewagę, i że tylko czynny obrońców opór połączony z trafném przeciwnika attakowaniem, zdołał ich utrzymać w gór posiadaniu.

ROZDZIAŁ XXXI.

ATTAK I OBRONA SZYI GÓR.

PLAN XXIV.

Officer dowodzący oddziałem złożonym z dwóch batalionów piechoty, pół szwadronu jazdy, i ośmiu armat, z których cztéry są ośmiofuntowe, ma rozkaz bronić przestrzeni zawartéj pomiędzy *Raben-Spitz Koth-Alpe*.

Sertorius y battit constamment Métellus et Pompée; qu'en *Albanie*, Scanderberg y brava les forces de l'empire ottoman; que, dans la *Valteline*, le duc de Rohan resta maître du pays, malgré les efforts combinés des armées espagnole et impériale; qu'aux *Pyrénées orientales*, Ricardos y arrêta les efforts combinés des Francais, et qu'enfin, pendant l'étonnante campagne de 1799, nous vîmes les généraux Molitor, Dessolles, Le Courbe, Soult et Masséna, occuper et défendre le *Tyrol*, la *Suisse* et *Grisons*, y vaincre, et défaire complettement dans ces contrées les armées coallisées.

Ces exemples sont autant de preuves irrécusables qui servent à prouver que, depuis les temps les plus reculés jusqu'aux derniéres campagnes de la guerre de la révolution, l'offensive a toujours obtenu dans les pays de montagnes un avantage décidé, et qu'il n'a jamais été possible de s'y maintenir autrement que par une défensive active, accompagnée de mouvemens offensifs.

CHAPITRE XXXI.

ATTAQUE ET DÉFENSE D'UNE GORCE DE MONTAGNE.

PLAN XXIV.

Un officer commandant un détachement composé de deux bataillons, d'une division et de huit pièces de canon, dont quatre du calibre de huit, a ordre de défendre l'intervalle compris entre *Raben-Spitz* et *Koth-Alpe*.

Przed ustawieniem swego oddziału rozpoznaje On poprzednio drogi po nad jeziorem *Achen*, równie jako i te które prowadzą przez góry.

Zamek *Mehrer-Bruck-Thurm*, przez który przechodzi droga z *Monachium*, okazuje się najstosowniejszym do zajęcia punktem, zakrywa bowiem most tuż za nim leżący, rzucony na buchcie jeziora *Achen*, podchodzącéj pod spód góry *Unter-Koth-Alpe*, a ten zerwawszy, przejście całéj doliny staje się niepodobne.

Wskutku tego komendant oddziału osadza drogę, wiodącą z *Monachium* do *Schwatz* wzdłuż prawego brzegu jeziora *Achen*, czterema kompaniami piechoty, pół szwadronem jazdy i ośmiu armatami, które tak rozstawia:

Dwie sekcye i cztery armaty przy Zamku *Mehrer Bruk-Thurm*; dwie inne sekcye postawione w punkcie *a*, służą do wspierania tamtych. Dwie sekcye i dwa działa w punkcie *b*, dwie kompanie i dwie armaty w punkcie *c*, a pół szwadronu w punkcie *d*. Oddziały te powinny bronić przystępu do szyi, i zabespieczać ją przeciw wylądowaniu, gdyby nieprzyjaciel chciał wysadzić wojsko na punkt *d*.

Straż statków wszelkiego gatunku jakie znaleziono na jeziorze poniżéj *Mehrer-Bruk-Thurm*, które wszystkie komendant zabrać i zgromadzić kazał za punkt *d*, powierzona została mocnemu oddziałowi wziętemu z kompanij stojących w punkcie *c*. Kilka z tych statków uzbrojono i osadzono zbrojnymi ludźmi, przeznaczając ich do patrolowania po jeziorze, szarpania

Cet officier, avant d'établir son détachement, reconnaît préalablement les chemins qui longent l'*Achensée*, ainsi que ceux qui conduisent à travers les montagnes.

Mehrer-Bruck-Thurm, traversé par la route de *Munich*, est le point le plus convenable à occuper; il couvre un pont qui se trouve immédiatement derrière, et qu'il suffirait de rompre, pour rendre le passage de la vallée impossible, ce pont étant construit sur la partie de l'*Achensée* qui baigne le pied de l'escarpement d'*Unter-Koth-Alpe*.

En conséquence, le commandant du détachement fait occuper la route de *Munich* à *Schwatz*, qui longe la rive droite de l'*Achensée*, par quatre compagnies, une division et huit pièces de canon, lesquelles sont réparties de la manière suivante:

Deux sections et quatre pièces de canon à *Mehrer-Bruck-Thurm*; ces sections ont pour soutien deux autres sections placées au point *a*. Deux sections et deux pièces de canon au point *b*; deux compagnies et deux pièces de canon à celui *c*, et une division au point *d*. Ces troupes sont destinées à défendre l'entrée de la gorge, et d'en assurer les derrières contre un débarquement, que l'ennemi pourrait tenter de faire vers le point *d*.

Un fort détachement, pris sur les deux compagnies qui sont au point *c*, est chargé de la garde des barques qui se trouvaient sur le lac, au-dessous de *Mehrer-Bruck-Thurm*, et que le commandant a fait conduire derrière le point *d*. Quelques unes de ces barques sont montées par des hommes armés, et sont destinées à faire des patrouilles sur le lac, pour

przeciwnika z boków i z tyłu, i wstrzymywania tym sposobem zapędów jego, gdyby się chciał posuwać naprzód doliną.

Lecz nie dosyć jest trzymać osadzone przejście doliny, trzeba jeszcze strzedz i bronić dróg i ścieszek prowadzących przez góry, w całéj przestrzeni, okolicy powierzonéj dozorowi oddziału.

Przedsięwzięte rozpoznania i zebrane od mieszkańców wiadomości zgadzają się na to, że przez góry leżące między *Mehrer-Bruck-Thurm* a *Spiel-Joch*, prowadzi kilka ścieszek wprawdzie trudnych lecz przystępnych, góra zaś *Raben-Spitz* że jest zupełnie niedostępna.

Zawiadomiony o takim stanie rzeczy komendant, wysyła ośm kompanij na zajęcie gór *Unter-Koth-Alpe*, *Mittlere Koth-Alpe*, i *Raben-Spitz* z rozkazem bronienia ich do upadłego; poleca im przeto okopać się, i zasłonić swój front i flanki zasiekami; do uskutecznienia czego zaopatrza je w potrzebne narzędzia.

Dwie kompanie z tych ośmiu idą na *Unter-Koth-Alpe*; gdzie popsuwszy wszyskie przystępy nieprzyjacielowi służyć mogące, stają jak następuje:

Dwie sekcye na szczycie góry *Unter-Koth-Alpe*; rzeczą ich będzie, uderzyć na nieprzyjaciela gdyby probował przejść między punktami *i* i *h*, w których sekcye te mają swe poczty. Ścieszka prowadząca z *c* do *k*, zapewnia im rychłe wsparcie przez wojsko zajmujące dolinę.

Jedna sekcya stojąca w punkcie *e* broni ścieszki,

prendre l'ennemi à dos et en flanc, et paralyser ainsi ses moyens d'attaque, s'il cherchait à s'avancer par la vallée.

Mais il ne suffit pas de garder le passage de la vallée, il faut encore observer les chemins et les sentiers qui traversent les montagnes comprises dans l'espace du terrain soumis à la surveillance du détachement, et qu'il est encore chargé de défendre.

Le rapport des reconnaissance, ainsi que les renseignemens donnés par les gens du pays, fond connaître que plusieurs sentiers difficiles, mais non impraticables, conduisent à travers les montagnes situées entre *Mehrer-Bruck-Thurm* et *Spiel-Joch*, mais que celle de *Raben-Spitz* ne peut être gravie.

D'après ces renseignemens, le commandant détache huit compagnies, pour aller occuper *Unter-Koth-Alpe*, *Mittlere-Koth-Alpe* et *Raben-Spitz*, qu'elles doivent défendre jusqu'à la dernière extrémité; de plus, ces compagnies ont ordre de se retrancher, et de couvrir par des abatis l'étendue de leur front, ainsi que leurs flancs; des outils sont mis à leur disposition à cet effet.

Deux compagnies se portent sur *Unter-Koth-Alpe*; ces compagnies, après avoir barricadé tous les passages qui conduisent à l'ennemi, sont ainsi réparties:

Deux sections sur la sommité d'*Unter-Koth-Alpe*; l'objet de leur destination est de marcher à la rencontre de l'ennemi, s'il tentait de pénétrer entre les points *i* et *h*, où ces deux sections ont des postes. Un sentier pratiqué de *c* à *k*, les met à même d'être promptement secourues par les troupes établies dans la vallée.

Une section placée au point *e*, défend le sentier;

jedna w punkcie *f*, zasłania prawą flankę tamtéj; dwie w punkcie *g* wspierają tę ostatnią, a gdyby nieprzyjaciel wdrapawszy się ścieszką na górę, pokusił się o zdobycie zasieki, uderzą na niego obces na bagnety.

Cztery kompanie idą na *Mittlere-Koth-Alpe*; jedna z nich broni ścieszki *l*, i osłania swe flanki pocztami *o* i *p*; druga kompania broniona z boku przez poczty *i* i *n*, staje w punkcie *m*; pozostałe dwie kompanie stoją w rezerwie na wierzchołku góry *Mittlere-Koth-Alpe*.

Dwie kompanie mające oddaną sobie obronę góry *Raben-Spitz*, przeprawiają się na statkach przez jezioro *Achen*; wysiadłszy na lewy brzeg jeziora zajmą zaraz pozycyą poza strumieniem *Klein-Arch*, i na *Gais-Alpe*, i zasłaniają swój front zasiekami.

Ażeby wiedzieć o poruszeniach nieprzyjaciela w téj stronie, sekcya stojąca w *q* wysyła poczty zwiadowe na lewo, które dochodzić powinny tak daleko, ile im tylko przepaścisty spadek góry dozwoli. Wspierana ona jest przez dwie inne stojące w punkcie *r*.

Jedna sekcya wysłana na punkt *s*, strzeże i broni zasiek przed nią będących; wspierana ona jest przez inną stojącą w punkcie *t*.

Jedna sekcya zajmuje punkt *u*, wysyła na lewo pietnastu ludzi, którzy stają w punkcie *v*.

Ażeby te oddziały mogły spiesznie z sobą kommunikować, i w celu przesyłania bez straty czasu rozkazów i raportów, rozstawione zostają kresy o tysiąc kroków jedne od drugich, to jest: na prawym brze-

une section, qui est à celui *f*, couvre le flanc droit de la première; deux sections, placées au point *g*, soutiennent cette dernière et chargeraient l'ennemi à la baïonnette, si, après avoir gravi le sentier, il forçait l'abatis.

Quatre compagnies se portent sur *Mittlere-Koth-Alpe*; une de ces compagnies défend le sentier *l*, et a ses flancs couverts par les postes *o* et *p*; une autre compagnie, flanquée par les postes *i* et *n*, est placée au point *m*; les deux autres compagnies sont en réserve sur la sommité de *Mittlere-Koth-Alpe*.

Deux compagnies, chargées de la défense de *Raben-Spitz*, traversent l'*Achensée* sur des bâtimens de transport; débarquées sur la rive gauche du lac, elles vont prendre position derrière *Klein-Arch* et sur *Gais-Alpe*, où elles se couvrent par des abatis.

Pour avoir connaissance des mouvemens que l'ennemi pourrait faire de ce côté, une section placée au point *q*, détache sur sa gauche, et aussi loin que le permet l'escarpement de la montagne, des postes d'observation. Cette section est soutenue par deux autres, qui occupent le point *r*.

Une section envoyée au point *s*, garde et défend l'abatis qui est en avant; cette section est soutenue par une autre, qui est au point *t*.

Une section placée au point *u*, détache sur sa gauche quinze hommes, lesquels prennent position au point *v*.

Pour que ces détachemens puissent communiquer promptement entre eux, et afin d'accélérer la transmission des ordres et des rapports, de petits postes, de trois hommes chacun, sont établis de mille pas

gu jeziora *Achen*, od *Mittlere Koth-Alpe* do doliny *g*, drogą na punkta *w* i *k*; i na lewym brzegu od punktu *l* do *x*, gdzie stoi wciąż łodka w pogotowiu, dla donoszenia komendantowi wszystkiego, coby mogło zajść ważnego na lewym brzegu jeziora *Achen*.

Ustawiono także pięć żerdzi sygnałowych: jedna na *Spiel-Joch* w punkcie *y*, druga na *Mittlere-Koth-Alpe*, trzecia na prawo punktu *c*, czwarta na lewo punktu *x*, a nakoniec piąta na lewo punktu *r*: zapalenie stojących w punktach *c* i *x*, znaczyć będzie rozkaz cofania się dla całego wojska.

Oddziały wysłane na zajęcie gór, biorą z sobą na kilka dni żywność i ammunicyią.

Oddziały zajmujące dopiero wskazane punkta, oznaczone są na planie karminem.

Korpus nieprzyjacielski złożony z czterech batalionów piechoty, dwóch szwadronów jazdy i dwunastu dział, między któremi są dwa granatniki i dwie Armaty ośmio-funtowe, wchodzi w szyję gór i zamierza attakować oddział, który broni jéj przejścia.

Komendant tego korpusu stosuje swe rozporządzenia do miejscowości którą zna sam dokładnie, i do wiadomości jakie mu wysłani szpiegi za przybyciem jego do *See-Bauern* przynoszą tak o sile przeciwnika, jako i o punktach które zajmuje.

Stosownie do tak powziętych wiadomości, postana-

en mille pas; savoir: sur la rive droite de l'*Achensée*, à partir de *Mittlere-Koth-Alpe* jusqu'au vallon *g*, en passant par les points *w* et *k*; et également sur la rive gauche, depuis le point *t* jusqu'à celui *x*, où il se trouve toujours stationné, au pied de ce dernier point, une petite barque, pour venir annoncer au commandant du détachement tout ce qui se passerait d'intéressant sur la rive gauche de l'*Achensée*.

Des signaux d'avertissement, au nombre de cinq, sont élevés; savoir: un sur le *Spiel-Joch*, au point *y*; un sur *Mittlere-Koth-Alpe*: un à la droite du point *c*; un à la gauche de celui *x*; et enfin un à la gauche de celui de *r*: le feu qui serait mis à ceux qui sont aux points *c* et *x*, indiquerait à toutes les troupes de battre en retraite.

Les détachemens qui vont occuper les montagnes, emportent avec eux des vivres et des munitions pour plusieurs jours.

Les troupes qui occupent les points que nous venons de décrire, sont coloriées en *Carmin*.

Un corps ennemi, composé de quatre bataillons, de deux escadrons et de douze bouches à feu, dont deux obusiers et deux pièces du calibre de huit, s'avance dans la gorge pour attaquer le détachement qui en défend le passage.

Le commandant de ce corps règle ses dispositions d'attaque, d'après la connaissance qu'il a de la nature du terrain où il va s'engager, et suivant le rapport de ses espions, qu'il reçoit à son arrivée à *See-Bauern*, tant sur les forces de son adversaire que sur la position qu'il occupe.

En conséquence, il se propose, d'après ces ren-

wia: *Najprzód* wymierzyć główny attak na *Mittlere-Koth-Alpe*, a inne punkta niepokoić pozornemi tylko attakami; *powtóre* trzymać mocną rezerwę w *See-Bauern* dla stawienia czoła nieprzyjacielowi, gdyby ten otrzymawszy posiłki ośmielił się jeziorem *Achen*, lub też doliną *Ober-Au-Thal*, attakować plecy jego; i dla postawienia w możności oddziały zajmujące góry cofnienia się w porę.

Ośm kompanij udaje się z *See-Bauern* na *Kögl-Alpe*; ośm innych, jeden szwadron, i ośm dział idzie w szyję aż do punktu A; ośm kompanij, jeden szwadron i cztery działa pozostają w rezerwie w *See-Bauern*.

Ośm kompanij posłane na *Kögl-Alpe*, mają tam przepędzić noc, a równo z świtem ruszyć ku *Mittlere Koth-Alpe*, dwiema ścieszkami które nań prowadzą, i attakować tę górę; po zdobyciu onéj powinny puścić jedne oddziały w pogoń za cofającymi się, a inne rzucić na flanki i w tył szyi w celu zmuszenia oddziałów przeciwnika, któreby się jeszcze trzymały, do odwrotu lub do złożenia broni.

Ośm kompanij, jeden szwadron i ośm dział które ruszyły na punkt A, zajmują przez noc następujące stanowiska:

Szwadron jazdy zostaje w punkcie A, gdzie jest bespieczny od ognia dział przeciwnika z *Mehrer-Bruck-Thurm*, dwie kompanie stają w punkcie B, dwie w punkcie C; te ostatnie osadzają tyralierami las

seignemens, 1°. de diriger son attaque principale contre *Mittlere-Koth-Alpe*, et d'inquiéter seulement par de simples démonstrations et de fausses attaques les autres points; 2°. de conserver une forte réserve à *See-Bauern*, pour l'opposer aux attaques, que l'ennemi, s'il venait à recevoir des renforts, pourrait faire sur ses derrières en s'y portant, soit par *Ober-Aa-Thal*, et donner ainsi aux troupes, qui seraient engagées dans les montagnes, les temps et les moyens de pouvoir se retirer en sûreté.

Huit compagnies se portent de *See-Bauern* sur le *Kögl-Alpe*; huit autres compagnies, un escadron et huit bouches a feu s'avancent dans la gorge, jusqu'au point A; huit compagnies, un escadron et quatre bouches à feu restent en réserve à *See-Bauern*.

Les huit compagnies, envoyées sur le *Kögl-Alpe*, ont ordre d'y passer la nuit, et de se porter, dès le point du jour, sur *Mittlere-Koth-Alpe*, en suivant les deux sentiers qui y conduisent, d'attaquer vivement cette position; et, aussitôt qu'elles s'en seront emparées, de faire poursuivre vivement, par des détachemens, les troupes qui la défendaient, et de jeter également des détachemens sur les flancs et derrière la gorge, afin de forcer les troupes qui tiendraient encore, à se retirer ou à mettre bas les armes.

Les huit compagnies, l'escadron et les huit bouches à feu qui ont marché sur le point A, occupent, pendant la nuit, la position suivante:

L'escadron reste au point A, où il est à couvert du feu de l'artillerie de *Mehrer-Bruck-Thurm*; deux compagnies sont placées au point B, deux à celui C; ces deux dernières compagnies font occuper, par des

przed niemi położony. Cztery kompanie stają w punkcie D; w punkcie E wzniesiono przedpiersie, za którém postawiono dwa granatniki i cztery armaty, dwie inne Armaty stają pod *Einfang-Hof*.

Pozostałe w *See-Bauern* osiem kompanij, mają rozkaz zająć lewy brzeg jeziora *Achen*, zagrażać attakami wojsku przeciwnika stojącemu poza strumieniem *Klein-Arch*, i przekonać się przez wysłane oddziały przez *See-Kohr-Alpe*, i *Ober-Au-Thal*, czy niemasz sposobu obejścia z téj strony szyi gór, równie jako i zawiadomiać wcześnie o poruszeniach, jakieby nieprzyjaciel czynić mógł na tym punkcie.

W tym celu stają dwie kompanie w punkcie F, w dolinie *Ober-Au-Thal*; kompanie te poślą równo z dniem swe oddziały w dolinę, dla szukania drogi ku obejściu góry *Raben-Spitz*. Dwie sekcye wysłane ku *See-Kohr-Alpe*, też same mają dane sobie rozkazy, dwie inne sekcye stają na punkcie G, a nakoniec dwie w punkcie H; te ostatnie mają wspólnie z wojskiem stojącém w *Einfang-Hof*, niedozwalać statkom nieprzyjacielskim będącym na jeziorze, zbliżać się do *See-Bauern*.

Cztery kompanie pozostałe w *See-Bauern*, stawiają mocną pikietę przy komorze celnéj, i osłaniają się linią przednich czat, których lewe skrzydło opiera się o lewy brzeg jeziora, a prawe o drogę przechodzącą przez dolinę *Ober-Au-Thal*.

W braku statków, nakazuje kommendant korpusu

tirailleurs, le bois qu'elles ont devant elles. Quatre compagnies sont au point D; un épaulement est élevé à celui E, derrière lequel deux obusiers et quatre pièces de canon sont mis en batterie; deux autres pièces de canon sont placées à *Einfang-Hof*.

Les huit compagnies, réstées en réserve à *See-Bauern*, ont ordre d'occuper la rive gauche du lac, de faire des démonstrations d'attaque contre les troupes placées derrière *Klein-Arch*, et d'envoyer des détachemens par *See-Kohr-Alpe* et *Ober-Aa-Thal*, pour découvrir s'il ne serait pas possible de tourner de ce côté le passage de la gorge, et également pour être informé à temps des mouvemens que l'ennemi pourrait faire sur ce point.

A cet effet, deux compagnies vont prendre position au point F, dans l'*Ober-Aa-Thal*; ces compagnies doivent envoyer, à la pointe du jour, des détachemens dans la vallée, pour chercher à tourner *Raben-Spitz*. Deux sections, envoyées à *See-Kohr-Alpe*, reçoivent les mêmes instructions; deux autres sections vont occuper le point G; et enfin deux autres, celui H; ces dernières sections doivent empêcher, conjointement avec les troupes placées *Einfang-Hof*, les bâtimens ennemis qui sont sur le lac, de s'approcher de *See-Bauern*.

Les quatre compagnies, qui restent encore à *See-Bauern*, placent un fort piquet à la douane, et se couvrent par une ligne de petits postes, dont la gauche s'appuie au bord de la rive gauche du lac, et la droite au chemin qui traverse l'*Ober-Aa-Thal*.

A défaut de barques, le commandant du corps

attakującego, porobić tratwy, dla zagrożenia plecom swego przeciwnika.

Wojsko korpusu attakującego zajmujące dopiero wskazane stanowiska, założone jest na planie ciemnoniebiesko.

Officer dowodzący ośmioma kompaniami, przeznaczonemi do attaku *Mittlere-Koth-Alpe*, rusza równo ze świtem. Jedna kompania pozostaje w rezerwie na *Kögl-Alpe*, pięć kompanij posuwają się do punktu I, ścieszką górną, a dwie ścieszką wiodącą do punktu K; jedna z dwóch kompanij znajdujących się w punkcie B, łączy się z dwiema ostatniemi, druga zaś przeznaczona do attakowania prosto góry *Unter-Koth-Alpe*, staje w punkcie L.

Officer komenderujący pięcioma kompaniami postępującemi przeciw punktowi I, wysyła trzydziestu ludzi wybranych z pomiędzy takich, którzy są wprawni w drapanie się po wysokich górach, z rozkazem dojścia po skałach góry *Spiel-Joch* do punktu *y*, na którym stoi wicha sygnałówa, jeżeli się to da uskutecznić; poczém zostawiwszy trzy kompanie w punkcie M, posuwa się z dwiema drugiemi do punktu N, zkąd spostrzega iż punkt *l* zasłonięty jest dotąd tylko zasieką i przedpiersiem, jeszcze nieukończonemi, co go skłania do attakowania natychmiast tego posterunku dwiema kompaniami, gdy tymczasem sekcye tyralierów tych dwóch kompanij, starają się zdobyć zasieki punktów *o* i *p*.

Wojsko korpusu attakującego które wykonało te poruszenie, oznaczone jest na planie kolorem niebieskim.

d'attaque fait construire des radeaux, pour menacer les derrières de son adversaire.

Les troupes du corps d'attaque, qui occupent les positions que nous venons de décrire, sont coloriées en *Bleu de Prusse.*

L'officier commandant les huit compagnies, destinées à l'attaque de *Mittlere-Koth-Alpe*, se met en marche à la pointe du jour. Une compagnie reste en réserve à *Kögl-Alpe*, cinq compagnies s'avancent sur le point I, par le sentier supérieur, et deux par celui qui mène au point K; une des deux compagnies qui sont au point B, se réunit à ces deux dernières; la seconde, devant attaquer *Unter-Koth-Alpe*, en s'y portant à travers la montagne, va prendre position au point L.

L'officier commandant les cinq compagnies qui marchent sur le point I, détache trente hommes, choisis parmi ceux qui sont le plus habitués á gravir les montagnes, pour aller, en escaladant les rochers du *Spiel-Joch*, s'établir, s'il est possible, sur le point où est le signal *y*; puis, laissant trois compagnies au point M, il s'avance avec les deux autres compagnies à celui N, d'où il reconnaît que l'ennemi n'est encore couvert au poste *l*, que par un abatis et un retranchement non terminés; ce qui l'engage à faire attaquer ce poste, sans différer, par les deux compagnies, tandis que les sections de tirailleurs de ces deux compagnies cherchent à forcer les abatis aux points *o* et *p*.

Les troupes du corps d'attaque, qui ont exécuté ces divers mouvemens, sont coloriées en *Cobalt.*

Posterunek zatém korpusu odpornego *m*, attakowany zostaje razem przez dwie kompanie, które przeszły z punktu K do punktu Q, do których się przyłączyła jeczcze jedna kompania z dwóch, które stały w punkcie B; dwie sekcye zaś tyralierów popierają ten attak, idąc prosto na zasieki *i* i *n*.

Góra *Unter-Koth-Alpe*, zostaje także attakowana przez jednę kompanią, która z punktu B przeszła do punktu L, kiedy tym czasem jedna sekcya tyralierów wzięta z punktu C, pnie się ścieszką idącą wzdłuż stoczystości góry *Unter-Koth-Alpe*, i stara się spędzić obrońców zasieki *h*.

W czasie tych jednoczesnych attaków, działa stojące w punkcie E, dają żywo ognia do punktów *e* i *f*, i starają się spalić *Mehrer-Bruck-Thurm*, rzucanemi nań granatami.

Lecz silny odpór oddziałów broniących posterunki *h*, *i*, *l*, *m*, *n*, *o* i *p*, połączony z trudościami jakie stawia attakowi samo położenie miejsca, robią daremnemi wszystkie usiłowania attakujących ku opanowaniu tych posterunków łożone, co zniewala Officera dowodzącego wojskiem działającym przeciw posterunkom na *Mittlere* i *Unter-Koth-Alpe*, do cofnięcia się na punkta następujące:

Pięć kompanij które się posunęły do punktów M i N, cofają się na punkt S, dwie kompanie które przybyły z punktu L, stają na punkcie T. Kompanie które postąpiły do punktu Q, wracają się do punktu B, a owa sekcya co działała przeciw punktowi *h*, łączy się nazad z kompaniami C. Trzydziestu ludzi wysłani dla wdrapania się na skały góry *Spiel-*

Le poste du corps de défense *m* est attaqué en même temps par les deux compagnies, qui ont marchée du point K à celui Q, et auxquelles s'est réunie une des deux compagnies qui étaient au point B; deux sections de tirailleurs secondent cette attaque, en se portant sur les abatis *i* et *n*..

Unter-Koth-Alpe est également attaqué par la compagnie qui, du point B, s'est portée sur celui L, tandis qu'une section de tirailleurs, tirée du point C, gravissant le sentier qui longe l'escarpement de l'*Unter-Koth-Alpe*, cherche à débusquer le poste qui défend l'abatis *h*.

Pendant ces attaques simultanées, les pièces, qui sont au point E, font le feu le plus vif contre les postes *e* et *f*, et tâchent d'incendier *Mehrer-Bruck-Thurm*, au moyen des obus.

Mais la bonne conduite des troupes, qui défendent les postes *h*, *i*, *l*, *m*, *n*, *o* et *p*, jointe aux difficultés que présente la nature du terrain, rendent infructueux les efforts que font les assaillans pour s'emparer de ces postes; ce qui détermine l'officier commandant les troupes qui agissent contre celles placées sur *Mittlere* et *Unter-Koth-Alpe*, à les faire retirer sur les points ci-après, savoir:

Les cinq compagnies, qui se sont avancées sur les points M et N, se retirent à celui S; les deux compagnies, qui ont marché du point L, viennent prendre position à celui T; les compagnies, qui se sont portées sur le point Q, retournent à celui B, et la section de tirailleurs, qui s'est portée sur le point *h*, rejoint les compagnies C. Les trente hommes qui

Joch, gdy niezdołali wykonać danego im zlecenia, wracają do swoich kompanij.

Oddziały korpusu attakującego zajmujące punkta T i S, i wojsko pozostałe na górze *Kögl-Alpe*, oznaczone są na planie kolorem jasno-niebieskim.

Przedsiębrane na lewym brzegu jeziora *Achen* proby, nie miały pomyślniejszego skutku; dwie kompanie w punkcie F w *Ober-An-Thal*, i dwie sekcye na górze *See-Kohr-Alpe*, zajęły na powrót pierwsze swe stanowiska, nie mogąc znaleść żadnéj możności obejścia góry *Raben-Spitz*; toż somo i dwie sekcye które z punktu G posunęły się do punktu R, i którym nie udało się zdobyć posterunek *q*.

Skoro tylko attakujący zajęli dopiero wskazane punkta, komendant korpusu odpornego spieszy sprostować dostrzeżone w swéj pozycyi wady; każe naprawić porobione w niektórych punktach w zasiekach wyłomy, i ukończyć pozaczynane szańce; nadto jedna kompania wzięta ze stojących w punkcie *c*, udaje się na wzmocnienie wojska zajmującego *Mittlere-Koth-Alpe*.

Nazajutrz równo ze świtem Officerowie komenderujący oddziałami stojącemi na *Kögl-Alpe* i na *See-Kohr-Alpe*, wysyłają oddziały rozpoznawcze naprzód dla dowiedzenia się, czy nie masz jakiego sposobu obejścia pozycyi nieprzyjacielskiéj; lecz gdy się o niemożności tego przekonano, skłania się komendant korpusu attakującego, stosownie do raportów od tychże Officerów odebranych, do wydania rozkazu do odwrotu, i do zniszczenia i spalenia w robocie będących tratew.

avaient été détachés pour escalader les rochers du *Spiel-Ioch*, n'ayant pu y parvenir, rentrent à leurs compagnies.

Les troupes du corps d'attaque, qui occupent les points T et S, et celles restées sur le *Kögl-Alpe*, sont coloriées en *Cobalt clair*.

Les tentatives, faites sur la rive gauche de l'*Achensée*, n'ont pas eu un meilleur résultat; les deux compagnies, postées au point F, dans l'*Ober-Au-Thal*, et les deux sections placées sur le *See-Kohr-Alpe*, ont repris leur poste, n'ayant pu tourner *Raben-Spitz*, de même que les deux sections qui, du point G, s'étaient portées sur celui R, lesquelles n'ont pu forcer le poste *q*.

Aussitôt que les assaillans ont pris les positions que nous venons d'indiquer, le commandant du corps de défense s'empresse de rectifier ce que sa position a de défectueux; il fait réparer les brèches pratiquées dans quelques parties des abatis, et terminer les retranchemens; de plus, une compagnie, tirée de celles qui sont au point *c*, va renforcer les troupes qui occupent *Mittlère-Koth-Alpe*.

Le lendemain, à la pointe du jour, les officiers qui commandent les détachemens postés sur le *Kögl-Alpe* et sur le *See-Kohr-Alpe*, poussent des reconnaissances en avant, pour savoir s'il n'y aurait pas moyen de forcer ou de tourner la position de l'ennemi; mais la chose étant reconnue impossible, le commandant du corps d'attaque se décide, d'après les rapports qui lui sont faits par ces officiers, à donner l'ordre de la retraite, ainsi que celui de détruire et de brûler les radeaux qui sont en construction.

Kompanie porozstawiane w górach cofają się do *See-Bauern*, gdzie się bezpośrednio gromadzi wojsko stojące przed *Mehrer-Bruk-Thurm*, którego odwrót zasłaniają kompanie zajmujące punkta C i B, mające rozkaz trzymania tylnéj straży.

KONIEC TOMU PIERWSZEGO.

Les compagnies, postées dans les montagnes, se retirent à *See-Bauern*, où se réunissent immédiatement les troupes placées devant *Mehrer-Bruck-Thurm*, et dont la marche rétrograde est couverte par les compagnies qui sont aux points C et B, lesquelles sont chargées de faire l'arrière-garde.

FIN DU TOME PREMIER.

WYKAZ ROZDZIAŁOW

OBJĘTYCH

W TOMIE PIERWSZYM.

KSIĘGA PIERWSZA.

Rozdział pierwszy. O przednich pocztach. *Str.* 2
Rozdz. II. Plan I. Rozporządzenie przednich poczt w okolicy otwartéj. 18
Rozdz. III. Plan II. Rozstawienie przednich poczt w okolicy poprzecinanéj. 26
Rozdz. IV. Plan III. Rozstawienie przednich poczt w wysokich górach. 40

KSIĘGA DRUGA.

Rozdz. V. O patrolach. 62
Rozdz. VI. Plan IV. Patrol Jazdy w nierównéj okolicy. 70
Rozdz. VII. Plan V. Patrol złożony z jazdy i z piechoty w okolicy poprzecinanéj. 80

KSIĘGA TRZECIA.

Rozdz. VIII. O rozpoznaniach wojskowych. 94
Rozdz. IX. Plan VI i VII. Rozpoznanie okolicy niejednostajnéj za użyciem piechoty i jazdy. . . 136

TABLE DES CHAPITRES

CONTENUS

DANS CE PREMIER VOLUME.

LIVRE PREMIER.

CHAPITRE PREMIER. Des avant-postes . . . *Page* 3
CHAP. II. PLAN I. Disposition des avant-postes dans un pays ouvert. 19
CHAP. III. PLAN II. Disposition des avant-postes dans un pays coupé. 27
CHAP. IV. PLAN III. Disposition des avant-postes dans de hautes montagnes 41

LIVRE SECOND.

CHAP. V. Des patrouilles. 63
CHAP. VI. PLAN IV. Patrouille de cavalerie dans un pays accidenté. 71
CHAP. VIII. PLAN V. Patrouille de cavalerie et d'infanterie dans un pays coupé. 81

LIVRE TROISIÈME.

CHAP. III. Des reconnaissances. 95
CHAP. IX. PLANS VI et VII. Reconnaissances d'infanterie et de cavalerie dans un pays accidenté. . 137

KSIĘGA CZWARTA.

Rozdział X. O marszach. . . . . *Str.* 164
Rozdz. XI. Plan VIII. Marsz przedniéj straży przeciw nieprzyjacielowi. 190
Rozdz. XII. Plan IX. Marsz przez flankę małéj kolumny w obliczu nieprzyjaciela. 208
Rozdz. XIII. Plan X. Odwrót mocnego oddziału w obecności nieprzyjaciela. 226
Rozdz. XIV. Plan XI. Odwrót tylnéj straży w obecności nieprzyjaciela. 242

KSIĘGA PIĄTA.

Rozdz. XV. O wojnie Tyralierów. 264
Rozdz. XVI. Plan XII. Rozstawienie i walka Tyralierów. 310
Rozdz. XVII. Plan XIII. Obrona Tyralierami góry drugiego rzędu. 324
Rozdz. XVIII. Plan XIV. Attak Tyralierami. . . 336
Rozdz. XIX. Plan XV. Walka i odwrót Tyralierów 356
Rozdz. XX. Plan XVI. Walka Tyralierów w marszu przez flankę. 372
Rozdz. XXI. Plan XVII. Walka Tyralierów w wysokich górach. 390

KSIĘGA SZÓSTA.

Rozdz. XXII. Obrona i attak lasów. 428
Rozdz. XXIII. Plan XVIII. Obrona lasu. 444
Rozdz. XXIV. Plan XIX. Attak lasu. 462
Rozdz. XXV. Plan XX. Walka w lesie górzystym. 482

LIVRE QUATRIÈME.

Chap. X. Des marches. . . . . *Page* 165
Chap. XI. Plan VIII. Marche d'une avant-garde contre l'ennemi. 191
Chap. XII. Plan IX. Marche de flanc d'une petite colonne à la vue de l'ennemi. 209
Chap. XIII. Plan X. Retraite d'un fort détachement en présence de l'ennemi. 227
Chap. XIV. Plan XI. Retraite d'une arrière-garde en présence de l'ennemi. 243

LIVRE CINQUIÈME.

Chap. XV. De la guerre des tirailleurs. 265
Chap. XVI. Plan XII. Placement et combat de tirailleurs. 311
Chap. XVII. Plan XIII. Défense d'une montagne de second ordre par des tirailleurs. 325
Chap. XVII. Plan XIV. Attaque faite avec des tirailleurs. 337
Chap. XIX. Plan XV. Combat et retraite de tirailleurs 357
Chap. XX. Plan XVI. Combat de tirailleurs dans une marche de flanc. 373
Chap. XXI. Plan XVII. Combat de tirailleurs dans de hautes montagnes. 391

LIVRE SIXIÈME.

Chap. XXII. Défense et attaque des forêts. . . . 429
Chap. XXIII. Plan XVIII. Défense d'une forêt. . 445
Chap. XXIV. Plan XIX. Attaque d'une forêt. . . 463
Chap. XXV. Plan XX. Combat dans une forêt montagneuse. 483

KSIĘGA SIÓDMA.

Rozdział XXVI. Zajęcie, obrona i attak wsiów. . . . . *Str.* 508
Rozdz. XXVII. Plan XXI. Obrona wsi. 536
Rozdz. XXVIII. Plan XXII. Szturm do wioski. 554
Rozdz. XXIX. Plan XXIII. Walka w pozycyi okrytéj wioskami. 574

KSIĘGA OSMA.

Rozdz. XXX. O wojnie w górach. 592
Rozdz. XXXI. Plan XXIV. Attak i obrona szyi gór. 666

Koniec Wykazu.

LIVRE SEPTIÈME.

Chap. XXVI. Occupation, défense et attaque des villages. . . . . *Page* 509
Chap. XXV. Plan XXI. Défense d'un village. . . 537
Chap. XXVIII. Plan XXII. Attaque d'un village. 555
Chap XXIX. Plan XXIII. Combat dans une position couverte par des villages. 575

LIVRE HUITIÈME.

Chap. XXIX. De la guerre de montagnes. . . . 593
Chap. XXXI. Plan XXIV. Attaque et défense d'une gorge de montagne. 667

Fin de la table.

Główniejsze pomyłki w druku.

Stron:	20	*wiersz*	3	*zamiast*	poczta *o*	*czytay*	poczta *n.*
—	32	—	7	—	Ober-Durach.	—	Ober-Aurach.
—	33	—	8	—	dtto	—	dtto
—	78	—	19	—	Selfeld	—	Senfeld.
—	78	—	22	—	Grafen-Reinfeld	—	Grafen-Rheinfeld.
—	142	—	6	—	Zumhof	—	Cegielnia.
—	144	—	5	—	Mattenhaus	—	Mittenhaus.
—	144	—	6	—	Hilschenweiler	—	Helschenweiler.
—	145	—	5	—	Hinterweiler	—	
—	156	—	8	—	Mattenhaus	—	Mittenhaus.
—	194	—	17	—	Breitenbrunn	—	Breitenbrum.
—	196	—	30	—	Witzlhof	—	Witzlhof.
—	198	—	14	—	Arzhaus	—	Arthaus.
—	202	—	17	—	Breitenbrunn	—	Breitenbrum.
—	260	—	5	—	Grosshobrunn	—	Grosschonbrunn.
—	316	—	31	—	Kellerhof	—	Kelterhof.
—	318	—	5	—			
—	318	—	22	—			
—	322	—	7	—			
—	330	—	22	—	Majerhof.	—	Mayerhof.
—	332	—	14	—	dtto	—	dtto
—	356	—	13	—	Rhorbach	—	Rhor.
—	358	—	5	—	dtto	—	dtto
—	370	—	6	—	kępy drzew *au*	—	kępy drzew *aa.*
—	370	—	26	—	Förenwald	—	Las. Föhren.
—	394	—	4	—	Dwa	—	Dwie.
—	396	—	9	—	Frizenerbach	—	Friznerbach.
—	398	—	1	—	Schöglsbach	—	Schlöglsbach.
—	418	—	13	—	Fritznerbach	—	Friznerbach.
—	418	—	22	—			
—	444	—	7	—	Aighem	—	Aigheim.
—	446	—	2	—	punktau	—	punktem.
—	448	—	11	—	Aighem	—	Aigheim.
—	454	—	10	—			
—	456	—	1	—			
—	458	—	7	—			
—	460	—	4	—			

Stron: 478	*wier.* 28	*zamiast*	zbliżania	*czytay*	zbliżanie.
— 482	— 24	—	Curpendelfer	—	Carpendelfer.
— 484	— 20	—	Narveze	—	Narvèse.
— 492	— 30	—	Cnrpendelfer	—	Carpendelfer.
— 494	— 12	—	punktowi *mm.*	—	punktowi *m.*
— 494	— 25	—	Curpendelfer	—	Carpendelfer.
— 552	— 6	—	Dworua	—	Dworu.
— 556	— 25	—	Lesnerhof	—	Lisnerhof.
— 558	— 15	—	Steinhof	—	Steinerhof.
— 574	— 3	—	Plan XXI.	—	Plan XXIII.
— 574	— 11	—	na w górzu	—	na wzgórzu.
— 592	— 4	—	kompanii	—	kampanii.
— 670	— 6	—	Ober-Au-Thal	—	Ober-Aa-Thal.
— 672	— 14	—			
— 672	— 27	—			
— 678	— 8	—			

SZTURM DO WSI.

Pl: XXII.

Litogr. Sztab: Kwater. Gł. Wojska 1830.

Podziałka ($\frac{1}{10000}$)

100. 50. 0 100. 200. 300. 400. 500 Metrów.

WALKA I ODWROT TYRALIERÓW

Pl. XV

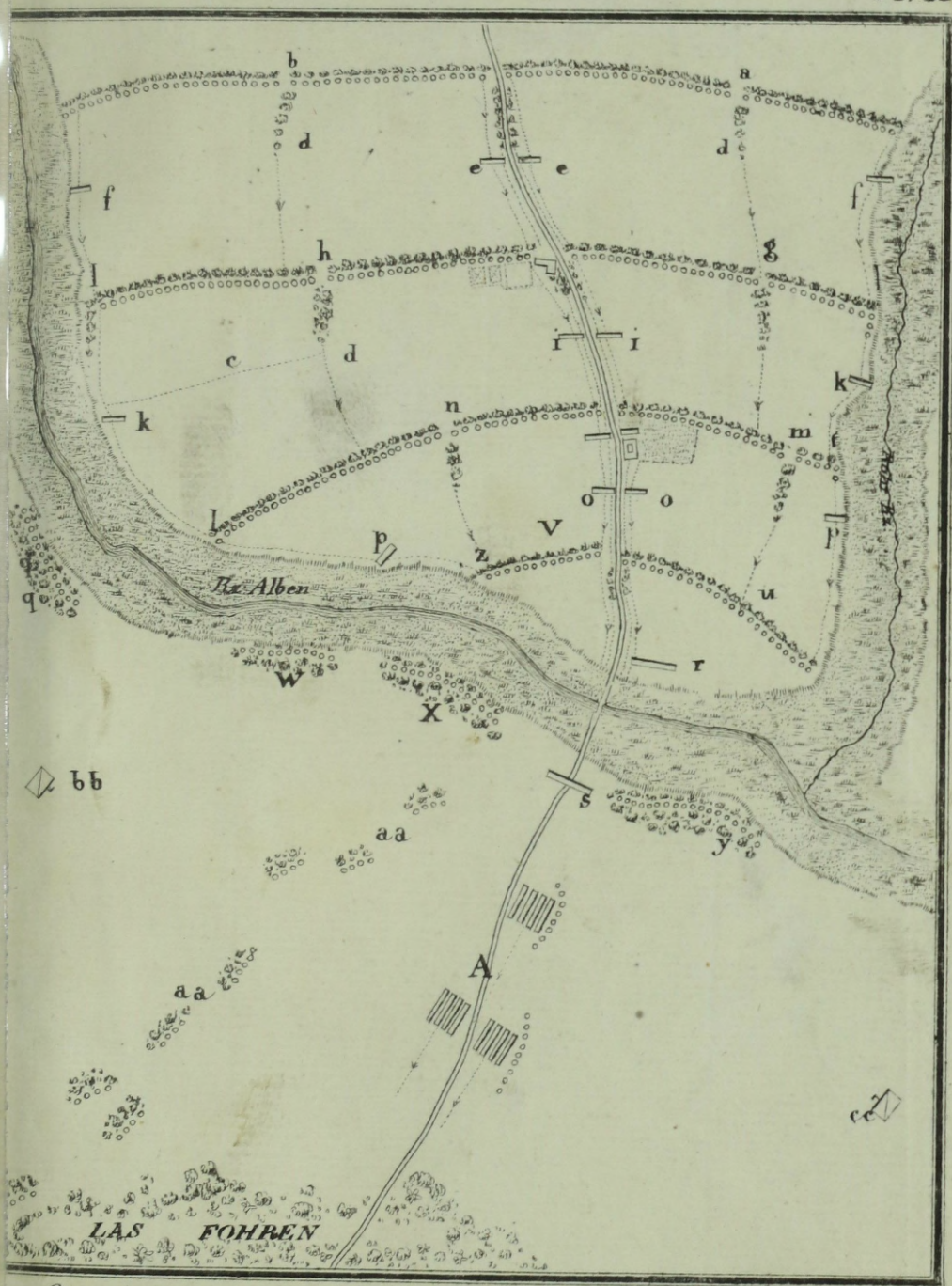

w Litog: Szt: Kwater: J: Woyska 1830.

Podziałka ($\frac{1}{4000}$)

50 0 50 100 150 200 250 Metrów

185 Sazenów